



T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



DOKTORA
TEZİ

AFGANLARIN GÖÇ ROTALARI VE KENTE TUTUNMA
STRATEJİLERİ: VAN, İSTANBUL VE PARİS ÖRNEĞİ

SEMİH NARGÜL

COĞRAFYA
ANABİLİM DALI

NİSAN 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**AFGANLARIN GÖÇ ROTALARI VE KENTE TUTUNMA STRATEJİLERİ:
VAN, İSTANBUL VE PARİS ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
SEMİH NARGÜL

DANIŞMAN
PROF. DR. ORHAN DENİZ
PROF.DR. CATHERINE FOURNET-GUERIN

VAN - 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

AFGANLARIN GÖÇ ROTALARI VE KENTE TUTUNMA STRATEJİLERİ:
VAN, İSTANBUL VE PARİS ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
SEMİH NARGÜL

DANIŞMAN
PROF. DR. ORHAN DENİZ
PROF.DR. CATHERINE FOURNET-GUERIN

Bu çalışma Sorbonne Üniversitesi ile imzalanan protokol doğrultusunda ortak denetimli çift diploma programı kapsamında hazırlanmıştır.

VAN - 2025

KABUL VE ONAY

Semih NARGÜL tarafından hazırlanan “**Afganların Göç Rotaları ve Kente Tutunma Stratejileri: Van, İstanbul ve Paris Örneği**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü COĞRAFYA Anabilim Dalında **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Prof. Dr. Orhan DENİZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Başkan : Prof. Dr. Orhan DENİZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye : Prof. Dr. Mehmet Zeydin YILDIZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye : Prof. Dr. Ayselin YILDIZ İstinye Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye : Prof. Dr. Faruk KAYA Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Numan ERTAŞ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Prof. Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	25/04/2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.	
Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (25.04.2025)

İmza
Semih NARGÜL

Doktora Tezi

Semih Nargöl

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2025

AFGANLARIN GÖÇ ROTALARI VE KENTE TUTUNMA STRATEJİLERİ: VAN, İSTANBUL VE PARİS ÖRNEĞİ

ÖZET

Afganistan 50 yılı aşkın süredir hem sınırları içinde hem de ulus-ötesi hareketliliklere kaynaklık eden bir ülkedir. Binlerce kilometrelik mesafeleri aşarak çeşitli ülkelere ulaşmaya çalışan ve hareketlilikleri artık bir kültür haline gelen Afganların yolculukları uluslararası göç rejimi sebebiyle büyük ölçüde düzensiz yapıdadır. Bu çalışma, Türkiye’de ve Fransa’da önemli bir yer tutan Afgan düzensiz göçünün çok katmanlı ve dinamik yapısını anlamayı amaçlamaktadır. Afganistan’dan başlayarak Türkiye ve Fransa’ya uzanan göç rotaları boyunca göçmenlerin deneyimlerine, karşılaştıkları yapısal engellere ve kentlerde geliştirdikleri stratejilere odaklanmaktadır. Göç rotalarını ve kente tutunma stratejilerini Van, İstanbul ve Paris kentlerinde ele alan çalışma, çeşitli aktörlerle (Afgan göçmenler başta olmak üzere göçmen kaçakçıları, akademisyenler, göç uzmanları, güvenlik birimi çalışanları, STK temsilcileri, gazeteciler ve yerel halk) yapılan yüzden fazla görüşme, kentsel mekanlardaki gözlemler ve düzensiz göç literatürünün kapsamlı incelenmesi neticesinde ortaya çıkan verilerin analizine dayanmaktadır. Araştırma, göçün yalnızca mekânsal bir hareketlilikten ibaret olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkiler, devlet politikaları ve küresel göç rejimi çerçevesinde şekillenen karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, Afganların düzensiz yolculukları ve rotaları belirsiz süreli, döngüsel ve parçalı bir görünüme sahiptir. Kente tutunma stratejilerinde ve hareketliliğin ileriye yönelik devamlılığında ise kentlerin altyapıları, sosyo-ekonomik imkanları, göçmen karşılama kapasiteleri, devletlerin göç politikaları, yerel halkın tutumları ve Afgan topluluklarının dayanışma ağları etkili olmaktadır. Düzensiz göçmenlerin hem kentsel mekanlarda hem de hareketlik boyunca karşılaştığı hususları merkeze alan bu çalışma, göç politikalarının sadece nihai yerleşim üzerine değil, göç rotaları ve ara mekanlarda yaşanan dinamikleri de içerecek şekilde genişletilmesi

gerektiğini vurgulamaktadır. Tez, göç süreçlerini daha güvenli ve düzenli hale getirecek uygulamaların geliştirilmesi amacıyla devletlere, uluslararası kuruluşlara ve STK'lara politika geliştirme ve çözüm üretme konusunda farklı veçhelerden bir kaynak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, Düzensiz göç, Afganlar, Rotalar, Kente tutunma stratejileri

Sayfa Sayısı: xix + 508

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan Deniz & Prof. Dr. Catherine Fournet-Guérin



Ph.D. Thesis

Semih Nargöl

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

April, 2025

**AFGHANS' MIGRATION ROUTES AND URBAN INSERTION
STRATEGIES: THE EXAMPLE OF VAN, ISTANBUL, AND PARIS**

ABSTRACT

Afghanistan has been a source of internal and transnational mobility for over 50 years. The journeys of Afghans, who attempt to reach various countries by crossing thousands of kilometers and whose mobility has become a culture, are largely irregular due to the international migration regime. This study aims to understand the complex and dynamic structure of irregular Afghan migration, which occupies a significant place in Turkey and France. It focuses on the experiences of migrants along the migration routes from Afghanistan to Turkey and France, the structural obstacles they face and the strategies they develop in the cities. The study analyzes migration routes and urban insertion strategies in the cities of Van, Istanbul and Paris, and is based on data analysis from over a hundred interviews with various actors (mainly Afghan migrants, smugglers, academics, migration experts, employees of security units, NGO representatives, journalists and local populations), observations in urban spaces and an in-depth review of literature on irregular migration. The research reveals that migration is not just spatial mobility, but also a complex process shaped by social relations, state policies and the global migration regime. As a result, the irregular journeys and itineraries of Afghans are indeterminate in duration, cyclical and fragmented. Infrastructure, socio-economic opportunities, the reception capacities of cities, the migration policies of states, the attitudes of local populations and the solidarity networks of Afghan communities influence urban insertion strategies and the future continuity of mobility. This study, which focuses on the problems faced by irregular migrants both in urban spaces and along the mobility continuum, highlights that migration policies should be broadened to include not only final settlement, but also the dynamics experienced on migration routes and intermediate spaces. The thesis provides a resource for states, international organizations and NGOs to develop

policies and solutions from different perspectives in order to develop practices that will make migration processes safer and more regular.

Key Words: International migration, Irregular migration, Afghans, Migration routes, Strategies of urban insertions, Van, İstanbul, Paris.

Quantity of Page: xix + 508

Supervisor: Professor Orhan Deniz & Professor Catherine Fournet-Guérin



İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
HARİTALAR DİZİNİ	xv
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xvi
TEŞEKKÜR	xviii
ÖNSÖZ.....	xx
GİRİŞ	1
A. Neden Afganlar?.....	5
B. Araştırma Soruları ve Hipotezler.....	10
C. Tezin Kapsamı, Amaçları ve Önemi	12
1. METODOLOJİ	18
1.1. Araştırma Tasarım Döngüsü	18
1.2. Araştırma Verileri.....	23
1.3. Araştırma Sahasının Belirlenmesi ve Sahaya Erişim	27
1.4. Araştırmacı Konumsallığı	37
1.5. Veri Analizi	38
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	40
2. AFGANİSTAN'DAN GÖÇ: NEDEN AYRILIYORLAR, NASIL GÖÇ EDİYORLAR? ÜLKEDEKİ DURUMA GENEL BAKIŞ	44
2.1. Düzensiz Afgan Göçünü Anlamak için Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	44
2.1.1. “Çalkantılı Göçler”	48
2.1.2. Kategorilendirme Karmaşası	53
2.1.3. Düzensiz Göçü Yönetmeye Yönelik Arayışlar.....	56
2.1.4. Transit Göç Deneyimleri Çerçevesinde Göçmenlerin Parçalı ve Matruşka Yolculukları	57
2.1.5. Hedefin Peşinde İlerlemeye Karar Vermek	61
2.1.6. Sınırlar: Arada Kalan Alanlar	68
2.2. Afgan Göçünün Modern Tarihi: Gözlemlenen Uluslararası Göç Hareketlerini Bir Bağlama Oturtmak	72
2.2.1. Afgan Halkının Kaderi: Göç.....	74
2.2.2. Sovyet İşgali Sonrası Göçler	76
2.2.3. Taliban’ın İlk Yönetim Deneyimi Sürecinde Yaşanan Göçler.....	78
2.2.4. 11 Eylül 2001 Saldırısı ve ABD İşgali	79
2.2.5. Yeniden Taliban Deneyimi, Sorunlar ve Hareketlilik Perspektifleri.....	84
2.2.6. Son 50 Yıllık Çatışmanın Mirası ve Hareketlilik Perspektifleri.....	88
2.2.7. Düzensiz Göçün Gerekçeleri	93
2.2.7.1. Güvensizlik, Azalan Geçim Kaynakları ve Ülkeye Dair Umutsuzluk	

2.2.7.2. Makro ve Mikro Ölçekte Yaşanan Ani Değişimler	96
2.2.7.3. Sosyo-Kültürel Tetikleyiciler.....	97
2.2.8. Düzensiz Göç Yolculuğu için Karar Verme Süreçleri ve Hazırlıklar ..	101
3. AFGANLARIN BATI ASYA VE AVRUPA'YA GÖÇ ROTALARI: PARÇALI VE BELİRSİZ GÜZERGAHLAR	109
3.1. Yolculuğun Haritalandırılması	109
3.1.1. Düzensiz Göçün Kilit Aktörleri: Göçmen Kaçakçıları.....	109
3.1.2. Göçmen Kaçakçılığı Endüstrisinin Tipolojisi	110
3.1.3. Göçmen Kaçakçılığı Ağlarındaki Roller	114
3.1.4. Göçmen Kaçakçılığı Endüstrisinin Ekonomisi.....	132
3.1.5. Afganların Zihin Haritaları: Yolculuk Deneyimlerine ve Göç Rotalarına Dair Çıkarımlar.....	136
3.2. Düzensiz Yolculuk Öncesi Kaotik Bir Mekân Olarak Nimruz	155
3.3. İran'daki "Afganiler"	165
3.4. İran'ı Geçmek: Afganlar Tarafından Kullanılan İç Rotalar.....	172
3.5. Sınır Geçiş, Yerleşme ve Hareketsizlik Ekseninde Türkiye'ye Varışlar	177
3.5.1. Sınırdaki Ölümmler	183
3.6. Türkiye Topraklarından Ayrılmak	187
3.7. Avrupa'ya Transit Geçiş: Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Sınır Geçişleri	193
3.8. Bulgaristan Üzerinden Avrupa'ya Varış Çabaları.....	204
3.9. Avrupa İçlerine Doğru İlerleme Çabaları: Balkan Rotası	210
3.10. Deniz Rotası Üzerinden İtalya'ya Erişim.....	226
3.11. Hedef Ülkeye Yönelik Hareketlilikler	230
3.12. Afganların Düzensiz Yolculuklarının Genel Değerlendirmesi	239
3.12.1. Mücadeleler	248
4. VAN, İSTANBUL VE PARİS'TE AFGANLARIN KENTE TUTUNMA STRATEJİLERİ	253
4.1. "Bekleme Odası" Yönüyle Van Kentine Genel Bir Bakış	253
4.1.1. Kalmak, Beklemek ya da Gitmek Arasında Kurulan Hayatlar.....	262
4.1.1.1. Van ile İlk Karşılaşma.....	262
4.1.1.2. Hareketsizliğin İçindeki Hareketler	268
4.1.1.2.1. Barınma Halleri.....	268
4.1.1.3. Ev Sahipleri ve Komşular ile Kurulan İlişkiler.....	274
4.1.1.3.1. Yerleşmek	274
4.1.1.3.2. Komşular.....	277
4.1.1.3.3. Yerel Halk ile Komşuluk Gerilimleri: Afganların Daha Az Kabul Görmesi	278
4.1.2. Van'da Afgan Olmak: Şehir Pratikleri ve Yerel İşgücü Piyasasına Uyum	281
4.1.2.1. Kısıtlamalar Karşısında Görünmezlik: Kamusal Alanda Afganlar	282
4.1.2.2. Van'da Afgan Olarak Çalışmak.....	286
4.1.2.3. Dayanışma Ekseninde Van'daki Afgan Topluluğu.....	293
4.1.2.4. Afgan Topluluğuna Yönelik Kısıtlı Sayıda İşletmeler.....	299

4.1.3. Gelecek Tasavvurları	304
4.2. Uluslararası Göçün Hedef Kenti: İstanbul Bir Araf Mı?	310
4.2.1. “Afganburnu”: Afganların Şehre Geldiklerinde İlk Yerleştikleri Bölge	315
4.2.2. Farklılaşan Statüler Altında Kalanlar ve Gidenler.....	320
4.2.3. İstanbul'dan Ayrılmaya Çalışmak: Kentte Düzensiz Geçişin Varlığı ve Görünürlüğü.....	328
4.2.4. Güvencesizliğin Gölgesinde Kente Tutunmak	332
4.2.4.1. Konut Deneyimleri.....	333
4.2.4.2. Çalışma Koşullarının Dinamikleri ve Değişen Emek Piyasası.....	340
4.2.4.3. İstanbul'un Kamusal Alanında Belgesiz Olmak: Hareketlilik ve Görünmezlik Stratejileri.....	343
4.2.5. Dayanışma(ma) Ağları, Sosyal Sermayeler ve Etnik İşletmeler Aracılığıyla Ulusötesi İlişkiler.....	351
4.2.5.1. Belirleyici Bir Avantaj Olarak Türkçe veya Arapça Konuşmak ..	353
4.2.5.2. Dini aidiyet.....	354
4.2.5.3. Afgan Topluluklarının Dernekler Aracılığıyla Örgütlenmesi.....	357
4.2.5.4. Etnik İşletmeler Aracılığıyla Ulus-Ötesi İlişkiler	359
4.2.6. Gelecek Tasavvurları	363
4.3. Paris: Hedeflenen Kentte Afganların Mekânsal ve Sosyal Dinamikleri	367
4.3.1. Afganların Paris’e Varışları	376
4.3.2. Paris'te Kamusal Alanda Güvencesiz Durumlarda Yasal Statü Arayışındaki Afganlar	379
4.3.2.1. Paris'te soğuğa karşı mücadele	386
4.3.2.2. Savunmasızlık ve şiddete maruz kalma	387
4.3.2.3. Sokaklardan kurtulmak: Toplumsal yardım, direniş ve Afganların tahliyeleri	390
4.3.3. Kalıcılığa Geçiş Süreçleri ve İş Piyasasına Erişim.....	394
4.3.3.1. Paris’te Türkofon Ağlar	401
4.3.4. “Paristan”: Etnik İşletmeler ve Dayanışma Ağları	404
4.3.5. Gelecek Beklentileri	429
SONUÇ.....	433
KAYNAKÇA	442
EKLER.....	478
ÖZGEÇMİŞ.....	509

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

BAFIA: Yabancılar ve Yabancı Göçmen İşleri Bürosu

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CEAS: Ortak Avrupa Sığınma Sistemi

CIR: Cumhuriyetçi Entegrasyon Sözleşmesini

CNDA: Ulusal İltica Mahkemesi

EURODAC: Avrupa Daktiloskopisi

EUROSUR: Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi

FRONTEX: Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı

GUDA: Sığınmacılar için Tek Adres

IOM: Dünya Göç Örgütü

IRGC: İslam Devrim Muhafızları Ordusu

İD-K: İslam Devleti Horasan Vilayeti

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OFII: Fransa Göç ve Entegrasyon Ofisi

OFPRA: Fransa Mültecileri ve Vatansız Kişileri Koruma Ofisi

PDPA: Afganistan Demokratik Halk Partisi

SPADA: Sığınmacıların İlk Kabulü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNOCHA: İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi

UNODC: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Araştırmanın yöntem süreci.....	21
Şekil 2. Afgan göçmen sayılarına genel bakış.	82
Şekil 3. Hawala sisteminin işleyişi.	128
Şekil 4. Göçmen kaçakçılığı endüstrisinin arz-talep eğrisi.....	134
Şekil 5. 2014-2022 yılları arasında Macaristan’da sığınma başvurusunda bulunan Afganların sayısı.	232
Şekil 6. 2001-2022 yılları arasında Afganların Fransa’daki sığınma başvuru sayıları.	373



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmacının veri toplama yöntemleri.	22
Tablo 2. Van’da yapılan görüşmeler.	31
Tablo 3. İstanbul’da yapılan görüşmeler.	34
Tablo 4. Paris’te yapılan görüşmeler.	37
Tablo 5. Afgan yerinden edilme aşamalarına genel bakış.	91
Tablo 6. 2016-2021 Yılları arasında Bulgaristan’da yakalanan düzensiz göçmenler.	189
Tablo 7. Afganların varış yerine bağlı olarak kaçakçılara ödediği miktarlar.	212
Tablo 8. 2016-2022 yılları arası Sırbistan sınırını düzensiz yollardan geçmesi engellenen kişi sayısı.	213
Tablo 9. Afganların göç yolculuğundaki heterotopyanın üç figürü.	244
Tablo 10. İstanbul’daki yabancı sayısı.	311
Tablo 11. Dört göç türü.	312

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Aziz (Hazara, 30, Paris)’in Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.	138
Harita 2. Aziz (Hazara, 30, Paris)’in Türkiye-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	139
Harita 3. Zeynel (Peştun, 23, Paris)’in Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	141
Harita 4. Zihni (Özbek, 18, Van)’nin Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.	143
Harita 5. Lale (Hazara, 34, Van)’nin Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.	145
Harita 6. Özkan (Özbek, 29, Van)’ın İran-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.	147
Harita 7. Baran (Türkmen, 18, Paris)’ın Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	148
Harita 8. Çağdaş (Peştun, 32, Paris)’ın Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	150
Harita 9. Birol (Hazara, 23, Paris)’un Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	151
Harita 10. Afganistan’ın Nimruz vilayeti.	156
Harita 11. “Amayesh” ve “Hoviyat” Kart Sahiplerinin Bölgeler Bazında Hareket Kısıtlamaları.	167
Harita 12. Afganların Pakistan’da ve İran’da kullandıkları göç rotaları.	176
Harita 13. Türkiye-İran sınır duvarı.	180
Harita 14. Afganların Türkiye içindeki rotaları.	191
Harita 15. Türkiye-Yunanistan sınırındaki çit duvarı.	201
Harita 16. Afganların Balkanlar ve Avrupa’daki göç rotaları.	224
Harita 17. Afganistan’dan Fransa’ya uzanan düzensiz yolculukların rotası.	241
Harita 18. Van ve kent merkezinin lokasyon haritası.	258
Harita 19. İstanbul lokasyon haritası ve Afganlar için bazı önemli noktalar.	316
Harita 20. Zeytinburnu Mahalle haritası.	318
Harita 21. Zeytinburnu Mahallelerine göre deprem hasar riski.	319
Harita 22. Paris’teki Afganlar için önemli alanlar.	382

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Göçmen kaçakçılarının ödeme ve yol ile ilgili reklamları.....	111
Görsel 2. Göçmen kaçakçılarının faaliyetlerine dair reklamları.	112
Görsel 3. Komisyoncuların sosyal medya platformları üzerinden yaptıkları reklamlar.	116
Görsel 4. Göçmen kaçakçılarının kullandığı şok evleri.	118
Görsel 5. Şok evleri olarak kullanılan mekânlarda düzensiz göçmenler.....	119
Görsel 6. Sahte kimlik düzenleyen bir göçmen kaçakçısının paylaşımı.	123
Görsel 7. Cüneyt (Tacik, 36, Paris)'in Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	152
Görsel 8. Nadi (Tacik, 28, Paris)'nin Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.	154
Görsel 9. Afganların Nimruz'dan geçişleri.	157
Görsel 10. Nimruz'da “Kaçakçı Pazarı”.....	158
Görsel 11. Afganların Nimruz'dan geçiş anları.	161
Görsel 12. Afganların İran'da Kullandığı “Pejo” Otomobiller 172	172
Görsel 13. Türkiye-İran sınırından geçen düzensiz göçmenler.....	179
Görsel 14. Van Sınır Duvarı.....	180
Görsel 15. Van'daki göçmen mezarlığı.....	185
Görsel 16. Sidiro göçmen mezarlığı.....	199
Görsel 17. Türkiye-Yunanistan sınırındaki çelik çitler.	201
Görsel 18. Bulgaristan'da bazı göçmen kabul merkezleri.....	208
Görsel 19. Göçmenlerin tutulduğu “kara kafesler”.	209
Görsel 20. Belgrad'taki Afgan Parkı.	215
Görsel 21. Sırbistan'dan geçerken cildinde yaralar oluşan Afgan göçmen.	217
Görsel 22. Subotica'daki Radanovac Ormanında göçmenlere ait kamp çadırları... 217	217
Görsel 23. Hırvatistan sınırını geçerken telefonları kırılan göçmenler.	221
Görsel 24. Van'ın sınır ilçeleri.	257
Görsel 25. Van'da Farsça ifadelerin bulunduğu mağazalar.	260
Görsel 26. Van'da İranlı turistler için barlar.	260
Görsel 27. Afganların ikamet ettiği mahalle ve evlerden bir görünüm.	273
Görsel 28. Afganların evlerinin içinden çeşitli görünüm.	277
Görsel 29. Van'da Afganların yaşadığı çeşitli konutlarda görünüm.	281
Görsel 30. Van'ın Cumhuriyet Caddesinde yer alan mobil göç noktası.	290
Görsel 31. Van'da hurdacılık (a) ve kâğıt toplayıcılığı (b) yapan Afganlar.	293
Görsel 32. Van'daki Afgan düğünlerinden çeşitli görüntüler.	299
Görsel 33. Afgan topluluğuna yönelik işletmeler.	302
Görsel 34. Aksaray'da bulunan “Kaçakçılar Meydanı”.	330
Görsel 35. Bağcılar'da Afganların yaşadığı bir bekar evi.	337
Görsel 36. İstanbul'daki Afgan göçmenler ve kaldıkları yerlerden çeşitli görünüm.	339
Görsel 37. Küçüksu'da Bekleyen Afganlar.....	349
Görsel 38. İstanbul'da kâğıt toplayıcılığı.	350

Görsel 39. Zeytinburnu’ndaki Afgan derneklerinden çeşitli görüntüler.	356
Görsel 40. Zeytinburnu’nda göçmenlere danışmanlık hizmeti sunan işletmeler. ...	359
Görsel 41. Zeytinburnu’ndaki Afgan işletmelerinden çeşitli görüntüler.....	361
Görsel 42. Zeytinburnu’da Afganların ulus-ötesi ilişkilerini yansıtan görüntüler. .	362
Görsel 43. Paris’teki Afganların bulunduğu gayr-ı resmi kamplar	383
Görsel 44. Afganların bulunduğu Boulevard de la Chapelle’deki gayr-ı resmi kamp.	385
Görsel 45. Afganların Paris’te dinlenme alanlarından biri.....	385
Görsel 46. La Chapelle’deki ırkçı afişler.	388
Görsel 47. Afganların La Chapelle’deki eylemlerinden görüntüler.....	392
Görsel 48. La Chapelle’de yer alan Afgan işletmelerinden çeşitli görüntüler.	411
Görsel 49. La Chapelle’deki Afgan restoranlarından çeşitli görüntüler.....	414
Görsel 50. La Chapelle’de yer alan Afgan kuaförleri.	416
Görsel 51. Afganlara ait telefon dükkanlarından görünüm.	418
Görsel 52. La Chapelle’de göçmenlerle ilgili afişler.....	419
Görsel 53. Bir Afgan işletmesinde Farhad Farya’ya ait konser afişi.	420
Görsel 54. Kamusal alanda Afganların görünümü.	422
Görsel 55. Paris République Meydanında eylem yapan Afganlar.	426

TEŞEKKÜR

Uzun, yorucu fakat bir o kadar da heyecan verici doktora sürecimde, bana rehberlik eden, destek olan ve akademik yolculuğuma anlam katan herkese içtenlikle teşekkür ederim. Bu sürecin her anında yanımda olan insanların varlığı, karşılaştığım zorlukları aşmamda en büyük motivasyon kaynağım oldu.

Öncelikle, danışmanlarım Prof. Dr. Orhan DENİZ ve Prof. Dr. Catherine FOURNET-GUERIN'e en derin şükranlarımı sunuyorum. Akademik rehberlikleri, titiz geri bildirimleri ve en ufak ayrıntısına kadar değerlendirdikleri fikirler sayesinde bu çalışmanın her aşaması daha anlamlı hale geldi. Onlarla gerçekleştirdiğim akademik tartışmalar, sadece bu tez sürecini değil, akademik geleceğimi de şekillendiren kıymetli deneyimler sundu.

Fransız Dışişleri Bakanlığı'na, ortak denetimli doktora bursu kapsamında Paris'teki doktora çalışmalarımı ve alan araştırmalarımı desteklediği için teşekkür ederim. Ayrıca, Sorbonne Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü'ne bağlı Médiations Laboratuvarı'nın verdiği burs sayesinde İstanbul ve Van'da yürüttüğüm alan araştırmalarını tamamlayabildim.

Yerlerinden edilen, bilinmezliğe doğru yola çıkan, başka diyarlarda kendilerine daha iyi bir yaşam umudu arayışına giren ve zorluklar karşısında nasıl mücadele edileceğini farklı yönleriyle gösteren bu insanların bana duyduğu güven, paylaştıkları hikâyeler ve verdikleri ilham olmadan bu tez asla bugünkü haline ulaşamazdı. Kırılğan ve güvencesiz koşullarına rağmen, bana içtenlikle tecrübelerini aktaran her birine minnettarım.

Afganların göç yolculuklarına dair akademik birikimini detaylıca aktaran Prof. Dr. Liza SCHUSTER, Prof. Dr. Ayselin YILDIZ ve Dr. Azita BATHAIE'ye; Türkiye'ye yönelik kıymetli çalışmalarıyla bilinen Prof. Marcel BAZIN ve Prof. Dr. Stéphane de TAPIA'ya tezime getirdikleri öneriler ve tavsiyeler için; yüksek lisans tez danışmanlığımı yürüten, göç alanındaki çalışmalarıyla ve tavsiyeleriyle her zaman ufkumu genişleten Prof. Dr. Didem DANİŞ'A; hassas ve kırılğan gruplarla alan araştırması yapmanın zorluğu karşısında izlemem gereken metot hakkında benimle

akademik birikimini etraflıca paylaşmaktan bir nebze dahi geri durmayan Doç. Dr. Selda TUNCER'e; nitel araştırma yöntemleri konusunda akademik desteğini sunan Dr. Zeynep KURNAZ'a; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ndeki tez izleme komitemde yer alan Prof. Dr. Mehmet Zeydin YILDIZ'a ve Doç. Dr. Numan ERTAŞ'a; Sorbonne Üniversitesi'ndeki tez izleme komitemde bulunan Prof. Dr. Mustafa POYRAZ'a ve Doç. Dr. Alain CARIOU'ya önerileri ve eleştirileri için; savunma jürimde yer alarak desteklerini ihmal etmeyen Prof. Dr. Faruk KAYA'ya; doktora çalışmalarını Afgan göçü üzerine gerçekleştiren Alexander EPHRUSSI ve Théo LEFORT'a doktora tezime sundukları farklı bakış açıları için; Afganların düzensiz hareketliliğini onlarla birlikte yaşayan Oliver JOBARD ve Claire BILLET'ye detaylıca göç deneyimlerini paylaştıkları için; araştırma konumu bizzat yaşayan bir göçmen olarak Paris sahasında bana hem tercümanlık hem de akademik çalışmalarda destek olan RAHMI'ye; haritalar konusunda yardımlarını asla esirgemeyen Dr. Mehmet Kadri TEKİN'e ve Arş. Gör. Hasan SAYIN'a; akademik tartışmalarla konuya olan ilgimi daima diri tutan Arş. Gör. Ali Rıza KILIÇ ve doktoran Muhammed YAVUZ'a teşekkür ederim.

Okuma sevgisini kalbime işleyen ANNEM'e, desteğini her zaman yanımda hissettiğim BABAM'a, başarısızlık korkusuna düştüğüm anlarda beni umutla yeniden ayağa kaldıran ve bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan ABLAM'a sonsuz minnettarım.

Doktora sürecimin her aşamasında bana olan desteğini ihmal etmeyen, tez çalışmam üzerine yeni bakış açıları kazanmamı sağlayan, alan araştırmalarımı her üç kentte de eşlik ederek yardım eden hayat arkadaşım ASLIŞAH'a teşekkürlerin en güzelini bırakıyorum.

Bu uzun ve meşakkatli yolculuğun sonuna gelirken, emeği geçen herkese gönülden teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

21. yüzyıl, sınırların giderek sertleştiği ancak göç yollarının hiçbir zaman tamamen kapanmadığı bir dönem olarak şekillenmektedir. Mekânsal hareketliliğin ötesinde; kimliklerin, aidiyetlerin ve belirsizliklerin iç içe geçtiği çeşitli deneyimlerin protest bir yansıması olarak düzensiz göç çağımızın önemli sosyal fenomenidir. Düzensiz göç, yalnızca devletlerin güvenlik politikalarıyla belirlenen bir olgu değil, aynı zamanda göçmenlerin bireysel direnç mekanizmaları ve hayatta kalma stratejileriyle varlık bulan dinamik bir süreçtir. Bu bağlamda, Afgan göçmenlerin yolculukları, küresel göç rejiminin açmazlarını ve kent mekânında var olma çabalarını anlamak için önemli bir mercek sunmaktadır. Afgan göçmenlerin düzensiz yolculuğu, ulus-devletlerin modern sınır rejimlerinin keskin hatlarının ve politik uygulamaların gölgesinde şekillenirken, aynı zamanda bireysel direniş ve var olma mücadelesinin en çarpıcı örneklerini sunmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında Afganların düzensiz göçlerinde sıklıkla kullandıkları sınır kenti Van'da yaşıyor olmam en etkili faktör olarak belirlemiştir. Çok sayıda Afgan göçmenle karşılaştığım bu kent, onların yolculuklarının, hayatta kalma mücadelelerinin ve bilinmezliğe doğru attıkları her adımın bana göçün yalnızca haritalar üzerinde gösterilen doğrusal çizgilerden ibaret olmadığını gösterdi. Düzensiz göçleri, sınırların yalnızca devletlerin egemenliğini yansıttığı coğrafi çizgilerden meydana gelmediğini, umut ile belirsizlik arasındaki ince bir eşik olduğunu fark ettirdi.

Van kentiyle başladığım, İstanbul ile devam ettiğim ve Paris ile sonlandırdığım alan araştırmam, sadece bir doktora tezi değil, göçmenlik hallerinin derinliklerine inen bir yolculuğa dönüştü. Kimileri düzensiz göçlerine dair tecrübelerini ürkerek ifade ederken, kimileri yolculuğa dair tecrübelerinin ağırlığını uzun süren sessizlikleriyle hissettirdi. Kimi zaman geleceğe dair umut dolu bakışlarla, kimi zamansa geleceğe dair endişeli gözlerle karşılaştım.

Bu çalışma, göçmenlerin sınır geçişlerinde karşılaştıkları zorlukları, kaçakçılarla kurdukları ilişkileri ve kentlerde tutunma stratejilerini ele alırken, aynı zamanda devletlerin göç politikalarının pratikte nasıl şekillendiğini de gözler önüne

sermektedir. Düzensiz göç, yalnızca bireylerin hareketliliğiyle değil, aynı zamanda bu hareketliliğe yön veren politikalar, yasalar, bürokratik süreçler ve yerel dinamiklerin tepkileriyle de belirlenmektedir. Ancak her şeye rağmen, göçmenler bu sistemin bütünüyle edilgen unsurları değil; belirsizlikler içinde kendi yollarını çizen, kentleri ve sınırları yeniden anlamlandıran aktif özneler olarak varlık göstermektedir.

Bu doktora tezim, istatistikler ve haritalar ile sınırlı kalmadan, göçmenlerin kendi dünyalarını nasıl inşa ettiklerini, kent içinde nasıl bir yer edinmeye çalıştıklarını ve belki de en önemlisi, belirsizlik içinde nasıl var olmaya çalıştıklarını anlatma çabasıdır. Dolayısıyla çalışma yalnızca akademik bir çabanın ürünü değil; aynı zamanda sınırların, yolculukların ve insan hikâyelerinin bir yansımasıdır. Afgan göçmenlerin seslerine kulak veren herkesin, bu sayfalarda onların mücadelelerini, umutlarını ve yaşanmışlıklarını hissedebilmesi dileğiyle...

Semih Nargül
İzmir, 2025

GİRİŞ

Çağımızın önemli ve çarpıcı fenomenlerinden biri olan göç, sosyal bilimciler için insan hayatına dair anlayışı açıklığa kavuşturmak amacıyla incelenmesi gerekli gündelik bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçe yönelik yaklaşımlar meslek dışı söylemlerde, politik tartışmalarda ve kitle iletişim araçlarının ifadelerinde büyük ölçüde yerleşik bir önyargı barındırmakta ve sorun odaklı görülmektedir. Ulus-devletlerin izleme, kontrol ve sınırlandırma taleplerine rağmen, sosyal bilimciler uluslararası göçü, bireyleri ve toplumları sömürme, zenginleştirme, rekabet yaratma ve dönüştürme potansiyeli nedeniyle incelemeye değer bulmaktadır. Bu doğrultuda göç araştırmaları kimlik, aidiyet, statü, sosyal uyum, anlaşmazlık, güvenlik, hareketlilik gibi çeşitli sorulara odaklanmaktadır.

Uluslararası göç artık modern toplumların normal bir özelliği haline gelmiştir. Çok sayıda ulusal, uluslararası ve sivil kuruluşların paylaştığı verilerden anlaşılacağı üzere, son yıllarda şüphesiz önemli düzeyde artmakta ve aynı zamanda şekil, yön ve içerik bakımından uzun süredir bir değişim sergilemektedir (Papastergiadis, 2000). Çeşitli akışlar ve bunların meydana getirdiği küresel olgular, nüfus değişimlerinden ziyade ortaya çıkan coğrafi akışkanlıklar benzersiz olaylar olmanın ötesine geçmekte, devam eden günlük süreçler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, bu konu beşerî coğrafya, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, hatta kültürel çalışmalar ve sanat alanlarındaki akademisyenlerin ilgisini çekmekte, disiplinler arası ve disiplinler üstü ampirik sosyal bilimlerin odak noktası olma eğilimi sergilemektedir.

Doğrusal olmayan çeşitli hareketlilik biçimlerini içeren göç, bireylerin ülkeden ayrılma kararı; sosyo-ekonomik sermayeye erişim, bireysel tercihler, ailevi dinamikler ve toplumsal faktörlerin karmaşık etkileşimiyle şekillenir (Bourdieu, 1986; Portes, 2000). Hareketlilik, dinamik ve öngörülemez bir süreçtir. Dünya nüfusunun büyük bir kısmı bulunduğu coğrafyadan ayrılma kapasitesine sahip olmasa da bazı bireyler göç kararlarında daha fazla söz sahibi olabilmektedir. Böylesine karmaşık bir olgu şüphesiz basit tanımlamalara elverişli değildir. Bu anlamda yaşadığımız dönemde göçün önemli kavramlarından biri olan düzensizlik, göçmenin bir ya da daha fazla devlet ile kurduğu ilişkiyi tanımlayan çok boyutlu bir statüdür. Bu durum, sosyal bir

olgu olarak göçlerin kendisinden kaynaklanmamakta, daha ziyade onları teşvik eden sosyo-politik önkoşullar arasındaki yapısal gerilimlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, düzensizlik aslında iki farklı ve birbirine zıt düşen anlayışların etkileşime girmesi sonucunda sosyal alanlarda görülen bir senaryodur. Bir tarafta, piyasa ekonomisi, küreselleşme veya ulus-aşırılık gibi sosyo-ekonomik dinamikler tarafından desteklenen, insanların ve malların serbestçe dolaşabildiği anlayış söz konusudur. Diğer tarafta ise, tarihsel ve ideolojik olarak farklılaşmış, mekânı sınırlandırma ve oradaki faktörlerin hareketini düzenleme yetkisine sahip olduğunu belirten siyasi-hukuki yapılar olan devletlerin anlayışı vardır. O halde düzensizlik, ilk anlayış tarafından belirlenen coğrafi alan boyunca hareket eden göçmenler ile ikinci anlayış tarafından tanımlanan ve hareketliliğin sınırlarını çizenler arasındaki perspektiflere yönelik çatışmanın bir yansımasıdır. En temelde bu iki yaklaşım arasındaki ayrışma, içinde bulunduğumuz çağda özellikle önemli hale gelmektedir. Önceki tarihsel süreçte, hareketliliklerin yaşandığı sosyal alan ve bunların egemen bir güç tarafından düzenlendiği siyasi alan birbiriyle daha iyi bir örtüşme eğilimi taşımaktaydı. Bu bağlamda, hareketlilikler devletlerin sınırları içinde gerçekleşmekte ve sınırları aşanlar daha kısıtlı ve daha kolay kontrol edilebilir haldeydi. Her ne kadar mevcut dönemin bir yeniliği olmayan insan hareketliliği, küreselleşmeden önce de kitlesel olarak gerçekleşmesine rağmen büyük ölçüde devletler tarafından ve kendi himayeleri altında tesis edilen mekanizmalar aracılığıyla sürdürülmekteydi. Buna karşın, düzensiz göç oldukça yeni bir olgudur. Taşıdığı anlam iki yüzyıl önce düşünülmemekteydi; uluslararası hareketliliğin yasal/yasadışı ayrımının sistematik olarak sınıflandırılmasını gerekli kılan temel hukuki zemin bir asırdan daha az geçmişe sahiptir (Ngai, 2004). Kavram tarihsel yeniliğine rağmen kısa bir süre içinde düzenli ve düzensiz göç arasındaki ayrımı hem gündelik pratikte hem de siyasi tartışmalarda yaygın hale getirmiştir. Yasal boşluklara veya belirli anayasal hükümlere dayanarak hareket edildiğinde bütün istenmeyen akışlar düzensiz ve giderek artan bir şekilde yasadışı olarak kodlanmaya başlanmıştır (Cvajner & Sciortino, 2010).

Lakin, her ne kadar politika söyleminde ve medyanın kullandığı dilde yasal ve düzensiz göç arasında keskin bir ayrım söz konusu olsa da sosyal hayatta bu kadar net çizgiler yoktur. Göçmenliğe ilişkin çeşitli statülere farklı yollardan ulaşılabilmekte ve

her birey için düzenli ve düzensiz statü arasında genellikle akışkan bir süreklilik söz konusu olmaktadır. Göçmenler devletler tarafından resmi olarak dışlanabildiği gibi statü bazında da tanınabilmektedir. Düzensizliği bireysel tercihlerin bir sonucu olarak görmek ne kadar yanlışsa, düzensizlik için gerekli koşulları ortaya koyan devlet politikalarının bir sonucu olarak görmek de bir o kadar eksiktir. De Genova'nın *göçmen yasadışılığının yasal üretimi* (2002, s. 429) şeklinde tanımladığı düzensizlik, daha ziyade bireysel seçimler, işgücü piyasası dinamikleri ve göç politikalarının üç yönlü bir karışımıdır. Bu nedenle düzensiz göç meselesi belirtilen hususlardan yalnızca birine odaklanarak ele alınamaz. Bireylerin seçimleri, karşılaştıkları fırsatlar ve kısıtlamalar tarafından şekillendirilir; zulüm ve çatışmadan korunma ihtiyacı çerçevesinde yoğunlaşır; işgücü piyasalarının ucuz esnek işgücü talepleri sonucunda teşvik edilir; izinli göç için fırsatların sınırlandırıldığı bir siyasi atmosferde izinsiz giriş yapmalarına veya kalmalarına yol açar (Düvell, 2011).

Mal, sermaye ve bilgiye yönelik dolaşımın giderek özgürleştiği ve bunlar için gereken zaman ve maliyetin ciddi düzeyde azaldığı küresel dünyada önceki insani hareketlilik kalıpları dramatik bir değişikliğe maruz kalmıştır. Bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin son derece hızlı ve küresel ölçekte gelişimi, sosyal ve siyasi alan arasında çatışmayı beraberinde getirmiştir. Malların, sermayenin ve bilginin hareketliliğine ilişkin egemenliklerinden vazgeçiyor gibi görünen ulus-devletler insanların serbestçe dolaşımı konusunda benzer tavır sergilememektedir. İki eğilim arasındaki çelişki piyasalar ve devletler arasındaki çatışma imgesiyle özetlenmektedir (Hollifield, 2000). Bu durum, göçler üzerindeki etkileri dikkate alındığında küreselleşmenin gücünün ve kısıtlayıcı politikaların aynı anda iş başında olması sebebiyle *post-modern bir paradoks* olarak nitelendirilmektedir (Massey, 1999). Düzensizlik halinin bu paradoks çerçevesinde daha iyi anlaşılması söz konusudur. Küreselleşmeyi savunan dinamikler ve aktörler insanların dünya çapında daha fazla hareketliliğini teşvik ederken, ulus-devletler bu hareketleri düzenlemeye ya da durdurmaya çalışmaktadır. Birincisi tarafından yaratılan akışlar ile ikincisi tarafından kabul edilen ve meşrulaştırılan politikalar arasındaki uyumsuzluk, sürekli sayıda göçmenin düzensiz bir şekilde hareket etmesine, ikamet etmesine ve çalışmasına neden olmaktadır.

Düzensiz göçü medyanın ve siyasetin ilgisini orantısız bir şekilde çeken çok yönlü ve dinamik bir olgu olarak değerlendirmek gerekmektedir. Dünya nüfusu içerisinde göçmenler son derece küçük bir orana karşılık gelen %3,6'lık payı oluşturmakta ve bunun içerisinde düzensiz göçmenler ise %15 ila 20'lik kısmı temsil etmektedir (McAuliffe & Triandafyllidou, 2022; McAuliffe & Oucho, 2024). Düzensiz göçmenlerin sayısı yer küre çapında tahmini olarak 30-40 milyon kişiyi kapsamakta ve dünya nüfusunun %1'ine bile karşılık gelmemektedir. AB'de resmi olarak kabul edilen en son tahmin 2,9 ila 3,8 milyon düzensiz göçmenin olduğu yönündedir (Spencer, 2022). Düzensiz statü ulusal veri tabanlarında kayıtlı olmadığı için tahminlerin hesaplanması sorunludur. Yakalama sayıları gibi temsili veriler, nüfusun gerçek büyüklüğünün doğru bir yansıması değildir. Bu nedenle düzensiz göçün takip edilmesinin güçlüğü istatistiklerin ancak tahmini düzeyde kalmasına sebebiyet vermektedir.

Ulusal hükümetler göç politikasından ve kontrollerin uygulanmasından sorumludur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde devletler tarafından uygulanan düzensiz göçe yönelik politikaların neredeyse tutarlı bir şekilde kısıtlayıcı hale geldiği tek kategori olduğu ifade edilmektedir (De Haas vd., 2019). Kaynak ve transit ülkelerin iş birliğinin teşvik edilmesi, sınır duvarlarının yükselmesi ve devriyelerin genişletilmesi, gözetim teknolojisi, bireylerin kimliklerinin belirlenmesi için biyometrik araçların kullanılması ve bu verilerin ülkeler arasında paylaşılması ile gözaltı ve sınır dışı etme kapasitesinin artırılması kısıtlayıcı politikaların göze çarpan yansımalarıdır. Ayrıca düzensiz statüdeki göçmenleri çalıştıran işverenlere yaptırım uygulanması ve sosyal yardım hizmetlerine erişimin kısıtlanması gibi iç kontrollerin gerçekleştirilmesine yönelik tedbirler de alınmaktadır. Bu durum, hükümetlerin gelme ya da kalma yönündeki her türlü teşviki ortadan kaldırma kaygısını göstermektedir. Politikalar sağlık ve barınma gibi temel hizmetlere erişimi düzenli olarak kısıtlayıcı da sınırlandırmaların şekli tek tip değildir. Örneğin, bazı ülkeler sadece acil sağlık hizmetlerine erişime izin verirken veya çocukların okula gitmesini kısıtlarken, diğerleri birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerine sınırlı erişim sunmakta ve okula devam etmeyi zorunlu tutmaktadır (FRA, 2011; Spencer & Hughes 2015; Fox-Ruhs & Ruhs, 2022). Son birkaç on yılda düzensiz göçten etkilenen ülkelerin artış göstermesi, devletler tarafından bu hareketliliklere karşı mücadele geliştirme çabası,

göç alan ülkelerin kamuoyunda sıklıkla tartışma konusu haline gelmesi gibi faktörler bilim camiasının da dikkatini bu alana vermesini beraberinde getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yetmişli yılların ortalarından ve Avrupa'da doksanlı yılların başından itibaren, devletler hem göçmenlerin hem de hareketliliklerin düzensizliğini yönetmeye ve kontrol etmeye yönelik politikalar geliştirmeye başlamışlardır.

A. Neden Afganlar?

İçinde yaşadığımız çağda karmaşık, uzun ve çoğu zaman tehlikeli hale gelen düzensiz göç yolculukları önemli bir sosyal fenomen haline gelmiştir. Giderek daha parçalı hale gelen bu yolculuklar, göçü bir çıkış noktasından varış noktasına sorunsuz bir geçiş olarak görme anlayışını sarsmakta ve yolculuğun mekânsallığına çok daha fazla dikkat edilmesini gerektirmektedir. Kuzey Afrika, Türkiye veya Orta ve Doğu Avrupa üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine; Guatemala ve Meksika üzerinden karayoluyla ABD'ye; deniz yoluyla Avusturalya'ya ya da Kuzey Amerika'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin parçalı yolculuk deneyimleri giderek yaygın hale gelmektedir (Collyer, 2007). Göç rotaları üzerindeki pek çok göçmenin zihninde varış noktaları evden ayrıldıklarında belli olsa da yolculuk esnasında birçok kez değişime uğrayabilmekte ve varış noktalarına hiçbir zaman ulaşamadıkları durumlar söz konusu olabilmektedir.

Düzensiz göç denildiğinde akla ilk gelen ülkelerden biri olan Afganistan, dünya mülteci ve sığınmacı nüfusunun çok büyük bir kısmının kaynak noktası olarak bilinmektedir. Ülkede uzun yıllardan beri yaşanan savaşlar ve iç karışıklıklar, başta komşu ülkeler olan Pakistan ve İran'a, ardından üçüncü ülkelere doğru göç hareketliliğinin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Afganistan kaynaklı mülteci ve sığınmacı sayısı 1990'da 6,2 milyona erişmişken, 2024 yılında yaklaşık 3,5 milyon Afgan yerinden edilmiş, 5,3 milyon Afgan mültecinin varlığı ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin raporlarında yer almıştır (UNHCR, 2024). Suriyelilerin ardından dünyada mültecileri oluşturan ikinci büyük grup Afganlar olarak bilinmektedir. Her 10 Afgan mülteciden 9'una ev sahipliği yapan iki ülke İran ve Pakistan'dır. İran'da 3,5 milyonu aşkın, Pakistan'da ise yaklaşık 2 milyon Afgan bulunmaktadır (UNHCR, 2023a). Kayıt altına alınmayan da bu rakamlara dâhil

edildiğinde Afganların sayısı ciddi ölçüde artmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise yaklaşık yarım milyon Afgan mülteci yaşamaktadır. Afganların tez çalışmasında tercih edilmesinin başlıca nedenlerinden biri, Fransa ve Türkiye'nin göç istatistiklerinde önemli bir yer tutmasıdır. Fransa'ya ilk sığınma taleplerine yönelik istatistikler incelendiğinde, 2019 yılından beri Afganların birinci sırada yer aldığı görülmektedir (Ministère de l'Intérieur, 2024). Türkiye ise, 1980'lerin başından itibaren yüz binlerce Afgan mülteciye ev sahipliği yapmaktadır ve çeşitli Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için önemli bir transit ülke konumundadır. 2018 yılından itibaren Türkiye'ye ulaşan düzensiz göçmenler içerisinde Afganlar ilk sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2025).

Afgan halkı 1970'lerin sonlarından itibaren ülkelerindeki çatışmalar sebebiyle büyük çaplı bir yerinden edilme deneyimi yaşamaya başlamıştır. Milyonlarca insan, seksenli yıllarda Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve doksanlı yıllardaki uzun süreli çatışmalar sırasında komşu ülkelere sığınmıştır. Zamanla Afganlar birbirlerinin sürekli dolaşımına ve farklı ülkelere dağılmasına bağlı olarak ulusötesi ağlar geliştirmiştir (Monsutti, 2005). 1990 yılında Afganlar dünyada yerinden edilmiş en büyük grubu oluştururken, BMMYK'nın yetki alanına giren ilgili kişilerin %40'ını meydana getirmekteydi ve tahminen 1.5 milyon kadar ülke içinde yerinden edilmiş insan vardı (Abbasi & Monsutti, 2023). Sovyetlerin çekilmesinin ardından Kabil'in direniş güçleri tarafından ele geçirilmesiyle birçok kişi ülkesine geri dönse de sonraki yıllarda ortaya çıkan yeni çatışmalar, daha fazla insanın ülke dışına göç etmesine neden olmuştur. Ancak, Afganistan'ın ABD liderliğindeki güçler tarafından işgali ve Taliban rejiminin 2001 yılının sonlarında düşmesi ülkede yeni bir iyimserlik dalgası yaratmıştır. 2002'den 2014'e kadar yaklaşık dört milyon Afgan, çoğunlukla ilk iltica ettikleri komşu ülkelere Afganistan'a geri dönmüştür (UNHCR, 2014). Fakat o zamandan bu yana kurulan Afgan demokratik hükümeti, güvensizlik, şiddet, yoksulluk ve eşitsizlikle mücadelede yetersiz kalmıştır. Artan sayıda sığınmacı şanslarını Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da denemeye başlamıştır (Monsutti, 2020; UNHCR, 2020). NATO kuvvetlerinin 2014 yılında kısmen geri çekilmesinin ardından, yabancılarla iş birliği yaptıkları için misilleme eylemlerinin hedefi olmaktan korkan kentli aileler de dahil olmak üzere insanlar kitlesel olarak yeniden ülkeyi terk etmeye koyulmuştur. 2021 yılının mayıs ayında ABD ve NATO birlikleri Afganistan'dan

tamamen çekilmeye başlamıştır. Taliban bu gelişme sonrasında 15 Ağustos'ta Kabil'i ele geçirerek hızla ulusal toprakların çoğunu kontrol altına almıştır. ABD ve müttefikleri tarafından Taliban'a uygulanan yaptırımlar, yaygın hale gelen gıda güvensizliğini artırmış, halk sağlığı sistemlerinin bozulmasına yol açmış, yoksulluk ile ekonomik krizi daha da derinleştirmiştir (Human Rights Watch, 2022a). 2021'in ağustos ayından bu yana, birçok insani yardım ve kalkınma kuruluşunun ülkeyi terk etmesi sebebiyle kentler daha az iş fırsatı sunmaktadır. Birçok insan kentleri terk ederek kırsaldaki köylerine geri dönmektedir ve bu durum da sınırlı kaynaklara sahip topraklar üzerinde daha fazla demografik baskı yaratmaktadır. Afganların önündeki seçenekler, Sovyet karşıtı cihat döneminde olduğundan çok daha farklı görünmektedir. Stratejik bağlam değişmiş ve Afgan mülteciler, Afganistan'ın komşu ülkelerinde giderek daha olumsuz bir koruma ortamı ve kasvetli bir ekonomik durumla karşılaşmaktadır. Günümüzde Afganlar 1980'lerde ve 1990'ların bir kısmında olduğu gibi Pakistan ya da İran'a gitmemektedir. Her geçen gün sıkılaştan sınır kontrollerine rağmen, Afganlar yeni rotalar arayarak Avrupa'ya ulaşmaya çalışmaktadır. Gerçekten de Afgan mülteciler, ebeveynleriyle benzer nedenlerden dolayı yer değiştirmek zorunda kalmış, ancak daha uzak yerlerde koruma aramış ve daha riskli rotalara yönelmişlerdir (Monsutti & Balci, 2014). Ülkenin uzun yıllardır süregelen çatışma ve anlaşmazlık hali, göç etme isteğini şekillendiren ve göç edenlerle yerinde kalanları ayıran faktörlerin karmaşıklığını gözler önüne sermektedir. Eğitim, iş, özgürlük, eşitlik ve güvenlik Afganların anlatılarında öne sürdükleri temel göç nedenleri olup, kişisel ve/veya ailevi ekonomik sermaye, finansal kaynaklara erişim sağlayan sosyal sermaye, arkadaş ve akraba desteği ve çoğu zaman bizzat ailelerinden gelen destekle hareketliliğin devamlılığı sağlanmaktadır.

Afganistan'da göç, her ne sebeple olursa olsun, kalmaya kıyasla tercih edilen bir olgu olarak öne çıkmakta; bireysel veya hane halkı stratejisinin bir parçası olmasının yanı sıra, mültecilik kavramıyla yakından ilişkili ve hareketlilik kültürüne gömülü bir şekilde hayatta kalma, yaşam koşullarını iyileştirme ve farklı bir yaşam tarzı arayışının yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Hareketlilik kültürü Afgan göçünü anlamada son derece kritik bir role sahiptir. Çok yönlü sınır ötesi hareketlerin açık bir yapısı (Monsutti, 2007: 169) olarak tanımlanan bu durum, göçlerin bireyin veya hanenin hayatta kalmasındaki ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Hareketlilik

yetişkinliğe erişmenin bir aracı, erkek olmaya geçişin bir aşaması ve aynı zamanda sosyal ağların genişletilmesinin bir yoludur. Zira binlerce kilometrelik mesafeleri geçerek çok sayıda ulus sınırlarını aşan hareketliliğin ardından varılan yerlerde neredeyse özerk sosyal alanlar yaratarak menşe ülke ile ev sahibi ülke arasında sosyo-kültürel ve ekonomik etkileşimler yaratmaya imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla, Afganlar için göç öncelikle bir hayatta kalma yöntemi ve ardından belirli bir hedefe (gelir maksimizasyonu, daha iyi bir eğitim, özgür bir yaşam arayışı vb.) ulaşmanın yolu olarak görülmelidir. Afganların aile üyelerinin İran ve Pakistan başta olmak üzere Türkiye, AB üye ülkeleri, Kanada ve Avustralya gibi dünyanın farklı coğrafyalarına dağılması hem yolculuğa yeni katılacak olanlar için destek hem de menşe ülkesinde geride bıraktıkları yakınlarına döviz havalesi sağlamak için bir güvenlik şemsiyesi rolü üstlenmektedir.

Afganların ayrılma motivasyonu ve nedeni ne olursa olsun hareketliliğin yetenek, sosyal sermaye, finansal birikim gibi farklı parametrelere bağlı olduğu düşünüldüğünde uygun araçlar ve imkanlar olmadan bunu gerçekleştirmek mümkün değildir (Faist, 2000). Bu tür faktörler devreye girdiğinde göç yolculuğu üzerinde bir tür güç şeklinde olumlu sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Hareketliliği gerçekleştirme becerisi esas olarak bireysel bir özelliktir. Göçün doğrusal olmadığı ve yolculuğun genellikle belirsiz uzunluktaki ara duraklardan meydana geldiği dikkate alındığında, hareketlilik koşullarına bağlı farklılaşan maliyetlere ve kişinin kaynaklara (finansal ve sosyal sermaye) erişimine göre göç stratejileri değişmektedir (van Hear, 2004). Dolayısıyla, birçok kişi ülkeden ayrılmak istese de gerçekte çok azı göç etmeyi başarabilmektedir. Bazıları yol üzerindeki ülkelerde geniş bir bağlantı ağına sahipken, bazılarının bu anlamda sosyal sermayesi zayıf olabilmektedir. Kimileri Afganistan'daki mülklerini satmak zorunda kalırken; kimilerinin yolculukları iyi durumdaki aileleri tarafından finanse edilebilmektedir. Bunlarla birlikte, bazıları hareketliliğe katılmak ve onu sürdürebilmek için borçlanmakta, yolculuklarının bir kısmında sömürüye ya da istismara maruz kalmakta ve sermaye yetersizliği nedeniyle yola devam edememektedir. Buradan anlaşılabacağı üzere göçe katılan Afganlar arasında homojen bir yapıdan bahsetmek söz konusu değildir. Gönüllü hareketlilikten gönülsüz hareketsizliğe geçiş, bir başka ifadeyle, mobil olmayı arzulamak ama imkanların yetersizliği nedeniyle bunu başaramamak Afganların düzensiz

yolculuklarında bir çıkmaz yaratabilmektedir (Dimitriadi, 2015). Diğer taraftan, herkes aynı düzeyde sosyal ağlara ve finansal sermayeye sahip olmadığı için göç yolculuklarının koşulları, varış süreleri, hedeflenen ülkeye başarıyla erişim gibi durumlar da bütün Afganlar için benzer değildir (Kaytaz, 2016; Dimitriadi, 2018). Farklılaşma, göçmenin yolculuk öncesinde üretebildiği, yolculuk sırasında elinde tutabildiği ekonomik sermayede ve aynı zamanda düzensiz göçün belki de en kritik aktörü olan kaçakçının hareketliliği organize etme kabiliyetinde yatmaktadır. Bu doğrultuda, göçmen kaçakçılığı göçmenler tarafından çoğunlukla aracılar veya kolaylaştırıcılar olarak dile getirilse de (Tinti & Reitano, 2017) yolculuk esnasında birçok istismar ve mağduriyetin yaşanmasına sebebiyet veren *zorlaştırıcılar* da olabilmektedir. Kaçakçılık süreci, ulus-devletlerin artan sınır kontrollerinin ve yasal olarak seyahat edememenin bir sonucu olarak Afganlar için zorunluluk olarak algılanmakta ve bu nedenle istenen varış noktasına ulaşma fırsatı sağlamak amacıyla ticari hizmet sunmaktadır.

Düzensiz göç yolculukları esnasında birçok ulus-devlet sınırını aşarak hedeflenen ülkeye varan ya da varmak için yol üzerindeki ülkelerde gönülsüz hareketsizliğe maruz kalan Afganların göç yolculukları kadar bulundukları kentlerdeki tutunma stratejileri de önem taşımaktadır. Kentlerde hayatlarını sürdüren Afganların yüzleştikleri sorunlara dair etnografiler çeşitli anlatılar sunmaktadır (Danış, vd., 2009; France Terre d'Asile & Emmaüs Solidarité, 2011; GAR, 2021). Bu kişiler ister kayıtlı ekonomideki işlerini muhafaza ederek ister daha az düzenlenmiş kayıt dışı sektörlerde çalışarak kendilerini geçindirebilmektedir. Tespit edilmeden kalabildikleri takdirde, nispeten düzenli bir yaşam sürebilmekte ve statüleri yalnızca belirli bağlamlarda sorun haline gelmektedir (De Genova, 2002). Birçoğu iş yerlerinde sömürüye maruz kalmakta ve barınma ihtiyaçları nedeniyle şiddete karşı savunma mekanizmaları geliştirememekte ve ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerinden faydalanma konusunda birçok engelle yüzleşmektedir. Suç mağduru olan düzensiz statüdeki bir Afgan güvenli ihbar için özel önlemler alınmadığı sürece yetkililerden yardım isteyememektedir. *Hissedilir sınır dışı edilebilirlik duygusu* (De Genova, 2002: 439) bir ülkedeki fiziksel sınırları Afganların gündelik yaşamlarında yeniden ürettiğini, yetişkinlerin ruh sağlığını etkilediğini ve karşılaştıkları problemlerle yüzleşme stratejilerini belirlediğini söylemek mümkündür. Hukuki statü, çalışma izni ya da hizmetlere erişim

izninden yoksun olmak, aileye, arkadaşlara, sivil toplum kuruluşlarına ya da devlet destekli sosyal hizmet kurumlarına önemli düzeyde bağımlılık yaratmaktadır. Düzensiz statüdeki göçmenlerin çeşitli kentlerde yetkililerin dikkatini çekmeden yaşamalarını ve uyum göstermelerini sağlayacak stratejiler bir dizi yasal ve yasadışı aktörler etrafında şekillenebilmektedir.

“Menşe” ya da “varış” noktasından ziyade “yolculuk” üzerinde durulmalıdır çünkü göç eden kişiler nereye gittiklerini tam olarak bilmeyebilir ya da bu varış noktasına ulaştıktan sonra orada kalmaları gerekmeyebilir. Göçmen daha iyi fırsatları keşfedebilir, yeni bir duruma geçebilir veya çıkış noktasına geri dönebilir. Göç bir eylem değil, bir süreçtir.” (Du Toit, 1990: 308)

Vurgulanan bütün hususlar dikkate alındığında bu çalışmanın temel motivasyonu, göçün önemli bir parçası olan yolculuğun, buna bağlı olarak gelişen rotaların ve beklemek durumunda kaldıkları kentlerdeki tutunma stratejilerinin Afganlar özelinde bütüncül bir şekilde ele alınmasıdır.

B. Araştırma Soruları ve Hipotezler

Çalışmanın temel araştırma sorusu *“Afganlar düzensiz göç rotalarını ve durak noktaları ile varış noktaları olarak görülen kentlere tutunma stratejilerini nasıl belirlemektedir?”* şeklindedir. Bu bağlamda, Afganların kaynak ülkeden hedef ülkeye kadar kullandıkları göç rotalarını şekillendiren koşulların neler olduğu, rotaları belirleyen aktörlerin kimler olduğu, hedef ülkeye varıncaya dek uygulanan stratejilerin içeriğinin neler olduğu, hareketliliklerin yapısının nasıl bir özellik taşıdığı çalışmanın ilk bölümünü kapsayacak “Afganların Göç Rotaları” kısmının alt araştırma sorularıdır. Tezin diğer alt araştırma soruları ise sosyo-ekonomik ve coğrafi dinamikleri birbirinden farklı olan Van, İstanbul ve Paris kentlerinde Afganların kente tutunma stratejilerinin nasıl bir değişim sergilediği, göçmen ağlarının nasıl işlediği, dayanışma mekanizmalarının nasıl bir etki gösterdiği, bulundukları ülkenin göç politikalarının kentteki yaşamlarını nasıl etkilediği, gelecek planlarının neler olduğu üzerinedir. Bu araştırma sorularının cevabı da “Afganların Kente Tutunma Stratejileri” adlı ikinci bölümde etraflıca irdelenecektir.

Göç yolları bilindiği üzere Afganların sosyo-ekonomik statülerine göre kolaylaşmakta ya da zorlaşmaktadır. Sosyal sermayeleri güçlü olan Afganlar,

tanındıkları aracılığıyla vize ve pasaport işlemlerini halletmekte, İran'a ulaşmak için gerekli şartları sağlamaktadır. Yeterli sermayeye sahip olmayanlar ise ilk olarak Pakistan'a geçmekte ve zorlu koşullarda yolun büyük bölümünü yürüyerek gelmektedir. Türkiye ve Fransa'ya uzanan bu yolculuğun süresi ve koşulları farklılık taşımaktadır. Bu doğrultuda tez çalışması kapsamında ortaya konulan hipotezlerden biri sosyal ve finansal sermayelerinin durumu Afganların düzensiz hareketliliklerini kolaylaştırdığı ya da zorlaştırdığı yönündedir. Afganların hareketliliğini ve yüzleştiği koşulları belirleyen durumlardan biri de ülkelerin izlediği göç politikalarıdır. Göçe dair ülkelerin caydırıcı bir siyaset izlemesi, görmezden gelme ve güvenlikleştirme yönündeki stratejileri Afganların durumunu etkileyebilmektedir (İçduygu & Karadağ, 2018). Belgesiz – kayıtsız Afganların en büyük korkusu sınır dışı edilmeleridir. Uluslararası koruma tarafından terk edilmişlik duygusu, başvuruların toplu reddedilmesi, üçüncü ülkeye yerleşme için süresiz bekleme, Türkiye'nin uydu kentlerindeki işsizlik, kayıt sürecinin zorluğu gibi olumsuz durumlar Afganların yasal yollara başvurarak kayıtlı hale gelmesi yönündeki umutlarını zayıflatmaktadır. Karşılaşılan tüm bu zorluklar sebebiyle, Afganların kendilerini sınırlandırıcı göç politikası izlenen kentlerde total dışlanmaya, izolasyon haline sürüklediği hipotezi ileri sürülmektedir.

Araştırma sorularına bağlı olarak ileri sürülen hipotezlerden bir diğeri Afganların bulunduğu kentlerin gelişmişlik düzeyi arttıkça yaşam kalitelerinde ve refah seviyelerinde önemli düzelmelerin olduğudur. Van kenti sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi İstanbul ve Paris kentlerinin gerisinde yer almaktadır. Afganların Türkiye'ye giriş için kullandığı temel güzergâhın Van olması ve genellikle kendilerini burada geçici olarak görmeleri onların gündelik hayatlarını biçimlendirmektedir. Afganlar, İstanbul ve Paris'e göre bu kentte daha düşük gelir seviyesine sahip olmakta ve kalıcı olma yönünde bir düşünceye sahip olmadıkları için de uyumu öncelememektedir. Dolayısıyla Van'da diğer kentlere göre daha düşük bir yaşam kalitesine sahip oldukları düşünülmektedir. İstanbul ve Paris ilişkilendirildiğinde ise, her iki kentte iş sektörlerinin daha çeşitli olması, göçmen gruplarının yoğunluk göstermesi, kentin sahip olduğu sosyal imkânların ileri düzeyde olması Afganların yaşam kalitelerini olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla, her üç kentin göçmenler için çekici faktörlerinin benzer olmadığı düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında tez

çalışması kapsamında, kentlerin sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri, kentsel altyapılarının gelişmişliği Afganların hareketliliğini, kalıcılığını, ekonomik faaliyetlerini ve uyumlarını ciddi ölçüde etkilediği varsayılmaktadır.

Öte yandan, Afganların kentlerde kurduğu göçmen ağları hayatlarını önemli şekilde etkilemektedir. Göçmen ağları etnik gruplara göre şekillenmektedir. Kentlerin göçmen deneyimlerine ve sosyo-ekonomik dinamiklerine bağlı olarak etnik gruplar arasındaki hiyerarşi değişmektedir. Buna bağlı olarak, ağlar aracılığıyla Afganların etnik farklılıkları temelinde sosyo-ekonomik faaliyetleri de çeşitlenmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda etnik farklılıklar Afganlar arası ilişkilerin düzeyini etkilemektedir. Birbirlerine karşı ayrımcı ya da kucaklayıcı bir tavır sergilemeleri buna bağlı kalmaktadır. Bir başka yönden çalışma sektörü hiyerarşisi de Afganlar arasındaki etnisiteye dayanmaktadır. Bu hipotez çerçevesinde Türkmen, Özbek gibi birbirine yakın etnik grupların iş sektöründe birlikte hareket ettiği ve çalıştırdıkları diğer Peştun, Hazara gibi etnik gruplar arasında ayrışma olduğu düşünülmektedir. Tüm bu hipotezlerin kentlerdeki durumu ortaya konulacaktır. Diğer yandan, kentlerde yürüttükleri ekonomik faaliyetler incelendiğinde, Afganların en ağır emek gücü isteyen sektörlerde çalıştıkları görülmektedir. Diğer göçmen gruplarıyla karşılaştırıldığında, Afganlar ağır emek gücü gerektiren işlerde daha sabırlı bir şekilde çalışmaktadır. Bu durumun altında yatan temel dinamiğin Afganistan'ın içinde bulunduğu savaş ortamı, çatışmalar ve yoksulluk gibi zorlu koşullara alışkın olma hali ileri sürülebilir. Dolayısıyla bu noktada ortaya konulan hipotez, çok zor koşullardan gelen göçmenler, kentte yüzleştikleri güçlüklerle karşı daha dirençli olabilmektedir.

C. Tezin Kapsamı, Amaçları ve Önemi

Tez çalışması kapsamında, ilk olarak Afganistan'dan Göç: Neden Ayrılmak, Nasıl Göç Etmek? Ülkedeki Duruma Genel Bakış başlığı altında Afganların düzensiz yolculuklarına kavramsal bir perspektif kazandırılmaktadır. “Çalkantılı göç” kavramı etrafında yolculuğun karakteristik yapısı ortaya konulmakta ve çeşitli tartışmalar aktarılmaktadır. Araştırmaya konu olan meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için Afganların düzensiz hareketliliklerinin riskli ve parçalı doğası düşünüldüğünde transit göç, transit göçmen ve transit ülkelerin yanında hareketlilik ve hareketsizlik, git-gel,

dolambaçlı ilerleyiş ekseninde yoğunlaşan göç hikayeleri için değerli bir anahtar kavram olarak *matruška yolculuk* ifadesinin yorumlanmasının gerekliliği düşünülmektedir. Öte yandan, bu tez çalışmasında özne olarak ele alınan Afganlar için bilinçli bir şekilde göçmenler tabiri kullanılmasına rağmen akademik araştırmalarda, politik tartışmalarda ve medya söylemlerinde sıklıkla sığınmacı, mülteci, düzensiz, belgesiz, yasadışı göçmen gibi tanımlamaları ve kategorileri sıklıkla görmek mümkündür. Kategorilendirme karmaşası olarak adlandırılan bu durum kapsamında Afganların konumunun ne olduğu değerlendirilmektedir. Menşe ülkelerini terk eden, risk ve çatışma döneminden geçen ve ardından yeni bir ulus-devlette denge kurmaya çalışanların varlığı standart göçmen tanımını ve kategorileri yapıbozumuna uğratmaktadır (Faist, 2000). Türkiye ve AB üye ülkelerinin gündeminde önemli yer tutan düzensiz göçü yönetmeye yönelik arayışlar da ilerleyen kısımların odaklandığı konulardan biri olması sebebiyle fazla detaya girmeden analiz edilmektedir. Bu bölümde son olarak ise Afganistan'ın yakın göç tarihi 1979 Sovyet işgalinden günümüze dek etraflıca anlatılmaktadır.

Çalışmanın saha bulgularının yansıtıldığı ve ana omurgalarından birini oluşturan Afganların göç rotaları kısmında ise Afganistan'dan başlayan ve ulaştıkları noktalara dek hareketliliğin aşamaları detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. İlk olarak bu yolculuğun düzensiz bir şekilde gerçekleşmesinin gerekçeleri vurgulanmakta, harekete geçmek ve hedefin peşinde ilerlemeye karar vermek için süreçlerin ve hazırlıkların nasıl ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'dan başlayan hareketliliğin bütün aşamaları göz önünde bulundurularak Afganların düzensiz yolculukları detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Göçleri belirleyen temel faktörlerin bireylerin kişisel motivasyonları, sosyo-ekonomik koşulları, yaşadığı ülkenin politik durumu, küresel konjonktür ve ulus-devletlerin uyguladığı göç politikaları olduğu düşünüldüğünde öncelikle birincil aktör olarak Afganların kendi sesinden hareketlilikleri hikayeleştirilmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan, ülkelerin uyguladığı mevcut göç rejimi sonucunda ortaya çıkan ve düzensiz göçün devamlılığını sağlayan kilit aktörlerden biri olan göçmen kaçakçıları araştırmanın ilgi odağındadır. Afganların uzun, riskli, parçalı ve tehlikeli yolculuklarının gerçekleşmesinde çok ciddi rol oynayan kaçakçılar hem Türkiye'ye hem de Fransa'ya uzanan hattın büyük bölümünde aracılar/kolaylaştırıcılar olarak gün

yüzüne çıkmaktadır. Kaçakçılık ağına bağlı olarak ortaya çıkan roller, mekanizmanın tipolojisi, piyasası ve ödeme yöntemleri gibi kritik hususlar etrafıca vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Afganların anlatılarında anlaşılabileceği üzere düzensiz yolculuğun kaçakçı ve göçmen arasındaki anlaşmaya bağlı olarak gerçekleşebileceği gibi bu süreçte kaçakçılardan kaynaklanan istismar, kötü muamele, alıkonulma gibi olumsuz davranışlarla da karşılaşılabilirdiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmada kaçakçılar düzensiz göçü devam ettiren aktörler olarak ele alınmakla birlikte yolculuk esnasında göçmenleri suistimal eden mekanizmaların da oyuncularını pozisyonunda değerlendirilmektedir.

Çalışmaya giriş mahiyetinde olan yukarıdaki konuların ardından Afganların düzensiz yolculukları birçok parametreyi baz alarak haritalandırılmaya çalışılmaktadır. Bu rotaların dijital ya da zihin haritaları aracılığıyla aktarılmasının ötesinde yolculuğun geçiş güzergahları ve bunları belirleyen faktörler, hareketlilik esnasında karşılaşılan zorluklar, hedeflenen ülkeye ulaşmak için kullanılan ulaşım araçları, harcanan zaman ve sermaye gibi faktörler dikkate alınmaktadır. Afganların göç rotaları araştırmada tek yönlü, doğrusal, kesintisiz ve engelsiz bir biçimde aktarılmamaktadır. Aksine hareketliliğin düzensiz yapısı sebebiyle içinde git-gel durumları barındıran, döngüsel, çok yönlü, hareketsizliği dayatan ve ciddi engellemeleri ortaya koyan özellikleri üzerinde durulmaktadır. Afganların geçiş yaptığı her bir ülkenin dinamikleri ve düzensiz yolculuğa karşı uyguladıkları politikalar farklılaştığı için geçiş güzergahı üzerinde yer alan bütün ülkeler rotalar çerçevesinde genişçe analiz edilmektedir. Buradan hareketle, Afganistan'da başlayan Pakistan, İran ve Türkiye'ye kadar izlenen kara rotası, Türkiye'den itibaren Yunanistan ve İtalya'nın kullanılmasıyla birlikte ortaya çıkan deniz rotası; Bulgaristan ve Yunanistan üzerinden geçerek çeşitli ülkeleri barındıran Balkan kara rotası ve Schengen bölgesine girişlerin yapıldığı AB üye devletleri sonrasında hedeflenen ülke olarak Fransa'ya varışları takip eden güzergâh ortaya konulmaktadır. Küreselleşmenin herkese eşit düzeyde hareketlilik imkânı sunmadığı dünyamızda, yolculuklarını düzensiz şekillerde yapmak zorunda kalan Afganların rotalarının haritalandırılarak hikayeleştirilme çabası düzensiz yolculuklarının zorluğunu, karmaşık yapısını ve koşullarını gösterme motivasyonunda yatmaktadır.

Tez araştırmasının bulgularına dair ikinci önemli kısmı ise kente tutunma stratejileri oluşturmaktadır. Kentlerin son yıllarda yerinden edilme ve sığınma tartışmalarının giderek daha fazla merkezinde yer aldığı bilinmektedir (Glorius & Doomernik, 2020). Dünya genelinde çok sayıda mülteci, sığınmacı ve düzensiz göçmenin artık kentsel alanlarda yaşıyor olmasıyla ve çeşitli insani krizlerin kentlerin geleceğini etkilemesiyle yakından ilgisi vardır (Archer & Dodman, 2017). 21. yüzyıl kentsel manzaralarının ayrılmaz bir olgusu olarak göçler sonucunda kentsel mülteciler (Grabska, 2006), kentsel hareketlilik (Kihato & Landau, 2017) ve sığınmanın kentleşmesi (Darling, 2020), kentsel sığınma politikası oluşturma (Bazurli & Kaufmann, 2022) gibi terimler popüler hale gelmiştir. Kentler üzerine yapılan araştırmalar mekânsal perspektifi öncelese de zamansal boyut kent ve sığınma tartışmalarının kritik bir parçası olmuştur. Hedeflenen ülkeye varıncaya dek kentler özellikle de sınır hattında yer alanlar geçiş ve geçiş halindeki kentsel alanlar olarak hizmet vermektedir (Dotsey & Lumley-Sapanski, 2021). Kentler bu anlamda daha ileriye göç etmek için fırsat arayanlar için önemli geçiş merkezleri ve geçici yerleşim alanları haline gelmektedir. Göç yolculuklarının uzun süren doğası ve buna bağlı riskler sebebiyle, hareket halindeki insanlar genellikle geçici yerlerde başlangıçta öngördükleri süreden daha uzun kalabilmektedir. Kentler bu nedenle göçmenler özellikle de sığınmacılar ve düzensiz statüde bulunanlar için yalnızca konaklama ve kabul alanları değil, aynı zamanda uyuma yönelik strateji geliştirdikleri yerler olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Dışlama, kontrol ve tahliye düzensiz göçmenler için kentteki yaşamları boyunca önemli olgular haline gelebilmektedir (Oginni, 2021).

Afganların yolculukları boyunca hareketleri bireysel faktörler, ülkelerin uyguladığı göç politikaları, sınır güvenlik önlemleri gibi dinamikler sonucunda kesintiye uğradığı için hedefledikleri yere ulaşıncaya kadar bazı kentlerde gönülsüz hareketsizliğe maruz kalmaktadır. Afganların yolculuğunun bütüncül bir perspektifle değerlendirilmesi amacıyla rotaların ötesinde uzun süre beklemek zorunda kaldıkları ve bunu yaparken de kente tutunma noktasında geliştirdikleri stratejiler kritik bir noktada durmaktadır. Dolayısıyla, barınma halleri, iş piyasasına erişimleri, yerel halk ile kurulan ilişkiler, görünürlük, dayanışma ağları ve gelecek tasavvurları açığa çıkarılması gereken hususlar olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Afganların Avrupa'ya açılan ve Türkiye'nin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerine yönelik

yolculuklarının ilk giriş kapısı Van kenti olarak belirmektedir. Kentin Türkiye-İran sınır hattında olması sebebiyle düzensiz göçlerden ciddi düzeyde etkilendiği gerçeğinden hareketle Afganlar için ileriye yönelik hareketlerinde geçilmesi gereken önemli bir aşamadır. Ancak, belgesiz şekilde Van'ı aşp bir başka kente ulaşmak her zaman mümkün olmadığı için burada yaşayan Afganların kente yönelik tutunma stratejilerinin incelenmesi ilk bölümün konusunu oluşturmaktadır. Sınır hattında bulunmasından hareketle kentin sosyo-ekonomik dinamikleri, coğrafi konumu, Türkiye'nin uyguladığı göç politikaları gibi parametreler eşliğinde Afganların durumu incelenmektedir. Ardından, uzun yıllardır uluslararası göçlerin hedefinde olan ve buna bağlı olarak büyük bir göçmen nüfusunu barındıran İstanbul'a ulaşmayı başaran Afganların kente tutunmaya yönelik stratejileri değerlendirilmektedir. Kentle kurulan ilişkide hukuki statülerin ya da statüsüzlüğün geçicilik-kalıcılık durumları üzerindeki etkisi, kayıt dışı sektörün yaygın bir hal aldığı kentte iş piyasasına erişim düzeyleri ve çalışma koşulları, kozmopolit bir kentte göçmen ağlarının boyutu ve dayanışma mekanizmalarının işlevselliği, etnik işletmelerin görünürlüğü ve Afganlar arasındaki rolü, geleceğe yönelik planları tartışılmaktadır. Son olarak ise, çalışmada Afganların hedeflediği ve son durak olarak adlandırılan Paris kentindeki tutunma stratejileri incelenmektedir. Kalıcılığın konuşulduğu bu kente vardıkları ilk günden mülteci statüsü alarak artık yasal hale geldikleri güne dek geliştirdikleri tutunma stratejileri analiz edilmektedir. Bu doğrultuda, kalıcılığa geçiş sürecine kadar yüzleştikleri sorunlar farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Fransa'da hukuki statü almaya yönelik taşıdıkları pozitif inanç ve sınır dışı riskinin daha zayıf olması sebebiyle Afganların görünürlüklerinin hem kamusal alanda hem de etnik işletmeler aracılığıyla İstanbul ve Van ile ilişkilendirildiğinde nasıl bir farklılık taşıdığı meselesi üzerinde durulmaktadır.

Düzensiz göçün her geçen gün artan bir fenomen haline gelmesi ve Afganistan'ın da yüzleştiği sorunlar nedeniyle bu olguya ciddi oranda kaynaklık eden bir ülke olarak bilinmesi başta Türkiye olmak üzere çeşitli AB üye ülkelerinin düzensiz Afganlara yönelik politika geliştirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Afganistan'dan Fransa'ya kadar olan yolculuk sürecinin detaylıca haritalandırılarak hikayeleştirilmesi ve belirlenen üç kentteki durumlarının tutunma stratejileri çerçevesinde farklı dinamikler bağlamında analiz edilmesi çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Mevcut literatürdeki eksiklik dikkate alındığında, hem düzensiz göçün öznel olarak

Afganların başladığı noktadan hedeflediği noktaya kadar yaşadığı zorluklar, yolculuğun süreci ve hareketlilik boyunca etkili olan ağlar, aktörler, ulus-devletlerin rotaları şekillendirmesi, göçmenlerin yolculuk boyunca geliştirdiği stratejiler gibi farklı dinamiklerin alana katkı sunması beklenmektedir. Diğer taraftan, düzensiz yolculuk esnasında Afganların hayatlarını geçirdiği yerlerdeki tutunma stratejilerinin de Van, İstanbul ve Paris kentleri özelinde kıyaslamadan ziyade ilişkiselliği göstermesi yönüyle özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.



1. METODOLOJİ

Tez projesi kapsamında araştırmacı tarafından nitel araştırma yöntemi tercih edilerek bu çalışmanın gerçekleşmesi sağlanmıştır. Nitel araştırma, derinlemesine görüşmeler, odak grup tartışmaları, gözlem, yaşam öyküleri ve görsel yöntemler gibi belirli bir dizi araştırma yöntemini kullanarak insanların deneyimlerine ayrıntılı olarak yaklaşmaya imkân sunmaktadır. Bu yöntemin en ayırt edici özelliklerinden biri, çalışma konusunun katılımcıların perspektifinden tanımlamaya ve onların davranışlara, olaylara veya nesnelere verdikleri anlamları ve yorumları idrak etmeye katkı sağlamasıdır. Bahsedilen araştırma türü tipik olarak çalışma konusunu ilgilendiren kişilerin bakış açılarını ve içinde yaşadıkları bağlamı derinlemesine anlamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla nitel yöntem, sorunları açıklamak ve derin analizler yapabilmek için “neden” sorularını veya süreçleri tanımlayan “nasıl” sorusunu ele almak için en uygun olanıdır. Nitel yöntemler aynı zamanda hassas konuların incelenmesi için de özellikle uygundur, çünkü yakınlık kurma süreci katılımcıların görüşlerini açıklamaları için rahat bir ortam sağlamaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle araştırmanın yöntem süreci üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın metodolojisi 3 ana eksen etrafında dönmüştür. İlki metodolojinin temelini oluşturan araştırma tasarım döngüsüdür. Burada çalışmanın en başından itibaren araştırma sorusunun ve alt soruların neler olacağı belirlenmiş, literatür taraması etraflıca yapılmış, kavramsal çerçeve sorgulanmış ve araştırmanın yöntemine karar verilmiştir. İkinci eksen ise veri toplama döngüsü planlanmıştır. Çalışma konusu için alan araştırmasının elzem olduğu dikkate alındığında sahanın ve katılımcıların belirlenmesi, veri toplama araçları ve verilerin toplanması bu ekseninde ele alınmıştır. Son eksen ise verilerin elde edilmesi sonucu kodlanmasını, sınıflandırılmasını, karşılaştırılmasını ve yorumlanmasını içeren analiz döngüsü yer almaktadır.

1.1. Araştırma Tasarım Döngüsü

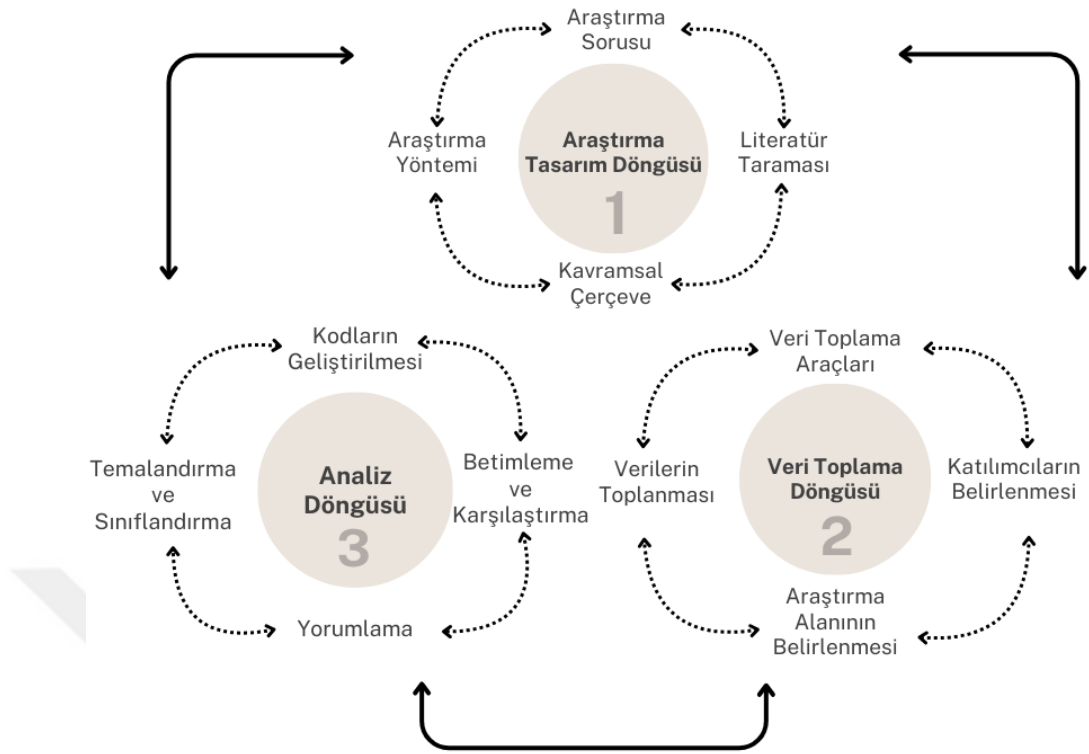
Araştırma projesi tasarlanırken, araştırmadan kimlerin istifade edebileceği ve çalışma yapılan topluluk için doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir fayda sağlanıp sağlanmayacağı sorgulanmıştır. Bu düşünceler, araştırmanın amacına ve sonucuna yansımıştır. Tez araştırmasının yalnızca akademik bir fayda sunmasının yanında

çalışılan topluluğun sorunlarına bir nevi de olsa çözüm üretmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla, katılımcılar ile ilişki sırf bilimsel bilgi birikimi oluşturmak ve salt akademik bir derece elde etmek amacıyla kurulmamıştır. Araştırmacı saha çalışması ve sonrasında Afganlar ile kurduğu diyaloga bağlı olarak bazılarının karşılaştığı güçlüklerle ve sorunlara kimi zaman bireysel kimi zaman ise kolektif bir çözüm geliştirmeye çalışmıştır. Örneğin, düzensiz statüde yer alan ve Türkiye’de yetkililer tarafından Afganistan’a sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezine alınan birçok Afgan katılımcı araştırmacı ile temas kurmuş, çeşitli yardım kampanyaları doğrultusunda içlerinden ancak 2 tanesinin Afganistan’a gönderilmesinin önüne geçilmiştir. Araştırmacının hem finansal hem de hukuksal etki gücünü aştığı için bu konuda yardım bekleyen bütün katılımcılara destek sağlanamamıştır. Aynı zamanda saha çalışmaları esnasında Van’da tanışılan ve maddi durumu iyi düzeyde olmayan Afganlardan birisi araştırmacının yönlendirmesi sonucunda uluslararası bir projede tercüman ve rehber olarak görev almış, kalıcı olmasa da bir süre ekonomik rahatlama yaşamıştır. Diğer taraftan, Afganların büyük bölümü düzensiz statüleri ve emek sömürsü nedeniyle sıklıkla iş değiştirmek zorunda kaldığı için araştırmacıya iş bulma teklifinde bulunmuştur. Bu çerçevede görüşme yapılan Afganların Türkçe bilmeleri ve Paris’te Türklerin inşaat ve restoran sektöründe yoğun bir şekilde bulunmalarından hareketle araştırmacının ağırları aracılığıyla iş bulmaları sağlanmıştır. Saha araştırması esnasında Paris’te gayr-ı resmi kamplarda yaşamlarını sokakta geçirmek zorunda kalan Afganlar ile karşılaşma araştırmacının duygusal yönden en çok zorlandığı anlar olmuştur. Paris’teki Les Amarres, Utopia, Watizat gibi göçmenlere yönelik faaliyet yürüten STK çalışanları ile iletişime geçilerek güç durumda olan Afganlara çadır, kıyafet, yiyecek ve diğer ihtiyaçlarına yönelik destek sunulmasına aracılık edilmiştir.

Bu doğrultuda Afganların kendi ülkelerinden başlayıp Türkiye ve Fransa’ya dek gerçekleştirdikleri düzensiz göç deneyimlerini anlamanın en uygun yolu nitel araştırmadan geçmektedir. Bilgileri elde etmek için nitel bir araştırmacının esnek, meraklı, empatik olması ve kendi hikayelerini anlatan insanları dinleyebilmesi gerekmektedir. Nitel araştırmacılar ayrıca, deneyimlerinin ve davranışlarının, içinde yaşadıkları sosyal, ekonomik, kültürel veya fiziksel bağlam gibi hayatlarının bağlamı tarafından nasıl şekillendirildiğini belirlemek için insanları gözlemlemektedir. Dolayısıyla nitel araştırma, çalışma konusu üzerindeki bağlamsal etkileri de

kucaklamaya ve anlamaya çalışmaktadır. Denzin ve Lincoln (2008: 4) nitel araştırmanın dünyaya yorumlayıcı baktığını ve doğalcı bir yaklaşım geliştirdiğini belirtmektedir. Bu, nitel araştırmacıların olguları ve olayları insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından kavramaya veya yorumlamaya çalıştıklarını göstermektedir.

Nitel araştırmanın ilk bileşeni tasarım döngüsüdür. Birbiriyle bağlantılı dört görevden oluşmaktadır: Araştırma sorusu ve çalışma hedeflerinin geliştirilmesi; araştırma literatürünün gözden geçirilmesi ve teorinin dahil edilmesi; çalışma için kavramsal bir çerçeve geliştirilmesi ve nitel araştırma yöntemlerinin seçilmesidir. Çalışma kapsamında öncelikle araştırma soruları geliştirilmiştir. Araştırmanın problematiğine bağlı olarak alt sorular geliştirilmiş ve tez boyunca bunlara cevap aranmıştır. Araştırma soruları çerçevesinde çalışmada araştırılacak kavramlar açıklanmış ve yeni bir kavramsal çerçevenin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın hedefleri belirlendikten sonra ise konuyla ilgili bilimsel literatür, mevcut teoriler ve ampirik araştırma bulguları gözden geçirilmiştir. Bu aşama araştırmayı daha geniş bilimsel literatürün içine yerleştirmeyi sağlamış, araştırma projesinin özel odağını ayırt etmeye ve çalışma alanına hangi noktalarda yeni bilgiler katılabileceğini belirlemeye yardımcı olmuştur. Literatüre başvurmak ayrıca araştırma sorularını daha iyi tanımlamaya ve önceki araştırmalarda kullanılan özgün kavramları dahil etmeye katkı sunmuştur. Aynı zamanda çalışmayı mevcut literatür içerisinde değerlendirmek, araştırmanın önemini göstermeyi sağlamıştır.



Şekil 1. Araştırmanın yöntem süreci.

Tasarım döngüsündeki bir sonraki görev, çalışma için kavramsal çerçevenin geliştirilmesi olmuştur. Bu doğrultuda araştırmaya dahil edilen kavramlar yer almış ve birbirleri ile ilişkileri kurulmaya çalışılmıştır. Kavramsal çerçeve ile çalışmaya odaklanmanın kolaylaştırılması amaçlanmış, araştırılan kavramlara açıklık getirilmiş, araştırma sorularının daha da rafine edilmesi için bir yol sağlamıştır.

Bir sonraki aşamada ise araştırma sorusunu yanıtlayabilmek için veri toplamayı sağlayacak nitel araştırma yöntemlerinden anlatı araştırması tercih edilmiştir. Bu kavramsal görevler dahilinde birbiriyle bağlantılı bir döngü ortaya çıkmıştır. Her bir görevi yerine getirirken ve döngüde ilerlerken, tasarım döngüsündeki tüm bileşenler arasındaki uyumu ve tutarlılığı kontrol etmek için önceki görevlere de geri dönmüştür. Tasarım döngüsündeki görevler tümevarımsal akıl yürütmeyi içermektedir, çünkü spesifik gözlemlerden genellemelerin geliştirilmesi (Babbie, 2007: 57) amaçlanmaktadır. Mevcut literatür kullanılarak kavramsal çerçeve çıkarılmış ve geliştirilmiştir. Bu da daha sonra veri toplamaya rehberlik etmek için kullanılmıştır. Tasarım döngüsü daha sonra veri toplama döngüsüne yol açmış ve ilk veri toplama görevlerinin yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Veri toplama

döngüsündeyken bile, araştırma sorusunu ve çalışmanın kavramsal çerçevesini iyileştirmek için tasarım döngüsündeki görevlere sıklıkla geri dönülmüştür.

Tasarım döngüsündeki bir sonraki aşama nitel araştırma yöntemlerini seçmektir. Araştırma yöntemlerinin seçimi, tasarım döngüsündeki önceki görevler doğrultusunda mantıksal bir ilerlemeyi yansıtmaktadır. Derinlemesine görüşmeler, katılımcı ve katılımsız gözlem, odak grup görüşmeleri veriye erişim için tercih edilen nitel araştırma yöntemlerinden olmuştur. Çalışmada böyle farklı nitel yöntemler kullanılmasının temel sebebi araştırma sorusuna ve hedeflerine yönelik cevaplara ulaşmaktır. Afganların göç rotalarına yönelik bilgilere gözlem yoluyla ulaşamadığı için yoğunlukla derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri tercih edilmiştir. Kente tutunmaya yönelik stratejilerini incelemek için ise bu yöntemlerle birlikte hem katılımcı hem de katılımsız gözlem tercih edilmiştir. Bu yöntemlerin her birinin kendi içinde avantajı ve dezavantajı olmuştur.

Tablo 1. Araştırmacının veri toplama yöntemleri.

	Derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşmeler	Odak grup görüşmeleri	Katılımcı ve Katılımsız Gözlem
Amaç	Bireysel durumları, düzensiz yolculuk koşullarını ve deneyimlerini tespit etmek, kentsel mekânlardaki tutunma stratejilerini ortaya koymak	Rotaların farklılığını görmek ve sebeplerini anlamak, kente uyum konusundaki çeşitli düşünceleri tartışmak,	Düzensiz veya statü sahibi bir “göçmen” olarak kentsel mekânlarda değişen yaşam biçimlerini izlemek ve göçmenlerin koşullarına şahitlik etmek
Araştırma aracı	Mülakat rehberi/soruları	Tartışma rehberi/soruları	Gözlem rehberi
Avantajlar	Rotalar ve kente tutunma stratejileri hakkında derinlemesine bilgiler edinmek, göç yolculuğuna dair kişisel deneyimleri öğrenmek, hassas konularda göçmenlerin	Grup etkileşimi sayesinde araştırma konusuna dair konu ve görüş çeşitliliğini sağlamak, ayrıntılı ve gerekçeli bir şekilde tartışma	Çok sayıda bağlamsal bilgiye erişmek, diğer kaynaklardan gelen verileri doğrulama imkânı sunmak, göçmenlerin yaşam koşullarına şahit olmak ve onları daha iyi

	kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlamak, göç yolculukları ve kentsel mekânlardaki tutunma çabaları üzerinden katılımcıların yaşamlarının bağlamını belirlemek	ortamı sunmak ve bilgileri kıyaslama imkânı bulmak, araştırma ile ilgili çok sayıda bilgiyi hızlı bir şekilde toplamak	anlamlandırmaya çalışmak
Dezavantajlar	Başkalarıyla etkileşime girememek ve geri bildirim alamamak, sadece bireysel algıları dinlemek, çeşitli bilgilere erişmek ve doğruluğunu tespit etmek için birden fazla görüşmek yapmak,	Daha az bilgi derinliği sunmak, kişisel deneyimler özellikle de hassas konular için daha az uygun bir yapıya sahip olmak, grup dinamiklerini yönetmek	Gözlemlerin yorumlanmasının öznel nitelikler taşıyabilmesi, katılım ve gözlem arasında ayırım yapmanın zorluğu, gözlem esnasında göçmenlerin karşılaştığı zorluğa tanıklık edilmesi ve yardım konusunda sınırlı kalınması

1.2. Araştırma Verileri

Nitel araştırma döngüsü içerisinde verilerin elde edilmesi önemli bir bileşeni oluşturmaktadır. Verilere ulaşmak için kullanılacak yöntemleri, sahanın ve katılımcıların belirlenmesi bu aşamada önem taşımaktadır. Veri toplama döngüsü öncelikle tez araştırmasıyla ilgili literatür taramasıyla başlamıştır. Bu bağlamda, Afganlar, düzensiz göç yolculukları, rotalar, sınır ve göç politikaları gibi anahtar kelimeler bilimsel yayınlar, gazete arşivleri ve sosyal medya paylaşımları üzerinden taratılmıştır. Bilimsel yayınlara erişim için SpringerLink, Web of Science, Cairn, Persée ve Google Scholar aktif olarak kullanılmıştır. Bunun yanında birbiriyle bağlantılı olan bilimsel çalışmaları görebilmek için ise Inciteful'dan istifade edilmiştir. Diğer taraftan, BMMYK ve IOM raporları, AB'ye bağlı Eurodac veritabanı, Türkiye Göç İdaresi Başkanlığının ve Fransa Mültecileri ve Vatansız Kişileri Koruma Ofisinin istatistikleri, çeşitli STK'ların hazırlamış olduğu raporlar ve saha araştırma notları, yüksek lisans ve doktora tezleri literatür taramasında incelenen kaynaklardır. Gazete arşivleri için ise Afganların düzensiz yolculuğu ve kent yaşamlarıyla ilgili güncel haberlerin taraması yapılmıştır. Sosyal medya platformları üzerinden özellikle

TikTok, Facebook, Instagram ve Telegram aracılığıyla düzensiz yolculuklara dair çeşitli video ve fotoğraflara erişim sağlanmıştır. Yolculuğun koşullarının somut olarak fark edilmesi ve analizinin yapılmasında bunlar araştırmacıya katkı sunmuştur. Araştırma konusunun yapısı gereği niceliksel veriler tutulamadığı için elde edilen verilerin büyük bölümü nitel özellik göstermektedir.

Veri toplama süreci, literatür taramasının ardından derinlemesine görüşmeler, odak grup görüşmeleri ve gözlemler aracılığıyla sürdürülmüştür. Bu çerçevede hem derinlemesine görüşmeler hem de odak grup görüşmeleri yarı-yapılandırılmış mülakat formlarından meydana gelmiştir. Derinlemesine görüşmeler ile Afganların yolculuğa ve kentlerdeki deneyimlerine bağlı kişisel hikayelerini etraflıca analiz edebilmek amacıyla yapılmışken; odak grup görüşmeleri özellikle rotalardaki farklılıkları ve sebeplerini görebilmek için gerçekleştirilmiştir. Her kentin dinamikleri farklı olduğu için Van, İstanbul ve Paris kentlerine yönelik farklı sorular hazırlanmıştır. Mülakat formunun ilk kısmı rotaların anlaşılmasına yönelik hazırlanmışken, ikinci kısmı ise kente tutunma stratejilerine dair verileri elde etmeye yönelik oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından her görüşme esnasında bütünüyle sorulara bağımlı kalınmamış, katılımcının davranışlarına ve aktarmak istedikleri bilgilere göre esnek bir tavır sergilenmiştir. Derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşmeler yaparken, ilk görüşmeden sonra çalışmanın temel konuları hakkında daha fazla bilgi edinmeye başlanmış ve bu bilgi bir sonraki görüşmede konuların daha derinine inmeye yönlendiren tümevarımsal çıkarımlar yapmak için kullanılmıştır. Her görüşmeden sonra bu çıkarımlar gerçekleştirilmiş ve böylece artık yeni bilgilerin ortaya çıkmadığı bir noktaya ulaşıncaya kadar araştırma konularının daha da derinine inilmiştir. Analitik döngüde, toplanan tüm veriler daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiş; burada kodlar görüşmelerin transkriptlerinden ortaya çıkmış ve araştırma katılımcıları tarafından sağlanan bilgilerden temalar ve kavramlar türetilmiştir.

Araştırma verilerinin büyük bölümü nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla tesis edildiği için Afganların sesine, bir başka ifadeyle, içeriden bakış açısına ihtiyaç duyulmuştur. Bunu başarabilmek için ise uyum ve güven ilişkisi kurmak temel bir aşama olmuştur. Afganlar özellikle de düzensiz statüde yer alanlar ile güven ilişkisi tesis etmek çoğu zaman son derece güç olmuştur. Katılımcılarla farklı günlerde uzun süreler geçirmek, arkadaşlık ilişkisi kurmak ve çoğu zaman karşılaştıkları güçlüklerle

yardımcı olmaya yönelik adımlar atmak güven inşa etmede temel yaklaşımlar olmuştur. Araştırmacı ve katılımcı arasındaki ilişkinin yakınlığı edinilen bilgileri güvenilir hale getirmiş ve onları anonim şekilde kullanarak katılımcının gizliliği sağlanmıştır. Öte yandan, düzensiz yolculuklar boyunca Afganların özellikle kadınların karşılaştıkları cinsel istismar ve şiddet gibi hassas konularda etik ilkeler daha dikkatli bir şekilde izlenmiştir. Görüşülen kişilere yolculuğa dair deneyimleri sorulduğunda, hayatlarında duygusal sıkıntıya neden olabilecek acı verici anıları ve travmatik olayları yeniden yaşadıkları fark edilmiştir. Bu durumda görüşmeye devam edilmemiş, araştırmacı tarafından katılımcılara psikolojik ve diğer destek hizmetleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, araştırmacının derinlemesine mülakatlar, odak grup görüşmeleri ve gözlemler aracılığıyla Afganlar ile uzun süreler geçirmesi sonucunda yaşamları hakkında derinlemesine iç görü elde etmeyi sağlamıştır. Araştırma boyunca görüşmelerin kaydedilmesi ve daha sonra kaydın yazılı bir belgeye dönüştürülmesi yaygın şekilde uygulanmıştır. Katılımcılara kaydın neden gerekli olduğu, onu sadece araştırmacının dinleyeceği ve görüşmelerin deşifresi yapıldıktan sonra bütünüyle gizli kalacağı, isimlerin anonimleştirileceği bilgisi verilmiştir. Bu doğrultuda, derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri yapılırken büyük ölçüde ses kaydı alınmıştır. Bazı zamanlarda katılımcılar ile güven düzeyi geliştirildiği için araştırmanın parçası olmayan kişisel ve hassas bilgiler paylaşılmış, bu esnada kaydının durdurulması istenmiş, daha sonra onaylarına bağlı olarak kayıt yeniden başlatılmıştır. Katılımcılardan bazıları ses kayıtlarının nasıl kullanılacağına dair sorular sormuş, bunların bilgisayar ortamında sadece araştırmacıda olacağı ve araştırmacıdan başka kimsenin dinlemeyeceği aktararak gizliliğin sağlanacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, özellikle kamu çalışanları ve göçmen kaçakçıları ses kaydına onay vermediği için araştırmacı günlüğüne notlar alınmış ve görüşmeler biter bitmez bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Etik konulara dikkat etmek, araştırma kurumu tarafından çalışmayı yürütmek için etik onay izni vermekle sona ermemektedir. Etik sorunlar araştırma süreci boyunca ortaya çıkmıştır. Tez araştırmasının etik bir şekilde yürüyebilmesi için araştırmacı üç temel ilkeye özen göstermiştir.

1. **Katılımcılara saygı:** Katılımcıların güvenliği her zaman bilimin veya bireylerin çıkarlarından öncelikli tutulmuştur. Katılımcılara nezaket ve

saygıyla muamele edilmiş, araştırmaya gönüllü olarak ve yeterli bilgiyle katılmaları sağlanmıştır. Bütün görüşmeler kişilerin istediği anda sona ermiştir. Katılımcılara zarar verecek herhangi bir tavır içerisine girilmemiştir.

2. **Yararlılık:** Araştırmacı, araştırmanın faydalarını en üst düzeye çıkarmaya ve araştırma katılımcıları için potansiyel riskleri en aza indirmeye çalışmıştır.
3. **Adalet:** Araştırmacı, araştırma prosedürlerini adil, sömürücü olmayan ve iyi düşünülmüş bir şekilde yürütülmesi konusunda özen göstermiştir.

Araştırmacı, yukarıdaki ilkeleri sağlayabilmek için bilgilendirilmiş onam aracılığıyla ilk olarak katılımcılara araştırma hakkında kendileri için anlaşılır bir şekilde yeterli bilgi vermiş ve çalışmaya gönüllü olarak katılmaları hususunda karar vermelerini sağlamıştır. Katılımcıların hassaslığı ve kırılgan pozisyonları dikkate alındığında imzalarını gerektiren bir yazılı onam yerine onları tedirgin etmemek amacıyla yalnız sözlü onam alınması tercih edilmiştir. Saha çalışması boyunca araştırmacı katılımcılara herhangi bir zarar vermemek için özenli davranmış, onları riske atmamış ve gizliliğe son derece önem vermiştir. Bunun için düzensiz statüde bulunan Afganlar ile derinlemesine görüşmeler yapılırken kırılgan konumlarına dikkat edilmiş, kendileri için güvenli olabilecek yerler tercih edilmiş ve kişisel bilgileri gizli tutularak kendilerine gelebilecek zarar önlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda görüşme yapılan bütün Afganların orijinal isimleri değiştirilmiştir. Ayrıca göçmen kaçakçıları ile yapılan görüşmelerde kişisel bilgiler talep edilmemiş, onların isimleri değiştirilerek konuşmaları metne aktarılmıştır. Görüşme durumunun gizliliği için ise katılımcıların rahatsız olmayacağı sakin mekânlar tercih edilmiştir. Katılımcının kendisini rahat hissedebileceği ve anlatmak istediklerini açıkça ifade edebileceği sakin, sessiz ve çok hareketli olmayan mekânlarda görüşmeler yapılmıştır. Bu ilkelere ek olarak, araştırmacı diğer kültürlerde nitel araştırma yürütürken kültürel alışkanlıklara duyarlı olmaya da çalışmıştır. Örneğin, Afganlar kendi yöresel pilav yemeklerini elle yeme alışkanlığına sahip olduğu için araştırmacı da benzer yolu kullanmıştır. Görüşmeler Afganların kaldıkları evlerde ya da özel alanlarında yapılırken yerde oturma alışkanlıklarına dikkat edilmiş, araştırmacı bu konuda uyumlu olmaya gayret etmiştir.

Araştırmacı verilerini toplayabilmek amacıyla Van, İstanbul ve Paris kentlerinde toplam 163 kişi ile görüşmüştür. Her ne kadar nitel araştırmalar için yeterli

örneklem büyüklüğünü seçmek zor olsa da çalışma konusunda çeşitlilik elde etmek, konu üzerinde daha fazla derinliğe gidebilmek için bilinçli olarak büyük bir örneklem tercih edilmiştir. Çalışmanın odak noktası bu doğrultuda veri zenginliğini sağlamak olmuştur. Yapılan her bir görüşme sonrasında araştırılan hususlar kodlanmış, tematik olarak ayrılmış ve eksikliği hissedilen konular not alınmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, örneklemin yeterliliğini değerlendirmek için veri doygunluğuna başvurulmuştur. Her üç kent için yapılan saha araştırması çerçevesinde toplanan verilerde artık yeni konuların ortaya çıkmadığı, tekrara düştüğü ve saha araştırmasında daha fazla vakit geçirmenin gereksiz olduğu durumda veri doygunluğuna ulaşıldığı anlaşılmıştır. Daha fazla görüşme, veri zenginliğine veya konuların anlaşılmasına katkıda bulunmadan sadece zaman ve maliyet gerektirdiği için sona erdirilmiştir. Nitel araştırma için örneklem sayısının fazla olmasının temel nedeni öncelikle Afganların düzensiz yolculuklarına dair rotaların barındırdığı karmaşıklığı ve çeşitliliği belirgin bir biçimde göstermektir. Afganistan'dan Fransa'ya kadar uzanan bu rotaların farklılığını ortaya koymak, her üç kentteki tutunma stratejilerinin değişkenliğini yansıtabilmek için çok sayıda Afgan ile mülakat yapılması gerekli görülmüştür. Ayrıca, hem verileri daha zengin hale getirmek hem de karşılaştırmak için Afganların dışında konunun uzmanlarıyla da görüşmeler yapılmış, bu nedenle saha araştırması sonunda görüşülen kişilerin sayısında artış yaşanmıştır.

1.3. Araştırma Sahasının Belirlenmesi ve Sahaya Erişim

Tez çalışmasının tasarım aşamasında, çalışma yapılacak Afgan topluluğuna nasıl girileceği ve katılımcıları istismar etmeden onlar ile nasıl görüşmeler yapılacağı, saha araştırmasının nerelerde yapılacağı üzerinde düşünülen önemli hususlar olmuştur. Öncelikle Afganlara yönelik saha çalışmasının nerede yapılacağına yönelik cevaplar aranmıştır.

Türkiye-İran sınırındaki en uzun hattın Van'da bulunması, düzensiz göçmenlerin sınır geçiş pratiklerini gerçekleştirdiği ilçelerin büyük bölümünün burada yer alması ve kent merkezinde göçmenlerin çeşitli alanlarda yaşamlarını sürdürmesi gibi faktörler sebebiyle tercih edilmiştir. Ayrıca, araştırmacının 2019 yılından beri Van'da göç alanında araştırmalar yürütmesi saha tercihinde etkili olmuştur.

Saha araştırmasının yapılacağı ikinci yer İstanbul olarak belirlenmiştir. Kentin uzun yıllardır dünyanın farklı yerlerinden gelen göçmenlerin odağında olması, her geçen gün kozmopolit dokusunu çeşitlendiren bir özellik göstermesi hem transit hem de hedeflenen bir yer özelliği taşıması ve tüm bunlara bağlı olarak önemli bir Afgan popülasyonunu barındırması saha seçimindeki önemli parametrelerdir. Bunun dışında, araştırmacının doktora dışındaki bütün eğitimlerini İstanbul'da alması ve uzun yıllardır kenti yakından tanınması saha seçimini güçlendiren yönler olmuştur. Van'da yapılan görüşmeler neticesinde Afganların göç yolculuğunda hedeflediği önemli kentler arasında İstanbul'un yer alması da bu sahanın belirlenmesinde etkili olmuştur.

Saha araştırmasının son alanını teşkil eden Paris'in tercih edilmesinin en büyük sebebi ise Türkiye'de Afganlarla yapılan pilot saha çalışmasında ulaşmak istedikleri kentler arasında belirgin bir şekilde buranın ön plana çıkmasıdır. Avrupa ülkelerine ulaşan ve sığınma talebinde bulunanlar arasında Fransa'daki Afganların istatistiklerde önemli oranlara karşılık gelmesi de Paris sahasının belirlenmesini teşvik etmiştir. Bununla birlikte, araştırmacının Türkiye'deki eğitim geçmişinde Frankofon üniversitelerin yer alması, Fransızca konuşabilmesi, lisans ve yüksek lisans döneminin bir kısmında Paris'te eğitim alması ve doktora eğitimi sürecinde gerçekleştirdiği çift diploma programındaki diğer üniversitenin Paris'te yer alması sahanın belirlenmesini şekillendirmiştir. Üç adet farklı kentin tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden biri Afganlara yönelik bugüne kadar farklı kentlerdeki durumlarını gösteren akademik çalışmaların eksikliğidir.

Her ne kadar Afganların göç yolculuklarına dair literatürde birçok çalışma yer alsa da kente tutunma stratejilerine yönelik başka kentlerde çoklu saha araştırması ile karşılaşılmamıştır. Araştırmacının ilk başta saha boyutunu tasarladığı süreçte Afganların düzensiz yolculuklarına menşei ülkelerinden hedefledikleri yere kadar eşlik etme gibi bir planı olmasına rağmen ölüm, yaralanma, kaçırılma şeklinde ciddi riskleri barındırması ve yolculuğun maliyetinin finansal olarak önemli seviyelerde olması sebebiyle vazgeçilmiştir. Bu nedenle Afganların anlatılarından ve literatür taramasından elde edilen bilgilere göre Van, İstanbul ve Paris kentlerinin saha alanı olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Her üç kentin sosyo-kültürel dokusunun, dinamiklerinin, gelişmişlik seviyesinin ve göç tecrübesinin farklılaşmasının Afganların tutunma stratejilerine nasıl etki ettiği akademik bir merak konusu olmuş ve

araştırmacıyı toplamda 20 aylık bir süre boyunca bu kentlerde saha çalışması yapmaya itmiştir.

İncelenen olgunun ayrıntılı bir şekilde bağlama oturabilmesi ve konuların derinlemesine araştırılması için küçük bir örneklem değil, fenomenlerin çeşitliliğini yakalayabilmek için esnek bir örnekleme süreci gerekmiştir. Çalışmada, belirli özelliklere sahip katılımcılara erişim sağlayabilmek için amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme ile çalışma konularında bilgi ve tecrübeye sahip kişilerin seçimi hedeflenmiştir (Patton, 2002). Bu örnekleme modelinin tercih edilmesinin temel sebebi esneklik sunması ve başlangıçtan itibaren katı bir prosedür izlemek yerine örneklemelerin çalışma ilerledikçe gelişmesine izin vermesidir. Bahsedilen iki husus, araştırma konusuyla ilgili deneyimlerin veya bakış açılarının çeşitliliğini anlamak için yeterince örneklem seçilmesini sağlamakta ve güçlendirmektedir. Nitel araştırmanın hedeflediği noktalardan biri çalışma konularında çeşitliliğin sunulması olduğu için örnekleme kümesinde katılımcıların farklı kişilerden meydana gelmesine özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda Afganlar çalışmanın temel aktörleri olduğu için yaş, cinsiyet, etnik köken gibi hususlar dikkate alınarak çeşitliliğin sağlanması hedeflenmiştir.

Bununla birlikte, gazeteciler, STK ve kamu çalışanları, akademisyenler gibi konunun uzmanlarıyla düzensiz yolculuğun bir diğer önemli aktörlerinden olan göçmen kaçakçıları örnekleme kümesine dahil ederek çeşitlilik tesis edilmiştir. Buradan hareketle, Afganlara nasıl ulaşılacağı, araştırma hakkında hangi bilgilerin verileceği ve onların bir araştırma çalışmasının parçası oldukları konusunda nasıl bilgilendirileceği belirlenmiştir. Araştırmacı kendi kimliğini açık bir şekilde ifade ederek ve katılımcılar ile yapılacak görüşmelerin doktora tez araştırması için katkı sağlayacağını belirterek işe başlamıştır. İlk olarak Van, İstanbul ve Paris kentlerinin büyüklüğü göz önüne alındığında araştırma sahasının sınırlandırılmasının gerekliliği görülmüştür.

Afganların düzensiz yolculuklarında kentlerden kronolojik geçişleri hesaba katıldığında saha araştırmasına Van ile başlanmıştır. Kasım 2021-Haziran 2022 tarihleri arasında Van'da yürütülen saha çalışmasına öncelikle düzensiz geçişlerin daha iyi anlaşılabilmesi için sınır ilçeleri olan Çaldıran, Özalp ve Saray'da bazı

mülakat ve gözlemler yapılmıştır. Sınır hattında görev alan kolluk kuvvetleri, yerel halk, mahalle muhtarları ve göçmen kaçakçıları ile yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ardından, Van'ın merkez ilçelerinden Tuşba ve İpekyolu'nda başta Afganlar olmak üzere göç alanında faaliyet yürüten STK çalışanları ve BMMYK temsilcileri, avukatlar, Van Göç İdaresi Başkanlığında görev alan memurlar, gazeteciler, Van Emniyet Müdürlüğüne bağlı Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığında çalışan polisler, mahalle muhtarları, Van Valiliğine bağlı Tuşba ve İpekyolu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı görevlileri ve göçmen kaçakçıları ile görüşülmüştür. Kent merkezinde bulunan Afganlar ile görüşmeler yapabilmek için kendilerine ait etnik işletmelere sıklıkla ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Van kent merkezindeki ilçelerde Afganların yoğun olduğu mahalleler yapılan görüşmeler neticesinde tespit edilmiş ve burada gerçekleştirilen gözlemler sayesinde yeni katılımcılar bulunmuştur. Bu şekilde büyük ölçüde rastlantısal şekilde karşılaşılan kişilerin onayı alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır. Öte yandan, amaçlı örnekleme modelinin yanında kent merkezinde daha önce tanışılan Afganların referans gösterdiği kişilere ve STK çalışanlarının aracılık ettiği kişilere ulaşarak kartopu örnekleme modeliyle katılımcılara erişilmiştir. Bu model katılımcılara erişimi sağlaması ve güven inşasını kolaylaştırması gibi avantajları sunmasına rağmen çeşitliliği zayıflattığı ve özel bilgilere ulaşmayı kısıtladığı için sıklıkla başvurulacak bir yöntem olmamıştır. Afganlar ile yapılan görüşmeler kent merkezindeki çeşitli kafelerde, restoranlarda, kendi evlerinde, parklarda ve çeşitli STK'ların ofisinde yapılmıştır. Kendi evlerinin tercih edilmesinde Afganların kendilerini çok daha güvende hissetmeleri ve görüşme sorularını hem daha uzun hem de daha detaylı bir şekilde cevaplamaları etkili olmuştur. Afganlar ile yapılan görüşmelerin büyük bölümü Özbek ve Türkmen gibi Türk soylu olanlarla Türkçe; Tacik, Peştun ve Hazara kökenlilerle ise tercüman eşliğinde Darice ve Peştuca dillerinde yürütülmüştür. Sınır ilçelerinde kolluk kuvvetleriyle yapılan görüşmeler askeri birimlerde, köylerde yerel halk, muhtarlar ve göçmen kaçakçılarıyla yapılanlar ise kahvehanelerde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan görüşmeler iki temel hedefe ulaşmak maksadıyla gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Afganistan'dan Van'a kadar uzanan yolculuğun güzergahlarını, koşullarını ve onları şekillendiren unsurları öğrenmek amaçlanmıştır. Bu anlamda katılımcılar ile

yapılan ilk görüşmelerde rotalar üzerinde daha fazla durulmuş, görüşmelerin çok uzun süre alması ve sağlıklı sonuçlar verebilmesi için kente tutunma stratejilerine yönelik sorular bir sonraki görüşmeye bırakılmıştır. Ancak, bu metot bütün katılımcılar için uygulanamamıştır. Birden çok görüşme imkânı elde edilen Afgan katılımcılara yönelik böyle bir metot tercih edilmiş, yalnızca bir kere görüşme fırsatı sunan katılımcılar ile daha çok rotalar konuşulmuştur. Diğer taraftan, güven ilişkisinin inşa edildiği ve dostane ilişkiler geliştirilen kişilerden Afganistan'dan Van'a kadar olan yolculuklarını kendi çizimleriyle anlatmaları talep edilmiştir. Haritaların çizildiği esnada katılımcılara hiç müdahale edilmemiş, çizimler aynı şekilde araştırmaya dahil edilmiştir. Afgan topluluğun kente yönelik tutunma stratejilerinin nasıl işlediğini görmek amacıyla ise gerçekleştirdikleri mevlit ve düğün etkinliklerinde bulunarak katılımsız gözlem yapılmıştır.

Tablo 2. Van'da yapılan görüşmeler.

Kişi	Sayı
Afgan	36
Yerel Halk	5
Avukat	2
BMMYK Temsilcisi	2
Gazeteci	3
Göçmen Kaçakçısı	3
Muhtar	3
Sınır Hattında Görev Alan Askeri Personel	3
STK ve Vakıf Çalışanı	5
Van Emniyet Müdürlüğü Çalışanı	2
Van Göç İdaresi Başkanlığı Memuru	2
Toplam	66

Afganların düzensiz göç yolculukları Van'ın ardından önemli oranda İstanbul'a yönelik olduğu için Haziran 2022-Eylül 2022 ve Temmuz 2023-Eylül 2023 tarihleri arasında bu kentte saha araştırmasının ikinci aşaması yapılmıştır. İstanbul'un son derece büyük bir metropol olması ve Afganların kentin dört bir tarafına yayılması sebebiyle araştırma sahasının sınırlandırılmasının gerekliliği fark edilmiştir. Bu doğrultuda Afganlara yönelik literatür incelendiğinde Zeytinburnu ilçesi başta olmak üzere Fatih, Bağcılar, Esenyurt ve Üsküdar ilçelerinin ön plana çıktığı fark edilmiştir. Gerek yerleşmelerin gerek etnik işletmelerin Zeytinburnu'ndaki çeşitli mahallelerde yoğunluk göstermesinden hareketle saha araştırmasının önemli bir bölümü bu ilçede gerçekleştirilmiştir. Sahaya erişim sağlayabilmek amacıyla öncelikle Van'da karşılaşılan ve daha sonra İstanbul'a giden bir Afgan katılımcı ile iletişime geçilmiştir.

Zeytinburnu'nda işletme sahibinin de Afgan olduğu bir tekstil atölyesinde çalışan bu kişi aracılığıyla Afgan katılımcılara ulaşılmıştır. Daha sonra örneklem kümesini genişletmek ve çeşitlendirmek amacıyla ilçede Afganların yoğun olduğu düşünülen Yeşiltepe, Nuripaşa ve Sümer mahallelerinde katılımsız gözlemler yapılmıştır. Afganlara ait işletmeler ve dernekler fark edildiğinde katılımcılar ile ilk görüşmeler bu mekânlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bütünüyle rastlantısal şekilde etnik işletmeler ziyaret edilerek görüşmeler başlatılmıştır. Daha sonrasında Afgan işletmeciler aracılığıyla diğer göçmen katılımcılar ile kartopu örneklem modeliyle görüşme yapmanın imkanları ortaya çıkmıştır. Böylelikle İstanbul sahasına tanınmış katılımcılar ve etnik işletmeler aracılığıyla erişim sağlanmıştır. Katılımcılar ile görüşmeler kendi işletmelerinde, çalışma ortamlarında, kafelerde, parklarda, evlerinde ve kendilerine ait dernek binalarında yapılmıştır. Özellikle kente tutunma stratejileri bölümünün daha iyi analiz edilebilmesi için Afganların çalışma koşulları uzun süreler boyunca yerinde gözlemlenmeye çalışılmıştır. Kentte katılımcılara erişim için kullanılan yöntem ekseriyetle referans usulüyle gerçekleşmiştir. Rastlantısal örneklem modeli işlevsel olmamıştır, zira araştırmacının saha çalışmasını yürüttüğü esnada kolluk kuvvetleri tarafından düzensiz göçmenlere yönelik kontroller sıkılaştırılmış ve sınır dışı işlemleri oldukça yaygın bir şekilde uygulanmaya konulmuştur.

İstanbul'da karşılaşılan katılımcı profili ekseriyetle Türk soylulardan (Özbek ve Türkmenlerden) meydana gelmiştir. Türkiye'nin uyguladığı göç politikalarının yansımaları bu anlamda sahada çarpıcı bir şekilde karşılaşılan hususlardandır. Görüşmelerin büyük bölümü katılımcılar ile Türkçe yapılsa da Türk soylu olmayan kişiler için Farsça bilen tercümana ihtiyaç duyulmuştur. Odak grup görüşmelerinde ise kimi zaman katılımcılar arasında hem Türkçe hem de Farsça bilenler çıktığı için çeviriler onlar aracılığıyla yapılmıştır. Zeytinburnu ilçesi dışında Bağcılar'da yapılan görüşmeler genellikle tekstil atölyelerinde olmuştur. İlçe kayıt dışı tekstil atölyelerinin yoğunluğu ile popüler olduğu için bu sektörde çalışanlar ağırlıklı göçmenlerden meydana gelmektedir. Ayrıca ucuz konutların yer aldığı bir bölge olması sebebiyle Afganların düşük kiralar ödeyerek barınma imkanları elde ettikleri bir ilçedir. Diğer taraftan Esenyurt ilçesi de Afganların yine kayıt dışı olarak farklı sektörlerde faaliyet yürüten fabrikalarda çalıştıkları ve ev paylaşımı yoluyla ucuza konakladıkları ilçe olarak araştırma sahasına dahil edilmiştir. Son olarak ise Üsküdar ilçesinin henüz

kentsel dönüşüme girmemiş ve birkaç katlı eski binalardan oluşan alanlarda ikamet eden Afganlar ile görüşmeler yapılmıştır. Bu kişiler Üsküdar dışında çalışmasına rağmen kira ücretlerinin düşük olması sebebiyle ilçede yaşamayı tercih etmiştir. İstanbul'da Afganların her ne kadar dağınık bir görünüm sergilediği ifade edilebilse de Zeytinburnu ilçesinin Afganların uzun yıllardır tercih ettiği ve bu nedenle yoğunlaştığı bir bölge olması sebebiyle saha araştırmasında ağırlık buraya verilmiştir.

İstanbul'da yapılan görüşmelerde öncelikle Van'dan İstanbul'a kadar izlenen rotalar açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan bazıları bu rotaları detaylı bir şekilde hatırladığı için onlardan kendi çizimleriyle izledikleri güzergahların tasvir edilmesi istenmiştir. Diğer katılımcılar ise rotaları genel hatlarıyla hatırladığı için çizimden ziyade onların geçtikleri şehirlere odaklanılmıştır. Kente tutunma stratejilerini inceleyebilmek için ise İstanbul'da katılımcı gözlem metodu ağırlıklı işlenmiştir. Örneğin, kâğıt toplama işinde aktif olarak çalışan Afgan katılımcının bir günlük yaşamına eşlik edilmiş, karşılaştığı güçlükler izlenmiştir. Benzer şekilde tekstil atölyesinde çalışan Afganların gündelik yaşamları izlenmiş ve çalışma koşullarına şahitlik edilmiştir. Ayrıca, bekar ve genç erkek katılımcıların daha ekonomik olması sebebiyle ev paylaşımında bulundukları konutlar ziyaret edilmiş, araştırmacı buralarda uzun vakit geçirerek hem rotalara hem de kente tutunma stratejilerine dair odak grup görüşmeleri yapma fırsatı elde etmiştir. Son olarak ise, göçmen ağlarının işlevselliğini görebilmek amacıyla Afgan derneklerinin düzenlediği faaliyetlere katılım sağlanmış, burada Afganlar arasındaki ilişkiler ve kente dair tutunma stratejilerine dair çeşitli bilgiler edinilmiştir.

Tablo 3. İstanbul’da yapılan görüşmeler.

Kişi	Sayı
Afgan	26
İşletme Sahibi	5
Akademisyen	5
STK ve Vakıf Çalışanı	3
Gazeteci	1
Göçmen Kaçakçısı	1
Toplam	41

Araştırma kapsamında saha çalışmasının nihayete erdiği yer Paris olmuştur. Bu kentin tercih edilmesinin temel sebebi Afganların düzensiz göç yolculuğunda son durak noktası şeklinde kabul edilmesidir. Özellikle Van ve İstanbul’da yapılan görüşmeler Paris’teki saha araştırmaları öncesi bu hipotezi destekleyen sonuçlar vermiştir. Eylül 2022-Nisan 2023 tarihleri arasında sürdürülen saha çalışmasında Afgan katılımcılara ulaşmak amacıyla ilk olarak daha öncesinde gerçekleştirilen literatür taramasından istifade edilmiştir. Önceki yıllarda yazılmış olan Afganlar üzerine Paris’te yapılan bilimsel çalışmalar (Centlivres & Centlivres-Demont, 2000; France Terre d’Asile & Emmaüs Solidarité, 2011; Schuster, 2011; Toix, 2011; Sypko, 2022), sahadaki güncel dinamikleri yansıtmak için yeterli değildi. Araştırmalarda belirtilen alanlarda Afganlar artık eskisi kadar yoğunluk göstermiyordu. Örneğin; Jardin Villemin ve Saint-Martin Kanalı etrafında Afganların çok sık olduğuna dair anlatılar bulunduğu için araştırmacı ilk olarak bu bölgeleri ziyaret etmiş, ancak alanda Afganların eskisi kadar yoğun olmadığını fark etmiştir. Rastlantısal bir şekilde karşılaşılan birkaç Afgan ile görüşme yapılmış ve bunun üzerine yoğunluğun Paris’in farklı yerlerinde olduğu tespit edilmiştir. Karşılaşılan durum sonucunda Afgan göçmenlere yönelik medyada çıkan haberler detaylıca taranmış ve adı geçen yerler not alınarak ziyaret edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Parc de la Villette ve hemen yakınında yer alan Ourcq Kanalı’nın etrafında gözlemler yapılmıştır. Hem kanalın hem de parkın etrafında kurulan çadırlarda Afganların varlığı saptanmış, rastlantısal şekilde karşılan kişiler aracılığıyla sahaya erişim sağlanmıştır. İlk etapta görüşmelerin büyük bölümü belirtilen yerlerde bir nevi gayr-ı resmi kamp olarak tanımlanabilen alanda çadırların içerisinde ve etrafında yapılmıştır.

Görüşme yapılan kişiler Paris’e henüz gelenlerden ve aylarca bu şekilde çadırlarda yaşayarak sığınma başvurusuna cevap bekleyenlerden oluşmuştur.

Araştırmacı Paris'teki görüşmeleri Fransızca ve İngilizce gerçekleştireceğini tahmin ederken önemli sayıda mülakat Türkçe yapılmıştır. Karşılaşılan katılımcıların önemli bir kısmı Türkiye'de uzun yıllar yaşadığı için Türkçeyi iyi düzeyde konuşma becerisi kazanmıştır. Parc de la Villette ve Ourcq Kanalı etrafında yapılan görüşmeler neticesinde Afganların La Chapelle olarak adlandırdıkları bölgede yoğunluk gösterdikleri öğrenilmiştir. İsmi geçen yere ziyaret yapıldığında Boulevard de la Chapelle ve Marx Dormoy Caddesi üzerinde Afganların kentsel mekânlarda yoğun bir görünürlük sergilediği tespit edilmiştir. Özellikle metro istasyonu çıkışında, parkın etrafında ve cadde boyunca yöresel kıyafetleriyle bulunan Afganlar fark edilmiş, ayrıca etnik işletmelerinin yoğunluğu göze çarpmıştır. Bu doğrultuda, katılımcıların büyük bölümüne bahsedilen alanlarda erişim sağlanmıştır. Araştırmacı park ve cadde üzerinde bekleyen Afganlara çalışma konusunu anlatarak görüşmeleri gerçekleştirmek için ilk adımı atmıştır. Ardından birkaç görüşme sonucunda güven ilişkisinin tesis edilmesiyle uzun süren derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, Afgan işletmelerinde gözlem yapabilmek amacıyla ilk etapta müşteri olarak gidilmiş, birkaç ziyaretin ardından çalışanlar ile samimiyet oluştuktan sonra Afganlara yönelik bir tez çalışması yapıldığı ve kendileri ile yapılacak görüşmelerin fayda sunacağı belirtilmiştir. Bazı işletme çalışanları güvenlik endişesi sebebiyle görüşmeyi kabul etmemesine rağmen büyük bölümü katılımcı olarak araştırmada yer almıştır. İşletme sahipleri ile yapılan görüşmeler Farsça, Fransızca ve İngilizce dilinde yapılmıştır. Bu katılımcılar genellikle Türkiye'den transit şekilde geçtikleri için mülakat dili olarak Türkçe kullanılmamıştır. Etnik işletmeler aracılığıyla Afgan topluluğunun kendi aralarındaki ilişkiler, göçmen ağları ve bu işletmelerin kente tutunma stratejilerine yönelik izlediği rol gibi farklı temalar öğrenilmiştir. Boulevard de la Chapelle üzerinde ise Parc de la Villette ve Ourcq Kanalı gibi gayr-ı resmi kampların varlığı görülmüştür. Ancak, bu mekânın kullanımı gece ve gündüz saatlerinde farklılaştığı için araştırmacı günün farklı saatlerinde gözlemler yapmış ve görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan, Gare du Nord ve Gare de l'Est istasyonlarında evsiz Afganların kamusal alandaki pratikleri katılımsız gözlem yoluyla incelenmiştir. Ayrıca, Paris belediyesinin ve çeşitli STK'ların evsiz durumda olan mültecilere yönelik yemek, duş, internet ve dinleme imkanı sunduğu çeşitli mekânlarda hem gözlem hem de görüşmeler yapılmıştır. Farklı alanlarda yürütülen görüşmeler

neticesinde bazı katılımcılar ile güven ve samimiyet ilişkisi daha derin bir şekilde oluşturulmuş, bu kişiler aracılığıyla erişilmesi zor mekânlara ulaşılmıştır. Özellikle katılımcıların kendi evleri, dernek toplantıları ve Afgan diasporasına yönelik tartışma ortamlarına dahil olunmuştur. Katılımcılar aracılığıyla République Meydanında çeşitli zamanlarda Afganların eylem yaptığı öğrenilmiş ve alana giderek gözlemler yapılmış, orada da yeni katılımcılarla karşılaşma imkânı elde edilmiştir. Alana erişimde bazı karşılaşmalar katılımcılardan elde edilen bilgiler üzerine sağlandığı gibi bütünüyle rastlantısal şekilde de yaşanmıştır. Araştırmacının bir süre Ivry-sur-Seine’de yaşaması ve konakladığı yere dönerken otoyol üzerindeki bir köprünün altında çadırların kurulduğunu fark edip gözlem yapması üzerine Afganlara erişimi sağlanmıştır. Dolayısıyla, Paris kentinde yapılanlar her ne kadar planlı bir çalışmanın ürünü olsa da kimi zaman bütünüyle rastlantısal karşılaşmalar üzerinden şekillenen bir sahanın varlığını da göz ardı etmemelidir. Görüşme yapılan mekânlar bu anlamda Paris’te son derece çeşitli olmuştur. Restoran, kuaför, telefon dükkânı, market gibi Afganlara ait işletmeler, tren garları, parklar, caddeler, gayr-ı resmi kamp yerleri gibi kamusal alanlar ve dernek binaları ön plana çıkan mekânlardır.

Paris’te yapılan saha çalışması Afganların düzensiz göç yolculuğunu son durak olarak ele almıştır. Bu yönüyle, Afganistan’dan başlayan ve birçok ulus-devlet sınırını aşan düzensiz yolculuk macerasının sonu Paris’te noktalanmıştır. Görüşmeler ilk aşamada karmaşık düzensiz yolculuğun güzergahlarını anlamaya yönelik olmuştur. Katılımcıların bazılarının hareketliliklerinin haritalandırılması istenmiştir. Çizimin rahat bir ortamda gerçekleştirilebilmesi için bazıları araştırmacının kendi evine davet edilmiş, bazıları araştırmacıyı kendi evinde ağırlamıştır. Kütüphaneler de harita çizimi için kullanılan mekânlar arasında yer almıştır. İstanbul ve Van’da olduğu gibi harita çizimi esnasında katılımcıya asla müdahale edilmemiş, yalnızca hareketliliğine dair hatırladığı hususların neler olduğunun aktarılması istenmiştir.

Tablo 4. Paris’te yapılan görüşmeler.

Kişi	Sayı
Afgan	27
İşletme Sahibi	8
Yerel Halk	6
Akademisyen	4
STK ve Vakıf Çalışanı	7
Gazeteci	4
Toplam	56

Katılımcılar ile görüşme yapılırken özellikle Afganların düzensiz yolculuklarına dair güzergahların farklılığının görülebilmesi için hem yeni gelenler hem de eski gelenler ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların hareketliliklerine dair çeşitliliği ve karmaşıklığı görebilmek adına böyle bir yol tercih edilmiştir. Ayrıca, her üç kente yönelik tutunma stratejilerini inceleyebilmek için de benzer bir yöntemle gidilmiştir. Yeni gelenler ile daha önceden gelenlerin kente tutunurken yaşadıklarının taşıdığı farklılık veya benzerlikler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, daha önce düzensiz statü ile gelen Afganların kentlerde ulaştığı nokta ile yeni gelenlerin henüz kente geldiği andan itibaren başladığı noktayı gösterebilmek için böyle bir ayrıma gidilmiştir.

1.4. Araştırmacı Konumsallığı

Araştırmacının konumsallığı saha boyunca üzerinde düşünülen bir husus olmuştur. Sahaya erişim sırasında araştırmacının konumsallığı toplanan bilgileri ve verilerin kalitesini etkileyeceği için katılımcıların sosyo-kültürel durumlarına dikkat edilmiştir. Araştırmacının görünüşünün, kıyafetlerinin ve davranışlarının her biri sessiz mesaj olduğu için Afganlarla yakınlık kurabilmek için onların giyim tarzına yakın bir stil belirlenmiştir. Afganlar genellikle sırt çantasıyla dolaştıkları için, araştırmacı da her zaman sırt çantasını yanında taşımaya özen göstermiştir. Ne pahalı ne de popüler bir markaya ait bir sırt çantası seçilmiştir. Giyim tarzı onlarınkine uyarlanarak, genellikle giydikleri eşofmanlar, pantolonlar ve spor ayakkabılar tercih edilmiştir. Katılımcılarla bağ kurmak ve onlara yakınlık hissi oluşturmak için, dari ve peştuca dillerinde temel ifadeler öğrenilmiştir. Daha sıcak, anlayışlı ve empatik bir yaklaşım benimsenmiş; iletişimdeki mesafeyi azaltmak için resmi bir dilden kaçınılmıştır. Onların yaşadığı gayriresmî kamplardaki çadırlarda vakit geçirerek,

günlük hayatta karşılaştıkları zorluklara tanıklık edilmeye çalışılmıştır. Araştırmacı kendisini katılımcılara bir üniversitede çalışan biri olarak tanıtırken, bir güç ilişkisi kurmamaya özen göstermiştir. Aksine, onların göç deneyimlerine, düzensiz yolculuklarına ve kentsel ortamda maruz kaldıkları yaşam koşullarına ilgi duyan biri olarak kabul görmek için uğraşmıştır. Araştırmacının genç biri olarak algılanması ve kendini öğrenci olarak tanıtmayı, görüşülen kişilere kıyasla daha az otoriter bir konumda olmayı sağladı. Bu durum, kırılğan bir durumda bulunan katılımcılarla kurulan ilişkiyi kolaylaştırdı.

Diğer yandan, her ne kadar düzensiz yolculuğu tecrübe edinen kişilerin büyük bölümü genç, bekar ve erkek Afganlardan meydana gelse de ailece gelen kadınlar da vardır. Afganistan'ın sosyo-kültürel yapısı dikkate alındığında muhafazakâr bir toplum olması sebebiyle erkek bir araştırmacının Afgan kadın katılımcılara erişimi oldukça zordur. Bu durum karşısında araştırmacı katılımcı profilini çeşitlendirebilmek için kadın katılımcılarla görüşmeyi hedeflemiştir. Mülakatları gerçekleştirebilmek, görüşmeler sırasında kadın katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlamak ve elde edilen bulguları derinlemesine inceleyebilmek için araştırmacı saha araştırmasının bir bölümüne eşiyile birlikte gitmiştir. Rastlantısal bir şekilde karşılaşılan Afgan kadınlar ile diyalogu başlatma konusunda bu husus son derece faydalı olmuştur. Ayrıca saha çalışması sırasında tanışılan ve güven ilişkisi inşa ettiği katılımcıların evlerine aile ziyareti yapılırken de araştırmacı eşiyile beraber hareket etmiştir. Bu durum katılımcıların hem daha rahat hem de daha samimi bir şekilde görüşmeleri sürdürmesini sağlamıştır.

1.5. Veri Analizi

Araştırmanın hedefi Afganların düzensiz hareketlilikleri çerçevesinde rotaları, aktörleri, koşulları ve diğer dinamikleri göstermekle birlikte belirlenen 3 kentteki tutunma stratejilerini açığa çıkarmak olduğu için verilerin büyük bölümü Afganların anlatılarından meydana gelmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinde analiz birimleri arasında yer alan anlatı analizi kullanılarak yorumlanmıştır. Bu analiz türü bağlamında, insanların deneyimlerinin nasıl kurgulandığı incelendiğinden, çalışma boyunca görüşmeler sonucunda ortaya çıkan

her metin, anlatının akışını, bağlamını ve örtük anlamını korumak amacıyla bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dolayısıyla, Afganların tez araştırmasına bağlı olarak göç yolculuklarına dair hayatlarını ve deneyimlerini anlayabilmek için her birinin anlatısına ihtiyaç duyulmuştur. Burada kişilerin yaşam öyküsünden ziyade yaşadıkları deneyimlere ilişkin öznel ve sosyal kurgulara odaklanılmıştır. Bu nedenle, Afganların anlatıları gerçek olayların yankıları olarak aktarılmış ve anlatı verilerini analiz etmenin amacı da olgusal süreçleri yeniden yapılandırmaktan ziyade bu yapıcı süreçleri ortaya çıkarma şeklinde belirlenmiştir.

Nitel veri analizi, küçük görevlere odaklanmayı ve genel olguya ilişkin ayrıntılı bir anlayış kazanana kadar her seferinde bir konuyu araştırarak analizinizi kademeli olarak geliştirmeyi içermektedir. Bu çerçevede, literatür taramasından alınan makaleler ve kitaplar, raporlar, gazetecilerin araştırmaları, internet blogları, ulusal ve uluslararası kuruluşların incelemeleri ve saha araştırmalarının ardından elde edilen deşifre edilmiş görüşmeler, çekilen fotoğraf ve videolar, araştırmacının saha notları ve günlüğü incelenmiştir. Zaman elverdiği ölçüde derinlemesine mülakatlar, odak grup görüşmeleri ve gözlemler sonucunda edinilen saha bilgileri hemen yazıya dökülmüştür. Deşifreler sırasında görüşmelerde gündeme gelen temel konularla ilgili araştırmacının düşünceleri not edilmiştir. Ayrıca görüşmeler yazıya dökülürken anahtar temaları ve kategorileri içeren bir ön liste geliştirilmiştir.

Görüşmelerin çoğu tamamlandıktan sonra ve yazıya aktarıldıktan sonra, verilerin yorumlanması ve kavramsallaştırılması için önceden oluşturulan listeden istifade edilmiştir. Kodlama kategorileri incelenirken araştırmacının başlangıçta oluşturduklarıyla karşılaştırılmış, bazıları birleştirilerek daha sade bir yapıya kavuşturulmuştur. Araştırmacının sahip olduğu bütün bu veriler belirli temalar etrafında kodlanmış (kategorilendirilmiş), tanımlamaya gidilmiş, karşılaştırma yapılmış, kategorize edilmiş ve kavramsallaştırılmıştır. Veri analizi boyunca belirli temalar etrafında kodların kullanılması, analizi her seferinde ilgili konuya odaklamaya ve onu geliştirmeye olanak tanımıştır. Örneğin, rotalar konusunda elde edilen veriler analiz edilirken daha öncesinde İran, Türkiye, Balkan rotası gibi çeşitli kodlamalar ve anahtar kelimeler verilerek ilgili yerlerdeki bilgiler alınmış, analizi daha kolay hale getirmiştir. Literatür taraması ve saha araştırması sürecinde yalnızca verilerin

toplanmasına odaklanılmış, çalışmaya bütüncül bir şekilde yaklaşabilmek için analiz eş zamanlı yürütülmemiştir.

Tez çalışmasının temel bölümlerinden birini oluşturan rotalara ilişkin veriler analiz edilirken Afganların anlatılarına bağlı olarak iki tür haritalandırmaya gidilmiştir. Bunlardan ilki, ArcGIS programı aracılığıyla CBS ortamında rotalara dair veriler haritalandırılmıştır. Güzergahların oldukça karmaşık bir yapı sunması, aktörlerin çeşitlenmesi, sınır güvenlik ve göç politikalarının devreye girmesi sebebiyle bütün parametreler dijital haritalara aktarılamamış, görsel açıdan anlaşılabilir olması amaçlanmış ve bu doğrultuda sadece geçilen şehirler, ülkeler ve vasıtalar gösterilmiştir. Buna karşın, verilerin analizinde metin içerisinde rotalara ilişkin diğer dinamikler detaylıca ele alınmıştır. İkinci tür ise Afganların yolculuklarına dair çizdiği zihin haritalarıdır. Bazıları dijital haritaların temsil edemediği düzensiz yolculuk dinamiklerini yansıttığı için analiz kısmında önemli veriler sunmuştur.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Büyük ölçüde düzensiz yolculuğa ve kentte herhangi bir statüye sahip olmaksızın tutunmaya çalışan Afganlara odaklanan bu çalışmanın en büyük zorluğu nicel verilere ulaşmak olmuştur. Afganlar sınır geçişlerini izinsiz ve belgesiz şekilde gerçekleştirdikleri için ulus-devletlerin istatistik tutması neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Diğer taraftan, sınırları geçip kentlerde bir süre ya da kalıcı olarak herhangi bir statüye sahip olmaksızın yaşayanlara dair de verilere erişim bulunmamaktadır. Araştırmacı Van, İstanbul ve Paris kentlerinde yaşayan Afganların sayısına dair kısıtlı bir istatistiğe ulaşabilmiştir. İstatistik engeli nedeniyle bahsedilen kentlerde Afganların niceliksel yoğunluğuna dair haritalandırma ve analiz gerçekleştirilememiştir. Buna karşılık, çalışmada yalnızca araştırmacının saha bulguları kapsamında Afganların görünür olduğu kentsel mekânlar tespit edilmiş ve nitel veriler eşliğinde analize tabi tutularak yorumlanmıştır.

Araştırmacı Afganların bütün yolculuğuna gerek yol güvenliği gerek zaman kısıtlaması gerekse de finansal yetersizlikler nedeniyle eşlik edememiştir. Bu nedenle Afganistan'dan itibaren başlayan Türkiye ve Fransa'da biten düzensiz yolculuklara ilişkin haritalandırmalar doğrudan Afganların anlatıları dikkate alınarak

hazırlanmıştır. Yolculuğun bazı süreçlerinde araştırmacı Afganlar ile yaptığı görüşmelere ek olarak analizlerini güçlendirmek adına ikincil kaynaklardan istifade etmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte, göçmenlerin izlemiş oldukları bütün güzergahı hatırlamaması nedeniyle araştırmacı örneklem sayısını artırmak zorunda kalmış, ancak özellikle de Balkanlarda takip edilen rotaların karmaşıklığı dikkate alındığında bazı geçişler belirsiz kalmıştır.

Sahaya erişim araştırmacı için Van ve İstanbul kentlerinde oldukça zor olmuştur. Van'ın sınır kenti olması ve alan araştırmasının yapıldığı süreçte Türkiye'nin çok ciddi sınır dışı politikası izlemesi gibi faktörler hukuki statüden yoksun Afganlarda korku ve güven problemine yol açmıştır. Araştırmacı karşılaşılan bu endişeleri aşabilmek için sahada uzun süreler vakit geçirmek zorunda kalmıştır. Araştırmacının çalışmanın bir tez kapsamında olacağını söylemesine ve kimliğini açıkça belirtmesine rağmen bazı katılımcılar tarafından sivil polis olarak damgalanmasının önünde engel olamamıştır. Bu inanca sahip bazı katılımcılar ile bütün çabalara rağmen güven ilişkisi tesis edilememiştir. Aynı zamanda, Van'da saha çalışmasının yapıldığı esnada medyada göçmenlerin kaçırılıp rehin alınmasına yönelik haberlerin ve videoların ortaya çıkması, Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesi sonucunda onlardan kaçanların Taliban ajanları tarafından ele geçirilme korkusu da sahaya erişimi zorlaştıran dinamikler olmuştur. Katılımcı profilinin çeşitlendirilmesi ve düzensiz yolculuklara dair önemli bilgilerin elde edilebilmesi için göçmen kaçakçılarına erişim oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Yasadışı ticari faaliyet yürüttükleri için bu kişiler ile görüşmeler ilk etapta son derece gergin geçmiş, araştırmacının güvenlik birimleriyle iletişimde olabileceği korkusu sıklıkla endişe kaynağı yaratmıştır. Bu sınırlamaya rağmen kaçakçılar ile görüşmeye aracı olan kişiler tarafından mevcut kaygıların aşılması sağlanmıştır.

İstanbul sahasında ise her ne kadar sınır kenti olmasa da metro çıkışları, parklar, meydanlar, sahiller gibi çeşitli kamusal alanlarda polis ekipleri tarafından kimlik kontrolünün yapılması düzensiz statüde bulunan Afganlar için büyük korkuya yol açmıştır. İşyerleri ve ev arasında dönen hayatları dikkate alındığında akademik bir çalışma için ikna olmaları son derece zor olmuştur. Bazı anlarda, devlet için bilgi toplandığına ve bunların sınır dışı işlemleri için kullanılacağına dair katılımcıların ciddi şüphelere sahip olduğuna araştırmacı şahitlik etmiştir. İstanbul'da yaşayan

Afganların kentin dört bir yanına dağıldığı düşünüldüğünde ilk etapta alan araştırmasının sınırlandırılması amacıyla sahada uzun vakit geçirilmiş, örneklem kümesi diğer ilçelerde Afgan katılımcılar ile görüşülse de büyük ölçüde Zeytinburnu ilçesi ile kısıtlandırılmıştır. Dolayısıyla, İstanbul'daki çalışma kentin genelini kapsamamaktadır. Paris'e bakıldığında ise istatistik anlamında diğer iki kentle benzer bir durum yaşanmıştır. Fransa'da etnik bazlı veri paylaşmanın yasal olmadığı da göz önüne alındığında Afganlarla alakalı yalnızca sığınma talebine yönelik nicel verilere ulaşılmıştır. Diğer kentlerde olduğu gibi kentsel mekânlardaki yaşamları ve pratikleriyle alakalı veriler bütünüyle araştırmacının saha bulgularına dayanmıştır. Bütün bu nicel veri eksiklikleri Afganların kentteki sayısı, dağılımı, yoğunluğu gibi bazı konularda kapsamlı ve genel analizlerin yapılmasını engellemiştir. Öte yandan, Afganların yoğun olduğu mekânlarda gözlem yaparak sahayı fotoğraflarken araştırmacı düzensiz statüde bulunan ve kayıt dışı ticari faaliyetlerde bulunan göçmenleri riske atmamak amacıyla dikkatli davranmasına rağmen bazı durumlarda göçmenler fotoğraflarda çıktıklarını düşündükleri için engel olmaya çalışmıştır. Gayri resmi kamplarda bulunanlar ile görüşme yapılırken ise bazı göçmenlerin madde bağımlısı olması ve araştırmacının onları şikâyet edebileceği endişesiyle görüşmelere kimi zaman müdahale edilmiştir.

Görüşme yapılan Afganların önemli bir kısmı Van, İstanbul ve Paris kentlerinde gerek statü gerekse de sosyo-ekonomik açıdan kırılgan ve güvencesiz koşullarda yaşadığı için sıklıkla araştırmacıdan yardım talebinde bulunmuştur. Kimi durumda bunlar ekonomik destek isteği şeklinde ortaya çıkmışken, kimi durumlarda ikamet izni almaya kimi durumlarda ise geri gönderme merkezlerinden kurtarmaya yönelik olmuştur. Araştırmacı, göçmenleri statü alma ve geri gönderme merkezinden çıkarma konusunda bazı durumlarda hukuki danışmanlara yönlendirse de istenilen bütün taleplere cevap verilememiştir. Paris'e yeni gelen Afganlar ise kalacak yer arayanlar ve iş bulma konusunda araştırmacıdan destek beklemiştir. Araştırmacının Türkiye'den geldiği öğrenildiğinde Paris'teki Türkler aracılığıyla herhangi bir işe yerleştirilmeleri talep edilmiştir. Hukuki statüsü bulunanlara araştırmacı imkanları dahilinde aracı olsa da herhangi bir statüsü olmayanları işverenler çalıştırmak istemediği için onlara destek sağlanamamıştır.

Alan araştırması esnasında katılımcıların profili çeşitlendirilmeye çalışılsa da cinsiyet bazlı farklılık sınırlı kalmıştır. Van'da 36 Afgan ile yapılan görüşmelerin 11'i, İstanbul'da 26 Afgan'ın 4'ü, Paris'te ise 27 Afgan'ın 5'i kadınlardan meydana gelmiştir. Van ve İstanbul'da düzensiz yolculuğu deneyimleyen Afganlar ağırlıklı erkeklerden meydana geldiği için kadınların sayısı kısıtlı kalmıştır. Afgan kadınların kamusal alanlardaki görünürlüğü de pek yoğun olmadığı için erişim sıkıntısı yaşanmıştır. Paris'te diğer kentlere nazaran kamusal alanlarda özellikle çeşitli STK'ların faaliyetlerinde ve eylemlerde Afgan kadınların görünürlüğü daha belirgin olduğu için görüşmeye dahil etme imkânı bulunmuştur. Ancak, bu kişiler düzensiz yolculuğu tecrübe etmedikleri için görüşmelerin katkısı istenilen düzeyde olmamış ve kadınların sayısı sınırlı tutulmuştur.

Araştırmacının karşılaştığı sınırlılıklardan bir diğeri de dil olmuştur. Bazı durumlarda katılımcılar ile etkileşim araştırmacının Farsça bilmemesi sebebiyle sınırlı kalmıştır. Türkiye'deki görüşmelerin çoğunda katılımcılar iyi düzeyde konuşabildiği için her ne kadar Türkçe kullanılsa da Türk soylu olmayanlar ile iletişim kurabilmek için tercüman desteği alınmıştır. Bu durumlarda katılımcılar görüşmeler esnasında çekingen davranmış, söylemek istedikleri hususları bütünüyle aktaramamıştır. Fransa'daki görüşmelerde de bu sorunla karşılaşmıştır. Afganların Fransızca, İngilizce ve Türkçe dillerini bilmediği hallerde araştırmacı tercüman ile görüşmelerini sağlamıştır. Bazı görüşmelerde anlık olarak sırasıyla Peştuca-Farsça-Fransızca ya da Peştuca-Farsça-Türkçe dillerinden tercümeler yapılmıştır. Genellikle odak grup görüşmeleri esnasında birden fazla dil kullanımı görülmüştür.

2. AFGANİSTAN'DAN GÖÇ: NEDEN AYRILIYORLAR, NASIL GÖÇ EDİYORLAR? ÜLKEDEKİ DURUMA GENEL BAKIŞ

2.1. Düzensiz Afgan Göçünü Anlamak için Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Göçün sonuçlarının sadece menşe ülkedeki bir anlık gitme kararına bağlı olduğu şeklindeki düşünceyi tartışmak için analitik bir perspektif sunan “düzensiz göç yolculuğu” çalışmaları giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Yolculuğa odaklanan göç akademisyenleri, göç süreçlerinin doğrusal olmaması (Mainwaring & Brigden, 2016), göçmenler ve hareketlilik rejimleri arasındaki karşılaşmalar (Schapendonk vd., 2020), hızlı karar vermenin önemi (Crawley vd., 2018; Van der Velde & van Naerssen, 2011) ve şans (Gladkova & Mazzucato, 2017) gibi teorileştirilmemiş konulara duyarlı hale gelmiştir. Mainwaring ve Brigden'in (2016: 244) belirttiği gibi “*Başlangıcı ve sonu belli olmayan bir deneyim olarak yolculuk, fiziksel sınırların yanı sıra kavramsal sınırları da kolay aşmaktadır*”. Mevcut literatürün öne sürdüğü üzere göç yolculuğu bir yerden ayrılmak için birden fazla girişim içerebilmekte ve bir varış noktasına ulaşıldığında her zaman sona ermemektedir (Collyer, 2007; Khosravi, 2011; Mainwaring & Brigden, 2016; Schapendonk & Steel, 2014; Moret, 2020). Göçmenlerin farklı yerlerde önemli süreler boyunca ikamet etmeleri nedeniyle yolculukların oldukça parçalı olabileceği yaygın olarak tartışılmaktadır. Bu anlamda oluşan göç rotaları, bireysel isteklerin, sosyal ağların, politika müdahalelerinin ve hareketlilik rejimlerinin çoklu kesişimlerinin sonucunu temsil etmektedir (Schapendonk vd., 2020). Dolayısıyla, diğer insanlar ile kurulan ilişkilerin, sahip olunan sermayenin ve bilginin düzeyiyle derinden bağlantılıdır. Bir taraftan da göç rotaları aslında hareketlilik ve hareketsizliğin sürekli olarak birbirlerine bağlı olmasıyla şekillenmektedir. Düzensiz yolculuk esasında kesintisiz hareketlerden oluşmamakta, çoğu zaman gerek ulus-devletlerin uyguladığı sınır güvenlik önlemleri gerek göçmen kaçakçılarının işleyişi gerekse de sosyo-ekonomik faktörler başta olmak üzere göçmenlerin karşılaştığı bireysel zorluklar sebebiyle duraklamalar, hareketsiz anlar yaşanabilmektedir.

2020'de yeniden ortaya çıkan ve giderek büyüyen bir literatür (Schapendonk 2012, 2021; Kuschminder, 2020) dikkate alındığında, göçmenler genellikle kısıtlı fırsatlar dahilinde de olsa kendi planlarını oluşturmada aktif aktörler olarak kabul edilmektedir. Düzensiz göç yolculukları esnasında kullanılan güzergahlar sadece göçmenlerin içinde yaşadıkları fiziksel bağlamı değil, aynı zamanda bir dizi yeni fırsat, tesadüfî karşılaşma ve ulusötesi (Caarls, Bilgili & Fransen 2020) veya teknolojiden etkilenenler (Godin & Donà, 2021) de dahil olmak üzere, içinde yaşamların sürdüğü ve gelecekle ilgili kararların alındığı gelişen sosyal ilişkiler sunmaktadır. Bu anlamda mekânın, fiziksel yolculuklar için sadece bir arka fondan daha fazlası olarak yeniden konumlandırılması önem taşımaktadır. Mekânların insanlar için ve insanların mekânlar için öneminin anlaşılabilmesi, göçün kavramsal ve ampirik olarak anlaşılmasını baltalamakta ve göç yolculuklarının analizini fiziksel hareketin kendisine indirgemektedir. Bu da başka ülkeleri hedeflemeyen veya başka ülkelere ulaşamayanların deneyimlerini göz ardı etmektedir (Kaiyoorawongs, 2016).

Düzensiz göç yolculukları yalnızca hareketten ibaret değildir. Bir göçmen ister gizli bir kompartımanda ister kaçakçının şok evinde bulunsun ister göç yetkilileri tarafından alıkonulsun ister havalelerin devam etmesini beklesin ister denizde sürüklenen bir teknede mahsur kalsın, hareketsizlik anları, özellikle devletler sınırlarında ve sınırlarının ötesinde kontrolleri artırdıkça, göçmen hareketliliğinin doğal bir parçasıdır. Bu çerçevede düzensiz göç yolculukları hareketlilik ve hareketsizlik diyalektiği ile karakterize edilmektedir (Zilberg, 2011). Göçmenlerin kendileri de durmayı, beklemeyi ve hareketsizliği katlanılması gereken yolculuğun bir parçası olarak görmektedir. Yolculuk edilen güzergahların manzarası, göçmenlerin oyalandıkları ya da kendilerini alıkonulmuş buldukları çeşitli alanlar içerebilmektedir. Aynı zamanda düzensiz hareketliliğin iç içe geçmiş deneyimleri, artan göç kontrollerinin onları yalnızca yolculuk sırasında daha fazla risk almaya değil gerekli anlarda kendi inisiyatiflerini ve kararlarını almaktan vazgeçmeye de teşvik etmektedir (Brigden & Mainwaring, 2016). Bir başka ifadeyle, göçmenler daha büyük stratejik hedeflere ulaşabilmek için anlık hareketsizliği kabul ederek, yolculuk sırasında bazı noktalarda geçici olarak kontrolü elden bırakabilmektedir.

Hareket halinde olan gruplar düşünüldüğünde Afganlar benzersiz bir yerde durmaktadır. Uzun yıllardan beri Pakistan ve İran başta olmak üzere Türkiye, son

yıllarda AB ülkeleri, Avustralya ve Kuzey Amerika'ya doğru hareketlilikleri bulunmaktadır. Afganlara yönelik geçmişte İran'da dini yönden ve Pakistan'da ise koruma yönünden misafirperverlik yaklaşımı üzerinden mülteci olarak kabul edilirken, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince¹ koyması sebebiyle resmen mülteci olarak tanınmasalar da 20 yılı aşkın süredir misafir olarak kabul görmüşlerdir. Son zamanlarda ise İran, Pakistan ve Türkiye'nin tutumları son derece değişmiş, artık kapasitelerinin göçmen barındırmaya müsaade etmediği gerekçesiyle sınır dışı etme politikaları yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte, AB üye devletleri ise Afganların gelişine farklı tepkiler vermiştir. Fransa, Almanya ve İsveç gibi bazı ülkelerde uluslararası koruma statüsü kazanırken; İngiltere ve Finlandiya gibi ülkelerde koruma talepleri kapsamlı bir şekilde incelenmiş, birçoğu geri gönderilmeye uygun bulunmuştur. Ülkelerin farklı tavırları, AB'de mevcut anlamda yürürlükte olan farklı koruma standartlarının bir yansımasıdır. Örneğin; Yunanistan'daki durumları çok daha belirsiz bir noktadadır. Ülkede hoş karşılanmamakla birlikte genellikle statüleri tanımlanmamıştır. Yavaş iltica süreçleri sebebiyle de gelecekleri konusunda öngörüye sahip değildirler. Afganların uluslararası korumaya erişimleri, kısmen aşırı yüklü iltica sistemleri ve kısmen de ilticanın yeniden düzenlenmesi nedeniyle giderek zorlaşmaktadır. Daha ziyade ekonomik göçmenler olarak algılanan, hareketlilik geçmişi ve çok sayıda çıkış ülkesi olan Afganlar, bugün göç hareketinin karmaşıklığını temsil etmektedir. Ulus-devletler onları ekonomik göçmenler olarak kabul etmesine rağmen, Afganların büyük bölümü kendilerini mülteci olarak algılamaktadır.

Afganistan'dan Türkiye'ye ve ardından Fransa'ya göç bu bölümün odak noktasıdır, ancak Afgan göçü tartışması aracılığıyla transit göç, iltica ve Kale Avrupa'sının (Jünemann, 2017) yükselişi ile ilgili daha geniş bir resim ortaya çıkmaktadır. Çağdaş göç akımları açısından önemli bir yer tutan Türkiye, sınır kontrolleri, AB öncesi son çıkış ülkesi ve transit ülke ile ilgili tartışmalar gündemin ön sıralarındadır. Fakat Türkiye aniden bir giriş noktası ya da transit ülke haline gelmemiştir. Belirli uyruklar için 2000'li yıllardan bu yana sürekli olarak her ikisi de

¹ 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne 1961 yılında taraf olan Türkiye, sözleşmenin çerçevesinin 1967 tarihli New York Protokolünde genişletilmesi üzerine 1968 yılında taraf olmuş, ancak coğrafi çekince şerhi koymuştur. Türkiye'nin sözleşmeye coğrafi çekince koyması, Avrupa Konseyi üye ülkeleri dışındaki coğrafyalardan Türkiye'ye sığınanlara mülteci statüsü verilmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu koşullara sahip kişiler "şartlı mülteci" olarak tanımlanmakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye dek belirli bir süre koruma alabilmektedir.

olmuştur. Transit ülke, ülkenin politikalarının yanı sıra o ülkenin kendisine gelen göçmenler tarafından nasıl algılandığının da bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Göçle birlikte gelişmesine rağmen transit geçiş ve Afganların hareketliliği, özellikle Türkiye'yle ilgili olarak yeni bir olgu değildir.

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında köprü vazifesi gören bir ülkedir ve Afganlar için hem geçiş hem de varış yeridir. Hedefledikleri ülkelerden birinin Fransa olduğu düşünüldüğünde Türkiye'deki Afganlar yüzleştikleri güçlükler karşısında "Avrupa miti/hayali" doğrultusunda sığınma anlayışları ve beklentileri geliştirebilmekte, ileriye doğru hareketlerini motive eden Avrupa'daki göçmen ağlarından istifade edebilmektedir. Toplanan ampirik verilere dayanarak amaç, düzensiz hareketliliği yaşayanların Afganistan'dan Fransa'ya kadar olan yolculuklarının nasıl geliştiğini göstermektir. Her ne kadar sebepler ve rotalar büyük ölçüde örtüşse de Afganlar çıkış noktaları açısından homojen bir grubu oluşturmamaktadır. Görüşme yapılan Afganların bir kısmı Afganistan'dan yola çıkarken, bir kısmı da milyonlarca Afgan'a ev sahipliği yapan İran ve Pakistan'dan harekete geçmiştir. Bu bölümün amacı bir yandan Afganların yolculuklarını, hikayelerini ve anlatılarını kullanarak, sürekli yerinden edilmiş gibi görünen ve yeni yerler arayan bir grup insanın anlaşılmasıdır. Devletlerin göç yolculuğu ve varış yeri seçilmesindeki rolünün ne olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır. Zorluklar karşısında sürekli hareket etmelerini motive eden unsurlar aktarılacaktır. Özellikle 2015'ten bu yana yaşanan olayların yolculuğu ve onun ilerleyişini etkileme düzeyleri analiz edilecektir. Dolayısıyla, çalışmanın odak noktası Afganların göç yolculuğunu belirlerken politikalar karşısında nasıl tepki verdiğini ve uyum sağladığını irdelenmekte, sadece yolculuğa veya göç etme nedenlerine değil, hareketliliğin karmaşıklığına dikkat çekilmekte, kendi hikayeleri ve kaldıkları kentteki deneyimler üzerinden analiz edilmektedir. Çalışmada Afganların hukuki statü yönünden hangi kategoriye girmesi gerektiğini belirleme tartışması yapılmamaktadır. Statülerinden ziyade hareketliliklerine odaklanılmakta ve genel bir terim olan "göçmen" ifadesi tercih edilmektedir. Mülteci, sığınmacı gibi kategoriler yerine bütün Afganların durumunu kapsayan bir terim olarak göçmen seçimi kasıtlıdır. Aksi halde Türkiye ve Fransa'nın uyguladığı göç politikaları nedeniyle mülteci kavramına yaklaşımlar birbirinden farklılık taşıyabilmekte ve buna bağlı olarak

kapsayıcı bir ifade kullanmak zor olacaktır. Dolayısıyla, çalışmada kavram kargaşasına yol açmamak adına bu yönde bir terim takip edilmiştir.

2.1.1. “Çalkantılı Göçler”

Göçler çağı olarak adlandırılan bu dönemde dünya, doğdukları ülkenin dışında yaşayan milyonlarca uluslararası göçmenin varlığına şahitlik etmektedir (de Haas, vd., 2019). Sosyal bir süreç olarak değerlendirilen uluslararası göç, dünyanın en izole bölgelerine dahi ulaşmış ve her geçen gün önemini daha da artıran unsurlardan biri olarak görülmektedir. Küresel anlamda dünyanın birbirine bağlılığı, yeni medya ve iletişim teknolojilerinin de etkisiyle “iyi yaşam”a dair imgeler gezegenin dört bir yanına kolayca iletildiği için başka bir yere hareket etme isteğini tetiklemektedir (Vertovec, 2004; Fernandez-Ardevol & Ros Hajar 2009). Yaşanan gelişmeler kapsamında güncel göç dinamiklerini kavramak için yeni bir terminoloji ve analitik çerçeveler bulmak önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalkantı terimi artan küreselleşme dönemlerinde göçün değişen karakterlerine işaret etmektedir.

“Yolların çeşitliliği ve göç türlerinin karmaşıklığı, dünyanın iki boyutlu düz bir temsili üzerinde bir dizi okla hareketi haritalamanın artık neredeyse imkânsız olduğu anlamına gelmektedir. Birden fazla yöne giden çok sayıda ok olacaktır.” (Papastergiadis, 2000: 23-24)

Çalkantı sadece düzensiz göçmenlerin hareketlilik tarzını değiştiren, beklenmedik bir olayın tedirgin edici etkisini tanımlamak için kullanılmamaktadır. Aynı zamanda modern dünyada “oyunun” içinde olan farklı aktörler arasındaki geniş bağlantı ve karşılıklı bağımlılık seviyeleri için de bir metafordur. Doğrudan nedenleri ve sonuçları ele alınan, yapılandırılmış küresel göç modellerinin yokluğunda, yaşanmakta olan karmaşık hareketliliği tanımlayan bir formülasyondur (Papastergiadis, 2000). İçinde bulunduğumuz dünyadaki karmaşık göç hareketlerini çalkantılı hale getiren çeşitli faktörler vardır. En temelinde çoklu nedensellik, çok yönlülük ve engellemeler bulunmaktadır.

Öncelikle çoklu nedensellik faktörü ele alındığında, uluslararası göçün çok farklı mobil kişilerden meydana geldiği dikkat çekmektedir. Çeşitli küresel kentlere düzenli yollarla ulaşan yüksek vasıflı göçmenler bulunmakla birlikte, hedeflenen yerlere düzensiz yollarla veya vizelerini aşarak giren göçmenler de vardır (Jordan &

Düvell, 2002). Menşe ve varış ülkeleri arasında sürekli olarak yaşayan ulus-ötesi göçmenler, geçici işçiler, kısa mesafeli göçmenler, ailelerini bir araya getirmek için hareket eden insanlar, insan ticaretine maruz kalanlar, hareketliliğini düzensiz yollarla devam ettirmeye çalışanlar gibi farklı profiller öne çıkmaktadır. Şiddetli çatışmalar, sosyo-ekonomik ve siyasi nedenlerle haklı bir zulüm korkusu yüzünden yaklaşık 110 milyon insan zorla yer değiştirmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2023a).

Bu karmaşık bir o kadar da hareketli göçler çağında çok sayıda göçmen kategorisi icat edilebilmektedir. Küresel Güney’den göç bağlamında kategoriler arasındaki çizgiler artık bulanıklaşmaktadır (Castles, 2000; 2007). Özellikle bir varış noktasına doğru gönüllü olarak hareket eden ekonomik göçmenler ile menşe ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan siyasi mülteciler arasındaki geleneksel ayrım çoğu zaman gerçekte örtüşmemektedir. Bu nedenle göçmen-mülteci ikileminin yerine daha karmaşık ve bulanık bir kavram olan, göç-sığınma bağlantısı olarak da adlandırılan “karma göç” kavramı öne çıkmaktadır (Castles, 2003; 2007; Papadopoulou-Kourkoula, 2008; Gnisci, 2008). Bu kavram üç unsuru içermektedir.

İlk olarak, göçün siyasi istikrarsızlık ve ekonomik geri kalmışlık gibi temel nedenlerinin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır (Papadopoulou, 2005). Küresel Güney’den gelen ekonomik göçün arkasında aslında güçlü bir siyasi boyut bulunmaktadır. Aynı zamanda, Nicholas van Hear’ın (2004) da belirttiği gibi, çatışmaların ve bunun neticesinde ortaya çıkan sığınma göçünün ekonomi politiği de dikkate alınmalıdır. Daha yüksek sosyo-ekonomik standartlara sahip göçmenlerin daha iyi sığınma kalitesine sahip uzak yerlere gidebildikleri, daha az kaynağa sahip olanların ise uzak yerlere gidebilmelerine rağmen daha az güvenli çözümler aramak zorunda kaldıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle aslında sığınma göçünün ekonomik bir yönü vardır (Collyer, 2005; van Liempt, 2007). Her ne kadar tekil nedenler bulunsa da göçün sebepleri ve göçmenlerin motivasyonları genellikle hem gönüllü hem de zorunlu unsurları içermektedir. İkinci olarak, karma göç ekonomik göçmenlerin ve mültecilerin aynı rotaları izlemelerinin ve kaçakçılık ağlarının kullanımı da dahil olmak üzere benzer göç araçlarını kullanmalarının bir yansımasıdır. Ekonomik göçmenler ve mülteciler, daimî ikamet hakkı elde edebilme umuduyla göç alan ülkelerdeki sığınma sistemini kullanmaktadır. Uygulanan katı sığınma politikalarının ve kısıtlayıcı sınır güvenlik tedbirlerinin bir sonucu olarak popüler varış noktalarına

ulaşmak giderek zorlaşmakta ve karma göçleri pekiştirmektedir. Yüksek vasıflı göçmenlerden oluşanların dışında sığınma talebinde bulanabilmek Güney’de yaşayanların Kuzey’deki bazı popüler destinasyonlara girebilmeleri için genellikle tek yoldur. Bir başka ifadeyle, korunmaya ihtiyacı olanlar ve daha iyi bir yaşama erişmek isteyenler güvenliklerini sağlamak için sınırları düzensiz şekillerde geçmek zorunda kalmaktadır (Papadopoulou, 2005; Castles 2007). Üçüncü olarak, göçmenlerin statik politika kategorileri üzerinden kolayca atlayabildikleri fark edildiğinde göç-sığınma bağlantısı daha da güçlenmektedir (King, 2002; Schuster, 2005). Örneğin; İtalya’da sığınma talebinde bulunan fakat Fransa’da hayatını devam ettirmek isteyen bir Afgan düzensiz göçmen olarak sınıflandırılabilir ya da başka bir ülkede parmak izi alınan ve Batı Avrupa ülkelerine doğru ilerleyen göçmenler parmak izinin ilk alındığı ülkeye sınır dışı edilebilir.

Karma göç kavramı, göçün temel nedenlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, göçü öncelikle itici faktörler açısından analiz etmemeye dikkat etmek gerekmektedir. Bu durum göçe ve göçmenlere olumsuz anlam yükleyebilmektedir. Afganların Türkiye ve Avrupa’ya göçünde olduğu gibi, göçmenlerin sadece yoksul ve çaresiz olarak görülmesine sebebiyet vermektedir. Halbuki çoğu insanın hayatlarına olumlu bir ivme kazandırmak için de göç ettiği göz ardı edilmemelidir (de Bruijn, 2007; Hahn, 2007; Kothari, 2003; 2008). Afgan göçü bağlamında, bazılarının maceracılığı, merak duygusu ve yetişkinliğe doğru ilerleme niyeti göçü düşünmesi için önemli motivasyon faktörleri olabilmektedir (Schuster & Majidi, 2013, van Bijlert, 2016; Abbasi & Monsutti, 2023). Dolayısıyla, göç yalnızca ekonomik bir amaca yönelik bir araç değil, daha ziyade sosyal olarak başvuru bir eylem ve kendini gerçekleştirmenin ayrılmaz bir parçasıdır.

Kültürel küreselleşme süreçleri dünyayı görme arzusunu tetiklemektedir. Afganistan da küreselleşme süreçlerinden izole değildir. Ülkede yaşayanlar, diasporada yaşayanlarla temas kurmakta ve onlardan bilgi almaktadır. Önemli teknolojik gelişmeler sayesinde Afganistan’ın yurtdışıyla bağlantı kurması kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Hem eski hem de yeni bağlantıların bir sonucu olarak, küresel Güney’in çoğu yerinde olduğu gibi Afganistan’daki insanlar da mevcut yaşam durumlarını dünyanın başka yerlerindeki yaşam koşulları ve beklentileriyle karşılaştırabilmektedir.

Göçün temel nedenlerinin üst üste binmesiyle birlikte küresel bağlantılar meselesi, göçün artık tek nedenli modellerle açıklanamayacağını göstermektedir. Günümüz uluslararası göçünün çok nedenli karakteri, göçmenin statik politika kategorilerine tam anlamıyla uymadığını ve göçmenleri menşe yerlerinden iten tek bir koordinat kümesi olmadığını yansıtmaktadır. Göçün birincil nedenlerinin izini sürmek labirent içerisindeki bir noktayı takip etmek kadar zordur (Papastergiadis, 2000).

Göçü çalkantılı hale getiren bir başka faktör ise transit geçişler, gidişler, gelişler gibi çok yönlü hareketlerden meydana gelmesidir. Modern göçün önemli bir özelliği her ulus-devletin karmaşık gelen ve giden insan hareketlerine maruz kalmasıdır. Ulus-devletler önceden sadece göçmen alan ya da gönderen ülkeler olarak sınıflandırılırken, çoğu aynı anda hem göçmen gönderen hem de göçmen alan ülkeler haline gelmiştir (Faist, 2000; de Haas, vd., 2019). Kolonyal, dilsel ya da kültürel bağlantılar hala birçok göçmen için bazı rotaları belirgin kılarsa da varış noktaları zaman içinde daha çeşitli hale gelmektedir. Afganlar ilk zamanlarda olduğu gibi sadece Pakistan ve İran gibi yakın coğrafyalara gitmemekte, Avrupa, Kanada, ABD ve Avustralya gibi yerlere göç etmektedir (Scalettaris, Monsutti & Donini, 2021; Rezaei, Banham & Adibi, 2023; Rai, Held & Vidal de Haymes, 2023). Yeni insan hareketi modelleri kaotik ve karmaşık görünebilmektedir, ancak rastgele olmaktan çok uzaktır. Göçün çalkantılı bir yapıda olması arkasında bir mantık olmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine uluslararası göçlerin çalkantılı yönünün çok katmanlı, değişime tabi ve belirsiz olduğu ortaya çıkmaktadır (Papastergiadis, 2000). Bu nedenle günümüz uluslararası göçlerinin sonuçlarını öngörebilmek imkânsız olmasa da son derece zordur (Creswell, 2010a). Russell King (2002: 94) Avrupa'ya yönelik modern uluslararası göçlerin çeşitliliğini ve karmaşıklığını şu şekilde ifade etmektedir:

Sömürgecilik ve Fordizmin ilgili üretim rejimlerinin nispeten sabit parametreleriyle bağlantılı olan Avrupa transatlantik yerleşimi ve savaş sonrası Avrupa işgücü göçünün önceki göç dönemlerinde, göç değişkenleri varış yeri, iş türü, ücret düzeyi, ulaşım araçları, kalma veya geri dönme olasılığı gibi konularda az çok kesindi. Artık göçmenlerin güdülleri ve eylemlerinin sonuçları, coğrafi kökenleri, varış noktaları, rotaları ve seyahat şekilleri çok daha çeşitlidir.

Göçmenlerin çeşitli yönlerle doğru hareket ettiği artık bilinen bir durumdur. Lakin, bu gerçeğin yalnızca Avrupa'ya doğru tek yönlü merkez-çevre modelini

belirtmek Avrupa merkezci bir göç vizyonuna dayanmaktadır. Avrupa merkez ya da çekirdek olarak kabul edildiğinde, Afganların bir şekilde Avrupa'nın kapısını çalması beklenmektedir. Bu söylem, “dalgalar”, “akışlar” ve “istila” (de Haas, 2007) gibi medyanın iler sürdüğü ve çok yönlülükten yoksun metaforlarla aktarılmaktadır. Kuzey yönlü ilerlemeye çalışan her göçmenin Avrupa'ya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Avrupa'ya geçiş yolunda milyonlarca transit göçmenin farklı ülkelerde belirsiz sürelerde yaşamakta olduğunu unutmamak gerekmektedir. Merkez-çevre modelinden ve onun tek yönlü hareketliliğinden yola çıkılırsa, Afganların Kuzey'e yönelik göç rotasında Avrupa ülkelerinin hedef nokta konumunda olduğu düşünülmektedir (Donini vd., 2016). Oysa ki bu rota üzerinde Türkiye transit bir ülke pozisyonunda yer alsada aynı zamanda varış yeri olarak da kabul edilmektedir (İçduygu & Aksel, 2012). Öte yandan, yolculuk esnasında doğrusal bir hareketlilikten ziyade transit güzergahlar üzerinde devletlerin uyguladığı politikalar neticesinde geri itmeler, sınır dışı edilmeler, sığınma prosedürleri nedeniyle belirsiz süreli bekleyişler, sebebiyle hareketlilik çalkantılı biçimlerde sürdürülmekte ve her zaman Avrupa ülkelerine ulaşmakla tamamlanamamaktadır.

Giderek daha mobil ve birbiriyle bağlantılı hale gelen dünya, diğer taraftan bazı göçmen hareketlerini engelleme, kontrol etme ve yönetme girişimleriyle karakterize edilebilmekte, mesafeler azalmasına rağmen devletlerin göçü kontrol etmek için ortaya koyduğu engeller büyümüştür (Bauman, 1998; Massey vd., 1998; Cresswell, 2010a; 2010b) Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte dünyadaki engellerin kalkacağı düşüncesinin üzerinden çok geçmeden farklı kıtalarda duvarlar yeniden yükselmeye başlamıştır. Karşılaşılan fiziki ve bürokratik bariyerler sebebiyle ciddi insani krizler ortaya çıkmakta, düzensiz yolculuklar boyunca çok sayıda göçmen yaşamını yitirmektedir. Bu anlamda aslında küreselleşme istenmeyen göçmenler için engellenmiş bir erişim ve sosyal kapanma yönünü ortaya koymaktadır (Massey, 1994; Carling, 2007). Yenilikçi, yüksek teknoloji ürünü dışlayıcı mekanizmalar, birçok göçmenin belirli bölgelere girmesini engellemek üzere tasarlanmıştır. Bir taraftan hayali dünyalar yaratan ve her türlü hareketliliği kolaylaştıran küreselleşme süreçleri ile diğer yandan göçün esas olarak ulusal veya AB örneğinde ulus-üstü güvenliğe bir tehdit olarak görüldüğü modern jeopolitik çözümler arasındaki bu dilemma, çağdaş göçün çalkantılı boyutunu pekiştiren üçüncü ana faktördür. Küresel Güney'de göç

etme arzusu artmasına rağmen bunu yapabilme olanakları oldukça sınırlı kalmaktadır. Afganların ülkeden ayrılıp ileriye yönelik hareketliliklerini gerçekleştirirken hareketsiz kalması yaygın bir hayal kırıklığına ve endişeye yol açmaktadır (Schuster & Majidi, 2013; Scalettari & Monsutti, 2020).

Bununla birlikte, çalkantılı göç terimi, olgunun kriz durumlarına içkin olduğu ya da göçün yalnızca kriz benzeri sonuçları olan bir durum olduğu anlamına gelmemektedir. Bu kavram daha ziyade çeşitli hareketliliklere ve bunların dirençli güçlerine, ayrıca sınırları kapatma politikalarına meydan okuyan ve yeni ortaya çıkan dirençli hareketliliklere atıfta bulunmaktadır. Bu anlamda çalkantılı göç bazıları için bir fırsat, bazıları içinse bir tehdit olabilmektedir. Kavram bu durumlarda göçmenlerin istikrarlı yaşam dünyalarına zarar verebilirken, diğer durumlarda çalkantılı göçler yolculuğu düzensiz hale getirerek sınır geçişleri esnasında başvurulmuş bir olgu olarak “zayıfların silahları” arasında yer alabilmektedir (Cresswell, 2010b).

Göç dalgaları ve akışlar yerine çalkantı metaforunu temel alan bu çalışma, Afganların Fransa’ya yönelik hareketliliklerini karma göç bağlamında tartışmaktadır. Ulusötesi yaklaşımlarda olduğu gibi, göçmenler tez boyunca ulusal sınırları aşan ağlara bağlı olarak konumlandırılmaktadır. Ulus-ötesi yaklaşımlardan bir farklı yanı ise çalkantı terimi dolaylı olarak hareketliliklere bazı karşı güçlerin eşlik ettiğini ve bunun da çalkantılı göçlere yol açtığını dikkate almaktadır.

2.1.2. Kategorilendirme Karmaşası

Afganlar uluslararası göç bağlamında sunulan kategorilere uyma konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Göçmenler, mülteciler ve hareket halindeki insanlar gibi kategorilendirmeler arasında yer alan bazı katılımcılar bir kategoriden diğerine geçebilmekte ya da vurgulanan kategorilerin hepsi olabilmektedir. Her mülteci sonuç itibarıyla göçmendir. Sınırları geçmeden önce herhangi bir statüye ya da yasadışı, istilacı, kaçak gibi damgalanmalara sahip değildirler. Ulus-devletler onların motivasyonları ya da yolculuk koşulları hakkında hiçbir bilgiye sahip değildir.

Günümüz düzensiz göçü çok daha karmaşık bir hal almıştır. Artık göçmenleri ve mültecileri birbirinden ayırt etmek son derece zordur. Sınır geçmeden önce bu ayrımın yapılması da imkansızdır. 2000’li yılların başından itibaren hem Uluslararası

Göç Örgütü (IOM) hem de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) “karma” göç akımlarından bahsetmeyi tercih etmektedir. Karma göç akımları, farklı nedenlerden hareket eden ancak aynı yolculuğu yapan, yani rotaları, araçları ve seyahat biçimleri aynı olan insanları ifade etmektedir. Aynı yolları ve giriş araçlarını paylaştıkları için de benzer riskleri, tehlikeleri ve maliyetleri de tecrübe edinmektedirler. Karma akışlar, mültecileri, sığınmacıları, refakatsiz ya da ailelerinden ayrı kalmış çocuklar gibi özel ihtiyaçları olan diğer kişileri ve düzensiz göçmenleri içerebilmektedir (Kumin, 2014). Zira bir kişi aslında birden fazla kategoriye dahil olabilmektedir. Göçmenler, istihdam fırsatları aramak için bir yolculuğa başlayabilir ve yolda sömürü, istismar ve zulüm mağduru haline gelerek uluslararası koruma ihtiyacı duyan kişilere dönüşebilirler. Sığınmacılar, zulme karşı koruma sağlayan ancak uzun vadeli entegrasyon ve sürdürülebilir bir gelecek beklentisi olmayan bir ülkeye ulaşabilir ve bu durum da onları alternatif yer arayışı içinde yolculuklarına devam etmeye itebilir. Ekonomik göç artık yalnızca daha iyi bir geçim kaynağı arayışıyla motive edilmemekte, zira bazı durumlarda yoksulluk o kadar aşırı boyutlara gelebilmektedir ki göç artık hayatta kalmak için bir strateji haline dönüşebilmektedir. Dolayısıyla aslında kategoriler ve motivasyonlar artık net değildir. Yolda değişime uğrayabilmektedir.

Kategorilendirmeler, devletlerin yabancılar ve özellikle de düzensiz göçmenler üzerindeki kontrolünü sağlamak için son derece önemlidir. Zira sınır aşarak gelen insanlar kendisine tahsis edilen kategorilere göre bir konum edinmektedir. Sığınmacı, mülteci, ekonomik göçmen, düzensiz göçmen, refakatsiz çocuk, aile birleşimi gibi farklı kategoriler hem bireyi hem de sistemi etkilemektedir. Birçok durumda birey kendisini ait olması gereken farklı bir kategorinin içinde bulabilmektedir. Örneğin; mülteci statüsü alabilecek şartlara sahipken düzensiz göçmen kategorisinde değerlendirilebilir. Bu tür bir kategorilendirme hem bireyi hem de devlet müdahalelerini etkilemektedir. Daha açık bir ifadeyle, kimin ne tür bir acil yardıma ihtiyaç duyacağını ve dolayısıyla hangi kaynakların kullanılması gerektiğini, kişinin nerede, ne kadar süreyle, hangi haklar ve koşullar altında ikamet edeceğini ve nihayetinde bireyin kalmasına izin verilip verilmeyeceğini belirlemektedir.

Kategoriler pratik olarak değişik yönlerden faydalı olabilmektedir. Ancak, bir devletin bir sığınmacıyı nasıl tanımladığı ile bir bireyin kendisini nasıl tanımladığı her

zaman örtüşmemektedir. Devletin kararı bu anlamda bireyi olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bireyin kendisini hangi kategoriye dahil ettiği devletin vereceği karar üzerinde nadiren bir etkiye sahiptir. Afganlar da doğrudan bu durumla yakından ilişkidir. Bir yandan giderek daha fazla ekonomik göçmen olarak algılanmakta ve koruma talepleri reddedilmekte, diğer yandan ise kendilerini mülteci olarak tanımlamakta ve uluslararası koruma talep etmektedirler. Devletin anlayışı ile birey/grup algısı arasındaki bu zıtlıkta güç dengesi neredeyse her zaman devletten yana olmaktadır.

Göçmenler ve mülteciler arasındaki ayırım, itici ve çekici faktörler tartışmasıyla bağlantılıdır. Bir bireyin göç etme motivasyonları büyük ölçüde belirli bir kategoriye ait olup olmadıklarını veya bir tür korumaya ihtiyaç duyup duymadıklarını belirler. 1970'lere kadar devletlerin göçe tepkileri büyük ölçüde ekonomik faktörler tarafından yönetilmekteydi (Hollifield, 1992). Bu anlamda ülkelerin işgücüne büyük ihtiyacı vardı. Ancak 1970'lerin sonlarından itibaren devletler sürekli olarak göçü düzenlemeye ve kontrol etmeye çalışmışlardır. O zamandan bu yana, hükümetlerin kontrollü göç politikalarına rağmen, göçmenler tarafından geliştirilen ağlar hareketliliği sürdürme etkisine sahip olmuştur. Aynı zamanda, 1980'lerden bu yana uluslararası göçü destekleyen ana faktörler yabancılara tanınan hakların artması olmuştur. Devletlerin göçü kontrol etme kabiliyeti kendi yasaları ve kurumları ile sınırlıdır.

Afganları göçe iten gerekçelere ve hareketlilik motivasyonlarına bakıldığında ekonomik, politik ve sosyo-kültürel dinamiklerin kimi zaman tek başına kimi zaman ise iç içe geçmiş haliyle etkili olduğu görülmektedir. Bir örnekte hem yoksulluk hem de çatışma kaynaklı ülkesinden ayrılmak zorunda kalanlar varken, bir başka örnekte daha öncesinde hükümet ile birlikte çalıştığı için Taliban yönetimi sonucunda politik nedenlerle sığınmacı haline gelebilenler olabilmektedir. Dolayısıyla Afganistan örneği, politika yapıcılar tarafından ekonomik göçmen, mülteci, sığınmacı, düzensiz göçmen, yasadışı göçmen gibi kategorilerle dayatılan net ayrımları bulanıklaştırmaktadır. Bu anlamda var olan karmaşıklıkları kabul etmek, Afgan göçünü anlamanın ilk adımıdır.

2.1.3. Düzensiz Göçü Yönetmeye Yönelik Arayışlar

Günümüz göç ve iltica yönetimi, ulus-devletler tarafından bir yandan göçmenlerin yaşamlarını riske sokan politika ve tedbirleri uygularken diğer taraftan hayat kurtarmaya çalışmak gibi bir paradoks ile karakterize edilmektedir. Triandafyllidou ve Dimitriadi (2014) bu durumu koruma yoluyla caydırma olarak tanımlamaktadır. Özellikle bu durumun yansımalarını AB ülkelerinde görmek mümkündür. Caydırma, üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalara bağlı ortaklıklar ve katı sınır gözetim tedbirleri şeklinde ortaya çıkarken, göçmenlerin hayatlarını kurtarmaya çalışmak da koruma olarak anlaşılmaktadır. Caydırıcılık, düzensiz göçün ve buna bağlı olarak giderek artan şekilde ilticanın yönetiminin dışarıya aktarıldığı, eşit olmayan bir ortak olan üçüncü ülkelerden başlamaktadır. Bölgesel süreçler, hareketliliğe dair ortaklıklar ve geri kabul anlaşmalarının tamamı aslında eşitsiz ortaklıkları sürdürmeyi amaçlamaktadır. Ortaklıklara duyulan ihtiyaç bir gerçeklik olmakla birlikte bu durum her iki taraf açısından bir bağımlılık döngüsü yaratmaktadır. AB, hareketliliğin engellenmesi ya da yavaşlatılması için üçüncü ülkelere bağımlıdır. AB-Türkiye Mutabakatı bunun önemli örneklerindendir. Üçüncü ülkeler de AB'nin mali, kalkınma ve zaman zaman askeri yardımına bağımlıdır (Dimitriadi, 2018).

2011 yılında Arap Baharına bağlı yaşanan göç akımları sonucunda AB üye devletleri Schengen Anlaşmasını yeniden müzakere etmiş, Birliğin çevresinin artık istikrarlı olmadığını ve krizlerin AB'nin bir veya daha fazla üyesini doğrudan etkileyerek AB'yi parçalama potansiyeline sahip olduğunu iddia etmiştir (Triandafyllidou & Dimitriadi, 2014). Artık yalnızca Birliğin dış sınırlarına odaklanmayan, aynı zamanda üçüncü ülkelere de yaptırılan sınır gözetimi ve kontrol tedbirlerine geçilmiştir. Dış sınırlar, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (Common European Asylum System – CEAS) tarafından dahili olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda CEAS, sığınma başvurularının sorumluluğunun belirlenmesine ilişkin ortak kurallara (Dublin sistemi), sığınma prosedürlerine, uluslararası koruma için başvuranların niteliklerine ve ilgili haklara ve kabul koşullarına ilişkin ortak kurallara odaklanmaktadır. Fakat yük paylaşımının ve mültecilerin yeniden dağıtımının olmaması, "Avrupa" krizi olarak adlandırılan durumun sadece birkaç üye devlet tarafından tecrübe edilmesi karşılaşılan sorunları daha güç hale getirmektedir.

Özellikle dikkat çeken husus, AB çerçevesindeki temel problemlerden birinin Dublin Yönetmeliği olduğuna dair açık kanıtlara rağmen, bu mekanizmanın hala geçerliliğini sürdürmesidir.

"Sığınma alışverişini", yani göçmenlerin başvuru yapacakları ülkeyi seçmelerine izin verilmesini engellemeyi amaçlayan Dublin Prosedürü, sığınma talebinin işleme konulması sorumluluğunu ilk varış ülkesine vermektedir. İkincil hareketin takip edilebilmesi için EURODAC² veri tabanına parmak izlerinin kaydedilmesi zorunludur. Sonuç olarak, Dublin Prosedürü *"AB'nin dış ve iç sınırlarını, kara ve deniz sınırlarını göç yönetimi amacıyla bir süreklilik içinde kitlemiştir"* (Kasperek, 2016: 61). Böylece Dublin, belirli üye devletlerin coğrafi konumunu istismar ederek yükü ön cephedeki devletlere yeniden dağıtmaktadır.

Afganlar söz konusu olduğunda, yukarıda bahsedilen politikalar önem arz etmektedir. Kaynakların dış ülkelere aktarılması ve bunun başarısızlığı, aslında katı ve dar bir göç anlayışına verilen tepki sonucunda görülebilmektedir. Afganlar örneğinde, en belirgin olarak karşılaşılan mesele ülkelerin uyguladığı politikalar sebebiyle transit geçişlerdir. Örneğin, Yunanistan ve çeşitli Balkan ülkeleri geçiş ülkesi olarak algılanmaktadır. Bu ülkelerin iltica süreçleri ve tavırları nedeniyle, Afganlar düzensiz göçmenler olarak direniş göstermekte ve geçiciliği benimsemektedirler. Bir nevi ülkelerin göç politikalarına karşı bir başa çıkma mekanizması ve aynı zamanda bireysel isteklerinin peşinden gitmeye devam etmenin bir yolu olarak görülmektedir.

2.1.4. Transit Göç Deneyimleri Çerçevesinde Göçmenlerin Parçalı ve Matruşka Yolculukları

Modern göç hareketliliklerinin karakteristik özelliklerinden biri transit geçiş ya da yolda olmaktır. Günümüzde ortaya çıkan farklılaşma ise düzensiz göçmen oldukları kabul edilenleri damgalayan transit geçişlerin yoğun bir biçimde politikleştirilmesidir

² Sığınmacıların ve düzensiz sınır geçiş yapanların kimliklerinin belirlenmesi için kullanılan AB parmak izi veri tabanıdır. Sığınma başvurusunda bulunanlar ve 6 yaşın üzerinde sınırı düzensiz yollarla geçenlerin, parmak izleri, resimleri ve diğer biyometrik verileri alınmaktadır. Bunlar daha sonra dijital olarak Avrupa Komisyonu'ndaki merkezi bir birime gönderilmekte ve otomatik olarak veri tabanındaki diğer parmak izleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu sayede yetkililer sığınmacıların başka bir AB üye ülkesinde iltica başvurusunda bulunup bulunmadıklarını ya da başka bir AB üye ülkesinden yasadışı yollarla geçip geçmediklerini ("ilk temas ilkesi") tespit edebilmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Schuster, 2011.

(Bredeloup & Pliez, 2011). Transit göç, yakın çevredeki üçüncü ülkelerden Avrupa'ya düzensiz hareketliliği ifade etmektedir. Hem yolda olanlar hem de böyle bir niyeti olmayanlar için Avrupa'ya göç etme motivasyonunu varsaymaktadır. Bu doğrultuda Collyer, *“Uzun ve tehlikeli parçalı yolculukların küresel göç sistemlerinin ortak bir özelliği haline geldiğini”* ileri sürmektedir (2010: 275). Parçalı yolculuklar esasen transittir, hareketlilik hali hareketsizlik evreleriyle kesintiye uğramaktadır. Papadopoulou-Kourkoula transit geçişi *“göç ve yerleşme arasında, yasal ya da yasa dışı, sürekli göçmen kalışıyla karakterize edilen ve bir dizi yapısal ve bireysel faktöre bağlı olarak daha fazla göçe dönüşebilen ya da dönüşemeyen bir durum”* olarak tanımlamaktadır (2008: 4). “Dönüşebilen ya da dönüşemeyen” ifadesi, hareketliliğin sonucunu bilmenin hiçbir yolu olmadığını ifade etmektir. Nihai varış noktasına ulaşma durumu büyük ölçüde sosyal, siyasi ve yapısal faktörlere bağlıdır. Göçmenler kimi zaman yaşamak istemediği mekânlarda takılıp kalabilmekte kimi zaman ise hedeflediği noktaya kısa sürede ulaşabilmektedir. Ekonomik sermaye gibi nesnel, transit geçiş isteği gibi öznel faktörler hareketliliği belirlemektedir. Dolayısıyla hem devletler hem de göçmenler için göç yolculuğuna bağlı süreçler tamamlanıncaya dek bilinmezlik sürmekte, mekânlar bir transit durağı olabileceği gibi bir yerleşim yerine de dönüşebilmektedir (Bredeloup, 2012; Schapendonk, 2012). Bu çerçevede, Afganlar Avrupa'ya vardığında her şeyden önce düzensiz statüye sahiptir; ancak transit statüsü zorunlu olarak ortadan kalkmamaktadır. Aksine Türkiye, Yunanistan ve Balkan ülkelerinde bu durum daha da pekiştirilebilmektedir.

Diğer taraftan, modern göç rejimi, göçmenlerin öngörülemeyen olaylara esneklikle uyum sağlamasını giderek daha fazla gerektirmektedir. Düzensiz hareketlilikler nadiren çıkış noktasından varış noktasına gidilen doğrusal bir geçiş olmaktadır. Göçmenler yolculuklarını daha ziyade parçalı, planlanmamış aşamalar halinde gerçekleştirmekte, başarısız bir aşama ile karşılaşılması yolculuğun beklenmedik bir başka ayağının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda düzensiz göçmenlerin sürekli olarak geçiş noktalarını değiştirdikleri, varış ve yerleşme zorluğu arttıkça yeni fırsatlar için dolaşımda oldukları bilinmektedir (Collyer, 2010; Bridgden & Mainwairing, 2016). Parçalı yolculuklar, aşamalı göç, adım adım göç gibi tartışmaların tamamı yolculuğun aslında ortaya çıkış biçimiyle ilintilidir. Dolayısıyla, hareketliliğin ve karşılaşılan engellerin analizi yoluyla yolculuğun ne zaman başladığı

ve ne zaman sonra erdiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Düzensizlik unsuru da bu hususta önemli bir yer tutmakta, birden fazla parçaya bölünmüş yolculuğu belirlemektedir.

Transit göç çerçevesinde hareketliliğe katılan düzensiz göçmenler aracılığıyla yaratılan göç hayaleti Avrupa'yı etkisi altına almakta, göç akımlarını yönetmeyi ve kontrol etmeyi amaçlayan politikalar için bir gerekçe oluşturmaktadır. Kavramın merkezinde yer aldığı bu "istila miti" (de Haas, 2008), Avrupa'nın temel olarak iki ana fikir etrafında formüle edilen politika tepkisini ortaya koymaktadır: ileriye yönelik göçü fiziksel olarak önlemek için *göç politikalarının güvenlikleştirilmesi*; ileriye doğru göç etmeyi düşünenleri yerinde kalmaya teşvik etmek ve ikna etmek için *çeşitli yardımların ve ikili anlaşmaların kullanılması*. Transit halinde olmak bir şeye doğru hareket eden, yolda olan bireylerin görsellerini üretmektedir. Yakalamalar, gözetimler, sınır dışı etmeler, yasadışılık (de Genova, 2002; Geiger & Pécoud, 2014) gibi sınır kontrol politikalarından kaynaklanan durumlar, istihdam olanakları, göç yolculuğuna başlamanın ve sonuna kadar devam ettirebilmenin maliyeti ve sosyal sermayenin varlığına kadar yol boyunca göçmenlerin kontrolü dışında çeşitli engeller çıkmakta ve böylelikle göçmenler transit statüsünü inşa etmektedir. Artan sınır kontrolleri ve yasal göç ya da uluslararası korumaya erişim için sınırlı seçenekler hem ekonomik göçmenleri hem de sığınmacıları düzensiz yolları takip etmeye zorlamaktadır. Transit göçmenler, hava yolculuğu için sahte pasaportlar, deniz sınırları için basit tekneler, kara sınırları için nakliye kamyonlarının gizli bölmeleri aracılığıyla giriş sağlamaya çalışmaktadır. Yolculukları, sahip oldukları veya biriktirdikleri ekonomik ve sosyal sermayeye, kaçakçılık rotalarına, sınır kontrollerine, jeopolitik olaylara ve potansiyel çatışmalara bağlı olarak birkaç günden birkaç yıla kadar sürebilmektedir. Varılan ülke göçmen için her zaman seçilen ülke olmayabilir. Transit öncelikle hareketliliği ifade etse de hareketsizliği de beraberinde getirebilir. Düzensizlik ile potansiyel yasallık arasında, hareket ile bekleme arasında göçmen arada kalmakta, yani bir başka ifadeyle eşikte olmaktadır. (Becstead, 2010). Bu nedenle göçmenin kendisini transit geçiş ülkesinde nasıl algıladığı önem taşıyan noktalardandır. Eğer kişi sürekli yer değiştirmeyi umuyorsa, yerleşme de entegrasyon da hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmez ve transit olma hali süreklilik gösterir. Afganlar için de aslında yaşanan durum ekseriyetle bu şekildedir, sürekli olarak ilerleme arzuları vardır. Van veya İstanbul'a yerleştiklerini ilan edenler dahi aslında gerçekte yerleşmiş değillerdir, yola

devam etmenin imkanlarını arıyorlardır. Başarılı olsunlar ya da olmasınlar zihinsel olarak transit halindedirler. Göç yolculukları birden fazla mekânda ve sınırlar arasında gerçekleştiği için günlerle başlayan on yıllara kadar değişebilen uzun bir süreç haline dönüşebilmektedir. Bu doğrultuda daha iyi bir yaşam arayışında olan Afganlar, transit göçmen kavramını örneklemektedir. Çoğu zaman hareketsiz ama hareketliliği de arzulayan, kimi zaman hareketli olan kimi zaman hareketsizlik tehdidiyle karşı karşıya kalan kişilerdir.

Afganların göç yolculuğu özelinde belirgin şekilde öne çıkan transit ülkeler ele alındığında kavrama ilişkin birtakım özelliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Öncelikle bu ülkeler birinci ve üçüncü dünyanın kesişme noktasında yer almakta ve her yıl binlerce göçmeni komşu birinci dünya ülkelerine transit olarak kabul etmektedir (Kimball, 2007). Küresel Kuzey ile küresel Güney arasındaki kavşakta yer alırlar. Gelişmiş ülkelerle sınırları paylaşır, yüksek göçmen akışına sahiptir, kayıt dışı giriş ve/veya kalış imkânı sunar. Aynı zamanda komşu ülkelere kayıt dışı giriş için mekânsal imkân tanır. Transit devletler coğrafi olarak, çıkış ve varış ülkeleri arasında ara bölgeler, tampon bölgeler olarak işlev görecektir şekilde konumlanma eğilimindedir. Transit ülke olarak konumlandırılan yerler için sonuçlar iki yönlüdür. İlk olarak, hükümetler göç yönetimindeki rolleriyle ilgili olarak genellikle artan beklentilere ve zaman zaman da cezalandırmalara maruz kalabilmektedir. İkinci olarak ise AB'nin göç konusundaki endişelerini kendi ekonomik ve siyasi çıkarları için kullanabilmektedirler (de Haas, 2007; Bredeloup, 2012; Choplin & Lombard, 2013). Türkiye'nin kendisine kayda değer bir mali destek ve AB'ye vizesiz erişim sağlamadığı takdirde Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmenleri serbest bırakacağını belirtmesi buna örnek verilebilir (Karadeniz & Tattersall, 2020).

Afganlar, ulus-devletler tarafından uygulanan göç politikalarından kaçabilmek ve sınır geçişleri esnasında yakalanmamak için iç içe geçmiş bir dizi macera ve gizlenme stratejisi kullanmaktadır. Yolculukların parçalı doğası bu iç içe geçmiş tecrübeleri teşvik etmektedir. Karşılaşılan bu durum hareketlilik ve hareketsizlik eksenindeki “*matruşka yolculuk*” metaforuyla iki türlü açıklanabilmektedir (Brigden & Mainwaring, 2016). Göçmenler yön değiştirerek, varış noktalarından uzakta dolambaçlı rotalar izleyerek veya uygun seyahat koşullarını bekleyerek yolculuk içinde yolculuk yapmak zorunda kalabilmektedir. Bunun dışında ise transit geçişler

esnasında kendi bedenleri üzerindeki kontrollerini stratejik olarak kaybederek veya geri kazanarak da iç içe geçmiş yolculuklar yapma mecburiyetine girmektedir. Dolayısıyla, bu anlarda göçmenler, çeşitli araçların gizli bölmelerinde veya kaçakçıların şok evlerinde aslında fiziksel olarak hareketsiz hale getirilmektedir. Göçmenler bu yorucu ve çoğu zaman riskli hareketsizlik hallerini, devlete görünürlükleriyle ilişkili olan tehlikelerden ve kontrol mekanizmalarından kaçınmak için gerekli kabul etmektedir. Yolculukların iç içe geçmiş farklı katmanları incelendiğinde risk, faillik ve görünürlüğün karmaşık bir müzakeresi olabilmektedir (Brigden & Mainwaring, 2016). Düzensiz yolculukların bu parçalı ve iç içe geçmiş yapısı aslında hareketliliğe bağlı başka katmanları ortaya koymaktadır. Parçalı veya aşamalı yolculuklar daha fazla risk içerdiği için göçmenlerin mahsur kalmasıyla sonuçlanabilmekte ve savunmasızlığını artırabilmektedir. Bu aşamalar esnasında farklı kaçakçılık ağları arasında hareketliliklerini devam ettirmek amacıyla müzakere etmek zorunda kaldıklarında tehlike, belirsizlik ve şiddetle karşı karşıya kalabilmektedir (Collyer, 2010).

Tüm bunlar dikkate alındığında, ülkeler ve sınır bölgeleri, istenmeyen kişilerin gelişini engelleyen tedbirleri aşamalı olarak uygulamaya koymuştur. Bu durum bir dizi sınır yönetimi aracının kullanılmasına, sınır rejimlerinin dışsallaştırılmasına ve içselleştirilmesine yol açarak girişlerin ve hareketlerin caydırılmasını ve engellenmesini hedeflemektedir. Buna bağlı olarak sınırlar, çit ve duvarların inşa edilmesi, ordu ve donanmanın devriye amaçlı kullanılması ile askerileştirilmiştir. Ancak bunlar gelişleri engellemekten ziyade, izlenen rotaları değiştirmekte ve göç endüstrisini beslemektedir. Dolayısıyla yolculuklar daha uzun, daha parçalı, daha tehlikeli ve daha maliyetli hale gelmektedir. Bu çerçevede Afganlar da uzun yıllardır AB'nin dış sınırlarına ulaşan, geçiş yapan ve belirsizlik içinde kalan çok yönlü hareketlere sahip karmaşık bir gruba işaret eden örnek olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.5. Hedefin Peşinde İlerlemeye Karar Vermek

Göç yolculuğunda gidilecek yerler her zaman net ya da belirli değildir. Yolculuğu organize etmek, bilgiye erişmek ve varış ülkesine karar vermek için mevcut sosyal ağlar sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır (Koser, 2009). Tarihsel olarak,

göçmenlerin karar verme sürecine ilişkin düşüncelerin çoğuna fayda maksimizasyonu, rasyonel seçim ve ücret farklılıkları ilkelerine dayanan “itme-çekme” modelleri hâkim olmuştur. Bunlar, özellikle zorunlu göç bağlamında, son derece basitleştirici ve ekonomik olarak determinist olmakla eleştirilmiştir. Bireylerin farklı faktörlere nasıl tepki verdiğine dair varsayımlarda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda kararların tamamen bilinçli olduğunu varsaymakta, araya giren değişkenlerin rolünü ihmal etmekte ve çok çeşitli sosyal faktörleri görmezden gelmektedir (King, 2012; Van Der Velde & Van Naerssen, 2015; James & Mayblin, 2016). Göçmenlerin, nihai varış noktaları hakkında bilinçli seçimler yapmak için ülke içindeki ve ülkeler arasındaki göç politikaları hakkında yeterince ayrıntılı bilgiye sahip oldukları ve daha sonra bu hedeflere ulaşmak için mali ve diğer kaynakları kullanabildikleri varsayılmaktadır (Crawley & Hagen-Zanker, 2019). Göçmenlerin düşüncelerinin siyasi, sosyo-ekonomik, çevresel ve diğer değişiklikler karşısında belirgin ve bazen hızlı bir şekilde değişebildiği (McAuliffe & Jayasuriya, 2016: 57) göz önüne alındığında politika tepkileri, sosyal medya ve göçmen ağları aracılığıyla aktarılan bilgi kaynakları bağlamında göçmenlerin karar alma süreçlerinin dinamik doğasına ilişkin yeni bilgiler sunulmaktadır.

Göçmenlerin yolculuklarının çeşitli aşamalarında verdikleri kararları ve varış yeri tercihlerini etkileyen faktörler üç tema etrafında ele alınabilmektedir. İlk olarak, göçmenlerin karar verme sürecinin dinamik bir süreç olduğuna dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Bu süreç, menşe ve hedef ülkeler arasındaki tarihi ve coğrafi bağlar ile göçmenlerin harekete geçirebildiği ekonomik, siyasi ve sosyal kaynaklar da dahil olmak üzere makro, mezo ve mikro düzeydeki faktörler arasındaki karmaşık ilişkilerden etkilenmekte ve şekillenmektedir. Bazı çalışmalar sömürgeci ilişkilerin genellikle belirli bir varış noktalarını daha cazip kılan, örneğin ortak dil ve/veya elverişli vize koşulları gibi diğer faktörlerle ilişkilendirmektedir (Van Den Boogaart & Emmer, 1986; Adeyanju & Oriola, 2011). Bazıları ise bu faktörlerin daha az önemli olduğunu ileri sürmekte ve hareketliliklerin “itibar faktörlerine” bağlı kaldığını ifade etmektedir (Van Wijk, 2010). İkinci olarak, göçmenlerin karar verme sürecinde politikaların rolüne ilişkin kanıtlar, uygulamalar ve varış yeri tercihleri arasındaki ilişkinin genellikle varsayıldığı kadar basit olmadığını göstermektedir. Vize politikaları ve mülteci tanıma oranları ve/veya eğitim, sağlık ve sosyal refah

konusunda izlenen politikaların göçmenlerin karar verme süreçlerinde etkisi olduğu düşünülmektedir (Brekke & Aarset, 2009; Jackson vd., 2013; Kuschminder & Koser, 2017). Göç politikaları özellikle mülteciler ve sığınmacılar için karar verme sürecinde baskın bir noktada dursa da işgücü piyasasına erişim ve işin mevcudiyetinin, öncelikle ekonomik nedenlerle hareket eden kişilerin varış yeri tercihlerini güçlü bir şekilde etkileyebilmektedir (Hanson & McIntosh, 2012; Riosmena & Massey, 2012). Son olarak, mezo düzeyde faaliyet gösteren aile, arkadaş, tanıdık ve göçmen kaçakçıları gibi araçlardan oluşan sosyal ağlar başat bir rol oynamaktadır. Bu ağlar bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkilere aracılık etmekte ve göç kararlarının alındığı sosyo-ekonomik ve politik bağlamı şekillendirmektedir. Örneğin, daha öncesinde İskandinav ülkelerini hedefleyen Afganların, bu ülkelerin göçü kısıtlayıcı politikalar izlemesi neticesinde daha kolay kabul alabildiklerini düşündükleri Almanya ve Fransa'yı tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlerin potansiyel varış noktalarının her zaman tercih ettikleri varış noktaları olmadığı ifade edilmektedir. Finansman eksikliği, politikalar, diğer engeller ya da şanslarının yolunda gitmemesi gibi faktörler aslında tercih ettikleri varış noktalarına ulaşmalarını engellemektedir (Crawley, 2010). Belirli bir varış noktasını seçme becerisi, menşe ülkeden ayrılma kararının öngörülü bir şekilde yaşanmasına bağlı olabilmektedir. Hızlıca ülkelerinden ayrılmak zorunda kalanların akıllarında belirli bir ülke olma ihtimali daha düşüktür. Bununla birlikte, mültecilerin ve diğer göçmenlerin yolculukları boyunca aktif seçimler yapabildiği ve genellikle transit geçiş sırasında önceki kararlarını yeniden düzenledikleri savunulmaktadır (Townsend & Oomen, 2015; Balcılar & Nugent, 2018). Bu durum hem aklında belirli bir varış noktası olmayanlar hem de yola çıkarken net bir varış tercihi olanlar için geçerlidir. Tercihlerin değişmesinin ya da insanların bir başka ülkeye geçmeye karar vermesinin birçok nedeni bulunmaktadır (Crawley, vd., 2018). İlk varış ülkelerinde kendilerini güvende hissetme durumu en önemli sebeplerdendir. İkincisi ise haklara, geçim kaynaklarına ve temel hizmetlere sınırlı erişimin yanı sıra yüksek yaşam maliyetleri nedeniyle ayrılmaya karar verilebilmektedir. Bu bağlamda birçok kişi için karar verme sürecinin hedeflenen yere vardıktan sonra bile dinamik kaldığı açığa çıkabilmektedir. Gidilecek yerler sabit ve nihai olmamakta, değişen faktörlere göre şekillenmektedir. Göçmenler bir ülkede kalıp kalmayacaklarına karar vermeden önce orada yaşamayı

deneyimlemeyi amaçlayabilmektedir. Diğer taraftan, tesadüfi olayların, karşılaşmaların ve fırsatların varış yeri tercihlerinin yeniden belirlenmesinde veya yönlendirilmesinde önemli olduğu söylenebilir. Bu tür hadiseler düzensiz göç yolculuklarının belirsizlik ve kırılganlık dönemlerinde güçlü etkilere sahip olabilmektedir. Bu anlamda, göçmenler yola çıktıklarında, yeni bilgiler paylaşan veya belirli fırsatları kullanma imkânı sunan diğer göçmenlerle tesadüfi şekilde karşılaşmaları neticesinde gitmek istedikleri yeri belirleyebilmektedir (Gladkova & Mazzucato, 2017). Buradan hareketle, Afganların çoğu durumda zihinlerinde biri tercih edilen, diğeri ise yedekte tutulan en az iki varış noktası bulunmaktadır. Varış noktası seçimi birden fazla faktörün sonucu olması sebebiyle yolculuk ilerledikçe bireyler buna göre uyum sağlama eğilimindedir. Afganlar kendilerini ağırlamaya, hizmet ve yardımlara erişimlerini sağlamada kolaylık tanıyan İran ve Pakistan gibi komşu ülkelerde yaşamaya başlamıştır. Aradan geçen 40 yıllık süre kapsamında Afganların bu ülkelerde hala büyük bir varlık oluşturacağı ve dünyadaki bir numaralı mülteci grubu olacakları öngörülememiştir. Bununla birlikte, İran ve Pakistan'da yaşadıkları tecrübeler, sığınmayı bir süreç ve aynı zamanda varoluş durumu olarak nasıl algıladıklarını ve anladıklarını büyük ölçüde şekillendirmiştir. Yurt dışında doğup büyüyen Afganlara da bu anlayış ve deneyim aktarılmıştır.

Tercih edilen varış noktaları bazı Afgan gruplar için Türkiye olurken bazıları için ise Almanya, Avusturya, Fransa, İsveç ve Birleşik Krallık gibi Avrupa ülkeleridir. Göç etme isteği ve varış yeri seçimi yalnızca bilginin değil, aynı zamanda menşe ve transit bölgelerdeki göç, göçmenler ve varış yerleri hakkında sosyal ve kültürel olarak belirlenmiş anlatı ve uygulamaların da bir sonucudur (Timmerman vd., 2010). Bu da her zaman planlanmış bir rota ve varış noktası olmadığı anlamına gelmektedir. Çoğu zaman Avrupa bir bütün olarak varış noktasıdır ve rotalar, kurulan ağlar ve paylaşılan bilgiler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Timmerman ve diğerlerinin (2010) belirttiği gibi, göç sürecinin farklı aşamalarında ortaya çıkan iki tür hayal vardır. Bunlardan ilki genel göç kararıyla, ikincisi ise belirli bir varış noktası seçimiyle ilgilidir. Her aşama farklı bir hayale karşılık gelmektedir. İlk durumda, esasen göçün gerçekleşmesini ve göçmenin bunun tamamlanmasını nasıl hayal ettiğini içeren bir göç projesi inşa edilir. İkinci vakada, coğrafi varış mekânları ve formüle edilen öznel imgelerle ilgilidir.

Hayal güçlerinin şekillendirdiği mekânlar her zaman gerçekler ve gerçeklik üzerinden değil, öznel olarak seçilmektedir (Mai, 2004, Timmerman vd., 2010).

Görüşülen kişilerin varış yerleri hakkında verdikleri bilgiler yoğunlaştırıldığında ortaya belli bir tablo çıkmaktadır. Bu çerçevede kısmen arkadaşların ve/veya akrabaların kalıcı olarak veya tatil amacıyla ülkelerine dönmelerinden, kısmen gidilen ülkedeki yaşamla ilgili paylaştıkları hikayelerden, kısmen kaçakçıların ve organize işgücü piyasası ağlarının özellikle iş arayanlara iş imkanlarının bol olduğu yerlerle ilgili belli bir imaj sunmalarından, kısmen de modern medya ve yeni teknolojilerden kaynaklanmaktadır. Bu kombinasyon, göç kararını etkileyen nesnel ve kişisel faktörlerle pekişmekte ve klasik itme ve çekme teorilerini aşan son derece karmaşık bir bileşen yaratmaktadır. Karşılaşılan durum bireyselleştirilmiş süreç olduğu kadar genelleştirilmiş de bir süreçtir. Bu bağlamda, Afganlar toplu olarak kendilerini mülteci olarak tanımlayabilirler, ancak her bir birey hareketlilik planlarını, mülteci olarak tanınma bağlamında kendilerine ne sunulacağına dair beklentilerini, neyin peşinde olduklarına veya neyi başarmayı umduklarına göre ayarlamıştır. Böylece Afganlar için sığınma, zulüm veya tehlikeden korunmanın ötesine geçerek, belirli bir sosyal statü ve dolayısıyla toplumda belirli bir konum elde etme fırsatı haline gelmiştir.

Hedeflenen yerler konusunda Afganlar için çok sayıda bilgi sağlayıcı mevcuttur. Birincisi, gittikleri ülkelerde veya diğer benzer ülkelerde sahip oldukları sosyal ağlardır. İkincisi, on yıldan uzun bir süredir Afganistan'da yabancı askerlerin, uluslararası yardım çalışanlarının, hizmet sağlayıcıların ve gazetecilerin varlığıdır. Bunlara televizyon, internet ve gazetelerin rolünün yanı sıra belirli destinasyonlara yönelik arzuyu geliştiren hikayeler de dahil edilebilir. Lakin çeşitli vasıtalar ile elde edilen bilgilerin doğruluğunu tartışmak gerekmektedir. Genellikle bilgiler yeterince güncel değildir, yani varış ülkesindeki bir Afgan 5 ya da 7 yıllık bir sığınma sistemiyle ilgili kişisel deneyimlerini anlatabilmektedir. Göç projesinin ilk aşamalarında, karar alınırken, politikaların bu süre içinde değişmiş olabileceğinin çok az anlaşıldığı görülmektedir. Göç projesine dair planlar, yol boyunca, Türkiye'deyken veya diğer transit ülkelere varıldığında yeniden düzenlenmek durumunda olabilmektedir. Koruma ve devlet desteğini kapsayan doğru türde bir sığınma arayışı, belirli varış noktalarının diğerlerine göre daha fazla tercih edildiği anlamına gelmektedir. Sosyal

medya ve internet, özellikle de bu anlamda bilgi sağlamak için kullanılmakta ve Afgan sığınmacıların Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda, Avusturya ve Yunanistan gibi ülkelerdeki sığınma deneyimlerini yazdıkları sayfalara erişim giderek artmaktadır. Görüşmeler kapsamında en yaygın olarak belirtilen iki hedef bulunmaktadır. Balkan ülkelerini içermeyen, önemli bir Afgan topluluğuna ve varlığına sahip Avrupa ülkeleri arasında gidilmek istenen ilk yerlerdir. Kendilerinin sığınmacı statüsünde tanımlanma ihtimallerinin yüksek olduğu yerler tercihlerinde önemli etkiye sahiptir. Buna karşın, ikinci hedef Türkiye'dir. Geniş bir kayıt dışı iş gücü piyasasına erişim ve Türk soylu Afgan topluluğuna yönelik sosyal ağlar olduğu için tercih edilebilmektedir.

Belge edinmek ve statü sahibi olmak Afganlar için en başından beri hedeflenen en önemli husustur. Afganlar için belge neredeyse saygı duyulan bir şeydir. Bu sebeple, maddi koşullar bir yana, asıl ilgi çekici olan belgelere (statü, kimlik) yapılan atıftır. Bu aynı zamanda çoğu ülkenin birçokları için neden başlangıçtan itibaren bir varış noktası değil de bir geçiş noktası olduğunu anlamak açısından da çok önemlidir. Örneğin, Türkiye bu anlamda Afganlar için hem varış hem geçiş noktası olarak değerlendirilmektedir. Geçiş noktası olarak görülmesinin en önemli faktörlerinden biri kimlik ve statüye erişimin zorluğudur. Afganlar, sığınma, Dublin, Yunanistan ve Avrupa'da verilen çeşitli belgeler hakkında karmaşık bilgilerle, ne bekleyecekleri konusunda büyük ölçüde bilgisiz olarak hareket etmektedir. Fransa'daki Afganların birçoğu ise sadece sığınma talebinde bulunarak ve Afgan oldukları için belge sahibi olacaklarını varsaymaktadır.

Afganlar için belgeye sahip olmanın önemini gerektiren sosyo-politik ve tarihi sebepler vardır. Afganistan dışında doğup büyüyen genç nüfusun çoğunluğu ya tamamen belgesiz ya da politikalardaki değişikliklerle birlikte düzensiz hale gelmiştir. İçlerinde Afganistan'a hiçbir zaman kayıtlı olmadıkları için, kendilerini resmi olarak tanımayan bir ülkeyi "ev" olarak tanımlarken, kendilerine vatandaşlık ve hatta mülteci statüsü vermeyi reddeden başka bir ülkede İran ve Pakistan'da ikamet edebilmektedir. Dolayısıyla, belgesiz doğabilir ve hayatlarının önemli bir bölümünü kimlik belgelerine sahip olmadan yaşayabilmektedir. Farklı bir düzeyde, Olszewska "kendilerini 'ne orada ne burada' olarak algılayan, İranlı olmalarına izin verilmeyen ama tam olarak Afgan da olmayan ve aynı şekilde 'gelenek' ve 'modernite' arasında çelişkili bir alanda sıkışıp kalan ve her ikisini de eleştiren" Afgan mülteci gençlerin bölünmüş kimliğini

aktarmıştır (2007: 205). Bu kimlik bölünmesi düşük ücretli işlerde çalışan ve İran'da bildikleri hayatın giderek erozyona uğramasına tanık olan ikinci nesilde de mevcuttur. Etraflarındaki toplum değiştikçe, ne "buraya ne de oraya" ait olduklarının keskin bir şekilde farkına varmaları (a.g.e.), belgelerinin olmaması veya belgeleri olanların belgelerini kaybetmesi yoluyla da kendini göstermektedir.

“Mülteci kimliğimi aldıktan sonra kendime pasaport çıkartacağım. Kaçak şekilde seyahat ederken hep bunun hayalini kuruyordum. Normal insanlar gibi uçakla seyahat edebilmek istiyordum. Pasaportumu alınca Türkiye'ye geleceğim. Oradaki arkadaşlarımı ziyaret edeceğim. Afganistan'a gitmem sorun olmazsa oraya gitmenin özlemiyle yaşıyorum. Kaç yıl oldu ailemi görmeyeli...” (Baran, Türkmen, 18, Paris)

Bu doğrultuda Afganlar tarafından mülteci statüsü kişinin kimliğini doğrulamanın bir yolu olarak talep edilmektedir. Bu belgenin varlığı, kişinin seyahat etmesine, uluslararası sınırları geçmesine, sosyal ve ekonomik haklara erişmesine ve kendisini meşru bir üye olarak tanıyan bir topluluğun parçası olarak hissetmesine ve dolayısıyla korunmasına olanak tanıdığından, birçok Afgan sığınma yoluyla toplumdaki yerini talep etmektedir. Herkes nihai hedefine ulaşamayacak olsa da önemli bir kısmı sonunda başarılı olmaktadır. Afganlar da diğer pek çok milletten insan gibi adım adım ilerleyen bir yolculuğa çıkmaktadır. Göç kontrolleri ülkelere erişimi kısıtladıkça, göçmenler her şeyden önce devletler tarafından dikilen ve aşmaları gereken engellerle karşılaşmaktadır. Mainwaring ve Brigden'in de belirttiği gibi “Yolculuğun geniş kapsamlı sonuçları vardır. Göçmenlerin dünya görüşlerini, tutumlarını ve hatta bedenlerini etkiler.” (2016: 247). Sınır kontrolleri ve kısıtlayıcı önlemler, göçmenlerin varış noktalarına ulaşmak için geçmeleri gereken transit duraklardan (şehirler, ülkeler, hatta yerel bölgeler) oluşan bir manzara inşa eder. Bu durumda yolculuk onları kaçınılmaz olarak İran'a, Pakistan'a, Türkiye'ye ve çok sayıda Balkan ülkesine götürmektedir.

Tüm bunlardan hareketle aslında Afganlar bütünüyle Avrupa'ya seyahat etme niyetine sahip değildir. Daha ziyade, öncelikle güvenlik ve iş için İran ve Pakistan gibi komşu ülkelere gitmiş, ancak kendilerini güvende hissetmediklerinde, işe, eğitime ve sağlık hizmetlerine erişemediklerinde veya kendileri ve aileleri için daha iyi bir gelecek sağlama ihtimallerinin zayıf olduğuna inandıklarında ayrılmaktadırlar. Daha

ileriye dönük varış yerleri tercih etmelerinde ise o ülkelerin sunduğu düşünülen genel güvenlik veya ekonomik koşullar ve/veya aile üyelerinin varlığı olmuştur. Tercih edilen varış noktalarının nadiren tek başına, hatta öncelikle ulus-devletler tarafından düzensiz göçü engellemeye yönelik uygulanan göç politikaları temelinde belirlenmektedir. Varış yeri tercihleri, göçmenlerin tüm alternatifler hakkında tam bilgiye sahip olduğu ve getirileri en üst düzeye çıkarmak için tasarlanmış bilinçli bir süreçte bunları değerlendirdiği rasyonel bir uygulamanın sonucu değildir. Daha ziyade, bir dizi farklı faktörün “bir araya gelmesini” yansıtmakta, genellikle hak ve özgürlüklerle birlikte ekonomik fırsatların varlığı nedeniyle bir yerin “iyi bir ülke” olduğu algısı taşımaktadır. Bu çerçevede Afganların düzensiz göç yolculuğunda Avrupa ülkelerine gitmelerinin yanında Türk soylu olanlar için ağırlıkla Türkiye’yi de varış noktası olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla AB ülkelerini Afganların tek varış noktası olarak kabul etmekten ziyade, birçok olası varış noktalarından biri olarak görmek daha doğru bir değerlendirmedir.

2.1.6. Sınırlar: Arada Kalan Alanlar

Mültecilerin ve diğer göçmenlerin³ yolculukları tipik olarak iki yer -burası ve orası- arasındaki doğrusal hareketler olarak temsil edilmekte, akademik ve politik bakışlar öncelikle insanların ayrıldıkları ve nihai olarak vardıkları yerlere yönelmektedir (Snel vd., 2020; Kuschminder & Waidler, 2020). ‘Aradaki’ ülkeler, öncelikle insanların ileriye dönük seyahatleri için seçenekleri araştırırken ‘sıkışıp kaldıkları’ veya ‘mahsur kaldıkları’ ‘geçiş’ yerleri olarak kavramsallaştırılmaktadır (Choplin & Lombard 2013; Askerov vd., 2018). Mevcut literatürün bir kısmı, ‘arada kalan’ yerlerin önemini daha iyi anlamamızı sağlayan değerli ampirik materyaller sunarken (örneğin bkz. Collyer 2010), çoğu, Küresel Kuzey ülkelerine ulaşmanın yollarını arayan sürekli ‘hareket halindeki’ insanlar olarak göçmenlerin belirli bir kavramsallaştırmasını yansıtmakta ve pekiştirmektedir (Schapendonk, 2012). Afganlar özelinde göç yolculukları dikkate alındığında doğrusal ve tek yönlü olmayan, bir çıkış ülkesi ve bir yerleşim ülkesi olan aşamalı bir hareketlilik olduğu açığa

³ Bu makalede ‘mülteciler ve diğer göçmenler’ terimini, Akdeniz’deki ‘karışık akınların’ doğasını ve insanların zaman ve mekân boyunca kategoriler arasındaki hareketini yansıtmak için kullanıyoruz (Crawley ve Skleparis 2018). Bu ifade, mültecilerin aynı zamanda göçmen olmadığı imasından kaçınılmaktadır (ayrıca bkz. Carling 2015).

çıkılmaktadır. Çeşitli fırsatlar, karşılaşmalar ve koşullar tarafından şekillendirilen bir deneme yanılma yolculuğudur. Güzergâh üzerindeki aşamalar, yeni ağların inşası için gerekli olan ve göçmenlerin hareketliliğini etkileyen bir role sahiptir. Bu doğrultuda ülkenin göç politikaları, göçmenin mevcut bağlantıları, ekonomik durumu ve ayrıldığı bölgedeki ailesine karşı sorumlulukları gibi bir dizi faktör yolculuğun seyrini belirlemektedir.

İnsan hareketlilikleri daima mekânsal ve zamansal bir çerçeve içinde gerçekleşmektedir. Diğer taraftan da çelişkili bir bağlamda ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme bir yandan sınırsız bir dünya yaratırken, diğer yandan da istenmeyen hareketlilikleri engellemeye ve kontrol etmeye çalışan sınır uygulamalarının büyümesine olanak sağlamaktadır. Yolculuklar da günümüzde artık bu iki unsur arasında sürekli bir müzakere ve belirsiz sonuçlarla çoklu ortamlarda yaşanmaktadır. Afganlar, sınır kontrolleri ve sınırsızlık (küreselleşmeye bağlı olarak sınırların daha gözenekli hale gelmesi) arasındaki müzakereye Afganistan, İran veya Pakistan'ı terk etmeden önce başlamaktadır. Bunun en temel nedeni ise sınırların değişen doğasıdır. Zira sınırlar artık bölgeleri ayıran çizgiler olmanın ötesinde toplumsal, sosyo-kültürel ve ekonomik pratik ve söylemin yansıdığı alanlardır. Ulus-devlet perspektifinden ise bir kimlik inşası ve dışlama nosyonudur. Sınır hattında ve kent merkezlerinde yakalama, sınır dışı etme gibi uygulamalar kapsamında belgesiz göçmenleri geri gönderilme korkusuyla belirli alanlara hapsederek ortaya çıkabilmektedir. Aslında, küreselleşme tarafından inşa edilen sınırsız alan, çok sayıda sınırlandırılmış dünya içermektedir. Mekân, her zaman bir oluşum sürecindedir ve mekânda ortaya çıkan bireyler, aslında kurumlar ve ağlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin bir ürünü ve inşasıdır (Massey, 2005). Bu da mekâna girenlerin onunla etkileşim kurduğu ve ondan etkilendiği anlamına gelmektedir. Etkileşim herkes için aynı ya da eşit düzeyde gerçekleşmemektedir. İş seyahatinde olan bir kişi, sınırı geçmeye çalışan bir düzensiz göçmenden çok farklı biçimde mekânla ilişki kurmaktadır. Her ikisi de benzer seyahat araçlarını kullanabilir olmasına rağmen etkileşimleri ve etkileri mekânsal açıdan çok farklıdır. Mekân tecrübe edilmesi, yaşanması ve içinden geçilmesi gereken bir alan olarak düşünülebilir. Böylelikle karşılaşılan ve aşılması gereken yüksek dağlar, vadiler, ormanlar, denizler gibi farklı alanların hepsi somut bir his oluşturur. Bu doğrultuda sınır da mekânın bir parçasıdır. Bölgeler, jeolojik unsurlara bağlı olarak

genellikle sabittir. Peyzajlar da çevresel ya da insan müdahaleleri sonucunda yıllara bağlı olarak değişim gösterebilir, ancak; kapladığı alan bakımından sabittir. Yani dağlar kısa sürede yer değiştirmez, denizler aniden yok olmaz. Öte yandan mekân, belirli coğrafi nitelikler barındırabilir, soyut ya da somut, hayali, sembolik ve kişinin dünyadaki varlığını nasıl anladığı ile ilişkili olabilir. Bu nedenle Afganların yolculuğunun mekâna bağlı olarak coğrafya ve sınır merceği olarak iki şekilde görülmesi gerekmektedir.

Coğrafi koşullar, topografya ve dağılıma bağlı olarak yolculuk için engel teşkil edebileceği gibi hareketi kolaylaştırabilir. Örneğin, Türkiye-İran sınırının sahip olduğu engebeli ve dağlık arazi sebebiyle güvenlik birimleri tarafından kontrol zorlaşabilmektedir. Kış aylarında -40 derecelere kadar düşen sıcaklık kolluk kuvvetlerinin işini zorlaştırırken, tipi şeklindeki yoğun kar yağışı görüş mesafesini azaltmaktadır. Aynı zamanda bahsedilen sınır hattında inşa edilmekte olan duvarın dibindeki hendekler kış aylarındaki kar yağışları sonucunda dolarak işlevsiz hale gelebilmektedir. Tüm bu faktörler hem göçmen kaçakçılarının faaliyetlerini hem de düzensiz göçmenlerin geçişlerinde avantaja dönüşebilmektedir. Ancak, iklimsel ve topolojik zorluklar Afganların ölüm, yaralanma, kaybolma gibi risklerle karşılaşma oranını da yükseltmektedir. Rota üzerindeki topografik özelliklere aşinalık hem göçmen kaçakçılarının hem de göçmenin ilerleyişini kolaylaştırabilmektedir.

“Biz kışın karlarda yürüdük. Sınırdaki asker falan gelince herkes kaçışıyor. Yarısı bir yere yarısı başka bir yere gidiyor. Kaçanlar yolunu kaybediyor. Hangi taraftan yürüyeceğini bulamıyor. Kaçakçı rehberlik etmediği zaman kayboluyor. Dağda, karda kalıyor. 1 saat burada bekleyelim sonra kaçıp gideriz diyor. O soğukta yarım saat bir saat beklediğinde donarak ölüyor.” (Şaban, Özbek, 37, Van)

“Yol şartları ağır çok ağır. Kışın ayrı zorluğu var yazın ayrı zorluğu var. Kışın soğuktan, yazın susuzluktan ve sıcaktan etkileniyoruz. Çünkü dağa çıkıyoruz, kayalıkları geçiyoruz. Mesela Nimruz sınırından geçerken etraf çöl gibi. Ağaç yok gölge yok bir şey yok ve çok yürüyoruz.” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

Belirli bir düzeye kadar, coğrafi koşullar, tarihi ticaret yollarına benzer şekilde günümüzün göç rotalarını belirlemiştir. Bredeloup ve Pliez (2005) Sahra-altı Afrikalıların Akdeniz’e uzanan göç rotalarını araştırmıştır. Günümüzde geçiş güzergahı olarak kabul edilen birçok kent, eskiden Sahra-altı Afrika ticaretinin

merkezi konumunda yer almıştır. Bugünkü hareketliliklere bağlı yaşanan geçişler aslında Mali, Nijer, Libya ve Cezayir'deki eski ticaret yollarını ve kentleri yeniden canlandırmış, göç yolculuğunun günümüzdeki kritik durakları olarak ortaya çıkmıştır (de Haas, 2006). Eski İpek Yolu ticaret rotası ele alındığında ise güzergahın Çin'den başlayarak Orta Asya ve Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya uzanan karmaşık bir ağı sahip olduğu anlaşılmaktadır. Afganistan da bu rota üzerinde Güney Asya ve Orta Asya'yı birbirine bağlayan stratejik noktalardan birisi olmuştur. Bugünkü İran ve Türkiye sınırları içinde yer alan kentler de İpek Yolu ticaret hattında ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla, Afganların düzensiz yolculukları dikkate alındığında aslında büyük ölçüde eski İpek Yolu güzergahını kullandıkları açığa çıkmaktadır.

Coğrafi özellikler, kültürlerin, göç hareketlerinin ve uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde her zaman baskın bir rol oynamıştır (Sowell, 1997). Uzun süren mesafeleri aşabilmek için kullanılan rota ve araçların belirlenmesinde ekonomik sermaye ve kaçakçılık ağı başta olmak üzere bir dizi farklı faktörler arasında topolojik özellikler de etkilidir. Yolculuk esnasında topolojik koşullara ve coğrafyaya aşinalık çok önemlidir. Fakat bu noktada Afganlar karşılaştıkları farklı coğrafyalara yeterince alışık değildir. Güney Asya, dağlık alanlar, deniz eksikliği, nehirler ve toprak bakımından Akdeniz ile belirgin farklılıklar taşıyan bir coğrafyaya sahiptir. Afganistan sıradağlar ve engebeli arazilerle çevriliyken, deniz birçokları için Türkiye'den Avrupa'ya geçişte ilk kez karşılaştıkları bilinmeyen bir unsurdur. Bu nedenle Afganların göç yolculuklarına dair haritalandırmanın yapılabilmesi içinde zorluklar barındırmaktadır. İlk olarak yolculuğun hangi kentlerden ve geçiş noktalarından sağlandığı konusunda hepsi yeterli bilgiye sahip değildir. Ülkeleri ne zaman geçtiklerini biliyorlar fakat hangi kentleri geçtikleri genellikle belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik ise büyük ölçüde kaçakçılardan gelen bilgilere dayanarak hareket etmelerinden ileri gelmektedir. Hareketlilik esnasında göçmen kaçakçılarının rotaların ortaya çıkmaması için bilgi vermedikleri, karmaşık yolları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Afganların araçların gizli kısımlarında gelmesi ve kentlerin muhtelif yerlerindeki gizli şok evlerinde tutulması da geçiş yapılan güzergahların bilinmemesinde etkilidir. Kısa süreli kalışlar ve kaçakçıların yeterli düzeyde bilgi aktarmaması sebebiyle bu kentlere dair fikirler bulanık kalmaktadır. Bu nedenle sınır

geçişleri ve büyük kentlere dair çoğunluğu bilgi sahibiyken, tek tek geçilen kentleri hatırlama konusunda aynı durumdan bahsetmek mümkün değildir.

“Geçtiğimiz şehirleri tamamen hatırlayamayız. Çünkü biz sadece arabanın içerisindeydik. Biz kaçakçıya gitmek istediğimiz yeri söylüyoruz. Diyoruz bizi buraya yetiştir, sonra parayı ödüyoruz. Gerisi tamamen kaçakçının yönetiminde oluyor. Yolları, kalacağımız yerleri hep onlar belirliyor.” (Hasret, Özbek, 24, Van)

“Biz İstanbul’a gelmeden önce kaçakçı bizi kandırdı. Van Gölünü İstanbul Boğazı diye tanıttı. Biz de nereden bilelim, uçsuz bucaksız deniz⁴ vardı. Gerçekten onu İstanbul Boğazı sandık. Sonra yoldan geçerken birisiyle karşılaştık ve Van’da olduğumuzu söyleyince kandırıldığımızı anladık.” (İlyas, Özbek, 23, İstanbul)

“Kaçakçıyla İtalya’ya gitmek üzere anlaşmıştım. Ona göre de para ödedim. Fakat beni Yunan adalarında bırakıp burası İtalya diye kandırdı. Gerçeğin farkına vardığımda Yunanistan’da kendimi kampta bulmuştum.” (Fazlı, Tacik, 25, Paris)

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılabacağı üzere coğrafyaya aşina olmamaları Kuzey ve Batı Avrupa’ya uzanan rota boyunca devam etmektedir. İlerleyen bölümde tartışılacağı üzere Afganların kendileri tarafından çizilen haritalarda da ülkelerin gerçek konumları, paylaştıkları sınırlar ve bazı durumlarda mesafelerin belirsizliği gibi durumlar değerlendirilmektedir. Örneğin, Yunanistan’ın İtalya zannedilmesi, Türkiye’nin en doğusunda yer alan Van’ın İstanbul sanılması gibi vakalar görüşmecilerin anlatıları arasında yer almıştır. Bazıları ise yolculuğa hem kaçakçılar sebebiyle hem de geride kalan yakınları arasında bu hareketliliği yaşayacak kişileri olumsuz etkilememek adına ayrıntılı bilgi paylaşmak istememektedir.

2.2. Afgan Göçünün Modern Tarihi: Gözlemlenen Uluslararası Göç Hareketlerini Bir Bağlama Oturtmak

Afganistan, farklı zamanlarda çeşitli güçlerin ele geçirmeye yönelik müdahaleleri sebebiyle ciddi düzeyde göçlere tanıklık eden bir ülkedir. Ülke, uzun süreli şiddetli çatışma ve yerinden edilme ile eş anlamlıdır. Dünyada 40 milyonu aşan mülteci ve sığınmacı sayısının 6 milyondan fazlasına kaynaklık eden Afganistan

⁴ Kastedilen yer aslında Van Gölüdür. Sahip olduğu alanın 3.700 km²’nin üzerinde olması sebebiyle Afganlar tarafından deniz olarak algılanması bu nedenle çok normaldir. Göl büyüklüğü sebebiyle Van’daki yerli halk tarafından da Van Denizi olarak ifade edilmektedir.

(UNHCR, 2023a), çok uzun yıllardır insanların zorla yerinden edilmelerine tanıklık etmektedir. Ülke sınırları içinde yerinden edilenlerin yanı sıra herhangi bir statüden yoksun bir biçimde komşu ülkelerde ve uzak coğrafyalarda yaşayanlar da düşünüldüğünde oldukça yüksek oranlar ortaya çıkmaktadır. Bitmek bilmeyen kaos ortamı, sosyo-ekonomik istikrarsızlıklar, siyasi krizler, toplumsal cinsiyet ve etnik kimlik temelli ayrımcılıklar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yolsuzluk ve iklim değişikliğine bağlı kuraklık gibi faktörler nüfus hareketliliğini önemli düzeyde etkilemektedir. Karşılaşılan problemlere ilişkin sürdürülebilir bir çözüm mekanizması bulunamamaktadır. Toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlarla başa çıkma stratejisi olarak Afganlar için göç uluslararası nitelik kazanmakta hem hayatta kalma hem de temel bir geçim stratejisi olarak kabul edilmektedir (Monsutti, 2008).

1978 yılından beri savaşta olan bir ülkenin yaklaşık üç kuşağı savaşla bütünleşen bir hayat sürdürmektedir. Sevr Devrimi olarak adlandırılan komünist müdahale ile başlayan iç karışıklıklar ve ardından gelen Sovyetler Birliği işgali, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ülkenin durumunu daha da çıkmaza sürüklemiş ve nihayetinde ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle sonuçlanmıştır. Aradan geçen 40 yılı aşkın sürecin sonunda, ABD ve NATO askeri birlikleri 2021'in ağustos ayında ülkeyi terk etmiş, fakat istikrarsız ve belirsiz ortam Afganistan'da hala varlığını devam ettirmektedir. 2010'lu yıllardan itibaren otorite boşluğundan istifade eden ve yer yer güç kazanan Taliban birlikleri, ABD askerlerinin çekilmesi karşısında ilk etapta farklı vilayetlerde ardından tüm ülkede hakimiyeti ele geçirmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, komşu ülkelerde (Pakistan ve İran başta olmak üzere, Özbekistan ve Tacikistan) uzun yıllardan beri var olan Afganların sayısı daha da artmıştır. Düzensiz göç hareketlerinde geçiş ve hedef ülke olma gibi bir niteliğe sahip olan Türkiye; Pakistan ve İran sınırları üzerinden sağlanan geçişlerin akışkanlığı ve hareketliliğin Türkiye'ye doğru teşvik edilmesi dikkate alındığında Türkiye ile Afganistan arasında coğrafi olmasa da *de facto* bir sınırın mevcudiyetini yansıtmaktadır (Akçapar, 2022). Bu anlamda günümüzde Afgan göçünün daha iyi anlaşılabilmesi için Afganistan'ın yaşadığı krizlere ve tarihsel sürece odaklanmak gerekmektedir.

2.2.1. Afgan Halkının Kaderi: Göç

Göç, Afganistan'ın tarihinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını şekillendiren temel bir geçim stratejisi olarak kabul edilmiştir (Monsutti, 2008). Uluslararası göç hareketleri, Afganistan'ın toplumsal dokusunda merkezi bir rol oynamış, sosyo-ekonomik ve etnik bakımdan çok boyutlu bir göçmen kimliğinin bölge ülkelerinde ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (van Houte, 2017). Afganistan, Doğu ile Batı arasında sağlanan ticarete köprü olmuş ve İpek Yolu hattında önemli bir kavşak rolü üstlenmiştir (Kuschminder & Dora, 2009). Ülke özel konumu gereği 8. yüzyıldan günümüze dek Hindistan'a, Çin'e ve Orta Asya'ya bağlanan sınırları sayesinde ticari ve sosyal ağlara sahip olmuştur. Ulus-devlet sınırlarının kesin ve katı çizgilerle ayrılmadığı dönemlerde sınır ötesi geçişkenlik norm halinde yaşanmıştır. Dolayısıyla, geçmişten bugüne, ülke içinde ve dışında gerçekleşen göçler, ticaret, iş gücü ve çatışma gibi faktörlerle birlikte yaygınlaşmış ve uluslararası ağların oluşmasına yol açmıştır (Dupree, 1975; Stigter, 2005; Monsutti, 2008; Oeppen, 2009). Ayrıca, göç Afganistan'ın inşa ve modernleşme sürecinde de etkili olmuştur.

Afganistan'ın yakın tarihinin ötesine gidildiğinde, merkezi yönetimin tam anlamıyla tesis edilememesi ve buna bağlı olarak egemenliğin sağlanamaması ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ön plandadır. Buna bağlı olarak, İran, Hindistan ve Pakistan'a doğru gerçekleşen göçler uzun yıllardan beri devam etmektedir. Örneğin; 1850'lerde binlerce Hazara, Meşhed, Jam, Bakharz gibi İran'ın farklı kentlerine aileleriyle birlikte yerleşmişlerdir (Marchand vd., 2014). 19. yüzyılda çok sayıda Türkmen'in de İran topraklarına göç ettiği bilinmektedir. Peştun aşiretler ise özellikle Durand Hattı'nın çizilmesinin ardından Afganistan-Pakistan sınırıyla ayrılmasına rağmen iki ülke arasındaki hareketlilik sürmüştür (Burget, 2013). İstikrarsızlık ve çatışma ortamı aslında bilinenin aksine 1978 Devriminden daha eskiye dayanmaktadır. 18. yüzyılın ilk yıllarında Afganistan'da emirlik veya devletler olarak bilinen farklı yönetimler ekonomik kalkınmayı gerçekleştirememiş, güvenlik sorunlarını kontrol altına alamamış ve başarısız bir bilançoya sahip olmuşlardır. Son 50 yıllık süreçte yaşanan çatışmalar dikkate alındığında, Afganistan'da yaşanan çatışmalar göçün ciddiyetini daha önce görülmemiş düzeyde artırmıştır (Jazayery,

2002; Turton & Marsden 2002; Stigter, 2005) Bu doğrultuda, ülke uzun süreli çatışma ortamının yaşandığı ve buna bağlı olarak insan hareketliliğinin ön plana çıkması yönünden önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çatışma ve göçe dair uzun geçmişi, küresel ölçekte değişen siyasetin göç stratejilerini nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır (Monsutti, 2008). Siyasetin değişen söyleminin iki temel tetikleyicisi Soğuk Savaş ve 11 Eylül 2001 olayları, Afganistan'daki göç olgusu üzerinde doğrudan önemli bir rol oynamıştır (Turton & Marsden, 2002; Stigter, 2005). Günümüzde de Afganların Suriyelilerin ardından ikinci sığınmacı grubunu teşkil etmesi, konunun ciddiyetini ve üzerinde durulması gereken güncel bir vaka olduğunu hatırlatmaktadır. Medya ve siyaset alanında her ne kadar çatışma ve göç ile ilgili tepkiler, yaşananları yalnızca “krizler” açısından sınırlandırarak kısa vadeye odaklanma eğilimi taşısa da Afganistan örneği, çatışmaların ve göç hareketliliklerinin döngüsel doğasını göstermektedir (Houte, 2017). Ülkenin son 50 yıllık periyodunda savaş, çatışma, ekonomik sorunlar, istikrarsızlıklar ile ilişkilendirilen göç, aslında yeni veya istisnai bir durum değildir. Afgan göç hareketlerinin büyük bölümü ülke içinde ya da komşu ülkelere yönelmişken, yalnızca bir kısmı daha uzak coğrafyalara ulaşabilmiştir (Jazayery, 2002; Stigter, 2005). Türkiye ve Avrupa ülkelerine yönelen göçün, Afgan göçünün küçük bir kısmını oluşturduğunu bu anlamda belirtmek gerekmektedir. Afgan göçünün kısa bir tarihi, güncel hareketliliği anlamak için hayati önem taşımaktadır. Zira göç, her zaman Afgan toplumunun ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen, 1978'den sonra mülteci hareketleri, ülke sınırları dışında yaşayan Afgan sayısını önemli ölçüde artırmıştır. 50 yıldır devam eden çatışma ve kargaşa ortamı milyonlarca Afgan'ın dünyanın dört bir yanına dağılmasına sebep olmuştur. Bu süreçte Afganistan kralların, başkanların, mollaların, milis güçlerin ve dünyanın süper güçlerinin gelip gidişine tanıklık etmiştir (Özerdem ve Sofizada 2006,). Değişen uluslararası dinamiklere cevap olarak, göçün doğası sürekli olarak yeniden şekillenmiştir. Tüm bunlardan hareketle, ülkenin yakın göç tarihini dört döneme ayırarak incelemek mümkündür. Kronolojik olarak sırasıyla Soğuk Savaş Döneminde gerçekleşen 1978 Sevr Devrimi ve Sovyet İşgali; iç karışıklıkların neticesinde 1994'ten sonra hakimiyet sağlayan ilk Taliban rejimi dönemi; 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD işgali sonucunda NATO güçleri ile birlikte ABD'nin ülkede güvenlik eksenli çalıştığı

dönem; 2021 Eylül ayında ABD ve NATO birliklerinin tamamen çekilmesiyle başlayan yeni süreç olarak aktarılabilir.

2.2.2. Sovyet İşgali Sonrası Göçler

1978’de yaşanan Sevr Devrimi⁵ Afganistan’ın yakın dönem göç tarihinde önemli bir eşiktir. Afganistan Demokratik Halk Partisi (PDPA), 1978 yılında Sovyetler Birliği’nin desteğiyle iktidara gelmiştir. Yeni rejim, toprak reformları ve kadınlar için eşit haklar getiren çalışmalar düzenlemiştir. Bu süreçte reformların karşısında duran komünizm karşıtı partiler PDPA’ya tepki göstermiştir. 1979 yılında Sovyetler Birliği, komünist rejime karşı direnç gösteren Afgan komutanlar ile Sovyet danışmanlar arasındaki gerilimi sonlandırmak amacıyla Afganistan’ı işgal etmiştir (Collins, 2011). Mevcut iktidar ile benzer ideolojiyi taşımayan entelektüellere özgür bir ortamın kalmaması, gözaltına alınma ve idam edilme gibi durumların ortaya çıkması, başta Pakistan ve İran’a olmak üzere Afgan göç dalgasının ilkinin tetiklemiştir (Jazayery 2002). Bu dönemde ülkeden ayrılanların büyük kısmı Batı’da eğitim görmüş elitlerden meydana gelmiştir (Koser & Marsden, 2013). Pakistan-Afganistan sınırı boyunca kurulan mülteci kampları, farklı etnik gruplara ait savaş liderlerinden oluşan ve bir direniş hareketi olarak ortaya çıkan Mücahitler’in askeri üslerine dönüşmüştür (Turton & Marsden 2002). Sovyetler ve Mücahitler arasında sıkışıp kalan siviller de bu süreçte ülkeden kaçmaya başlamıştır. Soğuk Savaş’ın gölgesinde Afganistan, çatışmanın ABD ve SSCB tarafından sürdürüldüğü kritik bir savaş alanı haline gelmiştir (Cramer & Goodhand, 2002; Turton & Marsden, 2002; Rubin, 2006). ABD ve diğer Batılı devletler, Sovyetleri zayıf düşürmek amacıyla Pakistan’daki Afgan mültecileri desteklemiş ve komünizm karşıtı Mücahitleri finanse edip silahlandırarak aktif bir şekilde karşılık vermiştir. Ayrıca komünistlere karşı mücadelede, başta Suudi Arabistan olmak üzere farklı ülkelerden ekonomik destek aktarılmış ve Müslüman direniş savaşçıları gönderilmiştir (Oeppen, 2009; Mahendrarajah, 2015).

⁵ Ülkede gerçekleşen bir devrimdir ve yönetim komünist bir hükümetin eline geçmiştir. Afgan toplumunda büyük bir iç karışıklığa sebep olmuş ve Sovyetler Birliği’nin 1979’da Afganistan’ı işgal etmesine zemin hazırlamıştır. Bu devrim, aynı zamanda Afganistan’da Sovyet işgaline giden süreçteki ilk önemli adımdır.

Ülkenin genelinde çatışma ortamının şiddetlenmesiyle sosyo-ekonomik sorunlar baş göstermiştir. Böyle bir atmosferde yaşamak istemeyen yüzbinlerce Afgan ülkeden ayrılmaya başlamıştır (Stigter, 2005). Özellikle kırsal alanda yaşayan milyonlarca insan yerinden edilerek yeniden yollara koyulmuştur. Afgan elitleri saldırı tehdidi sebebiyle ülkeyi terk ederken, Afganların çoğunluğu Ulusal Ordu'ya katılmaktan veya Mücahitler ile ordu ve Sovyet güçleri arasındaki çapraz ateşe maruz kalmamak için göç etmiştir (Oeppen, 2009). Bu gelişmeler sonucunda, Pakistan'daki kayıtlı Afgan sığınmacı sayısı 1980 yılında 1 milyona ulaşmışken; aradan geçen sadece bir yıllık süreçte bu sayı 3 milyonun üzerine çıkmıştır (Centlivres-Demont, Roy & Camiller, 2015; Dupree, 1992). İran'daki Afgan mülteci sayısı ise 1981'de 500 bin civarlarındayken, 1986'da 2 milyonu aşmıştır (Ruiz, 2002). Tarım arazilerinin tahrip edilmesi ve altyapının yakılıp yıkılması nedeniyle kırsal alanda bir milyondan fazla insan ülke sınırları içinde yerinden edilmiştir (Dupre, 1992).

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş'ın sona ermesine yol açan iç politika değişikliklerinin ardından 1989 yılında Afganistan'dan çekilme kararı almıştır. Geride bıraktığı Afgan komünist rejimi Mücahitlere karşı üç yıl direnebilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sebebiyle komünist rejime sağlanan maddi destek sona ermiş ve 1992 yılında Mücahitler Kabil'i ele geçirerek komünist rejimi düşürmüştür (Cramer & Goodhand, 2002; Rubin, 2002). Bu zaman zarfında, farklı ideolojik gruplara mensup kişilerin bir kısmı ülkeden ayrılırken bir kısmı ise ülkeye geri dönüş sağlamıştır (Marsden, 1999; Monsutti, 2006). Sovyet işgali sebebiyle ülkeyi terk eden yaklaşık 3 milyon kişi Afganistan'a dönerken, 5 milyona yakın Sovyet yanlısı ve ekseriyetle eğitilmiş kişilerden oluşanlar başka ülkelere göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Afgan ulusu, 1990'ların ilk yıllarında kaydedilen 6,22 milyon mülteci rakamları ile dünyada yerinden edilmişler arasında birinci sırayı almıştır (Kuschminder & Dora, 2009). Afganların sığınmacı olarak gittiği ülkeler hem coğrafi yakınlığı hem de sınır geçişlerinin daha kolay olması sebebiyle İran ve Pakistan olmuştur (Moghissi & Ashrafi, 2002).

2.2.3. Taliban'ın İlk Yönetim Deneyimi Sürecinde Yaşanan Göçler

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından önemli küresel güçler Afganistan'daki çatışmaya yönelik ilgilerini kaybetmiştir. Mücahitler ise iktidarı ele geçirdikten ve ortak düşman olarak kabul ettikleri komünist rejimi devirdikten sonra dağılmıştır. Bir Soğuk Savaş çatışması yerini etnik, dini ve aşiret bağları çerçevesinde bölgeselleşen iç savaşa bırakmıştır (Koser & Black, 1999; Cramer & Goodhand, 2002; Rubin, 2002; Oeppen, 2009). Bölgede mevcut bir süper gücün artık olmayışı ve otoritenin parçalanması, gittikçe büyüyen bir savaş ekonomisine yol açmıştır. Savaşçı liderler askeri faaliyetlerini finanse etmek amacıyla daha fazla yerel ve bölgesel kaynak bulma ihtiyacı duymaya başlamıştır. Bu durum ise kanunsuzluğa ve zorbalığa giden bir atmosferin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Cramer & Goodhand, 2002, Oeppen, 2009).

Göç hareketlerinin hem Afganistan'a geri dönüşler hem de sınır ötesi geçişler şeklinde yaşanması dönemin bu anlamda dinamik bir nitelik taşıdığını göstermiştir. Küresel siyasette yaşanan gelişmeler doğrultusunda, uluslararası toplum komşu ülkelerdeki mültecilere yönelik koruma programlarını küçültmeye gitmiş, bu durum da Pakistan ve İran'ın Afgan mültecilere karşı daha az dostane bir tavır takınmasına neden olmuştur (Turton & Marsden, 2002; Blitz vd. 2005; Stigter, 2005; Collins, 2011; Abbasi-Shavazi vd. 2012). 1997 yılında 4 milyona yakın Afgan, Pakistan ve İran'dan geri dönmüştür. Lakin ülkede şiddet olaylarının artması, çatışmaların dört bir yana yayılması sonucunda yeni göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Marsden 1999; Jazayery 2002).

Ülkenin genelinde devam eden iç çatışma hali 1994 yılında Taliban'ın yükselmesi için uygun zemini hazırlamıştır. Pakistan'daki mülteci kamplarında dini figürlerin ve İslami okulların etkisi altında kalan ve yoğunlukla Peştunlardan oluşan Afganlar, Şeriat (İslam) hukuku ve Peştunların kabile kanunu olan Peştunwali⁶ yorumlarının bir kombinasyonuna dayanarak modernite karşıtı, İslami hareket olan Taliban'ı ortaya çıkarmıştır (Rubin 2002; Oeppen 2009). ABD'nin yanı sıra Ortadoğu'da başta Pakistan olmak üzere farklı ülkeler tarafından mali ve ideolojik

⁶ Peştunlara ait yazılı olmayan kültürel kod ve kanunlara verilen bir isimdir.

olarak destek gören Taliban, Afganistan'ın birçok bölgesini hızlı bir biçimde ele geçirmeyi başarmıştır. İç karışıklıktan bıkan halkın gözünde güvenliği yeniden sağladıkları için ilk etapta memnuniyetle karşılanmıştır. 1996'da Kabil'i ele geçiren Taliban yönetimi; kadın haklarını ihlal etmiş, kamusal alanda kısıtlamalar ve yasaklar getirmiş; ayrıca işkence, uzuv kesme ve yargısız infaz gibi yöntemlere başvurarak halkı kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Şii Hazara nüfusu da etnik ve dini farklılıkları sebebiyle bu süreçte zulme ve ayrımcılığa maruz kalmıştır (Oeppen 2009; Collins, 2011). 1997'de Pakistan ve İran'da yaşayan yaklaşık 4 milyon Afgan geri dönüş sağlamıştır (Stigter, 2005). Fakat geriye dönüş göçleri gönüllülük üzerine gerçekleşmemiş ve uzun soluklu olmamıştır. Taliban'ın kontrolü eline almasının ardından yoğunlaşan çatışmalar sonucu aynı yıllarda ülkenin farklı bölgeleri ciddi düzeyde göç vermeye başlamıştır (Marsden, 1999, Jazayery, 2002). Dolayısıyla, ülkede mevcut şiddet ortamı, Hazaralara yapılmaya çalışılan etnik temizlik, rejimin uyguladığı sert politikalara ek olarak halkın büyük bölümünün kırsalda yaşadığı ve geçimini tarımla sağladığı düşünüldüğünde 1998 ve 2001 yılları arasında yaşanan uzun süreli kuraklık yeni bir göç dalgasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Jazayery, 2002; Turton & Marsden, 2002; Collins, 2011).

2000 yılına geldiğinde, yerinden edilmiş 1 milyon kişiye ek olarak 6 milyon seviyelerine ulaşan mülteci sayısı göze çarpmıştır. Ülkeyi terk eden Afgan sayısı artmasına rağmen, uluslararası kuruluşlar, mültecilere yönelik yardımlarını komşu ülkelerle sınırlandırmış hatta yardımları azaltma politikası izlemiştir. Bu durum ise ev sahibi ülkelerde “sığınmacı yorgunluğu” yaratmış ve mülteci nüfuslarına yönelik tutumlarını sertleştirmesine yol açmıştır. Çünkü bu ülkelerde Afganlara karşı suistimaller, sömürüler, ırkçı söylemler ve davranışlar yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Turton & Marsden, 2002; Özerdem & Sofizada, 2006).

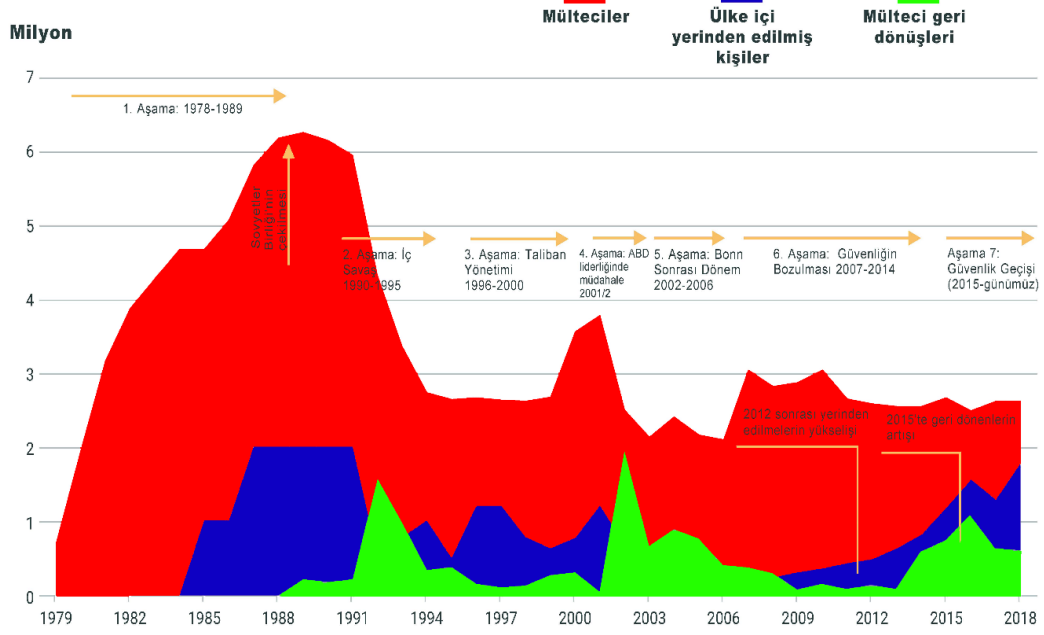
2.2.4. 11 Eylül 2001 Saldırısı ve ABD İşgali

Usame bin Ladin'in liderlik ettiği El Kaide'nin 11 Eylül 2001'de ABD'ye saldırmasıyla birlikte Afganistan yeniden çatışma eksenli ilgi odağı haline gelmiştir. El Kaide liderini teslim etmeyen Taliban yönetimine karşı ABD George W. Bush başkanlığında, “Teröre Karşı Savaş” adı altında 20 yıl sürecek müdahalenin

duyurusunu yapmıştır. Kuzey İttifakı'nda yer alan Mücahitler, Tacikler, Hazaralar, Özbekler ve Taliban'ın karşısında duran bazı Peştun kabileleri ile birlikte ABD Afganistan'da Taliban'a karşı Ekim 2001'de resmen savaşılmaya başlamıştır. Çatışma ortamının yeniden şiddetlenerek ülke geneline yayılması Afganları yeniden yerlerinden ederek ülkeden ayrılmalarını zorunlu kılmıştır (Jazayery, 2002; Oeppen, 2009). Operasyonlar sonucunda 200-300 bin arasında olduğu tahmin edilen kişiler ülkeyi terk etme mecburiyeti hissetmiştir. Kasım 2001 ve Ağustos 2002 dönemleri arasında 1 milyon civarında mülteci Pakistan'ın sınırdaki mülteci kamplarını kapatması sebebiyle Afganistan'a geri dönmüştür (Nakanishi, 2008). ABD ve NATO askeri kuvvetlerinin 2002-2008 yılları arasında ülkedeki kontrolü kısmen sağlaması sonucunda 4,3 milyondan fazla Afgan ülkeye geri dönmüş olsa da 2005'ten itibaren Taliban'ın yeniden sahneye çıkarak çatışmaların şiddetlenmesi nedeniyle gönüllü geri dönüşler ivme kaybetmiş, bilakis durumu tersine çevirmiştir (Mixed Migration Center, 2020). 2003 ve 2004'te yapılan seçimlerin sonucunda Batılı Devletler ve Birleşmiş Milletler tarafından destek sağlanan Hamid Karzai yönetime gelmiştir. Ancak yönetim tarafından, ülkenin önemli sosyal sorunlarından olan adam kayırma, yolsuzluk ve rüşvete karşı yeterli mücadele sağlanamamıştır. Bu süreçte, mültecilerin özellikle Kabil'e geri dönüşüne yönelik hareketlilikler olsa da Afganistan'ın inşa sürecinde kritik rol oynayabilecek nitelikli ve vasıflı kişilerin ülkeden ayrıldığı tespit edilmiştir (Centlivres-Demont, Roy & Camiller, 2015).

Ele alınan bu dönem içerisinde 2014 yılı Afganistan için kritik bir geçiş dönemini temsil etmiştir. Uluslararası askeri güçlerin ülkeden çekilmesine yönelik planlar; güvenlik, siyasi ve ekonomik zorlukları içinde barındıran çok boyutlu bir geçiş döneminin zorluğunu ortaya koymuştur (Koser, 2014). Öncelikle, cumhurbaşkanlığı seçimleri çok uzun süredir ilk barışçıl siyasi geçiş olarak değerlendirilmiş, ancak önde gelen adayların oy sayıları üzerinde uzlaşamaması sebebiyle siyasi bir anlaşmaya gidilerek öne çıkan iki adayın iktidarı paylaşmasını içeren bir Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur. Her ne kadar şiddetli bir çatışmayı önlemiş olsa da güç paylaşımı karar alma mekanizmalarında kimi zaman çıkmaza yol açmıştır. Yeni hükümet bir taraftan ülkede devam eden çatışmaları bastırmakla uğraşırken bir taraftan da etkili bir yönetim ve ekonomi oluşturma gibi önemli sorunların çözümünde zorluklarla karşılaşmıştır (Ruttig, 2015). İkinci olarak, güvenlik sorumluluğunun resmi olarak hükümete

devredilmesi ve Afgan birliklerine sağlanan hava desteğinin azaltılmasına rağmen uluslararası askeri birlikler Afganistan'ı terk etmemiştir. Hükümet ve kendilerine muhalif güçler arasında çatışmalar şiddetlenmiştir. Taliban, ülkenin hem Kuzey hem de Güney vilayetlerindeki topraklar üzerinde kontrol sağlamak için isyanı hızlandırmış, zaman zaman yönetimi ele geçirmiş hem Kabil'de hem de vilayetlerde intihar saldırıları başta olmak üzere eylemlerini artırmıştır. Ayrıca, IŞİD'in Afganistan'daki varlığı 2015 yılından itibaren görülmeye başlanmış, çatışma ortamının şiddetlenmesi ve belirsizliğin artması hususunda endişe yaratmıştır (Osman & Clark, 2015). Geçiş sürecinin ekonomik, siyasi ve güvenlik bakımından taşıdığı zorluklar göç hareketlerini de etkilemiştir. Afganlar her zamankinden daha güvencesiz koşullarda ülkeyi terk etmeye başlamıştır. Pakistan'ın artık yeni gelen Afganları mülteci olarak kabul etmemesi, 2 milyona yakın Afgan'ın Pakistan'da belgesiz göçmen olarak yaşamasına neden olmuştur. Pakistan'ın terörle mücadele yaklaşımı, elli yıldır ev sahipliği yaptığı Afganlara yönelik tutumunu değiştirmiştir. Kayıt dışı Afgan mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesine yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu durum ülkede Afganlara karşı tepkilerin artmasına ve Pakistan'da doğmasına rağmen çok sayıda mültecinin Afganistan'a dönmesine neden olmuştur. Zaten zor koşullarda Afganistan'a geri dönenler çok az miktarda yardımdan faydalandığı için, güvensiz bölgelerde güvencesiz koşullarda yaşamak zorunda kalmıştır. Afganistan'ın içinde ve yakın bölgelerde güvenli bölgelere erişimin zorluğu, refakatsiz çocuklar dahil olmak üzere Afganların Avrupa'ya doğru göç etmesine yol açmıştır (Vervliet vd., 2015).



Şekil 2. Afgan göçmen sayılarına genel bakış.

Kaynak: Scmeidl (2019)'e göre yeniden düzenlenmiştir.

2000'li yıllardan Eylül 2021'e kadar süregelen ve ABD-NATO iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilen askeri müdahalelerin başarısızlıkla neticelenmesi daha çok insanın yerinden edilmesine sebep olmuştur. Mevcut savaş ülkede birçok alanda belirsizliği beraberinde getirmiştir. Yirmi yılı aşan süredir devam eden şiddet ortamı, Afganistan'ın altyapısına ciddi düzeyde zarar vermiştir. Afganistan her ne kadar zayıf bir merkezi devlet olsa da var olan birtakım siyasi ve bürokratik yapılar bu çatışmalar esnasında yok edilmiştir (Rubin, 2002). Fiziksel müdahaleler sonucunda tarım ve yerleşim alanları tahrip edilmiştir. Ekonomik açıdan yaygın bir yoksulluk, işsizlik, üretim eksikliği görülmüştür. Sosyal yönüyle durum incelendiğinde ise pek çok nesil sürgünde barış ve güvenlik kavramlarından yoksun olarak büyümek zorunda kalmıştır (Rubin, 2006; Suhrke, 2007; Cramer & Goodhand, 2002; Özerdem & Sofizada, 2006). Onlarca yıl süren savaşın etkisi mevcut kurumları ve ekonomileri harap etmenin yanı sıra, gayri resmi bir savaş ekonomisi ve buna bağlı gelişen sektörleri de ortaya çıkarmıştır (Cramer & Goodhand, 2002). Haşhaş ve afyon üretimi yaygın bir hal kazanarak uyuşturucu ticaretinin önü açılmıştır. Savaş beyleri "kara ekonomi" olarak adlandırılan piyasayı besleyerek ve uyuşturucu sektörünü kontrol altında tutarak ülkenin güvensizliğinin devamlılığına sebebiyet vermiştir (Özerdem & Sofizada, 2006).

Taliban sonrası dönemde uluslararası kuruluşlar, oldukça iddialı bir yeniden yapılanma programı ilan etmiştir. Bu program sadece tahrip olmuş alanların onarılmasıyla ilgili değil, daha geniş kapsamlı bir modernizasyon ve devlet inşası projesini gerekli kılmıştır. Fakat sosyo-ekonomik ve kurumsal yönden harap olmuş bir ülkeye destek sağlamak için son derece az ilgi ve finansal kaynak aktarılmıştır (Collins, 2011; Özerdem & Sofizada, 2006). Tüm bunlara rağmen Taliban'ın düşüşünün hemen ardından BMMYK tarihindeki en büyük mülteci geri dönüş operasyonunu başlatmıştır (Jazayery, 2002; Blitz vd., 2005; Monsutti, 2008). Mültecilerin geri gönderilmesi barışın ve normale dönüşün sembolü olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Bununla Batılı müttefiklerin, Afganistan'a müdahalesinin başarılı olduğuna yönelik dünyaya güçlü bir mesaj vermesi amaçlanmıştır (Black & Gent, 2006). Çoğunluğu Pakistan ve İran'dan olmak üzere 5 milyondan fazla Afgan mülteci ve yarım milyon yerinden edilmiş kişi BMMYK'nın desteğiyle geri dönmüştür (Kronenfeld, 2008; Monsutti, 2008; Oeppen, 2009). Rakamların bu kadar yüksek olmasının arkasında yatan birçok neden vardır. Geri dönenler yeni hükümete karşı güven duymuş, uluslararası toplum ülkenin yeniden inşasına yönelik beklentilerini güçlü tutmuş, Pakistan ve İran'daki yaşam koşulları kötüleşmiştir. Savaştan zarar görmüş, kuraklıktan ciddi derecede etkilenmiş ve altyapı hizmetlerinin çok zayıf olduğu bir ülkeye kitlesel geri dönüşler çeşitli sorunlar getirmiştir. Yerel nüfus için yetersiz kalan konut, istihdam ve su kaynaklarına duyulan ekstra talep, ekonomi üzerine önemli yük getirmiştir (Stigter, 2005). Geri dönüş stratejisi iyi koordine edilmediği ve dönenler için sürdürülebilir çözümler bulunmadığı için çok sayıda Afgan ülke içinde veya dışında yeniden yerinden edilmiştir. Geri dönmeyenler ise bulundukları ülkelerde yasadışı olarak kalmayı ya da başka ülkelere yerleşmeyi tercih etmiştir (Monsutti, 2008; Koser & Schmeidl, 2009). Öte yandan, savaş beylerinin devam eden varlığı ve Taliban üyelerinin Pakistan'dan geri dönmesi sebebiyle güven(siz)lik Afganistan'daki en temel sorun olmaya devam etmiştir (Özerdem & Sofizada, 2006). Sadece birkaç yıl süren göreceli barış ortamının ardından Taliban yeniden iktidarı ele geçirmek, Afganistan'ı yabancı işgalinden kurtarmak ve kendi ideolojisi doğrultusunda bir devlet kurmak için isyan başlatmıştır (Collins, 2011). Örgütün tekrardan ortaya çıkması ve uluslararası birlikler ile Afgan

ordusunun Taliban'a karşı mücadelesinin devam etmesine bağılı çıkan çatışmalar nedeniyle yeni göç akımları ortaya çıkmıştır (Blitz, Rosemary & Lisa, 2005).

2.2.5. Yeniden Taliban Deneyimi, Sorunlar ve Hareketlilik Perspektifleri

Afganistan, İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan'ın yanı sıra daha uzak bölgelerde yaşayan Afganların karşı karşıya kaldığı durum, Ağustos 2021'de koalisyon güçlerinin çekilmesi, Afgan Hükümetinin hızla düşmesi ve Taliban'ın aynı hızla yönetimi ele geçirmesi gibi son (jeo)politik olayların doğrudan bir sonucudur. Amerikan güçlerinin Afganistan'dan çekilme kararının hemen sonrasında büyük bir direnişle karşılaşmayan Taliban, ülkenin belli başlı vilayetlerini hızlı bir biçimde ele geçirmeye başlamıştır. Medyanın çarpıcı bir şekilde gösterdiği Ağustos 2021'de ülkenin Kuzey ve Güney vilayetlerinde çatışmalardan ve diğer tehditlerden korunmak isteyen ve Kabil'e gelen yerinden edilmiş kişiler, kentte ya kirada ya da arkadaşları, aileleri ve diğer akrabalık bağları tarafından misafir edilmiştir. Giderek artan sayıda kişi ise kentin farklı bölgelerinde park, meydan ve istasyon gibi açık alanlarda kalmıştır. Gelenlerin barınma sorununu çözebilmek için camiiler, okullar ve hükümet binaları kullanılmış, fakat kalabalık kitlelere yeterli gelmemiştir. Taliban'ın ülke içindeki ilerlemesine bağılı olarak 15 Ağustos 2021 tarihine kadar yaklaşık 18 bin kişi Kabil'e varmışken, aradan geçen bir haftalık sürede Afganistan'da yerinden edilmiş kişi sayısı 558.123'e ulaşmıştır (OCHA, 2021).

Taliban mensuplarının tahmin edilenden daha hızlı biçimde Kabil'i ele geçirmesi ve dönemin cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin ülkeyi terk etmesi, yönetimin nasıl şekilleneceği konusunda belirsizlik duyan ve potansiyel hedef olarak endişe taşıyan ABD ve diğer Batılı güçler için çalışanlar, devlet memurları, azınlık durumunda olan Afganlar üzerinde göç baskısını şiddetlendirmiştir. Bu durum sonucunda, Pakistan ve İran gibi farklı etnik grupların bulunduğu ülkelere yönelik hareketlilikler hız kazanmış, Tacikistan ve Özbekistan'da kendi soydaşlarını almak amacıyla çok sınırlı da olsa girişimler başlatmıştır. Güncel rakamlar dikkate alındığında Ağustos 2021'den itibaren İran'a 1 milyon, Pakistan'a 600 bin, Özbekistan'a 13.020, Tacikistan'a ise 5.800 Afgan ulaşmıştır. Bu süreçte İran'a günlük geçişlerin 3 bin ila 5 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir (UNHCR,

2023b). Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden önce Afganistan'da yaklaşık 5,5 milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiş ve bu rakam hem ülke içi hem de sınır ötesi yerinden edilmeler için 6,5 milyona yükselmiştir (IOM, 2021; ACAPS, 2021). Sadece 2021 yılında, 660.000'den fazla kişi çatışma ve afet olayları nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiştir. Afganlar, 2021 yılında Suriyelilerin ardından 53.605 başvuru ile Avrupa'da en çok sığınma talebinde bulunan ikinci grup olmuştur (EUROSTAT, 2022).

Afgan yerinden edilme ve göç hareketliliğinin en önemli sorunları güncel gelişmeler doğrultusunda dikkate alındığında farklı faktörlerin varlığı görülmektedir. İlk olarak, Afganistan, Dünya Gıda Programı tarafından 23 milyon insanın gıda güvensizliği ile karşı karşıya olduğu dünyanın en kötü insani krizlerinin yaşandığı ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir (IPC, 2021; WFP, 2021). Gıda güvensizliği, Afganistan içinde yerlerinden edilenler için özellikle kronik ve şiddetli bir durumdur, çünkü çoğu aynı zamanda barınma ihtiyacı içindedir ve birçoğu ülke içine taşınmadan önce her şeyini kaybetmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Afganların 2023 yılı ortalarında evrensel yoksullukla (nüfusun %97'si) karşı karşıya olduğunu bildirmektedir (UNDP, 2021). Kriz, yardım kesintileri, COVID-19'un etkileri ve tekrarlanan kuraklıkların bir kombinasyonundan kaynaklanmaktadır (Clark, 2021). Bölge ülkelerine ve ötesine kitlesel nüfus göçünün temel itici gücü olan geçim krizi, daha büyük bölgesel göç ve yerinden edilme krizine yol açabilecek koşullar yaratmaktadır.

İkinci olarak, Taliban'ın cezalandırma korkusu Afganlarda ciddi endişeye sebep olmuştur. Taliban'ın ağır cezalandırma riski altında olan özellikle kadınlar, Hazaralar gibi etnik azınlıklar, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip olanlar, uluslararası kalkınma programları, medya, sivil toplum ve insan haklarını destekleyen diğer kuruluşlarla ilişki geliştirenler ve koalisyon güçlerine bağlı olanlar, hâkimler, savcılar ve devlet memurları için Afganistan'ı bir korku ortamı sarmıştır. İnsan hakları örgütleri yaygın işkence, yargısız infaz, taciz ve insanların topraklarından zorla göç ettirilmesi vakaları bildirmiştir (Amnesty International, 2021; Human Rights Watch, 2021a, 2021b, 2021c). Taliban'ın başta kadın hakları olmak üzere birçok konudaki katı tutumu, pek çok insanın hayatından endişe etmesine neden olmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları için eğitim, çalışma ve sosyal/siyasi hayata katılımlarını sınırlayan ciddi kısıtlamalar mevcuttur (McAuliffe & Iqbal, 2022).

Ayrıca kadın aktivistlerin kaybolduğu ve Taliban tarafından kaçırıldığı iddia edilen vakalar da yaşanmıştır (Deutsch Welle, 2022a). Bu doğrultuda, Taliban'ın kadınların evleri dışındaki faaliyetlere katılımına karşı sert tutumu nedeniyle kadın hakları en fazla risk altında olanlar arasındadır (Barr, 2021).

Üçüncü olarak, İslam Devleti Horasan Vilayeti (İD-K) tarafından Afganistan'da gerçekleştirilen son saldırılar (Ağustos 2021'den bu yana), Taliban'ın iktidara dönmesine rağmen terörizmin devam ettiğine dair endişeleri arttırmıştır. Grup, Afganistan ve Pakistan'daki sivil ve askeri hedeflere yönelik yüzlerce kitlesel terör saldırısı gerçekleştirmiştir.

Göç, dünyadaki birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Afganistan'da da gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelik daha geniş hane halkı ve toplum stratejilerinin entegre bir parçası haline gelmiştir. Aileler ve topluluklar, en büyük potansiyele sahip olanları iş bulmaları ve işçi dövizlerini evlerine transfer etmeleri için güvenli bir şekilde yolculuğa göndermek üzere kaynakları bir araya getirmektedir (McAuliffe & Koser, 2017; Savage & Harvey, 2007). 2016-2017 Afganistan Yaşam Standardı Araştırması tahminleri, her on haneden birinin yıllık toplam 800 milyon ABD doları tutarında işçi dövizini aldığını göstermektedir (Afghanistan Central Statistics Organization, 2018). Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinin hemen ardından tüm resmi finansal işlemlerin yaptırıma tabi tutulması nedeniyle havale akışları kesintiye uğramıştır. Gayr-ı resmi Hawala sisteminin mevcudiyetine rağmen, para transferine yönelik uygulanan yaptırımların Afganistan'a finans akışı üzerinde güçlü bir olumsuz etkisi olmuştur. En büyük küresel havale sağlayıcılarından ikisi olan Western Union ve MoneyGram, Taliban'ın Ağustos 2021'de Kabil'i ele geçirmek için harekete geçmesiyle hizmetlerini askıya almış ve Afganistan'a havale akışında kesintiye neden olmuştur (Al Jazeera, 2021). Bu nedenle ABD, Afganistan'a havale akışına izin vermek için özel lisanslar yayınlamıştır (Psaedakis & Landay, 2021). İşçi dövizleri üzerindeki yaptırımların gevşetilmesi, Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinin ardından yaşanan insani ve ekonomik krizin çözümüne yardımcı olmak içindir.

Son olarak, Afganistan, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız ülkeler arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin önemli etkileri halihazırda gözlemlenmiştir ve gelecek tahminleri korkunç bir görünüm

sergilemektedir (Masson-Delmotte, vd., 2021). Ülkede önemli ölçüde ısınma, yağışlarda değişiklikler ve doğal afetlerin yaygınlığında artış yaşanmıştır. 2010 ve 2020 yılları arasında Afganistan'da 785.000'den fazla kişi doğal afetler nedeniyle yerlerinden olmuş, bunların yüzde 97'si kuraklık ve sellerden kaynaklanmıştır (IDMC, 2022). 2018'deki kuraklık neredeyse yarım milyon insanı yerinden etmiş ve pek çok kişi ekonomik zorluklar, gıda güvensizliği ve artan yoksulluktan muzdarip olmuştur (IDMC, 2022). İklim değişikliği, birincil neden olmasa bile Afganistan gibi ülkelerde devam eden çatışmaları daha da şiddetlendirebilir. Kaynak kıtlığı, özellikle su, gıda ve ekilebilir arazinin dağılımı ve bunlara erişim, grup şikayetlerini derinleştirebilir (Hsiang, vd., 2013).

Tüm bunlardan hareketle, 2021'in ağustos aylarından itibaren ve 2022 yılı boyunca, giderek artan sayıda Afgan, ülkeyi terk etmeye devam ederek tüm uygun yolları tercih etmiş ve genellikle güvenlik riskleriyle dolu kara yolculukları yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle Kabil havalimanındaki ve kara sınırlarındaki kaotik manzaralar, insanların ellerindeki her yola başvurarak ülkeden kaçmaya çalışırken karşılaştıkları korkuyu göstermiştir. Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ile kaçakçılık hizmetlerine olan talep artmış, katı göçmenlik uygulamalarına takılmaksızın alternatif çözümler denenmiş, Taliban'ın kontrol altında tuttuğu sınırı aşabilmek için rotaların daha uzak hale gelmesi sebebiyle göç yolculukları hem daha maliyetli hem de daha tehlikeli hale gelmiştir. Kara ve hava yollarının süreç içerisinde kapalı olması düzenli yolculukları imkânsız kılmıştır.

Ağustos 2021'den bu yana, hareket halindeki Afganların yolculukları sırasında göze almak zorunda kaldığı çeşitli riskler şu şekilde aktarılabilir:

- Sınır ötesi kaçakçılık maliyetlerinin artması,
- Pakistan ve İran'a yasal olarak erişebilenler için vize ve aracılık ücretlerinin artırılması,
- Gözaltı,
- Adam kaçırma,
- İşkence,
- Şiddet,
- Geri itmeler ve zorunlu geri dönüşler,

- Hedef ülkelerde tutunma mücadeleleri.

Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından düzensiz yollarla göç eden Afganların sayısı hızla artmış; bu süreçte pek çoğu insan ticareti, istismar, alıkonulma, sağlık sorunları, kaçırılma ve soygun gibi risklerle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, Afganistan'ın içinde bulunduğu durum devam ettiği sürece göçün yakın zamanda duracağına inanmak için çok az neden vardır. Ancak, Taliban'ın ülke içinde Afgan halkının sempatisini kazanabilmek adına özellikle hırsızlık, gasp, uyuşturucu ticareti ile ciddi mücadeleler sonucunda güvenliği sağlama konusunda aldığı tedbirler doğrultusunda ülkeyi belirli yönlerden istikrara erdirmeye çalışması vardır. Bu çerçevede İran, Pakistan, Türkiye gibi ülkelerin uyguladığı sınır dışı politikalar, Avrupa Birliği üye ülkelerinin katı bir şekilde yürütmeye çalıştığı sınır güvenlik önlemleri Afganların ülkeden ayrılış motivasyonlarını yavaşlatabilmektedir. Düzensiz göç fenomeninin Afganlar için sona ereceğini söylemek mümkün olmasa da bahsedilen parametreler nedeniyle hedefledikleri uzak coğrafyalara yönelik hareketlerinin yavaşlayacağı ileri sürülebilir.

2.2.6. Son 50 Yıllık Çatışmanın Mirası ve Hareketlilik Perspektifleri

Afganistan tarihi boyunca ve son elli yılda giderek artan bir şekilde görülen göç, Afganlar için hayatta kalma stratejisine dönüşmüştür. On milyonun üzerinde Afgan bu süre zarfında en az bir kez mülteci olmuş, ülke nüfusunun yarısından fazlası çatışmalar sebebiyle yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Afgan göçünün doğası, değişen şiddet, güvensizlik koşullarına ve geçim fırsatlarına yanıt olarak sürekli yeniden şekillenmektedir (Monsutti, 2008; Koser, 2014). Bu doğrultuda göç, Afgan yaşam tarzına entegre, son derece organize bir sisteme sahip, sosyo-kültürel ve ekonomik dokuyu bütünüyle kapsayan bir kavram olmuştur.

1970'li yıllardan itibaren Afgan mültecilerin çoğu komşu ülkeler olan Pakistan ve İran'da yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır. Ancak bu ülkelerdeki demografik, ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlar, Afgan mültecilerin artık Pakistan ve İran'da daha büyük ölçekte mülteci olarak yaşamayı zorlu bir hale getirmektedir. Özellikle, her iki komşu ülke de son on yılda sınırlarına ve kentlerine muhtemel bir Afgan mülteci akınına karşı fiziksel, teknolojik, hukuki ve güvenlik bakımından engeller

oluşturmaya yönelik yatırım yapmıştır.⁷ Uygulanan göç politikalarının hareketliliği sınırlandırıcı etkisi, toplumsal ve ekonomik problemlerle birleşince İran ve Pakistan'a girmek isteyen Afganlar olumsuz hatta düşmanca bir tavırla karşı karşıya kalmıştır. Afganlar için eskiden misafirperver olan komşuları, özellikle de İran giderek artan bir şekilde transit ülkeler haline gelmiştir.

Benzer şekilde, Afganistan'a komşu olan devletler de kısıtlı göç ve sınır politikaları uygulamaktadır. Türkiye, Afganları sınır dışı etme ve geri itme politikalarına yönelmiş ve sınır güvenlik tedbirlerini artırarak düzensiz girişleri engellemeye çalışmaktadır. Buna ek olarak, Bosna-Hersek ve Sırbistan, AB'nin sınırlarını kontrol etmek için gayri resmi ve şiddet içeren bir yaklaşım benimserken, sığınma başvuruları reddedilen ve Hırvatistan ile Macaristan gibi AB ülkelerinin yetkililerinin uyguladığı fiziksel şiddete uğrayan pek çok mülteciyi kabul etmektedir. AB'nin sınır kapatmalarının yanı sıra bu katı sınır politikaları, resmi olarak "insan kaçakçılarıyla mücadele" ve "mültecilerin hayatlarını kurtarmak" için uygulama olarak gerekçelendirilmektedir. Ancak, paradoksal bir şekilde, bu tedbirler mültecilerin kaçakçılara olan bağımlılığını derinleştirmekte ve onları daha tehlikeli sınır ötesi hareketlere itmektedir.

Avrupa genelinde COVID-19'un kötüleştirdiği kamu sağlığı, ekonomik ve siyasi alanlardaki çoklu krizlerle birlikte yükselen sağ popülizm ve yabancı düşmanlığının gölgesinde, Afgan mültecilere yönelik AB'ye açılan kapıların kapatılması, Afganistan'a komşu bölgelerde sınır dışı merkezlerinin sayısının artırılması gibi çağrılar yapılmaktadır. Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, Avrupa'ya yönelik geniş çaplı bir göç hareketini önlemek amacıyla, "ülkelerinden kaçan Afganların güvenliği ve uygun yaşam koşullarının desteklenmesinde bölge ülkeleriyle iş birliğinin kilit rol oynayacağını" öne sürmüştür.⁸ Bu yorumlar ve AB Konseyinde önerilen Eylem Planı, Afgan göçünün yönetiminin, Afganistan'daki göçün temel nedenlerini hedef almanın yanı sıra, İran, Pakistan, Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'da yer alan ülkeler gibi devletlere daha fazla devredilmek üzere olduğunu

⁷ Örneğin, Pakistan 2017 yılında Durand Hattı boyunca Afganistan ile olan uluslararası sınırını tel örgülerle çevirmeye başlamıştır.

⁸ Alıntılanan cümle 24 Ağustos 2021 tarihinde Charles Michel'in resmi Twitter hesabından atılan tweettir. Bknz. <https://twitter.com/eucopresident/status/1430220686174347275>.

göstermektedir (Council of the European Union, 2021). Ancak bu devletler, 2015'teki "insani kriz ve sınır krizinden" bu yana kendi topraklarında mahsur kalan Afgan mültecilere ve hareket halindeki diğer insanlara ev sahipliği yapma sorumluluğunun önemli bir kısmını hâlihazırda üstlenmiş durumdadır.

Afganistan'da yerinden edilme (ülke içinde ve ülke dışına), 1979 ile 2018 yılları arasında, on yıllarca süren istikrarsızlık dönemine yayılan yedi "aşama" olarak tanımlanmıştır (Schmeidl, 2019; bkz. Tablo 5.). Müttefik birliklerin çekilmesi ve Taliban'ın yönetimi ele geçirmesiyle bağlantılı olarak yerinden edilmede yaşanan son tırmanış, ne yazık ki "sekizinci aşamayı" da beraberinde getirmektedir. Yakın tarih ve mevcut jeopolitik, güvenlik ve ekonomik bağlamlar, bu yeni aşamanın kısa bir aşama olmayacağını, muhtemelen gelecek yıllara uzanacağını göstermektedir.

Tablo 5. Afgan yerinden edilme aşamalarına genel bakış.

Zaman Dilimi	Olay	Göç Örüntüsü
<i>Başlangıç Noktası</i>		İş bulmak amacıyla hem kısa vadeli hem de uzun vadeli iç ve dış göçlerin yaşanması.
<i>1. Aşama (1978-1989)</i>	- Demokratik Halk Partisi'ni (PDPA) iktidara getiren Sevr devrimi; - Mücahitlerin Sovyet destekli hükümete karşı savaşı; - Sovyet Ordusunun çekilmesi (1989).	- 1979'dan sonra istikrarlı bir şekilde artan ve 1989'da 6 milyonu aşarak zirveye ulaşan yurt dışına yönelik kitlesel göçün yaşanması, - 1985'ten itibaren ülke içinde yerinden edilmenin artmaya başlaması.
<i>2. Aşama (1990-1995)</i>	- 1992'de yenilgiye uğrayan Komünist Hükümete karşı devam eden savaş, - Mücahit partiler arasında güç paylaşımı konusundaki anlaşmazlık ve ülkenin birçok yerinde kaosu yol açtığı iç savaş, - Taliban'ın 1994 yılında savaşa katılması ve 1995 yılına kadar ilerleme sağlaması.	- İlk büyük mülteci geri dönüş dalgasının 1989'da yavaş yavaş başlaması ve 1992'de zirveye ulaşması; - 6 aylık bir süre içinde yaklaşık 1.2 milyon mültecinin evlerine dönmesi, - 1989-1993 yılları arasında yaklaşık üç milyon mültecinin Afganistan'a geri dönmesi, - 1993-94'ten sonra iç savaşın şiddetlenmesiyle ülke içinde yerinden edilme ve 1996'da Taliban'ın iktidara gelmesine dek sürmesi.
<i>3. Aşama (1996-2000)</i>	Taliban'ın 1996'da Kabil'in kontrolünü ele geçirmesi ve ardından katı bir yönetim anlayışı izlemesi.	- Sayıları daha az olsa da (sadece yaklaşık 900,000) mültecilerin yeniden geri dönmesi. - Ülke içinde yerinden edilmenin bir kez daha artması ve ülkeden yeniden göçün başlaması - Son otuz yılın en kötü kuraklığının Afganistan'ı vurduğu 2000 yılında ülke içinde yerinden edilmenin daha da artması, - 1993-94'ten sonra iç savaşın şiddetlenmesiyle ülke içinde yerinden edilme ve 1996'da Taliban'ın iktidara gelmesine dek sürmesi.
<i>4. Aşama (2001-2002)</i>	- 11 Eylül sonrası bombalama ve Taliban hükümetini ortadan kaldırmak için ABD'nin müdahalesi; - Kuzey İttifakının Kabil'i ele geçirmesi.	- Yaklaşık 1,5 milyon Afgan'ın, ABD'nin hava bombardımanı ve ardından gelen kara çatışmaları nedeniyle birkaç hafta içinde yer değiştirmek zorunda kalması, - Kuzey ve Batı Afganistan'daki intikam saldırılarında hedef alınan Peştunların ülke içinde yer değiştirmesi.
<i>5. Aşama (2002-2006)</i>	- Bonn Barış Anlaşması, - Geçiş dönemi otoritesi, - Yeni hükümet.	- Kayıtlı tarihteki en büyük BM destekli mülteci dönüşü; - Afganistan'da ülke içinde yerinden edilmiş 1.2 milyon kişinin büyük çoğunluğun evlerine dönüşü.

6. Aşama (2007-2014)	- Hükümetin giderek meşruiyetini kaybetmesi, - İsyanın yeniden canlanması, - Güvenlik durumunun kötüleşmesi ve şiddetin artması.	- Mültecilerin geri dönüşünün yavaşlaması; - Mültecilerin yeniden entegrasyonunun yetersiz olması sebebiyle ülke içinde yerinden edilmenin artması, - Yenilenen göçlerin ortaya çıkması.
7. Aşama (2015-günümüz)	- Siyasi (seçimler) ve güvenlik alanındaki geçiş süreci, - Ekonomik durumun yanı sıra güvenlik alanında da ciddi bir kötüleşmenin başlaması, - Komşu ülkeler İran ve Pakistan'ın mültecilerin geri dönüşünü hızlandırması.	- 2015-2017 yılları arasında ülke dışında yerinden edilmenin yeniden yükselişe geçmesi. - Ülke içinde yerinden edilmenin istikrarlı bir şekilde artması, - Çoğu Pakistan ve İran'dan (ama aynı zamanda Avrupa'dan) olmak üzere yaklaşık 4 milyon Afgan'ın geri dönmesi / gönderilmesi

Açıklama: Schmeidl (2019)'a göre yeniden düzenlenmiştir.

Afganistan'daki uzun süreli çatışma ve istikrarsızlık göz önüne alındığında ve önemli insani yardım ve kalkınma yardımlarına rağmen, bazı araştırmacılar on yıllar süren bu çatışmaların Afganların hayatta kalmak için geçim stratejilerini uyarlamak zorunda kaldıkları, yerinden edilme-göç spektrumunu kapsayan belirli uluslararası hareket biçimleri de dahil olmak üzere açık bir savaş ekonomisiyle sonuçlandığını iddia etmektedir (Monsutti, 2005; Rubin, 2000). Gelir elde etmek, sağlık hizmetleri ve hac için Afganistan içinde ve en yakın komşularına mevsimsel veya düzenli hareketleri içeren hareketlilik stratejileri, toplulukların şiddetli istikrarsızlığı daha iyi yönetmelerini ve savaşın etkilerine karşı dirençlerini artırmalarını sağlamıştır (Monsutti, 2005). Ancak bu hareketliliklerin tezahürleri, toplumsal cinsiyet gibi sosyal normlara sıkı sıkıya bağlı olmuş, bu da özellikle erilleştirilmiş göç ve hareketliliğin genellikle güvenli olmayan rotalar ve önemli ölçüde kırılabilirliğe içermesine neden olmuştur (McAuliffe & Koser, 2017; Monsutti, 2007).

Afganistan'ın mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda, hareketliliğe bağlı perspektif çizebilmek amacıyla ülkedeki mevcut bağlamı ve koşulların arka planını ortaya koymak, yer değiştirmelerin ve Afgan yolculuklarının insani yönlerine odaklanmak gerekmektedir. Zira Afganların hareketliliği, zorunlu ve gönüllü göç arasındaki sınırların nasıl bulanıklaştığını gösteren çarpıcı bir örnek sunmaktadır. "Mülteci" veya "ekonomik göçmen" olarak etiketlenen kişilerin stratejileri ve

motivasyonları büyük farklılıklar taşımamaktadır. Afganların göçü ne kalıcı ne de geçicidir. Sınır dışı edilme ya da gönüllü geri dönüş programlarına dahil edilme onların yerinden edilmelerini sona erdirmemektedir. Bu anlamda Afgan göçünü doğrusal bir süreç olarak kabul etmek yerine, tekrarlayan ve çok yönlü bir niteliğe sahip olan bir hareket olarak nitelendirmek daha uygun olacaktır. Sürekli hareketlilik hali, Afgan toplumunu gerçek anlamda ulusötesi bir topluluk haline getirmektedir (Monsutti, 2008). Bir başa çıkma stratejisi olarak göçe alışık olma hali; güvensizlik, tehdit ve ekonomik sorunlar karşısında hareketliliğe yönelmelerini kolaylaştırmaktadır. Günümüzde her beş Afgan'dan biri geniş bir diasporanın parçası olarak ülke dışında yaşamak zorunda kalmıştır. 6,1 milyon Afgan (UNHCR, 2024), 6,5 milyon Suriyelinin ardından dünyadaki en büyük ikinci mülteci grubunu oluşturmaktadır.

2.2.7. Düzensiz Göçün Gerekçeleri

Göç etmeye yönelik kararlar ekonomik ve sosyal sermayeye erişimin yanında bireysel, ailevi ve toplumsal faktörlerin karmaşık bir birleşimi olarak ortaya çıkmaktadır (Bourdieu, 1986, Portes, 1998 ve 2000, Sassen, 1998, Anthias, 2007, Massey vd., 2009, Geis vd., 2013, de Haas vd., 2019). Mevcut çalışmalar yolculuğun başarılı bir biçimde sona ermesini yukarıda bahsedilen dinamikler ile bağdaştırırsa da istekler yolculuğun temel itici gücü olmaktadır. Göç süreci dinamik bir özellik taşıdığı için, sonucu önceden tahmin edebilmek mümkün değildir. Bu yaklaşım Afgan göçünü anlamada oldukça yararlıdır. Afganların çoğu göçlerini iç ve dış faktörlerin bir araya gelmesinin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Anlatıları, göç etmenin çeşitli nedenlerini içermekte ve zaman zaman mülteci ile ekonomik göçmen arasında net bir çizgi çizmeyi imkânsız hale getirmektedir. Bu bağlamda, göç öncesi aşamanın en iyi menşe ülkede analiz edilebileceği aşikâr olsa da Türkiye ve Fransa'ya ulaşanların anlatıları aracılığıyla bu yolculuğu başlatma motivasyonlarına dair çeşitli ipuçları yakalanabilmektedir. Afgan göçünün gerekçeleri analiz edilirken hem bireysel ve/veya hane halkı stratejisinin bir parçası olarak (Stark & Taylor, 1991; Monsutti, 2007) hem de mültecilik kavramıyla yoğun bir şekilde ilişkilendirilen ve hareketlilik kültürlerine gömülü olan hayatta kalma, daha iyi hayata erişme ve farklı bir yaşam tarzı arayışının bir parçası olarak mobil olmayı isteme olgusu önem taşımaktadır.

2.2.7.1. Güvensizlik, Azalan Geçim Kaynakları ve Ülkeye Dair Umutsuzluk

Afganların göç kararı alması aslında Afganistan'da kısa, orta ve uzun vadede yaşanan fenomenlere bağlı olarak yaşanmaktadır. Fakat bütün gerekçelerin ortak yanı orada kendileri için bir gelecek görememelerinden kaynaklanmaktadır. Afganistan'dan komşu ülkelerin de ötesine başta Türkiye olmak üzere Avrupa ülkelerine ulaşan veya ulaşmaya çalışan göçmenlerin hem karar verme süreçlerinin hem de yolculuğun pratik yönlerinin, sosyo-ekonomik ve güvenlik kaygıları arasındaki karmaşık etkileşimi vardır. Göçmenler sonunda güvenli bir şekilde hedeflediği ülkeye ulaştığında aileleri onlarla gururlanmakta ve geride bıraktıkları ailelerine ekonomik anlamda destek olacaklarını düşündükleri için sevinmektedirler. Dolayısıyla ailelerin yaşadığı bu duyguların Afganlar için etkileyici bir yanı bulunmaktadır. İnsanların ülkeyi terk etme nedenlerinin yoğun bir biçimde iş ve/veya eğitim fırsatlarının eksikliğinden kaynaklanan hayal kırıklığı ve kötüleşen güvenlik koşullarıyla ilgili endişelerin bir kombinasyonu olduğu anlaşılmaktadır.

Bu doğrultuda düzensiz göç hareketliliğinin gerekçeleri arasında ilk olarak Afganistan'daki güvenlik bağlamı ele alındığında, bunun oldukça karmaşık ve dinamik bir yapı taşıdığı anlaşılmaktadır. Afganlar güvenlik(sizlik)ten bahsettiklerinde her zaman ilk ve en önemli olarak fiziksel güvenlik, ama aynı zamanda günlük yaşamdaki kesintilerden de bahsederler. Fakat Afganistan'dan gelenler için güvensizlik, orada bir hayat kurmalarını engellemektedir. Güvensizlik ve çatışmaya bağlı hareketlilikler ülkede meydana çıkan yeni bir olgu değildir.

Ülkede azalan geçim kaynakları seçenekleri de hareketliliğin gerekçeleri arasında belirgin şekilde öne çıkmaktadır. Afgan ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Ülkenin GSYH'sinin yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır ve Afgan nüfusunun yaklaşık %76'sı geçimini büyük ölçüde tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır (USAID, 2023; World Bank, 2022; World Bank, 2015). Çok sayıda insana istihdam sağlamasına rağmen, yaşam koşullarını iyileştirmeyen bir sektördür ve yoksul ülkelerin diğer yerlerinde olduğu gibi çok zor bir faaliyettir (World Bank, 2014). 2021 yılında Afganistan'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyümesi yüzde -20.7 olarak tespit edilmiştir (World Bank, 2021). Ülke ekonomisinin büyümesi, tarıma yapılan verimli ve sürdürülebilir yatırımlar yerine büyük ölçüde dış yardım ve desteklerle gerçekleşmiştir. Bu anlamda yatırımlar, Afganistan'da tarımsal

verimliliğinin artırılması, iklimle ilgili yaşanan ani şoklara karşı direncin sağlanması, altyapı hizmetlerinin güçlendirilmesi ve sulama ağlarının kurulması için kritik bir önem taşımaktadır. Taliban'ın 2021'de ülkenin kontrolünü ele alması sonucunda yaşanan siyasi istikrarsızlık, ülkenin finans sektörünün çökmesine sebep olmuştur. Yatırımların sektöre uğramasıyla Afgan hanelerinin yarısının geçimine katkı da bulunan tarım sektörü ciddi zarara uğramıştır. Ülkeye aktarılan dış yardımların aniden sona ermesi, hükümetin birincil gelir kaynağını ortadan kaldırmış ve Afganların geçim risklerini artırmıştır (Bizhan, 2018; Human Rights Watch, 2022b). Krizi daha da derinleştiren bir diğer husus Afganistan'da tarım faaliyetlerinin iklim değişikliğinden olumsuz etkilenmesidir. Bu durum, Afgan çiftçilerin alternatif geçim kaynakları aramak, para göndermek ve geride kalan ya da gidemeyen hane üyelerine destek olmak için kırsal alanlardan kent merkezlerine ya da yurt dışına göç etmelerine neden olmuştur (Migration Data Portal, 2022).

Coğrafi yapısı dikkate alındığında, hava koşulları ve doğal afetler Afganistan'da gıda güvenliğini tehlikeye sokmuş ve yoksulluğa yol açmıştır. Bu da kırsal bölgeler başta olmak üzere birçok Afgan'ı zorla yerinden etmiştir. 2018 yılında afet kaynaklı ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı (435 bin), çatışmalar nedeniyle yerinden edilenlerden (372 bin kişi) daha fazla olmuştur (Internal Displacement Monitoring Centre, 2022). Olumsuz çevresel değişikliklerin Afganların geçim kaynakları üzerinde ciddi düzeyde riskler ve etkiler barındırmasına rağmen, Afganistan hükümetinin afetlere karşı dayanıklılık oluşturmak ve kırılganlıkları azaltmak yerine güvenlik sorunlarına öncelik vermek zorunda kalması durumu daha da kötüleştirmiştir (Sayed & Sadat, 2022). Taliban'ın yönetimi devralması ile birlikte kuraklığı önleme ve su yönetimini hedefleyen mevcut iklim değişikliği azaltma programları askıya alınmıştır. Yakın gelecekte doğal afetler nedeniyle nüfusun zorla yerinden edilmesinin şiddetlenmesi muhtemeldir (Mayar, 2022).

Ülkede yaşayanların insani yardıma sınırlı erişimleri de hareketliliği tetikleyen gerekçeler arasında aktarılabilir. Afganistan'a aktarılan kaynaklara rağmen, mevcut yardım miktarı toplam ihtiyacın yalnızca %45,5'ini karşılamaktadır. 29,2 milyon kişi insani yardıma muhtaç konumdadır (ECHO, 2023). Üstelik Taliban sebebiyle uluslararası kuruluşlar, yaptırımlar çerçevesinde Afganistan'a yardım akışına ilişkin mevcut politikaları yeniden gözden geçirmektedir. Bu durum ise, bir kriz esnasında

ülkeye gönderilen insani yardımın totaliter yapıları desteklememesini ya da güçlendirmemesini sağlama zorluğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadınların yardım sektörüne profesyonel olarak ya da kamusal alanın diğer kısımlarında katılımının neredeyse bütünüyle yasaklanması, yerel düzeyde insani yardım kuruluşlarında kadın temsilini olumsuz etkilemiştir. Afgan kadınların insani yardım desteğine erişimi zorlaşmış, kriz anında insani yardıma erişememekle karşı karşıya kalınmış, büyük bir baskı ve risk altında göç etmeye yol açan gerçeklerle yüzleşilmiştir (OCHA, 2022).

2.2.7.2. Makro ve Mikro Ölçekte Yaşanan Ani Değişimler

Orta ve uzun vadede yaşanan gelişmeler haricinde kimi zaman aniden yaşanan olaylar Afganların karar alma mekanizmalarında acele bir tutum sergilemesine yol açmakta, kimi durumlarda hazırlık süreçlerini yapmadan ya da çok kısa süre ayırarak doğrudan göç yolculuğuna koyulmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu ani değişime Ağustos 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele alması örnek olarak gösterilebilmektedir. Daha öncesinde hükümetle, Amerika Birleşik Devletleri'yle ya da diğer yabancı aktörlerle çeşitli kurumlar aracılığıyla birlikte çalışmış olan kişiler kendi ve yakınlarının can güvenliklerini tehlikede gördükleri için aniden göç etme kararı almıştır. Göçün öznesi olarak belirenler Afganistan ordusuna hizmet etmiş, koalisyon güçlerinde veya sivil toplum kuruluşlarında görev almış kişilerdir. Bu nedenle Taliban tarafından hem öncesinde tehdit edilenler hem de Taliban'ın gelmesiyle birlikte ciddi düzeyde yaşam tehlikesi yaşayanlar kategorisinde yer almaktadırlar.

“Babam uluslararası ordu için şoförlük yapıyordu. Taliban babamın kendileri için çalışmasını istiyordu. Fakat babam bunu reddetmişti. Taliban iktidara geldiği zaman ülkeyi ailece terk etmek zorunda kaldık.” (Rabia, Tacik, 19, Van)

Ani değişimler bütün ülkeyi etkileyecek makro sebepler olabilirken, öte yandan bireylerin hayatındaki ani değişimler olarak adlandırılan mikro nedenler de dikkate alınmalıdır. Afganistan'ın sosyo-kültürel yapısından kaynaklı birtakım gerekçeler de göç hareketliliğine itebilmektedir. Afganistan'da çok eşlilik hukuki bir engele tabi değildir. Dolayısıyla bazı Afganlar çok eşli olabilmektedir. Afganlar arasında birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkekler, ilk eşinin ailesi tarafından ölümle tehdit edilebilmektedir. Bu gerekçeyle hızlıca göç eden kişiler olabilmektedir.

Öte yandan, Afganistan’da evlilik öncesinde kızın ailesi erkekten başlık parası olarak adlandırılan önemli bir miktar para talep etmektedir. Bu durum düğün yapmak isteyen Afgan erkekleri ciddi bir ekonomik külfete sokmaktadır. Talep edilen parayı bulabilmek için Afganistan dışına çıkarak biriktirmeye çalışmaktadırlar.

“Afganistan’da düşmanlarım vardı. Benim hanımım vardı, yeni bir hanım almıştım. Eski hanımım yeni hanım aldığı mı bilmiyordu. Eski hanımımın abileri bana düşmanlık etti. Beni öldüreceklerdi.” (Ozan, Hazara, 59, Van)

Orta vadede yaşanan fenomenler ise aslında ani değişimlerle ilintili olabilmektedir. Öncesinde çatışmaların gerçekleşmesi ve Taliban’ın bazı vilayetlerde özellikle kırsal alanlarda hükümetin ülkedeki varlığına rağmen aktif olması Afganları bir süre sonra göçe iten gerekçeler olabilmektedir. Zira kırsal alanda Taliban’ın insanlardan para talep etmesi, dükkanlarındaki ürünlerini istemesi ve aynı zamanda kendileri adına savaşması için zorla silah altına almaya çalışması karşılaşılan itici faktörler olabilmektedir. Yaşanılan bu güvensiz ortam aniden insanların göç etmesine sebep olmasa dahi orta ve uzun vadede göçü doğurabilmektedir. Savaş sebebiyle çöken ekonomik ve sosyal hayat ile birlikte koşulların iyice ağırlaşması insanları göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Afganistan’da evlenen erkekler eşinin ailesine önemli miktarda para vermek zorunda kalmaktadır. Savaş sebebiyle eğitim hayatı aksayan ya da devam edemeyen kişiler de bunu düzensiz göç hareketliliğine gerekçe olarak gösterebilmektedir.

“Bizim yaşadığımız yerde Taliban çoktu. Ben kendim şarkıcıydım, sanatçıydım. Özgür bir ortam yoktu. Orada benim dükkanım vardı. Biz devletin yanındaydık. Şu zamandan bu zamana kadar şu kadar para ver diyordu Taliban. Ben devletin yanındayım sana para veremem desem seni hayatta tutmazlar. Taliban orada hâkim olduysa milletin cebinden parayı alıyor. Askerin yemeğini Taliban senden alıyor. Diyor ki bu akşam 10 kişinin yemeği senden, mecburen sen vereceksin yemeğini. Orada yaşananları görmek, yaşamak lazım. Ne desek boş laf...” (Ömer, Özbek, 35, Van)

2.2.7.3. Sosyo-Kültürel Tetikleyiciler

İnsanlar sadece Taliban ya da ekonomik gerekçelerle de ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmamaktadır. Kız çocuklarının küçük yaşta zorla evlendirilmeye çalışılması, kadınların yaşam alanlarının sınırlandırılması gibi özgürlüğe yönelik problemler de etkili olabilmektedir. Kadınlar ve kız çocukları, Taliban döneminde

giderek artan bir marjinalleşme ve riskle karşı karşıya kalmaktadır. İktidara geldikten sonra Taliban, bir erkek vasi eşlik etmediği sürece kadınların yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerini kısıtlamaya gitmiştir (Calder, 2022). Afgan kadınların refakatsiz olarak kamusal alanda bulunmalarını yasaklayan bir kararname işgücü piyasasını da içine almaktadır. Taliban, ilköğretim veya sağlık hizmetlerinde çalışanlar hariç olmak üzere, kadınların erkek meslektaşlarının yanında çalışmasını yasaklamıştır. Aralık 2022’de Taliban yönetimi, kadınların ve kız çocuklarının yükseköğrenime erişiminin engelleneceğini bildirmiştir (Al Jazeera, 2022). Kısıtlamaların bir yansıması olarak, Afganistan genelinde kadınların aile reisi olduğu haneler geçim kaynaklarına, yardımlara ve eğitime erişimlerinin kesilmesi sebebiyle derinden etkilenmiştir. Bu şartlar altında kadınlar düzensiz yollarla ülkeden ayrılma ve sınırları geçiş esnasında insan ticareti ve cinsel şiddet risklerine maruz kalabilmektedir (Pal, 2021; Human Rights Watch, 2022c).

“Burada (Türkiye’de) mesela 18 yaşın altındakiler evlenemez. Orada böyle bir yaş sınırı yok. Herkes evlenebilir. 9 yaşında bile olsan evlenebilirsin yani. İstedikleri gibi insanlara davranıyorlar. O da insanların kaçmasına sebep oluyor.” (Rabia, Tacik, 19, Van)

“Durumu iyi olmayan aileler kızlarını küçük yaşta evlendirebiliyor. Onlardan başlık parası alıyorlar. O küçük çocuklar da gittikleri ailede hizmetçi gibi kullanılıyorlar.” (Feride, Hazara, 24, Van)

Etnik köken ve dini mezhebinden dolayı ülkeyi düzensiz yollarla terk etmek zorunda kalan Afganlar da vardır. Bu kesim Şii mezhebine ait olarak bilinen ve Taliban tarafından ayrımcılığa uğrayan Hazaralardır. Karşılaşılan sistematik şiddet, zorla tahliyeler ve arazilere el konulması daha fazla Hazara kökenli kişileri risk altına sokmuştur (Siddique & Sharifi, 2021). Hazara gibi risk altındaki gruplara ülkeyi terk etmek dışında çok az seçenek kalmıştır. Afganistan’da kalmaları halinde, Taliban yönetimi altında işe alınma ve diğer desteklere erişme konusunda zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sadece Taliban yönetimi tarafından değil aynı zamanda İD-K gibi devlet dışı diğer aktörler tarafından da hedef alınma riskleri vardır. Öte yandan, Afganistan’dan ayrılmak zorunda kalan insanların bir kısmının gerekçesi de kan davası olabilmektedir. Ailesine karşı düşmanlık besleyen kişilerin korkusundan da insanlar memleketlerini terk etmeye mecbur kalmaktadır. Geleneksel Peştun

hukukunda düşmanlıklar nesiller boyunca miras kalabilmektedir ve birçok göçmen hayatlarının tehlikede olmasından endişelenebilmektedir (Kronenfeld, 2008).

“Taliban özellikle Hazaralara karşı zulmediyor. Hepimiz Müslümanız aslında. Siz Şiasınız, biz Sünniyiz diye ayırım yapıyorlar. Şialara kötü bakıyorlar. O yüzden askerliği de bıraktım, Afganistan’ı da bıraktım.” (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

“Kan davası için babam birisini öldürdü. Düşmanlarımızdan kaçmak için ben de Türkiye’ye geldim. Düşmanlarımız benim dedemi vurdular. Sonra babam da onlardan birini vurdu. Beni öldürmemeleri için kaçtım. Aslında ben gelmek istemedim. Annem babam beni zorla gönderdiler.” (Yiğit, Peştun, 25, Van)

Afganistan’ın uzun yıllardan beri içinde bulunduğu sıkıntılı durumlar sebebiyle insanlar en temelde güvenli bir ortam bulma isteği doğrultusunda ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Genç hatta çocuk yaşta sayılabilecek Afganlar eğitim hayatlarına ülkelerinde istedikleri gibi devam edemedikleri için göç etmektedir. Zira Afganistan’ın mevcut durumu itibarıyla hem eğitim olanakları hem de kız çocukları için eğitime erişim düzeyleri yeterli değildir. Taliban’ın iktidarı almasından önce bazı yerlerde iç karışıklıklar sebebiyle düzenli bir eğitim hayatı dahi bulunmamaktaydı.

Türkiye veya Avrupa’ya ulaşan Afganların bir isteği de aile bireylerini de yanlarına alarak aile birleşimlerini sağlamaktır. Geride bıraktıkları ailelerinin de güvenli ve huzurlu bir yaşam sürmelerini talep etmektedirler. Bu durum aynı zamanda aile üyelerinin kendi aralarındaki rollerini de ön plana çıkarmaktadır. Aile üyeleri bir kişiyi Afganistan dışına gönderme kararı alırken o kişiyi aynı zamanda kendileri için kurtuluş ya da en azından Afganistan’daki yaşamlarına destek olabilecek bir umut olarak görmektedir. Fakat aile üyesi gidecek kişiye hiçbir sorumluluk yüklememesine, yalnızca kendisini kurtarmasını ve iyi bir gelecek kurmasını istemesine rağmen giden kişi üzerinde ailesine karşı sorumluluk hissiyatı oluşabilmektedir. Bu durum Afganların aile kavramına atfettikleri önem ve bulundukları ortamın sosyo-kültürel dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Afganlar anne ve baba başta olmak üzere diğer aile üyeleriyle ilgilenmeyi zorunlu görevleri gibi algılamakta ve yaşamlarını da buna göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla, düzenli olarak ailelerinin yaşam giderleri için para göndermek, onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek sık karşılaşılan bir davranış şeklidir.

Düzensiz göçe tamamen maceraya atılmak için katılanlar da olabilmektedir. Yakınında bulunan bir arkadaşı ya da yaşına yakın bir akrabasıyla birlikte göçü macera olarak görenlerle de karşılaşılabilir. İzledikleri dizilerden, sosyal medya kanallarından Türkiye ya da başka ülkedeki hayatları gördüklerinde imrenebilmektedirler. Maceraya atılmak isteyen gençlerin kendi kuşaklarının hareketlilik tecrübesine sahip olması da teşvik edici bir unsur olabilmektedir.

Görüldüğü üzere Afganistan'dan ayrılıp düzensiz şekilde göç etmek zorunda kalan insanların farklı gerekçeleri bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel, çevresel ve dini gerekçeler olarak çeşitli biçimde sınıflandırabilecek bu faktörlerin aslında en temelinde yatan sebep Afganların ülkelerinde kendilerine ve yakınlarına dair bir umut ve gelecek görememeleridir. Bu sebeple daha iyi bir yaşam arayışı, özgürlüğe erişme, hayatlarını kurtarma, ailelerine destek olma gibi farklı motivasyonlarla ülkelerini terk etmektedirler. Hem erkeklerin hem de kadınların anlatıları, ülkelerini terk etmelerinin temel nedeninin çatışma olduğunu göstermektedir. Erkeklerin büyük bölümünün Afganistan'ı istikrarsızlığın, çatışma ortamının yol açtığı ekonomik sorunlar nedeniyle terk ettiği görülmektedir. Ancak kadınların ayrılma sebepleri daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Çoğu Afganistan'daki yaşam koşullarından şikâyet ederek yanlarında bir erkek olmadan evden çıkmalarına izin verilmediğini belirtmişlerdir. Okula giderken zorluklarla karşılaşan, kamusal alanda yalnız şekilde bulunmalarının sorun teşkil etmesi özgürlüklerini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla kadın göçmenler iş fırsatları, ailevi nedenler ve eğitimin bir kombinasyonu nedeniyle kendi ülkelerinden ayrılabilir. Öte yandan, yukarıda bahsedilen “itici” faktörlere ek olarak nihai ayrılma kararını vermelerinde “çekici” faktörler de etkili olabilmektedir. Daha önce Avrupa'ya gitmiş olan diğer kişilerin eylemlerinden etkilenen çok sayıda Afgan vardır. Bu etkileşimler ya nihai kararın alınmasını ya da karar alındıktan sonra ailelerin göçmenin ayrılmasına rıza göstermelerine katkı sağlamıştır.

Tüm bu faktörler, göç isteklerinin ve göç edenlerin hareketsiz kalacak olanlardan ayrılmasında rol oynayan gerekçelerin karmaşıklığının bir resmini oluşturmaktadır. Eğitim, iş, özgürlük, eşitlik ve güvenlik göçmenlerin kendi anlatılarında öne sürdükleri temel göç nedenleri olup, kişisel ve/veya ailevi ekonomik sermaye, finansal kaynaklara erişim sağlayan sosyal sermaye, arkadaş ve akraba

desteği ve çoğu zaman bizzat ailelerinden gelen destekle bağlantılıdır. Bu durumlarda, bireysel istek hayatta kalma stratejisiyle karışabilmektedir. Dolayısıyla, göç öncelikle bir hayatta kalma yöntemi, ikinci olarak da belirli bir hedefe (gelir maksimizasyonu, eğitim vb.) ulaşmanın bir yolu olmaktadır. Bu hayatta kalma yönteminin bir parçası da Afganların farklı ülkelere dağılmasıdır. Görüşülen birçok kişi menş noktalarında (Afganistan, İran veya Pakistan), farklı AB üye ülkelerinde, hatta birkaç vakada Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı ülkelerdeki aile üyelerine atıfta bulunmaktadır. Zaman zaman, aile üyelerinin varlığını hem yolculuğa devam etmede destek hem geri dönüş (her zaman sınır dışı edilme riskine karşın) hem de havaleler için bir güvenlik şemsiyesi olarak düşünmektedirler. Bu bağlamda Monsutti (2008), Afganlar, belirli bir dağınıklığı ve aile üyelerinin farklı yerlerde bulunmasını sağlayarak, güvensizlik ve yetersiz koruma koşullarıyla ilişkilendirilen risklerini azaltmaya çalışmaktadır.

Afganlar için daha iyi bir yaşam özlemi onları yolculukta ilerlemeye iterken aynı zamanda hayal kırıklığına da uğratabilmektedir. Çünkü aradıkları şey genellikle idealleştirilen hayatlardır ve mevcut Avrupa gerçekliği değildir. Bu anlamda, nesnel faktörlerin (örneğin çatışma ve ekonomik yoksulluk gibi) yanı sıra kişisel faktörler ve özellikle de bilginin nasıl edinildiği, nasıl işlendiği ve bireyin dünyayı yorumlama biçimini nasıl etkilediği gibi faktörlerin bir kombinasyonu neticesinde kurdukları hayalin peşinde sıkışıp kalmaktadırlar.

2.2.8. Düzensiz Göç Yolculuğu için Karar Verme Süreçleri ve Hazırlıklar

Düzensiz göç hareketlilikleri içerisinde farklı boyutlarıyla tehlike barındırdığı için bu kararı üstlenenlerin karar verme süreçlerine derinlemesine odaklanmak gerekmektedir. İtme ve çekme faktörleri ekseriyetle göçü tek boyutlu ve statik bir yapı olarak ele almaktadır. Halbuki göçmenler yolculuk esnasında seçim yapmakta, transit veya farklı kısımlara ayrılmış yolculuklarına göre kendi durumlarını gözden geçirerek karar almaktadır (Townsend & Oomen, 2015). Göçmenlerin, yolculukların tehlikeleri ve riskleri hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğunu ileri sürmek tam anlamıyla doğru olmayacaktır. Kendi aralarında kurdukları iletişim bir başka ifadeyle ağızdan ağıza dolaşan haberler, transit ve hedef ülkedeki göçmen ağları sayesinde edindikleri

önbilgiler, sosyal medya üzerinden dolaşıma sokulan video ve fotoğraf gibi görseller, kaçakçıların aktardığı anlatılar gibi faktörler yolculuğun risklerini zihinlerinde canlandırmalarını sağlamaktadır. Ancak, göçmenlerin karşılaşılabilecekleri risklerin boyutu hakkında tam bir bilgiye sahip olduklarını söylemek mümkün değildir.

Ulus-devletlerin her geçen gün sınırlarını kontrol etmeye yönelik uyguladığı katı tedbirlere ve zorluklara rağmen yüksek ve engebeli dağları çetin koşullarda geçmeye çalışan, şişme botların üzerinde Avrupa'ya ulaşma hayali taşıyan insanların ölüm ya da ağır yaralanma riski aslında ulaşmak istedikleri hayallerine yönelik mücadeleyi sembolize etmektedir. Kara ve deniz üzerinden sağlanan düzensiz geçişler insani felaketlere sebep olmanın yanında devletlerin sınır yönetimi konusunda maliyetlerini artırmakta, göç ile ilgili meselelerde kamuoyunda ciddi bir gerilime yol açmaktadır. Bu doğrultuda, meseleyi daha iyi anlayabilmek için düzensiz göç hareketlerinin dinamiklerini ve itici güçlerini derinlemesine kavramak önemli hale gelmektedir. Sadece göçü önleyici güvenlik önlemlerine odaklanmak ve sınır-göç politikalarını tartışmak, göçmenlerin karar alma süreçlerini, sosyal ağlarının rolünü, kaçakçılarla etkileşimlerini ve risk hesaplamalarını göz ardı etmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında göçmenler özne olarak ön plana alınmakta ve karar verme süreçlerine de odaklanılmaktadır. Hem ayrılış öncesi hem de sonrasında karar verme mekanizmalarının nasıl ilerlediği irdelenmektedir. Bununla birlikte, göçmenler yol boyunca kararlarını gözden geçirmek hatta kimi zaman değiştirmek zorunda kalabilmektedir. Yola çıkan bütün düzensiz göçmenler hedefledikleri ülkeye ulaşamamakta, tamamı başarılı bir göç yolculuğu gerçekleştirememektedir. Avrupa'ya ulaşmak istemesine rağmen göç yolculuğu esnasında karşılaştıkları durumlara bağlı olarak bu karardan vazgeçen insanlar vardır.

Göçmenlerin göç etmeye yönelik kararları göç etmeden önce, göç esnasında ve hedefe ulaştıklarında değişiklik gösterebilmektedir. Güvenli ve daha müreffeh bir yaşam arayışı için ülkelerini terk eden insanlar güvensiz yolları tercih ederek güvenli ülkelere ulaşmaya çalışmaktadır. Genellikle ülkelerinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle ayrılmak zorunda olan göçmenler en yakın güvenli ülkeye sığınmayı tercih etmekte ve bu ülkeyi transit güzergâh olarak tasarlamaktadır. Asıl hedefledikleri ülkeler uzun süre güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri daha uzak yerlerdir. Afganların İran ve Türkiye'yi bu bağlamda kısa ve orta vadeli ya da transit ülke olarak görmesi de bundan

kaynaklanmaktadır. Fakat unutmamak gerekir ki Avrupa'ya gitme isteği taşıyan Afganların da bu planları her zaman yerine gelmeyebilir. Düzensiz yolculuk esnasında karşılaştıkları zorluklar, engeller, finansal güçlükler, devletlerin göç politikaları gibi mikro, mezo ve makro faktörler onları hedeflerinden alıkoyabilmekte, yaşamak istemedikleri ülkede bulunmalarına sebep olabilmektedir. Bu doğrultuda Castles ve Miller (2009) göç sistemleri teorisinde göç hareketlilikleri esnasında yaşanan süreçleri birkaç seviyede ele almaktadır. Kurumsal faktörler, siyaset ve medyayı içeren makro ölçek; sosyal ağlar, göçmenlerin düşünceleri, beklentileri ve pratiklerini kapsayan mikro ölçek ve son olarak da göçmen kaçakçıları⁹ ve diğer aracı aktörleri kapsayan mezo ölçeklerdir. Tüm bu ölçeklere ek olarak Afganların göç yolculuğunu etkileyen faktörlerde dikkate alınması gereken önemli bir diğer husus da mekândır. Devletlerin hem sınır hem de kentsel mekânlarda yürürlüğe koyduğu uygulamalar bağlamında göçmenlerin mekân kullanımları etkilenmekte, buna bağlı olarak kalma veya gitme planları şekillenebilmektedir.

Bu bağlamda, Afganların Batı Avrupa ülkelerine göç edip etmeyeceğine ilişkin karar verme süreçleri oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Verilen kararlar makro, mezo ve mikro düzeyde birbiriyle etkileşim halinde olan faktörlerden meydana gelmektedir. Siyasi istikrarsızlık, güven ortamının bulunmaması ve sosyo-ekonomik kısıtlamalardan oluşan ve makro bağlamda yer alan çeşitli faktörler göç etme kararını etkilemektedir. Bazı kararlar uzun süren zorlukların ardından ortaya çıkmaktadır. Güvensiz bir ortamda ya da ekonomik sıkıntılar içinde yaşanan hayat koşulları, bu doğrultuda karar alma sürecini etkilemektedir (Vervliet vd., 2015).

⁹ Çalışmanın büyük bir kısmında geçen bu ifade aslında giderek daha kısıtlayıcı hale gelen göç politikaları neticesinde önem kazanmaktadır. Düzensiz göç üzerine yapılan çalışmalarda (Massey vd., 2002), sınır güvenlik önlemlerinin artırılması ve askerileştirilmesi sonucunda göçmenler için daha tehlikeli hale gelen ve hedefledikleri noktalara ulaşabilmek için çeşitli stratejilerin uygulandığı yeni gizli rotaların ortaya çıktığı görülmektedir (De Genova vd., 2015; Papadopoulos vd., 2008). Bu durum, göçmenlerin araçlarla iletişime geçmelerini ve iş birliği yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Göç ağları çalışmalarının merkezinde yer alan aracı figürüne bağlı olarak Fransızcada passeur şeklinde geçen ifade coyote (ABD-Meksika sınırındakiler), kaçakçı (Türkiye-İran sınırındakiler), قاچاقبر (İran-Afganistan, Pakistan ve Türkiye sınırındakiler) gibi değişik coğrafyalarda farklı ifadelerle aktarılabilmektedir. Göç etmek için insanlar arasında bilginin örüldüğü ve aktarıldığı sosyal ilişki alanları olarak kaçakçılık ağlarının incelenmesi, aktörlerin göç yolculuklarındaki durumlarını açığa çıkarmaya yardımcı olmaktadır (Sarrut vd., 2023; Carnet, 2012; Faist, 1998).

Düzensiz yolculuğun barındırdığı tehlikeleri bilmelerine rağmen karar verme süreçlerinde göçmenlerin neden kendilerini riske atarak göç etme kararı verdikleri sorgulanabilir. Bu durum sadece yolculuk hakkında yeterli fikre sahip olmamasından ya da kaçakçıların yanlış bilgilendirmesinden kaynaklanmamaktadır. Göçmenlerin karar verme süreçlerinde kendilerini riske sokarak karar vermesinin arkasında şu sebepler yatabilmektedir (Townsend & Oomen, 2015):

- İnsanlar risk hesaplama konusunda genellikle yanılgıya düşebilmektedir. Bu doğrultuda günlük hayatlarında riski ıskonto ederek düşünmektedir. Karşılaşacakları risklerin ciddiyetini göz ardı etmektedir.
- Kişisel güvenlik tehlike altındaysa, ölüm ile karşı karşıya kalınıyorsa, düzensiz göç yolculuğundaki ölüm veya yaralanma riski göze alınmaya değer olabilmektedir.
- Uzun vadeli getiriler riskler ile karşılaştırıldığında getiriler daha önemli görülebilmektedir. Örneğin, göçmenler bir başka ülkede daha iyi ücretlerde çalışma, müreffeh bir hayat sürme, eğitim alma gibi imkanları yolda karşılaşacakları risklerin üzerinde tutabilmektedir.

İnsanlar riski doğru bir şekilde tasavvur etseler dahi, ani bir tehditle yüzleştiklerinde bu riskleri göz önünde tutarak hareket etmek anlamsız olabilmektedir. Yolculuk esnasında riskleri ve tehlikeleri iyi bilmelerine rağmen göçmenler elde edecekleri faydanın onlar için daha çok olduğuna kanaat getirmektedir. Risk üzerine aktarılan çalışmalar yalnızca düzensiz göç yolculuğundaki kısa süreli durumları kapsamaktadır. Bununla birlikte, göçmenler için yolculuk sonrasında daha uzun vadeli riskler yer alabilmektedir. Bunlar hukuki statü almanın kimi durumlarda çok uzun sürmesi, iş piyasasına erişim konusunda karşılaştıkları sıkıntılar, bulundukları ülkeye sosyo-kültürel açıdan uyum sağlama sorunları, aile birleşiminin güçleşmesi gibi meseleler olabilmektedir. Bu doğrultuda, Afganlar evlerinden ayrıldıklarında, karşılaştıkları problemlerle başa çıkma düzeyleri hedeflerine ulaşınca dek uzayabilmektedir. Bir başka ifadeyle, sadece düzensiz göç yolculuğu esnasında değil, aynı zamanda hedefledikleri ülkeye vardıklarında da çeşitli riskleri ortadan kaldırmaları gerekebilmektedir. Türkiye'yi ve Fransa'yı kendilerine hedef ülke olarak gören Afganlar öncelikle düzensiz yollarla ülkeye giriş yaptığı için hukuki statülerini

meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Aksi takdirde Afganistan’a geri gönderilme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Tüm bu riskler göz önünde bulundurulduğunda göç kararının alınmasına etkili olan faktörler bulunmaktadır. Risk değerlendirmesi ve karar alma süreçleri çevreden alınan bilgi, düşünce ve tecrübelerle yönelik etkileşimlerden gelmektedir. Göçmenler bilgiye erişim ve değerlendirme konusunda farklı kaynaklar kullanmaya çalışmaktadır. Özellikle Avrupa’ya göç etmeye çalışanlar farklı riskleri ve seçenekleri göz önünde tutmaya özen göstermektedir. Göçmenlerin bilgi kaynaklarının neler olduğu üç ana hususta analiz edilebilmektedir:

- 1- Ağızdan ağıza dolaşan bilgiler: Genellikle yolculuğa daha önceden katılan arkadaş ve akrabalar aracılığıyla edinilmektedir. Aynı zamanda yerel topluluğun anlattığı hikayelerden ya da ortak akıldan da gelebilmektedir. Ortak akıldan kast edilen durum aile ortamında konuşularak aktarılan deneyimler ya da inançlardır.
- 2- Uluslararası organizasyonlardan öğrenilen bilgiler: Çeşitli sivil toplum kuruluşları, insani yardım örgütleri gibi yapıların kendi platformları üzerinden farkındalık yaratma kampanyaları aracılığıyla edinilen bilgilerdir. Avrupa ülkelerinde yaşayan mültecilerin haklarının neler olduğu genellikle bu organizasyonlar üzerinden öğrenilmektedir.
- 3- Sosyal medya vasıtasıyla edinilen bilgiler: Çeşitli sosyal medya ve diğer kanalları kullanarak faaliyetlerini duyuran araçlar ve kaçakçılar sayesinde bilgiler alınabilmektedir. Düzensiz göç yolculuğuna bağlı rotalar hakkındaki güncel bilgilerin yayılmasında sosyal medya önemli bir yerde durmaktadır. Farklı dillerde bu konuda sosyal ağlar bulmak kolay olduğu için Afganlar da basit bir biçimde Farsça, Darice veya Peştuca dillerinde ağlara erişebilmektedir. Her ne kadar sosyal medyadaki online gruplar kaçakçılara ulaşmayı kolaylaştırır da göçmenler referanslar aracılığıyla kaçakçıya erişmeyi daha güvenilir bulmaktadır. Dolayısıyla sosyal medyanın etki gösterdiği alan daha ziyade düzensiz göçün mevcut durumu, uygulanan politikalar ve olaylar hakkındaki güncellemelerden hızlıca haber alma mekanizmasıdır.

Edinilen bilgilere bağılı olarak göçmenlerin göç kararı almasında en önemli etkiler üç ayrı kategoride değerlendirilebilmektedir. İlk olarak daha önce göç etmiş olan kişilerin verdiği bilgiler, tavsiyeler ve teşviklerdir. İkincisi kaçakçılık ağları ve göçmen ağları ile bağlantı kurmanın en kolay yolu ağızdan ağıza dolaşan bilgiler yoluyla birinin bu ağlara yönlendirmesidir. Afganistan her ne kadar göçmen kaçakçılığına erişimin kolay olduğu bir ülke olarak bilinse de referans aracılığıyla kaçakçılara ulaşmak tercih edilmektedir. Son olarak ise, sosyal medya platformları üzerinden Avrupa'daki mültecilere sunulan hakların çeşitli organizasyonlar etrafında öğrenilmesidir.

Afganların büyük bir bölümü göç kararını ya tek başına ya aile üyeleriyle ya akrabalarıyla ya da yakın arkadaşlarıyla birlikte almaktadır. Fakat kimi zaman da göçün öznesi konumunda olan kişinin kendi kararı olmaksızın başkaları tarafından göç etmesine karar verilebilmektedir. Bu genellikle yaşı daha genç olan bireyler için ailesi tarafından alınan bir karar olarak göze çarpmaktadır. Yani gelecekleri hakkında annesi, babası ya da diğer yakın akrabaları karar alabilmektedir. İstisnai durumlar yer alsa da genellikle hane içerisinde evin en büyük “erkek” çocuğunun Türkiye'ye veya Avrupa'ya “gönderilmesine” karar verilmektedir. Bu durum “erkeklik” ile ilişkilendirilebilmektedir, çünkü Afgan ailelerinde babanın ardından evin en büyük erkek çocukları genellikle ailenin müstakbel reisi olarak kabul edilmektedir ve ailenin ihtiyaçlarının giderilmesinden sorumludur (Hoodfar, 2008; Monsutti, 2010). Aile içerisinde erkeklerin bu göçü, özellikle ailelerin günlük yaşam koşullarını ciddi düzeyde etkileyen siyasi istikrarsızlık ve silahlı çatışma gibi makro ölçüde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma stratejileri olarak görülmektedir.

“Ailenin tek kişiyi gönderebilecek parası oluyor. Onlar da ailenin en büyük erkeğini gönderiyor. Erkekler de burada (Türkiye'de) çalışıp Afganistan'a para gönderiyor.” (Rabia, Tacik, 19, Van)

“Erkekler yaşları el veriyorsa, aileleri de onlara güveniyorsa çalışmak için gönderiyorlar. Onlar da çalışarak ailelerinin geçimini üstleniyorlar.” (Ebuzer, Hazara, 17, Van)

Öte yandan, hiçbir yakınına danışmaksızın göç etme kararı alan Afganlar da vardır. Bu kişiler büyük ölçüde can güvenliklerinin tehlike altında olduğunu düşünenlerden veya aile fertleri Taliban tarafından öldürülenlerden meydana gelmektedir. Aynı zamanda zorla evlendirilmek istenen kadınlar, eğitim hakkı elinden

alınanlar da tek başına karar alanlar ve ardından yola çıkanlar kategorisinde yer almaktadır.

“Biz kimseye söylemedik Afganistan’dan çıkacağımızı. Söyleseydik tutarlardı. Gitmeyin derlerdi. Kabil’de akrabamız çoktu, onlara gzmeye gideceğiz dedik.” (Abdullah, Özbek, 18, Van)

“Bazıları kızların özgürlük içinde yaşamasını istemiyor. Hayatlarını sıkıya çalışıyorlar. Bu kızlar ya da kadınlar da böyle bir hayatı kabul etmiyorlar. Ailesini, babasını, abisini dinlemeden kaçıp geliyorlar. Asla korkmuyorlar.” (Aynur, Özbek, 24, Van)

Yolculuk öncesinde yapılan hazırlıklar değerlendirildiğinde ise aileler seçenekleri tartışmakta ve yolculuğun bedeli için ödenmesi gereken para hakkında anlaşmak amacıyla bir kaçakçıyla temasa geçmektedir. Afganistan düzensiz göçe kaynaklık eden önemli bir ülke olduğu için kaçakçılık ağları son derece gelişmiş ve yaygın haldedir. Dolayısıyla, göçmenin kaçakçıya erişimi oldukça kolaydır. Ancak, güvenilir kaçakçıya ulaşmak yolculuğun koşulları dikkate alındığında bir nevi göçmenin sigortası gibi anlaşılmalıdır. Bunun için de daha öncesinde benzer kaçakçıyı kullanıp başarılı bir şekilde varan akraba, arkadaş gibi yakınlarının referansları üzerinden hareket edilmektedir. İletişim bilgileri alınan kaçakçı ile varılacak yer hakkında görüşülür. Yolculuğun güzergahı, süresi, koşulları ve ücreti dikkate alınarak kendi aralarında sağlanan anlaşma sonucunda artık yolculuğa çıkış için hazırlıklar büyük ölçüde tamamlanmış olmaktadır. İstisnai durumlar dışında, ailelerin çoğu kaçakçıya verilmesi gereken parayı toplamaktadır. Fakat bu hazırlık süreci kolay bir şekilde aşılammamaktadır. Birçoğu akraba ve arkadaşlarından borç para almak ve/veya evlerini ipotek ettirmek zorunda kalmaktadır. Gayr-i menkulleri olanlar ise bunları satarak nakit paraya çevirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla yakınlarından borçlanmak, statülerine (orta sınıf veya yoksul) veya uygun bir bankacılık sistemine erişimleri olup olmadığına bakılmaksızın tüm Afgan haneleri için ortak bir başa çıkma stratejisidir (Schuster & Majidi, 2015). Borcun varlığı sadece yolculuğun gerçekleşmesini sağladığı için değil, büyük ölçüde göçmeni yolculuğa devam etmesi için motive ettiğinden çok önemlidir. Borcun geri ödenmesi ancak varış noktasına ya da bireyin çalışabileceği ve gerekli meblağı tahsil edebileceği bir ülkeye ulaşılmasıyla mümkündür. Ekonomik sermayenin gerekliliği tartışmasızdır, ancak çoğu zaman yolculuk masrafları, özellikle de yakın aile gerekli meblağı sağlayamadığında, mevcut

sosyal ağlar aracılığıyla karşılanmaktadır. Potansiyel varış noktaları hakkındaki bilgiler de sosyal ağlar aracılığıyla toplanmaktadır.



3. AFGANLARIN BATI ASYA VE AVRUPA'YA GÖÇ ROTALARI: PARÇALI VE BELİRSİZ GÜZERGAHLAR

3.1. Yolculuğun Haritalandırılması

3.1.1. Düzensiz Göçün Kilit Aktörleri: Göçmen Kaçakçıları

Dünyanın farklı bölgelerinde, göçmen kaçakçılığı ticareti önemli bir yerel faaliyet alanına sahiptir. Sanayinin sınırlı kaldığı ve istihdam olanaklarının yeterli düzeyde sağlanamadığı bölgelerde ciddi bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Hareketlilik birçok coğrafyada kültürün ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüş ve kaçakçılar da bu kültürel olgunun kolaylaştırıcıları pozisyonunda bulunmaktadır. Göçmen kaçakçılığı, meşru geçim kaynaklarının başlangıçta yetersiz kaldığı ya da güvensizlik, istikrarsızlık, kötü yönetim gibi bir dizi sebeplerle bölgenin sosyo-ekonomik anlamda aşındığı durumlarda kilit bir rol oynamaktadır. Kaçakçılık faaliyetini yürüten bazı gruplar, yasadışı veya ahlaka aykırı bir iş yaptıklarını düşünmekten ziyade geçim kaynakları olarak görmektedir.

Afganların düzensiz göç yolculuğunda önemli bir rol oynayan göçmen kaçakçıları yeterince anlaşılmayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel göç hareketliliğinin gittikçe karmaşık bir hale geldiği günümüzde, göçmen kaçakçılarının düzensiz hareketlilikleri sağlayan bir ulaşım sistemi kurduğu açığa çıkmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle bilgi alışverişinin ve para transferlerinin kolaylaşması, internet ve buna bağlı olarak sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi akışının hızlanması, göçmen kaçakçılarının kendilerine “müşteri” bulma imkanlarının genişlemesi, göç esnasında yolculuklarını çeşitlendirmesi ve güvenlik önlemlerinden kurtulması gibi farklı yönlerden kapasitelerini güçlendirmiştir. Dolayısıyla, kaçakçılar düzensiz göçün ölçeğini büyütmede başat bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, göçmen kaçakçıları kimin, nasıl hareket edeceğini, göçmenlerin hangi rotaları kullanacağını, varış rotalarına nasıl ulaşılacağını belirlemektedir.

Göçmen kaçakçıları, genellikle göçmenlerin hareketliliğini sağlayan hizmetleri sunan kişiler olarak bilinmektedir. Bir göçmen kaçakçısının ücret karşılığında verdiği hizmet, bir göçmenin kendi başına üstesinden gelmek zorunda kalacağı bir sınırı veya

engeli aşmasına yardımcı olmaktadır. Göçmenler güvenli ve yasal yollarla seyahat edebildiği durumlarda, kendi yolculuklarını planlayabilmekte ya da insanların gezi planlamasına ve iş bulmasına yardımcı olan kurumlardan hizmet satın alabilmektedir. Ancak böyle bir yasal kanalın bulunmadığı veya erişimin son derece kısıtlandığı hallerde göçmenlerin hareketliliği için farklı aktörler ön plana çıkabilmektedir. Bir göçmen düzensiz şekilde yolculuk ettiğinde, kaçakçılardan yardım almak zorunda kalabilmektedir.

3.1.2. Göçmen Kaçakçılığı Endüstrisinin Tipolojisi

Göçmen kaçakçılığı ağlarına bağlı göç endüstrisinde, piyasayı göçmenin sosyo-ekonomik gücüne göre bölümlere ayıran “*tam paket*” ve “*gittiğin kadar öde*” modeli olmak üzere en temel iki tipoloji yer almaktadır (Bird & Reitano, 2021). Hangi modelin kullanılacağına dair müzakereler göç sürecinin başlangıcında görüşülmektedir. Konaklamanın nasıl yapılacağı, hangi rotalardan geçileceği ve hareketlilik esnasında hangi kullanılacağı yönünde çeşitli konularda anlaşmalar yapılmaktadır.

Bu tipolojilerden ilki olan tam paket kaçakçılık modeli, göçmenlerin farklı bölgelerden geçen ve genellikle Avrupa’daki bir hedef ülkede sona eren uzun mesafelerdeki yolculuklarında daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu model ile göçmenler, yolculuklarının her adımının düzenlenebilmesi için kaçakçılara ödeme yapmaktadır. Ulaşım, konaklama ve yasa dışı olarak temin edilen pasaport, yol izin belgesi, kimlik gibi sahte belgeler için ödemeler gerçekleşmektedir. Model aynı zamanda, göçmen toplulukları içinde çeşitli bağlantılar sağlama, iş bulma konusunda destek olma, devletlerin düzensiz göçe karşı uyguladığı sıkı güvenlik tedbirlerinden koruma gibi destekler içermektedir. Kişi başına düşen yüksek maliyetler sebebiyle göçmenler arasında sosyo-ekonomik koşulları iyi olanlar bu hizmetlerden faydalanabilmektedir. Yolculuk uzun hedefli olduğu zaman daha karmaşık ve maliyetli hale gelmektedir. Bu nedenle de kaçakçılık ağlarının böylesine kapsamlı bir hareketliliği gerçekleştirecek lojistik ve finansal kaynaklara sahip olması gerekmektedir.

Model kapsamında kaçakçılık ağında yer alan bazı kişiler seyahat acentelerinde veya danışmanlık şirketlerinde çalışarak örtük biçimde kaçakçılık hizmeti sunmaktadır. Bu işletmelerin altyapısı sayesinde meşruiyet kazanarak gerekli hedef kitleye ulaşılabilmekte, farklı bağlantılar kurulabilmekte ve bilgiye erişim kolaylaşabilmektedir. Kaçakçılık ağında güven tesisi son derece önemli olduğu için kişilerin güvenilir olmasına özenle dikkat edilmektedir. Dolayısıyla hiyerarşik olarak ağın tepesindeki patronlar, grup içerisinde istihbarat sızdırarak kendilerini tehlikeye sokacak durumları engellemek ve son derece karlı bir getirisi olan işin kontrolünü başkalarına kaptırmamak için çalışanlarını sık sık değiştirmektedir. Afganların yakalanması durumunda kolluk kuvvetleri tarafından eşkal tespitine yönelik sorgulamalar sonucunda kaçakçılık ağındaki kişiler tespit edilebilmektedir. Bu da kaçakçılık ağının ifşa olmasına ve zincirin halkalarından bir kısmının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

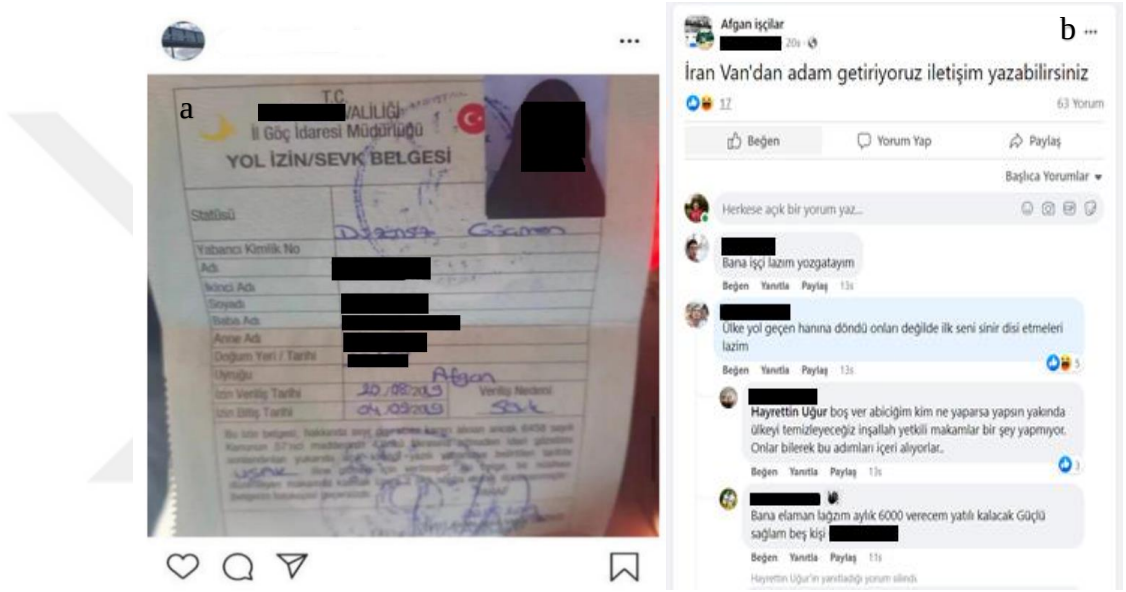


Görsel 1. Göçmen kaçakçılarının ödeme ve yol ile ilgili reklamları.

Açıklama: Göçmen kaçakçılarının Instagram hesapları üzerinden 2022 yılında alınan görüntülerdir. (a) Farsça “Tüm Avrupa’ya göç, garantili” ifadesi yer almaktadır. Afganların Avrupa’ya yönelik yolculuk hedefleri düşünüldüğünde kendilerine kazanç elde etmek amacıyla paylaşılan bir reklam olduğu anlaşılmaktadır. (b) Farsça ifadelerle “İran’dan Türkiye’ye bir günde. Ödeme Türkiye’ye vardıktan sonra” şeklinde göçmen kaçakçısı tarafından reklam yapılmaktadır. Arka planda Türkiye’nin kullandığı ikamet izni belgesi yer almaktadır. Her iki görselde de göçmen kaçakçılarının bilgileri yazar tarafından kapatılmıştır.

Tam paket modelinde hizmet sunan göçmen kaçakçılığı ağları, iş bulma ya da seyahat acenteleri üzerinden faaliyetleri yürütebilmektedir. Bunun en temel sebebi ise kayıt dışı sektörlerden gelen yüklü miktardaki paraları kayıtlı sektörlerle aktararak kara para aklamaktır. Bu modelde aktif rol oynayan bazı göçmen kaçakçıları işlerini çok

açık bir şekilde yürütmektedir. Kendi işletmelerini kurarak, yolculukların maliyetlerini ve hizmetlerini Instagram, TikTok, Facebook, Telegram gibi sosyal medya platformları aracılığıyla tanıtarak reklamını yapmaktadır. Ödemeler ve para transferleri de büyük ölçüde elektronik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda özellikle Bitcoin tarzı kontrolün zor olduğu teknolojik ödeme yöntemleri tercih edilmektedir. Sağlanan kaynaklar aracılığıyla da göçmen kaçakçılığı ağlarında aktif olanlar istifade etmekte, yasal ve yasadışı yollarla çeşitli işletmelerin finansmanı sağlanmaktadır.



Görsel 2. Göçmen kaçakçıların faaliyetlerine dair reklamları.

Açıklama: Göçmen kaçakçıların 2022 yılında kullandıkları sosyal medya hesaplarından alınan görüntülerdir. (a) Valiliğin düzenlediği Yol İzin Belgesinin göçmen kaçakçıları tarafından hazırlanabildiğini göstermektedir. Bu belge sayesinde geçerli olduğu tarihler boyunca Afganlar Türkiye'deki şehirler arasında engelle takılmadan seyahat edebilmektedir. Göçmen kaçakçısının Instagram hesabından alınan görseldeki Türkçe ifadeler ve kullanıcı adı kişisel bilgileri içerdiği için yazar tarafından kapatılmıştır. (b) Afgan işçiler isimli bir Facebook grubunda göçmen kaçakçısı İran'dan insan getirdiklerini ifade etmektedir. Yorumların bazılarında Türkiye'nin izlediği göç politikaları eleştirilirken; en sonuncu yorumdaki kişi kendisine adam lazım olduğunu, vereceği ücreti ve telefon numarasını belirtmektedir. Kişisel bilgiler yazar tarafından kapatılmıştır.

Tam paket kaçakçılık modeline bağlı yolculukları koordine etmek için iletişim ağı ve stratejilerin son derece güçlü olması gerekmektedir. Bu alanda faaliyet yürüten yapıların konumlarının ve karlılıklarının devamlılığı göç yolculuklarında gösterdikleri başarıyla doğru orantılıdır. Göçmenlerin verdiği önemli derecedeki meblağların karşılığının göçmenlerin lehine olması önem taşımaktadır. Zira bu yapıların itibarları göçmenlerin yorumlarına ve tavsiyelerine bağlıdır. Bu modelde, göç yolculukları

esnasında göçmenlerin karşılaştığı şiddet ve mağduriyet seviyeleri gittiğin kadar öde modeline göre daha düşük olsa da suç kapsamında faaliyet yürüten ağlar oldukları için şiddet içerikli olaylarla kimi zaman karşılaşmak mümkün olabilmektedir.

Tam paket kaçakçılık modeli, göçmen kaçakçılığı işinin özel ve üst sınırı olarak bilinirken; gittiğin kadar öde modeli sosyo-ekonomik profili daha düşük göçmenlerin kalabalık gruplar halinde taşınması olarak ortaya çıkmaktadır. Afganların büyük bölümü gittiğin kadar öde yöntemini tercih etmektedir. Bu modelle, yolculuk parçalı bir biçimde farklı aşamalar halinde gerçekleşmektedir. Genellikle kısa ve orta uzunluktaki mesafeler için bu model kullanılmaktadır.

Kaçakçılığın farklı aşamalarında yer alan kişiler, göçmenlerin belirli engelleri kademeli bir şekilde aşmalarına yardımcı olmak için ağlara dahil edilmekte ve ödeme almaktadır (Tinti & Reitano, 2017). Son yüzyılın başlangıcından bu yana Ortadoğu başta olmak üzere Kuzey ve Sahra altı Afrika'da artan sayıda çatışmalar sebebiyle hareket halindeki göçmenlerin sayısı istikrarlı bir biçimde artmaktadır. Gittiğin kadar öde modeli diğerine göre daha düşük maliyetli olduğu için hareket halindeki göçmenlerin çoğunluğunun ihtiyaçlarına yöneliktir. Dolayısıyla bu modelin kullanımı ilkinde göre daha yaygındır (Bird & Reitano, 2021). Ödemeler yerel kaçakçı ağlarına sıklıkla havale yoluyla olsa da kimi durumlarda nakit olarak da gerçekleştirilebilmektedir (FATF, 2013). Bu modelde daha düşük hacimli dış finansal akışlar olmaktadır. Kazançların büyük kısmı kaçakçıların işlerini yürütmek için kullandığı hizmetlerde ve aracı kişilerde kalarak yerelde tutulmaktadır.

Gittiğin kadar öde modelindeki kaçakçılık şebekeleri, yasal yollarla seyahat etmek için gerekli belgelere sahip olmayan göçmenlerin hareketini geniş coğrafi alanlardaki farklı ülkeler arasında kolaylaştırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Talep edilen para miktarı, ağ içindeki organizasyon düzeyine, taşınan insan sayısına ve yolculuğun karmaşıklığına bağlı olarak şekillenmektedir. Buna karşın, tam paket modelindeki ağlar ile kıyaslandığında bunlar daha yerel ekiplerden meydana gelmekte ve daha az organize ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Fakat, düzensiz göçün artan boyutu ve göç rotaları üzerinden elde edilen kazançların yüksek düzeyde olması, bu tür ağların daha konsolide bir yapıya bürünmesi ve daha organize hale gelmesine neden olmaktadır.

“İran tarafındaki kaçakçılar bizimle iletişime geçer. ‘Şu kadar misafir var, onların geçirilmesi lazım’ der. Adamlarımız sınırdan misafirleri alır. İş bölüşülür. Biz sadece İran tarafındaki kaçakçıyla muhatap oluruz. Organizatör bizimle görüşmez.” (Göçmen kaçakçısı X, 42, E, Van)

“Bir arkadaşım İstanbul’a kadar rahat koşullarda gitti. Ama çok fazla para harcadı. Mesela normalde Afganistan’dan İstanbul’a kadar 2000\$ vermesi gerekirken o 4000\$ ödedi. Kaçakçı daha küçük gruplarla taşımış. Arabalara fazla sıkıştırmamış. Çok yol yürütmemiş. Onun kaçakçısının belli ki iyi bir ekibi vardı.” (Birol, Hazara, 23, Paris)

Göçmen kaçakçıları kullanarak düzensiz hareketliliğe katılan Afganların ulaşımı otobüsler, kamyonetler, 4x4 pikaplar, taksiler, binek hayvanları, nakliye konteynırları, balıkçı tekneleri ve lastik botlar gibi çeşitli vasıtalar aracılığıyla yapılmaktadır. En büyük harcamanın ulaşım maliyetleri için olduğu göz önünde bulundurulduğunda, aynı modeli kullanan göçmenlerden benzer tutarlar alınmaktadır. Fakat kaçakçıların göçmenlere kolluk kuvvetlerine yakalanmaları durumunda tekrardan birden fazla geçiş denemesinde bulunma hakkı sunmaları, barınma, ulaşım ve yemek ihtiyaçlarına yönelik farklı seçenekler aktarmaları fiyatın bireysel olarak değişmesine sebep olabilmektedir. Gittiğin kadar öde modelinde faaliyet yürüten kaçakçılar her seyahate ne kadar çok insan sığdırabilirse, kazananları da o kadar büyük olmaktadır. Afganlar ekseriyetle bu modeli tercih ettikleri için Afganistan-Pakistan, Afganistan-İran ve İran-Türkiye¹⁰ gibi sınırlardan oldukça kalabalık gruplar eşliğinde geçirilmekte, ulaşım araçlarına aşırı sayıda insan sığdırılmaktadır. Göçmen ile kaçakçı arasında anlaşmanın sağlanması için çalışan komisyoncu ağı bu anlamda seyahate dahil ettikleri kişi sayısı kadar para kazandığı için göçmenleri Afganistan’da yolculuğa teşvik etmektedir.

3.1.3. Göçmen Kaçakçılığı Ağlarındaki Roller

Göç endüstrisinde kaçakçılıkta kilit aktörler olarak görev alanlar “lojistikçiler” ve “uzmanlar” olarak iki geniş kategoride ele alınabilmektedir. Kaçakçılık ekibinin kalıcı unsurlarını oluşturması ve hareketlilikleri koordine etmesi bakımından lojistikçiler oldukça önemli bir noktada durmaktadır ve genellikle yerel ağlardan

¹⁰ Taliban’ın iktidara gelmesinin ardından Türkiye’nin Afganistan’dan gelebilecek kitlesel göç dalgasına sınır güvenlik önlemlerini artırması kalabalık gruplarla geçişi engellemeye başlamıştır.

meydana gelmektedir. Buna karşılık, uzmanlar ise özel becerilere, gayri resmi finansal akışlara veya sahte belgelere ihtiyaç duyulması halinde, geçici olarak kaçakçılık ağlarına dahil edilmektedir. Bu iki çekirdek gruba ek olarak ise çok sayıda “bağlantı adamı (insanı)” vardır. Bunlar göçmen ve kaçakçılar arasındaki ilk bağlantıyı sağlayan komisyoncular veya göçmenleri bulanlardır.

Komisyoncular (Bağlantı İnsanları)

Komisyoncular, göçmen kaçakçılığı endüstrisinin en ön yüzüdür. Yerel olarak “samsara (Arapça, Ortadoğu ülkelerinde kullanılır), mandub (Arapça, daha çok Libya’da kullanılır), wakil (Arapça, Ortadoğu ülkelerinde kullanılır), kaçakpar (Farsça, daha çok İran ve Afganistan’da kullanılır), coyote (İspanyolca, Latin Amerika ülkelerinde kullanılır) passeur (Fransızca, Frankofon ülkelerde kullanılır)” gibi çeşitli isimlerle anılan kişilerin hepsi aslında aynı işlevi yerine getirmektedir. Görevleri, yola çıkmaya niyetli potansiyel Afganları ikna etmek veya kaçakçılık ağında çalışmak için işe almaktır. Bu kişiler ağırlıklı, yolculuğu tecrübe edinmiş, ülkesine geri dönmüş göçmenler ya da kaçakçılara ödeme yapacak arkadaşlarını getirerek kendi yolculuklarını finanse etmek için kaçakçılarla çalışanlardan oluşmaktadır. Komisyoncular, kaçakçılık endüstrisindeki en görünür aktörlerdendir ve bu sebeple de tutuklanma riski en yüksek gruptur. Ayrıca, kaçakçılık ağının olmazsa olmaz bir parçası olarak görülmedikleri için güvenlik kuvvetlerinin operasyonlarına karşı korunmazlar, ağın liderleri tarafından vazgeçilebilir kişilerdir ve kolayca yerlerine başkası bulunabilir.

Komisyoncular, kaçakçıların sunduğu hizmetin reklamını yapmakta, yolculuğun güvenilir olduğunu ve ne kadar zaman alacağını göçmenlere anlatmaktadır. Kişiye özel fiyat indirimleri sunduklarını söyleyerek kaçakçılara olan talebi artırmaya çalışmaktadır. Kaçakçılar ile anlaşılan göçmenlerin sayısı ne kadar artarsa komisyoncular da o kadar çok kazanç elde etmektedir. Yolculuğun güvenli olduğu ve koşulları hakkında göçmenleri ikna edebilmek için yanlış bilgi vermektedirler. Özellikle göçmenleri kaybetmemek ve kâr oranlarından zarar etmemek adına böyle bir yolu tercih etmektedirler.

“... Kaçakçı hep yalan söylüyor. Senden para kazanmak için hep yalan söylüyor. Bana dedi sen çok yol yürümeyeceksin. Ama dediği gibi olmadı çok yürüdüm.” (İlyas, Özbek, E, 23, İstanbul)

Bir göçmenin kaçakçıların talep ettiği fiyattan indirimli bir şekilde faydalanabilmesi için beraberinde üç ila beş göçmen daha getirmesi gerekmektedir. Yerelde komisyoncular yaygınlaşabilmek için çeşitli tekniklere başvurmaktadır. En bilinen şekilde tercih edilen yöntemleri daha öncesinde başarıyla tamamlanan göç yolculuklarını göçmenler aracılığıyla ağızdan ağıza dolaştırarak diğer potansiyel göçmenleri kendilerine çekmektir. Bir diğer metotları ise, herkese açık sosyal medya platformlarının reklam için yoğun bir biçimde kullanılmasıdır.



Görsel 3. Komisyoncuların sosyal medya platformları üzerinden yaptıkları reklamlar.

Açıklama: Görseller 3 farklı göçmen kaçakçısının Instagram hesabından 2022 yılında alınmıştır. (a) Türkiye'ye gelmek isteyen Afganlara yönelik hazırlanan bir içeriktir. Ödeme yöntemleri ile ilgili bilgi vermektedir. (b) Yolculuk için kalınan yerlerin iyi olduğuna dair bir algı yaratılmaktadır. (c) Göçmen kaçakçıları tarafından ikamet izni hazırlandığını belirtmektedir. Göçmen kaçakçıları ile yapılan görüşmeler neticesinde hesaplar öğrenildiği için kullanıcı isimleri ve paylaşılan telefon numaraları yazar tarafından kaldırılmıştır.

Komisyoncular, göçmenlerin yolculukları esnasında konaklama ve güvenliğini sağlama gibi hizmetler de sunmaktadır. Bu tür yaklaşımlar, Afganların tehlikeli ve bilinmeyen bir yolculuk koşullarında kaçakçıyı tercih etmesi için teşvik niteliği taşımaktadır. Zira Pakistan-İran ve Türkiye-İran sınırı gibi geçiş güzergahlarında topografik olarak bir hayli zor coğrafyalardan, çete ve hırsızların yoğun olduğu alanlardan minimum sorunla ve daha az riskle geçebilmesi için kaçakçıya başvurmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Hedef ülkeye ulaşınca kadar yolculuk

esnasında geçtikleri her bir ülkede “şok evleri (güvenli evler)”¹¹ olarak adlandırılan kaçakçıların göçmenleri sakladığı mekânlarda konaklamaktadırlar. Şok evleri genellikle metruk evler, depolar, ahırlar, gecekondular, apartman daireleri, oteller gibi çeşitli mekânlar olabilmektedir. Buralar kaçakçılar tarafından “şokçu” olarak tabir edilen ev sahipleri tarafından yönetilir ve göçmenlerin yerel halktan izole şekilde tutulduğu alanlar olarak ortaya çıkar. Bu mekânlarda çok sayıda göçmen konaklatılmaktadır. İçinde lavabo, tuvalet ve elektrik olabilmektedir. Evlerde sürekli sirkülasyon olduğu için temizlik ve hijyen koşullarından yoksun ve havasızdır. Çoğu durumda eşya olarak sadece birkaç battaniye ve halıların bulunduğu, alan büyüklüğünün kısıtlılığı olduğu yerlerdir. Şok evlerinde genellikle kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde tutulmaktadır. Sadece ailece gelenler imkân olursa aynı yerde bulunabilmektedir. Yolculuk esnasında hem güvenlik önlemlerinin geçişlere anlık olarak müsaade etmemesi hem de göçmenlerin dinlenmeleri gerekçesiyle bu mekânlar kaçakçılar tarafından tercih edilmektedir. Bu evlerin duvarlarına göçmenler kendilerine ait yazılar yazabilmektedir. Bu yazılar genellikle yolculuk ile ilgili olabilmekte, Afganistan’daki anılarını içerebilmekte ya da tamamen o anki duygu dünyasına ait ifadeleri yansıtabilmektedir. Şok evlerinde kalan göçmenlerden istenilen şey etraftaki insanların dikkatlerinin çekilmemesidir. Onun haricinde ev sahipleri yemek getirebilmekte, göçmenlerin telefon görüşmelerini yapabilmeleri için para karşılığı kontör alabilmektedir. Kimi durumlarda bu mekânlarda sadece birkaç saat beklenirken kimi durumlarda ise günlerce kalındığı tespit edilmiştir. Hareketliliğin bir sonraki aşaması için kullanılacak rotada kontroller sıkıysa bekleme süresi uzamaktadır. Fakat normal koşullarda alan büyüklüğü yeteri düzeyde olmadığı için göçmenler şok evlerinde uzun süre kalamamaktadır. Şok evlerine varmadan önce kaçakçılar bu mekânların güvenlik birimleri tarafından göçmenlerin ifadesi kapsamında tespit edilememesi için onları dolambaçlı ve uzun yolları kullanarak getirmektedir.

¹¹ Afganlar tarafından bu mekânlar “خوابگاه” (*habgah*) olarak adlandırılmaktadır. خواب (hab) uyku, گاه (gah) ise yer anlamına gelmektedir. Kelime, Farsça’da genellikle birbiriyle akraba veya aynı sınıftan olan geniş insan grubunun istirahat etmesi için tasarlanmış bir konaklama türünü ifade etmektedir.



Görsel 4. Göçmen kaçakçılarının kullandığı şok evleri.

Açıklama: (a) 10 Nisan 2022 tarihinde yazar tarafından çekilen, Van’da göçmen kaçakçıları tarafından kullanılan bir şok evine ait görseldir. (b) Görsel (a)’da yer alan şok evinin içinde göçmenlere ait kıyafet, yiyecek gibi çeşitli eşyalar yer almaktadır. (c) 21 Mayıs 2022 tarihinde yazar tarafından çekilen görsel Van’da kullanılan bir şok evine aittir. (d) 7 Mayıs 2022 tarihinde yazar tarafından çekilmiş ve Van’da düzensiz göçmenlerin konaklatıldığı yere ait bir görseldir. Fotoğraflarda göçmenlerin yüzleri yazar tarafından bulanıklaştırılmıştır.



Görsel 5. Şok evleri olarak kullanılan mekânlarda düzensiz göçmenler.

Açıklama: (a) 6 Haziran 2022 tarihinde Van’da yazar tarafından çekilen görselde çok sayıda düzensiz göçmen küçük bir alanda tutulmaktadır. (b) 15 Mayıs 2022’de Van’da yazar tarafından çekilen görselde ödeme yapılan miktara göre kaldıkları mekânların koşullarının değiştiği anlaşılmaktadır. (c) 18 Mayıs 2022 tarihinde yazar tarafından Van’da çekilen görselde 1+1 dairelerin şok evleri olarak kullanıldığı görülmektedir. Her üç fotoğrafta da göçmenlerin yüzleri yazar tarafından bulanıklaştırılmıştır.

Komisyoncular ayrıca göçmenlerin yolculuklarını finanse etmelerini sağlayacak işler bulmalarına yardımcı olabilmektedir. Fakat kaçakçıların göçmenlere iş bulduğu durumlarda, maaşlarının bir bölümüne el koyduğu bilinmektedir. Sosyo-ekonomik imkanları kötü düzeyde olan Afganların bazıları kaçakçılarla olan anlaşmasına bağlı olarak emeklerini satarak kendisine iş bulmayı sağlayan kişilere borcunu geri ödemek için çalışmaktadır. Bazı durumlarda ise, göçmenler yolculuklarına devam edecek kadar parayı temin edebilmek ve kaçakçıya verebilmek için aylarca, hatta yıllarca bulundukları ülkede çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye ve İran'daki Afganlar için yaygın bir haldir. Yolculuğun aşamalar şeklinde gerçekleştiği göz önünde tutulduğunda, bir sonraki etaplar için çalışıp para biriktirmek gerekmektedir.

“İran’da kalanlarımız genelde ya akrabası, arkadaşı orada olanlar ya da parası yeterli olmayanlardır. Orda birkaç ay ya da birkaç yıl falan çalışıp para kazanıyoruz. Ondan sonra Türkiye’ye geliyoruz.” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

“Paris’e gelmeden önce Türkiye’de 2,5 yıl kaldım. Çanakkale’de bir fabrikada çalışıyordum. Orada epey arkadaş falan da edindim ama istediğim parayı kazanamıyordum. O yüzden kazandığımı mümkün olduğunca biriktirip kaçak yollarla Fransa’ya geldim.” (Fazlı, Tacik, 25, Paris)

Komisyoncular göçmenleri bulduktan sonra kaçakçılık faaliyetinin bir sonraki aşaması olan taşıma işlemi, bir başka ifadeyle, lojistikçilere teslim etmeden önce doldurmaları gereken kotaları vardır. Bir komisyoncu bu kotaları ne kadar hızlı sürede doldurabilir ve ne kadar fazla göçmeni lojistikçilere devredebilirse, kaçakçılık yapısının maliyetleri o kadar düşük ve kâr o kadar yüksek olmaktadır. Göçmenlerin kalabalık gruplar ile sınırlardan geçirilmeleri, araçlara sıkışık bir biçimde konulmalarının temel sebebi budur.

Lojistikçiler

Kaçakçılık ağının merkezinde yer alan, operasyonun hareketliliğe ilişkin bütün yönünü kontrol ve koordine eden kişilerdir. Bu kişiler temel olarak planlayıcılar, sürücüler, bilgi toplayıcılar ve koruyucular olarak ortaya çıkmaktadır.

Planlayıcılar ve Bilgi Toplayıcılar

Hareket ve bununla ilişkin ulaşım göçmen kaçakçılığı endüstrisinin merkezinde yer almaktadır. Göçmen kaçakçılarının gerçekleştirdikleri hareketlilik ve hedef ülkeye sağlanan başarılı yolculuk, planlayıcıların reklamını yapacakları rakamları ve böylelikle itibar kazanmalarını meydana getirmektedir. Bu doğrultuda sürücülerin faaliyetlerini gerçekleştirmede planlayıcılar önemli bir rol üstlenmektedir. Planlayıcılar genellikle göçmenlerle çok az etkileşime girmektedir. Bu kişiler ya doğrudan organizatörün kendisidir ya da organizatöre çok yakın bir konumda durmaktadır. Kaçakçılık ağlarında planlayıcılar, sürücülerin işe alınmasından, araç temininden ve operasyonun önemli ayaklarının koordine edilmesinden sorumludur. Göç rotaları üzerindeki araziye tanıma, rüşvet verilecek kişilere erişme, kolluk kuvvetlerinin devriyelerini iyi bilme gibi uzmanlık gerektiren durumlarda planlayıcılar aktif rol oynamaktadır. Bu sebeple, kaçakçılık ağında tecrübe ve bilgi birikimine sahip önemli aktörler olarak bilinmektedirler. Herkesin kolayca gerçekleştirebileceği bir iş alanı olmadığı için bu ağa girmek çok daha zordur.

Gittiğin kadar öde modelinde, planlayıcılar genellikle yerelleştirilmiş hizmet sağlayıcılarıdır. Çoğunlukla belirli bir bölgede, hatta muhtemelen yolculuğun belirli bir aşaması üzerine uzmanlaşmıştır. Buna karşılık, tam paket modelinde, planlayıcılar yolculuğun daha büyük aşamalarını, hatta tüm göç yolculuğunu organize etmekten sorumlu olabilmektedir. Dolayısıyla, ciddi ve karmaşık ulus-ötesi bağlantıları vardır.

Planlayıcılar, karayolu şoförleri, tekne mürettebatı gibi farklı ulaşım çeşitlerine dahil olan sürücüler ve bu alanda çalışan diğer kişileri işe almakta, koordinasyonunu sağlamak ve ücretlendirmektedir. Kaçakçılık ağına dahil ettikleri çalışanların güvenilir kişilerden meydana gelmesini ve faaliyet alanıyla ilgili detaylıca bilgilendirilmesini sağlamak esas görevlerindendir. Bir planlayıcı bu anlamda kaçakçılık ağının yapısı ve stratejisi hakkında önemli istihbarata sahiptir. Yakalanması veya gruba ihanet etmesi halinde kaçakçılık ağını büyük bir kayba uğratabilmektedir.

Göçmen kaçakçılık ağları, göç politikalarındaki değişimi ve sığınma sistemlerindeki farklılıklar gibi güncel gelişmeleri yakından takip etmekte, kazançlarını en üst düzeye çıkarabilmek ve hareketlilikleri artırmak için her birinden nasıl yararlanacaklarını çok iyi şekilde analiz etmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde

yaşanan krizlerin göçü tetiklemesiyle Avrupa'ya doğru yaşanan göçlerde, göçmen kaçakçılığı ağlarının çeşitli stratejiler geliştirdiği bilinen bir gerçektir. 2013 yılında Akdeniz'de "Mare Nostrum" (Bizim Akdeniz) Operasyonu¹² sonucunda kaçakçılar birkaç hafta içinde, göçmenlerin sadece temel ihtiyaçlarını taşıdıkları sırt çantalarını kabul ederek, başlangıçta uzun yolculuklar için tasarlanmış dayanıklı gemiler yerine lastik botları kullanarak stratejilerini değiştirmiştir. Böylelikle kaçakçılar göçmenleri hedefledikleri ülkenin kıyısına kadar götürmek yerine, kurtarılmak için uluslararası sulara ulaştırmayı tercih etmeye başlamıştır. Daha dayanıksız ve aşırı yolcu ile yüklenen botların kullanılması göçmen kaçakçılarının karlarını en üst düzeye çıkarırken can kayıplarının artmasına neden olmuştur. Buna rağmen göçmenlerin kaçakçılık ağlarına yönelik taleplerinde herhangi bir azalma meydana gelmemiştir.

Sahte belgeler sunan kaçakçılık ağları, sağladıkları evrakların güncel olmasını ve devlet kurumları tarafından kabul edilmesini sağlamak için sahip oldukları bilgileri ve örnek belgeleri yakından takip etmekte, bilgi toplayıcılar aracılığıyla sürekli güncel tutmaktadır. Sosyal medya platformlarında Avrupa'daki kaçakçılık ağları yoluyla yapılan reklamlar, belirli aktörlerin bilgi toplama yeteneklerini göstererek, sahteliği tespit edilmesi zor olan belgelerin sunulmasını garanti etmektedir.

¹² Mare Nostrum Operasyonu, Marina Militaire tarafından 18 Ekim 2013'ten bu yana yürütülen askeri ve insani bir operasyon olarak bilinmektedir. 3 Ekim 2013'te, yaklaşık 500 düzensiz Afrikalı göçmeni taşıyan bir teknenin, Sicilya yakınlarındaki bir İtalyan adası olan Lampedusa yakınlarında batması ve 366 kişinin ölümüne yol açması, Lampedusa dramı olarak kayıtlara düşmüştür. Yaşanan bu trajik olayın ardından başlatılan operasyon, denizdeki düzensiz göçmenlere yönelik gerçekleştirilmiştir. 1 Kasım 2014'te kısmen FRONTEX'in Triton Operasyonu ile değiştirilmiştir.



Görsel 6. Sahte kimlik düzenleyen bir göçmen kaçakçısının paylaşımı.

Açıklama: Göçmen kaçakçısının 5 Haziran 2022 yılında Instagram hesabından alınan bir görüntüdür. Schengen Bölgesine ulaşmak isteyen göçmenler için bu tarz sosyal medya paylaşımları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sahte oturma izni, kimlik, mülteci statüsü gibi belgeleri hazırlayabilmektedirler. Göçmen kaçakçısına ait Instagram hesabının kullanıcı adı yazar tarafından bulanıklaştırılmıştır.

Aynı zamanda kaçakçılık hiyerarşisinde stratejik aktörler olarak bilinen bilgi toplayıcılar, ağları sürekli değişen düzenlemeler ve sistemlerle uyumlu tutmaktan sorumludur. Bilginin küresel olarak anında iletilmesini sağlayan modern iletişim teknolojisi kapsamında ortaya çıkan sosyal medya bu doğrultuda hem kaçakçılık ağları içinde hem de kaçakçı ile göçmen arasında önemli bir iletişim aracı haline gelmektedir. Afganistan üzerinden göçmenlerin kaçakçılığını yapan şebekeler, tüm transit ve hedef ülkeler hakkında sistematik bilgiler toplamak amacıyla kalıcı bir istihbarat grubu kullanmaktadır. Elde edilen bilgiler daha sonrasında Whatsapp, Facebook, Telegram, Instagram ve IMO¹³ gibi anlık mesajlaşma servisleri aracılığıyla göç rotası boyunca üst düzey aktörlerle paylaşılmaktadır. İletişimin hızlı ve gerçek zamanlı olması, ağları oldukça esnek hale getirmekte ve herhangi bir değişiklik durumuna anında uyum sağlama özelliği gösterebilmektedir.

¹³ Mesajlaşma ve arama yapma işlevi olan bu uygulama diğerlerine göre daha yoğun kullanılmaktadır. Numaralar kaydedilmediği için kaçakçılar tarafından daha güvenilir bulunmaktadır.

Sürücüler

Göçmen kaçakçılığı hiyerarşisinin en altında yer almalarına rağmen işleyiş için kilit aktörler arasındadır. Bu sebeple güvenilir üyelerden oluşmaktadır. Fiziki koşulların ve çatışmaların yaşanabileceği zorlu coğrafyalardan geçebilmek için alana hâkim olmak gerekmektedir. Sürücüler de bu alanları son derece iyi bilen ve ne zaman geçileceğini iyi hesaplayan kişiler olarak bilinmektedir. Özellikle sınır geçişleri esnasında kolluk kuvvetleri tarafından yapılan sınır devriyelerine dair molaların zamanını çok iyi bildikleri için faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürütebilmektedirler. Zaman ayarlamalarını birkaç dakika dahi kaçırmaları operasyonlarını tehlikeye atabilmektedir. Dolayısıyla, görüşme yapılan kaçakçıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere göçmen kaçakçılığı ağlarında sürücüler olarak görev alan kişiler çoğunlukla göçmen grubunun geçiş yaptığı bölgelerden işe alınmaktadır. Sürücüler, kaçakçılık dışında istihdam olanaklarının pek bulunmadığı yoksul bölgelerde yaşayan kişilerden oluşmaktadır. Hızlı bir şekilde kazanç sağlayan iş kapısı olduğu için tercih edilmektedir. Göçmen taşırken bu kişiler kazançlarını daha da artırmak için farklı ürünlerin kaçakçılığını gerçekleştirebilmektedir. Örneğin, Afganistan'daki bir kaçakçı İran'a ve Türkiye'ye göçmen taşırken beraberinde uyuşturucu taşıyarak mal kaçakçılığı yapabilmektedir. Hatta kimi durumlarda uyuşturucuyu göçmenlere taşıtabilmektedir (Takva, 2021).

Sürücüler, yalnızca yolcuların güvenli bir şekilde hedefe varmasından değil, aynı zamanda zincirleme giden sürecin bir sonraki aşamasının başarıyla tamamlanmasından da sorumludur. Bir diğer ifadeyle, kaçakçılık operasyonu esnasında göçmenlerin belirlenen rotalar üzerinden zamanında diğer aktörlere sorunsuzca teslim edilmesinden sorumludur. Bu aktörler, kolluk kuvvetleri tarafından yakalanma, çete ve hırsızlar tarafından soyguna uğrama hatta kimi durumlarda rakip kaçakçı grupları tarafından da saldırıya uğrama riskiyle en fazla karşı karşıya kalan kimselerdir. Bu nedenle, kaçakçılık ağında sürücülerin oldukça güvenilir, yetkin ve bunun karşılığında iyi bir getiri elde eden kişiler olduğunu söylemek mümkündür.

Koruyucular

Göçmen kaçakçılığı hiyerarşisinde yer alan koruyucular, kaçakçılık faaliyetlerinde sahada bulunan göçmenleri yerel çetelere ve rakip kaçakçı gruplarına karşı koruyan, göçmenleri kontrol altında tutmaya çalışan silahlı aktörlerdir. Koruyucuları kiralayan ve silahlandıranlar, devletlerin yetki alanı dışında ve kaçakçılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde silahları temin etmektedir. Dolayısıyla, silah piyasası da göçmen kaçakçıları tarafından yakından takip edilmektedir. Hareket halindeki göçmenlerin araçlarına eşlik ederek hem göçmenlerin kontrolünü sağlamakta hem de onları korumaktadır. Bu kişiler aynı zamanda göçmenlerin rotalar üzerinde konakladıkları şok evlerini korumakla sorumludur. Her bir kaçakçılık ağında meydana gelen şiddetin ve güvenlik riskinin boyutu, rotalar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Hırsızların ve çetelerin yoğun olarak bulunduğu Afganistan, Pakistan, İran koridorunda şiddetin yaygın olduğu bağlamlarda, daha fazla güvenliğe ihtiyaç duyulduğundan bu aktörlerin önemi ön plana çıkmaktadır. Göçmenlerin göç yolculuğu sırasında şiddet mağduru olma riski de bu bölgelerde artmaktadır. Özellikle devletlerin kontrol mekanizmalarını artırdığı ve yaptırımları ağırlaştırdığı yerlerde, kaçakçılar ve göçmenler arasındaki güç dinamiği de değişmektedir. Böyle durumlarda göçmenlerin savunmasızlığı artmakta, kaçakçının göçmeni boyun eğdirmek ve kontrol etmek için şiddet kullanma olasılığını yükseltmektedir.

Öte yandan, her ne kadar kaçakçılık ağları koruyucular üzerinden düzensiz yolculuk boyunca Afganların güvenliğini sağlama konusunda bir role sahip olsa da bu yolculuğa katılan bütün göçmenler için geçerli durum değildir. Özellikle bazı rotalar üzerinde bulunan yerel silahlı çeteler Afganları durdurarak değerli eşyalarını gasp etmekte, para alamadıkları kişileri ise zorla alıkoyarak ve işkence ederek ailelerinden fidye talep edebilmektedir (Qurbani, 2023). Bazı Afganlar kaçakçılar ile bu çeteler arasında iş birliği olduğunu, göçmen grubu bölgeye yaklaştığı zaman çetelere haber verildiğini ve bunun üzerine de çetelerin Afganları durdurmak ve eşyalarını zorla almak için geçtikleri yere geldiğini düşünmektedir. Kaçakçılar yerel çeteler veya terör örgütleriyle karşılaştıklarında göçmenlerin zarar görmeden hareketliliğine devam edebilmeleri için para toplamaktadır.

“Yolda eşyaları çalanlar oluyor. Yolda insan bile satıyorlar. Tecavüz ediyorlar. Rehin alıyorlar. Seni kaçırıyorlar, kaçakçıdan para

istiyorlar. Kaçakçı da aileni arıyor. Benim elimden bir şey gelmiyor diyerek para istiyor. Kaçakçı ve o kaçırılanlar arasında bazen anlaşma oluyor. Ama gerçekten kaçırılanlar da olabiliyor. Mesela beni rehin aldılar. Gece dağlardaydık. Türkiye sınırına yakın İran tarafında bizi çeteler yakaladı. Bizi aldılar bir yere götürdüler. Ordan para ödeyerek çıktık. O yüzden gelirken kaçakçı çok önemli.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

Bir başka karşılaşılan durum ise, özellikle ülke sınırlarına yakın kentlerde geçişler yapılırken kaçakçılar yer tarifinde bulunmakta ya da konum bilgisi göndermektedir. Bu süreçte Afganlara eşlik etmeyerek ayrılmakta ve yolun ilerleyen kısmında karşılarına silahlı gruplar çıkarak onları alıkoymaktadır. Tüm bunlardan hareketle, bazı alanlardan geçişlerin yapılabilmesi için kaçakçı ve yerel silahlı gruplar arasında gizli anlaşmaların söz konusu olduğu söylenebilir. Göçmenlerin yolculuğa başlamadan önce kaçakçılarla yaptığı anlaşmalara bağlı olarak bazıları göçmenlerin bu alanlardan geçişlerinin güvenli bir şekilde olması için yerel silahlı gruplara ödemeler yapmaktadır. Göçmenlerin olası bir mağduriyetinin kaçakçıların imajını zedelemesi bir sonraki süreçler için kendilerini zarara uğratabileceği düşüncesiyle kaçakçılık ağı burada yerel çeteler ile iş birliği yapabilmekte ve sorunsuz bir şekilde geçişlerini sağlayabilmektedir. Fakat kimi durumlarda kaçakçılar Afganlardan güvenli geçişler için teminat ve ekstra ödeme almasına rağmen kazançlarından kayba uğramamak adına yerel silahlı çetelerin göçmenleri gasp etmesine göz yumabilmektedir. Geçişlerin yapıldığı alanlar farklı kaçakçı ağları arasında paylaşıldığı için her bir kaçakçı grubunun kendine ait bölgeleri vardır. Örneğin, Van’ın sınır ilçelerinden biri Özalp’in göçmen kaçakçısı, diğer bir sınır ilçesi olan Başkale’nin göçmen kaçakçısının faaliyet yürüttüğü alanda iş yapamamaktadır. Ancak, birbirleri arasında zaman zaman iş birliği olabilmektedir. Bu da kendi bölgelerinde sınır güvenlik önlemleri arttığında göçmenleri diğer ilçelerden geçirebilmek için yapılmaktadır. Eğer ki bu alanlardan bir başka kaçakçı grubuna ait göçmenler geçmeye çalışırsa silahlı çeteler tarafından alıkonulabilmektedir.

“Hawaladar”: Hawala Tüccarları

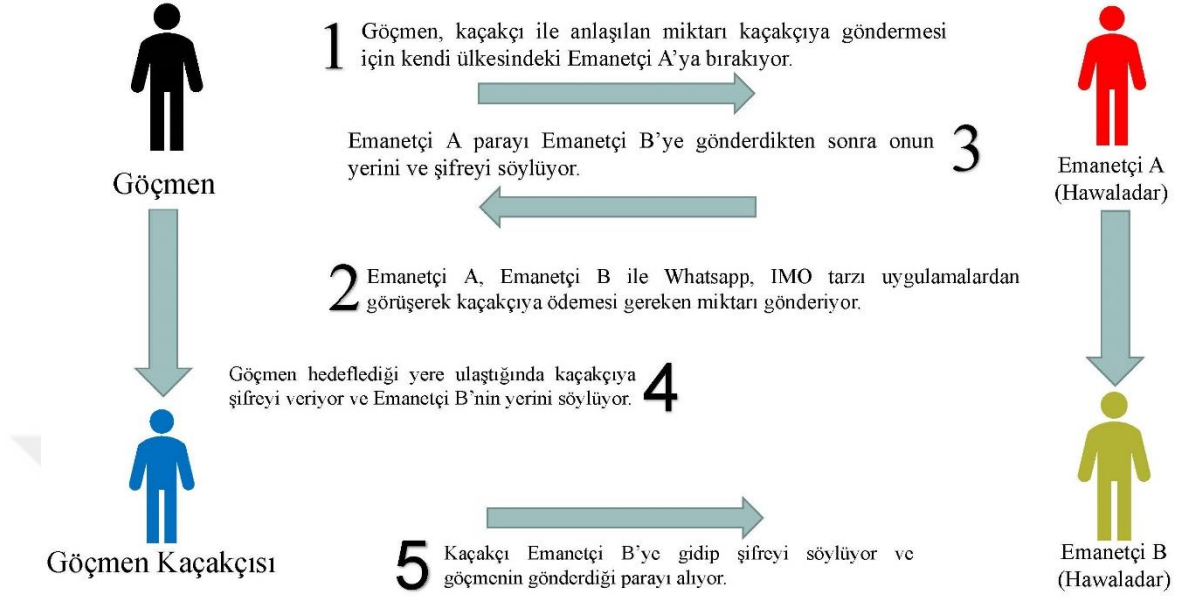
Yasa dışı ya da gayri resmi para transfer sistemi olarak bilinen *hawala* Ortadoğu ülkelerinde ve Asya’nın bazı bölgelerinde göçmen kaçakçılığı endüstrisinin işleyişinde önemli bir rol taşımaktadır. Hawala sistemi ile uzak mesafeler arasında neredeyse anında önemli miktarda para transfer edilmekte ve resmi finansal

kurumların engellemeleri başarılı bir şekilde atlatılmaktadır. Para, güven ilişkisine dayalı bir sistemde bireysel temsilciler aracılığıyla aktarılmaktadır. Aslında para fiziksel olarak hareket etmemekte, ödeme alınmakta ve kişiler arasında uzun süreli iş ilişkileri bulunduğu için de para kişilerde beklemektedir.

Hawala sisteminin göçmen kaçakçıları tarafından kullanıldığı durumlarda, göçmenlere yönelik şiddet eğilimi de azalabilmektedir. Sistemin işleyişi göçmen kaçakçıları, göçmenler ve parayı elinde bekleten, “*hawaladar*” olarak adlandırılan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Örneğin, göçmen kaçakçıları aracılığıyla yolculuğa çıkacak olan Afganlar, bir başka kent ya da ülkedeki kaçakçıya ödeme yapmak için kendi bulunduğu bölgedeki hawalalara parayı teslim etmektedir. Hawaladar daha sonrasında ödemenin yapıldığını doğrulamak için kaçakçının bulunduğu kentte ya da ülkede yer alan bir başka hawaladar ile iletişime geçerek parayı ona göndermektedir. Kaçakçı ve göçmen arasındaki anlaşılan tutara ve göç yolculuğuna bağlı olarak göçmen hedeflenen ülkeye ulaştığında kaçakçı parasını hawaladardan alabilmektedir. Kısmi emanet yönteminin kullanıldığı durumlarda, göçmen seyahate başlamadan önce kaçakçılar hizmet masraflarını karşılamak için göçmenden ücretin belirli bir yüzdesini almaktadır. Bu oran genellikle %40 ile %60 arasında değişmektedir. Geriye kalan oran ise güvenilir üçüncü taraf olan hawala tüccarlarına aktarılmakta ve onlarda tutulmaktadır. Ödeme, nakit olarak bir para transferi operatörü aracılığıyla ya da gayri resmi hawala sistemi ile yapılmaktadır. Ödeme yöntemlerinde yaygın kullanımda Bitcoin de bulunmaktadır.

Tüm bu süreçlerde göçmenden kaçakçıya paranın ulaşmasında numara veya kodlardan oluşan bir şifreleme yöntemi kullanılmaktadır. Göçmen, kaçakçı tarafından hedeflenen yere ulaştığı taktirde şifre kaçakçıya verilmekte ve kaçakçının bulunduğu yerdeki hawaladardan alınmaktadır. Teknolojinin günümüzdeki kadar aktif kullanılmadığı dönemlerde göçmenler fotoğraflarının yarısını ailesine yarısını da ülkesindeki hawalalara bırakırdı. Kaçakçılar aracılığıyla hedeflenen ülkeye ulaştığında ailesinden fotoğrafın yarısını ülkesindeki hawalalara vermesini isterdi. Hawaladar göçmenin fotoğrafının tamamını elde ettiğinde diğer ülkedeki hawalalara göndererek paranın kaçakçıya ulaşmasını sağlardı. Afganlar ve göçmen kaçakçıları ile yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere günümüzde süreç daha ziyade telefon yoluyla online ortamlarda gerçekleşmektedir. Doğrudan telefonda konuşarak ya da Whatsapp,

Telegram, IMO gibi uygulamalar aracılığıyla şifreler verilmekte ve paralar ilgili kişilere ulaştırılmaktadır.



Şekil 3. Hawala sisteminin işleyişi.

Açıklama: Göçmen kaçakçıları ve Afganlar ile yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Hawala tüccarları, faaliyetlerini kuyumcular, döviz büroları, bakkallar, seyahat acenteleri ve telefoncular gibi yasal ticari işletmeler üzerinden sunmaktadır. İşletmeler aracılığıyla göçmenlerden ve kaçakçılık aktörleri arasında gerçekleşen anlaşmalar sonucunda yasadışı olarak elde edilen paranın hukuki bir şekilde piyasaya eklenmesi sağlanmaktadır. Böylelikle kara para aklanarak yasal fonlara dahil edilmektedir. Fonların çeşitli kısmı bir dizi yasal işlem arasında taşınarak katmanlı hale getirilmektedir. Bu durum da paranın izlenmesini ve yasal olmayan yollardan geldiğinin anlaşılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

“Para zaten hemen verilmiyor. Genellikle bir yerde kasa bulunduruyorlar. Eğer ki kişi Afganistan’dan yola çıktıysa orada hawaladar oluyor. Onun yanına gidip ben kasana emanet para koyacağım ve bedelini de sana ödeyeceğim diyor. Kasayı kilitliyor ve kasanın şifresini sadece parayı koyan kişi biliyor. Rota diyelim ki Almanya oldu. Almanya’ya vardığında, polise iltica başvurusunda bulunduğu ve kampa yerleştiğinde hawaladarı arıyor. Diyor ki kasanın şifresi şu parayı alabilirsin ve kaçakçıya verebilirsin.”
(Makbule, Tacik, 25, İstanbul)

Hawaladarlar, kaçakçılar ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak aktarılan miktarın belirli bir yüzdesinden ya da döviz kurlarındaki dalgalanmalar yoluyla oluşan farklardan kârını almaktadır. Sınır ötesi para transferlerinin gerçekleştiği bu sistem üzerinden alınan komisyon oranı, bankacılık ya da diğer para transferlerini sağlayan kurumlarla karşılaştırıldığında genel olarak %1 ile %3 arasında değişmektedir. Oranın değişkenliği aktarılan miktara bağlı olmakla beraber araçların sayısına ve risk düzeyine bağlıdır. Western Union veya diğer benzer finans kurumları tarafından alınan gönderim ücreti %5'ten başlayarak daha yüksek oranlara çıkabilmektedir.

Hawala sistemi, arkasında hiçbir kanıt bırakmadığı için mali düzenleme, mali istihbarat birimleri ve şüpheli işlem raporları gibi geleneksel yasadışı finansal hareketlilikleri takip etme yöntemlerine yakalanmamaktadır. Bu nedenle göçmen kaçakçıları tarafından tercih edilmektedir. Sistem bünyesinde bürokrasinin olmaması, transferlerin resmi kanallardan çok daha hızlı olmasını avantajını doğurmaktadır. Sistem aynı zamanda anonim bir özelliğe sahiptir. Hesapların sahibi ve alıcılar tarafından oluşturulan şifreler aracılığıyla işlemleri gerçekleştirmektedir. 2015 yılından bu yana göçmen kaçakçılığı endüstrisinin genişleme göstermesi sonucunda karlardaki artış, hawala ağında yeniliğe uyum sağlamayı ve profesyonelleşmeyi hızlandırmıştır. Kimlikleri doğrulamak için akıllı telefonların kullanılarak şifreleme yöntemlerinin tercih edilmesi örnek verilebilmektedir.

Sahte Evrak Düzenleyicileri

Göçmenler başka bir yerde yeni bir hayata başlama umuduyla yolculuk etmektedir. Evrak sahteciliği yapan kişiler tarafından sunulan belgeler de genellikle göçmenlerin yolculuklarında kullanılmaktadır. Bir kişi geçerli bir sığınma talebinde bulunabilmesi ya da seyahat için vize alabilmesi için ihtiyaç duyduğu bütün belgelere sahip olmayabilir. Bu durumda sahte evrak düzenleyicileri ekonomik durumu iyi olan göçmenler için sahte pasaport düzenleyerek doğrudan gitmek istedikleri yere uçakla seyahat etmelerini sağlayabilmektedir. Afganlar için yaygın olan durum sahte İran pasaportu yaptırarak Türkiye-İran sınırını daha kolay geçebilmektir. Öte yandan, Türkiye'de şehirler arasında seyahat edebilmek için Göç İdaresi Genel Başkanlığı tarafından talep edilen yol izin belgesinin de sahtesi yapılabilir. Böylelikle Afganlar Türkiye-İran sınırından giriş yaptığı kentlerden Batı'daki büyükşehirlere doğru ilerleyebilmektedir.

“Van’da bize kaçakçılar sahte yol izin belgesi verdiler. Tatvan’da otobüs bileti alırken onları gösterdik. Van’da bizi 3-4 kez polisler çevirdi. O belgeyi gösterdik, bir şey olmadı. Türkiye’de hep otobüsle geldik biz. Şimdi (2022) çok zor. Herkes Tatvan’a kadar yürüyerek geliyor artık. O zaman polisler de yol izin belgesine bakıp bakıp geri verdiler. Bir şey demediler.” (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

“Bazı Afganlar yolculuklarını sahte belgeler, pasaportlar yaparak gerçekleştiriyorlar. Bunu daha çok Suriyeliler yapıyor fakat Afganlar içinde de yapanlar var. Sahte pasaportlar aracılığıyla Avrupa’ya gidiyorlar. Bunun için yüksek fiyatlar gerekiyor. Kaçakçılar bunları ayarlıyor.” (Gazeteci X ve Y, Paris)

Sosyo-ekonomik profili daha iyi olan ya da kaçakçılara daha fazla ücret ödeyen göçmenler tehlikeli kara yollarından ve sınır geçişlerinden kurtularak daha az riskli bir şekilde göç yolculuklarını yerine getirebilmektedir. Düzensiz göçün artışıyla beraber göçmen kaçakçılığına olan talepte de artış olmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar her geçen gün daha uzmanlaşmış kişiler tarafından orijinalinden ayırt etmesi oldukça zor olan sahte belgeler yapabilmektedir.

Göçmen kaçakçıları tarafından sahte belgeler çeşitli şekillerde sunulmaktadır. İlk olarak ve en yaygın haliyle, kaybolan, çalınan, üzerinde oynanan ya da kiralanan orijinal belgeler uzman suç ağıları tarafından toplanmakta ve satılmaktadır. Suç şebekeleri pasaport başvuru sürecinde gerekli belgeleri taklit ederek veya çalarak envanterlerindeki pasaport sayısını artırabilmektedir. Her ne kadar pasaportların güvenlik önlemlerini artıran düzenlemeler gelmişse ve pasaport başvuru belgeleri daha zor hale dönüşmüşse de alınan yeni önlemlerin çoğu geç gelmiş ve karaborsada dolaşımda olan çok sayıda sahte pasaport bulunmaktadır.

“Buradaki kaçakçı adama (Afganlara) belge düzenliyor. Birebir Göç İdaresinin düzenlediği ile aynı belgeyi hazırlıyorlar. Adamlar sistemi çok iyi biliyorlar. Atıyorum 10 tane yasal isim var işte Ahmed Revani, Süleyman Hasani vs. Bu adamlar normalde aranan insanlar listesinde yok. Mesela bu isimler üzerine belge düzenliyorlar.” (Göçmen Kaçakçısı Y, E, 37, Van)

“Kaçakçılar 15-20 bin Euro alarak size Schengen vizesi çıkartabiliyor. Evraklarınızı sahte bir şekilde hazırlıyorlar. Yani mesela sizi şirket sahibi olarak gösteriyorlar. Zengin birisi gibi gösteriyorlar. 2017’de 9-10 bin euroydu, şimdi (2022) 15-20 bin euroya yükseldi. Vizeye siz başvuruyorsunuz ama belgeleri kaçakçılar ayarlıyor.” (Makbule, Tacik, 25, İstanbul)

Sahte belgeler konusunda uzmanlaşmış kaçakçı ağları, göçmenlere hazırlayacakları pasaportların ait olduğu devlete ve diğer faktörlere bağlı olarak maliyetleri değiştirebilmektedir. Örneğin, Birleşik Krallık veya ABD pasaportları için 20.000 ila 30.000\$'a kadar fiyatlar çıkabilirken; saygınlık bakımından daha düşük ve ülkelere girişte vize gerektiren pasaportlara 3.000 ila 5.000\$ aralığında erişilebilmektedir. Göç hareketliliğindeki küresel eğilimler talebi etkilediği için fiyatı artırabilmektedir. Örneğin, 2015 yılının başlarında Suriye pasaportuna sahip olan kişilerin sığınma süreçlerine erişim hakkı daha hızlı ve başarı şansı daha yüksek olmuştur (European Asylum Support Office, 2016; Pew Research Center, 2016). Bu nedenle, Suriye pasaportları karaborsaya düşmüş, onlara olan talep ve fiyat artmıştır. Kaçakçılık piyasası yaşanan bu duruma anında uyum sağlamıştır. Bulgaristan'da 10.000'in üzerinde sahte Suriye pasaportuna el konulması, pazarın muhtemel ölçeği hakkında bir fikir vermektedir. Buna ek olarak, kaçakçı grupları göçmenlere yasal olmayan yollarla elde edilen meşru vizeler sağlayarak kendi pasaportlarıyla seyahat etmelerine izin vermektedir. Avrupa ülkeleri için vize fiyatlarının 5000 ile 10000€ arasında değiştiği bilinmektedir (FRONTEX, 2020a ; UNODC, 2018a). Pasaport teknolojisi, özellikle biyometrik pasaportların kullanımı da dahil olmak üzere her geçen gün daha karmaşık hale dönüştükçe, vize dolandırıcılığı da büyüyen bir yasa dışı sektör haline gelmektedir.

Gerçek bir pasaportun elde edilemediği durumlarda, suç şebekeleri tamamen sahte belgeler üretebilmektedir. Pasaport doğrulama sistemleri giderek sahte belgeleri tespit edecek teknolojiye sahip olsa da dolandırıcılar bu teknolojiye de ayak uydurabilmektedir. Göçmenler için önemli geçiş güzergahı üzerinde bulunan İstanbul, Atina, Belgrad gibi şehirler, sahte belge endüstrisinin merkezleri veya en azından asıl üretim başka yerde olmasına rağmen, sahte belgeleri satanların bulunabileceği yerler haline gelmiştir (Dragojlo, vd., 2023; EUROPOL, 2023). İstanbul bu ağlar arasında önemli bir kent olarak bilinmektedir (Yıldız, 2017; European Commission, 2015).

Kaçakçılıktan sağlanan gelir yerel tabanda ilgili kişiler için konut satın alma, meşru işlere sermaye aktarma gibi farklı iş alanlarına yönelik fayda sağlayabilmektedir. Göçmen kaçakçılığına bağlı yapılan ticaret aynı zamanda göçmen nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan birçok alanı da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Afganlar düzensiz hareketlilikleri boyunca konaklama, yemek veya diğer hizmetlere

gereksinim duymaktadır. Bu alanlarda kaçakçılık faaliyeti yürütenler için diğer ekonomik alternatiflerin kısıt olduğu bölgelerde kazançlı bir istihdam olanakları haline gelebilmektedir.

Bununla birlikte, yüksek oranda suç kapsamına giren kaçakçılık gruplarının elde ettiği kârların büyük bir kısmı büyük olasılıkla yeniden kaçakçılık işine aktarılmaktadır. Örneğin, elde edilen gelir kaçakçılığın daha yoğun yapılabilmesi için araç ve tekne satın almak için kullanılabilir. Kazanılan paralar aynı zamanda kaçakçılık ağını güvenlik boyutunda diğer rekabet ettikleri gruplara karşı güçlendirmek için silah temininde kullanılmaktadır. Rakip gruplar ile yaşanan güç mücadelesinde ya da grubun zararına yönelik doğabilecek tahakküm ilişkilerini engellemek adına şiddete eğilim gösterme durumu yaşanabilmektedir. Örneğin, Van'da kaçakçılar kendi aralarında birbirlerinin alanlarına müdahale ettikleri gerekçesiyle kimi zaman ölümle sonuçlanabilen çatışmalara girebilmektedir. Dolayısıyla kaçakçılıktan elde edilen gelir iki tarafı keskin bir kılıç olarak düşünülebilir. Bir tarafı istihdam kaynağı olarak gözüküp meşru olmayan bir sektör yaratmakta, diğer tarafı da güvensizlik için bir katalizör görevi taşımaktadır.

3.1.4. Göçmen Kaçakçılığı Endüstrisinin Ekonomisi

Kaçakçılık endüstrisinin işleyişinin anahtarı, bir göçmenin düzensiz yollarla göç etmek için yardıma ihtiyacı olduğu ve hayatını başka üçüncü kişilere emanet ettiği için bir kaçakçıya aradığı en önemli unsurlardan biri yüksek düzeyde güvendir. Kaçakçılık ağlarındaki kişiler, “müşteri” kazanabilmek için büyük ölçüde etnik veya kültürel bağlara dayanan sosyal ağlardan yararlanmaktadır. Kaçakçıların başarılı bir hizmet sunmaları kâr oranlarını maksimize etmektedir. Aksi durumda hem kaçakçılık şebekesi hem de göçmenler tarafından başarısız bulunmaları kazançlarını riske sokabilmektedir.

Sosyal medya, kaçakçıların hizmetlerinin reklamında ve kazançlarının artmasında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Göçün zorunluluk ya da kültürel bir fenomen haline geldiği Afganistan'da, çoğu Afgan ya bir kaçakçının numarasına sahiptir ya da onu nasıl elde edebileceğini bilmektedir. Bununla birlikte kaçakçılık

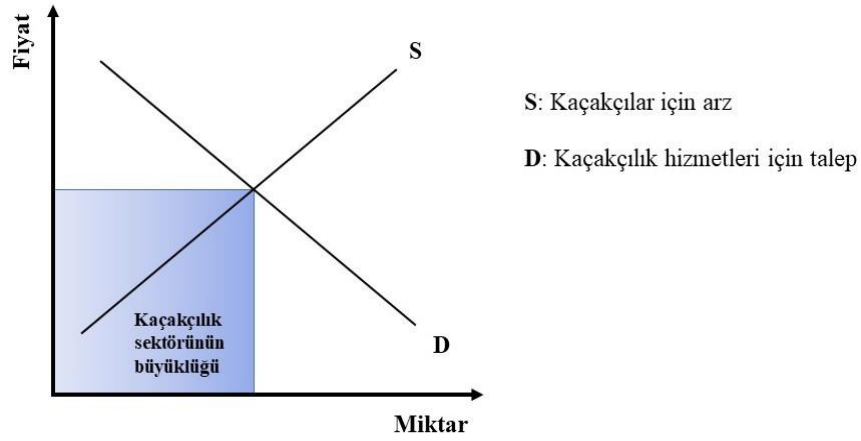
bağlantılarının artan erişilebilirliği, Afganların kolaylıkla bu kişilere ulaşmasını sağlamaktadır.

“Bizim zaten kendi köyümüzde kaçakçı var. Onunla konuştum. İran’a gitmek istiyorum diye anlaştım. 5 yıl önce 400 dolar falan verdim kaçakçıya.” (İlyas, Özbek, 23, İstanbul)

“Kaçakçılarla çok kolay bir şekilde iletişim kuruyoruz. Hani hangi taşın altına baksak kaçakçı çıkıyor. Afganistan’da durum böyle yani. Kaçakçıların her yerde adamları var.” (Sinan, Tacik, 20, İstanbul)

Sosyal medya söz konusu olduğunda, kaçakçılar devletin aldığı önlemleri kolaylıkla aşıyormuş gibi bir imaj oluşturmaktadır. Bu durum da geniş göçmen havuzlarının yolculuğa dair umutlanmasıyla sonuçlanmakta, göçmenlere çeşitli bilgi sağlayarak göç etmesinin çok zor olmadığı yönünde teşvik sağlamaktadır. Fakat sosyal medya ağındaki yanlış reklamların yoğunluğu, yolculuğun sorunsuz ve mükemmel şekilde geçeceğine dair oluşturulan algı göçmenlerin hareketliliğini artırmakta, suiistimalini ise açık hale getirmektedir.

Çeşitli kanallar aracılığıyla aktarılan reklamlar ve teşvikler düşünüldüğünde, esasen göçmen kaçakçılığı, arz ve talep kanunlarıyla belirlenen ve büyük ölçüde piyasa dinamikleri tarafından düzenlenen bir sektördür. Kaçakçılar, yolculuk için anlaşacakları göçmenlere bağlı olarak, Şekil 4’te gösterildiği üzere arz eğrisi boyunca farklı fiyat noktalarında faaliyet göstermektedir. Buna karşılık, farklı gelir seviyelerine sahip düzensiz hareket etmek isteyen Afganların kendilerine yardım edecek kolaylaştırıcılara ihtiyacı vardır. Kesişme noktası, kritik göçmen kitlesinin ödemeyi karşılayabildiği yerdir. Kendileri için maliyet ve risk seviyeleri göz önüne alındığında, onları bu fiyata hareket ettirmeye hazır kaçakçılar vardır.



Şekil 4. Göçmen kaçakçılığı endüstrisinin arz-talep eğrisi.

Kaçakçılık hizmetlerine olan talep, göçün getirdiği zorluklarla orantılı olarak artmaktadır. Bir göçmenin yolculuğunda aşması gereken engellerin düşük olduğu yerlerde, bir kaçakçının hizmetlerine daha az ihtiyaç vardır; engellerin yüksek olduğu yerde, bir kaçakçıya olan ihtiyaç da o kadar artmaktadır.

Göç güzergahına bağlı olarak koşullar ne kadar zor hale gelirse çok daha az aktör kaçakçılık ağı içerisinde yer almaktadır ve talep edecekleri fiyat oldukça yüksektir. Fırsatçılar ve geçici kaçakçılar bu durumda aktif olamazlar ve geriye yalnızca en yetkin, tecrübeli ve tartışmasız en fazla fiyatı talep edecek aktörler kalmaktadır. Onlar da en geniş kaçakçılık ağlarına sahip aktörler olarak bilinmektedir. Kaçakçılar, hizmetleri için talep yaratmamaktadırlar. Sadece kârlarını artırmak için pazarı şekillendirmek, genişletmek ve büyütmek için önemli mesafeler kat etmektedir. Kaçakçılar, yalnızca pasif faydalancılar olarak değerlendirilmemeli, aynı zamanda göç akışlarını etkileyen bir faktör olarak anlaşılmalıdır.

Göç endüstrine bağlı bu sektörde, belirli bir zamanda gerçekleşen yolculuğun fiyatını çeşitli faktörler belirlemekte ve fiyat piyasanın dinamiklerine göre dalgalanmaktadır. Yolculuğun maliyeti, göçmenlerin ne kadar erken ödeme yaptıkları, yolculuğun ne kadar sürdüğü, hizmet aldıkları grubun profesyonelliği, yerel aktörlerin sayısı gibi kapsamlı ve karmaşık bir ağa göre değişmektedir. Kaçakçılık piyasası oldukça esnek bir yapıya sahip olduğu için bazı durumlarda bölgelerin değişen göç politikasına bağlı olarak alınan önlemlere, siyasi ve ekonomik konjonktüre göre fiyat

dalgalanmaları değişebilmektedir. Düzensiz göç yolculuğunda fiyatı belirleyen dinamikler şu şekilde gerçekleşmektedir:

- **Talebin düzeyi ve aciliyeti:** Normal koşullarda kaçakçıların uyguladığı fiyat düştükçe düzensiz göç talebi artacaktır. Ancak bu durum bütünüyle talebin niteliğine bağlıdır. Koşullar sebebiyle göç etmek zorunda kalan mülteciler ve ekonomik göçmenler karşılaştırıldığında durum farklılık taşımaktadır. Mülteciler için daha az esnek bir talep eğrisi oluşurken, ekonomik göçmenlerin daha esnek bir talep eğrisi ortaya çıkmaktadır.
- **Risk düzeyi:** Yukarıda açıklandığı üzere, bir kaçakçının rolü, göçmenlerin fiziksel, coğrafi ve/veya politik olabilecek engelleri aşmalarına yardımcı olmaktır. Risk düzeyi ne kadar yüksekse veya sunulan hizmet ne kadar özelse, bir kaçakçı geçiş için bir göçmenden o kadar fazla ücret talep etmektedir. Örneğin, bir araba konvoyunu Nimruz çölünde güvenli bir şekilde dolaştırabilen sınırlı sayıda aktör vardır.
- **Güven düzeyi:** Göçmenlerin hayatları tehlikedeyken sadece fiyata değil, aynı zamanda kaçakçının itibarına, güvenilirliğine ve sunulan hizmete karşı da duyarlılık gösterebilmektedir.

Kaçakçılar iş hacmini genişletmek ve yeni müşteriler kazanmak için fiyat teşvikleri belirlemektedir. Göçmen grubunun büyüklüğü, sert hava koşulları ve önlemlerin katılığı gibi durumlarda kaçakçılar tarafından çeşitli indirimler sunulmaktadır. Örneğin, Afganistan'dan Türkiye'ye gelmek isteyen göçmenlere kaçakçılar kışın oluşturduğu zorluklar sebebiyle talebin düşmesine bağlı olarak çeşitli teşvikler ve indirimler sunabilmektedir. Sürekli olarak aktarılan grup indirimleri üzerinden fiyatlandırma anlaşmaları, piyasanın büyüdüğünün bir göstergesidir. Bir diğer büyüme göstergesi ise çoklu deneme paketlerinin sunulmasıdır. Örneğin, göçmenlerin Afganistan'dan Türkiye'ye uzanan yolculuklarında sınırı başarılı bir şekilde aşmak adına üç girişim için üzerinde anlaşmaya varılan bir miktar ödenmektedir. Benzer durum ABD sınırını geçmek için Orta ve Güney Amerika ülkelerinden gelen düzensiz göçmenler için de geçerlidir (Dandurand, 2020; UNODC, 2018b). Dolayısıyla, göçmen kaçakçılığı yereldeki farklılıklar bir kenara bırakılırsa oldukça küresel bir boyut ve ağ taşımaktadır.

Tüm bunlardan hareketle Afganların anlatıları ele alındığında, Afganistan'dan Fransa'ya kadar uzanan düzensiz hareketlerde göçmen kaçakçılarının belirgin bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir. Yolculuğun daha iyi anlaşılabilmesi için kaçakçılığın detaylı bir şekilde ele alındığı bu bölümün ardından menşei ülkeden hedeflenen yerlere yönelik hareketliliğin nasıl gerçekleştiği farklı parametreleri dikkate alınarak açıklanacaktır. İlk olarak Afganların kendilerine çizdirilen zihin haritaları kapsamında yolculuk değerlendirmeye alınacak, ardından geçiş yapılan güzergahların her biri detaylıca ele alınarak dijital haritalarla analiz edilecektir.

3.1.5. Afganların Zihin Haritaları: Yolculuk Deneyimlerine ve Göç Rotalarına Dair Çıkarımlar

Mekânsal özelliklerin sembolik temsilleri haritalardır. Tanımları gereği, içerme ve betimleme biçimlerini içeren projeksiyonlardır. Bu nedenle, kavramsallaştırılmaları ve uygulanmalarında çerçeveleme, kodlama ve grafik tasarıma tabidirler. Dünyayı olduğu gibi haritalandırmaya yönelik en pozitivist girişim dahi zihinsel bir dönüşüm içermektedir (Götz & Holmén, 2018). Dolayısıyla, sınıf duvarlarında asılı olanlardan şehir sokaklarının ve metroların temsil edilmiş hallerine, akıllı telefonlardaki ve uçak ekranlarındaki GPS'lere kadar bütün haritalar, tasarımları harita yapımcılarının kararlarına dayanan zihinsel haritalardır.

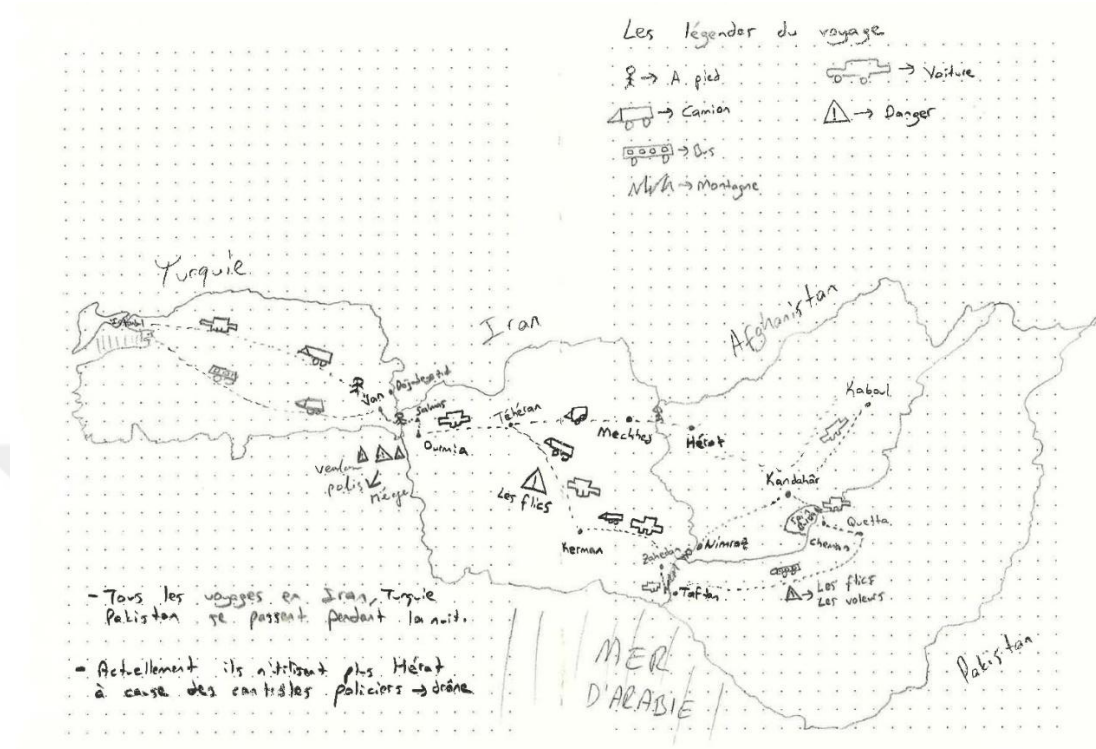
Bununla birlikte, tüm haritalar sanatsal kavramlar olsa da mekânsal ilişkilerin sabit kartografik tezahürleri olan haritalar ile anlamın mekânsallaştırılması ile bireylerin veya insan gruplarının düşüncelerinde yaşayan zihinsel haritalar arasında temel bir ayrım yapılabilir. Görsel olarak gerçekleştirilen haritalar, onları şekillendiren altta yatan zihinsel haritalar hakkında fikir vermek için analiz edilebilir ve sundukları coğrafya kadar sosyo-kültürel açıdan önemli olabilecek zihniyetleri veya gündemleri ortaya çıkarabilmektedir. Zihinsel haritalar, dünyayı yapılandıran sosyo-mekânsal hiyerarşiler gibi nesnelleştirilmiş kartografik bilginin önyargılarını ortaya çıkarmak veya kolektiflerin ve bireylerin kendilerini çevrelerinde nasıl yönlendirdiklerini keşfetmek ya da dünyayı nasıl algıladıklarını anlamak için deşifre edilebilir.

Zihinsel haritalama, katılımcıların yerleri yaratıcı ve görsel bir şekilde temsil etmelerini sağlayan katılımcı bir görsel yöntemdir (Madaleno, 2010) ve bu nedenle

çoklu yerlerin ve göçlerin coğrafi tahayyüllerini incelemek için çok uygundur. Çağdaş zihinsel haritalama örnekleri bu anlamda yerlere atfedilen nitelikleri incelemektedir. Zihinsel haritalar, bir temel harita aracılığıyla göç modellerini varsaymak yerine doğrusal olmayan hareketlere izin vermektedir (Campos-Delgado, 2017). Katılımcılar neyin dahil edilip edilmeyeceğini seçmekte ve haritalarını nasıl çerçeveleyeceklerine karar vermekte özgür kalmaktadır. Bu nedenle zihinsel haritalama, gelecekteki, şimdiki ve geçmişteki yolculuklara ilişkin anlayışları, algıları, arzuları ve deneyimleri yansıtmak için önemli bir araç haline gelmektedir.

Tez çalışması çerçevesinde Afganların düzensiz yolculuklarına ilişkin rotaların ortaya konulmasında iki yol tercih edilmiştir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle Afganların yolculuğun aktörleri olarak rotalar esnasında sınır geçişlerini, ülkeleri, karşılaştıkları durumları aktarabilmek adına kendilerinden zihin haritaları çizmeleri istenmiştir. Görüşme yapılan 89 Afgan göçmenden 10 tanesi zihin haritası oluşturmuştur. Sayının sınırlı düzeyde kalmasının en temel sebebi büyük bölümünün çizim yeteneklerinin olmadığını belirtmesidir. Katılımcılar arasında okuma-yazma bilmeyen Afganlar da çizim yapma konusunda istekli davranmamıştır. Afganların karşılaştıkları deneyimleri zihin haritalarına aktarabilecek kadar çizim becerilerinin olmadığını düşünmeleri de sınırlılıklar arasında yer almıştır. Ayrıca, katılımcıların harita çizimi için uygun mekânlarda bulunmayışı da sayının azlığında etkili olmuş, uygun mekânların kullanımı için yapılan davetlere bazıları tedirgin yaklaştığı için yazar tarafından ısrar edilmemiştir. Zihinsel haritalama öncesinde katılımcılara boş bir kâğıt ve çeşitli renklerden oluşan kalemler verilmiştir. Çizim için aktarılan talimat ise yolculuk esnasında geçtiğiniz güzergahları aklınızda kalan zorluklarla birlikte resmetmeleri yönünde olmuştur. Ancak bu talimat bazı katılımcılar için yeterli olmamıştır. Çalışmanın sanatsal bir yetenek gerektirmediğini anlatabilmek adına başka konularda ortaya konulan basit zihin haritaları örnek olarak gösterilmiştir. Katılımcıların stili kopyalaması riskini azaltmak için bu haritalar hem farklı temalarda hem de hızlı bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca katılımcılara çizilen hiçbir şeyin doğru ya da yanlış olmadığı vurgulanmış ve açıkça haritalamaya atıfta bulunmak yerine katılımcılardan yolculuklarını nasıl gördüğünü çizmeleri istenmiştir. Haritalamalar yapılırken katılımcılar gözlemlenmiş ve haritalarını açıklamaları talep edilmiştir. Bu

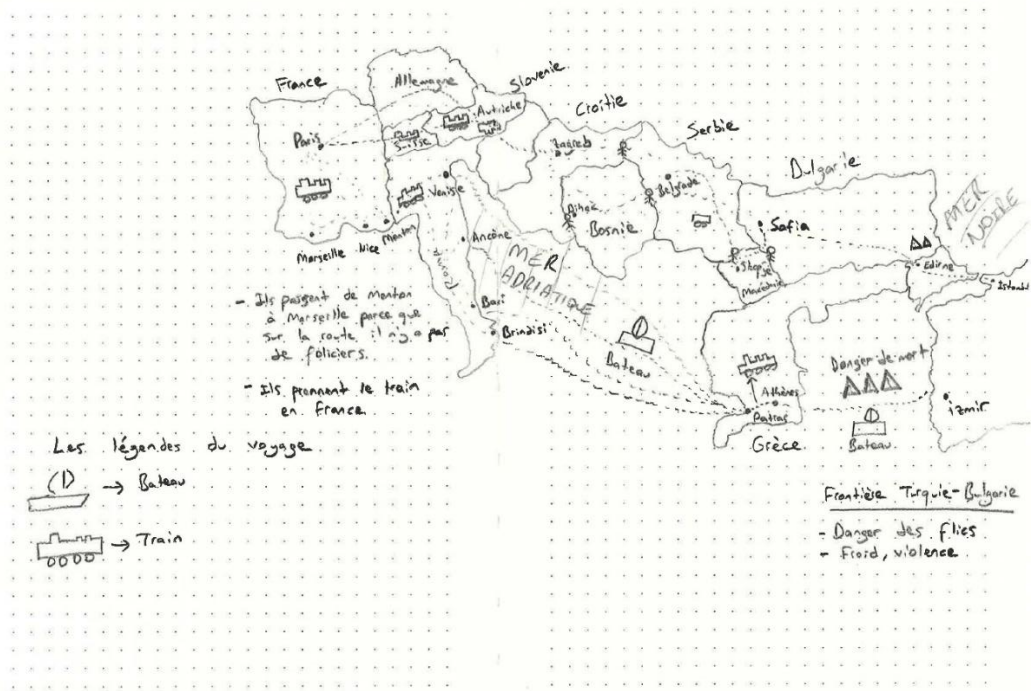
bağlamda çizilen haritalara yönelik değerlendirmeler coğrafi bir perspektifle ele alındığında oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır.



Harita 1. Aziz (Hazara, 30, Paris)'in Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.

Afganistan'dan başlayan ve Paris'e kadar uzanan yolculuğunda Aziz izlediği güzergahı zihin haritasıyla aktarırken ülkelerin konumunu ve dünya yüzeyindeki şeklini doğru bir biçimde aktarmıştır. Kendisinin eğitim seviyesinin yüksek lisans olması zihin haritasının bu şekilde çıkmasında önemli bir etki olarak düşünülmektedir. Ayrıca uzun yıllardır Fransa'da yaşaması nedeniyle haritada kullandığı ifadeleri Fransızca belirtmiştir. Harita çizimi esnasında güzergâh boyunca yer alan önemli şehirleri ve geçiş noktalarını belirtmiştir. Aziz'in haritasında doğal ve beşerî olmak üzere iki tür engel yer almaktadır. Doğal engeller dağlar, çöller, denizler ve iklim koşulları şeklinde farklılaşmaktadır. Örneğin; kendisi çizim esnasında Türkiye-İran sınırını kışın geçtiği için kar kelimesini yazmış, iklim koşullarının zorluğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, Nimruz'dan Pakistan ve ardından İran'a geçildiğini belirterek bu bölgede çöl gibi alanları aştıkları, yüksek ve dağlık yerlerin kullanıldığını belirtmektedir. Beşerî engellerde ya da risklerde ise sınır güvenlik önlemlerini, polisleri, kaçakçıları ve hırsızları çizmektedir. Sınır duvarı, dronlar, tel örgüler gibi

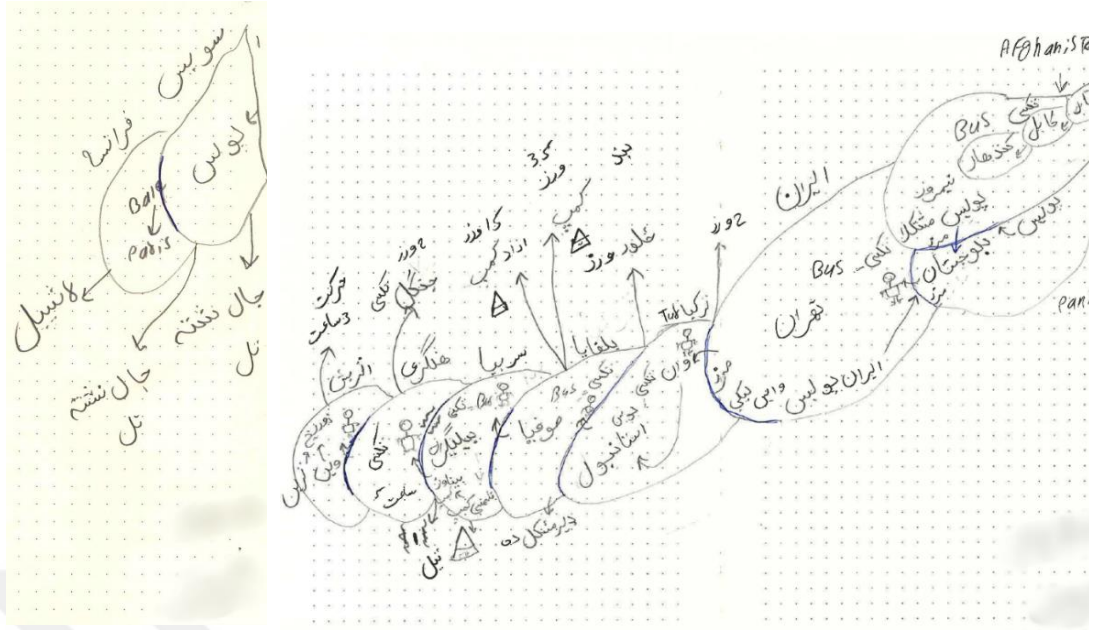
hususlar zihin haritasında detaylı bir şekilde görselleştirilmese de Aziz'in harita çizimi esnasında üzerinde durduğu engeller olarak ön plana çıkmıştır. İran ve Türkiye üzerindeki yolculukta polis kelimesine atıfta bulunarak güvenlik kontrollerine atıfta bulunmaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye dek izlenen rotada çeşitli ulaşım araçları ve yürüyerek yol alındığı anlaşılmaktadır. Her bölgeye özgü bir ulaşım ve geçiş yöntemi kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, dağlık alanlarda yürüyüş, şehirlerarası yollarda ise kamyonlar ve minibüsler gibi büyük araçlar tercih edilmektedir. Haritanın solunda yer alan cümlelerde güvenlik güçlerinden kaçma stratejisi olarak Türkiye, İran ve Pakistan'da düzensiz yolculuğun gece boyunca yapıldığı yazmaktadır. Aziz tarafından haritada ünlem işaretiyle aslında tehlikeli durumlar vurgulanmaktadır. Bunlar polis kontrolleri, kaçakçılar, hırsızlar ve doğal engeller şeklindedir. Bu durumlar, göçmenlerin düzensiz yolculuğu boyunca sürekli bir tehdit algısı içinde yaşadığını göstermektedir. Haritada belirtilen hırsızlar ve diğer tehdit unsurları, göç sırasında göçmenlerin şiddet, gasp ya da sömürüye maruz kalabileceğini yansıtmaktadır.



Harita 2. Aziz (Hazara, 30, Paris)'in Türkiye-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.

Aziz'in ilk haritasının devamı niteliğinde olan bu görselde Türkiye üzerinden Paris'e kadar nasıl bir rotanın takip edildiği yansıtılmaktadır. Aziz Fransa'ya uzanan yolculuğu hem kendi tecrübesi hem de Paris'e gelen diğer Afgan göçmenlerden dinleyerek rotaların çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Burada ön plana çıkan iki husus vardır. Birincisi Yunanistan ve İtalya üzerinden takip edilen deniz rotasıyken, diğeri ise Bulgaristan ve Yunanistan üzerinden izlenen kara rotasıdır. Bu yönüyle rotalar oldukça karmaşık bir nitelik taşımaktadır. Her iki güzergahın da kendine has tehlikeleri ve riskleri bulunmaktadır. Kara rotası üzerinde özellikle Türkiye-Bulgaristan sınır geçişleri esnasında polislerin ve çetelerin şiddetlerine maruz kalındığı, iklim koşulları sebebiyle soğuktan ciddi düzeyde etkilenildiği aktarılmaktadır. Ulaşım araçları kullanılan güzergahların yapısına göre değişse de kara rotası takip edildiğinde sınır geçişleri genellikle yürüyerek yapılmaktadır. Ayrıca Schengen Bölgesine girildiği andan itibaren artık yürüyerek ilerlemek yerine Afganların trenleri kullandığı aktarılmaktadır. Türkiye'nin kıyılarından Yunanistan'a deniz yoluyla şişme botlar aracılığıyla geçişler esnasında ciddi ölüm tehlikesiyle karşılaşıldığı vurgulanmaktadır.

Aziz tarafından çizilen her iki harita da göçmenlerin karşılaştıkları engelleri aşmak için esnek stratejiler geliştirdiklerini göstermektedir. Haritadaki notlar, düzensiz göç yolculuğunun sistematik bir planlama değil, genelde mevcut duruma göre şekillenen bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Ulus-devletlerin uyguladığı sınır güvenlik politikaları çerçevesinde yolculukta kullanılan rotalar ve araçlar, göçmenlerin genellikle tehlikeli seçeneklere yönelmek zorunda kaldığını yansıtmaktadır. Bu iki zihin haritası, Afganistan'dan Paris'e yapılan düzensiz göçün zorluklarını ortaya koymaktadır. Coğrafi açıdan uzun mesafeler ve tehlikeli geçişler, sosyolojik açıdan ise göçmenlerin karşılaştığı şiddet ve güvensizlik durumları dikkat çekmektedir. Bu tür bir yolculuk, göçmenlerin hayatta kalma mücadelesini ve daha iyi bir yaşam arayışını dramatik bir biçimde vurgulamaktadır.



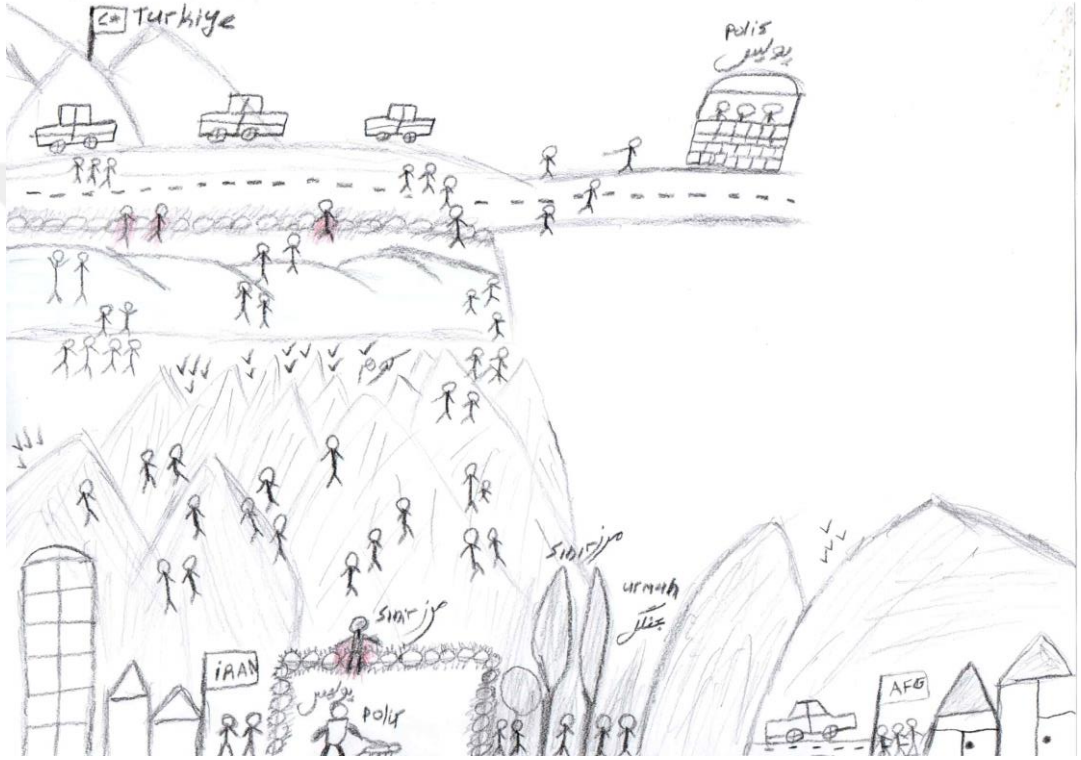
Harita 3. Zeynel (Peştun, 23, Paris)’in Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.

Açıklama: Zeynel zihin haritasını çizerken tek sayfaya sığmadığı için soldaki harita da ilk görselin devamı olarak eklenmiştir. Ayrıca haritayı çizen kişi gerçek ismini belirttiği için yazar tarafından bulanıklaştırılmıştır.

Göç rotalarının ardışık ve parçalı halini yansıtan Zeynel’in haritası düzensiz göç yolculuğuna dair birçok unsuru ortaya koymaktadır. Ülkelerin fiziki büyüklük açısından temsil düzeyi gerçeği yansıtmasa da hareketliliğe ilişkin oldukça zengin içerik barındırmaktadır. İlk olarak geçiş yapılan yerler değerlendirildiğinde, Afganistan’dan çıkışta düzensiz geçişler için kullanılan Nimruz bölgesi ön plana çıkmaktadır. Afganistan-İran sınırında uygulanan politikalar sebebiyle Afganlar önce Pakistan’a oradan İran’a geçmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Zeynel, Nimruz’dan Belucistan bölgesine erişmiş, daha sonra İran içlerine ilerlemiştir. Ancak, bu esnada hem Pakistan’da hem de İran’da güvenlik birimleriyle karşılaşmıştır. Pakistan’da polislere rüşvet vererek ilerlediğini belirtmiş, fakat İran polisinin kendilerini Pakistan tarafına sınır dışı ettiğini söylemiştir. Yakalanmamak adına göçmen kaçakçıları tarafından daha riskli çöl bölgesini kullanarak Tahran’a ilerlemeyi başarmışlardır. Diğer Afganların anlatılarında olduğu gibi İran’da şehirlerarası geçişler büyük ölçüde otomobillerle yapılmaktadır. Türkiye sınırına yakın şehirlere ulaşıldığında Türkiye’ye varabilmek için sınırlar yürüyerek geçilmektedir. “En zorlandığımız yerlerden biri Türkiye-İran sınırıydı. Soğuk bir taraftan, dağlık alanlar bir taraftan, göçmen kaçakçısının günlerce yürütmesi bir taraftan bizi hayli yormuştu. 2 günümüzü orada

geçirmek zorunda kaldık.” Sınırdaki yapılan güvenlik duvarı, kazılan hendekler, termal kameralar gibi önlemler geçişleri zorlaştırırken, rotaları daha riskli ve engebeli alanlara doğru kaydırmaktadır. Geçişler esnasında sınırda bulunan çeteler tarafından kaçırılıp alıkonularak serbest bırakılmak için ailelerden 5.000\$, 10.000\$ gibi yüksek meblağlarda para istenebilmektedir. Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra İstanbul’a geçmeye çalıştığını söylemiştir. Güvenlik birimlerinin yakalaması durumunda İran’a sınır dışı edilme korkusu yaşayarak İstanbul’a ilerlediğini, fakat yolda yakalanmadan hedeflediği yere geldiğini söylemiştir. Uzun yıllar Türkiye’de kalan Zeynel, ülkenin uyguladığı göç politikaları sebebiyle yasal statü alamadığı için oradan ayrılıp Fransa’ya gitmeye karar vermiş ve Balkan rotasını kullanmıştır. Türkiye-Bulgaristan sınırı da geçişler esnasında en çok zorluk yaşanan yerlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Sınırdan geçişler tamamen o anki kontrol durumuna bağlıdır. Kimisi birkaç saatte geçebilirken kimisi günlerce beklemek zorunda kalabilmektedir. Günlerce ormanlık alanlarda yürümek, polis şiddetiyle karşılaşmak, açık alanda soğuk havaya karşı mücadele etmek gibi durumlar geçişler esnasında yüzleşilen sorunlar arasındadır. “Eğer Bulgaristan polisi yakalarsa çok kötü dövüyor. Elbiseni, telefonunu her şeyini alıyor. Üzerine köpek falan salıyor. Üzerinde hiçbir kıyafetin olmadan seni Türkiye sınırına gönderiyor. Ama Almanya, Belçika polisi falan varsa pek bir şey yapamıyor.” Bulgaristan içlerinde ilerlerken kolluk birimleri tarafından Afganların tespit edilmeleri halinde kampa alınabilmekte ve 10 günden 40 güne kadar buralarda kalabilmektedirler. Benzer şekilde Sırbistan da Afganların kamplarda kendi ifadeleriyle zaman kaybettikleri bir ülkedir. Zeynel de Sırbistan’daki kamplarda yaşayarak belirli bir süre hareketsiz kalmıştır. Sırbistan’dan Schengen Bölgesine geçiş yapabilmek için göçmen kaçakçılarının desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sırbistan-Macaristan geçişleri de Afganlar için zorlukla geçmektedir. Macaristan polislerinin tespit etmesi halinde hem sınır dışı hem de şiddet riski ortaya çıkabilmektedir. Avusturya’ya geçildikten sonra ise artık ilerleyişlerde kaçakçıya ihtiyaç duyulmamakta ve genellikle tren garlarından hedeflenen noktaya ulaşılmaktadır. Zeynel, İsviçre’ye geçtiği zaman parmak izinin alındığını ve ardından serbest bırakıldığını söylemiştir. Ülkeye giren düzensiz göçmenlerin yeni teknolojilerle birlikte takip edilmesini kolaylaştırmak ve asıl sığınma talebinde bulunacağı ülkeyi tespit edebilmek amacıyla bu tarz işlemler uygulanabilmektedir.

Zeynel'in Paris'e uzanan yolculuğu bu şekilde ele alındığında, düzensiz göçün yapısı büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Kısa süreli mesafelerin günler hatta aylar alması; orman, dağ, çöl, nehir gibi geçilen alanların coğrafi özellikleri; hedeflenen ülkeye yönelik hareketlerin kesintiye uğraması, parçalı yolculuklar barındırması, kimi zaman hareketsizliğin yaşanması; ulus-devletlerin düzensiz göçle mücadele edebilmek amacıyla şiddete başvurusu, sınır güvenlik önlemlerini artırması ve buna bağlı olarak rotaların şekillenmesi gibi durumlar en fazla göze çarpan noktalardır.



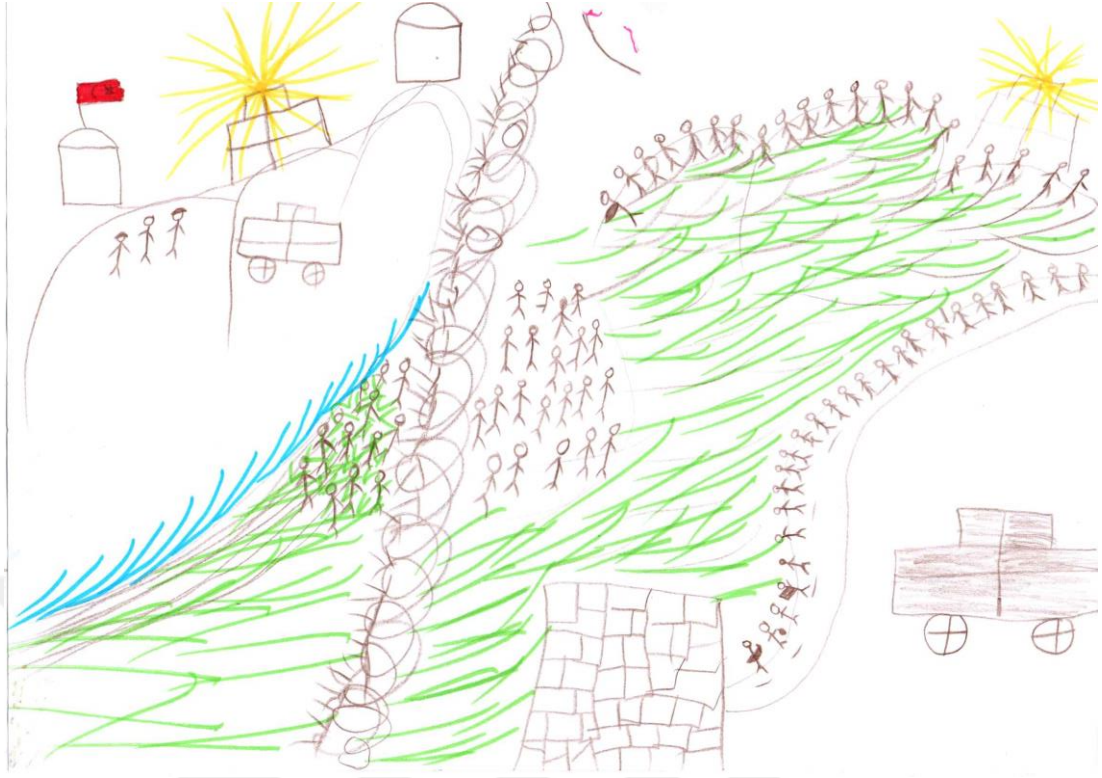
Harita 4. Zihni (Özbek, 18, Van)'nin Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.

Zihni'nin ortaya koyduğu bu harita Afganistan'dan Van'a doğru yapılan düzensiz göç yolculuğunu betimlemektedir. Çizimde göçmenlerin karşılaştığı coğrafi ve sosyo-politik engeller açık bir şekilde ortaya koyulmaktadır. Zihin haritası coğrafi açıdan değerlendirildiğinde, belirgin olarak ön plana çıkan husus dağlık ve zorlu arazilerin yoğunluğudur. Zihni'nin anlatısına göre hem Afganistan-İran hem de Türkiye-İran sınırını geçişler esnasında dağlık alanlar göç güzergahında büyük bir zorluk yaratmaktadır. Çizilen dağlar aslında göçmenlerin yürüyerek geçtiği yüksek ve engebeli arazileri temsil etmektedir. Öte yandan, haritada Türkiye-İran sınırındaki fiziksel engeller vurgulanmaktadır. Haritadaki insanların yürüyüş rotaları,

göçmenlerin büyük mesafeleri fiziksel olarak kat ettiğini ve bunun ciddi bir dayanıklılık gerektirdiğini göstermektedir. Zira zihin haritasının bazı yerlerinde dağları aşamayan insanları sembolize eden çizimler yer almaktadır. Diğer taraftan, dağlardan geçişler gruplar şeklinde ve farklı noktalardan yapılmaktadır. Bazı insan çizimlerinde boyutlar küçültülerek çocuklar sembolize edilmeye çalışılmıştır. Dikenli teller, duvar, polisler, köpek ve sınır kontrol noktaları gösterilmektedir. Bu engellerin aşmaya çalışıldığı esnada göçmenlerin zarar gördüğünü, yaralandığını belirtmek amacıyla Zihni tarafından çizilen insanlar kırmızıya boyanmıştır. Özellikle İran sınırını aşarken oradaki güvenlik birimlerinin göçmenlerin üzerine köpek salması Zihni'nin haritasında resmedilmiştir.

Afganistan'dan çıkış esnasında evlerin yakınından 3 kişinin resmedilmesi Zihni'nin anlatısına göre yola 3 arkadaşın çıkışını temsil etmektedir. İran içindeki kentlerden hareket ettikleri ise İran'ı temsil eden bayrağın yakınında yer alan yüksek binadan anlaşılmaktadır. Urmiye kentinin belirtilmesi ise Zihni'nin geçtiği güzergahı canlandırmaktadır. Zaten hemen kentin yanına da sınır ifadesinin Farsçasını yazarak burası üzerinden Türkiye'ye giriş yaptığını vurgulamaktadır. Türkiye sınırını geçtikten sonra görselin en üst kısmında 3 tane arabanın yer alması aslında dağlık alanların aşılmasıyla birlikte göçmen kaçakçıları tarafından ayarlanan araçları temsil etmektedir. Zira göçmenler dağlık bölgeleri geçtikten sonra anlaştıkları kaçakçılar aracılığıyla araçlara bindirilerek bir sonraki yere götürülmektedir.

Zihni'nin bu çizimi, Afganistan'dan Van'a doğru yapılan göçün tehlikeli ve zorlu doğasını aktarmaktadır. Göçmenlerin coğrafi ve beşerî engeller, şiddet gibi hususlarla mücadele etmek zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Harita, düzensiz göçün sadece bireylerin değil, aynı zamanda transit ve hedef ülkelerin üzerinde de önemli etkiler bıraktığını gösterilen polisler, güvenlik kontrol noktaları gibi görsellerle yansıtmaktadır.



Harita 5. Lale (Hazara, 34, Van)’nin Afganistan-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.

Afganistan’dan Van’a kadar eşi ve çocuklarıyla birlikte göç eden Lale’nin ortaya koyduğu zihin haritasında en merkezi yere engelleri, sınır duvarını ve göç gruplarını koymuştur. Bu durum düzensiz yolculuğun dinamiklerini önemli ölçüde yansıtmaktadır. Lale yolculuk tecrübesini aktarırken kendisi gibi bebekleriyle birlikte göç etmeye çalışan insanların varlığından bahsetmiştir. Bu nedenle göçmenler tasvir edilirken bazılarının kucağında bebekler de resmedilmeye çalışılmıştır. Çıkış yerinden hedeflenen noktaya gelinceye dek insan kalabalığının da azaldığı görülmektedir. Özellikle Türkiye-İran sınırını ayıran ve haritada dikenli tellerle resmedilen alanda kalabalık grupların sayısının epey azaldığı fark edilmektedir. Bu durum aslında düzensiz yolculuğun risklerini, belirsizliğini ve her zaman başarıyla tamamlanamayacağını yansıtmaktadır. Türkiye-İran sınırının temsili de zorlukları ve engelleri içinde barındıran bir alan olarak resmedilmiştir.

Coğrafi açıdan harita ele alındığında ise aslında birçok sembolün varlığı dikkat çekmektedir. İlk olarak Lale, göçmen gruplarının dağlık, engebeli ve yüksek yerleri aştığını belirtebilmek için sembolize edilen Afganları bir yerlere tırmanıyor ve oralardan iniyor gibi tasvir etmiştir. Yürüyerek temsil edilen alanlarda arka plan yeşil

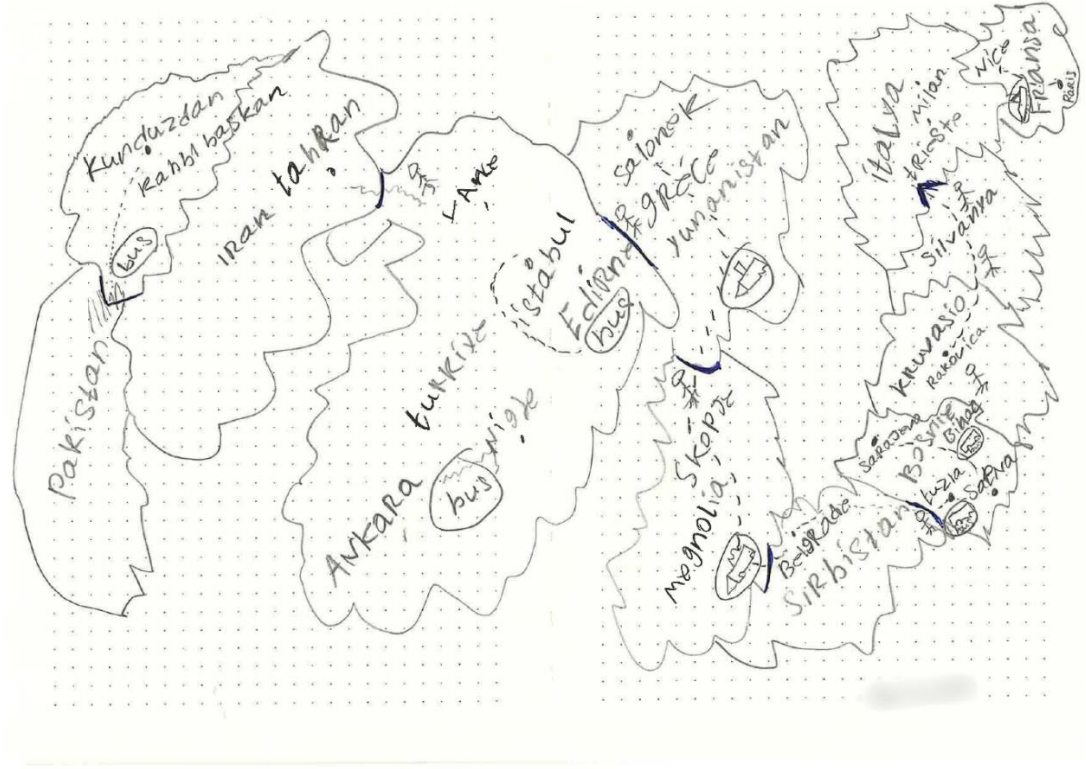
renkle boyanmıştır. Lale, *“Yeşil doğanın rengi. Biz de hep dağlardan, tepelerden, kırsal alanlardan geçtik.”* şeklinde belirterek aslında Afganistan, İran ve Türkiye arasındaki güzergâhın genellikle dağlık ve kırsal alanlardan oluştuğunu ve göçmenlerin yolculuk boyunca doğal çevreyle sürekli temas halinde olduğunu göstermektedir. Bununla ilintili olarak, Türkiye-İran sınırı geçildikten dağlık alanların hemen altına çizilen mavi renk ile dere yatakları aktarılmıştır. Göçmen kaçakçıları aracılığıyla geçiş güzergahlarında kullanılan alanlar arasında vadi tabanlarındaki dere yatakları bulunmaktadır. Diğer taraftan hem İran hem de Türkiye tarafında sınıra yaklaşan Afganların hareketliliğini tepeden gözleyen iki adet gözetleme kulesi çizilmiştir. Sarı renk ile vurgulanan işaret katılımcı tarafından ışığı anlatmak için kullanılmıştır. Geçişlerin genellikle gece yapıldığı ve sarı rengin de ışığı temsil ettiği düşünüldüğünde kulelerdeki görevliler aracılığıyla yolculuk esnasında Afganların tespit edildikleri ve sınır dışı edildikleri Lale’nin anlatılarında ortaya çıkmıştır. Türkiye tarafında göçmen kaçakçılarını temsil eden araç aslında dağlar aşıldıktan anlaşmaya bağlı olarak belirlenen yere doğru gerçekleşen hareketliliği temsil etmektedir. Dağların arkasında çizilen evin yapısının belirsiz olması, Lale’nin hedef olarak ulaşacakları mekâna dair belirsizliğini ortaya koymaktadır: *“Van’da nereye geleceğimiz hiç belli değildi. Sadece kaçakçıyla Van’a kadar gitmek için anlaşıştık.”*



Harita 6. Özkan (Özbek, 29, Van)’ın İran-Türkiye yolculuğuna dair zihin haritası.

Diğerlerinde görüldüğü gibi Özkan’ın zihin haritasında belirgin şekilde yüksek dağlar bulunmaktadır. Bu Türkiye-İran sınırında düzensiz geçişler esnasında karşılaşılan topografyanın yapısını göstermektedir. Dağların arasından geçen yollar aynı zamanda göç rotasını sembolize etmektedir. Yüksek ve sivri bir şekilde çizilmesi ise güzergahların ne kadar meşakkatli olduğunu canlandırmaktadır. Geçişler gizli ve izinsiz şekillerde yapıldığı için aslında kontrol edilmesi en zorlu alanlar kullanılmaktadır. Bu doğrultuda zihin haritasında da fark edildiği üzere İran tarafındaki dağları temsil eden alanda hayatını yitiren bir göçmen resmedilmektedir. Bu görsel aracılığıyla, Özkan yolculuk esnasında dağlık ve yüksek alanlarda göçmen cesedi gördüğünü belirterek aslında düzensiz göç boyunca kullanılan rotaların barındırdığı tehlikeleri ve riskleri vurgulamaya çalışmıştır. Öte yandan haritada kullanılan araçlarda insanları daha kalabalık bir şekilde çizmek istediğini, zira 5 kişilik araca çok sayıda insanları doldurduklarını ancak bunun çizimini başaramadığını söylemiştir. Lale (Hazara, 34, Van)’nin haritasında vurgulandığı gibi Türkiye ve İran arasındaki sınıra mavi renk ile bir dere yatağı çizilmiştir. Buradan, geçilen coğrafyaların yapısı Afganların düzensiz yolculuklarında zihinlerinde kalan en temel şeylerden biri olduğu açığa çıkmaktadır. Haritada Afganistan’a dair herhangi bir

sembol bulunmamaktadır. Zira katılımcı uzun yıllar önce Afganistan'ı terk etmiş ve İran'da yaşamını sürdürmüştür. Bununla birlikte, haritanın merkezinde sınır ayrımı net bir şekilde görülmektedir. Zihin haritasında Türkiye ve İran'ın bayrakları çizilerek sınırın fiziksel varlığına dikkat çekilmektedir.



Harita 7. Baran (Türkmen, 18, Paris)'ın Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.

Açıklama: Haritanın sağ altında çizimi yapan kişi kendi ismini yazdığı için bilgilerin anonim kalması amacıyla yazar tarafından bulanıklaştırılmıştır.

Çizimde Afganistan'dan başlayarak Pakistan, İran, Türkiye, Balkan ülkeler, İtalya ve Fransa gibi çok sayıda ülkeyi kapsayan bir güzergâh gösterilmektedir. Düzensiz göçmenlerin farklı sınırları ve coğrafi engelleri aşmak zorunda kaldığını açıkça yansıtmaktadır. Baran'ın zihin haritasında en temelde ülke ve kent isimleri yer alırken, rotalar esnasında kullanılan ulaşım araçlarına dair otobüs ve tren gibi semboller bulunmaktadır. Sınır geçişlerinin yoğunlukla yürüyerek geçildiğini temsil eden insan profilleri de vardır. Harita, Afganistan'dan Avrupa'ya kadar olan uzun rotanın nasıl parçalı bir yolculukla gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Her ne kadar haritada belirgin bir şekilde ortaya konulmasa da Baran'ın anlatılarında rotaların doğrusal olmadığı, bazı ülkelerde hareketsiz kaldıkları ve kamplara alındıkları

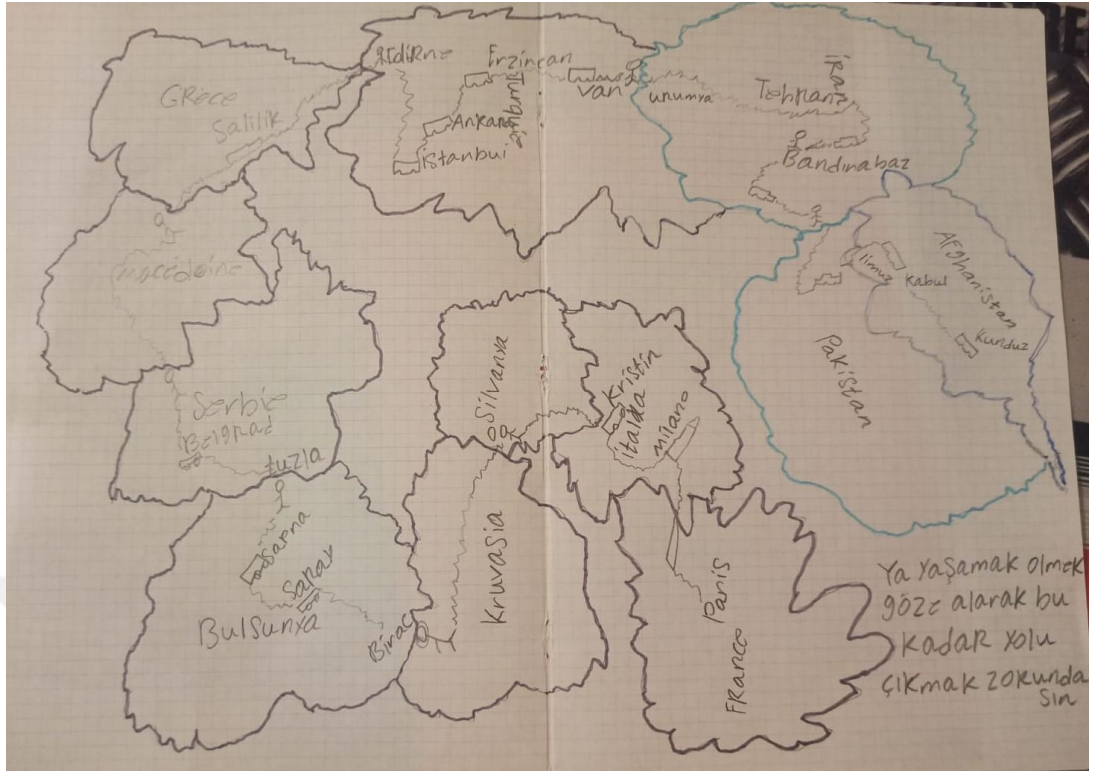
anlaşılmaktadır: *“Sırbistan’da birkaç hafta kampta kaldık. Oraya kadar çok yorulmuştuk. Ardından Bosna-Hersek’e geçtik. Orada da bir hafta kampta kaldık. Bize yemek falan veriyorlardı. Uzun yolculuk sonrasında iyi gelmişti. Bosna-Hersek’ten Hırvatistan’a geçerken otobüste bizi polisler buldu. Bosna-Hersek’e sınır dışı etmek istediler ama Bosna-Hersek polisi bizi kabul etmedi. Bir orda bir diğer yerde sıkışıp kaldık. Mecburen başka bir yoldan uzun süren saatler hatta günler boyunca yürüdük.”* Haritada da görüldüğü üzere Bosna-Hersek ile Hırvatistan sınırından Slovenya-İtalya sınırına kadar geçişler yürüyerek yapılmıştır. Baran’ın ifade ettiği üzere bu bölgede araç kullanılmamasının temel sebebi güvenlik birimlerine yakalanma korkusu olmuştur. Geçiş yapılan dönemde ülke içinde gerçekleştirilen kontroller neticesinde sınır dışı edilmemek için yürümeyi tercih etmişlerdir. Baran yola çıktığı esnada refakatsiz çocuk olduğu için İtalya’ya ulaştığında görevliler tarafından kampa alınmış, fakat oradaki koşulları beğenmediği için kaçarak Fransa’ya ulaşmıştır.

Baran’ın çiziminde ülkeler matematik konumlarına ve yüz ölçümü şekillerine göre temsil edilmemektedir. Afganistan, Pakistan gibi Güneydoğu Asya’da yer alan ülkeler haritada Batı’ya yerleştirilirken, Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkeleri Doğu’ya yerleştirilmiştir. Aslında Baran, haritayı fiziksel bir coğrafyadan ziyade bir yolculuk dizisi olarak tasarlamıştır. Dolayısıyla, harita doğru coğrafi koordinatları yansıtmaktan çok, göçmenin kısıtlı bilgiyle şekillendirdiği bir yolculuk planı şeklinde ortaya çıkmıştır. Baran, kendi deneyimlerine ve karşılaştığı yönlendirmelere göre ülkeleri zihinsel olarak konumlandırmıştır. Avrupa’ya ulaşmak için geçtiği aşamaları kendine göre organize etmiş ve bu süreçte ülkeleri doğu-batı ekseninde yanlış sıralamıştır. Örneğin, zaman ve deneyim bağlamında "Avrupa’ya doğru ilerlemek" düşüncesi, coğrafi gerçeklerden daha ağır basmış olabilir. Haritanın düzensiz ve bireysel bir perspektiften çizilmiş olması, göçmenin takip ettiği güzergahların karmaşıklığını ve yolculuğun belirsizliğini simgelemektedir.



Harita 8. Çağdaş (Peştun, 32, Paris)'ın Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.

Afganistan'dan başlayarak İran, Türkiye, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan, Macaristan, Avusturya ve İsviçre üzerinden Fransa'ya uzanan bir güzergâh çizilmiştir. Harita, Avrupa'ya düzensiz göç sırasında sıkça kullanılan Balkan Rotasına işaret etmektedir. Harita üzerinde işaretlenen Tahran, İstanbul, Atina ve Belgrad gibi kentler Çağdaş'ın hareketlilik esnasında transit olarak kullandığı yerler olmakla birlikte göçmen kaçakçılığı endüstrisinin de güçlü olduğu yerlerdir. Diğer haritalardan farklı olarak sınırlar ve coğrafi ayrıntılar vurgulanmamış, ülkeler yalıtılmış şekilde gösterilmiştir. Bu göçmenin, yolculuğa coğrafi olarak bakmasından ziyade onu kişisel deneyimleri ve aşamalı ilerleyişiyle değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Çizimdeki ülkeler ve oklar, düzensiz göçün genellikle net bir güzergâh izlemeyen ve yol boyunca dinamik olarak şekillenen yapısını göstermektedir. Yolculuk sırasında karşılaşılan engeller, değişen yönler ve geçiş noktaları buna işaret etmektedir. Bu doğrultuda Çağdaş'ın anlatısına göre aslında kendisi Yunanistan'a geçtikten sonra Patras limanını kullanarak deniz yoluyla İtalya'ya geçmeyi planlamıştır. Ancak, limanda alınan güvenlik önlemleri sebebiyle bir türlü gemilere erişim sağlayamamış ve yolculuğunu kara rotasını takip ederek Balkanlar üzerinden gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Göçmenlerin hareketliliği esnasında planlanan güzergâh ulus-devletlerin politikaları nedeniyle engellendiğinde yolculuğun aktörleri olarak Afganlar alternatif ülkelere ve şehirlere doğru yönelmektedir. Bu da düzensiz yolculuğun doğasının belirsizliğini yeniden ortaya koymaktadır.



Harita 9. Birol (Hazara, 23, Paris)'un Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası

Baran'ın zihin haritası ile büyük ölçüde benzerlik taşıyan bu Birol'un zihin haritasında ülkeler izole adalar şeklinde çizilmiş ve göç yolculuğunun birey için parçalı bir deneyim olduğu imajı verilmiştir. Harita, standart coğrafi detaylardan uzaklaşıp, göçmenin kişisel deneyimlerini yansıtmaktadır. Her ülke, aşamalı ve parçalı yolculuğun bir yönünü temsil etmekte ve yaklaşık 6.000-7.000 km'lik bir mesafeyi içermektedir. Hem ülke isimleri hem de kent isimleri coğrafi bilgiden ziyade yolculuk deneyimlerine ve hem kaçakçılardan hem de diğer göçmenlerden duyduğu bilgilere dayanmaktadır. Harita üzerinde Selanik yerine Salilik, Bosna-Hersek yerine Bulsunya yazılması buna örnek olarak gösterilmektedir. Paris'te rotalara dair verileri toplamak için çok sayıda Afgan ile gerçekleştirilen mülakatlarda ülke ve özellikle de kent isimlerinin olduğundan farklı telaffuz edildiği saptanmıştır.

Haritada tercih edilen dil de aynı zamanda kullanılan güzergahların bir seçenek olmasından ziyade zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Sağ altta Birol tarafından



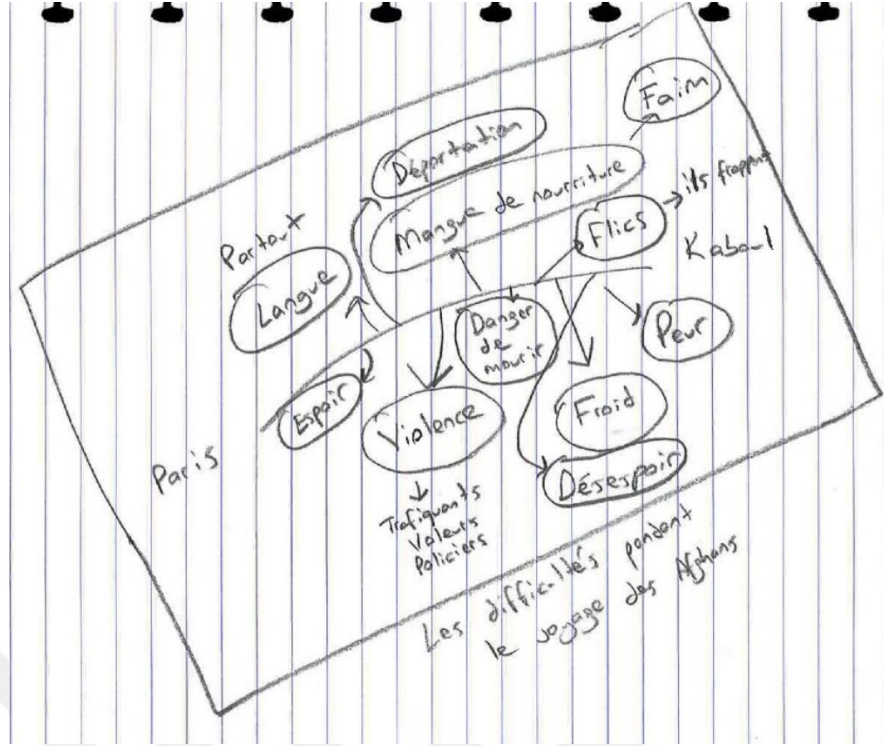
Cüneyt yolculuğunu diğerlerinden farklı olarak coğrafi bir harita şeklinde
amıştır. Ülkelerin ve kentlerin yerlerini harita üzerinde bilmediğini belirterek
ca geçtiği kentleri yanlarına ülkeleri ve kullanılan araçları vurgulayarak

152

çizmiştir. Uzun yıllardır Paris'te yaşadığı için kentlerin ve ülkelerin isimlerini Fransızca yazmıştır. Afganistan, Pakistan, Türkiye, İran, Yunanistan ve İtalya çizimde yer alan ülkelerdir. Bazı kentler arasında geçen süre de çizim de gösterilmektedir. Kabil-Kandahar arası 8 saat, Urmiye-Salmas arası 2 saat şeklinde çeşitli örnekler vardır. Fakat burada bazı kentler arasındaki süre az yazılmıştır. Van-İstanbul arası 14 saat, Doğubeyazıt-İstanbul arası ise 12 saat olarak vurgulanmıştır. 1.500 km mesafeyi aşan bu kentler arası uzaklığın yazılan sürelerde tamamlanması mümkün değildir. Bu durum, göçmen kaçakçıları ile ilerleyen Cüneyt'in yolculuk esnasında kentler arası geçişe zamansal olarak hâkim olamadığını yansıtmaktadır. Güzergahlar üzerinde Balkan ülkelerinin bulunmasının temel sebebi Cüneyt'in yolculuğunu 2015'ten önce gerçekleştirmesidir. Henüz Balkan Rotasının popüler olmadığı ve deniz rotasına yönelik güvenlik önlemlerinin katı bir şekilde uygulanmadığı dönemde düzensiz hareketini yaptığı için Fransa'ya ulaşabilmek amacıyla Yunanistan ve İtalya güzergahını kullanmıştır.

Çizimde kentlerin sırasıyla belirtilmesi yolculuğun adım adım nasıl ilerlediğini ve her durağın aslında bir sonraki aşamaya hazırlık olduğunu göstermektedir. Paris'e kadar izlenen Tahran, Van, İstanbul, Atina, Patras gibi yerlerin çok büyük bölümünün Afganların düzensiz yolculuğunda transit kentler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu kentlerden geçiş süreleri kimi zaman coğrafi uzaklıktan öte ülkelerin uyguladığı göç politikalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Cüneyt'in aktardığına göre İran'da Urmiye-Salmas arası mesafe 1.5-2 saat sürse de iki kent arasındaki hareketlilik bazen günler alabilmektedir: *“Normalde iki şehir birbirine çok yakın. Arabayla 2 saatte gidiyorsun. Ama yol üzerinde İran askerlerinin fazla olduğu gerekçesiyle kaçakçı şok evinde bizi günlerce bekletti. 4-5 gün kaçakçının ayarladığı evde kaldıktan sonra ‘Tamam, artık gidebiliriz.’ dediği zaman yola çıktık.”*

Cüneyt'in çiziminde de görüldüğü üzere coğrafi olarak son derece geniş alanı kapsayan bu tür bir yolculuk, düzensiz hareketliliğin karmaşıklığını ve zorluğunu yansıtmaktadır. Hem zaman açısından hem de geçilen yerler açısından düzensiz göçün normal yolculuktan nasıl ayrıştığını ortaya koymaktadır. Özellikle ulus-devlet sınırlarını aşabilmenin Afganistan-Pakistan-İran ve İran-Türkiye güzergahında uzun süreler yürümeyi gerektirdiği anlaşılmaktadır.



Görsel 8. Nadi (Tacik, 28, Paris)'nin Afganistan-Fransa yolculuğuna dair zihin haritası.

Kabil'den Paris'e kazanan göç yolculuğunda Nadi doğrudan coğrafi bir perspektif ele almamıştır. Kendisi Afganistan, İran, Türkiye ve Balkan ülkelerini takip ederek Schengen Bölgesine erişmiş, ardından Paris'e ulaşmıştır. Çizimde görüleceği üzere karşılaşılan zorluklar yansıtılmaktadır. Bu doğrultuda düzensiz hareketliliğe dair coğrafi, fiziksel ve psikolojik mücadeleler ön plana çıkmaktadır. Görselin merkezinde Kabil'den Paris'e uzanan bir çizgi yer almakta ve belirtilen bütün kelimeler onlarla ilişkilendirilmiştir. Yiyecek yetersizliği, açlık gibi ifadeler yolculuk esnasında karşılaşılan gıda sıkıntısını vurgulamaktadır. Uzun süren yürüyüşler ya da hareketlilikler esnasında Afganlar beslenme konusunda büyük problemlerle karşılaşabilmektedir. Özellikle sınır geçişleri esnasında dağlık ve yüksek alanlardan geçtikleri için yiyeceğe erişimleri bulunmamaktadır. Coğrafi açıdan yolculuk değerlendirildiğinde ise ölüm tehlikesi, soğuk, sınır dışı edilme gibi kavramların belirtildiği görülmektedir. Türkiye-İran sınırı ya da Afganistan-Pakistan-İran sınırı gibi geçişlerin mevcut topografya ve iklim koşulları nedeniyle büyük zorluklarla yapılması beraberinde vurgulanan hususları getirmektedir. Afganistan'dan Fransa'ya kadar takip edilen rotada birçok ulus-devlet sınırı aşıldığı için kullanılan dil de farklılaşmaktadır. Nadi yolculuğu esnasında karşılaştıkları devlet görevlileriyle dil

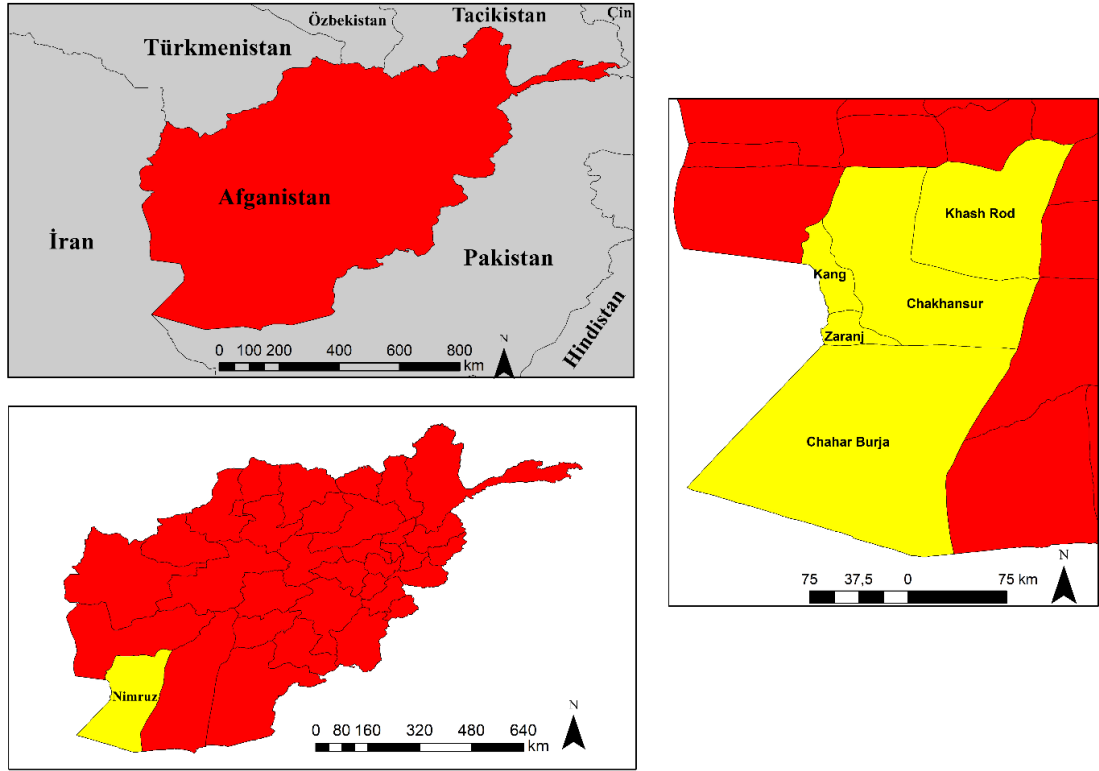
engeli sebebiyle anlaşılamadığını ve çeşitli mağduriyetler yaşadığını söylemiştir. Bir diğer önemli husus ise şiddettir. Bu kelimeyle ilişkilendirilen diğer hususlar kaçakçılar, hırsızlar ve polisler olmuştur. Yolculuk boyunca kolluk birimlerinin düzensiz göçmenlere şiddet uyguladığı ve tehditkâr davranışlarda bulundukları Nadi'nin göç tecrübesinde açığa çıkmaktadır. Ayrıca Paris'e yakın bir noktada umut ifadesinin bulunması hedeflenen noktaya yüklenen anlamı göstermektedir. Benzer şekilde Kabil yazısının hemen altında yer alan korku kelimesi de ülkeden ayrılış ve sonraki sürecin durumunu yansıtmaktadır.

Afganların çizmiş olduğu bu haritalar genel boyutuyla değerlendirildiğinde her birinin ortak noktası düzensiz yolculuğun barındırdığı zorluklardır. Ulus-devletlerin uyguladığı güvenlik eksenli politikalar, göçmen kaçakçılarının rolü, yolculuğun son derece uzun güzergahlar gerektirmesi, geçilen alanların coğrafi koşullar açısından barındırdığı zorluklar gibi faktörlerin tamamı aslında düzensiz hareketliliğin doğasının aşamalı, parçalı ve belirsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Düzensiz Yolculuk Öncesi Kaotik Bir Mekân Olarak Nimruz

Afganistan'dan Türkiye ve Fransa'ya yolculuk farklı noktalardan başlamaktadır. Rotalar sadece çıkış noktası tarafından değil, aynı zamanda çeşitli ülkelerin uyguladığı politikalar tarafından da belirlenmektedir. Papadopoulou-Kourkoula (2008), Tacikistan ve Kazakistan'dan Rusya'ya ve oradan da eski Doğu Avrupa Bloku ülkelerine geçen Afganların da aralarında olduğu Asyalı göçmenler tarafından 1990'lı yıllarda kullanılan rotalardan bahsetmektedir. O yıllardan günümüze dek Afganlar tarafından kullanılan güzergahlarda ve çıkış noktalarında önemli değişimler yaşanmıştır. 2010 yılına kadar Afganların izlediği rotalar değerlendirildiğinde büyük ölçüde doğrudan bir rota takip edildiği ortaya çıkmakta; kişinin hedeflediği noktaya, genellikle sosyal ağlarına ve fırsatlarına bağlı olarak, dini ve aşiret bağlarından istifade ederek İran ve/veya Pakistan'a doğru ilerledikleri saptanmıştır (Dimitriadi, 2013; Khosravi, 2011). Fakat 2010 yılından itibaren artık rotalar değişmeye başlamıştır. İran ve Pakistan'ın iç siyasetinde yaşananlar göç politikalarını da etkilemiştir. Bu durum Afganların göç yolculuklarına bağlı koşulları şekillendirmiş, onların farklı ülkelere ulaşmasında yeni itici faktörler olarak

belirmiştir. Daha önceden, Afganistan'dan İran eyaletine geçmek nispeten kolaydı ve Afganlar genel olarak hoş karşılanmaktaydı. Afganistan'ın diğer vilayetlerinden Nimruz vilayetine gidilmekte ve oradan İran'a geçişler sağlanıyordu. Sınırı aşmak araçlarla sadece 10 dakika sürüyordu. Nimruz vilayetinin başkenti Zaranc kentinden İran'daki Zabul'a bir gün içinde geçmek mümkündü.



Harita 10. Afganistan'ın Nimruz vilayeti.

İran, 2010 yılından itibaren Afganistan kaynaklı göçü engelleme politikaları kapsamında iki ülke arasındaki kritik geçiş güzergahlarından biri olan Sistan-Belucistan eyaletine odaklanmıştır. Nimruz vilayetiyle sahip olduğu yaklaşık 240 kilometrelik sınırın yarısından fazlasına 15 metre yüksekliğinde beton bir duvar inşa etmiştir (Mogelson, 2012). O yıllardan beri sınır hattındaki İran güvenlik birimlerinin tutumu daha sert bir hale gelmiş, düzensiz yollarla geçiş yapmak isteyen Afganlar olay yerinde vurulmaya başlanmıştır. Duvar bu doğrultuda rotanın sapmasında etkili olmuş, Afganların önce Pakistan'a ve ardından İran güzergahını takip etmesine yol açmıştır. Göçmenlerin yön değiştirip on saatlik bir yolculuk daha yapmaları, Pakistan'ın güneyine girmeleri ve buradan da İran'a giriş yolu olarak Zahidan ve İranşehr gibi kentlere geçmeleri gerekmektedir. Coğrafyanın yolculuğu nasıl etkilediği ya da

engellediği konusunda görüşmeciler İran ve Afganistan arasındaki sınır bölgesinde arazinin çöl gibi olduğunu aktarmakta, bunun da İranlı sınır muhafızlarının göçmenleri daha sınıra ulaşmadan tespit etmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedirler.

a



b



Görsel 9. Afganların Nimruz'dan geçişleri.

Açıklama: (a) Nimruz sınırını Afganlar bölgenin topografik koşulları sebebiyle motoru güçlü pikapları kullanan kaçakçılar aracılığıyla geçmektedir (Kohsar, 2022). (b) Nimruz'dan geçişler esnasında çöl bölgesinin bir kısmı yürüyerek geçilmektedir (Karimi, 2022).

Afganların coğrafi lokasyon bakımından yola çıkış noktalarına bağlı olarak Pakistan ve İran sınırını kullanma durumu değişmektedir. Lagman, Nangarhar, Paktika ve Kâbil gibi vilayetlere bağlı kentlerden göç etmeye başlayanlar Pakistan sınırını kullanma eğilimindedir. Zira bu vilayetler Pakistan sınırına oldukça yakın konumdadır. Buna karşılık Ferah, Helmend ve Herat vilayetlerinden yola çıkanlar ise İran'a coğrafi yakınlıkları sebebiyle bu ülke sınırını geçmeye çalışmaktadır. Lakin, son zamanlarda sınır güvenlik önlemleri sebebiyle Afganlar coğrafi yakınlığı dikkate almaksızın, yolu uzatarak Pakistan üzerinden İran'a geçme eğilimi göstermektedir.

“.. Herat da yakın İran sınırına ama Nimroz'dan geçmek daha kolay. Ordan her şekilde geçebilirsin. Kontrol olsa da geçersin olmasa da geçersin. Nimroz'dan direkt İran sınırına da geçebilirsin ya da Pakistan'a geçip sonra İran'a geçersin. Nimroz sınırı iyi korunduğu zaman direkt İran'a geçemiyorsun, mecburen Pakistan'a geçiyorsun ardından İran'a geçiyorsun.” (İlyas, Özbek, 23, İstanbul)

Dolayısıyla, başlangıç noktalarının hangi ülkeye yakın olduğundan ziyade sınır önlemlerinin geçişleri daha az engellediği noktalar kullanılmaktadır. Buna ek olarak, yolculuğa çıkmadan önce kaçakçı ile yapılan anlaşma çerçevesinde Afganlar sınır kentlerine ulaşmaktadır. Kimi durumda yolculuk öncesinde geçilecek kent büyük ölçüde belliyken kimi durumda ise Afganlar geçişlerin yapıldığı sınır kentlerine ulaşarak oradaki “*kaçakçı pazarı*”ndaki kişilerle anlaşma sağlayarak düzensiz yollarla hareketliliğini sağlamaya çalışmaktadır.



Görsel 10. Nimruz'da “*Kaçakçı Pazarı*”

Açıklama: Afganların sınır geçişleri öncesinde göçmen kaçakçıları ile anlaştıkları ya da daha önce görüştükleri kaçakçılar ile buluştuğu yer (Hayeri, 2022).

“Nimruz tam kaçakçı yeridir. Oraya gittiğin zaman adam pazarı gibidir. Hayvan pazarını görmüşsünüzdür. Ona benziyor işte. Sen gidip orada adamlara soruyorsun sen kaç götüryorsun, sen kaç götüryorsun. Kim uyguna götürürse ve kime güvenirsen onunla anlaşıyorsun. Onlar Pakistan'a götürüyor sonra İran'a geçiriyor. Yolda ölen ölüyor kalan kalıyor umrunda olmuyor.” (Şaban, Özbek, 37, Van)

Uzun yıllardır kaçakçılık işini yapan kişilerin ulus-ötesi bağlantıları bulunmaktadır. İçlerinde daha öncesinde kaçak yolculuğu tecrübe edinen hatta Avrupa

şehirlerine kadar kaçak gidenler vardır. Dolayısıyla bazıları rotaları da bilebilmektedir. Kaçakçılar Nimruz'da veya Afganistan'ın diğer kentlerinde göçmenlerle anlaşırken onlara mümkün olan en iyi rotayı oluşturacağını belirtmektedir. Yolculuğun kaçakçılar tarafından ayarlanan ve düzenli olarak temas kurulacak rehberler eşliğinde devam edileceği açıklanmaktadır. Bu doğrultuda kaçakçılık ağının farklı etnik kökene sahip insanlarla rota üzerindeki her ülkede ilişkileri vardır. Kaçakçılar genellikle birden fazla telefon kullanmaktadır. Hem bulundukları ülke içinde hem de yakın bölgelerdeki bağlantıları ile görüşmek için bunu yapmaktadır. Kaçakçılar telefonlarının durmaksızın çaldığını ve sürekli cevapladığını söyleyerek aslında göçmenlerin güvenini kazanmaya çalışmaktadır. Böylelikle göçmenlerin yolculuk esnasında bir sorunla karşılaştıklarında kaçakçılarla iletişim kurabildikleri ve sorunlarıyla ilgilenildikleri algısı tesis edilmektedir.

“Arkadaşımın telefonu hiç susmaz. Hem ödemelerle alakalı hem de diğer sorunlarla alakalı diğer kaçakçılarla sürekli temas halinde kalmaktadır.” (Göçmen Kaçakçısı Z, E, 43, Van)

Kaçakçı ile Afganistan'da karşılaşmalar büyük ölçüde Afganların etraflarındaki kişilerden duyduklarıyla şekillenmektedir. Tavsiye üzerine kaçakçılar ile görüşmektedirler. Zaten erişilmesi bir hayli kolay olan kaçakçıların doğrudan bu tür işler için kullandıkları ev ve ofis gibi yerleri vardır. Göçmenler konuşmak, pazarlık yapmak için onları ziyaret etmektedir. Karşılıklı konuşmalarının ardından düzensiz hareketliliğin detaylarıyla alakalı birbirleriyle sözlü olarak anlaşmaktadırlar. Kaçakçı ile yapılan anlaşmanın ardından göçmenler genellikle Afganistan'dan hedefledikleri ülkeye yönelik düzensiz yolculuklarına başlamaktadır. Transit göç yolculuklarını düzensiz şekillerde yaptıkları için artık herhangi bir yasal statüye sahip olmamakta, anonim bireyler olarak yollarına devam etmeye başlamakta, umut ve bilinmeyenin korkusu arasında bir yerde durmaktadırlar.

Afganlar yolculuğa çıkmadan önce yanlarına alması gereken şeyleri belirlemektedir. Tek bir sırt çantası ile yola çıkmakta ve içine genellikle iki çift pantolon, yedek koşu veya dağcı ayakkabısı, mevsim koşullarına bağlı olarak tişört, kazak, eldiven, bere ve yolda hızlıca tüketebileceği bisküvi, kek gibi hazır gıdalar, çok sayıda powerbank, şarjı uzun gittiği için yedek tuşlu telefon gibi şeyler koymaktadır. Yüksek dağlık alanlardan geçeceklerini bildikleri için özellikle yanlarına sıcak

tutabilecek kıyafetleri almaya çalışmaktadır. Diğer taraftan, Afganistan’da geri bıraktığı insanları hatırlatan fotoğraflar, onlar tarafından verilen ve anlam yüklü olan çeşitli hafif objeler de sırt çantasında taşınabilmektedir. Fakat yolculuğun son derece uzun ve yorucu olacağını bildikleri için ekleyecekleri tüm malzemelere rağmen çantalarının hafif olmasına dikkat etmektedirler. Gidiş günü ise yola çıkmadan önce birtakım alışveriş ve kişisel bakım yapmaktadırlar. Yolculuğun uzun süreceğini bildikleri için özellikle saçlarını ve sakallarını kısaltmaktadırlar.

“Çantalarımızın içinde ekmek var. Kıyafet var. Bir pantolon ve üst elbise oluyor. Çok ağır olacak şeyler koymuyoruz. Polis gördüğü zaman kaçabileceğimiz ağırlıkta olmalı. Eğer çok ağır olursa kaçamayız. Telefonumuz oluyor bir yere gittiğimiz zaman haberleşmek için.” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

Genellikle Afganlar yolculuğa yakın arkadaşları, kuzenleri ya da akrabaları ile birlikte başlamaktadır. Afganistan içinde yasal yollarla seyahat edebilmeleri sebebiyle İran ve Pakistan’a erişebilmek için genellikle yolcu otobüslerini tercih etmektedirler. Sınır geçişleri ise genellikle pikap araçlarla yapılmaktadır. Bu araçların tercih edilmesinin en önemli sebebi ise sınırın coğrafi yapısıdır. Geçişlerin hem engebeli, dağlık hem de çöl bölgesi olan güzergahtan yapılması güçlü motorlara sahip araçların kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Geçişlerin yapıldığı bazı yollar toprak yollardan ve kumlardan oluşmaktadır. Araçlar güçlü ve hızlı olmadığı takdirde yolda kalma riski de artmaktadır. Kaçakçılar tarafından aslında 4-5 kişilik araçların iç tarafına 25-30 kişi sığdırılmakta, kasa kısmına da 10 kişiye kadar insan yerleştirilmektedir. Araçlara binme konusunda Afganlar itiraz ettikleri takdirde ya kaçakçı umursamadan ve onları araca almadan yoluna devam etmekte ya da şiddet uygulayarak zorla araca yerleştirmektedir. Kasa kısmında giden Afganlar, çöldeki muhtemel kum fırtınasına karşı ağızlarını örten maskeler ve motosiklet gözlükleri takmaktadır. Çöl bölgesinde araçlar kimi zaman kuma saplanabilmekte ve bu durumda yolcular inip aracı kumdan çıkarabilmek için itmektir. Ayrıca yolculuk esnasında güvenlik birimlerine yakalanmamak adına kaçakçılar aşırı hızlı giderek kaza yapabilmektedir.



Görsel 11. Afganların Nimruz'dan geçiş anları.

Açıklama: (a) Çöl bölgesinden geçerken kumdan etkilenmemek için motosiklet gözlükleri kullanan Afganlar (Karimi, 2022). (b) Pikap araçlar ile Nimruz bölgesini geçmeye çalışan Afganlar (Karimi, 2022).

“Kaçakçılar 120-140 km/h ile gidiyor. Gece yolculuğu yaptığımız zaman kaçakçı arabanın farlarını falan kapatıyor. Hiçbir ışık yok. 140-160 km/h ile gidiyor. Öyle bir gidiyor. Kaza riski çok yüksek. Önüne bir taş gelse bitti yani.” (Sinan, Tacik, 20, İstanbul)

İlk olarak, doğrudan İran'a geçiş yapanlar değerlendirildiğinde aslında Herat ve Nimruz vilayetleri olmak üzere iki farklı rota ile karşılaşılmaktadır. Çok az da olsa İran vizesi elde ederek, ülkeye yasal yollardan giriş sağlayan Afganlar yer almaktadır. 2010 yılına kadar Herat üzerinden geçişler daha sık yapılırken, bu bölgede İran tarafından güvenlik önlemlerinin artırılması sebebiyle hareketlilikler azalmıştır. Herat üzerinden geçiş sağlayan az sayıda göçmen Türbet Cam üzerinden İran'ın Meşhed kentine varmaktadır. Fakat günümüzde geçişler konusunda yoğun bir şekilde kullanılan Nimruz vilayeti ön plana çıkmaktadır. Vilayet göçmen, uyuşturucu, silah ve mal kaçakçılığı faaliyetlerinin gerçekleştiği önemli bir bölgedir. Afganların düzensiz geçişleri açısından kontrolün daha az olması bu bölgenin tercih edilmesine sebep olmaktadır. Buranın dağlık alanlardan oluşması kontrolü zorlaştıran etkenler arasındadır. Afganlar da coğrafyanın kendileri için avantaja dönüşmesinden istifade ederek vadiler üzerinden geçiş yapmaktadır. Vilayetin kentlerinden biri olan Zaranc'ta misafirhane olarak adlandırılan yerlerde göçmenler kaçakçı ağlarına erişim sağlamaktadır. Kentin banliyölerinde yer alan evler kaçakçılar tarafından kullanılmakta ve Afganların İran tarafına geçiş yapmadan önce tutulduğu yerler olarak bilinmektedir. Ayrıca, İran tarafından geri itilen Afganlar da buradaki yerlerde beklemekte, yeni bir göç yolculuğuna başlamak için gün saymaktadır. Vilayetin farklı suç unsurlarını teşkil eden bünyesi, Afganistan'ın farklı vilayetlerinden gelen farklı

kültüre ve etnik kökene sahip kişilerin toplanması, kaçakçıların düzensiz göç krizini fırsata çevirmesi bölgeye kaotik bir yapı da kazandırmaktadır.

“Nimroz’da düştüğün zaman çantan olsun, çocuğun olsun anlamıyorsun hangi tarafa gitti. Orda hepimiz bir yerde durmuştuk. Mesela kaçakçılar koşup geliyorlar benim arabamla gel benim arabamla gel diye. Elinden falan çekiştiriyorlar müşteri çekmek için. Çocuğunu elinden alabiliyor, çantanı elinden alabiliyor. Anlamıyorsun yani ne oluyor.” (Hasret, Özbek, 24, Van)

Afganistan’dan Pakistan’a geçenlerin ise rotaları değişkenlik göstermektedir. Kabil vilayetinden hareket edenler Pakistan’da Peşaver kentine ulaşmaktadır. Kandehar vilayeti üzerinden yola çıkanlar ise tarihsel açıdan Afganların göç ettiği önemli kentlerden biri olan Ketta’ya gitmektedir. Bu kent geçmişten beri Afganlar için bir sığınak vazifesi görmüştür. 1970’lerin başında Afganistan’ın büyük bir bölümünü etkileyen kıtlık, 1979’daki Sovyet işgali ve sonraki süreçte sınıra yakın bir kent olması sebebiyle hareketliliğin akışkan olduğu bir bölge olarak ön plana çıkmıştır (Monsutti, 2020). Bugün Pakistan’ın içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve göç politikalarında uyguladığı değişiklikler sebebiyle artık Afganlar için hedeflenen bir kent olmamasına rağmen transit yolculuklar için hala önemli bir kent olarak kullanılmaktadır.

Diğer taraftan, Nimruz’da yer alan Afganlar kaçakçılar ile yaptıkları anlaşmaya bağlı olarak Pakistan’ın Batı’sında yer alan Belucistan eyaletindeki kentleri kullanarak İran’a geçmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Pakistan’da Taftan, Mashkel ve Panjgur kentlerini transit geçişler için kullanmaktadırlar. İran-Afganistan sınırında artan güvenlik önlemleri İran-Pakistan sınırına çok fazla yansımamış ve Pakistan’da sınır muhafızlarının rüşvet karşılığında Afganların geçişine izin vermesi sebebiyle Mashkel kentinin kullanımı artmıştır. Burada da Beluci kaçakçılar İranlılardan bir işaret beklemekte, İranlılar oradaki Beluci kaçakçılara, onlar da Pakistan’daki Beluci kaçakçılara haber iletmektedir. Gelen bilgiler doğrultusunda sınır geçiş noktalarının yakınlarında bekleyen kaçakçılar tarafından Afganlar pikap tipi araçlara bindirilip karşıya geçirilmektedir. Transit nitelik taşıyan bu kentler hem kaçakçılık ağlarının güçlü olması hem de Afganlar için yorucu bir yolculuk sonrasında birkaç günlük dinlenme ihtiyacı sebebiyle bir aktarma noktası vazifesindedir. Zira Pakistan’ı geçerek İran’a erişinceye kadar Afganlar yolda birkaç gün yürümek zorunda kalmaktadır. Farklı kentler kullanarak Belucistan eyaletindeki dağlık, sarp ve engebeli alanları

kullanan göçmenler, İran'a geçiş yaparken yolda çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır (Anees, 2024; Jamro, vd., 2020). Araçların kullanılmadığı arazileri yürüyerek geçmek zorunda kalan göçmenler, hırsız, çete ve terör örgütleri gibi silahlı gruplara yakalanmamak için saklanarak ilerlemektedir. Fakat buna rağmen yolculuk esnasında bu gruplarla karşılaşan çok sayıda Afgan vardır.

"Hırsızlar var. Geliyorlar, motorla geliyorlar. Elllerinde silahları var. Çeviriyorlar, durduruyorlar, eşyalarını alıyorlar. Bizi de gelirken çevirdiler. ... Yolda DAEŞ de var. Çadırları var. Bayraklarını falan gördük. Duruyorsun, geçmek için herkesten para alıyorlar. Belucistan'da DAEŞ ile karşılaştık. 2-3 kişilerdi ama silahları vardı. Parayı senden almıyor. Kaçakçıdan alıyor. Kaçakçı herkesten tek tek topluyor. Vermeyeni de dövüyor." (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

"Nimroz taraflarında Cundullah¹⁵ diye bir terörist grup var. Özellikle biz Hazaraları¹⁶ alıyor. Ya bizden para alıyorlar ya da öldürüyorlar. Benim bir arkadaşımı aldılar. 25 milyon İran tümeni verdik, sonra bıraktılar." (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

Göçmen ağırları ve yolculuğu daha öncesinde tecrübe edinen yakınları sayesinde hırsızlığın ve soygunun karşılaşılan yaygın bir durum olduğuna yönelik çeşitli bilgiler edinen kişiler yanlarında taşıdıkları paraları gizlemek için farklı stratejiler belirlemektedir. Nimroz'da Afganistan'ı terk etmeden önce ayakkabılarının ve kıyafetlerinin içine gizli cepler oluşturarak paralarını buraya saklamaya çalışmaktadırlar (Amiry, 2018). Bunu yapmayan kişiler ise parayı komisyon karşılığında havalecilere teslim ederek, yolculuk tamamlandığında almaktadır. Diğer taraftan, Afganistan'dan İran'a Pakistan üzerinden sağlanan geçişler 500 kişiye kadar ulaşabilen kalabalık göçmen grupları ile yapılabilmektedir. Sınırın topografik yapısı çok sayıda dağlık arazi içerisindeki vadilerin kullanımını kolaylaştırmakta ve bu nedenle de kalabalık gruplar fazla fark edilmeden geçiş sağlayabilmektedir. Pakistan üzerinden İran'a giden Afganlar, İranşehr ve Zahidan kentlerine ulaşmakta ve buradaki

¹⁵ İran Halk Direniş Hareketi olarak da bilinen Cundullah, İran'ın güneydoğusunda bir eyalet olan Sistan ve Belucistan merkezli, "İran'daki Sünni Müslümanların eşit hakları" için mücadele ettiğini iddia eden Sünni bir militan örgüttür.

¹⁶ Hazaralar için Pakistan-İran sınırını geçmek çok stresli geçmektedir. Şii kökenli insanlar oldukları ve geçiş noktaları üzerinde Sünni terörist gruplar yer aldığı için ölüm tehlikesiyle yüzleşmektedirler. Bu gruplara mensup kişilerle karşılaşıldığında mezheplerinin ne olduğu sorulmakta, nasıl namaz kıldığını göstermeleri istenmektedir. Şii oldukları anlaşıldığında ya şiddete uğramakta ya da kendilerinin serbest bırakılması için ailelerinden fidye talep edilmektedir.

kaçakçılık ağırları vasıtasıyla İran'ın diğer kentlerine doğru harekete geçmek için uygun zamanı beklemektedir.

Pakistan'ın geçmişte Afgan göçüne şahitlik etmesi ve Afganların burada zengin ağlara sahip olmasına rağmen bu ülkeyi transit olarak kullanmalarının altında yatan sebepler vardır. Pakistan devleti son dönemlerde Afganlara yönelik uyguladığı politikaları sertleştirerek onları ülkelerine geri göndermek istediğini vurgulamaya başlamıştır. Ülkede yaşayan 4 milyondan fazla Afgan'ın yaklaşık 1.7 milyonunun belgesiz ve kayıtsız olarak yaşadığı tahmin edilmektedir (Ali, Shahzad & Shahid, 2023). Politikadaki değişimin kırılma noktası Taliban'ın Pakistan ordusuna ve okullara yönelik saldırılarını yoğunlaştırdığı 2015 yılı olmuştur. Bu yıldan itibaren Afganlar günah keçisi ilan edilmiş ve zorla Afganistan'a geri gönderilmeye başlanmıştır (Human Rights Watch, 2015). Varlıklarının siyasileştirilmesi, nefretin popülist bir şekilde yayılması, medyada önyargılı habercilik ve yetkililer aracılığıyla ayrımcılık (sorgulama, kontroller, tutuklamalar, gasp) Afganların günlük varoluşlarının bir parçası haline gelmiştir (Crawley & Hagen-Zanker, 2018). Güncel durumda ise Pakistan polisi ve yetkililer tarafından binlerce Afgan sınır dışı edilmek için toplu gözaltılar gerçekleşmekte ve kimlik belgeleri geri alınmaktadır. Sınır dışı edilenler veya ülkeyi terk etmeye zorlananlar arasında Pakistan'da doğmuş ve hiç Afganistan'da yaşamamış Afganlar ile Afganistan'da zulüm riski altında olanlar da yer almaktadır (Human Rights Watch, 2023a). Sınır dışı edilmemek için ise yetkililere rüşvet vermek ve gasp uygulamalarıyla yaşamak Afganlar için ülkede hayatta kalma ve geçimlerini sağlamanın bir parçasını oluşturmaktadır. Pakistan'ın uyguladığı bu politikalar göçmen ağları aracılığıyla düzensiz yolculuğa çıkan Afganlar arasında hızlıca yayılmakta ve hedeflenen ülkeler ve kentler gelen bu bilgiler doğrultusunda yeniden şekillendirilmektedir.

3.3. İran'daki “Afganiler”¹⁷

Son derece gözenekli bir yapıya sahip olan 936 kilometrelik Afganistan-İran sınırı, dünyada en çok insan ticareti yapılan önemli göç koridorlarından biridir (Dünya Bankası, 2023). Mevcut sınır rejimi dolaylı olarak göçmen kaçakçılığını teşvik etmekte, sınırlar ve göçmen kaçakçılığı arasında diyalektik bir etkileşim kurmaktadır. Bu sınır Afganistan'ın kaderi kadar belirsizdir. Pek çok Afgan'ın yaşamı bu sınırdan etkilenmekte ve bununla sınırlandırılmaktadır.

İran'a yönelik hareketlilikler ele alındığında, 1979'daki Sovyet işgalinden önce pek çok Afgan, İran'ın gelişen ekonomisinde iş bulabilmek amacıyla göç etmiştir. Ülkenin Afganistan'a kıyasla daha gelişmiş olması ve aynı zamanda sahip oldukları kültürel benzerlikler, 1960'lar ve 1970'lerde iki ülke arasında ekonomik ve döngüsel göçün artmasını teşvik etmiştir. Aileler bu süreçlerde Afganistan'da kalırken, aile reisi olarak kabul edilen erkeklerin İran'a göç ettiği tespit edilmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ülkeye varanlar iyi karşılanmıştır. Afganistan'a yapılan Sovyet müdahalesi İran'daki İslam Devrimi ile aynı döneme denk geldiği için Afganlar sadece hoş karşılanmakla kalmamış, aynı zamanda fahri olarak kabul edilen özel bir koruma sistemi olan “*mohajerin*”, yani “*dini göçmenler*” (Monsutti, 2006) olarak kabul edilmişlerdir. Bu süreçte İran, ülkeye gelen Afganlara kimlik ve süresiz kalma işlevi gören “mavi kartlar” vermiştir. Aynı zamanda 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni 17. (istihdam) ve 26. (hareket özgürlüğü) maddelerine çekinceler koyarak imzalamıştır. İstihdam ile ilgili olarak, mülteci statüsüne sahip olanlar çalışma izni için başvurabilmiş, ancak bu izin 17 kategorideki el işçiliği ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, Afganlar eğitime erişim hakkına sahip olmuş; ısınma, gıda ve sağlık sigortası alanlarında sübvansiyon almıştır (Koepke, 2011). Ülkenin uyguladığı bu tavır neticesinde 1980'lerin başından itibaren milyonlarca Afgan mülteci ve göçmen için hedef ülke olmuştur. İran-Irak savaşı sebebiyle İranlı gençlerin boşalttığı işgücü piyasasını doldurabilmek amacıyla İran İslam Cumhuriyeti Afganistan'daki Müslüman kardeşleriyle dayanışma içinde olduğunu vurgulamıştır (Monsutti, 2020).

¹⁷ Türkçede Afgan anlamına gelen bu Farsça kelimenin kullanımının bazı ayrımcı ve aşağılayıcı ifadelerle karşılık geldiği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Afganların ülkedeki varlığından ve görünürlüğünden şikayetçi olanların “*pis, çöp, vastsız, kötü*” ifadelerinin çağrışımında bu kelimeyi kullandıkları tespit edilmiştir. İran'ı doğrudan geçmeyip belirli bir sürede orada bulunan ve iş yaşamına katılan görüşmecilerden birçoğu bu yaklaşımla karşılaştıklarını aktarmıştır.

İran'ın duyduğu ucuz işgücü ihtiyacı, birçoğu orada yasadışı olarak yaşayan ancak yetkililer tarafından hoş görülen Afganlar için de ekonomik kazanç anlamına gelmiştir (Moghissi & Ashrafi, 2002). Bununla birlikte İran, Pakistan'ın aksine çok fazla kamp inşa etmediği için Afganların çoğu kentlere göç etmiş ve oradaki yıkık dökük banliyölerde toplanarak ucuz emek gücü olarak piyasada yerlerini almıştır (Monsutti, 2006; Strand, Suhrke & Harpviken, 2004).

1990'ların ilerleyen dönemlerinde İran'ın göç politikaları değişmeye başlamıştır. Afganların sosyal hizmetlere, eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimi zorlaşmış, iş yerlerinde polis baskınları daha sık hale gelmiş, birçok Afgan'ın kimlik belgeleri ellerinden alınmış ve giderek artan sayıda Afgan sınır dışı edilmiştir. Dolayısıyla, Sovyetlerin Afganistan'dan ayrılmasının ardından İran Afganlara sağladığı desteği kademeli olarak geri çekmiştir. Yeni gelenlere düzensiz muamelesi yapılmış ve ekseriyetle ekonomik göçmenler olarak sınıflandırılmıştır (Abbasi-Shavazi, vd., 2008). Artan sınır kontrolleri sonucunda Herat ve Meşhed gibi kentler arasında büyük ölçüde kaçakçılar tarafından işletilen bir “göç endüstrisi” gelişmiştir (Khosravi, 2011).

2000'den itibaren İran'ın izlediği politikaların karakteristik özelliği, geri dönüş programlarına yapılan vurgunun dışında mülteci nüfusun yeniden kayıt altına alınmasına ilişkin sistematik girişimdir. Halihazırda mülteci olarak tanınmış kişilerin kayıt altına alınması süreci “Amayesh” olarak bilinmekteydi. Amayesh uygulaması ile mavi kart sahibi tanınmış mültecilerin yeniden kayıt yaptırması gerekli kılınmıştır. Bu işlem sırasında mülteci kartlarını teslim etmeleri istenmiş, onların yerine kişi başı 5 dolar karşılığında geçici oturma izni hakkı tanıyan yeni bir belge verilmiştir. Mültecilerden yeniden kayıt sırasında vergiler ve belediye harçları gibi ekstra ödemeler talep edilmiş ve masraflar belediyelere göre değişiklik göstermiştir. Koepke (2011) araştırmasında Tahran'da bu maliyetin aile başına yaklaşık 170 dolar olduğunu belirtmiştir. Amayesh bu bağlamda sadece bir yönetim aracı değil, Afganları geri dönmeye teşvik etmeye yönelik daha geniş bir çabanın parçası olmuştur. Bu amaçla aslında geri dönüşü teşvik eden bir dizi tedbir uygulanmıştır. Mülteci kartının geçici oturma izni ile değiştirilmesi, nüfusu otomatik olarak gelecekteki sınır dışı kararlarına karşı savunmasız hale getirmiştir. Buna ek olarak, Amayesh ile şimdiye kadar sübvans edilen sağlık, beslenme ve eğitim gibi hizmetlerin kısmen finanse edilmesi

istenmiş ve dolayısıyla Afganların çeşitli hizmetlere erişim sağlamak için harcamalarını daha da artırmasına yol açmıştır (Dimitriadi, 2013). 2002 yılında İran hükümeti, Afganların ülkede ikamet etmesini teşvik ettiği düşüncesiyle Afgan okullarının ruhsatını iptal etmiştir. Aradan geçen 2 yıl sonra ise İran okullarındaki Afganlar için eğitim sübvansiyonu kaldırılmıştır. Gerçekleştirilen bu uygulama sonucunda bütün bir nüfus eğitim sisteminin dışında bırakılmıştır. Bugün İran'daki Afganların birçoğunun okuma yazma bilmemesinin temel sebebi de bu politikadan kaynaklanmaktadır. Düzensiz statüde olan Afgan çocuklar da eş zamanlı olarak okullardan dışlanmışlardır. Getirilen ek tedbirler kapsamında düzensiz Afganların banka hesabı, sigorta ve mülk sahibi olmaları yasaklanmıştır. 2007 yılından itibaren çoğunlukla sınır eyaletlerinde bulunan otuz bölge güvenlik gerekçesiyle Afganlara hareket kısıtlılığı uygulanan yerler olarak belirlenmiştir (UNHCR, 2022).



Harita 11. “Amayesh” ve “Hoviyat” Kart Sahiplerinin Bölgeler Bazında Hareket Kısıtlamaları

Kaynak: UNHCR, 2022b.

Haritada görülen alanlar Afgan ve Irak vatandaşları için belirlenen “Girilmesi Yasak Bölgelerde” seyahat etmelerine veya ikamet etmelerine izin verilmemektedir.

Amayesh / Hoviyat kartı¹⁸ sahibi olanlar yaşadıkları kentin dışına seyahat etmek istediğinde, geçici bir geçiş izni almak için yaşadığı yerdeki BAFIA¹⁹ ofisine başvurmak zorundadır.

2011 yılında İran hükümeti, düzensiz statüde olan Afganların İran makamlarına kaydedilmesini amaçlayan kapsamlı bir yasallaştırma programı açıklamıştır. Bu program sadece daha önce mülteci statüsüne sahip olmamış ve sonuç olarak Amayesh programının dışında kalmış olanları kapsamıştır. Projenin ilk aşamasında hükümet geçici geçerliliği olan belgeler düzenleyerek göçmenlerin Afganistan'a gidip pasaport başvurusu yapmalarına ve vize alarak İran'a dönmelerine olanak sağlamıştır. Bu girişim Afganlara ikametlerini yasallaştırma, istihdam ve eğitime erişim fırsatı vermiştir. Aynı zamanda İran hükümetine de düzensiz bir nüfusa sahip olma ve onları Afgan vatandaşlığı (kimlik belgelerinin edinilmesi yoluyla) ve uzun vadede herhangi bir geri dönüş/sınır dışı etme prosedürünü kolaylaştıracak seyahat belgeleri edinmeye teşvik etme olanağı vermiştir. 2012 tarihinde İran'ın 190.000 yeni kayıtlı Afgan'ı sınır dışı etmesi bu durumu açıkça ortaya koymuştur (Dimitriadi, 2013).

Günümüzde İran'daki durum Afganlar için önemli ölçüde kötüleşmektedir. Sadece bir milyon Afgan'ın kayıtlı olduğu ülkede, yüksek düzeydeki Afgan nüfusu sığınma prosedürlerine erişimin dışında kalmaktadır. Bu durum da İran'daki Afganların ezici bir çoğunluğunun ya geçici vizelere bağımlı olduğu ya da tamamen belgesiz olduğu anlamına gelmektedir. Sosyal olarak marjinalleştirilmiş, çok az hakka sahip, yüksek işsizlik oranı ve devam eden zorunlu geri dönüş programları nedeniyle yaygın bir güvensizliğe sahip olan İslam Devrim Muhafızları Ordusu (IRGC), 2013'ten itibaren Suriye'de savaşmaları için belgesiz Afganları askere almaya

¹⁸ Amayesh Kartı öncelikli olarak İran'daki Afgan mültecilere verilmektedir. Afgan mültecilerin eğitim, sağlık hizmetleri ve belirli istihdam olanakları gibi belirli hizmetlere erişimini sağlayan bir kimlik kartıdır. İran'da yasal statünün korunması için kartın periyodik olarak yenilenmesi gerekmektedir. Hoviat genel olarak İran vatandaşları için ulusal kimlik anlamına gelse de İran'daki Iraklı mültecilerin Hoviat Kartı aldığı özel bir bağlam da vardır. Bu kart işlev olarak Amayesh Card'a benzemekle birlikte özellikle Iraklı mülteciler için tasarlanmıştır. Iraklı mültecilerin İran'da yasal olarak kalmalarına ve belirli hizmetlere erişmelerine izin vermektedir. Dolayısıyla hem Amayesh hem de mültecilere özel Hoviat Kart mülteci statüsünü belgelemek gibi benzer amaçlara hizmet etse de farklı gruplara verilmektedir. Bu ayrım, İran'ın farklı mülteci gruplarını ayrı idari işlemlere tabi tuttuğunu ortaya koymaktadır.

¹⁹ Yabancılar ve Yabancı Göçmen İşleri Bürosu (BAFIA), sığınmacıların ve mültecilerin kayıt altına alınmasından ve İran'da Mülteci Statüsü Belirleme işlemlerinden sorumludur.

başlamıştır (Hamidi, 2019). İran hükümeti, Suriye’de Devlet Başkanı Beşar Esad güçlerinin yanında savaşmaya istekli olmaları karşılığında erkeklere ve ailelerine aylık maaş ve oturma izni vaat etmiştir. Bu doğrultuda, İran devleti Fatimiyyun Tugayları adı altında Afganistanlı Hazaraları vekalet savaşları stratejisinde araçsallaştırmıştır.

Pakistan’da çoğunlukla sınıra yakın kentlerde bulunan Afgan göçmenlerin aksine, İran’daki Afganlar başından beri büyük şehirlere yerleşmiştir. İran’daki inşaat ve tarım sektörlerindeki işgücünün önemli bir bölümünü Afganlar oluşturmaktadır. Lakin, İran’da Afganlar yabancı düşmanı bir atmosferle karşı karşıya kalmakta ve el işçiliği faaliyetleriyle sınırlandırılmaktadır (Adelkah & Olszewska, 2007). Bununla birlikte, birçok aile finansal destek sağlamak amacıyla üyelerinden birini İran’da tutmaya çalışmaktadır. Bu eğilim 1970’lerde petrol patlaması sırasında oldukça belirgin hale gelmiştir. Genç erkekler genellikle aileleri tarafından orada iş aramaya teşvik edilmekte ve birkaç yıl kalabilmektedir. Afganistan’ın tüm nüfusunun yaklaşık 40 milyon olduğu ve İran’da yaklaşık 4 milyon Afgan’ın yaşadığı düşünüldüğünde (UNHCR, 2023b), her 10 Afgan’dan birinin İran’da bulunduğu ya da bir zamanlar bulunmuş olduğu anlamına gelmektedir. 1978 yılına kadar açık ve erişilebilir kalan oldukça gözenekli olan sınır göçmen ağlarının gelişmesinde etkili olmuştur. Geçişler konusunda kontrollerin katı bir şekilde uygulanmadığı 900 km’lik sınır, İran ile Afganistan’daki Herat gibi şehirler arasında kültürel ve ticari bağların gelişmesini kolaylaştırmış ve teşvik etmiştir (Stigter, 2005).

Öte yandan, dünyadaki afyonun büyük bir kısmı Afganistan’da üretilmekte ve İran üzerinden Avrupa’ya ulaşmaktadır (UNODC, 2023). Göçmen kaçakçılığı ve ticareti ile uyuşturucu kaçakçılığının bir araya gelmesi bu sınırı kazançlı bir yer haline getirmiş, sınırdaki insanlar için güvensizliğe ve önemli ölçüde şiddete neden olmuştur. Yüzlerce kontrol noktası, dağ geçitlerini kapatan çok sayıda duvar ve yaklaşık 500 kilometrelik hatta çekilen dikenli tel gibi önlemlerin hiçbirisi sınır güvenliğini sağlayamamaktadır. Bu bağlamda Afganistan-İran sınırı göçmen kaçakçıları için önemli bir kazanç kaynağıdır. Zira, bugün İran’a seyahat vizesi alma imkânı olsa bu oldukça pahalılaşmış ve zorlaşmıştır. Bu nedenle Afganların büyük bölümü pasaport veya yasal seyahat belgesine sahip olamadığı için İran’a geçişlerde kaçakçılara başvurmak zorunda kalmaktadır. Belgesiz göçmenler kolluk kuvvetleri tarafından İran’a giriş yapmaya çalışırken yakalandığında sınır dışı edilmektedir. Ancak, kimi

zaman aynı gün kimi zaman ise birkaç günlük bekleme sonrasında tekrar İran'a giriş yapmaya çalışmaktadırlar. Sınır dışı edilen her kişi, göçmen kaçakçıları için yeni bir müşteri ve kazançlarının yenilenmesi demektir. Zira göçmen kaçakçıları, genellikle çok az parası kalan ya da hiç parası kalmayan yeni sınır dışı edilmiş kişileri hedef alabilmekte ve kaçakçılık borcunu yüksek faizle geri ödetmek için derhal yeniden giriş için yardım teklif etmektedir. Kaçakçılara borçlu halen Afganlar sonraki süreçte rehin tutulma, ücretsiz zorla çalıştırılma ve cinsel istismar gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu sınır bölgesi, resmi olarak tanınan hakların, kuralların ve normların dışında bir 'yokluk alanında' (Coutin, 2003) yaşayan çok sayıda belgesiz Afgan'a da ev sahipliği yapmaktadır (Monsutti, 2007). Afganlar, geçtikleri sınır sonrasında tüm yönetmeliklerin ve yasaların dışında, seyahat belgeleri olmaksızın, kimlikleri ve kültürleri 'yersiz' hale gelen, kökünden koparılmış bir yaşama mahkûm edilmektedir.

Küresel bir perspektiften bakıldığında Afganlar, çeşitli yerlere yayılmış bir topluluk, farklı yerlerin farklı roller oynadığı bir ulus-ötesi göçmen dairesi (Rouse, 1991) kurmuşlardır. Her ne kadar Pakistan'daki göçmen ağları sayesinde sığındıkları yerler bulunsa da İran uluslararası yardımın yokluğu nedeniyle güvencesiz olsa da daha iyi gelir fırsatları sunduğu için tercih edilmektedir (Harpviken, 2014). Birçok Afgan geçimlerini İran'daki kayıt dışı ekonomilerden sağlamakta, bu ülkelere yerinden edilmiş kişiler, mülteciler veya düzensiz göçmenler olarak, bazen de hepsinin bir kombinasyonu olarak gelmektedir. Dolayısıyla kendileri için İran'daki yaşam gittikçe zorlaşmaktadır. Sosyo-ekonomik eşitsizliklere bağlı olarak çeşitli haklardan yoksunluğun yanı sıra ani sınır dışı edilme, ayrımcılık, güvenlik güçleri tarafından şiddete ve fiziksel tacize maruz kalma, gündelik işler dışında sınırlı iş olanakları ve eğitime kısıtlı erişim gibi önemli düzeyde kötü muamele örnekleri bulunmaktadır.

“Biz aslında İran'da kalmak istiyorduk. Orada iş bulabilseydik ya da dükkân falan açabilseydik duracaktık. Bize orada ikamet belgesi bile vermiyorlar. Dükkân falan açamayınca gelmek zorunda kaldık.” (Zihni, Özbek, 18, Van)

“Ben anlamıyorum neden insanlar bu kadar kötü?! İran'da Afganlara karşı bir kötü davranma durumu var. Her şeyi yapıyorlar hemen bunu Afganlar yaptı diyorlar.” (Lale, Hazara, 34, Van)

“Şimdi İran ’daki Afganları evlerinden kovuyorlar. İran ’daki Afganlara kimlik gibi bir şey vermiyorlar. Nerelisin diye soruyorlar eğer Afganım dersen sana yok diyorlar. Mesela etin kilosu 100 lira Afgan olduğunu anlarsalar 300 liraya satıyorlar. Yani hayat koşulları İran ’da çok çok zor.” (Nergis, Tacik, 19, Van)

“İran ’da bize pis Afgani diyordu, kötü laflar söylüyordu. Bizim memleketimize niye geldiniz, berbat ettiniz bizim memleketimizi diye. Hizmetçiler Afgan, temizlikçiler Afgan, inşaatçılar Afgan. Buna rağmen Afganlara kötü davranıyorlardı.” (Perihan, Özbek, 24, Van)

Katılımcıların günlük aile ve sosyal hayatlarından şiddet ve güvensizlik deneyimlerine kadar aslında İran ’da çok katmanlı bir yaşamları olduğu açığa çıkmaktadır. Avrupa dışındaki ülkelerin yalnızca ‘sıkışmışlık’ ve ‘arada kalmışlık’ mekânları olarak temsil edilmesinin göçmen yolculuklarını anlamayı sınırlandırmaktadır. Bu minvalde ‘arada kalan’ alanları Afganların sadece geçtikleri değil, yaşadıkları bir mekân olarak yeniden düşünmek gerekmektedir. Ayrıca göçmenlerin kendi yolculuklarını daha iyi analiz edebilmek için kendi anlamlarını ve deneyimlerini anlatmalarına olanak sağlamak gerekmektedir (Kaiyoorawongs 2016; BenEzer & Zetter 2015). Afganların Paris’e gelmeden önce diğer ülkelerde yaşadıkları durumu sadece ‘arada kalmış’ olarak tanımlamak, onların mekâna yükledikleri çok katmanlı anlamları gizlemektedir. Bu doğrultuda İran Afganlar için öncelikli olarak bir transit ülke değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. Katılımcılardan bazıları ülkeden hızlı bir şekilde geçse de tarihsel açıdan ve sahip olduğu mülteci nüfusu yönünden bakıldığında İran ’ın sadece bir geçiş ülkesi olmadığı açığa çıkmaktadır. Menşe ülkelerinin dışındaki hayatlarında Afganlar, Avrupa’ya ya da başka bir yere gitme fırsatını sadece bekleyerek zaman geçirmemektedir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bulundukları mekânlarda yaşamlarını sürdürmekte, çalışmakta ve sosyo-ekonomik süreçlere katkıda bulunmaktadır. Hatta bazı durumlarda bu mekânları dönüştürebilmektedir (Bredeloup 2012; Choplin & Lombard 2013). Devam edip etmeme noktasında alınan kararlar, o ülkede yaşanan hayatlarla, kurulan ilişkilerle, ortaya çıkan fırsatlarla ve uygulanan göç politikalarıyla ilintilidir.

Tüm bunlardan hareketle, İran ve Pakistan’ın ilk ev sahibi ülkeler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mevcut durum “sığınma yorgunluğu” (Moghissi & Ashrafi, 2002) olarak nitelendirilmekte ve kabule yönelik politikadaki tersine

dönüşler, Afganların aşamalı göçleri için ana itici faktör olarak hizmet etmiş ve etmeye devam etmektedir.

3.4. İran'ı Geçmek: Afganlar Tarafından Kullanılan İç Rotalar

Afganlar menşei ülkelerini terk ettikleri andan itibaren yolculuklarını “görünmezlik” üzerine oluşturmakta ve kendilerini “mosaferin” (yolcular) olarak adlandırmaktadır. Hedeflerine ulaşmaya kadar ilerlemek zorunda kalmakta; kaygı, endişe, korku, azim, hırs gibi duyguların birbirine karıştığı eylemin özneleri olmaktadır.

“Arabalar tıkiş tıkiş. Kalabalıktan dolayı nefes bile almakta zorlanıyorduk. Benim babam kalp hastası olduğu için havasızlıktan araçta bayılmıştı.” (Nergis, Tacik, 19, Van)

“Zorla, döverek bizi arka bagaja koydular. 4 kişi bagaja yerleştirdiler. Zorla ittirmeye çalışıyorlar arabaya sığdırabilmek için. O an kendimi insan gibi hissetmemiştim, bize hayvan gibi muamele etmişlerdi.” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

Düzensiz hareketlilik sonrasında çöl ve bozkır arazileri geçip İran sınırını aşarak ülkeye ulaşan Afganların, Kuzey ve Güney rotası olsa da yoğun olarak İran'ın Sistan-Belucistan eyaleti üzerinden girişler sağlanmaktadır. Bu bağlamda Güney'de Zabul, Zahidan ve İranşehr kentleri dikkat çekerken, Kuzey'de ise Meşhed ön plana çıkmaktadır.



Görsel 12. Afganların İran'da Kullandığı “Pejo” Otomobiller

Açıklama: Pejo ifadesi ile Afganların İran'daki düzensiz yolculukları boyunca kullandıkları otomobilleri tanımlamak için sıklıkla karşılaşmıştır. Kelime Afganlar tarafından direkt telaffuz edildiği şekliyle yazılmaktadır. Peugeot kelimesinin deforme olmuş halidir. Fotoğraflar görüşme yapılan bir katılımcıdan alınmıştır.

Güney rotası boyunca takip edilen rotalar bütünüyle göçmen kaçakçılarının ağlarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Fakat en temelde bu hatta üç farklı güzergâh ortaya çıkmaktadır. İlk olarak en yoğun kullanılan hatlardan biri Pakistan-İran sınırını yürüyerek aştıktan sonra Serevan kentine gelinmekte ve buradan Sistan-Belucistan eyaletinde bulunan ve Belucilerin yoğun olarak yaşadığı küçük bir kent olan İranşehr'e otomobille geçilmektedir. Sınır geçişlerinin Afganlar için oldukça uzun ve yorucu bir yürüyüş süreci olması sebebiyle bu kentte göçmen kaçakçılarının ayarladığı şok evlerinde duraklayabilmektedirler. Diğer kentlerdeki göçmen kaçakçılarından hareket etmek için haber geldiğinde ise İranşehr'deki bağlantı noktalarından Afganlar "Pejo" otomobiller olarak adlandırdıkları eski araçlar ile harekete yeniden başlamaktadır. Hareket edilecek noktalarda göçmen kaçakçılarına ait çok sayıda araç bekleyerek her bir Afgan'ın daha önce anlaştığı kaçakçının ismi söylenerek gruplar halinde araçlara binilmektedir. Bu otomobiller eski model olmasına rağmen kaçakçılar tarafından motorları değiştirilip daha güçlüleri takıldığı için oldukça süratli gidebilmektedir.

İranşehr'den kaçakçılar eşliğinde yola çıkan Afganların Tahran'a kadar takip ettikleri rota benzerlik taşımaktadır. Bem, Kirman, İsfahan, Kaşan ve Kum şehirlerini geçerek Tahran'a ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu geçişlerin tamamı araçlarla yapılmaktadır. Bazı kentlerin içinde ilerlerken kontrol noktalarını veya polis çevirmelerine takılmayı aşabilmek için motor ile hareket edildiği de ortaya çıkmaktadır. Afganistan-Pakistan-İran sınır geçiş tecrübesi ile kıyaslandığında İran içerisinde hareket etmek ve Tahran'a varmak daha rahat gerçekleşen bir eylemdir. Hem gıdaya erişim konusunda fazla zorluk yaşamamakta hem de yolculuğun coğrafi koşulları daha kolay hale gelmektedir. Bu nedenle Tahran'a erişim kaçakçılar ağı ile hareket edenler için hızlı olabilmektedir. Serevan, Zabul ve Zahedan gibi kentlerden Tahran'a erişim sadece birkaç günlerini almaktadır. Geçilen gün sayısı kimi durumlarda uzun bekleme sürelerine dönüşebilmektedir. Bunun en temel sebebi ise göçmen kaçakçılarının çeşitli aktarma noktalarında diğer göçmen grupları için beklemesi ya da geçilecek güzergâh üzerindeki güvenlik kontrollerinin bir müddet durmasını takip etmektir. Ayrıca kaçakçı ağlarında görev alan çeşitli aktörlere görevlerini yerine getirmesi halinde gerekli ödemenin yapılmaması halinde de Afganlar transit kentlerde bekletilebilmektedir. Hatta kimi durumda kaçakçılar ödemeyi alabilmek için Afganlara baskı ve şiddet uygulayabilmektedir.

Diğer taraftan, İran içindeki bir başka güzergâh ise Kuzey'den geçmektedir. Afganistan'ın Herat sınırından geçerek Meşhed'e ulaşılmaktadır. Herat'ın İran-Afganistan sınırını yakın olması, bölgeyi İran'a ulaşmak isteyen Afganlar için bir geçiş noktası haline getirmiştir. 2015 yılı öncesine kadar bu rota Afganlar tarafından daha sık kullanılmıştır. Fakat Afganistan'dan hareketlilikler Avrupa ülkelerinin sınır kapılarını açtığı söylentisi sebebiyle arttığı için İran bu sınır hattında askeri personel sayısını ve kontrol noktalarını artırmaya, sınır güvenlik önlemlerini yoğunlaştırmaya başlamış ve geçişleri azaltmıştır. Herat üzerinden geçişler aslında Nimruz bölgesine göre coğrafi koşullar sebebiyle daha kolay ve hızlı olabilmektedir. Bu rota üzerinden geçiş yapan Afganların saatler içinde kolaylıkla İran'a ulaştığı fark edilmektedir. Genellikle İran vizesine sahip olanlar Herat üzerinden geçişlerini gerçekleştirmektedir. Vize almak ise önemli miktarda para gerektirmektedir. Dolayısıyla Herat üzerinden yasal yollarla geçebilen Afganlar Güney rotasını kullananlara göre sosyo-ekonomik profili daha yüksek kişilerden meydana gelmektedir. İran vizesine sahip olanlar ise ya yasal yollarla bu kara yolunu tercih etmekte ya da havayolunu kullanarak doğrudan Tahran'a ulaşmaktadır. Sayıları oldukça azalsa da düzensiz yollarla Herat sınırından İran'a geçenler Türbet Cam kenti üzerinden Meşhed'e geçmektedir. Ardından göçmen kaçakçıları aracılığıyla doğrudan Tahran'a *Pejo* otomobillerle ulaşmaktadırlar. Bu yolculuk Güney rotası ile kıyaslandığında daha konforlu ve hızlıdır.

“Eğer parasını verersen İran vizesini veriyorlar. Vizesi olanlar Herat'tan geçiyor. Daha kolay geçiyorlar, hızlı oluyor. Kaçak gidenlerin Herat'ta tanıdıkları yok. O yüzden kaçak gidenler Herat'ı pek tercih etmiyor.” (Metin, Özbek, 42, İstanbul)

“Nimroz'a göre Herat aslında İran'a daha yakın. Ama Herat'tan geçemiyoruz. Kontroller çok fazla. Yolu uzatmasına rağmen Nimroz'a gidiyoruz. İranlılar izin vermiyor. Biz İran toprağına girmek için mecburen Pakistan'ı kullanıyoruz.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

Tahran hangi rota kullanılırsa kullanılsın Afganlar için İran'da önemli bir *aktarma noktası*dır. Hem kuzey rotasını hem de güney rotasını kullanan kişiler Tahran'da toplanmaktadır (Jobard & Billet, 2015). İran'ın başkenti ve en büyük kenti olan Tahran, bölgedeki göçmen kaçakçılığı için önemli bir merkezdir. İş, eğitim veya diğer nedenlerle İran'a göç eden bazı Afganlar için varış noktasıyken, daha iyi fırsatlar arayışıyla Türkiye veya Avrupa gibi diğer ülkelere yolculuklarına devam etmek isteyen Afganlar için geçiş noktası olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle Tahran,

başta Afganlar olmak üzere pek çok göçmen için hem varış hem de ayrılış noktası olması nedeniyle göçmenlerin geçişi açısından merkezi bir şehirdir. Burada bulunan Azadi Meydanı Afganların kaçakçılarla buluştukları en önemli mekândır (UNODC, 2018b). Afganlar burada hareketliliğin bir sonraki aşaması için yapacakları yolculuğu göçmen kaçakçılarıyla organize etmektedir. Türkiye sınırına yakın Batı Azerbaycan Eyaleti'nin kentlerine ve köylerine ulaştırılacak olan göçmenler kentte bulunmaktadır. Dolayısıyla aktarma noktası bakımından kritik rol oynayan Tahran'da kaçakçıların ayarladığı evlerde birden fazla farklı göçmen grup birleşebilmekte ve aynı mekânda 50 ila 100 kişi uygunsuz koşullarda kalabalık şekilde kalabilmektedir. Bu şehirden hareket etmek için bazen kaçakçıların talimatına bağlı olarak yolculuğun henüz güvenli olmadıklarını söylediklerinden beklemek zorunda kalmaktadırlar. Harekete başlayacakları zaman da her bir kaçakçı kendi grubundaki kişilere hitap ederek onları toplayabilmektedir.

“Kaçakçılar bizi bırakmıyordu. Yollar bozuk diyordu bize. Türkiye'ye şimdi götüremiyoruz çünkü asker, polis çok fazla. Hırsızlar var diyorlardı. Tahran'da bekledik İran'da.” (Özkan, Özbek, 29, Van)

Tahran'a varıncaya dek zorlu göç yolculuğundan geçen Afganlar kentte dinlenmek için bir süre kalmayı tercih edebilmektedir. Özellikle gittiğin kadar öde modelini kullanarak kaçakçı ile anlaşma sağlayanlar burada bir süre vakit geçirebilmektedir. Bir sonraki yorucu ve tehlikeli yolculuk öncesi daha önceden Tahran'a ulaşan yakın akraba ve arkadaşlarının yanında vakit geçirerek dinlenmek istemektedirler. Afganların yakın aile üyeleri, Pakistan ve İran arasında dağılmış durumda olduğu için bölgede yer değiştiren ve üç ülke arasındaki tanıdık ağlarını kullanan Afganlar oldukça fazladır. Dolayısıyla Tahran gibi kentlerde gerçek bir “çok-yerelleştirilmiş” Afgan topluluğu oluşmuştur (Centlivres & Centlivres-Demont, 1998). Dolayısıyla buradaki göç akraba, komşu ve arkadaş ağlarına dayanmaktadır (Monsutti, 2004). Göçmen ağları Tahran'ın dış mahallelerinde yoğun bir hal almıştır. Göç deneyimi ve belli bir dolaşım kültürü de kuşaklararası aktarılmıştır. Diğer yandan, Tahran iş imkanları bakımından farklı sektörleri içerisinde bulunduran bir kent olması sebebiyle, Afganların bir süre kalıp, çalışıp para biriktirmek için durakladıkları yer olarak da bilinmektedir. Kentte birkaç aydan birkaç yıla uzanan bulunma süreleri sonrasında finansal olarak ilerlemeye hazır olduklarını düşünen Afganlar yeniden aşamalı yolculuklarına devam etme kararı almaktadır (Monsutti & Balci, 2014).



Harita 12. Afganların Pakistan’da ve İran’da kullandıkları göç rotaları.

Açıklama: Göçmenler ve kaçakçılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kaçakçılar eşliğinde Tahran'dan hareketliliğe yeniden başlayan Afganlar, otomobillerle Kazvin ve Zevcan'ı geçerek Tebriz'e ulaşmaktadır. Türkiye-İran sınırındaki kentlere göçmenlerin dağıtımı yapılmadan önce kaçakçılar tarafından kullanılan önemli ortak güzergahlardan biri de Tebriz'dir. Buradan kaçakçılık ağlarının çeşitliliğine ve yapılan anlaşmaya göre İran'ın Batı Azerbaycan Eyaletindeki kentlere doğru hareketlilik yaşanmaktadır. Başta Urmiye olmak üzere Hoy, Salmas, Maku ve Siyahçeşme Türkiye tarafına geçişlerin yapıldığı kentlerdir. Her birisi sınır kenti olduğu için geçmişten beri göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı bir bölge olarak bilinmektedir. İki ülkedeki fiyat farkından dolayı özellikle akaryakıt, temel gıda ürünleri, sigara, kıyafet, telefon, televizyon, bilgisayar gibi çeşitli teknolojik aletlerin kaçakçılığının uzun yıllardır yapıldığı bölgedir. Farklı iki devlet olmasına rağmen sınırın her iki tarafında birbirleriyle akrabalık ilişkilerine sahip olmaları ve yaşadıkları coğrafyayı yakından tanımaları düzensiz hareketliliklerin ve kaçakçılık faaliyetlerinin gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

3.5. Sınır Geçişi, Yerleşme ve Hareketsizlik Ekseninde Türkiye'ye Varışlar

Afganların düzensiz göç yolculuğunda önemli geçiş güzergahlarından biri de Türkiye-İran sınır hattıdır. Türkiye'ye en fazla düzensiz göçmen girişinin olduğu bu Doğu sınırı, coğrafi yönüyle birbirinden farklı nitelikler barındıran arazilerden oluşmaktadır. Ülkenin en dağlık ve kontrolünün de son derece güç olduğu bölge (Deniz, 2009) şeklinde ön plana çıkması sebebiyle düzensiz hareketliliklerin de yoğun yaşandığı bir yerdir. Afganlar hedefledikleri ülke ya da kente erişebilmek için kısıtlamalarla karşılaşacaklarını düşündükleri için yasal prosedür gereği en yakın İl Göç Başkanlığına sığınma talebinde bulunmak yerine izinsiz olarak hareket etmeyi tercih etmektedir (Koç, 2019). Ayrıca karasal iklim özelliklerinin görüldüğü bölgede, sınırın yüksek kesimlerinde sert karasal iklim özelliklerinin etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sınırın geçtiği dağlık alanlarda yağışlar genellikle kar şeklinde olmakta ve yılın en az altı ayı yerde kalmaktadır. Buradan hareketle topografya ve iklim koşulları altında sınır kontrolünün tam olarak sağlanabilmesi mümkün değildir. Güvenlik güçleri için sorun teşkil eden bu şartlar, bölgeyi iyi tanıyan kaçakçılar açısından büyük sorun oluşturmamakta, hatta onlar için bir avantaja dahi

dönüşmektedir. Zira son yıllarda İran üzerinden Türkiye'ye kaçak geçiş yapan göçmenlerin genellikle sınırın morfolojik yapısının engebeli olduğu yerleri ve yine kış mevsiminde sınırın sis ve bulutlarla kaplı olduğu zamanları tercih ettikleri görülmektedir. Sis ve bulut görüş mesafesini düşürdüğü için güvenlik güçlerinin işini zorlaştırırken, bu durum yöreyi iyi bilen yerel kaçakçılar için bir avantaj olmaktadır. Göçmen kaçakçılığı faaliyetlerini yürütenler önceden mal kaçakçılığı ile uğraşan gruplardan meydana gelmektedir. Sigara, akaryakıt gibi ürünlerin kaçakçılığını yapabilmek için sermaye yatırmak gerekmektedir. Kaçakçılar sınır güvenlik birimlerine yakalandıkları zaman ise sermayeleri zarar görmekteydi. Göçmen kaçakçılığı hem sermaye gerektirmeyen hem de sermaye kaybına sebep olmayan bir iş alanı olarak görüldüğü için mal kaçakçılığı göçmen kaçakçılığına dönüşmüştür.

Sınıra yakın kentlere gelen Afganlar, göçmen kaçakçılarının yönlendirmesini beklemekte ve bu bekleyişler de belirsiz süreler alabilmektedir. Güvenlik kontrollerinin olduğu durumlarda kaçakçılık ağının aldığı istihbarat çerçevesinde hareketlilikler duraklayabilmektedir. Metruk binalar, ahırlar, tandır evleri gibi barınma ve hijyen koşullarının çok sorunlu olduğu şok evlerinde bekletilen Afganlar, bu süreler zarfında yiyeceğe erişimde sıkıntı çekmekte; şiddet, taciz ve cinsel istismara maruz kalabilmektedir. Özellikle en kırılgan grubu oluşturan kadınlar ve refakatsiz çocuklar cinsel istismara en yoğun maruz kalanlardır.

Kaçakçılar sınırın diğer tarafındaki bağlantıları aracılığıyla elde ettiği bilgiler doğrultusunda Türkiye sınır hattına yakın İran şehirlerinden Urmiye, Salmas, Hoy, Siyah Çeşme ve Maku gibi şehirlere göçmenleri araçlar ile getirerek sınırı yaya olarak geçirtmektedirler. Türkiye-İran sınırına yani sıfır noktasına göçmenler geldiği zaman kaçakçıların kod isimlerine bağlı olan göçmen gruplarına seslenilmekte ve her grup kendi göçmen kaçakçısına göre ayrılıp sınırdan geçmektedir. Sınırın geçildiği yerin coğrafi durumuna göre göçmenler kimi zaman 2-3 saat, kimi zaman ise çok daha uzun süreler yürümek zorunda kalmaktadır. Kaçakçılar sınır hattını geçerken göçmenlere sürekli hızlı yürüyün uyarısı yapmakta, yürüyemeyenlere karşı şiddet uygulayabilmektedir. Bunun en temel sebebi ise gruplar halinde sınırı gece geçerken İran ve Türk askerleri tarafından fark edilmeden istenilen yere ulaşmaktır. Afganlar gruplar halinde ilerlerken kış aylarında güvenlik birimlerine ve sınır güvenlik teknolojilerine fark edilmeden geçebilmek için kaçakçılar tarafından kendilerine beyaz

çuvallar giydirilmektedir. Eğer ki kaçakçının rehberliğinde bulunan göçmen grubu istenildiği kadar hızlı hareket etmezse kaçakçılar sınırı aşmak için geç kalabilmekte, göçmenlerin beklemleri ve yürümleri gereken süre uzayabilmektedir. Sınır geçişi esnasında kolluk kuvvetlerinin engeline takılmamak amacıyla kalabalık göçmen toplulukları daha küçük gruplara bölüştürülmektedir. Taliban'ın Afganistan'da iktidara yeniden gelmesinin ardından kitlesel bir göç hareketliliği riskine karşı Türkiye'nin sınır güvenlik tedbirlerini artırması sonucunda geçiş yapan göçmen gruplarının sayısında azalma görülmüştür. Hem Afganlardan hem de kolluk kuvvetlerinden hem de göçmen kaçakçılarından edinilen bilgilere göre düzensiz geçiş yapan grupların sayısı 10 ila 50 kişi arasında değişmektedir.



Görsel 13. Türkiye-İran sınırından geçen düzensiz göçmenler

Açıklama: Sınırı geçen düzensiz göçmenlerin güvenlik birimlerine yakalanmamak için uyguladığı stratejiler görülmektedir. Fotoğraf bir katılımcıdan alınmıştır.



Görsel 14. Van Sınır Duvarı

Açıklama: Türkiye-İran sınır hattının büyük bölümüne sahip olan Van'da inşa edilmekte olan duvar (Anadolu Ajansı, 2023).



Harita 13. Türkiye-İran sınır duvarı.

Türkiye-İran sınırı Afganların sınır geçişlerinde en çok zorlandığı alanlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek iklim koşulları gerek topografya gerekse de Türkiye'nin uyguladığı sınır güvenlik önlemleri geçişleri zorlu hale getiren temel faktörlerdendir. Sınırların ulus-devletlerin egemenlik alanlarının en önemli unsurlarından biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye yüksek teknolojik sistemler ile sınırlarını daha korunaklı hale getirmeye çalışmaktadır. Gözetleme kuleleri ve kontrol noktaları ile muhafaza edilen sınır tedbirlerine ek olarak devriye yolları, algılayıcı sensörler, termal kameralar, duvarlar ve aydınlatmalar ile çok yönlü güvenlikleştirilmiş sınır hatları oluşturulmaktadır. Böylelikle sınırın sadece fiziki açıdan değil, sosyal anlamda da yereldeki güçlüklerini azaltmaya yönelik kontrolünün kolaylaştırılması amaçlanmaktadır (Danış & Aksel, 2014). Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketliliğinin önemli ölçüde artması ve sınır geçişlerine yönelik video, fotoğraf gibi görsellerin sosyal medyada yaygınlaşması ile kamuoyunda oluşan ciddi tepkiler hükümeti daha komplike güvenlik önlemleri almaya zorlamıştır. Her ne kadar Türkiye-İran sınır hattı kamuoyunda ve sosyal medyada düzensiz göç boyutuyla ön plana çıksa da uyuşturucu, silah ve mal kaçakçılığı ile terör gruplarının geçiş güzergahı olarak da kullanılmaktadır. Tüm bu tetikleyici faktörlerle birlikte düşünüldüğünde sınır hattında birtakım fiziki güvenlik sistemleri ve teknolojik mekanizmaların kurulmasının zaruri olduğu düşünülmüştür. Fiziki güvenlik sistemlerinin inşasına dair en önemli gelişmelerden biri 2020 yılında Iğdır-Hakkâri arasını kapsayan sınırın kuzeyindeki güvenlik duvarının 144 kilometrelik kısmının tamamlanmasıdır. Hakkari'nin Yüksekova ile Van'ın Çaldıran, Özalp ve Saray ilçelerinde inşa çalışmaları tamamlanırken Başkale kısmı için çalışmalar devam etmektedir (Kaleji, 2024; Courtois, 2021). Bu sistemler kabaca geçişlerin yoğun olduğu kritik alanlara duvar inşası ve 4 metre genişlik ve 4 metre derinliğindeki hendeklerin kazılması şeklindedir. Jiletli dikenli teller kazılan hendeklerin içerisine yerleştirilerek kontrolün daha etkili sağlanmasına çalışılmaktadır. Hendekler ve duvar düzensiz göçü bütünüyle durdurmuş olmasa da geçişleri yavaşlatmakta ve buna bağlı olarak güvenlik kuvvetlerinin müdahalesini hızlandırmaktadır. Özellikle duvar inşası ile birlikte çok boyutlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İlk olarak terör gruplarının geçişlerini bütünüyle engelleyici olmasa da büyük ölçüde azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Düzensiz göçmenlerin geçişlerinde ise duvar hattının bulunduğu bölge caydırıcı ve yavaşlatıcı

bir etki göstermektedir. Bu durum rotaların ve sınır geçiş pratiklerinde izlenen stratejilerin değişmesine yol açmaktadır. Fakat bütünüyle geçişleri engellediğini söylemek mümkün değildir. Duvar sınır kontrollerinin sağlıklı bir şekilde yapılamadığı sisli, bulutlu ve karlı günlerde sadece ip merdivenle kimi durumlarda ise duvarın altında açılan tünellerle kolaylıkla geçilebilmektedir. Bölgede geçimlerini illegal sınır ticareti ile sağlayan yerel halk için ise gelir düşürücü bir etki oluşturmaktadır. Özellikle İran’da daha ucuz olan ürünleri illegal yollarla Türkiye’ye getirip satan insanlar için olumsuz bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla, kaçakçılık faaliyetlerinin yoğunluğunu kaybetmesi sınır köylerinde yaşayan insanların dönemlik işçi olarak başka yerlere göç etmesini tetiklemektedir.

“Duvarın boyu çok yüksek değil. Köylülerin yardımıyla duvar geçilebiliyor. Köylü merdiven getiriyor, üzerinden geçiliyor. Duvar tarafına tünel kazarak da geçilebiliyor. Aynı zamanda su menfezleri var, onların altından da geçebiliyoruz.” (Muhammed, Özbek, 27, Van)

Duvar ve hendeklerin etkisi dikkate alındığında ise planlanan husus geçişlerin yoğun ve sık yapıldığı yerlerin gözetim altına alınarak, düzensiz göçün kontrol edilmesini sağlamaktır. Buna karşılık düzensiz göçmenlerin ulaşmak istediği yere varmalarını engelleyen sınır güvenlik tedbirlerinin farklı etkileri olabilmektedir. Öncelikle göçmenler daha zorlu hatta tehlikeli arazi yapısına sahip ve uzun mesafe gerektiren rotaları kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum ise sınır geçişleri esnasında yaralanma ve ölüm risklerini artırmaktadır. Bunun haricinde düzensiz göçmenler hudut birlikleri tarafından yapılan müdahale sonucunda dağılmakta ve sınırın öteki tarafında görevlilerin çekilmesini beklemektedirler. Geçmeye çalıştıkları coğrafyayı bilmeyen göçmenler, dağlık alanlarda hem İran hem de Türk sınır muhafızlarından kaçmaya çalışmakta, kaçakçının kendilerini bulmasını beklemekte ve kimi zaman da kaybolabilmektedir. Ailece göç edenler sınır görevlilerinin müdahalesi sonucu oluşan karmaşa ortamında birbirlerini kaybedebilmekte, sınırın iki farklı yerinde kalabilmektedir. Geri itme yapılmasına rağmen göçmenler yerlerini değiştirerek başka noktalardan geçiş yapmaya çalışmaktadırlar. Kimi durumlarda müdahale sonrası göçmenler İran tarafından kabul edilmediğinde iki sınır arasında sıkışıp kalmaktadır. Böyle zamanlarda da uzun süre açlık, iklim koşullarına bağlı olarak donma tehlikesi, sınır hattında bulunan çete ve hırsızlar tarafından yakalanma, yabani hayvan saldırılarına maruz kalma gibi farklı mağduriyetler yaşanabilmektedir.

Her yıl duvarın yakınında yer alan hendeklerde ve sınırın yakınlarında hayatını kaybeden göçmenlerin varlığı yaşanan bu mağduriyetlerin en dramatik yönünü ortaya koymaktadır. Uygulanan bu caydırıcı politikalara karşı kaçakçılar da çeşitli stratejiler ve teşvikler geliştirmektedir. “Game” olarak adlandırılan, göçmenleri kaçak olarak başka ülkeye sokma faaliyetinde eğer ki girişim başarısız olur ve göçmenler sınırdan geri itilirse ya da yakalanırsa kaçakçı göçmenlere 3 game yani deneme hakkı vermektedir. Eğer göçmenler yolculuğa çıkmadan önce gitmekten vazgeçerse de ödedikleri miktarın tamamını alamamaktalar. Öte yandan, göçmen grupları içerisinde kaçakçıya verilen ödeme miktarına bağlı olarak daha iyi koşullarda göç eden kişiler de bulunabilmektedir. Mesela Türkiye-İran sınırını geçerken özellikle fazla yürüyemeyecek olan yaşlı kişiler katır veya at sırtında yolculuklarına devam ettirilebilmektedir. Kaçakçılar bazı göçmenlere 15-20 bin dolara ulaşan fiyatlar kapsamında “VIP yolculuk” adı altında daha güvenli, daha az yorucu bir yolculuk planlayabilmektedir. Dolayısıyla göçmen kaçakçıların sunduğu hizmetlerin ödeme miktarına göre kategorilere ayrıldığı ortaya çıkmaktadır.

“5 kişilik araca normalde 14-15 kişi sığdırıyorlar. Mesela sen param var 20 kişinin parasını vereceğim 5 kişi bindir dersin rahat gelirsin. Yürümek istemediğinde dağları geçerken seni at üstünde getirirler.” (Müslüm, Tacik, 35, Van)

“Türkiye-İran sınırında şiddetli yağmura ve rüzgâra yakalandık. Ölümle burun buruna geldik. Çocuklarımızı bağrımızda tuttuk soğuktan ölmesinler diye. Dağda sabaha kadar kaldık. 16 saat yürüyerek Van’a vardık.” (Metin, Özbek, 42, İstanbul)

3.5.1. Sınırdaki Ölümler

Göçmen cenazelerinin tespit edildiği yerler, genellikle İran sınırına yakın kırsal bölgelerde bulunmaktadır. Özellikle kış mevsimi koşullarında düzensiz hareket eden göçmenler açısından Türkiye-İran sınırı *açık mezarlık* haline gelmiştir. Her yıl aynı bölgede göçmen ölümleri trajik bir biçimde tekrarlamaktadır. Kimliği belirlenemeyen cenazelerin adli tıpa gönderilerek, kimlik bilgilerinin tespit çalışması ile birlikte otopsilerinin yaptırıldığı, otopsi işlemlerinin ardından yasal zorunluluk nedeniyle 15 gün boyunca kimliği tespit edilmiş cenazelerin yakınlarınca alınmasının beklenildiği, belirtilen sürede başvuru olmaması halinde cenazelerin Van ili Tuşba İlçesi Seyrantepe Mahallesi’nde bulunan “Kimsesizler Mezarlığına” defnedilmektedir. Ayrıca

cenazelerin bulunduğu bölgenin iklim ve coğrafi koşulları itibariyle oldukça zorlu bir bölge olduğu, çoğu cenazenin aylarca kar altında kaldığı, bu açıdan bedensel bütünlüklerini korudukları, ancak bazı cenazelerin doğa koşullarında vahşi hayvanlarca beden bütünlüklerinin bozulduğu ve bu nedenle kimliklerinin tespit edilmesinin mümkün olmadığı bilinmektedir (Independent, 2019).

Türkiye'nin en büyük göçmen mezarlığı olarak bilinen, yerel halk ve kamuoyu tarafından Kimsesizler Mezarlığı olarak adlandırılan Seyrantepe Mezarlığına defnedilen yüzlerce düzensiz göçmenin tek sahip olduğu şey basit bir mezar taşıdır. Onların da üzerinde isimler bulunmamakta, yerine sayılar kullanılmakta ve her sayı aslında bir insana karşılık gelmektedir. Yolculuğa anonim kimliklerle devam eden göçmenler mezarlıkta da anonim kimliklerle varlıklarını göstermektedir. Bu anlamda, gizli bir rotada ilerlemeye çalışırken hareketsizliğin en son biçimi olarak Afganların bedenleri mezarlıkta mahsur kalmaktadır. Bazı taşların üzerinde göçmenlerin düzensiz yolculukları esnasında nerede öldükleri belirtilirken, kimilerinde bebek, kadın, kemik gibi ifadeler görülmekte, bazılarında ise göçmen bedeninin bulunduğu tarihler yazılmaktadır. Kabristandaki çok az sayıda mezar yapıları haldedir. Onlar da göçmenlerin kendi aralarında topladığı ya da aileleri tarafından gönderilen paralarla yapılmaktadır. Kış aylarında yolculuk yaparken donarak hayatını kaybeden göçmenlerin cesetlerine ilkbaharda kar erilmeleri sonrası erişilmektedir. Kaçakçıların kalabalık şekilde araçlara bindirilen göçmenlerin trafik kazası sonucunda yaşamlarını yitirdiği de bilinmektedir. Diğer taraftan, Van Gölü üzerinden Tatvan'a ulaşan balıkçı gemilerinin ve botların batması sonucu da göçmenler vefat etmektedir. Uzun yıllardır göçmen kaçakçılığı rotasında kullanılan Van Gölü 2020 yılında batan bir teknede 61 göçmenin can vermesi (The New York Times, 2020) sonucunda adeta bir göçmen mezarlığına dönüşmüştür. Donarak, boğularak veya trafik kazasında ölen göçmenlerin cenazeleri, yasal süre olan 15 günün ardından, yakınları bulunamadığı takdirde Kimsesizler mezarlığına gömülmektedir. Mezarlıkta karşılaşılan manzara aslında Afganların göç yolculuklarının zorluğunu ve böyle bir trajik sonla karşılaşma ihtimallerini göze alacak kadar çaresiz olduklarını sembolize etmektedir.



Görsel 15. Van'daki göçmen mezarlığı.

Açıklama: (a) Göçmen kadına ait olan bir mezar taşı. (b) Özbek, kimsesiz bir bebeğe ait mezar taşı. Her iki fotoğraf da 17 Ekim 2021'de çekilmiştir.

Yolculuğun barındırdığı zorluklara ve tehlikelere rağmen Türkiye-İran sınırını aşarak Türkiye'ye giriş yapan göçmenler Van'ın Başkale, Çaldıran, Özalp ve Saray; Ağrı'nın Doğubayazıt, Iğdır'ın Araklı; Hakkari'nin ise Yüksekova ve Şemdinli ilçelerinin sınır bölgelerinden erişim sağlamaktadır. Kaçakçıların yerel ağlar aracılığıyla rehberler olarak görevlendirdiği kişiler göçmen gruplarını bu bölgedeki dağlık arazilerden, vadi tabanlarından ve genellikle dere yataklarını takip eden yollardan geçirmektedir. Sınır bu şekilde geçildikten sonra yolculuğun ilerleyen aşamasında bazen kaçakçıların yönlendirmesi sonucunda şehirlerarası yollardan, bazen ana yolların dışındaki köy ve mezra yollarından devam edilmektedir. Buradan da Van merkeze ulaşım sağlanmakta ve ardından Türkiye'nin Batısındaki diğer şehirlere ulaştırılmaktadır. Şehirlerarası yollarda denetimi sağlamak amacıyla kurulan güvenlik kontrol noktalarından sorunsuz geçebilmek amacıyla öncüler olarak adlandırılan ve kaçakçı ağına bağlı ekipler göndererek yolun durumu öğrenilmektedir. Göçmenler ya kaçakçılar tarafından ayarlanan sahte yol izin belgeleri²⁰ kullanmakta

²⁰ Vize veya vize muafiyetine sahip olan yabancılar yanlarında pasaportlarını bulundurarak şehirlerarası seyahat gerçekleştirebilirken; uluslararası koruma başvuru sahibi ve uluslararası koruma statü sahibi yabancıların seyahatlerine yalnızca kendilerine düzenlenen yol izin belgesi ile müsaade edilmektedir. Belge göçmenlerin bulunduğu ilin Göç İdaresi Başkanlığı tarafından oluşturulmaktadır.

ya panelvan, tır, otobüs, minibüs, kamyon ve kamyonet tarzı çeşitli araçların gizli bölmelerine kalabalık şekilde saklanmakta ya da kontrol noktalarının çevresini yaya olarak geçip yollarına devam etmeye çalışmaktadır. Şayet sınır hattında ve şehir içlerinde yer alan güvenlik kontrol noktalarında tedbirlerin artırıldığı anlarda göçmenleri transit güzergahlar üzerinde yer alan şok evlerinde bekletmekte ya da güvenlik kontrolünden kolayca geçebilmek için bazıları göçmenleri taşıdığı araçlarda resmi plakalar kullanabilmektedir. Bu yöntem göçmenler için yolculuğun maliyetini artıran bir uygulama olmaktadır. Günlerce beklemek zorunda kalan göçmenlerin durumu ise bütünüyle belirsiz olmakta ülkede anlık uygulanan güvenlik politikalarına bağlı olarak kaçakçı ağlarının bilgilendirmesine göre değişebilmektedir (Goldbaum & Akbary, 2022).

“Türkiye sınırına geldik biz. Kaçakçı bizi sabahın köründe geçiriyordu. Türkiye’nin içine girdik, köyler vardı. Orda bir gece kaldık. Sabah Van’a gittik. Bir arabada 45 kişiydik. Van’da 7 gün kaldık. Kaçakçı bize yol izin belgesi hazırlayıp verdi. Van’dan o belge sayesinde otobüse bindik. Yolda bizi asker falan çevirdi. Belgemize bakıyordu, tamam sıkıntı yok geçin diyordu. Sonra İstanbul’a geldim.” (Cevdet, Türkmen, 23, İstanbul)

Bekleme süreleri sadece ülkelerin uyguladığı göç politikalarına bağlı değildir. Aynı zamanda kaçakçı ağları ile de ilişkilidir. Afganistan’da kaçakçı ile göçmenler hedeflediği yere geldiğinde ödeme yapılmasını gerektiren bir anlaşma yapıldıysa ve kaçakçılara ödeme henüz gelmediyse para tahsil edilinceye kadar göçmenler şok evlerinde rehin tutulabilmektedir. Ayrıca göçmenlerin Türkiye’nin Batısına ilerlemesi için gerekli sahte belgelerin düzenlenebilmesi için de bu tarz yerlerde bekletildikleri de ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu zorlu sınır geçişlerinin ardından Van’dan çıkmak için hareket eden Afganlar farklı rotaları kullanmak durumundadır. Sınır kentinde bulunmak geri gönderilme riskini artırdığı için Afganlar görünmez bir şekilde, zorlu güzergahları kullanmak zorundadır. Bu doğrultuda Van’ın Kuzey ve Güney rotası Türkiye’nin diğer kentlerine ulaşmak için kullanılmaktadır. Ülkeye Kuzey’den giriş yapanlar kaçakçıların yönlendirmesi çerçevesinde Muradiye ve Erciş ilçelerinden geçerek Ağrı ve ardından Erzurum’a gitmektedir. Ardından hedeflenen kente doğru farklı tipteki araçlarla ilerleme sağlanmaktadır. Güney hattından erişim sağlayanlar ise Gevaş ilçesi

üzerinden Van'dan çıkış yaparak Bitlis'in Tatvan ilçesine ulaşmaktadır. Batı'daki kentlere varmak için karşılaştıkları güvenlik kontrol noktası Tatvan'dan sonra sona ermektedir. Dolayısıyla, Tatvan'ı geçtikten sonra diğer yerlere ulaşmak büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Buradan Ankara, İstanbul ve İzmir gibi Türkiye'nin Batısındaki büyükşehirlere kaçakçılarla yaptıkları anlaşmaya bağlı olarak otobüs, minibüs, tır gibi araçlarla gidilmektedir.

3.6. Türkiye Topraklarından Ayrılmak

Türkiye'den çıkış için atılacak ilk adım İstanbul'dan çıkmayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda kara rotasını kullanan Afganlar, kaçakçıların getirdiği minibüs, otobüs veya taksilerle Türkiye'nin Batı sınırındaki Edirne ve Kırklareli'ne doğru ilerlemektedir. Bekleme süreleri kimi zaman birkaç gün kimi zaman ise haftalar alabilmektedir. Yunanistan üzerinden ilerlemek isteyenler Edirne'ye giderken, Bulgaristan üzerinden Balkan rotasını takip edecek Afganlar daha çok Kırklareli kentini kullanmaktadır. Bu doğrultuda Edirne'nin Karaağaç başta olmak üzere Meriç, İpsala gibi sınıra yakın ilçeleri ve sınır köyleri geçişlerin yapıldığı önemli noktalardandır. Afganların kaçakçıların ayarladığı şişme botlarla düzensiz geçişlerini yaptığı Meriç Nehri Türkiye-Yunanistan sınırını ayıran önemli bir çizgidir. Debisi kimi zaman yükselen ve kıyılarında bulunan yerleşim yerlerine zarar veren bu nehri botlarla geçmeye çalışan Afganlar boğularak yaşamlarını yitirebilmektedir. Botlara kapasitesinin üzerinde insan bindiği için alabora olabilmektedir. Diğer taraftan, kış aylarında oldukça yoğun akan nehir, yaz aylarında daha sakin bir görünüm sergilemektedir. Bazı sınır bölgelerinde Meriç Nehrinin derinliği çok sığ olabilmekte ve Afganlar özellikle yaz aylarında bu yerlerden yürüyerek de Yunanistan tarafına geçilebilmektedir. Fakat nehir bazı yerlerde ilk etapta çok sığ görünmesine rağmen ilerledikçe birden 3-4 metreye ulaşan derinliğe sahip olabilmektedir. Ayrıca nehirde çok fazla akıntıyla da karşılaşılabilir. Nehrin bu yapısı da geçişler esnasında Afganların boğularak yaşamlarını yitirmesine yol açabilmektedir.

Düzensiz hareketliliğin bir diğer kara rotası ise Bulgaristan üzerinden gerçekleşmektedir. Ülkenin Türkiye ile olan 259 kilometrelik sınır hattı Yunanistan ile kıyaslandığında çok daha uzundur. Sınırın aynı zamanda dağlık ve ormanlık

alanlardan oluşması da kontrolü zorlaştıran durumlardan biri olmaktadır. 2015 yılında yaşanan göçmen yoğunluğu sonrasında Balkan ülkelerinin sınırlarını kapatma kararı alması sonucunda rotalar değişmeye ve çeşitlenmeye başlamıştır. Balkan koridorunun 2016 yılında kapatılması Afganların göç yolculuğunu da önemli düzeyde etkilemiştir. 2015 ve öncesi dönemde Afganlar Yunanistan'a doğrudan geçiş yapamadıkları durumlarda oraya yakın Bulgar kentlerine ulaşarak Türkiye'den geçiş yapmaya çalışmıştır. Edirne'nin sınır köyleri ve Lalapaşa ilçesi Bulgaristan'a transit geçişlerin yapıldığı başlıca alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Fakat hem Yunanistan'ın uyguladığı sert tedbirler hem de diğer Balkan ülkelerinin sınırlarını kapatması sonucunda Afganlar 2016 yılından itibaren Bulgaristan rotasını çok daha fazla kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla günümüzde kara rotası üzerinden Avrupa'ya ulaşan Afganların büyük bölümü Bulgaristan sınırını takip etmektedir. Türkiye'den Bulgaristan'a geçişlerde ise Bulgaristan'ın güneydoğusunu ve Türkiye'nin Doğu Trakya kısmını kapsayan Yıldız ya da Istranca olarak adlandırılan dağ sırası göze çarpmaktadır. Kırklareli sınırlarını içine kalan bu dağ masifinin bulunduğu bölgenin kuzey yarısında Karadeniz iklim özellikleri yoğun bir şekilde görülmektedir ve bu nedenle Karadeniz'e yakın olan kısımlar zengin ormanlık alanlara sahiptir. Istranca Ormanları olarak adlandırılan bu alan Türkiye ve Bulgaristan'ı ayırmaktadır. Bu doğrultuda Kırklareli'nin İğneada, Demirköy, Kofçaz ilçelerinden ve merkeze bağlı Dereköy'den kaçakçıların yönlendirmesiyle ormanlık alanlardan geçişler yapılmaktadır. Bulgar sınır polisleri tarafından yakalanma riski çok yüksek olduğu için kaçakçılar bu geçiş esnasında Afganlara eşlik etmemekte, Bulgaristan tarafında ulaşılması gereken kaçakçının konumunu ileterek oraya ulaşmasını istemektedir. Bulgaristan'ın uyguladığı geri itmeler sebebiyle Afganlar bu sınırı geçmek için defalarca kez denemektedir. Dolayısıyla Bulgaristan'a ulaşmak günler hatta haftalar alabilmektedir.

Tablo 6. 2016-2021 Yılları arasında Bulgaristan’da yakalanan düzensiz göçmenler.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Düzensiz girişler	4,600	743	689	489	510	1,386
Düzensiz çıkışlar	4,977	2,413	353	494	924	1,097
Ülke içinde düzensiz göçmenler	9,267	1,801	1,809	1,201	2,053	8,316
Toplam	18,844	4,957	2,851	2,184	3,487	10,799

Açıklama: Asylum Information Database (2023a) verilerine göre yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye’den ayrılışlarda takip edilen bir başka rota ise deniz yoludur. Kaçakçılar deniz yolculuğunun her istenildiği zaman yapılamayacağını belirtmekte, yerel kaçakçıların denizin durumunu ve hava koşullarını dikkate alarak hareket ettiği bilinmektedir. Bu doğrultuda kaçakçıların ağlarından gelen haber doğrultusunda 10 kişilik minibüslere 30-35 kişi sığdırılarak genellikle akşamları Türkiye’nin Ege kıyılarına varılmaktadır. Fakat göçmenler hangi şehre gideceklerini ve ne zaman varacaklarını asla bilmemektedir. Bu hem göçmen kaçakçıların kendi güvenliğini sağlamak ve güvenlik güçlerine yakalanmamak amacıyla izlediği bir strateji hem de anlık biçimde yol kontrolüne bağlı olarak rotaların değişken olmasından kaynaklanmaktadır. Kaçakçılar Ege’nin kıyısındaki şehirlerin merkezine kadar araçları götürmemekte, şehre yakın alanlarda göçmenleri bırakmaktadır. Konum doğrultusunda diğer yerlere ulaşmaları talep edilmektedir. Fakat ilerleyişler her zaman sorunsuz yaşanmamaktadır. Geçişler esnasında köylüler ya da polisler göçmenleri fark edebilmekte, gruplar farklı noktalara dağılarak polisin yakalamasından kaçmaya çalışmaktadır. Bu kaçışmalar esnasında arkadaşlarını ya da ailesini kaybedenler olabilmektedir. Polis kontrolünden kurtulan Afganlar kalabalık şekilde devam etmenin etraftaki insanların dikkatini çekeceğini düşündükleri için 2-3 kişilik gruplara ayrılmaktadır. Kaçakçının attığı konuma başarıyla varanlar Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla’nın çeşitli ilçeleri üzerinden Yunanistan’a ulaşmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda Çanakkale’nin Ezine ve Ayvacık; Balıkesir’in Ayvalık, Burhaniye, Edremit ve Gömeç; İzmir’in Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Menderes, Menemen, Seferihisar ve Urla; Aydın’ın Kuşadası, Söke ve Didim; Muğla’nın Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Ortaca, Köyceğiz, Milas ve Marmaris ilçelerinin kıyı kesimlerinden Yunanistan adalarına şişme botlar, balıkçı tekneleri ve gemiler aracılığıyla geçişler yapılmaya çalışılmaktadır.

Ege Denizi ve Meriç Nehri üzerinden kullanılan her iki rota da 1980’lerden ve özellikle 2000’lerin başından beri Orta Doğu, Asya ve Afrika’dan gelen transit göçmenler tarafından kullanılmaktadır (İçduygu, 2000; Baird 2016; Triandafyllidou ve Maroukis 2012). Bu rotalar 2009’dan sonra Avrupa Birliği’ne düzensiz girişin ana noktaları haline geldikçe gözetim ve şiddet seviyesi de giderek artmıştır (Triandafyllidou ve Dimitriadi 2013, Topak 2014).





Harita 14. Afganların Türkiye içindeki rotaları.

Açıklama: Göçmenler ve kaçakçılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kara ve deniz rotası birlikte karşılaştırıldığında deniz rotası daha tehlikeli ve riskli olmasına rağmen göçmen kaçakçıları daha yüksek bedeller talep etmektedir. Zira geçişler başarılı bir şekilde tamamlandığı takdirde Avrupa ülkelerine ulaşmak kara rotasına göre daha kısa sürmektedir. Deniz yolunun daha pahalı olmasının başka bir sebebi ise şişme botların kullanılmasıdır. Kaçakçılar Türkiye'nin kıyı kentlerinden göçmenleri şişme botlara bindirmekte, kendileri eşlik etmemekte, sadece nasıl kullanılacağını göstermektedir. Kullanılan her bir bot geri gelmediği için bunu maliyetlerine yansıtmaktadır. Şişme botlara kapasitenin üzerinde 25-30 göçmen bindirebilmek için kaçakçılar sırt çantalarına pek fazla izin vermemekte, onların ağırlığına dikkat etmektedir. Şişme botlarla yolculuk eden Afganların çoğu zaman sadece poşetlerle hatta büyük ölçüde çöp poşetleriyle yolculuk yapmasının temel sebebi de bundan kaynaklanmaktadır. Şişme botlar kaçakçıların maliyetlerini düşürmek amacıyla kaliteli malzemeden yapılmadığı ve aynı zamanda çok fazla kişi bindiği için yolculuk esnasında su almaya başlayabilmektedir. Göçmenlerin çoğu zaman botla Yunanistan'a geçmeye çalıştığı yerler adalardır. Harita üzerinden bakıldığında çok rahat geçilebileceği tahmin edilse de kağıtsız, güvencesiz ve üstelik yüzme bilmeyen Afganlar için her şey zorlaşmaktadır. Şişme botlarla geçmek saatler alabilmektedir. Türkiye ve Yunanistan sahil güvenlik birimlerinin denizde yaptığı kontroller de geçişleri zorlaştırmakta ve daha tehlikeli hale getirmektedir.

Ayrıca, son dönemlerde Yunanistan'ın deniz rotası üzerinde uyguladığı katı ve sert tedbirler sebebiyle Türkiye üzerinden doğrudan İtalya'ya ulaşmaya çalışan Afganların sayısı artış göstermektedir (ANSA, 2023). Göçmen kaçakçıları ile anlaşarak Yunan Adaları'na ulaşmaya çalışanlardan çok daha maliyetli hale gelen bu yolculuk yetişkinler için 8.500, çocuklar için ise 4.000 euroya kadar çıkmaktadır. Deniz üstünde günlerce süren yolculuk büyük gemilerin kapalı kısımlarında, oldukça havasız ve kalabalık bir ortamda yaşanmaktadır. Yunanistan'a küçük teknelerle geçişlerin son derece zor olduğunu bilen kaçakçılar krizi fırsata çevirerek bu rotanın fiyatlarını yükseltme yoluna gitmektedir. Kaçakçıların yolculuk için kullandığı gemiler eski ve artık kullanım ömrünü tamamlamaya yakın olanlardır. Bu nedenle gemiler güvenlik açısından son derece zayıf ve bir haftayı aşan yolculuk esnasında insanların temel ihtiyaçlarını bile gidermelerine olanak tanımamaktadır.

3.7. Avrupa'ya Transit Geçiş: Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Sınır Geçişleri

Yunanistan farklı coğrafyalardan gelen göçmenler için 2000'lerden beri sürekli olarak Avrupa'ya giriş noktası ya da transit ülke konumundadır (Baird, 2016; Dimitriadi, 2018). Ülke Afganlar için her zaman büyük ölçüde bir geçiş ülkesi olmuştur ve bu yönünü sürdürmeye devam etmektedir. Yunanistan'ın coğrafi konumu ve topografyası, modern göç hareketliliklerinde kritik rolünü büyük ölçüde belirlemektedir. Ülkenin 1.170 kilometrelik kara sınırı, 18.400 kilometrelik kıyı şeridi ve bazıları Türkiye'ye oldukça yakın olan iki binden fazla adası bulunmaktadır. Dolayısıyla, AB'nin en uzun dış sınırlarından birine, doğuda Türkiye, batıda İtalya ve kuzeyde Balkanlar'dan meydana gelen kritik bir coğrafi konuma sahiptir.

Yunanistan'a yönelik düzensiz Afgan göçü üç farklı dönemde ele alınabilmektedir:

- 2007-2010: Girişin esas olarak deniz sınırından yapıldığı yıllar
- 2010-2012: Ana giriş noktasının Meriç kara sınırı olduğu ve 2013 itibariyle deniz sınırına geri dönüldüğü yıllar
- 2015 ve sonrası: Gelişlerin niteliği ve boyutu açısından dramatik bir değişimin yaşandığı yıllar

Her üç dönemi de karakterize eden ortak nokta, göçe yönelik geliştirilen politikaların tepkisel olması, yalnızca düzensiz giriş ve/veya kalışları ele almaya odaklanmasıdır. Yunanistan'ın bu anlamda politikası Avrupa göç ve sığınma yönetiminde sınırlarını çitleme ve kapı tutma yönündedir (Triandafyllidou & Ambrosini, 2011; Triandafyllidou & Dimitriadi, 2013). Kapı tutma politikaları yasal erişimi kısıtlamayı amaçlarken, sınır çitleme önlemleri ise yasadışı göçmenlerin girişini engellemek, girebilenleri alıkoymak ve ardından sınır dışı etmektir (Triandafyllidou & Ambrosini, 2011; Triandafyllidou, 2014). Kapı tutma yumuşak bir önlemken, sınır çitleme yakalama ve sınır dışı etme yoluyla fiziksel bir boyuta sahiptir. Yunanistan'ın 2005 ile 2010 yılları arasındaki dönemde düzensiz göç ve ilticayı yönetme girişimi kapı tutmaya daha yakın olarak değerlendirilebilir. 2010'dan itibaren ise odak noktası açıkça sınır çitine kaymıştır.

Yunanistan, sınır gözetim ve kontrol sistemleri ile düzensiz göçmenlere artık ülkenin cazip bir destinasyon olmadığını caydırıcı politikalar kapsamında göstermeye çalışmaktadır. Düzensiz göçmen caydırılmasa bile yakalanmasının gerekliliği bu gözetim ve kontrol araçlarıyla sağlanmaktadır. Ayrıca ikili iş birlikleri çerçevesinde de bu politikaları daha sistemli bir şekilde uygulamaktadır. Bu doğrultuda Yunanistan 2002 yılında, düzensiz giriş ve/veya kalış nedeniyle yakalanan üçüncü ülke vatandaşlarının geri gönderilmesini kolaylaştırmak amacıyla Türkiye ile iki taraflı bir Geri Kabul Anlaşması imzalamıştır. Farklı zamanlarda, özellikle üçüncü ülke vatandaşlarını Türkiye'ye iade etmek için çaba sarf edilmiş, ancak Türkiye fiili bir coğrafi sınırlama uygulamıştır. Doğrudan sınırlarını paylaştığı ülkelerin vatandaşlarını kabul ederken, diğer üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etme konusunda tereddütlü davranmıştır. Bu da Türk makamlarının Türk vatandaşlarını, Gürcüleri, İranlıları vs. geri kabul edeceği, ancak Türkiye'den gelenlerin ezici çoğunluğunu oluşturan Afganları, Pakistanlıları, Bangladeşlileri veya Sahra altı Afrikalıları kabul etmeyeceği anlamına gelmiştir. Anlaşma nihayetinde 2016 yılında AB-Türkiye Mutabakatı çerçevesinde ve Avrupa Komisyonu'nun siyasi baskısı sonucunda uygulanabilmiştir. İki taraflı Geri Kabul Anlaşması'nın sınırlı bir şekilde uygulanması daha çok Yunanistan ve Türkiye arasındaki eşit olmayan güç dengesinin bir sonucudur. Yunanistan, Türkiye üzerinde önemli bir siyasi baskı uygulayamamakta ve Türkiye de kendisi için önemli faydalar sağlamayacak bir anlaşmayı uygulamak istememektedir.

2010-2012 yılları arasında Avrupa'ya ulaşmaya çalışan düzensiz göçmenler, öncelikle kara sınırından ve özellikle Evros'un sınır bölgelerinden giriş yapmıştır. FRONTEX'in Ege Denizindeki varlığı ve Evros'un mayınlardan arındırılması, deniz yoluyla gelenlerin azalmasına ve geçişlerin kara sınırına kaymasına yol açmıştır. Kara sınırından gelenlerin sıklığı ve yapısı (refakatsiz çocuklar, yetişkin genç erkekler ve aileler) karşılama altyapısını yetersiz kılmıştır. Bu yetersizlikler sebebiyle Yunanistan geri göndermeme ilkesini ihlal ederek Türkiye'ye gayr-i resmi geri göndermeler (push-back) yapmıştır (Dimitriadi, 2018). AB'den gelen baskılar ve aynı zamanda düzensiz göçmenlerin sürekli gelişine yanıt olarak Yunanistan Evros bölgesindeki sınır muhafızlarının sayısını artırarak sınır kontrollerini sıkılaştırmış, ana giriş noktası olarak kullanılan alanlara sınır çiti inşa etmiştir. Bu önlemler kara sınırından girişleri

azaltmış olsa da başka rotalar ve Yunanistan sınırlarının başka kısımları kullanılmaya başlanmıştır.

Öte yandan, devletlerin düzensiz göçmenlerle mücadelede gözaltılar bir tür kanal olarak kullanılmaktadır. Gözaltı işlemleri Yunanistan'da geri gönderme ya da sınır dışı etme aracından bir cezalandırma, ön uyarı ve caydırma aracına dönüşmüştür. Temel amacı tersine hareketliliği, yani sınır dışı etme yoluyla geri dönüşleri teşvik etmektir. Alıkoyma boş bir şekilde işlememekte, aksine sınır dışı etmenin yaygın hale gelmesiyle birlikte büyümekte ve yoğunlaşmaktadır (Mountz vd., 2013). Göçmenlerin çoğu kimlik belgeleri olmadan gelmekte ve genellikle üçüncü ülkelerin büyükelçilikleri ile iş birliği sorunludur. Seyahat belgelerinin düzenlenmesi ve kişinin geri gönderilmesi bu nedenle son derece zordur. Gerekli seyahat belgelerinin oluşturulmasında yaşanan güçlükler ve gözaltı merkezlerindeki sınırlı kapasite sebebiyle göçmenler serbest bırakılmakta ya da önemli bir kısmı kaçmaktadır. (Angeli vd., 2014). Yunanistan'da düzensiz göçmenlerin orantısız ve ayırım gözetmeksizin alıkonulması, onların ülkeye ilişkin algılarını ve aynı zamanda kendilerini tanımlamalarını etkilemiştir. Gözaltı uygulamaları sınıra çekilen çit, Xenios Zeus operasyonu, gözaltı tesisleri ve sınır dışı edilmeleri birbirine bağlayan doğrusal bir sürecin parçası haline gelmiştir. Her bir politikanın bir sonrakini güçlendirmesi ve desteklemesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda, her biri kendi başına bir tür yeniden sınırlandırmayı temsil etmektedir. Bu anlamda, sınırlar sadece fiziksel ve görsel yapıya sahip olmamakta, yani sadece harita üzerindeki çizgilerden ibaret değildir. Daha ziyade kendi işlevleri ve mekanizmaları olan alanlardır. Ötekini vatandaştan ayırmakta, giriş ve çıkışı düzenlemekte, sadece malları ve insanları değil fikirleri de sınırlamaktadır (Paasi, 2009).

Yukarıda bahsedilen politikaların hiçbirisi sınırı toprak boyutunda değiştirmemiştir. Ancak zihinsel sınırlar ve fiziksel sınırı deneyimlemenin farklı bir yolunu yaratmıştır. Sınırdan inşa edilen çit çoğunlukla doğal bariyerlerin hâkim olduğu bir alanı belirlemiştir. Termal kameralar ve gece görüş kameraları ile donatılan çit, çoğunlukla doğal bariyerlerin hâkim olduğu bir sınırı belirlemiştir. Xenios Zeus operasyonu, belgesiz göçmenlerin kentsel ortamlarda serbestçe hareket etme kabiliyetlerini kısıtlamış, onları belirli merkezler içinde ve hizmetlere erişimden alıkoymuştur. Gözaltı uygulamaları, sınırın radikal şekilde yeniden belirlenmesini ya

da daha doğrusu parçalanmasını sağlamıştır (Angeli vd., 2014). Bu politikalar çerçevesinde Afganlar için Yunanistan hızla bir transit geçiş veya mahsur kalma alanına dönüşmüştür. Bir nevi hareketlilik içinde sıkışıp kalma durumu yaşamaktadırlar. Hareketlilik ve hareketsizlik halleri, varış dönemine ve uygulanmakta olan politikalara bağlı değişmektedir.

Afganların izlediği rotalar dikkate alındığında, deniz rotasını tecrübe edenlerde yolculuk deneyimi güçlü duygular uyandırmaktadır. Deniz yabancı bir unsur olduğu için yolculuk sırasında onları savunmasız kılmaktadır. Midilli adası, deniz rotası üzerinden Yunanistan'a varışlarda ön plana çıkan temel yerlerden biridir. Ada, ışıkları açık bir gecede Türkiye kıyılarından görülecek kadar yakın mesafededir. Adanın kuzeybatısında bulunan Skala Sikaminias, Türkiye kıyılarından en fazla iki saatlik bir tekne yolcuğu uzaklığındadır ve aynı zamanda Türkiye'den en yakın kara çıkış noktasıdır. Bölge yıllardır göçmen kaçakçıları tarafından tercih edilen bir alandır, çünkü Türkiye tarafında polisin devriye gezmesini ve kaçakçılık operasyonlarını zorlaştıran yoğun bir ormanlık alana sahiptir. Yunanistan geçiş öncesinde Türkiye tarafında göçmen kaçakçıları yolculuk sırasında göçmenlere eşlik etmemektedir. Ancak bu durum ulaşım şekline bağlı olarak değişebilmektedir. Eğer ki kaçakçı sürat tekneleri kullanıyorsa, bu araçlar çok pahalı olduğu için kaçakçıların kendileri kullanma eğilimindedir. Ancak, şişme botlar düşük maliyetli olduğu için kaçakçılar bir göçmeni kaptan olarak belirleyerek kendileri için riski en aza indirmeye çalışmaktadır. Deniz yolculuğu esnasında ışıkların olmasının hem iyi hem de kötü yanı bulunmaktadır. Kaptanın tekneyi yönlendirmesi için bir odak noktası görevi görmektedir. Fakat bu ışıktan istifade etmek de denizden anlamayı gerektirmekte ve göçmenlerin büyük bölümü geldikleri coğrafyalardan dolayı suya pek aşina değildir. Yolculuk esnasında tekne dönerken çoğu zaman tam bir dönüş oluşturabilmekte ve görünen ışıklar Yunanistan'ın değil, Türkiye kıyılarının ışıkları olabilmektedir. Tekneler rotasından sapabilirken, ışıklar tekneyi kayalıklara ve karaya çıkması zor kıyılara yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla deniz yolculuğu bu şekilde saatlerce suda geçerek iki saatlik kısa mesafeyi son derece tehlikeli hale getirebilmektedir. Kaçakçılar geçişlerin son derece güvenli olacağı ve sıkıntısız bir şekilde gerçekleşeceği konusunda ifadelerde bulunsa da göçmenler yolculuğun ne kadar zor

ve tehlikeli olduğunun farkındadır. Kendilerini onlara teslim ederken, hayatlarını korumalarını beklememektedirler.

Deniz rotasından geçişler esnasında Afganların karşılaştığı en büyük sorunlardan biri Türk ve Yunan sahil güvenliği tarafından tespit edilip yakalanmalarıdır. Yunan adalarına ulaşmadan çoğu zaman güvenlik birimleri tarafından tespit edilebilmektedirler. Türk yetkililer 2019 yılı öncesinde yakaladıkları düzensiz göçmenlerin parmak izlerini ve biyometrik fotoğraflarını aldıktan sonra genellikle ülke içinde serbest bırakmıştır. Böyle bir durumda göçmenler kaaki ile yaptıkları anlaşmaya bağlı olarak birden çok kez Yunan adalarına geçmeye çalışmıştır. Fakat 2019 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik düzensiz girişlerin de artması sebebiyle kontroller sıkılaştırılmış ve geri göndermeler artmıştır. Bu doğrultuda deniz geçişlerinde yakalananların büyük bölümü geri gönderme merkezlerine alınarak menşei ülkelerine sınır dışı edilebilmektedir. Öte yandan Türk kıyılarından Sisam, Sakız ve Midilli adalarına ulaşmaya çalışan, şişme botlarla çok tehlikeli şekilde gelen göçmenlere de Yunan güvenlik birimleri botlarına zarar verecek, hayatlarını riske sokacak şekilde müdahale ederek Yunanistan'a girmelerini engellemektedir.

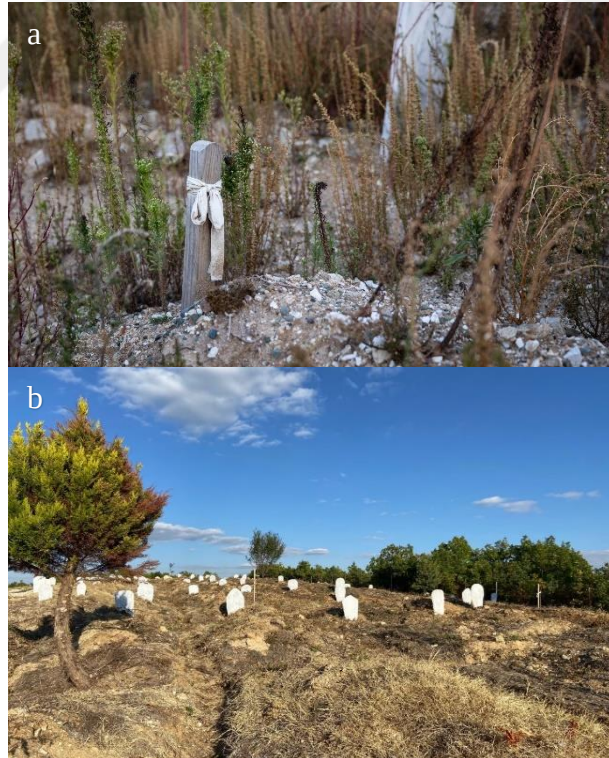
Yunan adalarına vardıklarında Afganlar ülkeye dair ilk izlenimlerini edinmekte, transit merkezi olarak işlev sağlayan gözaltı merkezlerinde daha önceden gelen göçmenler aracılığıyla ülkenin politikalarına ve gelecekteki hareketlerini planlamaya dair bilgiler öğrenmektedir (Dimitriadi, 2018). Adalarda Yunan polisi tarafından kötü muamele ile karşılaşan, mevcut gözaltı merkezlerinde kötü koşullarda bulunan Afganlar, ülkeyi mümkün olan en kısa sürede terk etme isteğine sahip olabilmektedir. Bu doğrultuda Afganların birçoğu Yunanistan'da transit halinde kalmakta, yolculuklarını planlamaya ve organize etmeye çalışmakta, uygun imkanlar oluştuğunda ise aktif olarak ayrılmak için uğraşmaktadır (Bathaie, 2009). Ayrıca Afganlar transit bir durak olarak gördükleri Yunanistan'da parmak izlerini de bırakmak istememektedir. Avrupa'nın ilerisine doğru gitmek istedikleri için Dublin prosedürü mağduru olmamak için tespit edilmeden bu ülkeden geçmeyi önemsemektedir.

Yunanistan'a varıldığında polis tarafından alıkonulan ve birkaç hafta boyunca gözaltında tutulan Afganlar, bu süre zarfında feribotla Atina'ya geçmeleri gerektiği

bilgilerini edinerek oraya varmışlardır. Atina'ya vardktan sonra ise Yunanistan'da kalma fikrine olumlu yaklaşmayanlar ileriye dönük hareketlilikleri için çeşitli ağılardan bilgiler almışlardır. Kendilerinden önce gelenler ve transit geçiş yapmak isterken ülkede “*sıkışıp kalanlar*” yeni gelenler için fayda sağlamıştır. Kendilerine çalışma, kalma ve ülkeden çıkış konularında bilgi verebilecek arkadaş, akraba ve tanıdıklardan oluşan geniş bir ağı kurulmaya başlamıştır. Atina bu anlamda göç endüstrisinde kritik bir kent haline dönüşmüştür. Kaçakçılar, sahte belge hazırlayanlar, para transferi için illegal bürolar, kısa süreli konaklama için oteller, gruplara kiralanan daireler, istihdam ofisleri gibi kişiler ve mekânlar aracılığıyla bilgi merkezi olarak hareket etmeye ve çok sayıda Afgan'a ev sahipliğı yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Atina'nın merkezinde küçük bir şehir parkı olan, yerel halkın Afgan Parkı olarak da adlandırdığı Victoria ve Omonoia Meydanında, kampların ve kabul tesislerinin kapasitelerinin üzerine çıkması sebebiyle tahliye edilen göçmen grupları göze çarpmaktadır (MacGregor, 2020). Sınır bölgelerinden doğrudan tren veya otobüs ile kolaylıkla ulaşım sağılanması sebebiyle bahsedilen meydanlar hareketlilik ekseninde merkezi işleve sahiptir. Bu yerler göçmenlere iş, boş zaman ve ağı kurma için bir mekân olarak hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu mekânlar aynı zamanda çok sayıda düzensiz göçmenin kaldığı, çalıştığı, sosyalleştiğı ve ileriye dönük hareketliliklerini planladığı merkez rolünü görmektedir (Noussia & Lyons, 2009).

2011 sonlarında kaçakçıların deniz rotası için kullandığı adalardaki tesislerin kapatılması ve FRONTEX'in Ege Denizindeki varlığı rotaların kara sınırına kaymasına yol açmıştır. Dolayısıyla göçmen kaçakçıları ülkedeki politika değışikliklerini yakından takip etmekte ve buna göre uyum sağlamaktadır. Bu bağlamda, su, Yunanistan'da kara rotasında dahi sınır geçişlerine hâkim olan bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Evros'un kara sınırı, Ege Denizinden daha az hırçın olsa da sudan geçmeyi gerektirmektedir. Meriç Nehri, 12 kilometrelik bir kara şeridi dışında Yunanistan ve Türkiye arasında doğal bir sınır görevi görmektedir. Bu hat üzerinde geçişler genellikle geceleri yapılmakta ve nehrin bir kısmını kapsamaktadır. Yunanistan'a kara sınırından ulaştıkları kentler ekseriyetle Türkiye-Yunanistan sınır hattının güneyinde yer alan Sofulu ve Ferecik ile kuzeyinde bulunan Kestanelik ve Nea Vyssa'dır. Bununla birlikte Afganlar için sınırda gerçekteşen olaylar, devletlerin gözetim, alıkoyma ve göçmenleri yasal ve ekonomik olarak güvencesiz hale getirme

yoluyla göçmen hareketliliğini kontrol altına almaya yönelik artan çabalarıyla karakterize edilen çağdaş “göç jeopolitiği” (Hyndman, 2012) çerçevesinde işlemektedir. Yunan makamları ve FRONTEX, gözetleme koordinasyon merkezleri, EUROSUR (Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi), radar, uydu ve hava gözetleme sistemleri ve Evros sınırının kara bölümünde inşa edilen çit de dahil olmak üzere yeni gözetleme sistemleri kurmuştur. Kapsamlı kapasitelerine rağmen bu gözetleme sistemleri göçü durdurmakta başarısız olmaktadır. Daha ziyade göç rotasını sınır bölgelerinin daha riskli alanlarına kaydırmakta, bazı göçmenler hayatlarını ya da yakınlarını kaybetmekte, diğerleri ise sınır polisi yetkililerinin şiddetli geri itme, durdurma ve yakalama operasyonlarına maruz kalmaktadır (ProAsyl, 2013; Topak, 2014). Kara sınır geçişinde önemli rotalardan biri olan Sofulu kentinden biraz uzakta bulunan Sidiro köyünün dışındaki küçük bir arazide bulunan göçmen mezarlığı yolculuğun riskli yönünü ortaya koymaktadır. Mezarlık, Meriç Nehrini geçmeye çalışan ve yaşamını yitiren göçmenlerden meydana gelmektedir. Tıpkı Van’da olduğu gibi çok sayıda göçmen kimliği tespit edilemeyen, anonim insanlar olarak kalmaktadır.



Görsel 16. Sidiro göçmen mezarlığı.

Açıklama: Yunanistan’da yer alan göçmen mezarlığına ait görüntülerdir (a) (Tolis, 2023) (b) (Boitiaux, 2021).

Sınır geçişlerinin ardından gözaltı süreci Afganların durumunu daha da kötüleştirmektedir (MSF, 2014). Yakalanmalarının ardından göçmenler gözaltı merkezlerine nakledilmektedir (ProAsyl, 2013). Kimlik tespit işlemlerinin ardından Yunan makamları, menşeye veya transit ülkelerine geri gönderilemeyen göçmenleri genellikle serbest bırakmaktadır. Bu göçmenlere, bir ay içinde ülkeyi gönüllü olarak terk etmelerini belirten 30 günlük bir izin belgesi verilmektedir (Topak, 2021). Gözaltı merkezlerinden serbest bırakıldıktan sonra Afganlar, ülkeye girdikleri yere bağlı olarak otobüslerle başta Atina ve Selanik olmak üzere büyük Yunan kentlerine gitmekte ve buradan diğer Avrupa ülkelerine ulaşmayı planlamaktadır. Ancak çoğu, ülkenin Avrupa'ya çıkış noktaları olan havaalanları, Yunanistan-İtalya deniz yolları ve Yunanistan-Makedonya kara yolundaki sınır kontrolleri nedeniyle Yunanistan içinde sıkışıp kalmaktadır (Fotiadis, 2013; ProAsyl, 2012). 30 günlük izinleri sona erdikten sonra “*yasadışı göçmenler*” (Schuster, 2011) olarak yaşamakta ve kentsel bağlamlarda sınır şiddetine maruz kalmaya devam etmektedir. Bazıları iltica başvurusunda bulunmaya çalışmakta, ancak Yunan makamları haftada sadece çok sınırlı sayıda sığınma başvurusu kabul ettiği için çoğu başvurularını gerçekleştirememektedir.

Afganların uluslararası koruma almaları, kısmen aşırı yüklü iltica sistemleri ve kısmen de ilticanın yeniden düzenlenmesi nedeniyle giderek zorlaşmaktadır. Daha çok ekonomik göçmenler olarak algılanan, hareketlilik geçmişı ve birden fazla çıkış ülkesi olan Afganlar, bugün göç hareketinin karmaşıklığını örneklemektedir. 2020 yılının başlarında Türkiye'nin Avrupa'ya ulaşmak isteyen düzensiz göçmenlere engel olmayacağını açıklamasının ardından Türkiye-Yunanistan sınırına binlerce göçmen akın etmiştir. Yunanistan sınır geçişlerini engellemek amacıyla göçmenlere yönelik sert tedbirler uygulamasına rağmen çok sayıda düzensiz göçmen sınırı geçmeye çalışmıştır. 2012 yılında Türkiye sınırındaki 12,5 kilometrelik alana çit döşemeye başlayan Yunanistan, 2020 yılından itibaren bunu 40 kilometreye tamamlamış ve ayrıca gözetim sistemi de kurmuştur. 5 metre yüksekliğe sahip çelik çitin toplamda 75 kilometrelik bir alana kurulması planlanmaktadır.



Harita 15. Türkiye-Yunanistan sınırındaki çit duvarı.

Kaynak: Schmitz, 2021.



Görsel 17. Türkiye-Yunanistan sınırındaki çelik çitler.

Kaynak: BBC, 2021a.

Sınır geçişi ister deniz ister kara yoluyla olsun, Afganların Yunanistan'a ve dolayısıyla AB'nin dış sınırlarına girmek için aşmaları gereken ilk engeldir. Ülkeye düzensiz yollarla giriş yapmaya çalışırken Yunan kolluk kuvvetleriyle, FRONTEX görevlileriyle, kimliği belirsiz maskeli gruplarla, gayr-ı resmi gözaltı merkezleriyle, askeri yerleşkelerle karşı karşıya kalmaktadır. Tüm bu unsurlar, gelişmiş ve sistematik bir geri itme politikasını uygulamak için iş birliği yapmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye-Yunanistan sınırında hareket halindeki insanların sınırı geçmeye çalışmasına rağmen sürekli Türkiye'ye geri gönderildiği bir rejim yaşanmaktadır. Diğer taraftan,

Yunanistan göçmenin kararlılığının, sabrının ve dayanıklılığının gerçek anlamda sınıandığı yerdir ve ülkede belirsiz bir konumdadırlar. Ne hoş karşılanılmaktalar ne de yakın zamana kadar tamamen reddedilmişlerdir. Arada kalan gri bölgeye aitlerdir. Bütüncül koruma sağlayan bir iltica sisteminin yokluğu, Yunanistan'ı Avrupa'nın tam olarak içinde değil de kenarında konumlandıran bir tahayyülün inşasına katkıda bulunmaktadır (Dimitriadi, 2018). Bununla birlikte, Yunanistan'dan düzensiz geçişler gerçekleşmekte, ancak bütün Afganlar için hızlı bir şekilde olmamaktadır. Yola devam etmek için kaçakçıya ödemeleri gereken miktara sahip değilseler bekleme süreleri oldukça uzamaktadır. Sadece önemli miktarda mali sermayesi olanlar ya da onlara rehberlik edecek iyi örgütlenmiş sosyal ağları olanlar erken ayrılmayı başarmaktadır. Aksi taktirde çoğunluk ülkeden kendilerini çıkartabilmek için ucuz iş gücü olarak çalışabilmekte ya da Afganistan'daki aile ve arkadaşlarından borç para alarak yolculuğa devam etmeyi planlamaktadırlar. Aylarca ve çoğu hallerde yıllarca ülkede mahsur kalma Afganlar arasında sıklıkla görülen bir olgudur.

Deniz rotasını kullanarak Yunanistan'dan ayrılmak isteyenler 2013 yılına kadar Patras ve Gümeniçe limanlarını kullanmıştır. Coğrafi konumları bu kentleri transit geçiş merkezlerine dönüştürmüştür (Lycourghiotis, 2020). İtalya'nın Bari, Ancona, Brindisi ve Venedik kentlerine buradan düzenli olarak feribot seferleri düzenlenmektedir. Afganlar bu limanlar üzerinden İtalya'ya ulaşmaya çalışmış, kamyon ve tırların içine saklanarak tehlikeli geçişler yapmıştır (Vale, 2018). Limanlarda alınan güvenlik önlemleri ve sınır kontrolleri sebebiyle erişimleri zorlaşan Afganlar, limana paralel uzanan otoyola yakın kalmayı tercih etmiştir. Trafik ışıklarının yanında ışık kırmızıya dönünceye kadar bekleyen göçmenler, ikişer üçer gruplar halinde kamyonların içerisine sızmaya çalışmıştır. Belgesiz bir göçmenin taşınması kaçakçılık olarak kabul edildiği için ağır para cezası ve hapis cezasıyla yargılanmak mümkündür. Bu doğrultuda göçmenler çifte polislikle karşı karşıya kalmıştır. Bir tarafta, kamyonlarda ve tırlarda düzensiz göçmen aramak için polis ve sahil güvenlik ekipleri sıkı kontroller yapmış; öbür taraftan şoförler yan aynalarına dikkatle bakmakta ya da limana girmeden önce kapıları açıp içeride saklanan göçmenleri çıkarmıştır. Patras liman kenti, deneme yanılma sürecinin Afganlar için yansımasını oluşturmuştur. Hareketlilik ve hareketsizlik arasında, transit statüleri devam etmektedir. Aslında sadece bulunduğu ülkede istenmemektedirler. Aynı

zamanda varmaya çalıştıkları İtalya’da da istenmemektedirler. İtalya ile yapılan ikili geri kabul anlaşması, İtalyan limanlarından Yunanistan’dan giriş yaptığı tespit edilenlerin hızlı bir şekilde geri gönderilmesini öngörmektedir (European Court of Auditors, 2019). Esasen sınır Patras’ta değil İtalyan limanlarında son bulmaktadır. Afganlar her iki kontrolü de başarılı bir şekilde aşamadığı sürece, geçişler boşuna olmaktadır. Bu nedenle her iki geçişlerden defalarca yakalanan ve geri gönderilen çok sayıda düzensiz göçmenler mevcuttur (Dimitriadi, 2018).

Güncel rotalarda Afganlar Patras limanını artık yoğun bir şekilde kullanmamaktadır. 2015 yılında Suriyelilerin Avrupa’ya doğru hareketi, kaçakçılık rotaları başta olmak üzere AB’deki kabul ve sığınma politikalarını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Patras ve Gümeniçe limanlarındaki kontroller, düzensiz geçişleri neredeyse imkânsız hale getirdiği için daha önce yeterince kullanılmayan rotalardan olan kara sınırı geçişleri tercih edilmiştir. Bu doğrultuda kaçakçılık faaliyetleri ve göçmenlerin toplandıkları alan Atina’dan Selanik’e doğru kaymıştır. Kuzey Makedonya veya Arnavutluk üzerinden Balkanlar aracılığıyla Avrupa ülkelerine hareketlilikler ağırlık kazanmıştır. Suriyeliler bu kara rotasını kullanarak Avrupa’ya geçmeyi başardıkça, Afganlar da yavaş yavaş bu rotayı kullanmaya başlamıştır. Bu anlamda, çıkış için odağı kara sınırına kaydıran Suriyeliler aracılığıyla Balkan rotası Afganların da faydalandığı transit bir koridora dönüşmüştür. Mali sermayesi yeterli düzeyde olmayan Afganlar için kara rotası Avrupa ülkelerine geçişte tercih edilmeye başlanmıştır. Zira diğer rotalara göre yolculuğun hem uzun hem de zor olması sebebiyle kaçakçıların talep ettiği ücretler daha uygundur.

Idomeni, Kilis, Evzanoi kentleri Afganların Selanik’ten Kuzey Makedonya’ya geçiş için kullandığı ana güzergahlar olmuştur. Selanik’ten kalkan otobüslerle bu kentlere gelen göçmenler kaçakçıların yönlendirmesiyle birlikte Kuzey Makedonya’ya geçişlerini sağlamaktadır. Diğer taraftan, çok yoğun olmasa da Arnavutluk üzerinden ilerlemeye çalışan Afganlar da bulunmaktadır. Selanik üzerinden Arnavutluk-Yunanistan sınırına ulaşan Afganlar, sınırın ekseriyetle kuzeydoğu hattındaki ormanlık alanlarını yürüyerek geçmeye çalışmaktadır. Bunun yanında Patras ve Gümeniçe limanlarında sıkışıp kalan, deniz rotasını kullanarak Yunanistan’dan çıkamayanlar kara rotası üzerinden hareketliliğine devam etmek

istemektedir. Arnavutluk rotası bu kişilerin de başvurduğu güzergâh arasında ön plana çıkabilmektedir.

Tüm bunlar dikkate alındığında, Yunanistan’da işleyen bir sığınma sisteminin olmaması ülkenin transit statüsünü pekiştirmekte, aynı zamanda sığınma başvurusunda bulunanlara geçici bir ev sahipliği yapmakta ve sığınma başvurularına yönelik kararların verilmesinin yıllar sürmesi onları belirsizlik içinde tutmaktadır. Böylelikle yasal ve sosyal çerçeve Afganları transit geçiş için teşvik etmektedir. Uygulanan sınır politikaları sebebiyle ileriye doğru hareket edememe ve geriye doğru hareket etme isteksizliği ise hareketsizlikle sonuçlanabilmektedir.

3.8. Bulgaristan Üzerinden Avrupa’ya Varış Çabaları

AB’ye oldukça yakın bir zamanda katılan ve Soğuk Savaş sırasında NATO müttefikleri Yunanistan ve Türkiye’ye karşı Varşova Paktı üyesi bir ülke olarak Bulgaristan, Türkiye ile olan güney sınırını hala “*sert sınır*” şeklinde algılamaktadır (Todorova, 2009). Avrupa’ya yönelik büyük göç baskısı nedeniyle Bulgaristan, Suriye ve Orta Doğu’dan AB’ye göçün giriş noktalarından birinde ve Balkan göç yolunun bir parçası olarak birliğin dış sınırı rolünün farkındadır. Birliğin güney sınırında yer alan Bulgaristan, 2015 yılından bu yana Türkiye ile olan güneydoğu sınırı ile Sırbistan ile olan batı sınırı arasında düzensiz geçişlere tanık olmaktadır. Yunanistan, Makedonya, Sırbistan ve Macaristan arasında bulunan ve daha sonra Hırvatistan’a kadar uzanan, Balkan insani koridoru olarak adlandırılan hattın 2016 başlarında kapatılmasının ardından ülke, mülteciler için tercih edilen kara yolu olmaya başlamıştır (Cortinovis, 2021). Geçmişte Bulgaristan’dan ziyade Yunanistan üzerinden çok daha fazla göç gerçekleşmesine rağmen son birkaç yıldır Yunanistan’ın deniz ve sınır devriyelerini güçlendirerek düzensiz göçmenlere yönelik daha sert tedbirler uygulamaya koyması Türkiye-Bulgaristan sınırını daha hareketli hale getirmiştir. Yunanistan’ın Türkiye ile olan kara sınırı Bulgaristan ile karşılaştırıldığında oldukça kısa kalmaktadır. Yunanistan-Türkiye sınırı, dağlık alanlardan ve yoğun ormanlardan geçen ve daha uzun olan Bulgar sınırına göre gözetlemeyi de kolay hale getirmektedir. Bulgaristan-Türkiye sınırının tercih edilmesinin arkasında yatan itici güçler, Yunanistan-Türkiye sınırında Yunan yetkililerin şiddetli geri itme ve saldırgan davranışları (Stevis-

Gridneff, vd., 2023) ile sınırı geçmeye yönelik hareketliliklere karşı göçmenlere uygulanan, şiddeti de içine alan sıkı kontrollerdir. Dolayısıyla pek çok kişi Yunanistan'dan tamamen kaçmayı tercih etmekte ve Türkiye'den doğrudan Bulgaristan'a, oradan da kuzeye geçmeyi denemektedir. Kaçakçılar ise yeni koşullara uyum sağlamakta ve rotalarını doğuya kaydırmaktadır. Geçişler zorlaştıkça da daha fazla para istemektedirler.

Bulgaristan göç bağlamında değerlendirildiğinde Suriye'den, Irak'tan, Afganistan'dan, Pakistan'dan, Bangladeş'ten, Nepal'den, Somali'den, Fas'tan kaçarak Balkan rotasını kullanan insanların uğradığı ilk Avrupa ülkelerindendir. Avrupa sınırlarının dışsallaştırılması ve devam eden sınır çitleri inşaatının bir sonucu olarak rota, bu yolculuğu yapan insanlar için giderek daha tehlikeli hale gelmekte, sınır polislerinin uyguladığı sert davranışlar sebebiyle göçmenlere yönelik şiddet yoğun olarak yaşanmakta ve bir transit güzergâh olarak ön plana çıkmaktadır. Bölge Balkan rotası boyunca en ölümcül ilk sınır olarak ortaya çıkmakta ve son yıllarda düzinelerce ölüm vakası yaşanmaktadır (Lighthouse Reports, 2023). Hareket halindeki insanlar Türkiye'den geçerek Bulgaristan'a ulaşmaya çalışmakta ve sonunda Almanya, Fransa, İtalya gibi diğer Avrupa ülkelerine yerleşme umuduyla yolculuklarına çoğunlukla Sırbistan üzerinden devam etmektedirler. Bulgaristan'da kalmak Afganlar açısından bir seçenek olarak görülmemekte çünkü ülkede insanların koruma bulması neredeyse imkânsız düzeydedir.

Afganların düzensiz hareketliliğine bağlı izlediği rotalar dikkate alındığında ise, Türkiye-Bulgaristan sınır geçişleri genellikle Edirne ve Kırklareli kentlerinin ormanlık alanlarından gerçekleşmektedir. Afganlar günlerce yeterli yiyecek ve su olmadan kaçakçıların rehberliğinde ormanın içlerinde yürüyerek Bulgaristan'a erişmeye çalışmaktadır. İzole ormanlık alanlarda sınır koruma personellerinin şiddet ve istismar içeren uygulamalarından dolayı tespit edilemeyeceklerini ve sorumlu tutulmayacaklarını bilmesi göçmenlerin karşılaştığı istismar düzeylerini artırabilmektedir. Hareket halindeyken Bulgaristan'dan geçen insanlar, zorlu doğa ve hava koşulları, hastalıklarla mücadele ve tam bir yorgunluk içinde uzun bir yolculukla karşı karşıya kalırken, mültecileri ve göçmenleri sistematik olarak Türkiye'ye sınır dışı eden Bulgaristan sınır polisinden, şiddetten, insanlık dışı muamelelerden de kaçmak zorunda kalmaktadır. Bu sınırı düzensiz yollarla geçme tecrübesi bulunan Afganlar,

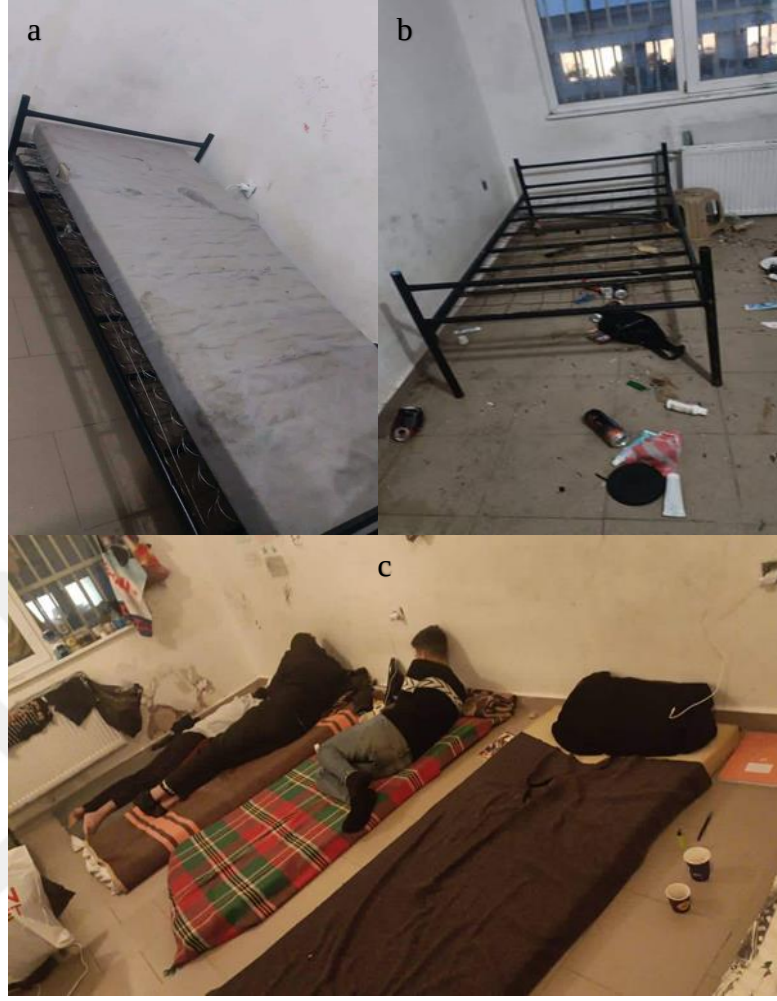
dövülmekte, kıyafetleri alınarak soyulmakta, değerli eşyaları gasp edilmekte, keyfi olarak gözaltına alınmakta, sistematik olarak işkenceye maruz kalmakta ve Türkiye'ye geri itilmektedir (Human Rights Watch, 2022b). Sınırı birden çok denemeye ve geri itilmeye rağmen geçmeyi başaran Afganlar, Kırklareli'nden hareket etmeleri halinde Bulgaristan'ın doğu kısmından Istranca ormanlarını geçerek Burgaz kentlerine ulaşmakta ardından sınırı geçen göçmen gurubunun büyüklüğüne bağlı değişen otobüs, kamyon ve minibüs gibi araçlarla Sofya'ya varmak için ormanlık alanlarda kaçakçıları beklemektedir. Öte yandan, Edirne kentini kullanan Afganlar ise Lesovo ve Elhovo üzerinden Yambol'a gelmekte ve oradan kaçakçıların ayarladığı araçlarla başkente erişmektedir. Sırbistan-Bulgaristan sınırının ormanlık alanlarından geçerek Sırbistan'ın güneydoğusunda yer alan Dimitrovgrad kentine geçmektedirler.

Düzensiz göçmenlere yönelik hoşgörüsüzlük, düşmanlık ve istenmeme yönünde uygulanan şiddet politikalarının takip edilmesi ve meşrulaştırılması Bulgaristan'ı hedef ülke olarak tercih etmemeleri amaçlıdır. Bu nedenle Balkan rotasının bir parçası olan ülke, diğer Avrupa ülkelerine ulaşmak için bir geçiş durağıdır. Pek çok göçmen Bulgaristan'dan mümkün olduğu kadar çabuk geçmek istemektedir. Bulgaristan'ın ağırlıklı olarak bir geçiş ülkesi olmasının sebepleri arasında birçok faktör yer almaktadır. Bunlar; sınırların güvence altına alınmasına ve sıfır entegrasyon politikasına güçlü bir şekilde odaklanan ulusal politika; AB'nin en fakir ülkesi olması, sığınmacıların çoğunun Almanya, Fransa, İngiltere gibi genel olarak Batı Avrupa ülkelerine ulaşma niyeti; olumsuz siyasi söylem, yerel halkın ve sınır personellerinin mültecilere yönelik genel olumsuz tutumlarıdır. Avrupa düzeyindeki (örneğin Mart 2016'daki AB-Türkiye anlaşması) ve bölgesel düzeydeki (örneğin Mart 2016'da kapatılan Batı Balkan rotası) genel dinamikler, dalgalanmalara ve akışların yoğunluğuna farklı nüanslar vermekte, ancak ülkenin transit karakterini değiştirmemektedir (Krasteva, 2019). Bu faktörler düşünüldüğünde, göçmenler Bulgaristan'da hiçbir parmak izi veya herhangi bir kayıt bırakmamaya çalışmaktadır. Şikâyetle bulunmak isteyen göçmenlerin Bulgaristan'da resmi olarak kayıtlı olmaları ve parmak izlerinin Eurodac'ta (sığınmacılar ve düzensiz sınır geçişlerini tespit etmeye yönelik AB veri tabanı) saklanması gerekmektedir. Bilgilerinin bulunması ise Orta veya Batı Avrupa'ya yolculuklarına devam etmek isterlerse, hedefledikleri varış noktasındaki yetkililerin onları Bulgaristan'a geri gönderme riskinin olduğu

anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Afganların Bulgaristan'daki istismar deneyimlerini resmi olarak kaydetmeleri pek mümkün olmamaktadır. Bunu yapmak onları ülkede daha uzun süre kalmaya zorlayabilmekte ve başka bir Avrupa ülkesine geçme olasılıklarını tehlikeye atabilmektedir.

Birçok sığınmacı Bulgaristan'a geçerken korunmaya ihtiyaç duyduklarını belirtmemektedir. Eğer sığınma talebinde bulunmazlarsa, belgesiz göçmen muamelesi görmekte ve yasadışı giriş yapmakla suçlanmaktadırlar. Daha sonra yapılan bir sığınma talebi cezayı askıya almasına rağmen geçersiz kılmamaktadır. Resmi sığınma taleplerine rağmen süresiz gözaltı, hukuki yardıma erişim eksikliği ve sığınma başvurularının kabul edilme oranının düşük olması gibi faktörler Afganların ülkeden transit bir şekilde ayrılmasını tetiklemektedir. Dolayısıyla bu bağlamda, Bulgaristan'ın göç yönetimi insanları öncelikle gözaltı merkezlerine (kapalı kabul merkezleri), İltica ve Göç Hukuku konularındaki usul işlemlerinin incelendiği transit merkezlerine ve talebin kabul edilebilir görülmesi halinde sığınmacı kamplarına gönderme üzerine kuruludur. Gözaltı tesislerindeki koşullar, temel ihtiyaç gereksinimlerini karşılamamakta ve özellikle hijyen, beslenme ve sağlık hizmetleri açısından yetersiz kalmaktadır. Afganlar, gizli gözaltı tesisleri olarak bilinen “*Kara kafesler*”²¹ içerisinde bir süre bekletilmekte ve ardından Türkiye'ye sınır dışı edilmektedir. Yakalanan bazı göçmenlerin sığınma başvurusunda bulunma, hatta tutuklanıp Bulgaristan'ın resmi gözaltı sisteminde işleme alınma şanslarının olmadığı, doğrudan bu alanlara yerleştirildiği ve sınır dışı edildiği bilinmektedir (Brunnersum, 2023). Bu tesisler genellikle Türkiye sınırına yakın yerlerde bulunmaktadır. Bir nevi “*cezai gözaltında tutulma*” yöntemi ile Bulgaristan, Afganlar için tercih edilebilir ve kalınabilir bir ülke olmadığı imajını açık bir şekilde yansıtmak istemektedir.

²¹ İngilizce “*Black sites*” olarak bilinen, düzensiz göçmenleri yasa dışı bir şekilde sınır dışı etmeden önce sistematik olarak alıkoymak için kullanılan ve resmi olmayan gizli gözaltı tesislerine verilen adlandırmadır. Bu alanlar daha ziyade kafes görünümüne benzediği için yazar tarafından “*Kara kafes*” olarak çevrilmiştir.



Görsel 18. Bulgaristan’da bazı göçmen kabul merkezleri.

Açıklama: Afganların düzensiz yolculuğuna dair anlatılarında Bulgaristan’daki kabul merkezlerinin kötü koşulları sıklıkla vurgulanmıştır. (a), (b) ve (c)’de yer alan fotoğraflar da anlatıları kanıtlar niteliktedir (No Name Kitchen, 2023).



Görsel 19. Göçmenlerin tutulduğu “kara kafesler”.

Kaynak: Lighthouse Reports, 2022.

Bulgaristan, Türkiye sınırının neredeyse tamamını kapsayan 259 kilometrelik dikenli tel çit boyunca kontrolleri artırmıştır. Ayrıca Bulgaristan’da FRONTEX’e bağlı personeller de sınır memurlarına devriye arabaları ve özel ekipman sağlayarak kontrollerin uygulanmasında görev almaktadır. Düzensiz göç konusunda yeterli tedbirler almadığı gerekçesiyle Avusturya ve Hollanda tarafından daha öncesinde Schengen bölgesine katılması engellenen (Deutsche Welle, 2022b) Bulgaristan’ın 31 Mart 2024’ten itibaren katılımının sağlanmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla, Bulgaristan’ın sınır gözetimlerini ve geri itmelerini artırmasının arkasında yatan siyasi taktiklerin temel sebebi AB’deki uzak komşularının endişelerini gidermek ve ülkeyi Brüksel’in gözünde Schengen açısından daha kabul edilebilir hale getirmektir. Buradan hareketle, Bulgaristan’ın sınır uygulamalarında AB’nin rolü kaçınılmazdır. Birlik, Bulgaristan üzerinde hem kurumsal performans hem de dış sınırlarının güvenliği konusunda kamu bilincinin artırılması üzerinde harekete geçirici etkisi olan bir disiplin aracıdır. Bulgar kamuoyu genel olarak AB’yi talepkar bir aktör olarak algılamakta ve politika değerlendirmesi ve onayı için AB’ye güvenmektedir. Bu nedenle Bulgar hükümetleri, Bulgaristan’ın sadık ve gayretli bir AB üye devleti olduğunu ve Birliğin genel güvenliğine gerektiği gibi katkıda bulunduğunu kanıtlamak ve haklı çıkarmak için AB yönergeleriyle uyumlu önlemler almaya devam etmektedir (Ralchev, 2022). Tüm bu politikalar düşünüldüğünde, artan kısıtlamalar ve geri itmeler, göçmenlerin daha riskli rotalar kullanmasına ve hem kendilerini hem de

çocuklarını daha büyük tehlikeye atmasına sebep olmaktadır. Bulgaristan-Türkiye sınırındaki çitlerin ve artırılmış güvenliğin göçmenlerin sınırı gittikçe daha zor geçtiği, karşı karşıya kaldığı en büyük riskin geri itmeler dışında kaçakçılar tarafından kullanılan kapalı kasa araçlarda havasızlıktan yaşamlarını yitirebildiği dikkat çekmektedir (Brunnersum, 2023).

3.9. Avrupa İçlerine Doğru İlerleme Çabaları: Balkan Rotası

Mayıs 2015'te kitlesel Suriyeli mülteci hareketleri patlak verdiğinde, insanlar Batı Balkanlar üzerinden toplu halde seyahat etmeye başlamış ve bu da Batı Balkanlar'ı 2015'in en yoğun rotası haline getirmiş, Kuzey Makedonya, Bulgaristan ve Sırbistan üzerinden geçişler yapılmaya başlanmıştır (Avrupa Parlamentosu, 2016; Beznec & Kurnik, 2020). 2015'in sonlarında ve 2016'nın başlarında Batı Balkanlar, sınırlarından geçerek Avrupa'ya giden benzeri görülmemiş bir insan akışına tanık olmuştur. Yalnızca 2015 yılında Batı Balkanlar'da 250.000'den fazlası Afgan olmak üzere bir milyondan fazla insan yaya, otobüs, araba veya trenle yolculuklarını gerçekleştirmiştir (Bijlert & Bijelica, 2016). Gelenlerin yüzde 20'den fazlasını oluşturan Afganlar, Avrupa'ya giren en büyük ikinci grup haline gelmiştir (Ruttig, 2015). Düzensiz göçmenler denizi geçtikten sonra Yunanistan'dan Makedonya'ya ve oradan da Sırbistan üzerinden Macaristan'a gitmiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda 'Balkan koridoru'nun ortaya çıkması ve bu bölgedeki ülkelerin uyguladığı sığınma politikaları sebebiyle mülteciler ve göçmenler, sınırları yasadışı yollardan geçmek için kaçakçılara güvenmek zorunda kalmıştır. Bu anlamda AB sınır rejimlerinin uyguladığı kısıtlamalar, düzensiz göçün yönetimi ve güvenlik çözümleri neticesinde üretilen "yasadışıllık endüstrisi" (Andersson, 2014: 12-14) hareketliliğin temel aktörleri olarak kaçakçıları ön plana çıkarmaktadır.

Afganların takip ettiği Balkan rotaları büyük ölçüde kaçakçılar tarafından belirlenmektedir. Göçmenler genellikle kendi dillerini, milliyetlerini veya etnik kökenlerini paylaşan kaçakçılarla anlaşma sağlamaktadır. Özellikle Sırbistan'da, her milletten kaçakçı gruplarının tercih ettikleri çıkış noktaları bulunmakta ve müşterilerini bu noktalara yönlendirmektedir. Geçişlerin hızı, kaçakçıların Balkanlar üzerinden Schengen Bölgesi'ne geçişi kolaylaştırmayı taahhüt ettiği paket anlaşmalara

dayanmaktadır. Afganlar bir paket anlaşmayı kabul ettikten sonra, genellikle kaçakçıların izinden gitmektedirler. Bazıları ise Balkanlar'a kaçakçı olmadan ulaşmakta, sadece Belgrad'a ulaşmak için bir kaçakçıya ödeme yapmaktadır.

“Bulgaristan'dan, Yunanistan'dan falan Sırbistan'a gelen göçmenlerin her şeyi kaçakçılar tarafından yönetiliyor. Sadece tamamen parasız olanlar kendi başlarına hareket etmeye çalışıyor.” (Birol, Hazara, 23, Paris)

Balkanlarda başvuru kaçakçıların ücretleri, belirli bir sınırı geçmenin zorluğuna göre değişme eğilimindedir. Çünkü bilgi veya yardım için polise ve sınır görevlilerine rüşvet vermeyi de içerebilen yöntemleri maliyet gerektirmekte, bunlar da doğal olarak “müşteri” olarak gördükleri göçmenlere yansıtılmaktadır. Daha güvenli sınırlar, sınırlı sayıda insanın geçişine izin verdiği için kaçakçılar maliyetlerini karşılamak ve kâr elde etmek için birey başına daha fazla ücret almaktadır. Bu doğrultuda görüşülen kişiler tarafından kaçakçılara yapılan ödemeler Afganistan'dan bir Avrupa Birliği ülkesine yapılan yolculuklar en az 10.000 Euro'dan başlamakta ve koşullara göre 20.000 Euro'ya kadar çıkabilmektedir. Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki daha basit geçişler için 100 Euro'ya kadar değişmektedir. “Garantili oyun” olarak adlandırılan geçişlerin kesin bir şekilde yapılacağına dair vaatler ya da VIP yolculuklar genellikle mevcut fiyatlardan çok daha pahalıdır. Paris'teki Afganlarla yapılan görüşmelerden hareketle; Belgrad'dan Viyana'ya normalde 2.000 Euro yerine 7.000 Euro ve İstanbul'dan Belgrad'a 3.000-4.500 Euro olan fiyatlar 10.000 Euro'ya kadar çıkabilmektedir.

Tablo 7. Afganların varış yerine bağlı olarak kaçakçılara ödediği miktarlar.

Kaynak Ülke (Şehir)	Hedef Ülke (Şehir)	Ücret
Afganistan	Fransa	15.000€
Afganistan	Avusturya	12.000€
Afganistan	İran	500€
Sırbistan (Belgrad)	Avusturya (Viyana)	7.000€ (Garanti geçiş)
Sırbistan (Belgrad)	Avusturya (Viyana)	2.000€
Sırbistan (Belgrad)	Fransa (Paris)	1.500€
Sırbistan (Belgrad)	Bosna-Hersek (Saraybosna)	300€
Bosna-Hersek (Bihac)	Hırvatistan	1.000€ (Yürüyerek) / 5.000€ (Taksiyle)
Yunanistan	Sırbistan	800€ (Yürüyerek)
İran	Sırbistan (Belgrad)	7.000€
Türkiye (İstanbul)	Sırbistan (Belgrad)	3.000€
Bulgaristan (Sofya)	Sırbistan (Belgrad)	150€

Açıklama: Bilgiler 2021 ve 2023 yılları arasında Van, İstanbul ve Paris'te yapılan görüşmeler sırasında toplanmıştır.

18 Mart 2016'da imzalanan AB-Türkiye anlaşması ile Balkan koridoru fiilen kapanınca (Šelo Šabić & Borić, 2016), Avrupa'ya ulaşmaya çalışan Afganlar kendilerini bir kez daha kaçakçı ağlarının insafına kalmış halde bulmuştur. Mart 2016'da Slovenya ve Hırvatistan'ın da transit göç koridorunu kapattığını belirtmesi, bölgedeki diğer ülkeler arasında domino etkisi yaratmış ve daha sıkı sınır kontrolünü benimseyen politikalar yeniden uygulanmıştır. AB-Türkiye anlaşması yürürlüğe girer girmez Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan ve Makedonya'da binlerce kişi sınır yetkilileri tarafından geri itilmiştir. Böylelikle Balkanlar'daki transit ülkelerin AB tarafından tampon bölgeler haline getirilerek "Avrupa Kalesi"nin korunması amaçlanmıştır (Pavićević, 2018). Türkiye'den AB'ye alternatif kara rotası Yunanistan yerine ekseriyetle Bulgaristan üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır (FRONTEX, 2016). Afganların birçoğu hala yavaş yavaş AB ülkelerine doğru farklı Balkan ülkeleri üzerinden transit yollarla geçmeye çalışmaktadır.

Yaşanan gelişmeler neticesinde Afganlar tarafından kullanılan Balkan rotası 2015'ten bu yana çeşitlilik göstermektedir. Yunanistan'ı aştıktan sonra farklılaşmaya başlayan güzergahlar ağırlıkla Kuzey Makedonya üzerinden Sırbistan'a yöneliktir. AB'nin ilk deneyimini Yunanistan veya Bulgaristan'da yaşayan birçok göçmen için Sırbistan, seyahatin nispeten rahat bir aşaması gibi görünmektedir. Sırbistan'a giriş ve çıkış rotaları büyük ölçüde, Yugoslavya'nın BM yaptırımları altında olduğu 1990'larda eski Yugoslavya'daki savaşlar sırasında petrol ve diğer malları kaçırmak için kullanılan eski kaçakçılık rotalarını takip etmiştir. Bu yollar aynı zamanda

geleneksel olarak uyuşturucu ve silah kaçakçılığı için de kullanılmıştır (Bijlert & Bijelica, 2016). Ülkede sığınma başvurusuna erişim mümkün olsa da bunu her yerde yapamamaktadırlar. Polis, Belgrad dışında ve hatta başkentte kayıt olma olanağını kolaylıkla sağlamamaktadır. AB'nin ana fon sağlayıcısı olduğu Sırbistan genelinde faaliyet gösteren 17 kampın kabul kapasitesindeki iyileşmelere rağmen, sığınma başvurusunda bulunanlara barınma dışında pek fazla olanak sunulmamaktadır. Kabul merkezlerinde göçmenler ağırlanmasına rağmen çok azı Sırbistan'da kalmayı tercih etmektedir. Büyük bölümü hızla Bosna-Hersek veya Hırvatistan'a geçmektedir. Dolayısıyla, Sırbistan'ın rolü esas olarak transit geçiştir ve son yıllarda giderek daha hızlı bir transit güzergâh haline gelmiştir. Sırbistan Mülteciler ve Göç Komiserliği'nin (2023) yıllık raporuna göre, 2022 yılında ortalama olarak ülkede 16 gün kalan 124.127 göçmen kayıt altına alınmış ve kabul merkezlerinde ağırlanmıştır. 2021'de kalma süresinin 36 gün olduğu dikkate alındığında önemli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. 2022'de Sırp kabul merkezlerinden geçen en çok temsil edilen uyruk Afganlar olmuş ve toplam göçmenler içinde %36'lık bir oranı temsil etmişlerdir.

Sırbistan'da resmi kampların dışında olduğu bilinen, sürekli olarak ülkeye girip çıkan ve bu sayede kendini yenileyen bir göçmen nüfusu da vardır. Bu gruplar, kaçakçıların kiraladığı şok evlerinde ve Macaristan'ın kuzey sınırında bulunan çok sayıda gecekonduda yoğunlaşmaktadır. Aynı şekilde Bosna'nın batı sınırında da sürekli bir akış bulunmakta, fakat geçilmesi daha kolay ve hızlı olduğundan çok daha az şok evi kullanılmaktadır.

Tablo 8. 2016-2022 yılları arası Sırbistan sınırını düzensiz yollardan geçmesi engellenen kişi sayısı.

Yıl	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
Bölgeye erişimi engellenen kişi sayısı	18.000	21.000	23.000	20.221	38.226	14.806	45.965	227.183

Açıklama: Asylum Information Database (2023b) üzerinden elde edilen verilere göre düzenlenmiştir.

Transit geçiş olarak kullanılan ülkedeki hareketlilikler ele alındığında, Yunanistan'dan ayrılarak AB üyesi ülkelere ulaşmaya çalışan Afganlar Kuzey

Makedonya sınırını aşır Balkanlar üzerinden hareketlilik gerçekleştirmektedir. Kuzey Makedonya’da sınır kentleri olan Gevgeli’den ve Medzhitlija’dan başkent Üsküp’e taksilerle ulaşan, göçmen kaçakçılarının rehberliğinde Tabanovce’ye gelen Afganlar, Sırbistan sınırını yürüyerek geçtikten sonra Preševo kentine varmaktadır. Ayrıca, Sırbistan sınırındaki kontrollerin artırıldığı dönemlerde Üsküp’ten Kosova’nın başkenti Priştine’ye geçilebilmektedir. Burada rota Afganların göçmen kaçakçılarıyla yaptığı anlaşmaya bağlı olarak ikiye ayrılabilir. Ya doğrudan Kosova’nın kuzeyinden Belgrad’a gidilmekte ya da Poduyeva sınır kenti geçilerek Sırbistan’da Niş’e gidilmektedir. Bu doğrultuda, Sırbistan içinde tren ve otobüslerle hareket eden Afganlar Niş kenti üzerinden ulaştıkları ve kaçakçılık ağlarının önemli bir merkezi haline gelen Belgrad’ı mutlaka kullanmaktadır. Zira ülkenin başkenti, 2015 yazında Avrupa’da ‘Mültecileri Karşılama Krizi’nin zirveye ulaşmasından bu yana, Balkan Rotası boyunca hareket edenler için kilit bir ulaşım merkezi ve sivil toplum desteğinin yoğun olduğu bir alan haline gelmiştir (Colins & Minca, 2024). Taksilerle hareket etmek isteyen Afganlar, Sırp taksi şoförleri aracılığıyla güneyden Sırbistan’ın kuzeyine 300 Euro karşılığında da geçebilmektedir. Göçmenlerin çoğu kentteki merkez otobüs ve tren istasyonunun yakınında bulunan ‘Afgan Parkı’na uğramakta ve orada vakit geçirmektedir. Parkı kullanmalarının temel nedeni, yolculuğun devamına ilişkin bilgi alışverişinin yanı sıra, diğer ülkelere yasa dışı girişi teklif eden göçmen kaçakçılarının varlığıdır (El-Shaarawi & Razsa, 2019). Park yalnızca Sırbistan’da kamplarda takılıp kalan Afganlar değil aynı zamanda hareket halindeki ve yerel sakinler tarafından da kullanılmaktadır (Colins & Minca, 2024). Bu anlamda Belgrad kenti çeşitli kamp alanları aracılığıyla Afganların güzergâhları boyunca hareketlerini kolaylaştırmalarına katkıda bulunma hususunda merkezi bir konumda durmaktadır.

“Orada (Belgrad’ta) kampa vakit geçirdim. Sırbistan’dan geçen Afganların hepsi orda mutlaka bulunur. Her şeyin merkezi olan bir yer çünkü. Yani kaçakçılar var, yoluna devam etmek isteyenler var, takılıp kalanlar var, kampa gelip yemek dağıtanlar var. Kampa kaldığım süre boyunca hangi sınırdan geçişlerin olduğuna, hangi yolları kullanmak gerektiğine, sınırda polislerin nerede işi daha sıkı tuttuğuna dair bilgiler öğrendim.” (Nadi, Tacik, 28, Paris)

Buradan hareketle, Belgrad Afgan hareketliliğinin devamlılığının, insani yardıma erişimin ve kaçakçı ağları aracılığıyla konaklama ve ulaşım hizmetlerinin kullanımının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kentteki mülteci coğrafyaları

kamp ile kent arasında ve AB ülkelerine doğru olmak üzere iki temel hareketlilik türünü kolaylaştırmaktadır (Collins, Minca & Carter-White, 2022).



Görsel 20. Belgrad'taki Afgan Parkı.

Kaynak: Collins & Minca, 2024.

Her gün öğleden sonra ve akşam saatlerinde Afganlar Belgrad'dan ayrılıp otobüslere ve taksilere binerek Macaristan sınırındaki Subotica kentine gitmektedir. Kuzey Sırbistan'a ulaşan göçmenler Subotica ve yakınlarında yer alan ormanlık alanları kullanarak Macaristan'a geçmeye çalışmaktadır. Bu anlamda orman Afganların tabiriyle "*cangıl*" Batı Avrupa'ya ulaşmaya çalışan yüzlerce mülteci ve göçmen için geçici bir yuva veya planlama üssü haline gelmiştir. 2016 yılında AB-Türkiye Mutabakatı sonucunda Sırbistan-Macaristan sınırına göçmen akışı keskin bir şekilde azalmış, geçişler daha çok Bosna-Hersek ve Hırvatistan üzerinden yaşanmıştır. Son yıllarda ise Macaristan yeniden düzensiz geçişler için Afganlar tarafından kullanılan önemli bir güzergâh haline dönmüş durumdadır. Birçoğu şehirdeki eski, metruk binalarda geçici olarak kalırken, birçok Afgan da ormanda kalarak sınır polislerini aşip Macaristan'a erişim sağlamak için uğraşmaktadır. Defalarca yakalanma ve geri itilmelere rağmen vazgeçmeyerek hareketliliklerine devam etmektedir. Her gün 1000 ila 1200 arasında düzensiz göçmen sınırı geçmeye çalışmaktadır (BIRN, 2023). Macaristan sınırının tamamı boyunca dört metre yüksekliğinde çelik bir çit bulunmasına rağmen göçmenler ve mülteciler hâlâ sınırı

geçmeyi başarmaktadır. Bir grup sınır devriyelerinin dikkatini dağıtırken başka bir göçmen grubu sınırı aşmaktadır. Çitler geçilirken göçmenler sessizce sınırı geçmek yerine bağırarak ve böylelikle sınır devriyelerinin dikkatlerini kendileri üzerine çekerek başka bir grubun geçmesini sağlamaktadır. Bu uygulama birçok göçmen tarafından kullanılan bir stratejidir. Kaçakçılar ve yardımcıları ya fiziksel olarak çitleri kesmekte ya merdiven kullanmakta ya da sınırın her iki tarafında tarlaları olan yerel halkın geçişine izin veren kapılardan yararlanmaktadır. Sınır hattında kaçakçılar göçmenlerin çitleri aşmaları için merdiven kiralamaktadır (Chastand, 2022). Çit kesildiğinde veya merdivenle aşıldığında, Macar sınır polisinin ortaya çıkmasından önce göçmenlerin çok kısıtlı bir süresi vardır. Bir şekilde hareket sensörlerinin, dronların ve kızılötesi kameraların düzensiz göçmenleri fark etmeyecek şekilde ormana doğru olabildiğince hızlı koşmak gerekmektedir. Kış ayları yaklaşmadan önce göçmenler soğuk havada bölgede sıkışıp kalmamak için sınır hattındaki düzensiz geçişlere yönelik baskılarını da artırmaktadır. Macaristan'ın uyguladığı sınır kontrol politikaları sebebiyle sıklıkla geri itilmeye maruz kalan Afganlar, sınırın yakınlarındaki ormanlık alanlarda gayr-ı resmi kamp kurarak ya da terk edilmiş fabrikalarda günlerce hatta aylarca yaşam mücadelesi vererek, AB üyesi ülkelere varmak için defalarca kez sınırı geçmek için çabalamaktadır. Afganların bedenlerinde bu süre zarfında polis şiddetinden, sınırdaki dikenli tellerden ve köpek saldırılarından kaynaklı gerçekleşen yaralanmalar ve izler görmek mümkündür.



Görsel 21. Sırbistan'dan geçerken cildinde yaralar oluşan Afgan göçmen.

Açıklama: 22 Ekim 2022'de Paris'te çekilen fotoğraf Sırbistan'dan geçerek Fransa'ya ulaşan bir Afgan göçmeni içermektedir.

“Sırbistan içinde hep ormanlık alanlardan geçtik. Ormanda hastalık var sanki. Bir şeye dokununca vücudumuzda yaralar çıkmaya başlıyordu. Hala izleri duran yaralarım var vücudumda.” (Remzi, Peştun, 21, Paris)



Görsel 22. Subotica'daki Radanovac Ormanında göçmenlere ait kamp çadırları.

Kaynak: Dragojlo, 2022.

Öte yandan, Sırbistan üzerinden doğrudan Hırvatistan'a girmeye çalışan Afganlar da vardır. AB'nin en uzun dış kara sınırına sahip ülkelerinden biri olan

Hırvatistan, Macaristan'ın sığınma arayan insanlara fiilen sınırlarını kapatmasının ardından 2016 yılında Batı Avrupa ülkelerine ulaşmak isteyenler için önemi giderek artan bir nokta haline gelmiştir. Sınır hattının oldukça uzun oluşu kontrolü de bir hayli zorlaştırmaktadır. Hedefledikleri Batı Avrupa ülkelerine ulaşabilmek amacıyla başkent Belgrad'tan otobüslere binerek Şid kentine gelmektedirler. Daha sonra sınırı yürüyerek aşmaya çalışan Afganlar, Hırvatistan sınırında yer alan Tovarnik'e gelmekte ve Bosna-Hersek sınırına yakın kentlerden ilerleyerek başkent Zagreb'e ulaşmaktadır. Hırvatistan'ı geçmek, daha yüksek düzeyde istismar ve şiddet içeren Macaristan ve geçilmesi son derece zor olan Bulgaristan'ı aşmak kadar meşakkatli değildir. Fakat *“Balkan rotasının”* kapatılmasının ardından Hırvat yetkililer sınır kontrollerini yoğunlaştırmakta ve göçmenleri rutin olarak Sırbistan'a ve Bosna-Hersek'e geri itmektedir (Moschopoulos, 2019). Sınır hattında yer alan hareket dedektörleri, termo-görüş kameraları, yüksek teknolojiye sahip dronlar ve FRONTEX gözetleme uçağı ile birlikte düzensiz geçişleri kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Önlemler sebebiyle Hırvatistan'a geçiş yapmak Afganlar tarafından sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Sürekli geçmek için hareket halinde olan göçmenler, Hırvat sınır polisleri tarafından defalarca kez Bosna'ya doğru geri itilmektedir. Sınır polisleri tarafından şiddete maruz kalma, telefonlarına ve paralarına el konulma gibi vakalar Hırvatistan'a giriş yapmaya çalışan göçmenlerin diğer sınır geçişlerinde de karşılaştığı suistimallerle benzerlik taşımaktadır (European Council on Refugees and Exiles, 2023). Tüm bunlardan hareketle Hırvatistan, sınırlarını düzensiz yollarla aşan göçmenlere karşı sert tedbirler uygulayarak AB üyesi olmayan ülkelere Sırbistan ve Bosna-Hersek'e geri itme politikası izlemektedir. Zira, ülke sınırı AB'nin son dış sınırıdır ve *“Kale Avrupası”*na giden yolda son savunma hattı gibidir.

Her şeye rağmen Hırvatistan'a giriş yapmayı başaran Afganlar yolculuklarının en zorlu kısmını nihayet atlattıklarına, sonunda Batı Avrupa'nın eşiğinde olduklarına ve bununla birlikte daha iyi karşılama standartlarının ve insan haklarının geleceğine inandıkları için hayal kırıklığı yaşamamaktadır.

“Hırvatistan'da bize hayvan muamelesi yapılıyor. Başka yerlerde şiddet, düşmanca davranışlar sınırdadır ve oradan bir kez uzaklaştığınızda sorun olmaz, insanlar düşmanca davranmaz ve polis sizi rahatsız etmez. Yani Bosna sınırındaki ormanlardan Zagreb'e

geldiğinizde cangıldan (ormandan) çıkıp ‘şehre’ ulaştığınızı sanıyorsunuz. Ama sonra başkentteki polisin davranışının sınırdakiyle aynı olduğunu fark ediyorsunuz. Aslında buradaki polis size ormanda birisinin yapmasını beklediğiniz gibi kötü davranıyor, oysa orada ‘ormanda’ (burada Bosna-Hersek’teki Bihać kentinin de içinde bulunduğu Bosna Una-Sana kantonundaki ormanlık alanlarda yer alan gayr-i resmi mülteci kamplarına atıfta bulunuyor) insanlar bize daha medeni bir şekilde davranıyordu.” (Namık, Peştun, 26, Paris)

Bununla birlikte Afganların izlediği yolculuk dikkate alındığında Zagreb’ten de rota çeşitlenebilmektedir. İlk olarak tren veya otobüsle Karlovac üzerinden Rijeka’ya ulaşmaya çalışan Afganlar, ardından trenle Hırvatistan’ın Adriyatik’e doğru uzanan en batı bölgesi Istrian yarımadasının iç kesimlerindeki Buzet kasabasına gitmektedirler. Daha sonra yürüyerek Slovenya topraklarına ve İtalya sınırında bulunan Trieste kentine doğru hareket etmektedirler. Otobüs ve trenlerde polisler yol boyunca kimlik kontrolü yaptığı için ya yürüyerek ilerlemekte ya da bir grup Afgan birleşerek taksilerle gitmeye çalışmaktadır. Taksi şoförleri, Afganların ‘oyun’ dediği, güzergahın bu bölümünde hem kısa mesafelerde göçmen nakliyecileri hem de polis muhbirleri olarak oynanan oyunun önemli bir bileşenidir. Sırbistan’dan itibaren insan tacirlerinin rolü çok daha azalmakta ve sahadaki varlıkları ihmal edilebilir düzeydedir. Elbette, araçla doğrudan ulaşım gibi daha yüksek profilli ve maliyetli düzenlemeler kapsamında seyahat edenler de vardır. Diğer taraftan ise, Zagreb’ten hareket eden Afganlar Slovenya’nın Güneydoğu sınırından başkent Lübljana’ya da gelebilmektedir. Šempeter pri Gorici kentinden İtalya’ya geçiş sağlayanlar Udine’e; Sezana’dan geçenler ise Trieste’e ulaşmaktadır.

Hırvatistan’ı da etkileyen düzensiz hareketlilikler ele alındığında, Schengen bölgesine girmesine ve iş imkanları sunabilecek gelişen turizm sektörüne rağmen, ülkenin Afganlar için bir hedef destinasyon haline gelme ihtimali çok yüksek değildir. Bu potansiyel çekiciliklere, güvenlik güçlerinin ve siyasi güçlerin hoş karşılanmayan tutumu, düşük ücretler, dil zorlukları ve daha da önemlisi, bağlantı kuracak bir göçmen ağının ve topluluğunun yeteri kadar güçlü olmayışı neden olmaktadır. AB’nin göç politikaları kapsamlı bir şekilde yeniden düşünülmeye veya Birliğin dış sınırları başka bir yere itilinceye kadar, Hırvatistan’da göçmenlere yönelik yaklaşımın değişmesi pek mümkün görünmemektedir.

Sırbistan üzerinden kullanılan bir başka güzergâh ise Bosna-Hersek'tir. Ülke Afganların Avrupa ülkelerine ulaşmak için son zamanlarda kullandığı önemli bir transit güzergâh haline dönüşmüştür. Bosna-Hersek yetkililerinin nadiren sığınma hakkı verdiğini duydukları için Afganlar ülkede pek fazla uluslararası koruma talebinde bulunmamaktadır (Human Rights Watch, 2023b). İki ülke arasında sınırı belirleyen geçişler Drina Nehri üzerinden gerçekleşmektedir. Belgrad'tan Bosna Hersek – Sırbistan sınırındaki Loznica, Badovinci, Mali Zvornik ve Bajina Basta gibi yerlerin yakınlarına getirilen Afganlar nehri kaçakçıların yardımıyla özellikle ormanlık alanları kullanarak geçmektedir. Nehir kimi zaman yürüyerek geçilse de şiddetli yağışlar sonucunda yaşanan seviye yükselmeleri sebebiyle ileri düzeyde yüzme becerileri de gerektirmektedir. Dolayısıyla bazıları nehri yüzerek geçmeye çalışırken mahsur kalabilmekte hatta yaşamlarını yitirebilmektedir (Wallis, 2023). Kaçakçıların yönlendirmesiyle nehir köprüden geçerek aşılabilmekte ya da sınır kontrollerinin sıkı bir şekilde yapıldığı dönemlerde köprünün altına asılan halat sistemi aracılığıyla gizlice geçilebilmektedir (Foschini, 2023). Bosna-Hersek'te Zvornik veya Bijeljina kentleri üzerinden; Sırbistan'da Lozniçe'den Bosna-Hersek tarafına geçişler için Šepak sınır bölgesinden Tuzla'ya ulaşan Afganlar daha sonra Gradiška ve Una-Sana Kantonundaki Bihać'a varmak için otobüsleri ya da taksileri kullanmaktadır. Ljubovija gibi bazı küçük sınır geçişlerinde göçmenler nehir üzerinden kaçakçılar aracılığıyla otobüs ya da taksilerle Bosna-Hersek'e Bratunac kentinden giriş yaparak doğrudan başkent Saraybosna'ya götürülebilmektedir. Daha fazla para ödeyen ve hızlı seyahat etmek isteyen Afganlar, göçmen kaçakçılarının sunduğu “Tam paket” yöntemini kullanarak kaçakçılar rehberliğinde Hırvatistan sınırına kadar hiç yürümeksizin sadece araçlarla getirilebilmektedir²². Fakat normal koşullarda Afganların büyük bölümü Bosna-Hersek içerisinde otobüs kullanmaktadır. Sınır geçişleri esnasında genellikle ormanlık alanlar tercih edildiği için geçişler daha çok geceleri yapılmaktadır. Finansal imkanları zayıf olan Afganlar otobüs ile diğer kentlere hareket etmeden önce ise otobüsün kalkacağı durağın yakınlarında terk edilmiş binalarda ya da ormanlık alanlarda uyumak zorunda kalmaktadır. Çok düşük

²² Belge kontrollerinin yapıldığı güvenlik kontrol noktalarında, bazı göçmenler geçiş yapmak için göçmen kaçakçıları tarafından hazırlanan sahte belgeleri kullanabilmektedir. Ancak, sadece az sayıda göçmen bu tür belgeleri satın alabilecek finansal güce sahip olduğu için bu uygulama çok yaygın değildir.

bir kesimi kapsayan, daha iyi ekonomik güce sahip olanlar ise pansiyon, otel veya göçmen kaçakçılarının ayarladığı evlerde bulunmaktadır (IOM, 2023a). Bosna-Hersek'te ilerleyen ve Avrupa ülkelerine ulaşmak isteyen Afganlar, çıkış için Hırvatistan sınırına yakın olan Velika Kladuša'ya gelmektedir. Buranın arazisi engebeli olmasına rağmen dik dağ yolları sınır polisine karşı bir miktar koruma sağladığı için saklanma yerleri olarak kullanılmakta ve yakalanma riskini azalttığı için tercih edilmektedir. Fakat buna rağmen sınırı geçmeye çalışırken Hırvat sınır polisleri tarafından defalarca geri itilme durumları yaşanabilmektedir. Özellikle Glina nehrini geçerek Hırvatistan'a ulaşmaya çalışanlar yine bu nehir üzerinden Bosna-Hersek'e gönderilebilmektedir. Sınır polisleri tarafından yakalananların ellerinden telefonlarının alınması ya da parçalanması sıklıkla karşılaşılan durumlardandır. Bunun da en temel sebebi Afganların akıllı telefonları kullanarak göçmen kaçakçılarının gönderdiği konumlar üzerinden sınırı geçmeye çalışmalarıdır. Zira telefonlara verilen bu tür hasarlar, bir kaçakçının yokluğunda rotayı bulmak için telefonlarının GPS'ine güvenen göçmenler için büyük sorun teşkil etmektedir. Telefonları bozulursa “oyunu yeniden oynama” yetenekleri yeni bir tane alabilmelerine bağlıdır.



Görsel 23. Hırvatistan sınırını geçerken telefonları kırılan göçmenler.

Kaynak: No Name Kitchen, 2018.

“Gece yarısıydı. Hırvat polisleri bizi sınırda yakaladı. Bize sinirli bir şekilde nehri geçip Bosna'ya varıncaya kadar dümdüz ilerlememizi söylediler. O geceyi ormanda geçirmek zorunda kaldık.” (Refik, Hazara, 22, Paris)

Bosna-Hersek'te Velika Kladuša üzerinden Hırvatistan'a geçmeyi başaran Afganlar Karlovac kentine gelmektedir. Burada sınır kontrollerinin durumuna bağlı olarak rota yeniden ikiye ayrılmaktadır. Eğer ki Hırvatistan-Slovenya sınırında tedbirler artırılmışsa göçmenler Rijeka'ya ulaşmakta ve Buzet üzerinden sınırı geçerek İtalya'nın Trieste kentine varmaktadır. Slovenya sınırını geçebileceğini düşünüyorsalar ise daha kısa olduğu için doğrudan başkent Lübljana'ya gidilmektedir.

Yunanistan-Arnavutluk sınır çizgisinin düzensiz geçişler için kullanıldığı ele alındığında, Güney'de Kakavya kenti, Kuzey'de ise Miras ve Kapshtica kentleri ön plana çıkmaktadır. Arnavutluk'un Güney rotası, Yunanistan'daki liman kentlerinde sıkışıp kalan ve deniz rotasını kullanamayan Afganların başvurduğu kent olurken; Kuzey'den geçilmeye çalışılan kentler ise daha ziyade doğrudan kara rotası üzerinden hareket etmek isteyenlerin uğradığı yerlerdir. Girişlerin yapıldığı kentler fark etmeksizin Afganlar başkent Tiran'da toplanmaktadır. Ayrıca Arnavutluk içerisinde polis tarafından durdurulan Afganlar da Tiran yakınlarındaki sığınmacı merkezlerine götürülmektedir. Bu nedenle kentte yolculuk ile ilgili bilgilerin hem göçmenlerden hem de kaçakçılardan alındığı bir ağ oluşmuştur. Göçmen kaçakçılarının yolculuğun rotasını yeniden belirlediği bu noktadan iki farklı güzergâh ortaya çıkmaktadır. Kosova-Arnavutluk sınırında bulunan Kökes'e minibüslerle ve taksilerle götürülen Afganlar, kaçakçıların yönlendirmesiyle Morina sınır kapısı yakınındaki dağ yolunu veya Drin Nehrini takip etmektedir. Yeşil sınır olarak da adlandırılan ormanlık alanları geçebilmek için kaçakçıların attığı konumu kullanarak Kosova'nın Vërmica kentine ulaşmaktadır. Ardından Prizren üzerinden Priştina'ya ulaşan Afganların rotası burada ikiye ayrılabilir. Doğrudan Kosova'nın Kuzey'indeki Jarinjë sınır kenti geçilerek Belgrad'a ulaşılmaktadır. Bir diğer rotada ise ülkenin doğusundan Sırbistan'a geçilmekte önce Niş daha sonra ise Belgrad'a erişilmektedir. Buradan yaşanan hareketlilikler ise ekseriyetle Macaristan sınırı üzerinden Avrupa içlerine doğru devam etmektedir.

Diğer taraftan, Bosna Hersek'te “güney göçmen rotası” olarak adlandırılan yeni güzergâh üzerinde yapılan geçişler Arnavutluk ve Karadağ üzerinden gerçekleşmektedir. Tiran'dan Karadağ'ın başkenti Podgoritsa'ya geçen Afganlar ülkenin Kuzeybatısında bulunan Nudo kasabası üzerinden Arandelovo'ya sonrasında

ise Trebinje'ye veya Kuzeydoğusundaki sınırdan Metaljika'ya geçiş yapmaktadır. Kuzeybatı güzergahını kullananlar otobüs ve taksilerle Velika Kladuša'ya veya Bihać'a seyahat etmektedir. Saraybosna'dan Bihać'a 100 Euro karşılığında kaçakçı ağına bağlı taksi şoförleri bulunabilmektedir. Buradan da Hırvatistan'ı geçip İtalya'ya veya Slovenya'ya doğru düzensiz yolculuklarının diğer aşamalarına hazırlanmaktadır.

Bosna Hersek veya Sırbistan'dan Hırvatistan veya Macaristan'a geçişler hızlı bir şekilde yapılabilmektedir. Bu hızlı hareketin arkasındaki nedenler ekseriyetle kaçakçılık ağlarının bu bölgelerde daha tecrübeli olmasından ve rota hakkında son derece bilgili rehber ve yardımcılardan faydalanılmasından kaynaklanmaktadır.





Harita 16. Afganların Balkanlar ve Avrupa'daki göç rotaları.

Açıklama: Göçmenlerle yapılan görüşmeler ve durumu gözlemleyenlerin çalışmalarından istifade edilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere Afganların Balkan ülkelerinde takip ettiği rotalar son derece karmaşıktır. Gerek Balkan ülkelerinin uyguladığı göç politikaları gerekse de kara rotası üzerinde göçmen kaçakçılarının ağlarına bağlı olarak çok sayıda alternatifin bulunması güzergahları karmaşık hale getirmektedir. Geçilen şehirler, vasıtalar, fiyatlar, sınır geçiş stratejileri gibi bilgilerin büyük bölümü Paris'te mülakat yapılan Afganlardan elde edilmiştir. Ancak daha önce de değinildiği gibi Afganların geçiş yaptıkları coğrafyaya hâkim olmamaları nedeniyle Balkanlarda geçiş yapılan ülkeleri ifade etseler bile kentler hakkında detaylı bilgi aktaramamışlardır. Bu doğrultuda eksikliği giderebilmek amacıyla Balkan rotalarına yönelik gerçekleştirilen ikincil çalışmalardan istifade edilmiştir.

Afganların düzensiz göç yolculuğunda aşılması gereken önemli bir kara rotası olan Balkanlarda göçmenlerin sürekli hareket halinde tutulduğu ve *zincirleme geri itme* politikasının uygulandığı görülmektedir. Tek bir güzergahın çok belirgin ve kalabalık hale gelmemesi, geçişlerin yaşandığı ülkelerde kamusal tepkilerin artış göstermemesi ve ülkenin sınırlarını korumasıyla alakalı imajının zedelenmemesi Balkanlarda uygulanan politikalar bağlamında amaçlanmaktadır. Öte yandan, Balkanlar çeşitli AB ülkeleri tarafından uygulanan göçü kontrol etmeye yönelik stratejilerin dışsallaştırılmasında tercih edilen mücadele alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Krizlerin yarattığı mülteci akışlarının on yılı aşkın bir süredir AB'nin uzun vadeli endişelerinden biri olmasına rağmen, göçmenleri kontrol etmeye yönelik politikaların bu haliyle dışsallaştırılması genellikle tartışmalı ve kaotik bir şekilde yapılmaktadır. Mevcut eğilim, özellikle Hırvatistan ve Macaristan sınırında yaşanan sert uygulamalar neticesinde Sırbistan ve Bosna-Hersek gibi bölgedeki AB dışı ülkelere düzensiz göçmenlerin itilmesi ve Avrupa Kalesinden uzaklaştırılmasını yaygın hale getirmektedir. AB üye devletleri üçüncü ülkelerle iş birliği yaparak mültecilere yönelik sorumluluklarından kaçınmayı tercih etmektedir. Sınır dışı etme oranlarının artırılması, sınır güvenlik önlemlerini güçlendirerek geçişlerin engellenmeye çalışılması, hareket halindeki insanlar için güvenli olması gerekçesiyle üçüncü ülkelere sorumluluğun yüklenmesi kabul edilen esas politikalarındandır. Avrupa topraklarına giriş yolu olması sebebiyle Balkan ülkeleri bu politikalardan çok ciddi şekilde etkilenmektedir. FRONTEX'in yasadışı sınır geçişi bakımından Balkanların en aktif göç yolu olarak ilan edilmesi ve 2020 yılında tespit edilen girişlerin bir önceki

yıla göre üç kat daha fazla olması meselenin bölgedeki ülkeler açısından önemini gözler önüne sermektedir (FRONTEX, 2020b). Göçmenler açısından durum ele alındığında ise, karşılaşılan zorluklar, mağduriyetler ve hak ihlalleri gün geçtikçe daha belirgin bir hal almaktadır. Sınır güvenlik önlemlerinin sıkı biçimde uygulanmadığı dönemlerde göçmenler sınırı tek başına yürüyerek aşabilirken, artık her birisi Balkan rotasında Avrupa içlerine ilerleyinceye dek göçmen kaçakçılarından destek almak zorundadır. Bu durumda finansal imkanları yeterli düzeyde olanlar birden fazla denemeye rağmen sınırları bir şekilde geçerken, kaçakçıya verecek parası bulunmayanlar ise Sırbistan, Bosna-Hersek gibi ülkelerde haftalarca hatta aylarca sıkışıp kalmaktadır. Sınırları kendi başlarına yürüyerek geçmeye çalıştıklarında güvenlik önlemlerine yakalanma riskleri artmakta, sınır koruma personelleri tarafından şiddete uğrayabilmekte, sınır hattında çeteleşen göçmen kaçakçılarından kötü muamelesiyle karşılaşabilmekte, nehir geçişleri ve düşük sıcaklıklar gibi coğrafi faktörlerin sebep olduğu ölümler yaşanabilmekte, cep telefonu ve değerli eşyalarının zorla alınması gibi durumlar oldukça sık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.10. Deniz Rotası Üzerinden İtalya'ya Erişim

Balkan rotası açılmadan önce Avrupa'ya ulaşmak isteyen Afganlar diğer göçmenlerin yaptığı gibi İtalya üzerinden seyahat etmeyi tercih etmiştir. Birçoğu Yunanistan'ın batısındaki Patras ve Gümenice limanlarından İtalyan yarımadasının Adriyatik limanlarında bulunan Bari, Brindisi, Ancona ve Venedik'e giden feribotlara yüklenen kamyonlara gizlenerek hareketliliklerini sürdürmeye çalışmıştır (Dimitriadi, 2018). Kamyonlarda saklanarak gelmek kimi zaman Afganların hayatlarını yitirmesine yol açmıştır. İtalya'nın limanlarında ve otoyollarında soğuk hava deposuna sahip ya da tamamen kapalı kasa kamyonlara saklanan Afganlar donarak veya nefessiz kalarak ölmüşlerdir. Özellikle aşırı sıcak havalarda kamyonların kapalı kısmında gizlenerek gelenler havasızlıktan ölebilmektedir. Diğer taraftan, kamyonların altına saklanmaya, tutunmaya çalışanlar ise yolculuk esnasında araçların altında kalarak vefat etmektedir. Bununla birlikte, Yunanistan deniz rotası üzerinde artan güvenlik önlemleri ve sert uygulamalar neticesinde Türkiye'nin kıyı şeridinden doğrudan İtalya'ya yük gemilerinin kapalı kısımlarında yolculuk etmek göçmen kaçakçıları tarafından sunulan bir seçenek haline gelmiştir. Fakat doğrudan İtalya'ya erişmek daha

yüksek meblağlar gerektirdiği için Afganların büyük bölümü bu rotayı kullanamamaktadır. Ekseriyetle Yunanistan üzerinden İtalya'ya geçiş sağlamaya çalışmaktadırlar.

Afganlar İtalya'ya ulaştıklarında artık kaçakçılara ihtiyaç duyulmamaktadır. Tamamen kendi çabalarıyla ulaşmak istedikleri yere gitmektedirler (Jobard & Billet, 2015). Afganların İtalya'da deniz rotasıyla ulaşmış olduğu kentler ne olursa olsun Roma'ya geçmektedirler. İleriye dönük hareketlilik için Roma'yı hem bilgi hem de aktarma merkezi olarak görmektedirler (Agier & Prestianni, 2011). Buraya vardıklarında Avrupa'ya gerçek anlamda ulaştıklarını hissetmektedirler. Fakat hedefledikleri ülke İtalya olmadığı için Dublin prosedürü sebebiyle mağdur olmamak için polise yakalanmama konusunda dikkat etmektedirler. Zira Afganların en büyük korkularından biri hedefledikleri ülkeye varmadan önce parmak izlerinin alınmasıdır. Roma'daki insani örgütler tarafından dağıtılan sıcak yemeklerin etrafında toplanan Afganlar kendileri için gerekli bilgileri aralarında paylaşmaktadır. Konuşulan meseleler uyuyabilecekleri kamplar ve mekânlar, geri gönderilme riskleri, polis tarafından durdurulma, ileriye yönelik hangi ülkelerin sığınma prosedürlerinin daha kolay ilerlediği şeklindedir. Önemli bir transit güzergâh olan Roma'da Afganlar parklarda, garlarda bankların üzerinde, sokakta ya da gayr-i resmi kamplarda uyuyabilmektedir. Roma'da bir süre geçirdikten sonra Afganlar İtalya'nın kuzeyindeki Fransa'ya sınır olan Vintimiglia kentine trenle geçmektedirler ve oradan bir sonraki hareketliliklerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

2000'li yılların başında Avrupa'yı hedefleyen Afganların varış noktası olarak gördüğü yerler İskandinav toprakları, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerken, İtalya büyük ölçüde transit vazifesi rolünde kalmıştır. İtalya'daki Afgan sığınmacıların sayısı 2006'dan itibaren bazı yıllar ufak düşüşler olsa da artış eğilimi göstermiş, 2012-2016 yılları arasında bu artış hızı devam etmiştir. Son yıllarda ise Batı Avrupa ülkelerine ulaşmak isteyenler daha ön planda olduğu için rakamlar düşüş göstermektedir. Buna rağmen İtalya, Afganların zihin haritasında demirbaş bir yer haline gelmiş, yalnızca geçiş ülkesi rolünü taşımamış, aynı zamanda bir varış ülkesi konumuna da dönüşmüştür. Bazıları için İtalya, istedikleri yere ulaşamadıklarında veya oradan reddedildiklerinde güvenli bir ikinci seçenek olarak görülmektedir. Bazı Afganlar için ise başka bir yere giderken yasal belgeleri almak için geçici bir yol olarak

değerlendirilmektedir (Foschini & Bjelica, 2017). Genel olarak İtalya Afgan göçü açısından ele alındığında, binlerce kişinin sığınma talep etmesine ve elde etmesine rağmen çoğunlukla geçiş ülkesi olma rolünü korumaktadır. Gelenlerin sadece küçük bir kısmı İtalya'yı varış noktası olarak kabul etmektedir.

İlk parmak izlerinin alındığı ülkeye geri gönderilen Dublin vakalarının yanı sıra İtalya da diğer Afganlar için “yedek” tercih haline gelmiştir. İtalya'nın çok az sayıda Dublin transferi yapma, yani göçmenleri ilk olarak ulaştıkları AB ülkesine gönderme gibi bir sicilinin olduğu düşünülmektedir. Bu durum İtalya'yı, örneğin Macaristan, Bulgaristan ve Hırvatistan'da parmak izleri alınan Afganlar için ya da paradoksal bir tersine dönüşle, yolda parmak izlerini bırakmadan kuzey Avrupa ülkelerine ulaşmayı başarmış, ancak kuzeyde sığınma talepleri reddedilmiş ve Afganistan'a sınır dışı edilmekle tehdit edilen Afganlar için bir tür “güvenli sığınak” haline getirmiştir. Bu göçmenlerden bazıları daha sonra İtalya'ya geri dönerek, Dublin vakalarında olduğu gibi Norveç, İsveç, Danimarka ya da İngiltere'ye geri gönderilmeyeceklerini umarak sığınma başvurusunda bulunmuştur. Daha önce kuzeye gidip de sığınma talepleri reddedilen ve buna bağlı olarak geri dönenlerin yanı sıra, İtalya, Avrupa'ya yeni gelmiş ve diğer Avrupa ülkelerinde sığınma hakkı elde etme şanslarından şüphe duyan ya da parası olmayan, yorgun, daha fazla seyahat için uygun koşullara sahip olmayan, sadece yasadışı seyahat ya da sınır dışı edilme tehditleriyle bağlantılı daha fazla hareketlilikten korkan birçok Afgan tarafından uygun bir ilk tercih olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun temel nedeni, İtalya'nın Afganlara sığınma koruması sunma hususunda diğer Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine göre daha iyi konumda durmasıdır.

İtalya'da kalmaya yönelik karar vermede en önemli faktör, yakın arkadaşlar ve akrabalar olmanın yanında aynı memlekettten gelen Afganların varlığıdır; çünkü bu kişiler yeni gelenlere bilgi aktarmada ve algılarını şekillendirmede oldukça etkilidir. AB'ye ilk kez gelen veya diğer AB ülkelerinden reddedilen ve İtalya'ya ve/veya İtalya'nın belirli bir bölgesine gitmeye karar veren bireylerin seçiminin arkasındaki ana itici güç onların tavsiyeleridir.

Afganlardan gelen sığınma talepleri 2016 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Varışlardaki bu artışın temel sebebi 2015 yılında Balkanlar üzerinden AB

lkelerine geçmeye izin veren insani koridordur. Daha fazla insanın Avrupa'ya ulaşmaya çalışma kararına katkıda bulunan bir faktör olan insani koridor, zaten güneydoğu Avrupa'yı geçmeye çalışan çok sayıda insanın ortaya koyduğu bir tepkidir. İtalya için Balkan Rotası'nın açılmasının en doğrudan etkisi, Afganların Yunanistan'dan İtalya'nın Adriyatik limanlarına deniz yoluyla geçişlerinin azalması ve neredeyse sona ermesi olmuştur. Artık neredeyse hiçbir Afgan kuzeye gitmek için İtalya üzerinden seyahat etmediği için Roma'dan kuzey Avrupa'ya doğru geçişler oldukça azalmıştır. Bununla birlikte, diğer Avrupa ülkelerine iltica başvurusunda bulunup reddedildikten sonra İtalya'ya yönelen Afganların sayısı da artmıştır. Bu olgu yeni bir boyut kazanmış çünkü birçok Afgan daha önce sığınma başvurusunda bulundukları ülkelerde davaları tam olarak sonuçlanmadan sığınma talebinde bulunmak için İtalya'ya gitmeyi tercih etmiştir. Ayrıca bulundukları ülkeden sınır dışı edilme korkusu taşıyan Afganlar için de İtalya'ya gelmek belirleyici bir rol oynamaktadır (Foschini & Bjelica, 2017).

İş piyasasına kolay erişim ya da ülkede sağlam dayanışma ağları olmadan, İtalya'ya gelen birçok Afgan'ın kaderi eninde sonunda gitmek gibi görünmektedir. Sığınma belgelerini almak için ülkede belki birkaç yıl geçirmekte, bu süre zarfında bir iş bulmaya ya da ailelerini Avrupa'ya getirmeye çalışmakta, ancak sonra başka bir yerde yeniden başlamak için tekrar yollara düşmektedirler. Bazı Afganlar İtalya'dan sığınma belgelerini aldıktan sonra Fransa'ya gidip orada da sığınma başvurusunda bulunmaktadır. Avrupa lkelerinin “*iltica alışverişini*” önlemek için geliştirdiği bürokratik mekanizmalar bu doğrultuda etkisiz kalmaktadır, çünkü göçmenler durumlarını adım adım, yani ülke ülke iyileştirmeye çalışmaktadır. Çeşitli Avrupa lkelerindeki tanınma oranları, kabul yardımları, aile birleşimi fırsatları, sınır dışı edilme riskleri, iş fırsatları ve yaşam standartları açısından farklı standartlar, Afgan göçmenlerin durumlarını iyileştirmek için bir ülkeden diğerine geçmeyi denememeleri için çok fazla teşvik ve itici güç sağlamaktadır. Risk, enerjilerini ve zamanlarını herhangi bir yere kök salmak için yeterince harcamamalarıdır. Bu tutum, onların varlığından rahatsız olanlar tarafından kolaylıkla fırsatçılık olarak nitelendirilebilir, ancak gerçek şu ki böyle bir sistemin başlıca kurbanları Afganların kendileridir.

Yıllardır süregelen sınırlılık, ekonomik bağımlılık, belirsizlik ve entegrasyonun sağlanamaması durumları, binlerce Afgan genç için çok ciddi sorunlar

olarak görülmelidir. İtalya'daki mevcut kabul sisteminin eksiklikleri, entegrasyona yardımcı olmaması ve farklı Avrupa devletlerinin Afgan sığınmacılara yönelik zıt tutumları, “başarısız göçmenler” olarak adlandırılacak çok sayıda kişi yaratma riski taşımaktadır. Başka yerlerde olduğu gibi İtalya'da da bu durum, sosyal sorunlar, suçluluk, yabancı düşmanlığı ve sağ popülizm, mafya ağları tarafından yönetilen yasadışı ekonomilerin genişlemesi, yasal bir “arafta” sıkışmış ya da köksüz ve haklarını savunamayan mülteciler için sözleşmeli ve insanlık dışı çalışma koşulları gibi çok sayıda probleme yol açabilmektedir.

3.11. Hedef Ülkeye Yönelik Hareketlilikler

Afganlar çok sayıda farklı bölgelerden düzensiz hareketliliklerini sürdürmeye çalışırken hedeflenen Batı Avrupa ülkeleri göçü kontrol etmek amacıyla sınırlarını dışsallaştırma politikası izlemektedir (Norman, 2020; Jones, vd., 2022). Bu anlamda AB sınır ülkelerinin rolü genellikle diğer Avrupa ülkelerine giden yasadışı göçmen ve sığınmacılara karşı bir tampon görevi üstlenmek olmuştur. Örneğin Macaristan yarım yüzyıldan fazla bir süredir Doğu ile Batı arasında bir tampon mekanizması rolü oynamaktadır. Sovyet döneminde Macaristan'ın batı sınırı Sosyalist sistemin sınırını oluşturmuştur. SSCB'nin çöküşünden ve batı sınırının açılmasından sonra Macaristan, Batı'ya yönelen düzensiz göçmenlere ve sığınmacılara karşı tartışmalı bir bariyer meydana getirmiştir. AB'nin 2004'teki genişlemesinden sonra Macaristan'ın doğu sınırı AB sınırı haline gelmiş ve Aralık 2007'de Macaristan Schengen bölgesine dahil edilmiş, dolayısıyla dış sınırlardaki kontroller AB standartlarına yükseltilirken diğer Schengen ülkeleriyle olan iç sınırlardaki kontroller terk edilmiştir.

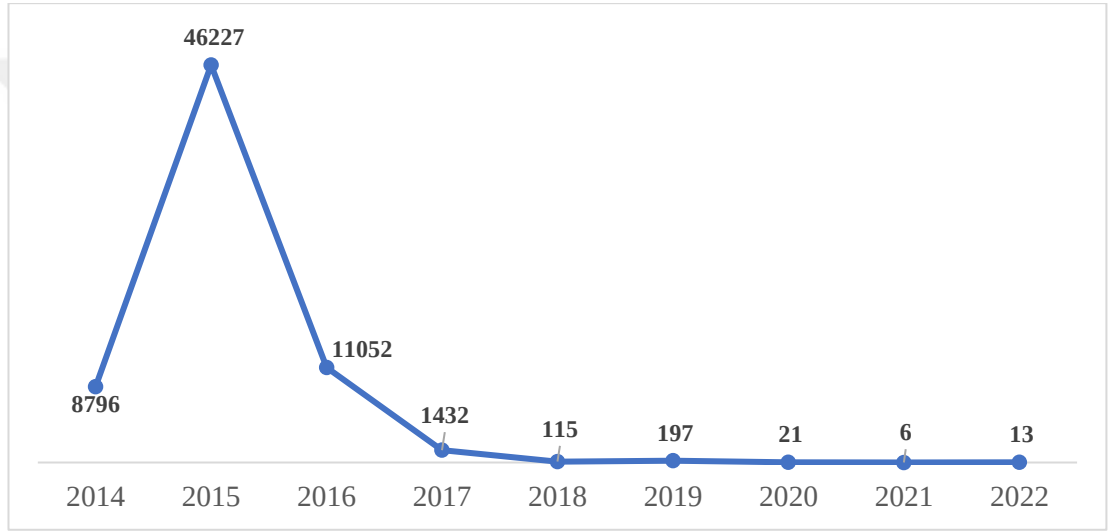
Macaristan'ın bir sınır ülkesi olarak rolü, aynı zamanda son otuz yıldır bir transit ülke olarak tanınmasıyla da ilgilidir (IOM 1994, 1995, 2000; Tóth, 2005; HHC, 2003, 2007; Juhasz, 2003). Ülkedeki göçmenlerin ve sığınma başvurusunda bulunanların sayısı diğer AB sınır ülkelerine kıyasla daha azdır. Schengen anlaşmasını tam olarak uygulamaya başladığından bu yana sınır rolünü komşularıyla kurduğu çeşitli sınır ilişkileri üzerinden şekillendirmiştir. 2013 yılına kadar birincisi AB üyesi olan ancak Schengen üyesi olmayan ülkelerle (özellikle Romanya); ikincisi AB üyesi olmayan ancak aday üye ülkelerle (Hırvatistan); ve üçüncüsü AB üyesi olmayan

üçüncü ülkelerle (özellikle Ukrayna ve Sırbistan) olmak üzere en az üç farklı türde dış sınır ilişkisine sahip olmuştur.

Macaristan örneğinde, transit göçün farklı boyutları yer almaktadır. İlki bir ülkeden geçme süreci; ikincisi bir transit alanda mahsur kalma ve devam edememe; sonuncusu ise göçmenlerin Macaristan üzerinden başka bir ülkeye geçmeleri için yetkililer tarafından zorlanmasıdır (HHC, 2010; Human Rights Watch, 2010; Molodikova, 2009). Macaristan'daki sığınmacıların yaklaşık yüzde 90'ının durumunda olduğu gibi, koşullar genellikle girişin düzensiz olması nedeniyle daha da kötüleşmektedir (OIN, 2011). Buna ek olarak, bölgenin transit niteliğini etkileyen ve transit göçmenler için elverişli koşullar yaratabilen birçok başka faktör de vardır. Genellikle, yerel nüfusun ekonomik refahı sınır bölgesindeki ticaretle güçlü bir ilişki içindedir, çünkü bu faaliyetler ekonomik gelir elde etmek için hem sıradan vatandaşlar hem de yerel yetkililer tarafından kullanılmaktadır (Donnan & Wilson 2001). Öte yandan, ülke içerisinde göçmenler özellikle de sığınmacılar onları hoş karşılayan ve yardım eden bir çevrenin, göçmen ağının veya bir diasporanın yokluğunda, zor ve yerel bir dille birlikte, orada devamlı olarak yaşayabilmek için çok az imkana sahiptir. Komşu ülkelerden gelmeyen ve bir destek ağı olmayan kişilerin Macaristan'ı uygun bir varış ülkesi olarak görmemelerinin temel nedeni budur. Dolayısıyla, Balkan rotası üzerinden gerçekleşen hareketliliklerde Macaristan büyük ölçüde geçiş ülkesi işlevi görmekte, coğrafi konumu ve AB üyeliği gibi faktörler sebebiyle komşu ülkeler üzerinden gelen düzensiz göçmenlerin Batı Avrupa ülkelerine erişim için kullandığı güzergâh olarak ön plana çıkmaktadır. Zira AB üyesi bir ülke olarak Macaristan'ın sınırlarının bir bölümü birliğin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle hem doğu hem de güneydoğu göç yolları Macaristan topraklarından geçmekte, Batı Balkan rotası (Türkiye, Yunanistan, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti) Sırbistan veya Hırvatistan üzerinden Macaristan'a, ardından diğer AB üye devletlerine ulaşılan en aktif rotalardan biri olmaktadır.

Macaristan'ın Sırbistan ve Hırvatistan ile paylaştığı sınırlar boyunca düzensiz geçişleri engellemek amacıyla çit inşa etmeden önce ülke, diğer üye devletlere erişim sağlamak isteyen göçmenler için AB'ye ana giriş noktalarından birisini oluşturmuştur (IOM, 2023b). Ancak, Sırbistan ve Hırvatistan ile paylaştığı iki güney sınırına tel örgü yapılması Batı Balkan göç rotası üzerinde Macaristan'dan geçişleri azaltmıştır.

Macaristan Hükümeti, sınır çitlerinin inşasına ek olarak, ülke üzerinden gerçekleşen düzensiz göçü azaltmayı amaçlayan bir dizi yasal değişikliği de yürürlüğe koymuştur. İlk kez yürürlüğe girdiği 2015 yılından bu yana, uygulanan tedbirler Macaristan'a yapılan sığınma başvurularını azaltmış ve 2015'te 441.515 ile en yüksek noktasına ulaşan düzensiz sınır geçişlerinin sayısında düşüşe yol açmıştır. Macar yetkililer 2021'de yaklaşık 122.000 yasadışı giriş yapan kişiyi yakalamıştır. Her durumda, 2015 ile 2016 yılları arasında başvurulardaki ciddi düşüş, sınır çitleri ve yasal değişikliklerin yanı sıra AB-Türkiye Mutabakatı da dahil olmak üzere çeşitli uluslararası faktörlerin bir sonucu olmuştur.



Şekil 5. 2014-2022 yılları arasında Macaristan'da sığınma başvurusunda bulunan Afganların sayısı.

Açıklama: Asylum Information Database (2023e)'den elde edilen verilere göre yeniden düzenlenmiştir.

Macar yetkililer Haziran 2015'in sonlarında Sırbistan ile olan 177 kilometre uzunluğundaki sınırı boyunca dört metre yüksekliğinde bir çit inşa etme planını duyurmuş ve aynı yılın eylül ayına gelindiğinde bunu tamamlamış, iki resmi sınır kapısı dışında Macaristan sınırı kapatılmıştır. Benzer bir çit ise 16 Ekim 2015 tarihinde Hırvatistan sınırına örülmüştür. Düzensiz göçmen akışını Macaristan-Sırbistan sınırından uzaklaştırmak amacıyla alınan bütün önlemlere rağmen bu sınır bölgesi Avrupa'ya en büyük giriş noktalarından biri olmaya devam etmiştir (FRONTEX, 2024). Sınır çitinden Macaristan'a düzensiz girişler, 10 yıla kadar fiili veya ertelenmiş hapis cezasıyla ve/veya sınır dışı etme emrinin uygulanmasıyla cezalandırılmaktadır. Macaristan topraklarına düzensiz yollarla erişim sağlayanlar ise geri itilmelerin

yasallaştırılması sonucunda uluslararası koruma başvurusunda bulunmadan çoğu fiziksel istismara uğrayarak Sırbistan’a sınır dışı edilmektedir (Asylum Information Database, 2023f). Ayrıca sınır hattında ve çevresinde sığınmacı adayları geçiş bölgelerinde keyfi olarak gözaltına alınabilmekte, zorla sınır dışı etme esnasında kolluk kuvvetlerinin aşırı şiddet uyguladığı ortaya çıkmaktadır (Mijatović, 2019). Macaristan hükümetinin 26 Mayıs 2020’de “*büyükelçilik prosedürü*” olarak adlandırdığı yeni sığınma sistemi doğrultusunda ülkeye yasal yollarla sığınmacı başvurusunda bulunulması daha zor hale getirilmiştir. Zira Macaristan’a sığınma talebinde bulunmak isteyenlerin öncelikle Belgrad’daki veya Kiev’deki Macaristan Büyükelçiliğine şahsen bir sığınma başvurusunda bulunmak amacıyla işlemlerini başlatması gerekmektedir. Dolayısıyla Macaristan sınırını düzensiz yollarla aşan Afganların ülkede sığınma başvurusunda bulunması oldukça zor bir hale gelmiştir.

Macaristan’ın uyguladığı göç politikaları sebebiyle Afganlar ülkeyi transit bir geçiş güzergahı olarak görmektedir. Statü almanın daha kolay olduğunu düşündükleri diğer Batı Avrupa ülkelerine ulaşabilmek amacıyla hareketliliklerine devam etmektedirler. Uygulanan güvenlik önlemleri sebebiyle sınır hattında kaçakçılık faaliyetleri gittikçe yaygınlaşmakta ve göçmenlerin hareketliliklerini daha riskli hale getirmektedir. Bütün tedbirlere rağmen her iki sınır arasında Macaristan’ın ördüğü çitler kaçakçıların yardımıyla kesilmekte ve merdiven kullanılarak aşılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda Sırbistan güzergahını takip edenler Szeged kentine yürüyerek geçiş yapmaktadır. Ardından başkent Budapeşte’ye otobüslerle varmaktadırlar. Yolculuk esnasında güvenlik kontrollerine denk gelenler yeniden Sırbistan’a geri itilmektedir. Defalarca kez bu şekilde geri itilen ve sınırı geçerek hareketliliğine devam eden çok sayıda Afgan bulunmaktadır. Schengen bölgesine girmenin etkisiyle Budapeşte’den itibaren artık hedeflenen ülkeye yönelik ilerleyişler büyük ölçüde trenlerle yapılmaktadır ve diğer bölgelerdekine göre daha hızlı gerçekleşmektedir. Sırbistan sınırı aşıldıktan sonra kaçakçıya duyulan ihtiyaç da ortadan kalkmakta, Afganlar hareketliliğini kendileri sağlamaktadır. Trenlere kimi zaman bilet alarak kimi zaman ise herhangi tamamen kaçak yollarla binerek kademeli göçlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, Budapeşte’den Avusturya’nın başkenti Viyana’ya trenle varılmaktadır.

“Avrupa içlerinde trenlere biniyoruz. Kontrol olmadan biletsiz binebiliyoruz. Bazen tren hareket etmeden önce güvenlik görevlileri gelip biletimizi kontrol edip indirebiliyor. Ama sonra bir başka trene binip yine deniyoruz.” (Zeynel, Peştun, 23, Paris)

AB-Schengen Alanı’nın coğrafi merkezinde yer alan ve günümüzde diğer Schengen üye devletleri ile çevrili olan Avusturya toprakları, her gün binlerce kişinin sınırlarını geçtiği, AB içi hareketliliğin derinlemesine entegre olduğu bir alan sunmaktadır. Bu anlamda Schengen Bölgesi’nin merkezinde yer alan ve AB’nin 2007’deki Doğu Genişlemesinden bu yana diğer Schengen ülkeleriyle tamamen çevrili olan Avusturya’nın federal bölgesel sınırları, göç hareketliliği ve kontrolü açısından bir ölçüde esnekliğe sahip olmuştur. Bu nedenle 2015’ten önce, sınır kontrollerinin geçici olarak yeniden başlatılması hakkı nadiren kullanılmıştır. Ancak, Avusturya İçişleri Bakanlığı’nın resmi istatistiklerine göre 2015 yılında 89.098 kişinin uluslararası koruma başvurusunda bulunması sonucunda düzensiz hareketler üzerindeki kontrolü yeniden tesis etmek amacıyla federal hükümet Eylül 2015’te Spielfeld ve Nickelsdorf’teki ana kontrol noktalarında sistematik iç sınır kontrollerini yeniden tesis etmiştir (Josipovic & Reeger, 2019). Bu yıl içerisinde aynı zamanda “sınırların kapatılması” çağrısı giderek artmış, ulusal sınırların geçirgenliği konusunda kamuoyunda geniş tartışmalar ön planda tutulmuş, sınır yönetimine ilişkin meseleler siyaset sahnesinde gündemini korumuştur (Wodak, 2018). Düzensiz göçmenlerin girişine yönelik tedbirler almak amacıyla Avusturya Federal hükümeti, Macaristan’ın yanı sıra Batı Balkanlar’daki devletlerle iş birliği yapmaya çalışmıştır. Bu nedenle, polis iş birliği ve göçmen kaçakçılığına ilişkin veri alışverişi yoğunlaştırılmıştır. Takip eden aylarda ve yıllarda federal hükümet, Schengen muafiyet hükümlerinin tekrar tekrar uzatılmasını talep ederek polis memurlarının Slovenya (Spielfeld) ve Macaristan (Nickelsdorf) sınır kontrol noktalarını 2015’ten bu yana Schengen muafiyet hükümlerini uygulayarak sistematik olarak kontrol etmesine izin vermiş, sığınma başvuruları için sınırlamalar getirilmiştir. Dolayısıyla hem bölgesel sınırlarla ilgili hem de sığınmacılar ve diğer üçüncü ülke vatandaşları için iç sınırların belirlenmesiyle ilgili bir dizi yasal değişiklik gündeme gelmiş ve kontrolden çıkmış gibi değerlendirilen durumun yeniden kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çeşitli tedbirler, iltica prosedürünün farklı aşamalarındaki kısıtlamalar, gözaltı gerekçelerinin ve kontrol altına alma biçimlerinin çoğaltılması, geri dönüş

politikalarına yeni bir vurgu ile birlikte yürürlüğe girmiştir (Asylum Information Database, 2023g).

Avusturya'ya düzensiz olarak gelen kişilerin sayısı ve bileşimi (sığınma başvurusunda bulunmak amacıyla olsun ya da olmasın) büyük ölçüde transit devletlerin ve dış sınırları olan AB üyesi devletlerin sınır faaliyetlerine bağlıdır. Yunanistan ve İtalya gibi düzensiz hareketlilik akışından etkilenen ülkelerin geçişleri engelleyememesi ve Avusturya'ya yönelik ikincil hareketin bugüne kadar devam etmesi ülkenin göç politikasına bakışını önemli ölçüde etkilemektedir. Göç ve iltica, 2017 yılının sonlarında yapılan ulusal seçimler sırasında ön planda kalan konular olmuş ve seçimler, özellikle “*düzen ve güvenlik*” temalarını göz önünde bulunduran yeni bir Avusturya hükümetiyle sonuçlanmıştır. Son yıllarda Avusturya, sığınma sistemi aracılığıyla Batı Balkan rotasını kullanarak üçüncü ülkelerden gelen göçü büyük ölçüde kısıtlamakta ve düzensiz göçmenler savaştan kaçan sığınmacılar yerine giderek artan bir şekilde “*yasadışı göçmen*” olarak kabul edilmektedir (Jones & Minder, 2023). Bu doğrultuda Avusturya'nın karşılaştığı düzensiz göç akışına karşı giriş ve ikamet düzenlemelerindeki en önemli eğilimleri şu şekilde belirtilebilir (Josipovic & Reeger, 2019):

- Bazı önemli kontrol noktalarında federal topraklara girişle ilgili olarak, 2015 yılında Schengen muafiyetleri getirilmiş ve 2016'dan bu yana sığınmacıların sayısı hızla azalmasına rağmen uzatılmıştır. Ayrıca, Avusturya Silahlı Kuvvetleri askerleri güney sınır bölgelerinde devriye gezmeye devam etmektedir.
- Balkan Rotası üzerinden daha fazla mültecinin gelmesini önlemek amacıyla diğer AB ülkeleri ve üçüncü ülkelerle, özellikle de Balkanlardaki devletlerle uluslararası iş birliği genişletilmiş, ayrıca genel olarak düzensiz göç ve özel olarak da kaçakçılık ile mücadele hedeflenmiştir. Macaristan ve İtalya, sınırların denetlenmesi konusunda Avusturya ile ortaklığa sahiptir.
- Kimlik tespiti ile ilgili olarak, yeni idari kapasiteler oluşturulmuş ve iltica prosedürüne kısıtlamalar getirilmiştir. Bunlar arasında çeşitli veri tabanlarının birlikte çalışmasının geliştirilmesi, sığınmacıların dijital cihazlarından coğrafi

verilerin incelenmesi imkânı veya kimlik tespit işlemlerinde iş birliği yapılmaması halinde yeni yaptırımlar yer almaktadır.

- Federal topraklarda yasadışı olarak ikamet eden kişilerin geri gönderilmesi için sığınma başvurusu reddedilenlerin geri gönderme merkezlerinde tutulmasına yönelik yeni hükümler oluşturulmuş ve gözaltı koşulları sıkılaştırılmıştır. Geri kabul anlaşmaları ve yeni iş birliği yükümlülükleri, geri göndermelerin etkili bir şekilde yürütülmesi için idari kapasiteleri artırmıştır.

Avusturya'nın izlediği politikalar çerçevesinde Afganlar yaşam koşullarının ve statü almanın daha kolay olabileceğini düşündükleri Batı Avrupa ülkelerine hareketliliğini devam ettirmek istemektedir. Bu çerçevede başkent Viyana'dan trenlere binerek Linz, Salzburg ve Innsbruck'ten geçmekte ve İsviçre'nin doğusundan giriş yaparak Zürih kentine varmaktadırlar. Bu rota üzerinde trenlerin güzergahı çeşitlilik taşıdığı için bazı Afganlar başkentten Salzburg'a ardından Almanya'da Münih kentini geçerek İsviçre'nin yine doğusunda yer alan St. Gallen kentinden Zürih'e varmaktadır. Takip edilen güzergâh bütünüyle Afganların o anki kullandığı trenlere bağlıdır. Genellikle trenlere gizli şekilde bindikleri için sadece İsviçre'de varmak istedikleri yerleri dikkate alarak kullanmaktadırlar. Sırbistan sınırı aşıldıktan sonra Avrupa içlerinde ilerleme önceki sınır geçiş tecrübeleri ile mukayese edildiğinde çok büyük zorluklar barındırmamaktadır. Bu nedenle Avusturya'dan itibaren hedeflenen kentlere ilerlemek hem daha hızlı hem de daha az sorun teşkil etmektedir.

“Sırbistan’ı geçtikten sonra artık rahat ettik diyoruz. Ama oraya kadar başımıza neler gelmiyor ki... Özellikle Balkanlar hem çok soğuk hem de sınırda polis yakaladığı zaman çok dövüyor. Üzerimize köpek salıyorlar. Eşyalarımızı çalıyorlar. Sonra tekrardan geldiğimiz ülkeye geri gönderiyorlar. Sırbistan ve Bulgaristan’dan geçmek benim için çok zordu. Avusturya’dan sonrası kolay. Trenlere binip gidiyoruz. Sadece trenin içinde güvenlik görevlileri kontrol ederse trenden indiriyor. Bazen de hiç umursamıyor, ‘hadi geç’ diyor. İndirirse başka trene binip yine deniyoruz. Bir şekilde varıyoruz.” (Zeynel, Peştun, 23, Paris)

İsviçre, AB üyesi olmamasına rağmen her yönden üye devletlerle çevrilidir. Ticareti ve dolaşımı kolaylaştırmak amacıyla komşularıyla olan sınır kontrollerini fiilen bırakarak Avrupa'nın pasaportsuz Schengen bölgesine ait olmuştur. Dolayısıyla,

komşu ülkelere yönelik sınır geçişleri bu doğrultuda oldukça esnek ve geçirgendir. Her ne kadar 2015 sonrasında düzensiz göç artış göstermiş ve ülkeler sınır kontrollerini sıkılaştırmaya yönelik tedbirler almış olsa da İsviçre'den diğer Batı Avrupa ülkelerine hareketlilikler devam etmektedir. Bu durum hedeflenen diğer Batı Avrupa ülkeleri tarafından eleştirilmekte, İsviçre'yi düzensiz göçmenleri diğer Avrupa ülkelerine ulaşmasına yardım etmekle suçlamaktadır (Sanderson, 2022). Bu bağlamda, Afganlar büyük ölçüde İsviçre'yi transit bir ülke olarak görmekte ve hedefledikleri ülkeye varabilmek için fazla vakit geçirmeden ayrılmak istemektedir. Bu durumun nedeni aslında İsviçre'nin uyguladığı sığınma politikasıdır. Ülke sığınmacılara uzun vadeli yasal koruma ya da mülteci statüsü yerine geçici oturma izni olarak bilinen F izni verme eğilimini takip etmektedir (Kurt, 2019). Bu durum ülkedeki Afganlar için de geçerli bir olgudur. Geçici kabul olarak da bilinen F izninin her yıl yenilenmesi gerekmekte ve çeşitli kısıtlamaları da beraberinde getirmektedir. İş bulmaya çalışırken bu statü büyük zorluklara yol açmakta çünkü işverenler sadece geçici kabul iznine sahip kişileri işe alma konusunda isteksiz davranmaktadır. F iznini daha güvenli statülere çevirebilmek için ise başvuru sahiplerinin İsviçre'de en az 5 yıl yaşamış olması ve İsveç toplumuna başarılı bir şekilde entegre olduğunu kanıtlaması gerekmektedir. İkinci kriterler arasında dil becerileri, ekonomik bağımsızlık, kamu güvenliği ve düzenine saygı gibi koşulların bulunması talep edilmektedir (Wyss & Fischer, 2022). Oturma izninin geçiciliği statünün herhangi bir nedenle geri alınması ve ardından Afganistan'a sınır dışı edilme riski ülkedeki Afganları tedirgin edebilmekte, destekleyici göçmen ağının eksikliği de onlarda korumasızlık hissi yaratabilmektedir.

Avrupa genelinde göçmen karşıtı politikaların ağırlığını hissettirdiği dönemde, İsviçre, Afganların giderek daha fazla geçici ve dolayısıyla güvencesiz yasal statülere sahip olduğu bir göç yönetişimini ortaya koymaktadır (Wyss & Fischer, 2022). İstatistikler incelendiğinde, Afganların sığınma talepleri reddedildiğinde ya ülkeyi terk etme emri verilmekte ya da geçici yani güvencesiz bir statü tanınmaktadır. Düzensiz yollarla gelen Afganların ancak başarılı bir ekonomik performans sergilemeleri şartıyla daha güvenli statülere geçebileceği görülmektedir (Rytter, 2018). Bu durum da koruma arayan kişilerin kanıtlaması gereken şey, savunmasızlıklarının ya da kırılganlıklarının bir sonucu olarak hak edilmiş bir statüden ziyade ekonomik

performansa dayalı bir hak edilmişlik elde etmesi olmaktadır. Daha güvenli bir statü olarak mülteciliğin sağlanabilmesi için ise entegrasyon merkezi bir konumda yer almaktadır. Ancak, entegrasyon programları da hem dil öğrenimi hem yaşanan toplumun kültürünün öğrenilmesi hem de ülke ekonomisine düşük ücret karşılığında katkı sağlayacak bir noktada olma gerekliliğini taşıdığı için aslında düzensiz göçmenleri caydırmak için takip edilen bir politika olarak değerlendirilmektedir (Suárez-Krabbe & Lindberg, 2019). Öte yandan ise, F iznine sahip göçmenlerin yasal statülerini değiştirebilmek için ülkede bulunma ve ekonomiye katkı sunma gerekliliği Afganları kişisel istekleri, becerileri veya deneyimleri ne olursa olsun her türlü işi bulmaya itebilmektedir. Afganların karşılaştığı bu husus aslında paradoksal bir durumu yansıtmaktadır. Bir taraftan F izni geçici bir statü olması sebebiyle işgücü piyasasına erişimi kısıtlarken, F izni sahiplerinin kalıcı bir statüye geçebilmesi için de bir işte çalışıyor olmaları gerekmektedir. Ortaya çıkan bu koşullar, devletin düzensiz göçmenleri caydırma stratejisinin bir parçası olarak yorumlanabilmektedir.

Bazı Afganlar karşılaştığı bu şartları aşip kendilerine güvenceli statüler alabilirken, bazıları ise düzensiz hareketliliklerine devam etmeye karar vermektedir. Dolayısıyla, statü elde etmenin daha kolay olacağını düşündükleri Fransa göç rotaları üzerinde önemli bir varış noktası olarak belirlemektedir. Bunun için İsviçre'den Fransa'ya büyük ölçüde trenlerle geçişler yapılmaktadır. Zürih kentinden Fransa'ya sınır olan Basel'e geçilmekte ve oradan yeniden trenlere binilerek Fransa'ya ulaşılmaktadır. Yolculuk için yeterli ekonomik imkanlara sahip olan Afganlar biletlerini satın alarak trenleri kullanırken, daha önceki düzensiz hareketliliklerinde defalarca kez bulundukları ülkelerden geri itilen ve hedeflediği yerlere varabilmek için sınırları mükerrer şekilde geçenlerin ekonomik koşulları güçsüzleşmektedir. Bu nedenle trenlere bilet almaksızın, güvenlik görevlilerini aşarak kaçak yollarla binmektedirler. Tren hareket etmeden önce ya da yolculuk esnasında herhangi bir bilet kontrolü yapılmadığı takdirde sorunsuz bir biçimde Fransa'ya varabilmektedirler. Ancak kontrol ile karşılaştıkları durumlarda trenlerden indirilmekte, tıpkı sınır geçiş denemeleri gibi defalarca kez güvenlik personellerine yakalanmadan trenlere binmeye çalışarak Fransa'ya ulaşmaktadırlar.

3.12. Afganların Düzensiz Yolculuklarının Genel Değerlendirmesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri zorunlu nüfus hareketleri arasında en yoğunlarından biri olan ve yaklaşık elli yıllık çatışmaların ve karışıklıkların ardından Afganistan'ın daha iyi bir geleceğe yönelik adım attığı söylenememektedir. Bu süre zarfında nüfusun önemli bir bölümü ülke dışına doğru çıkmaktan kurtulamamış ve bazı kategoriler altında sınıflandırılabilir bir göçmen temsili meydana getirmiştir (Monsutti, 2020). Bunlardan ilki, İran veya Pakistan'da bir süre yaşamış ve kendilerini menşe ülkeleri ile ilk sığındıkları ülke arasında sıkışmış hisseden bekar ve genç erkeklerdir. Bu kişilerin sığındıkları yerlerde sosyal tanınma umutları hiç olmamış veya çok az olmuştur. Aynı zamanda düşük dereceli işlerde kalmaya mahkûm edilmiştir. İkinci kategoride Afganistan'ın kırsal bölgelerinde bulunan, kendilerini hükümet ile Taliban arasında sıkışmış vaziyette gören, her iki tarafa da ait olmak istemeyen ve zorla asker alınma riski taşıyan erkekler vardır. Üçüncü kategoride Afganistan'daki hayatları Kabil, Mezar-ı Şerif, Herat gibi ülkenin büyük kentlerindeki uluslararası kuruluşlara bağlı olan kentliler yer almaktadır. Bu kişilerin büyük bölümü kendilerini yabancı güçlerle iş birliği yapmakla suçlayan Taliban tarafından can güvenliği tehdidi taşıyanlardır. Son olarak ise, Taliban'ın 2021 yılında ülke yönetimini yeniden ele geçirmesi sonucunda daha öncesinde hükümet ile birlikte çalışan ve Taliban'a karşı mücadele gösteren eğitilmiş ve nitelikli olan, farklı meslekleri icra eden orta sınıf mensubu kişilerin hareketliliği ön plana çıkmaktadır.

Bu dört kategorinin içerisindeki profiller ve göç yolculuklarına dair tecrübeler farklılık taşısa da büyük bölümü hareketliliklerini düzensiz şekillerde gerçekleştirmekte ve sığındıkları ülkelerde koruma sorunlarıyla yüzleşmektedir. Yoksulluk, çatışma ve şiddet ortamı ile karşı karşıya kalanlar sadece ilk nesil olmamış, günümüze dek bu sorunları yaşayanlar kuşaklar arasında da devam etmiştir. Ancak, eski kuşaklar daha ziyade İran ya da Pakistan gibi yakın coğrafyalara sığınma eğilimi göstermişken, Türkiye ve daha da ötesinde Avrupa'ya ulaşma umudu yeni neslin özellikle de bekar ve genç erkeklerin ayırt edici bir niteliği haline gelmiştir. Bu eğilim hem ekonomik hem de son derece riskli yolculuğun koşulları olarak Afganların kendileri ve geride bıraktıkları aileleri için maliyetli yolculuklara sebebiyet vermektedir. Hedefledikleri ülkeye ulaşınca dek karşılaştıkları şartlar “*kurtuluş*

hayallerine” ulaşmanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Sınır geçişleri esnasında maruz kaldıkları fiziksel şiddet, ulaştıkları ülkelerde aşılması gereken idari prosedür karmaşası, sığınma kurumlarına ve onları temsil edenlere yönelik güvensizlik, transit güzergâh üzerinde çeşitli kamplarda ve gözaltı tesislerinde belirsiz süreli bekleyişler, gittikçe yoğunlaşan sınır dışı işlemleri gibi durumlar hareketliliği her zaman başarılı hikayelerle sonlandırmamaktadır. Yolculuğu tamamlayamayanlar ve başarısızlık damgasıyla karşı karşıya kalanlar, göçlerini finanse edebilmek için yaptıkları borçları geri ödemek zorunda kalan ve herhangi bir umut beslemedikleri topluma geri dönmeyi kabullenemeyen çoğu kişi, genellikle daha önceki yolculuğundan daha güvencesiz koşullarda tekrar hareketliliğini sürdürmeye çalışmaktadır (Schuster & Majidi, 2015). En temelde Afganistan bağlamında hareketlilik sadece savaşın acı verici bir yansıması değil; aynı zamanda geçim araçlarını çeşitlendirmek ve riskleri yaymak için bir strateji haline gelmiştir. Ülkenin sosyo-ekonomik döngüsünün ayrılmaz bir parçasıdır ve birçok genç erkek için göç, yetişkinliğe geçişin adımı, bağımsızlıklarını elde etmenin ve erkekliklerini inşa etmenin bir yoludur (Monsutti, 2007).



Harita 17. Afganistan'dan Fransa'ya uzanan düzensiz yolculukların rotası.

Açıklama: Göçmenlerle yapılan görüşmeler ve durumu gözlemleyenlerin çalışmalarından istifade edilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şiddet, yoksulluk ve güvensizlik ortamından kaçan Afganlar, sığındıkları ülkelerde istenmeyen, varlıklar olarak görülmektedir. Bu anlamda Afganlar bazen uygulanan politikalara karşı kendilerini koruma mekanizması olarak görünmezliği tercih etmekte, bazen de seyahat ettikleri ülkelerde devlet ve halk tarafından görmezden gelinmektedir. Nicholas de Genova'ya (2013) göre, sınır kontrolleri ve göç yasalarının uygulanması, sığınmacıların varlığını yasadışı ve meşru olmayan biçimde tasvir eden bir gösteri sunmaktadır. Kaçakçı ağını kullanan ve sınırı düzensiz yollarla geçmeye çalışan göçmenlerin suçlular ve istilacılar gibi yansıtılması, ırksal ve kültürel kategoriler çerçevesinde eşitsizliklerin normalleştirilmesi aslında sunulan gösterinin de bir parçasıdır. Afganları sadece iş arayan göçmenler ya da korunmaya muhtaç mülteciler olarak adlandırmak yerine, aslında giderek artan eşitsizliklerin ve görmezden gelinen bir dışlanma manzarasının damgasını vurduğu dünyanın tanıkları olarak kabul etmek gerekmektedir. İnsanlığın en zengin ve en yoksul kesimleri arasında giderek büyüyen uçurum karşısında insanca bir yaşam arayışı içerisinde farklı ülkelerin kapısını çalan insanlar görmezden gelinmemelidir.

Malların, sermayenin, iletişimin küreselleşmesinin ardından insanlığın da bu olgu içine dahil olması, özellikle Avrupa'daki zengin ülkeler tarafından izlenen korku politikaları, misafirperverliğin yerini düşmanlığa bırakmakta ve evrensel sığınma hakkının sonunu getirmektedir. Ülkelerin sınırlarına ördüğü duvarlar, uyguladıkları sert tedbirler, suçlu ya da düşman olarak görülen “*yabancıları*” dışarıda tutmaktadır. Devletlerin egemenliğini gösterdiği topraklarının ötesinde tutma çabası sınır şiddetinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. Gözetim, alıkoyma, göçmenleri yasal ve ekonomik olarak güvencesiz hale getirme yoluyla hareketliliklerini kontrol altına almaya yönelik artan çabalarıyla karakterize edilen çağdaş “*göç jeopolitiği*” (Hyndman, 2012) çerçevesinde işlemektedir. Afganların düzensiz hareketliliği boyunca özellikle Türkiye-İran, Balkan ülkeleri (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan) ve deniz rotası (Yunanistan, İtalya) üzerinden geçiş yapılan sınırların birçoğunda şiddetin kristalize olduğu saptanmaktadır. Artan sınır güvenlik önlemleri genellikle kaçakçılardan ziyade göçmenlerin kendilerini hedef almaktadır (Mandić, 2017; Simpson, 2020). Sıkılaştırılmış göç kontrolleri ve sınır şiddetinden korunabilmek için göçmen kaçakçılara daha fazla güvenmek zorunda kalmaktadır (Baird, 2016; Vogt, 2016; Mandić & Simpson, 2017).

Rota boyunca özellikle de Balkan ve Avrupa ülkelerindeki terk edilmiş fabrikalar ve göçmenler tarafından oluşturulan gayr-ı resmi kamplar hem dışlanma hem de sığınma biçimini temsil eden alanlardır. Buralarda belirsiz süre bulunan Afganlar ister yasadışı göçmen ister sığınmacı isterse de mülteci olarak etiketlensinler bu mekânları organize etmekte ve onlara bir anlam yüklemektedirler (Agier & Prestianni, 2011). Geçtikleri ülkede toplumun sınırlarında yaşadıkları alanlar, idari engellerle dolu bir yolculukta yol kenarındaki faydalı bir mola noktası olarak görülmektedir. Kimi zaman resmi kimi zaman ise gayr-i resmi olan “*kamp manzaraları*”²³ içinde yaşayan göçmenlerin ikamet ederken genellikle kentle yoğun bir şekilde etkileşime girmekte ve kampı potansiyel bir direnç ve/veya direniş alanı olarak kullanabildikleri görülmektedir (Martin, 2015). Böylece düzensiz göçmenlerin hayatta kalma yerleri, saklanma alanları, sığınma mekânları habitatın bir parçası haline gelmektedir.

Bazıları yolculuklarına mümkün olduğunca çabuk devam etmeye çalışırken, diğerleri transit güzergahlarda daha uzun süre beklemek zorunda kalmaktadır. Öte yandan aşamalı ve transit yolculuklarında bekledikleri bu mekânlar sosyal ilişkilerini dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmanın yanı sıra rekabet, güç ve sömürü ilişkileri üzerinden yeniden keşfettikleri alanlardır. Bu tarz mekânları kullananların çoğu, yolculuk deneyimini paylaştıkları insanların arasında olacaklarını, göç yolları ve AB ülkelerinin sürekli değişen iltica rejimleri hakkında bilgi toplayabileceklerinin farkındalığıyla gelmektedir. Dolayısıyla, Afganların yolculuk esnasında kullandığı bu mekânlar yeni bağlantıların yaratıldığı bir matris, bir ayıklama istasyonu, ama aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlendiği bir pota rolünü taşımaktadır. Bu alanlar kontrol altında tutulan sınırların da bir yansımasını göstermektedir. Devletlerin kendi sınırları üzerindeki kontrolünü ve güç ilişkisindeki asimetric farklılıkların gerçekliğini temsil etmektedir.

Rota üzerindeki bu kamp alanları aslında yersiz yurtsuzların sürgün mekânlarıdır ve anlamlarını daha geniş bir çerçevede heterotopyalar çerçevesinde kazanmaktadır. İnsanlığın küreselleşmesi ve Kuzey ile Güney arasındaki güç dengesinin açılmasıyla ilintili çağdaş heterotopyalar ya da Foucault’nun deyişiyle “*öteki*

²³ Kavramın orijinali İngilizce “camp space” olarak Diana Martin (2015) tarafından kullanılmıştır.

mekânlar” ortaya çıkarmaktadır (Foucault, 1984). Yerleşimler, geçtikleri bağlamların kentsel ve ulusal düzenine olan uzaklıklarını ve bunu reddedişlerini tanımlayan üç birleşik rejime (Agier & Prestianni, 2011) göre tanımlanabilmektedir:

1. Yasal istisna rejimi
2. Mekânsal örgütlenme açısından ülke dışılık rejimi
3. Toplumsal yapı açısından dışlama rejimi

Yasal açıdan istisnai mekânlardır çünkü hem yasadışı ilan edilen hem de kısmen hoşgörülen “işgaller” olarak kabul edilmektedirler. Risk altında bir yaşamları vardır ve orada mücadele etmek zorunda kaldıkları devlet müdahaleleri vardır. Mekânsal örgütlenme açısından ülke dışıdırlar. Boşlukları, boş bırakılan binaları ve ormanları işgal etmektedirler. Doldurdıkları boşluklar üzerindeki devlet onlara vatandaşlığı ve vatandaşlarına uyguladığı muameleyi garanti etmemektedir. Son olarak ise, sosyal olarak dışlanan düzensiz göçmenler görünmezdir ve içindeki yaşadıkları toplum tarafından yaşadıkları alanlar reddedilmektedir. Gönülsüz barınma, sığınma alanları ve enformel duraklama alanları olarak üç figür, heterotopyanın üç radikal ötekilik rejimi olan istisna, ülke dışılık ve dışlamayı birleştirmektedir. Her bir figür birbiriyle yakından ilişkilidir.

Tablo 9. Afganların göç yolculuğundaki heterotopyanın üç figürü.

Nitelikler	- Misafirperverliğin yokluğunda oluşturulan mekanlar «Oraya sığındım» - Topluma karşı topluluk	- Misafirperverlik ve tecrit arasında - Yaşam hakkı ve sürgün arasında - İnsani yardım ve güvenlik arasında	- Sürgün ve cezalandırma - İstenmeyenlerin hapsedilmesi
Biçimler			
Mekanlar	- Gayr-ı resmi kamplar - Yabancıların kampları «Ormanlar, terk edilmiş binalar, izole mekanlar	- Mülteci kampları - Sığınmacılar için kabul merkezleri - Konaklama merkezleri	- Geri gönderme merkezleri - Davaları henüz neticelenmeyen kişiler için bekleme alanları - Cezaevinde gözaltı - Hapishaneler

Açıklama: Göçmenlerle yapılan mülakatlar doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Küresel göç hareketliliği dikkate alındığında gönülsüz barınma alanlarında “*istenmeyenler*” hapsedilmekte ve buna dair uygulamalar görülmektedir. Bir cezalandırma ve sürgün mekânları olarak ortaya çıkan bu alanlar istenmeyen nüfusun yönetildiği yer haline gelmektedir. Düzensiz yollarla ülkeye giren ve makbul görülmeyen yabancı uyrukluların alıkonulması ve sınır dışı edilmesine ilişkin Avrupalı devletlerin politikasının bir parçası olarak gönülsüz barınma alanları, geri gönderme merkezlerinde yeterli yer olmadığına “*yasa dışı*” göçmenlerin alıkonulduğu yerler olmaktadır (Beaulieu-Garnier, 2010). Bu doğrultuda gönülsüz barınma alanlarındaki mekânlar aslında göç politikalarına yönelik uygulanan polis kontrolü altında idari hapsin uygulandığı yerlerdir. Sığınma alanları ise karşılama ve ortak dünyaya erişimin kapısı olmakla birlikte aynı zamanda istenmeyen kişilerin dışlanma yeridir. Mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin kampları, çatışma halindeki istenmeyen yabancıların ve misafirperverliğin coğrafyası olarak iki farklı kesişme alanında bulunmaktadır. Bir tarafta sığınma alanlarının bulunduğu ülkedeki insani yardım kuruluşları ve göçmen dayanışma örgütleri düzensiz göçmenleri misafirperver bir şekilde karşılayarak temel alanlarda destek sunarken; diğer tarafta, ülkeye girişlerini engellemeye çalışan, girmeyi başaranları ise yeteri kadar uygun koşullara sahip olmayan ortamlarda tutma gayreti gösteren devletlerin göç özelinde uyguladığı güvenlik politikaları karşı karşıya gelmektedir. Son olarak ise özellikle transit geçiş esnasında bir sonraki aşamayı gerçekleştirmek için uğraşan düzensiz göçmenlerin oluşturduğu ve kullandığı enformel duraklama alanları ön plana çıkmaktadır. Bu yerler büyük ölçüde devletlerin bir başka ülkeyle paylaştığı sınırların yakınlarında ya da kentteki izole, terk edilmiş mekânlarda yer almaktadır. Subotica ormanlarındaki gayr-ı resmi kamplar, Belgrad’taki terk edilmiş fabrikalar, Patras limanına yakın kamplar bunlara örnek verilebilmektedir. Bütünüyle istenmedikleri bir ortamda göç stratejilerini geliştirmeye ve hareketliliklerini devam ettirmeye çalışan Afganlar için rota boyunca bu tarz mekânlarda vakit geçirmek kaçınılmazdır. Tüm bu çağdaş sürgün mekânları aslında güvencesizliğe ve belirsizliğe dair göçmenlerin günlük arşivini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, göç rotaları son derece dinamik ve hızlı değişen bir olgudur. Düzensiz hareketliliklere kaynaklık eden bölgelerdeki çatışmalar ve sosyo-ekonomik sorunlar kapsamında kalabalık göçmen gruplarının yoğunlaşması, ulus-devletlerin uyguladığı göç politikaları ve buna bağlı olarak şekillenen sınır kontrolleri,

göçmenlerin diasporadaki ağırları aracılığıyla sığınma prosedürlerine dair edindiği bilgiler, göçmen kaçakçılarının pratik ve hızlı biçimde uyguladığı stratejilerin tamamı gayr-ı resmi göç koridorunu önemli ölçüde etkilemektedir. Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere daha öncesinde sıklıkla kullanılan Patras limanına yakın alanda güvenlik önlemlerinin artırılması ve Afganlara yasaklı bir bölge haline getirilmesi limanın girişindeki kamyonların peşinden koşarak gemilere sızma girişimleri yerini kentin girişinde mevzilenerek kamyonların içerisine gizlice girerek İtalya'ya giden gemilere erişmeleriyle sonuçlanmaktadır. Türkiye-İran sınırında alınan tedbirler sebebiyle daha öncesinde kolaylıkla geçilebilen yerler artık son derece zorlu alanlar haline gelmiş, rotalar daha riskli ve tehlikeli güzergahlara doğru kaymıştır. Fransa'ya ulaşabilmek için Türkiye üzerinden Yunanistan ve İtalya deniz rotası tercih edilirken, bu rotada geçişleri ölümle sonuçlanabilecek koşullara dönüştüren güvenlik önlemleri ve 2015 yılında yaşanan “*mülteci krizi*” Balkan rotasının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yaşanan gelişmeler çerçevesinde Afganlar son dönemlerde ekseriyetle Balkanlar üzerinden Fransa'ya varmaktadır. Pek çok Afgan mümkün olduğunda hızlı bir şekilde hareket etmeye çalışırken, sınır kısıtlamaları sebebiyle çeşitli alanlarda sıkışıp kalan, geri itilen ve bu şekilde döngüsel olarak (Stojic Mitrovic & Vilenica, 2019) ilerlemek zorunda kalanların varlığı da dikkat çekmektedir.

Türkiye, Yunanistan veya Bulgaristan'dan ve Balkanlar üzerinden AB sınırlarına uzanan bu gayr-ı resmi göç koridoru, son birkaç yılda devlet ve yerel makamlar, kaçakçı ağırları, insani yardım örgütleri ve mültecilerin kendileri gibi çeşitli aktörlerin katılım ve müdahalelerine bağlı olarak sürekli bir dönüşüm geçirmektedir. Rota boyunca yolculuk yapanların hareketlilikleri, geçmişte ve günümüzde yeni ortaya çıkan mülteci coğrafyalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Pek çok Afgan farklı ülke içlerinde mümkün olduğunca hızlı bir şekilde hareket etmeye çalışmaktadır. Ancak, sınır kısıtlamalarının sıkılaştırılması, artan şiddetli geri itmeler ve Balkanlar'daki derme çatma mülteci kamplarının tahliye edilmesi nedeniyle ileriye yönelik hareketlilikler sekteye uğrayabilmektedir. Bu durum rotanın *döngüsellğine* neden olmaktadır. Afganlar düzensiz yolculuklarına devam etme girişimlerinde başarısız olduklarında önce imkân dahilindeyse sınır hattına yakın gayr-ı resmi kamp alanlarına, eğer bunlar yoksa da kampların bulunduğu kent merkezlerine geri dönebilmektedir.

Afganların hareketliliklerine dair güzergahları bilmesi aslında önceden belirlenmiş bir amaçla hedefledikleri yerlere ilerlediklerini göstermemektedir. Gelecek olası bir göç durumunda rotalar hakkında düşünmelerini sağlamaktadır. Türkiye, Yunanistan, İtalya gibi yerlerdeki beklemelerin aslında düzensiz yolculuğun birer aşaması olduğu ve koşulların fırsat verdiği anda buralardan ayrılarak *sürgün koridorlarında* ilerlemeye devam ettiklerini göstermektedir. Hareketlilik esnasında ve hedefledikleri ülkeye vardıklarında Afganların dilinden düşürmediği, statü elde etmelerini etkilediği ve gündelik yaşamlarında yer bulduğu mesele parmaklardır. “*Parmağımı Bulgaristan’da bıraktım.*” (Peştun, E, 23, Paris) ifadesi Avrupa’ya ilk giriş yapılan ülkede zorunlu olarak alınan, EURODAC sistemi altında düzensiz göçmenlere dair biyometrik verilerin muhafaza edilmesi ve bütün AB ülkeleriyle paylaşılması neticesinde Dublin prosedürü nedeniyle sığınma konusunda zorluklar yaşayacaklarının tespiti. Bir başka ülkede sığınma başvurusunda bulundukları zaman bahsedilen veri tabanında Afganların parmak izi bilgileri çıkmakta ve o ülkeye geri gönderilebilmektedir. Sınır dışı edildikleri yerler genellikle Avrupa’ya ilk giriş yaptıkları Yunanistan veya Bulgaristan olmaktadır. Ancak bazen parmak izleri sistemden silinebilmektedir. Batı Avrupa ülkeleri tarafından kendilerine dayatılan geri göndermeleri tam anlamıyla yönetemedikleri için alınan parmak izleri her zaman EURODAC’a iletilmemektedir (Dimitriadi, 2018). Dolayısıyla alınan parmak izlerinin gerçekten bir başka ülkede kayıtlı olup olmadığını öğrenmek zaman alabilmekte ve bu nedenle Afganlar sığınma başvurularına dair sonuçlarını net bir şekilde öğrenebilmek için uzun süreli bekleyişlere maruz kalabilmektedir. Hem geri göndermeleri hem de bu belirsiz süreli bekleyişleri yaşamamak için Afganlar mümkün olduğunca geçtikleri Avrupa ülkelerinde eğer sığınma başvurusu yapmayacaklarsa parmak izlerini vermemek için uğraşmaktadır.

Sınır bölgelerinde Afganların şiddeti atlatması hayli zor ve çoğu zaman imkansızdır. Birçok düzensiz göçmen sınır geçerken yaşamını yitirebilmekte, yakınlarını kaybedebilmekte, fiziksel ya da zihinsel yaralanmalara maruz kalabilmektedir. Tüm bunlara rağmen özellikle genç Afganlar sınır geçişlerini riskli ancak ödüllendirici zorlukları içinde bulunduran maceralar olarak kabul etmektedir. Bu anlamda, sınır geçişleri aslında Afganlar için bir taraftan da cesaretlerini ve güçlerini gösterme fırsatı sunmaktadır (Topak, 2021). Yapılan görüşmelerde her şeye

rağmen sınır geçişinin zorluklarının üstesinden nasıl geldiklerini anlatmaları bunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye-İran sınırını geçerken sınır güvenlik birimlerinin kovalaması sonucunda dağlardan kaçarak ve saklanarak bir şekilde ülkeye girişi başarmaları, çok soğuk olmasına rağmen uzun süre ve aç bir şekilde yürümeye direnmeleri, bir kamyonun içerisine sızarak gemilerle ülkeden ülkeye geçmeleri, Balkanlarda gözaltına alındıkları tesislerden kaçmaları ve trenlere biletsiz şekillerde binmeleri bunlara örnek verilebilir. Afganların daha önce kendi ülkelerinde savaş, çatışma ve karışıklık gibi ortamlara şahitlik etmeleri ve şiddetle karşılaşmış olmaları, cesaretli olmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Fransa'ya varmadan önce çok sayıda devlet sınırını geçmek zorunda kaldığı için uzun yolculukları boyunca zorlu coğrafi ve iklimsel koşullar nedeniyle ölüm riskinin yanında, kaçakçılar, farklı silahlı çeteler, sınır muhafızları tarafından istismara uğrama, işkence görme, zorla alıkonulma ve hatta öldürülme riskiyle yüzleşmektedirler (Kaytaz, 2016). Bazı göçmenler aynı sınırı birden fazla kez geçmek zorunda kalmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye-İran, Türkiye-Yunanistan sınırlarında sıklıkla yaşanmaktadır. Onlarca kez geçiş yapmaya çalıştığı yere geri itilen ve defalarca sınırı aşmaya çalışan çok sayıda Afgan bulunmaktadır. Dolayısıyla, geçmiş deneyimlerinin bir sonucu olarak, Afganlar sınır şiddetine karşı kendilerini bütün zorluklara rağmen hayatta kalmayı başarabilmiş, bağımsız ve yetenekli insanlar olarak görmektedir. Ayrıca hareketliliğe katılan Afganlar, Batı Avrupa ülkelerine başarılı bir şekilde giden ve kendi ülkelerine para gönderen diğer göçmenleri kendilerine rol model almakta, onların hikayeleri tehlikeli yolculuklarla baş etmede, zorluklara rağmen yola devam etmede son derece motive edici bir faktör olarak belirlemektedir.

“Yolda delikanlı olmazsan, yüreğin güçlü olmazsa, cesur olmazsan her şeyini kaybedersin.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

3.12.1. Mücadeleler

Düzensiz hareketlilikler Afganlar için geride bıraktıkları ailelerine destek sağlamak ve bağımsızlıklarını elde etmek için temel bir mücadele aracıdır. Deleuze ve Guattari'nin göçebelik teorisi Afganların hareketliliğine dair ışık tutmaktadır. Onlara göre (1987: 351-423), göçebe bireyler ve devletler arasındaki ontolojik bir mücadele vardır. Devletler, düzensiz göçmenlerin ulaşamayacağı bir varoluş oluşturmaya, onları

kontrol etmeye yönelik çok sayıda aktörü devreye sokmaya çalışırken; düzensiz göçmenler ise yeni stratejiler geliştirip kontrolleri aşmaya çalışarak tepki vermektedir. Afganlar kontrol ve denetim kaybının yolculuğun kaçınılmaz bir parçası olarak algılasa da kontrolü yeniden ele geçirmek için stratejiler geliştirebilmektedir. Her ne kadar rotalar hususunda kontrolü kaçakçılara bıraksalar ve karar alma süreçlerinde onların hâkim olmasını bekleseler de kaçakçılarla, yol arkadaşlarıyla, yeni durumlarla ve yoldaki tehlikelerle başa çıkmak için taktikler oluşturmaktadırlar. Şok evlerinde beklerken kaçakçıya itiraz edebilmekte, çok sıkışık bir arabaya binmeye karşı çıkabilmekte, ayarlanan bir lastik bota binmeye direnç gösterebilmekte ya da gözaltı ve kabul merkezlerinden kaçabilmektedir. Bu tür direnişler her zaman başarılı olmasa da Afganların bütünüyle pasif bir şekilde kaçakçıların ve güvenlik birimlerinin tam kontrolünü kabul etmediğini, kontrolü geri almaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Afganlar paradoksal bir şekilde, İtalyan filozof Paolo Virno'nun "*angaje geri çekilme*" (2004) olarak adlandırdığı devletten kopuş, egemen topluma karşı bir direniş eylemi olarak tasarlanan göç ile birlikte bir tür aşağıdan kozmopolitliğe ulaşmaktadır. Yolculukları boyunca savaşın ve yerinden edilmenin acısını bedenlerinde deneyimlemektedirler. Büyük bölümü şiddet ya da adaletsizlik yaşamakta ve hepsi daha iyi bir yaşam için hareketliliğine devam etmeye çalışmaktadır. Onları sadece iş arayan göçmenler ya da korunmaya muhtaç mülteciler olarak etiketlemek yerine, içinde yaşadığımız, giderek artan eşitsizliklerin ve görmezden gelinen bir dışlanma manzarasının damgasını vurduğu bir dünyanın tanıkları olarak görmek gerekmektedir.

Düzensiz göç, başlangıcından bu yana AB'nin gündeminde yer almaktadır ve Schengen Antlaşması ile birlikte ulusüstü kurumun üzerine inşa edildiği temel politika unsurlarından biridir. Birliğin göç politikaları eşmerkezli daireler modelinden kaynaklanmaktadır (Carrera, 2008). Bu model iç çember (Schengen bölgesi), ikinci çember (AB'nin komşu ülkeleri) ve üçüncü çemberden (göç veren bölgeler) oluşmaktadır. Bu model, günümüzde AB'nin göç politikalarının dış kaynak kullanımı olarak bilinen yaklaşımın temelini meydana getirmektedir (Turner, Munive Rincon & Nyberg Sorensen, 2006). İkinci çemberdeki ülkeler, "transit kontrolleri" ve göçü kolaylaştıran ağlarla mücadeleye odaklanmaları ve iç çemberin muhafaza edilmesi istendiği için tam anlamıyla tampon bölgeler olarak konumlandırılmıştır. Düzensiz göçmenlerin ve transit göçmenlerin geri dönüşü için çeşitli ülkelerle imzalanan geri

kabul antlaşmaları ve Balkan ülkelerinin sınır gözetleme teknolojilerinin iyileştirilmesi için maddi desteklerin sunulması bunlara örnek gösterilebilmektedir (Carrera, 2016; Bobić & Šantić, 2020; Cardwell & Dickson, 2023). Bu bağlamda AB ülkelerine komşu olan ülkeler, düzensiz göçmenleri engelleme mekanizmasının ana bekçilerinden biri olduğu için “Avrupa’nın jandarması” olarak kabul edilmektedir (Khachani, 2007; Collyer, 2013; Nieselt, 2014). Benzer şekilde, Türkiye de üçüncü ülkelerden gelen göçmenler için Türkiye’yi son durak haline getirecek bir sığınma sistemi kurmak üzere uygulanmakta olan politikalardan etkilenmektedir. Bu önlemlerle, sığınma yönetiminin yükleri ve ikilemleri AB sınırları dışına kaydırılmaktadır (Lemberg-Pedersen, 2019; Muftuler-Bac, 2022). Üçüncü çember ise göç veren bölgelerde bulunan ülkelerden meydana gelmektedir. AB’nin bu ülkelerle iş birliği göçün itici faktörleri ile mücadele etme ekseninde gerçekleşmiştir. Çatışmaların önlenmesi ve çeşitli kalkınma yardımları küresel Güney’den AB’ye olan göç baskısını azaltacak araçlar olarak görülmüştür (Lindström, 2005). Ancak bu araçlar günümüzde kısıtlayıcı tedbirlerle göçü kontrol altına alma yönüne doğru evrilmektedir. Dış çembere dahil olan ülkelere AB’nin vize rejimini sıkılaştırmaları yönünde politikaları uygulamaları talep edilmekte ve böylelikle AB’nin sınır kontrolleri daha da güneye kaymaktadır. AB dışındaki ülkelerin sınır kontrollerinin birçoğu göçmenlerin belirli bir ülkeye girmesini engellemekle birlikte ileriye yönelik hareketliliklerini de durdurmayı veya yavaşlatmayı amaçlamaktadır. Afganların Türkiye’den Yunanistan ve Bulgaristan’a geçiş denemeleri uygulanan sınır kontrol politikalarının engellenmesini açıkça ortaya koymakla birlikte geçiş yapmayı başaranların Balkan rotası üzerinde de durdurulmaya ve yavaşlatılmaya çalışıldığını görmek mümkündür.

Düzensiz göç hareketlilikleri düşünüldüğünde artık ülkelerin göçün güvenlikleştirilmesi yönünde politikalar uygulamaya ve bu yönde söylemler geliştirmeye başladığı söylenebilir (d’Appollonia, 2015; Squire, 2015; Asderaki & Markozani, 2021). Güvenlikleştirme eğilimi ABD ve Avrupa’daki terör saldırılarının ardından yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda, AB’nin sınır tespit ve sınır dışı etme prosedürlerini iyileştirmek için hem iç çemberde hem de diğer çemberlerde büyük harcamalar yapılmaktadır. Afganların düzensiz yolculuklarında takip ettiği rotalar üzerindeki sınırlar gittikçe askerileştirilmekte ve yüksek teknoloji gözetim sistemleri

inşa edilmektedir (Topak, 2014; Stenum, 2017; Georgakopoulou, vd., 2022). Schengen Bilgi Sistemleri kapsamında sığınmacıların ve düzensiz göçmenlerin biyometrik verilerinin toplanarak Eurodac veri tabanında tutulması ve Dublin prosedürü bağlamında kullanılması sınır kontrollerinin dijitalleştirilmesi bakımından güvenlik paradigmasının bir parçasıdır. Bu kısıtlayıcı girişimler çerçevesinde, birçok AB üyesi ülke küresel Güney’den gelen göçü sınırlandırmak için daha sıkı vize şartları uygulamaktadır (Czaika & Hobolth, 2016). Günümüzde düzensiz göçmenler devletler tarafından büyük ölçüde istenmeyen göçmenler olarak kabul edilmekte ve dışlama stratejisiyle sınır dışı uygulamalarına sıklıkla başvurabilmektedir. Göçmenlerin zorla sınır dışı edilmeleri, hükümetlerin seçmenlerine, belirli bir ülkede kalmak için yasal izni olmayan kişiler hakkında bir şeyler yapıldığına dair verdikleri sinyaller olarak değerlendirilebilir. Ulus-devletlerin uyguladığı göç rejimlerinin belirtildiği üzere yeniden yapılandırılması, sınırların giderek “kalınlaşması” ve “yükselmesi” ile sonuçlanmakta, *agresif caydırıcılık* yöntemleri kullanılmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle Afganistan’dan Avrupa’ya kadar uzanan göçün *çalkantılı* yönleri resmedilmiştir. Afganlar, döngüsellik, geçicilik ve ileriye doğru hareketlilik ile karakterize edilen düzensiz yolculukları tecrübe edinmektedir. Onların göçü aynı zamanda çağdaş hareketliliklerin karma karakterini ortaya koymakta, çalkantılı göç kavramına uygun olarak tek yönlü ve akışlar, dalgalar metaforlarının tersine Afganistan’dan Avrupa’ya gerçekleşen düzensiz göçün, çeşitlilik arz eden ve sürekli farklılaşan dinamikler ekseninde meydana geldiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, göçmen yolculuklarının nadiren doğrusal, önceden planlanmış geçişler olduğu söylenebilmektedir. Daha ziyade, 'transit' ülkelerde farklı uzunluklarda hareketsizlik dönemlerini içeren dolambaçlı, parçalı yolculuklardan meydana gelmektedir. Göçmenler, yeni engeller, tehlikeler veya fırsatlar ortaya çıktıkça rotalarını ve varış noktalarını yeniden tasarlamaktadır. Planlanmamış hareketsizlik ve yeniden hayal kurma dönemleri belki de yolculuğun tek öngörülebilir deneyimleridir (Brigden & Mainwaring, 2016).

Afganistan’dan başlayan hareketliliğin başta yakın coğrafyalar olmak üzere AB ülkelerini de etkilemesi sonucunda, ulus-devletler daha katı göç politikalarını takip etmeye çalışmakta ve *zorunlu hareketsizlik anları* yaratmaktadır. Bir taraftan yüksek fiziksel engellerle karşı karşıya kalan Afganlar, diğer taraftan vize rejimleri ve göç

anlaşmaları tarafından oluşturulan daha yüksek “*kâğıt duvarlar*” tarafından engellenmektedir. Ülkede artan gç baskısı ile kısıtlayıcı gç politikaları arasındaki dilemma düzensiz göçü açıklamak için önemli bir zemin sunmaktadır. Krizle gerekçelendirilen gç politikalarının kısıtlayıcı yönü, sınır dışı etme, sınır dışı edilenlerin tekrar tekrar geri dönmeye çalışması aslında daha fazla hareketlilik üretmektedir (de Haas, 2007). Dolayısıyla Afganların gç rotaları, hareketi kısıtlamak, engellemek ve yönetmek için çaba sarf edilen ortamlarda ileriye doğru hareketlilik perspektifinden, farklı politika ve uygulamalardan ve başka yerde daha iyi bir gelecek hayallerinden kaynaklanan çok sayıda faktörden etkilenmektedir. Bazıları önemli uzaklıklara sahip coğrafi hareketlilikler yaşamakta, kontrol ve engelleme mekanizmaları arasında sınırlandırılma girişimlerine rağmen diğer ülkelere başarılı bir şekilde geçmektedir. Bazıları ise bu hareketlilik esnasında bir noktada sıkışıp kalmakta, gözaltında ya da kamplarda geçici belirsizliğe maruz kalmakta, sınırlandırılan alanlarda hareketsiz kalmakta ya da hareketliliğin bir sonraki aşamasını gerçekleştirmek amacıyla bir işte çalışmaktadır. Bu nedenle yolculukları yeniden düzenlenmeyi ve sürekli bir gezinme sürecini gerektirmektedir.

4. VAN, İSTANBUL VE PARİS’TE AFGANLARIN KENTE TUTUNMA STRATEJİLERİ

4.1. “Bekleme Odası” Yönüyle Van Kentine Genel Bir Bakış

Türkiye’nin doğusunda yer alan Van, İran ile 295 kilometrelik bir sınır hattını paylaşan, jeopolitik konumu gereği oldukça kritik bir noktada duran, dağlık, yüksek ve engebeli arazilerle çevrili topografik özelliklere sahip bir yer olarak ön plana çıkmaktadır. Kent merkezinin en yakın Türkiye-İran sınır hattına yakınlığı 100 km mesafeyi aşan bir uzaklığa sahiptir.

Sınır, askerileştirilmiş bir alan olması nedeniyle güvenlik önlemlerine bağlı olarak ortaya çıkan gözetim teknolojileri, kalekollar, kontrol noktaları ve hendekler gibi fiziki unsurlar dikkate alındığında çeşitli hareketliliklerin yaşandığı bir bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Van’ın bu sınır hattı Türkiye’ye gayr-ı resmi ürünleri sokmaya çalışan kaçakçılar ve düzensiz göçmenler ile onları engellemeye çalışan güvenlik birimleri gibi farklı aktörlerin devrede olduğu bir alandır. Mekânı deneyimleyen aktörler için sınır farklı deneyimleri, algı ve betimlemeleri barındırmaktadır. Güvenlik birimleri için *“kontrol edilmesi gereken meşakkatli bir bölge”*, bölge insanı için *“riskli ama kazançlı bir gelir kapısı”*, düzensiz göçmenler için ise *“aşılması hayli çetin, zorlu bir coğrafya”* olarak tanımlanmaktadır. En nihayetinde ise Van sınır bölgesi düzensiz göçmenlerin zihninde yazılı olmayan kuralların geçerli olduğu, belirsizliğin ve korkunun hüküm sürdüğü, buna rağmen geçilmesi gerekli bir yeri temsil etmektedir.

Sınır, Van’ın gündelik hayatında her zaman yer alan bir unsur olmakta, kentteki yaşam için hem tehdit hem de fırsat olabilmektedir. İran ile yapılan sınır ticareti, İranlıların turistik amaçlarla gerçekleştirdiği sınır geçişleri ve ardından kent merkezinde sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri canlandırması gibi durumlar yerel halk için önemli fırsatlar olarak bilinirken; sınır bölgesinde kaçakçılık ve güvenlik problemleri nedeniyle silahlı çatışmaların yaşanması, sınır hareketliliğinin kısıtlandırılması neticesinde işsizliğin artması, düzensiz göçmenlerin alınan önlemler kapsamında tehlikeli rotaları takip ederek hayatlarını yitirmesi de hem yerel halk hem de göçmenler için tehditler arasındadır.

Sınırın Van’da hem ulusal hem de ulus-ötesi göçlere yol açması ilginç bir husustur. 2021 yılından itibaren düzensiz sınır geçişlerine yönelik haberlerin gündeme getirilmesi ve kamuoyunda tepkilerin artmasına bağlı olarak sınır güvenlik önlemleri yoğunlaştırılmıştır (Ekmekçioğlu, 2022). 1990 ve 2000’li yıllarda gayr-ı resmi sınır ticaretinin ve geçişlerin daha esnek olduğu düşünüldüğünde, uygulanan güvenlik eksenli politikalar ürün kaçakçılığını ve bavul ticaretini önemli oranda etkilemiştir. Uzun yıllar boyunca sınır hattındaki bölgeler başta olmak üzere kentin ekonomik kültürü haline gelen bu ticaret biçiminin zayıflaması, özellikle genç nüfusun başka iş fırsatlarını aramaları sonucunda Türkiye’nin batısındaki kentlere göç etmesine sebep olmaktadır. Ayrıca Türkiye-İran sınırında yer alan ve Van’ın Saray ilçesinde bulunan Kapıköy üzerinden gerçekleştirilen resmi geçişlerde bazı ürünlere kota koyulması da yerel halkın memnuniyetsizliğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda Saray ilçesinde sınıra yakın bir köyde hayvancılıkla geçimini sağlayan bir çiftçinin aktardıkları önemlidir:

Kaçak geçişler sıkıntı yaratıyor. İnsanlar bunun için hayatını yitiriyor. Sınır kapısını kullanarak insanlar bavul ticareti yapsa bu mağduriyetler yaşanmazdı. Hem devlet hem vatandaş kazanırdı. Çünkü buralarda fabrika yok. Gençlerin çoğu çalışmak için batıya gidiyor. Yılın yarısı burada olmuyorlar. Ailelerini, çocuklarını, eşlerini bırakıp çalışmaya gidiyorlar. Buralarda iş imkânı olsa kimse başka yerlere göç etmez. (Mehmet, 46)

Van kenti değerlendirildiğinde, politik dinamiklerden ve buna bağlı göçlerden ciddi düzeyde etkilenmiştir. Göçler kentin gündelik sosyal gerçekliğini ve mekânsal özelliklerini önemli düzeyde dönüştürmüş ve çeşitlendirmiştir. Kentte yabancı, yerli, düzensiz göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici, kalıcı gibi ifadelerin ortaya çıkmasında insan hareketlilikleri ciddi bir rol oynamıştır. Ulus-ötesi göçmenlerin varlığından önce diğer göçlerin Van’ın çeşitliliği ve kent kültürü üzerindeki etkisini dikkate almak gerekmektedir.

Van’ın toplum nüfusu 1 127 612 iken, merkez ilçelerde (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) yaşayanlar 644.763 ile toplam nüfusun neredeyse yarısını oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Süreç tarihsel yönüyle ele alındığında, kent merkezine yaklaşık 15-20 kilometre uzaklıkta bulunan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin 1982 yılında kurulmasının ardından Türkiye’nin farklı şehirlerinden eğitim amaçlı iç göçler

yaşanmaya başlamıştır. Aynı dönemleri takip eden 1980'lerin sonlarından itibaren bölgede Türk Silahlı Kuvvetleri ve PKK arasında yaşanan silahlı çatışmalar köylerin boşaltılması ve çok sayıda insanın yerinden edilmesiyle zorunlu göçleri ortaya çıkarmıştır. 1990-2000 arasını kapsayan dönemde insanlar kırsal alanlardan, çeşitli il ve ilçe merkezlerinden kente gelmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmeye ek olarak başta güvenlik birimlerine mensup personeller olmak üzere öğretim üyeleri, çeşitli kurumların idari memurları, yatırımcılar olmak üzere yaşanan mesleki göçler kent merkezinin nüfusunu oldukça artırmıştır. Altyapı desteğinin resmî kurumlar tarafından sağlanamaması işsizlik ve yoksulluk sorunlarını belirginleştirmiştir. Bu durum farklı etnisite ve sosyo-ekonomik sınıflara mensup gruplar arasında önemli sorunlara yol açmıştır (Ateş, 2023; Biner, 2016).

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda 1990'ların başında Rusya, aynı dönemin sonundan itibaren ise İran ile bavul ticareti kapsamında çeşitli ürünlerin sınır ötesi hareketliliği gerçekleşmiştir. Öte yandan, 2000'li yıllardan itibaren İran'ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve politik faktörler ulus-ötesi göçleri yaratmış, sığınmacı sayısının artmasına neden olmuştur. 2010'lardan beri ise sınıra komşu ülkenin vatandaşları eğlence amaçlı turistik göçler de gerçekleştirmeye başlamıştır.

2011 yılında gerçekleşen ve 644 kişiyi hayatını kaybettiği yıkıcı depremin etkisiyle hem Van kentinin içinde hem de ülkenin farklı şehirlerine göçler yaşanmıştır (Deniz, vd., 2017). Suriye'deki iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye'ye yönelik kitlesel hareketler kapsamında ise 2013²⁴ yılından itibaren Van'a sayıları diğer kentler ile kıyaslandığında az da olsa geçici süre yerleşen Suriyeliler olmuştur. Afganistan'da uzun yıllardır yaşanan sorunlar sebebiyle yerinden edilenlerin ulus-ötesi hareketliliğinden Türkiye de önemli oranda etkilenmiş, Afgan göçmenler düzensiz yollarla Van'ı giriş noktası olarak kullanmaya başlamıştır. Tüm bu dinamikler birlikte düşünüldüğünde, bölgeye yakın kentlerden göç edenler, kırsal alanlardaki köylerden

²⁴ 2011 yılında Suriye krizinin yaşanmasına ve Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin yaşanmasına rağmen Van çok sayıda Suriyeli göçmen bulundurmamıştır. Aynı yıl kentin sarsıcı bir deprem geçirmesi, konut başta olmak üzere diğer altyapı sorunlarıyla mücadele etmesi sebebiyle Suriyeli göçmenler kente gelmeyi pek tercih etmemiştir. Aradan geçen iki yıl sonra ise akrabalık bağları bulunan ve Kürtçe konuşan Suriyeliler Van'a gelmeye başlamıştır. Fakat yıllar içerisinde Van'da yaşayan Suriyelilerin sayısı 3 bini aşmamıştır. Suriyelilerin büyük bölümünün Arapça konuşması ve Van'da sosyal ağlarının çok güçlü olmaması kenti tercih etmemelerinde belirgin olarak ön plana çıkan sebeplerdendir.

tahliye edilenler, sığınmacı ve mülteci olarak Ortadoğu ve Güney Asya ülkelerinden gelenler, mesleki faktörler sebebiyle geçici bir süre kalanlar olarak kategorilere ayrılabilen heterojen bir yapılanmayı yansıtmaktadır. Bu süreçte, kentin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan, insani yardım ve kalkınma alanlarında faaliyet yürüten çeşitli ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşu çalışanları da bahsedilen sınıflandırmalar arasında yerini almıştır. Serbest meslek ve ticaret ile uğraşan nüfusun yanında göçmen ve mal kaçakçılığını içine alan kayıt dışı sektörde bulunan azımsanmayacak düzeyde bir kesimin varlığı da unutulmamalıdır. Kayıt dışı ticari hareketlerin İran sınırı üzerinden gerçekleştiği dikkate alındığında, kaçakçılık 1990'lı yıllardan itibaren ön plana çıkan ekonomik faaliyetler arasında yerini almıştır. Başkale, Çaldıran, Özalp ve Saray gibi İran sınırına yakın ilçelerdeki yerleşim alanlarında yaşayanların bir kısmı bu anlamda kaçakçılık sektöründe aktif rol oynamaya başlamıştır. Sınır bölgelerinin bazı coğrafyalarda, sosyo-ekonomik ve politik açıdan karmaşanın bulunduğu, ulaşım bağlantılarının zayıf kaldığı, refah düzeyinin düşük kaldığı alanlar olarak değerlendirildiği gerçeğinden hareketle bahsedilen ilçeler Türkiye içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri en geride kalanlar arasındadır. Zira bölge eğitim, sağlık, finans ve yatırım gibi birçok hizmet alanında yetersiz bir noktada durmakta, istihdam olanakları ise son derece kısıtlı bir düzeyde bulunmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Bu durum bölge halkının daha gelişmiş il ve ilçelere göç etmesine ya da kayıt dışı sektörlerle başvurarak geçimini sağlamalarına neden olmaktadır (Deniz & Doğu, 2011). Kaçakçılık faaliyetlerinden elde edilen kayıt dışı gelirin Van'da inşaat, otomotiv alım-satım ve kafe gibi sektörlerle aktarıldığı, ayrıca Türkiye'nin Batısındaki Antalya, İzmir, Muğla gibi kentlerde gayr-ı menkul satın alımıyla kara para aklama işleminin yapıldığı iddia edilmektedir. Kaçakçılık sektöründen elde edilen hızlı ve önemli miktarlar göz önünde bulundurulduğunda, bölge ilçelerinin gelişmişlik düzeylerinde belirgin bir iyileşmenin olmaması da elde edilen gelirin başka kentlerde yatırıma aktarıldığı iddialarını doğrular niteliktedir.



Görsel 24. Van’ın sınır ilçeleri.

Açıklama: (a) Van’ın Çaldıran ilçesinde bulunan bir sınır yerleşimine ait 12 Aralık 2021 tarihinde çekilen fotoğraftır. (b) Van’ın Özalp ilçesinde bulunan bir sınır yerleşimine ait 20 Aralık 2021 tarihinde çekilen fotoğraftır. (c) Van’ın Saray ilçesinde bulunan bir sınır yerleşimine ait 20 Aralık 2021 tarihinde çekilen fotoğraftır. (d) Van’ın Başkale ilçesinden sınır topografyasını yansıtan ve 15 Kasım 2021 tarihinde çekilen fotoğraftır.

Van’ın geçmişteki kozmopolit dokusu yerli ve yabancı ayrımının katı bir şekilde yapılması önünde engel teşkil etmemektedir. Van’ın ‘yerlisi’ olarak tanımlanan kişilerin kimlerden meydana geldiği üzerinde tartışmalar²⁵ olsa da yerli ve yabancı arasındaki kategorilendirmede etnisite, doğum yeri, yaşanan mekân, dil ve sınıfsal aidiyetler ön plana çıkmaktadır. Böyle bir gruplandırma sonucunda güncel durumda yerli kimliği içerisine dahil edilenler ilk etapta Vanlı olanlar ve Kürtçe konuşanlardır. Bu kimliği taşıyan insanların mekânsal olarak Van kent merkeziyle ilişkilendirildiği görülmekte, dolayısıyla uzun yıllardır merkezde yaşayanların yerli kabul edildiği bilinmektedir. Yerliler, etnisite ve dil vurgusuna ek olarak kentle gitmek üzerinden değil de kalmak üzerinden bağ kuranlardır. Yabancı kategorisine girenler

²⁵ Erken Cumhuriyet döneminde ulus inşasının gerçekleşmesinde önemli bir yer tutan iskân politikaları kapsamında Van’daki Türk kökenli nüfusun sayısını artırabilmek amacıyla Küresünnilerin kent merkezine yerleştirilmesi demografik yapının değişmesine ek olarak kimin yerli olduğuna yönelik tartışmalı ortamı da beraberinde getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Andrews, 1992; Oberling, 1961).

etmektedir. Bu anlamda merkez mahalleler ve onlara yakın gecekondu mahalleleri arasında kentsel altyapının gelişmişliğine ilişkin keskin ayrımlar vardır. Örneğin, göçmen kaçakçılığı başta olmak üzere çeşitli suçlarla ilişkilendirilen Hacıbekir Mahallesi civar köylerin boşaltılması sonucu yerlerinden edilen insanların yaşadığı ve genellikle en fazla iki-üç katlı müstakil evlerden ve gecekonduardan meydana gelen, konutların önünde güvenlik endişesi ve mahremiyet sebebiyle yüksek duvarların örüldüğü gelişmemiş bir alan olarak bilinirken; hemen yakınında yer alan Cumhuriyet Mahallesi ise yeni yapıların ön plana çıktığı, İranlı ve yerli turistlerin gezindiği, kentin en işlek alışveriş merkezinin bulunduğu dinamik ve gelişmiş bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Kent içerisinde aynı mahallede dahi gelişmişlik düzeyi açısından keskin farkları görmek mümkündür.

Van'ın kent merkezinde yer alan İran, Rus ve Japon pazarları yerli halk ve yabancılar tarafından sıklıkla ziyaret edilen, sigaralar, mutfak malzemeleri, dekoratif objeler ve kıyafet gibi ürünler dikkate alındığında sınır ticaretinin etkisini gösteren mekânlar olduğu açığa çıkmaktadır. Bu anlamda Rus pazarı eski canlılığını koruyamasa da yerli ve yabancı insanlar için hala önemini koruyan bir mekândır. Pazarın ortaya çıkışı aslında kesişen göçlerin sosyo-mekânsallığıyla doğrudan ilintilidir (Ateş, 2023). SSCB'nin çöküşüyle birlikte seyahat kısıtlamalarının kalktığı ve sınırların aşamalı olarak açıldığı 1990'ların ilk dönemlerinde bavul ticareti yoluyla çeşitli pazar yerleri ortaya çıkmıştır (Yükseker, 2007). Van'daki Büyük Rus Pazarı olarak adlandırılan yer de bu gelişmeler çerçevesinde aslında dönemin enformel sınır ötesi ticaretinin dinamik yapısıyla ortaya çıkmıştır. Bugün geçmiştekine oranla zayıflayan bir görünüm sergilese de İran başta olmak üzere Uzakdoğu'dan gelen ürünlerin sergilendiği ulus-ötesi bir mekân olarak belirginleşmekte, kentin sınır ticareti ve göç ile olan ilişkisini göstermede önemli bir yer tutmaktadır. Kent merkezindeki caddelerde yapılan yürüyüşler esnasında İranlı turistler kolaylıkla fark edilirken, Farsça tabela ve afişler görmek de oldukça mümkündür. Ayrıca çoğu işletmelerde satılan çay, pirinç, hurma, baharat gibi gıda malzemeleri de İran üzerinden gerçekleştirilen sınır ticaretine yönelik dinamikleri göstermektedir. Hem İranlıların hem de Van'da yaşayanların iki ülke arasında vizesiz seyahat edebilme imkânı sayesinde kolaylıkla sınır ötesi hareketliliğe katılabilmesi ve bavul ticareti yapabilmesi kentin sosyo-ekonomik mekânsallığını ve ekonomik faaliyet alanlarını

dönüştürmektedir. İranlı turistlerin kent merkezindeki varlığı otel başta olmak üzere, giyim, estetik ve güzellik salonları, seyahat acenteleri, tur rehberliği, tercümanlık ve hukuk büroları, ulaşım, bar ve gece kulübü, restoran gibi farklı sektörlerle dinamik bir yapı kazandırmaktadır. Bu durum aynı zamanda işgücü emeğinin dönüşümünde rol oynamış, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığını artırmıştır. Van'da bugün bahsedilen sektörlerde sigortasız, herhangi bir güvenceye sahip olmadan, bazen gününbirlik bazen dönemlik olarak çalışan çok sayıda insan hatta göçmen bulunmaktadır. Özellikle İranlı turistlerin varlığı sosyo-ekonomik ve ticari ilişkilerde Farsçanın kullanımına ihtiyaç yarattığı için Afgan ve İranlı göçmenlerin çeşitli sektörlerdeki emek piyasalarında etkin rol oynamalarına yol açmaktadır.



Görsel 25. Van'da Farsça ifadelerin bulunduğu mağazalar.

Açıklama: Kent merkezinin önemli bir bölümünde İranlı turistler için Farsça tabelalar ya da reklamlar yer almaktadır. (a) Giyim mağazası için İranlı turistlere yönelik Farsça ifadeler yer almaktadır. (b) Sınır kapısından Van kent merkezine İranlı turistler için ulaşım hizmeti veren bir mağazadır. Her iki fotoğraf da 24 Nisan 2022 tarihinde çekilmiştir.



Görsel 26. Van'da İranlı turistler için barlar.

Açıklama: (a) ve (b)'deki fotoğraflarda anlaşıldığı üzere Van'da İranlıların ayrı olarak vakit geçirdiği çeşitli gece kulüpleri ve barlar vardır. Bu mekânlar büyük ölçüde İranlı müşterilerin kullanımındadır ve yerel halkın temsiliyeti zayıftır. İşletme sahipleri mekânların tanıtımını ve reklamını yaparken sosyal medya üzerinden sıklıkla İran ve Türk bayrağını ekleyerek paylaşım yapmaktadır. İran bayrağı mekânın İranlılara hitap ettiğini, Türk bayrağı ise Türkiye'de bulunduğunu sembolize etmektedir. Fotoğraflar işletmelerin kendi sosyal medya hesaplarından 21 Haziran 2022 tarihinde alınmıştır.

Yukarıda bahsedilen fenomenlerin etkisi incelendiğinde kentin bir yönüyle ulus-ötesi nitelik taşımasının yanında kayıt dışılığın ve düzensizliğin de önemli bir görünüm sergilediğini söylemek mümkündür. Ulus-ötesi ağa sahip göçmen kaçakçılığı sınır kentinin dinamikleri bağlamında düzensiz göçün gerçekleşmesinde önemli bir sektör olarak yer tutmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşulların kötüye gitmesi, işsizliğin artması, istihdam olanaklarının sınırlandırılması, yakın coğrafyalardaki insanların düzensiz yollarla sınır aşma pratiklerinin niceliksel olarak artması gibi makro faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda göçmen kaçakçılığı daha da cazip hale gelmiştir. Bu doğrultuda göçmen kaçakçılığına ilişkin detaylıca bilgilerin verildiği önceki bölümdeki aktörlerin büyük bölümü Van'da varlık göstermektedir. Yerel rehberler, öncüler, şok evi sahipleri, şoförler ve gemi kaptanları sahadaki aktörler konumundadır. Başta Afganistan olmak üzere İran, Pakistan ve Bangladeş'ten gelen sığınmacılar ve göçmenler için Van önemli bir giriş noktası niteliği taşımaktadır. Göçmen kaçakçıları kullanarak kent merkezine ulaşan düzensiz göçmenler resmî kurumlar aracılığıyla yasal statü elde edebilmek için süreçlerini başlatabilmektedir. Ancak, bu durum herkes için geçerli olmamakta, bazıları sınır hattında geri itilebilmekte, kent merkezine ulaşmada güçlük yaşayabilmekte, ulaşsa bile yasal statü elde edemediği takdirde menşei ülkesine geri gönderilebilmekte veya düzensiz statüde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

Kent, göçmenlik halleri ve koşulları bakımından stratejik bir öneme sahip olmakla birlikte uzun yıllar mülteci hareketlerine de tanıklık ettiği için bu yönüyle çeşitli uluslararası ve ulusal kurumların göçmenlere yönelik faaliyet yürüttüğü dinamik bir sahanın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Saha araştırmasının yürütüldüğü 2022 yılında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları arasında belirgin olarak ön plana çıkanlar Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)²⁶ Van

²⁶ 2011'de yaşanan son derece yıkıcı bir depremin ardından Van kentinin işleyişinde önemli aksaklıklar yaşanmıştır. Depremin ardından vatandaşlar başka yerlere gitmek zorunda kalırken, sığınmacılar ve

Temsilciliği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Kadına Özgürlük ve Eşitlik Derneği (KÖVED), İnsan Hakları Derneği (İHD), Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (VİED), Tuşba Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, İpekyolu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı şeklindedir. Ancak faaliyet yürüten kurumlar özellikle de STK'lar proje bazlı işler yaptıkları ve gerekli finansal desteğin sürekliliğini her zaman sağlayamadıkları için kalıcı olma konusunda sıkıntı yaşayabilmektedir. Bu nedenle Van'da göçmenlere yönelik faaliyet yürüten STK'lardaki personeller kalıcı olmasına rağmen kurumlar hızlıca değişkenlik gösterebilmektedir. Göçmenlere yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalar her bir kuruma göre farklılık taşısa da esas odak nokta sosyal uyum, temel gıda yardımı, ekonomik kaynak geliştirme, hukuki ve psiko-sosyal destektir.

4.1.1. Kalmak, Beklemek ya da Gitmek Arasında Kurulan Hayatlar

4.1.1.1. Van ile İlk Karşılaşma

1990'lardan bu yana, günümüz dünyasında göçmenler sadece varış ülkelerinden çıkan ve hedef ülkeye ulaşan aktörler olmanın ötesinde çeşitli ülkelerde hareket halinde olan bireyler şeklinde kabul edilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle hareketliliklerin kolaylaştığını savunan çalışmalara eleştirel bir perspektif (Bauman, 1998; Harvey, 1991; Sassen, 1998) sunmak ekonomik refah düzeyi gelişmiş ülkelerin sınırlarını seçici göç çerçevesinde kısıtlandırarak "*istenmeyen göçleri*" nasıl azalttığını anlamada kilit bir role sahiptir. Bu doğrultuda bazı insanların hareketliliğinin önünde yasal yollarla aşamayacak engeller bulunmaktadır. Küreselleşmenin mobil elitleriyle aynı hareket ayrıcalıklarına, benzer entegrasyon biçimlerine ve ev sahibi ülkelerde aynı ilişkilere sahip değildir (Ballif & Rosière, 2009, Soomro, 2024). Eşit olmayan şekillerde yeni ülkelere varmaktadırlar. Afganistan coğrafyasından hareketliliğe katılanlar da bahsedilen kategorilere kolaylıkla dahil edilebilmektedir. Hareketlilik ve engeller, geçicilik ve kalıcılık arasındaki diyalektik ilişkiyi Afganlar sınır aşan yer değiştirmelerinde ve gündelik

mülteciler de uygun olduğu düşünülen kentlere yerleştirilmiştir. Sığınmacıların başvuru taleplerinin kaydı ve değerlendirmesi için kritik konumda duran BMMYK Van Ofisi kapanmıştır. Bununla birlikte 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren BMMYK Türkiye'de mülteci statüsü belirleme ve buna ilişkin kayıt alma işlemlerini sonlandırmış, bu konudaki sorumlu tek kuruluş Göç İdaresi Başkanlığı olarak belirlenmiştir.

hayatlarında sıklıkla sorgulamaktadır. Burada, orada ya da başka bir yerde hayatlarını bulma meselesi zihinlerinin önemli bir bölümünü işgal etmektedir.

Van ve Afganistan arasında yaklaşık 3 bin kilometrelik bir mesafe bulunmaktadır. Birden fazla ülke ve şehir sınırlarını aşarak Türkiye’de ilk karşılaşılan mekân olması bakımından Van Afganlar için hayli zorlu tecrübeleri barındırmaktadır. Önceki kısımlarda bahsedildiği üzere Türkiye-İran sınır hattının sahip olduğu fiziki koşulların beraberinde sınır geçişini zorlaştıran sınır güvenlik teknolojileri ve engellemelerini kapsayan beşerî faktörler Afganların Van’a dair ilk deneyimlerindeki anlatıları şekillendirmektedir. Van sınırına ulaşınca dek günlerce hatta aylarca süren yolculuk bedensel yıpranmaların yanında psiko-sosyal etkilerin ve ekonomik darboğazın yansımalarını ortaya koymaktadır. Van’a ulaşmak kesintisiz ve doğrusal bir süreci ifade etmemekle birlikte sınır kentine varmak da aslında tam anlamıyla hedeflenen bir durum değildir. Afganistan’dan başlayan yolculuğun yapısı ileri-geri hareketlilikleri barındırmakta, kimi zaman belirsiz ve uzun süreli beklemleri içermektedir. Özellikle yapılan görüşmeler neticesinde Afganların bir kısmının İran’da aylarca bir kısmının ise yıllarca yaşadığı belirgin hale gelmektedir.²⁷ Bazı durumlarda ise Afganların İran’da doğup büyüdüğü ve Afganistan’ı hiç görmedikleri tespit edilmiştir.

“İran’ın Şiraz kentinde doğdum. 34 yaşındayım. Hayatımın 31 yılını orada geçirdim. 3 yıl oldu Van’a geleli.” (Yahya, Tacik, 34, Van)

İran’daki bulunma süreleri ileriye yönelik hareketler için gerekli paranın temin edilmesi amacıyla çalışmakla ilgilidir. Diğer taraftan ise, İran’daki Afganların göçmen ağlarından istifade ederek yolculuğun bir sonraki aşamasının gerçekleşmesi için gerekli bilgilerin ve organizasyonun sağlanması hedeflenen bir diğer önemli unsurdur. Belirsizlik ve uzun süreli beklemleri içermesi Afganların bireysel anlamda sahip oldukları sosyal sermayenin gücüyle ilişkilidir. Ekonomik anlamda çok yetersiz bir durumda olanlar mecburen İran’da uzun süren çalışma hayatına katılmakta, göçmen kaçakçılara ödenmesi gereken miktarı toplamaya çalışmaktadır. Genellikle ucuz ve yoğun emek gücü isteyen işlerde çalışan Afganların, İran para biriminin dolar

²⁷ İran, Afganların tamamı için uzun süre beklenen bir ülke değildir. Ekonomik açıdan gerekli paraya sahip, hızlı ve etkili bir şekilde göçmenleri istenilen noktalara ulaştıran göçmen kaçakçılığı ağlarına erişim sağlayanlar ülkede uzun süreler beklemeksizin Türkiye’ye geçebilmektedir.

karşısındaki değersiz konumu da göz önünde tutulduğunda sermaye biriktirme süreleri uzamaktadır.

“Afganların bazıları İran’da kalıyorlar. Oradayken iyi bir kaçakçı bulmaya çalışıyorlar. Hangisi daha iyi onu arıyorlar. Bir de İran’a geçecek kadar paraları var. İran’da bekleyip çalışıp para biriktirerek Türkiye’ye geliyorlar.” (Lale, Hazara, 34, Van)

Türkiye’ye ulaşmak için gerekli parayı temin edenler ve göçmen kaçakçılarına ödemeyi yapanlar Van sınırına ulaşabilmektedir. Öncelikle Afganların Van’a dair ifade ettiği en önemli nokta aşılması en zor sınır olduğuyla ilgilidir. Bu doğrultuda Van sınırı ile ilk karşılaşma Afganların zihninde yüksek dağları, kışın geçenler için dondurucu soğuğu, şiddeti, tehlikeleri, engellemeleri, geri itilmeleri, sınır dışı edilmeleri, ölüm ve yaralanmaları anımsatmaktadır.

Geri itilme ve sınır dışı edilme meselesiyle alakalı hususlar detaylandırıldığında yaşananların aslında uygulanan göç politikalarıyla doğrudan ilişkili olduğu aktarılabilir. 2021 yılında Taliban’ın ülkenin kontrolünü ele geçirmesinin ardından yaşanabilecek muhtemel kitlesel göç hareketlerinin çeşitli medya platformları tarafından gündemde tutulması (Independent, 2021a; BBC, 2021b; Habertürk, 2021) ve muhalefet partilerinin sınır hattının yeteri kadar korunmadığını dile getirmesi (CHP, 2021; Zafer Partisi, 2021; İYİ Parti, 2022) üzerine sınır güvenlik önlemleri daha katı bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Bu durum Afganların düzensiz geçişlerini zorlaştırmış, sınır hattında geri itilmelerine sebep olmuş, ülke içinde yakalananların sınır dışı edilme oranlarını artırmıştır. Alınan tedbirler Afganların hem sınır geçiş pratiklerinde hem yeni sorunların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Öncesinde kalabalık gruplar halinde geçmeye çalışanlar göçmen kaçakçıları tarafından artık daha küçük gruplara ayrılarak geçirilmektedir. Rotalarda ise daha engebeli, yüksek ve tehlikeli araziler geçiş güzergahı olarak tercih edilmektedir. Bu durum zaten zor olan yolculuğu çok daha meşakkatli bir hale getirmektedir. Türkiye-İran sınır hattında kolluk kuvvetlerine bağlı personel birliklerinin sayısının artırılması neticesinde Afganlar için düzensiz geçişler esnasında güvenlik çalışanlarıyla daha sık karşılaşma riski oluşmaktadır. Sınır hattında ülkeye giriş yapmadan engellenme ya da grupların güvenlik birimlerinden kaçarak bilmedikleri bir coğrafyada kaybolmaları birtakım mağduriyetleri beraberinde getirmektedir:

“... Afganistan’dan Tahran’a kadar 8 günde geldim. Tahran’dan Türkiye’ye gelene kadar da 1,5 ay sürdü. Yolda o kadar zaman geçirdim ki ben gerçek hayatımı unuttum. Ben kimim, neyim demeye başladım. Dağdan yürü, kaybolanlara yardım et, saklan, kaç hepsi zor şeylerdi.

... Beni rehin aldılar. Bizi Türkiye askerleri yakaladı. İran’a doğru geri dönüyorduk. Gece dağlardaydık. Türkiye bizi İran tarafına bıraktığı zaman orada da bizi çeteler yakaladı. Bizi aldılar bir yere götürdüler. Ordan para ödeyerek çıktık.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

Sınırdaki güvenlik ekipleri ve Afganlar arasında gerçekleşen kovalamaca neticesinde gruplar halinde ilerleyen Afganlar dört bir yana koşuşturmaktadır. Yakalanmamak adına gruptan ayrılan kişiler tanımadıkları bir alanda kaybolmaktadır. Mevsimin kış olduğu aylarda kar yağışının sıklıkla görüldüğü sınır hattında takip edilen güzergahı kaçırmak kimi zaman Afganların soğuktan donarak ya da vahşi hayvanların saldırısına uğrayarak hayatlarını yitirmeleriyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla uygulanan önlemler sebebiyle Afganlar sınırı aşabilmek için çok sayıda deneme yapmak zorunda kalmakta, defalarca kez geri itilmelerine rağmen vazgeçmeksizin istedikleri noktaya gitmek için uğraşmaktadırlar. İnşaat işçisi olarak geçimini sağlamaya çalışan Özbek kökenli bir Afgan’ın bu doğrultuda belirttikleri durumu yansıtmaktadır: *“Van’a girmeye çalışırken 4 kez İran’a sınır dışı edildim.”*

Sınır hattında kaybolmanın getirdiği bir başka risk ise silahlı çetelerin eline düşmektir. Gruplardan ayrılan ve tek başlarına kalan göçmenler savunmasız ve yorgun bir haldeyken sınırın İran tarafındaki çeteler tarafından kaçırılmakta, Afganistan’daki aileleri telefonla aranarak fidye talep edilmektedir. İstenilen miktarların değişkenliği göz önünde bulundurulduğunda görüşme yapılan bir Afgan’ın aktardığına göre 10.000 dolar gibi yüksek meblağlar talep edilebilmektedir. Aileyi parayı göndermeye ikna edebilmek ve süreci hızlandırmak için çeteler Afganlara çok ağır işkenceler uygulayabilmekte, kamera ile kayıt altına alınarak aile bireylerine iletilmektedir. Paranın teslim edilmesi durumunda Afganlar serbest bırakılırken, ailelerinin istenilen tutarı ödeyecek durumu olmaması halinde ise rehin tutulanlar öldürülebilmektedir.

Kent merkezine varıncaya kadar ilk karşılaşmaya dair öne çıkan hususlardan biri de ulaşım koşullarıdır. Sınırı düzensiz yollarla geçmeyi başaran Afganlar ilerleyebilmek için göçmen kaçakçılarının ayarladığı araçları kullanmak zorundadır. Genellikle panelvan araç olarak sınıflandırılan minibüsler kaçakçılar tarafından tercih

edilirken tır, otobüs hatta yer yer otomobillerin kullanıldığı da görülebilmektedir. Sınır geçildikten sonra bölgeye yakın bir noktadan araçlara bindirilen göçmenler yolda herhangi bir önlem olup olmadığını kontrol eden öncüler tarafından şoföre bilgi verildikten sonra rota üzerinde ilerleme sağlanmaktadır. Göçmen kaçakçılarının organizasyonu bazı durumlarda başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir. Özellikle öngöremedikleri yerlerde güvenlik kontrollerinin yapılması ya da yol üzerinde güvenlik birimleri ile karşılaşma halinde yakalanmamak için kaçmaya çalışmaktadırlar. Yaşanan kovalamaca esnasında yüksek hızlara çıkan ve aracın kapasitesinden fazla kişiyi taşıyan kaçakçılar kimi zaman kaza yaparak, göçmenlerin yaralanmasına hatta ölmesine sebep olabilmektedir. Kazalar yalnızca Van'daki karayolları üzerinde gerçekleşmemekte aynı zamanda deniz rotası olarak kullanılan Van Gölünde de yaşanabilmektedir. Bu durumun en yakın örneği ise 2020'de gerçekleşen, Tekne Faciası olarak adlandırılan ve resmi rakamlara göre 61 kişinin cansız bedenine erişildiği kazada ölenlerin sayısının 100'den fazla olduğu Van Barosu Göç ve İltica Komisyonu tarafından iddia edilmektedir (Van Bar Association Migration and Asylum Commission, 2020). Kaçakçılar Van coğrafyasına dair pek bilgiye sahip olmayan Afganları bazı durumlarda sınırı geçtikten sonra kırsal alanlarda bırakarak kent merkezine çok yakın olduklarını söyleyerek kandırabilmektedir. Böyle anlarda ise Afganlar genellikle yolculuklarına yürüyerek devam etmek zorunda kalmakta ya da yoldan geçen araçlardan yardım isteyebilmektedir.²⁸

Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen kent merkezine ulaşmayı başaran Afganlar hareketliliklerine bir başka şehirle devam etmeleri halinde Van Otogarında bırakılmakta ya da Hacıbekir Mahallesinde geçici bir süre bekletilmektedirler. Bu mekânların kullanımı transit pozisyonundaki Afganlar için geçerlidir. Ancak bir başka kente devam etmeyecekseler kaçakçılar tarafından Hz. Ömer Camii, Tekin Otel ya da

²⁸ Afganlar 2019 yılına kadar Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra Van-Tatvan otoyolu arasında bazen yürüyerek ilerleyebilmekteydi. Güvenlik birimlerinin daha esnek davranması sebebiyle bu hareketlilikler onlar için büyük sorun teşkil etmemekteydi. Zor durumda kalan ve hareketliliğine açlık, susuzluk, hastalık veya ufak yaralanmalar sebebiyle devam edemeyen Afganlara yoldan geçen sürücüler kimi zaman destek olabilmekteydi. Hatta bazı durumlarda yolculuğa araçla devam etmek isteyenler en yakın jandarma karakoluna kendileri teslim olabilmekteydi. Ancak, Türkiye'nin göç politikalarında değişikliğe gitmesi ve düzensiz göçü sınırlandırmaya yönelik tutumları Afganların hareketliliklerini de daha zorlu hale getirmiş, görünmez bir şekilde ilerlemeye yönelik strateji belirlemeleriyle sonuçlanmıştır. Yoldan geçenlerin Afganlara yardım etmeleri halinde göçmen kaçakçılığı ile suçlanma riski, onları artık destekten alıkoymaktadır.

Musa Anter Parkının yakınlarına bırakılmaktadır. Kente yeni gelen Afganların bu yerlere bırakılmasının temel sebebi hem kentin düğüm noktaları olmaları hem etrafında göçmen ağlarından istifade edebilecekleri mekânların varlığı hem de göçmenler başta olmak üzere destek sağlayabilecek çeşitli vakıf ve derneklerin bulunmasıdır. Bu anlamda, Van'da Cumhuriyet, Sıhke, İskele, Ferit Melen ve Defterdarlık olarak adlandırılan, beş ana caddenin kesişme noktasında bulunan ve ismini buradan alan Beşyol'un üzerinde bulunan Hz. Ömer Camii ve Tekin Otel yakınlarında iki tane Afgan işletmesi, Afganların ve İranlıların yerleştiği evler ve camii önünde boyacılık yaparak geçimini sağlayan ya da emek gücü gerektiren işlerde çalışan Afganlar yer almaktadır. Musa Anter Parkının yakınlarında ise yine bir Afgan işletmesi ve daha öncesinde kente gelenlerin yaşadığı birtakım apartmanlar vardır.

Van kent merkeziyle ilk karşılaşma bahsedilen mekânların yakınlarında gece yarısı ve ıssız bir ortamda gerçekleşmektedir. İnsanlar geceyi genellikle dışarda tedirgin bir halde geçirmek zorunda kalmaktadır.²⁹ Kentin adeta ölüm sessizliğine büründüğü böylesi anların tercih edilmesi öncelikle kaçakçıların ardından göçmenlerin güvenlik birimlerine yakalanmama endişesinden kaynaklanmaktadır. Sabah saatlerinde merkezde canlılığın başlamasıyla birlikte Afganlar kente tutunmaya yönelik stratejilerini geliştirme ihtiyacı hissetmektedirler. Bazı durumlarda ilişkiler tamamen spontane gelişirken çoğu durumda ise Van'daki göçmen ağlarından istifade edilmektedir. Öncelikle anlık yaşanan hadiseler ele alındığında parkta ailece ya da birkaç kişilik gruplardan meydana gelen Afganlar kamusal alanda yerliler ya da daha önce gelip yerleşen Afganlar tarafından kolayca fark edilebilmektedir. Kente henüz gelen ve merkez hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeyen Afganlar, anlık olarak karşılaştıkları kişilerin talimatlarına uymak dışında başka bir seçeneğe sahip olmadığı için yaşam alanı olarak sunulan mekânları kabul etmek zorunda kalmaktadır. Sığınılan ilk konutlar genellikle içinde yaşamak için uygun koşulları barındırmayan, eski, yıpranmış ve hijyen koşullarını yeteri kadar sağlamayan alanlar olmaktadır. Daha planlı bir şekilde yaşanan karşılaşmalarda ise kaçakçılık ya da göçmen ağlarına bağlı

²⁹ Van kentine doğru ilerlerken yolda güvenlik birimleri tarafından yakalananlar Kurubaş Geri Gönderme Merkezine alıkonulabilmektedir. Gözetim altında tutulan kişiler ile Göç İdaresi Başkanlığı çalışanları tarafından yapılan mülakatlar neticesinde bazıları sınır dışı edilirken bazıları uluslararası koruma başvurularını yapabilmeleri amacıyla serbest bırakılmakta, hatta çoğu durumda görevliler tarafından kendileri kent merkezine doğru gönderilmektedir. Bu durumla karşılaşanlar yukarıda bahsedilen ilk varış koşullarıyla karşılaşmadan gün içinde kendilerini merkezde bulabilmektedir.

kişilerle irtibat kurulmaktadır. Her ne kadar ağlar üzerinden sistem işlese de evleri arayan bu insanlar genellikle komisyon karşılığında çalışmaktadır. Yeni gelenlerin kente yabancı kalması, herhangi bir belgeye sahip olmaması ve bir an önce başlarını sokacak bir ev aramaları gibi oldukça kırılgan ve güvencesiz koşullarla karşılaşmaları çoğu şeye itiraz etme hakkını da ellerinden almaktadır. Ancak spontane gelişen ilişkilerden farklı olarak planlı gerçekleşen bu tarz yerleştirmelerde, yeni gelen göçmenlerin ödeyebileceği komisyon miktarına ve kira oranına göre evin koşulları değişebilmektedir. Diğer taraftan, ilk aşamada kentte aile ve akrabalık bağlarını kullanarak sınırlı bir süre konaklama için ücretsiz barındırılma durumlarıyla da karşılaşılabilir. Bu doğrultuda Van'da Afganlar ile yapılan derinlemesine görüşmeler dikkate alındığında, göç sırasında aktif hale gelen ilişkisel ağlar genellikle aile dayanışmasının bir parçası olan uygulamalar şeklinde yaşanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen mekânlar merkezin düğüm noktası olmasının yanında düzensiz göçmenlerin uğrak noktası olarak popülerleşmektedir. Yasadışı ve yasalık arasındaki geçişlere ek olarak yolculuğun yorucu niteliğinin hem bedensel hem de ruhsal yansımalarının görüldüğü sembolik bir mekân olması yönüyle de önemlidir.

4.1.1.2. Hareketsizliğin İçindeki Hareketler

4.1.1.2.1. Barınma Halleri

Van kenti Afganlar için gönülsüz bir varış yeri olarak ifade edilebilir. Burada yaşamlarını sürdüren Afganların bir bölümü uluslararası koruma statüsüne sahip olup üçüncü bir ülkenin mülteci olarak kabul etmesini beklerken bir kısmı ise sadece oturma iznine dair bir statü bulundurduğu için bir başka ülkeye mülteci olarak kabul edilme imkânı taşımamaktadır. Diğer taraftan, belgesiz olan Afganlar ise sınır kentinde yaşamının verdiği endişe sebebiyle kent içinde zaten yeterli hareketlilik alanına sahip değildir. Tüm bu kategoriler birlikte düşünüldüğünde Van büyük ölçüde Afganların zoraki olarak bulundukları, ülke içinde bir başka kente veya Türkiye dışında bir ülkeye gitmeyi planladıkları ya da yasal yollarla üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekledikleri kent olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kent, Afganların ulus-ötesi hareketliliklerinin sekteye uğradığı önemli bir durak noktası olarak bilinmektedir. Ancak bu hareketsizlik kent içinde çeşitli hareketliliklerin yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. En temel hareketlilikleri barınma hallerinde görülmektedir. Konuta

erişimdeki temel faktörlerden biri, göçmenlerin ilişkisel ağlarının etkinleştirilmesiyle yaşanmaktadır. Göçmenlerin sosyal sermayesi genellikle yeni gelenler için birincil endişe kaynağı olan yerleşim alanına giriş için anahtar bir rol taşımaktadır. Dolayısıyla, ilk evlere erişim sağlayan bağlantılar, köken bölgelerden kaynaklanan ilişkiler çemberine bağlı olarak aile, akraba, arkadaş ya da çevresiyle sunulmaktadır. Konuta erişim genellikle ekonomik faktörlere (gelir ve piyasa fiyatları), göçmenlerin profillerine (bekar ya da evli olma durumu) ve aynı zamanda ev sahibi toplumdaki ikamet süresine ve hukuki statüsüne bağlıdır. Öte yandan, Abdelmalek Sayad'ın (1999) "*çifte yokluk*" ifadesi Afganların barınma hallerini yansıtmada anahtar bir kavram olabilmektedir. Menşe mekânından ayrılarak kopma ve varış mekânında da kendini tam olarak kabul edememe hali göçmeni her yerde farklı, öteki ve dolayısıyla yokluk içine düşürmektedir. Arada kalma durumunu tetikleyen yokluk, göçmenlerin her şeyden önce bir geçiş alanı olarak gördükleri konutlarındaki güvencesiz koşulları kabul etmelerini anlamada yardımcı olabilmektedir. Kendini geleceğe hazırlamak, göç edilen yerde daha fazla mali birikim ve tasarruf sağlamak, döviz transferleri aracılığıyla menşe ülkelerinde ailelerine destek olmak ve orada yatırım yapmak gibi motivasyonlar rahatsız edici konut durumlarının kabul edilmesini ve sürdürülmesini teşvik etmektedir.

Van'da yaşamlarını sürdüren Afganların barınma alanları kentin birçok mahallesine yayılmıştır. Bu doğrultuda merkez³⁰ ilçelerden biri olan İpekyolu'ndaki Alipaşa, Hafiziye, Şerefiye, Akköprü, Yenimahalle, Bahçıvan ve Selimbey; diğer merkez ilçe Tuşba'daki Abdurrahman Gazi, Akköprü, İskele, İstasyon ve Seyrantepe Mahallelerinde yoğunluk göstermelerine rağmen dağınık bir halde yaşamaktadırlar. Talebin düşük ve mülk kiralama bedelinin uygun fiyatlı olduğu merkezin çevresinde bulunan bölgelerde göreceli yoğunlaşma hali söz konusudur. Van'da bu anlamda bütünüyle Afganlar ile anılan bir mahalle bulunmamaktadır. Getto veya etnik yerleşim bölgesi olarak Afganların ön plana çıktığı bir alandan bahsetmek yerine; birbirinden kopuk alanlarda, eşit olmayan yoğunluk derecelerine sahip ve çoğul göçmen

³⁰ Afganların yoğunluğunun dağınık şekilde bu mahallelerde olmasının en temel sebebi merkeze coğrafi yakınlığıdır. Farklı iş sektörlerinin ve sosyal imkanların sunulduğu bir yaşam alanı olarak ticari faaliyetlerden, sosyal ilişkilerden ve geleceğe dair planlamalardan istifade edebilmek amacıyla kent merkezinden Afganlar uzak kalmak istememektedir. Bu nedenle kent merkezine yürüme ya da toplu taşıma ile ulaşım açısından yakınlığı bulunan mahalleler tercih edilmektedir.

stratejilerine yanıt veren popüler alanların çeşitliliği dikkat çekmektedir. Çeşitliliğin bu kadar fazla olmasının temel sebebi göçmenlerin koşullarının ve stratejilerinin değişkenliğiyle ilgilidir. Toplumsal, ekonomik ve sosyal nedenlerle nispeten damgalanmış ve yoksul nüfuslara ev sahipliği yapan periferik ya da izole mahalleler Afganlar tarafından tercih edilmektedir. Afganların evlerinin konumunu belirleyen faktörlerin başında emlak fiyatları ve sosyal bağlarla birlikte istihdama erişilebilirlik gelmektedir. Ayrıca yapılan işlerin türü de konut tercihi konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Van kent merkezinde çalışanlar evleri ve iş yerleri arasındaki mesafenin yakınlığına önem göstermeye çalışmaktadır. İcra edilen mesleğe göre konut tercihinin lokasyonu değişkenlik gösterse de kent merkezinde istihdam alanı bulunduğu taktirde çeperde oturmak pek de istenilen bir durum değildir. Örneğin 3 yıldır Van’da yaşayan İlhami (Peştun, 37, E, Van) hemen apartmanın altında bulunan bir manav dükkanında çalışmaktadır. İsteddiği düzeyde ödeme alamamasına rağmen iş yerinin evine yakın olmasının ulaşım ve yeme-içme masraflarını ortadan kaldırdığı için tercih ettiğini belirtmektedir. Çok sayıda restoranın kent merkezinde bulunduğu gerçeğinden hareketle bu sektörde çalışanlar da kent merkezindeki mahallelerde yaşamak istemektedir. Dolayısıyla, çalışma yeri ve ikamet edilen alan arasında yakın bir ilişki vardır.³¹ Kiracılığın Afganlar arasında en yaygın konaklama biçimlerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda ortak kiracılık, bireysel/aile kiracılığı ve alt kiracılık ortaya çıkmaktadır. Yasal yollarla Van’da ikamet etmeyen ya da göçmen veya kaçakçılık ağları aracılığıyla konuta erişim sağlayan Afganlar arasında karşılaşılan konaklama biçimlerinden biri alt kiracılıktır. Ev sahibinin konutu bir başkasına kiralaması ve asıl kiracının da üçüncü kişilere evi kiralaması sonucunda gerçekleşmektedir. Mülk sahipleri bu tarz kiralama biçimlerine güvenlik endişesiyle pek sıcak bakmamaktadır. Zira, kimi durumlarda alt kiracılık şok evlerinin kullanımına aracılık eden bir sistem haline gelebilmektedir. Ortak kiracılık genellikle ev paylaşımı gibi durumlarda belirginleşmekte, bekar ve genç erkekler arasında yaygın bir hal almaktadır. Ailece yaşayanlar bu tarz bir uygulamayı tercih etmemektedir.

³¹ Saha araştırmasının kapsamını yalnızca Van kent merkezi oluşturduğu için diğer ilçelerdeki durum ele alınmamıştır. Ancak, Van’da hayvancılık faaliyetleri önemli bir geçim kaynağı unsuru oluşturduğu için çobanlık mesleği ön plana çıkmaktadır. Yerel halk tarafından pek tercih edilmeyen bu iş Afganlar tarafından yoğun bir şekilde icra edilebilmektedir. Van’ın kırsal alanlarında çoban olan Afganlar ulaşımın kent merkezine zor olması ve hayvanlarla sürekli ilgilenilmesi gerekliliğinden ekseriyetle çiftliklere yakın yerlerde yaşamaktadırlar.

Ancak, kente yeni gelen ve henüz kalacak bir yer bulamayan aileler geçici süre kendi akrabalarının ya da başka ailelerin yanında ikamet edebilmektedir. Aynı geniş aile içinde birkaç aile birimi tarafından konutların paylaşıldığı görülebilmektedir. Dolayısıyla, geniş veya çekirdek aile birimi tarafından barınma halleri değişken bir yapı sergileyebilmektedir. Bu bağlamda Afganistan’da yaşanan kriz Van’da çekirdek aile olarak bulunan bir ailenin yapısını beklenmedik bir anda etkileyebilmektedir. Eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşayan Ali’nin (Özbek, 34, Van) karşılaştıkları bu duruma örnek teşkil etmektedir:

“Kardeşim Afganistan’da devlet için çalışıyordu. Askerdi ve birçok operasyona da katıldı. Taliban devleti ele geçirincede ülkeden bir an önce çıkması gerekti. Orada annemle babamla yaşıyordu ve bakımlarıyla kendisi ilgileniyordu. Sonra hep beraber Van’a gelmek zorunda kaldılar. Şimdi aynı evde birlikte yaşıyoruz.”

Barınma için tercih edilen konutlar kırılgan ve güvencesiz olmasına rağmen kira ücretleri sebebiyle göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Yerel nüfusun arasında yaşayan göçmenler evlerin fiziki güvensizliği ve kendilerinin finansal güçsüzlükleri sebebiyle kötü koşullarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Afganların ikamet ettiği evlerin koşulları dikkate alındığında Van kent merkezinde yer alanlar genellikle apartmanlarda yaşamaktadır. Dış yapısı dikkate alındığında 3-4 katlı, oldukça eski, depreme karşı dayanıklılığı ve herhangi bir izolasyonu bulunmayan yönlerden meydana gelmektedir. Apartmanların iç yapısı ise elektrik, ısınma, yalıtım ve hijyen açısından son derece problemlidir. Bu nedenle Van’ın iklim koşulları göz önünde bulundurulduğunda sonbahar ve kış ayları göçmenler için çok daha zor geçmektedir. Kent merkezindeki bu binalar incelendiğinde apartman sakinlerinde etnik öbikleşme göze çarpmaktadır. Her ne kadar mahalle bazlı etnik öbikleşme görülmesi de bahsedilen binalarda büyük ölçüde Afganların az da olsa İranlıların varlığı göze çarpmaktadır. Dil yakınlığı sebebiyle Afganlar İranlılarla kolaylıkla etkileşim kurabilmektedir. Yerli halktan kimse bu apartmanlarda yaşamamaktadır. Apartman sakinlerinin sosyo-demografik profilleri dikkate alındığında ise büyük ölçüde ailece yaşadıkları göze çarpmaktadır.

İlk etapta barınma ihtiyacını karşılayabilecek herhangi bir yerde yaşama, ardından sosyo-ekonomik koşulların görece iyileşmesi sonucunda daha yaşanılabilir

mekânlara taşınma ve son süreçte çok karşılaşılan bir durum olmasa da satın alma³² durumu şeklinde genellikle doğrusal bir seyir izleyen barınma halleri yaygındır. Ancak, Afganların barınma halleri her zaman ileriye yönelik doğrusal bir çizgide değildir. Finansal krizler, istihdam olanaklarının kötüleşmesi, iş kaybı gibi ekonomik koşullar, eşlerin birbirinden ayrılması, yeni kişilerin dahil olması, evin geçimini sağlayan bireylerin gitmesi gibi aile durumlarındaki sorunlar, çeşitli sebeplerden dolayı hukuki statünün kaybedilmesi neticesinde göçmenlik durumundaki değişiklikler doğrusal seyri alt üst edebilmektedir.

“Eşim Avrupa’ya gitmek için bize bir miktar para bıraktıktan sonra Van’dan ayrıldı. Almanya’ya varmak istiyordu. Yolculuğun ne kadar süreceğini bilmek imkansızdı tabi. Yunanistan sınırında yakalandı ve Türkiye’ye deport edildi. Kendisinden aylarca haber alamadık. Parasız kaldık, evin kirasını ödeyemedik. Burada kardeşimin evi vardı. Onun yanına geçtik.” (Zehra, Özbek, 32, Van)

Kent merkezi dışındaki mahallelerde ikamet edilen evlerin yapısı incelendiğinde ise müstakil, bahçeli ve en fazla 2-3 katlı binaların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu evlerin önünde genellikle uzun duvarlar bulunmaktadır ve böylelikle hem daha güvenli olduğu hem de mahremiyetin muhafaza edildiği düşünülmektedir. Göçmenlerin konut kalıplarını anlamak, genellikle yalnızca yerleştikleri yerde bulundukları konutları değil, aynı zamanda menşe ülkelerinde geride bıraktıkları konutları da dikkate almayı gerektirmektedir. Afganistan’daki evlerin de müstakil, avluya sahip ve yüksek duvarlardan oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bu tarz barınma alanlarının Van’da yaygın bir şekilde ikamet edilen mekânlar olarak tercih edilme sebepleri daha anlaşılır hale gelmektedir. Ancak, bu yapılar genellikle doğalgaz imkanından yoksun kalmakta, sac ile kaplanan çatılardan oluşmakta ve briketlerden yapılmaktadır. Evlerin iç kondisyonu da oldukça sorunludur. Rutubet yaygın karşılaşılan problemlerdendir. Pencereler hayli eski olduğu için soğuğa karşı koruma ve ısıyı tutma işlevi göstermemektedir. Öte yandan, kimi evlerde mutfak tezgâhı ve dolapları dahi bulunmamaktadır. Duvarlarda ısı

³² Van’da mülk satın alma durumu Afganlar arasında pek yaygın değildir. 1980’li yıllarda Türkiye’ye gelen Özbek ve Türkmen soylu Afganların ve çocuklarının bir süre sonra vatandaşlık elde etmesi iş piyasasına rahat bir şekilde erişebilmeleri nedeniyle sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirmede önemli bir katkı sunmuştur. Bu şekilde gelenler ve düzensiz yollarla Türkiye’ye ulaşanlar arasında belirgin farklılıklar olmaktadır. Van’da konut sahibi olan Afganlar da ekseriyetle uzun yıllar önce Türkiye’ye gelen ve vatandaşlık elde eden kişilerdir.

yalıtımı ve doğalgaz imkânı olmaması sebebiyle kış mevsimlerinde yalnızca bir oda kullanılabilir. Ev birden fazla oda barındırsa bile ısıtıcı olarak tek soba kullanıldığı için yalnızca bir oda aktif kullanıma açılabilir. Saha çalışmasının 2022 yılında gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda Afganların kiraladığı konutların fiyatları ortalama 500 ila 1500 lira arasında değişmektedir. Bu fiyatlar piyasa koşulları dikkate alındığında makul gibi görünse de aslında konutların fiziki durumları ve iç yapısı ile birlikte düşünüldüğünde pahalı kalmaktadır.



Görsel 27. Afganların ikamet ettiği mahalle ve evlerden bir görünüm.

Açıklama: (a) Abdurrahman Gazi Mahallesi'nde yer alan ve birkaç Afgan ailenin oturduğu bir sokaktır. (b) Aynı mahallede bulunan bir Afgan ailenin evinin mutfağından çekilmiştir. Her iki fotoğraf da 5 Mart 2022 tarihinde çekilmiştir.

Afganların konutlara erişimleri genel olarak ele alındığında aslında sistematik bir istismarın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Konut için uygun olmayan mülklerin kiralanması, zorunlu evden çıkarmalar, yüksek kiralar, sahte gerekçelerle ani ve keyfi kira artışları gibi istismarlar sıklıkla karşılaşılan hususlardır. Bu bağlamda, Afganların bir yandan evlerindeki varlıklarının güvencesiz ve istikrarsız oluşu, diğer yandan da

belgesiz ya da birçok haklardan yoksun yabancılar olarak statülerinin onları son derece savunmasız ve kırılgan hale getirmesi “*çifte marjinallik halini*³³” dayatmaktadır.

4.1.1.3. Ev Sahipleri ve Komşular ile Kurulan İlişkiler

4.1.1.3.1. Yerleşmek

Afganların kente gelip yerleştikleri mekânların etrafında öncelikle diyalog kurdukları kişiler komşular ve ev sahipleri olmaktadır. Temaslar göçmenlerin bulunduğu mahalleye ve insanlara göre değişkenlik göstermektedir. Öncelikle kent merkezinin içinde bulunan mahallelerdeki beşerî faktörlere bağlı hareketliliklerin yoğun olması Afganların yerel halk ile kurduğu ilişkileri de etkilemektedir. Van’da 2011 yılında yaşanan deprem sonrasında kentsel dönüşüm projelerinin yaygın bir hal alması neticesinde inşaat sektörü canlılık kazanmıştır. Başta İpekyolu ilçesi olmak üzere Tuşba’da başlayan kentsel dönüşüm projelerine bağlı olarak eski yapılar yıkılarak yerine çok katlı apartmanlar inşa edilmektedir. Merkeze yakın olmak isteyen Afganların kiraladığı evler genellikle kentsel dönüşümle birlikte bloklar halinde kurulan sitelerin etrafında eski, tek katlı, genellikle bahçeye sahip yapılar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum da aslında hareketsizlik içinde hareketliliklerin yaşanmasını tetikleyen önemli bir gelişmedir. İçinde yaşadıkları alanlar konut güvencesizliğinin görüldüğü yerlerdir. Zira, ev sahiplerinin müteahhitler ya da inşaat şirketleri ile anlaşması ve parsel bazlı kentsel dönüşüm neticesinde yıkılmasına karar verilen konutlardan Afganlar çıkmak zorunda kalmaktadır. Aslında geçmişte düşük rant alanı olarak belirginleşen ve Afganların bu nedenle tercih ettiği yerleşim alanlarının hızlı bir dönüşüme uğrayarak prestij kazanması kent içi hareketliliklerini önemli oranda tetiklemektedir.

“Biz ilk geldiğimizde Şerefiye Mahallesinde oturuyorduk. Oradaki evimizden memnunduk. Evin bahçesi vardı ve sakin bir sokakta olması bizim için iyiydi. Bir gün ev sahibimiz geldi ve evden çıkmamız gerektiğini söyledi. Yıkılıp yerine yüksek binalar yapılacaktı. Sonra taşınıp İskele Mahallesine geldik.” (Hacer, Özbek, 26, Van)

Dolayısıyla, ev değiştirme hali hem Afganların hem de oturulan konutların profilinden dolayı Van’da yaşamlarını sürenler arasında sıklıkla karşılaşılan sosyo-ekonomik bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşananlar başka yönüyle ele

³³ Bu kavram yazar tarafından Sayad’ın (1999) ‘çifte yokluk’ ifadesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

alındığında, Afganistan’da başlayan yerinden edilmenin mekânsallığı neo-liberal ekonomi politikalarının yarattığı rant hırsıyla birleşince Van’da da varlığını devam ettirmektedir. Kentsel dönüşümün bütüncül bir şekilde gerçekleşmemesi, parsel parsel yapılması neticesinde Afganların yaşadığı mahalleleri dağınık hale getirmektedir. Aynı zamanda Afganlar sosyo-ekonomik durumları sebebiyle çıkarıldıkları evlere benzer fiziki koşullara sahip konutlara geçmektedir. Orada dönüşüm projeleriyle yıkılacağı güne ya da ev sahibinin talep ettiği kira bedelini karşılayamayacak hale gelinceye kadar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla tüm bu dinamikler aslında Afganların Van’da sürekli ev değiştirme halini zorunlu kılmaktadır.

“Gelir gelmez burada Afgan ailenin yanına yerleştik. Sonra onlar bize başka bir ev ayarladı. Evin durumu hiç iyi değildi. Ama kiralamaktan başka da seçeneğimiz yoktu. Van’da Afganlar geldiğinde en ucuz tutabilecekleri yer neresiyse oraya yerleşiyorlar. Onlar da genellikle iyi durumda olmuyor, merkezin etrafında dağınık yerlerde bulunuyor. Buralılar da o evlerde oturmak istemiyor zaten. Hangi evde ne kadar süre kalacağımız ev sahibine bağlı. Eğer başkasına satarsa ya da yıkılırsa biz çıkmak zorunda kalıyoruz. Mesela 2 yıl içerisinde biz bugüne kadar Akköprü, Abdurrahman Gazi ve Şerefiye Mahallelerindeki evlerde yaşadık. Bu evde ne kadar otururuz bilmiyorum...” (Şaban, Özbek, 37, Van)

Kiralık evlerde yaşayan ve yerinden edilmiş kişiler bugün gelip yarın giden yabancılar olarak nitelendirilmektedir (Brun, 2016). Bu anlamda yersizyurtsuzlaşmanın yeniden yaşanmaması için yeterli güce ve kaynağa sahip olamayan Afganlar için hareketlilik hiçbir zaman sona ermemekte, gel-git sirkülasyonu devamlılık arz etmektedir. Yalnızca değişen hareketliliğin niteliği, hızı ve coğrafi mesafesi olarak ortaya çıkmaktadır. Hareketlilik bu nedenle her zaman sınır ötesi bir hal alamamakta, maruz kaldıkları yasalara ve sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak kent içinde sınırlı kalmaktadır. Köken ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ve sığındıkları ülkede hayat kurmaya çalışan bu insanların kentte karşılaştıkları barınma sorunlarının süreklilik arz etmesi sebebiyle evden uzakta yeni bir ev kurmayı güç hale getirmektedir. Kentle kurulan ilişkiler de aslında bu gelişmeler bağlamında gerçekleşmektedir. Afganlar kentte yer alabilmek için kendilerini sürekli çevrelerine bağlamaya çalışmaktadır. Hemşehrilik üzerinden kurulan sosyal bağlar göçmen konutlarının tespit edilmesinde ve kiralanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

Ev sahipleri ile kurulan ilişkiler öncelikle değerlendirildiğinde, Van’da bir yıllık ya da ev sahibinin ikna olması durumunda altı aylık konut kira bedelinin peşin ödenmesi yaygın bir uygulamadır. Herhangi bir sözleşme³⁴ imzalamadan konut kiralayan Afganlar ev sahibiyle olası bir anlaşmazlık durumunda peşin ödedikleri kira bedelini geri alamadan kapı dışarı edilebilmektedir. Dahası, ev sahipleri göçmenlerin kırılgan koşullarından faydalanarak mülklerini onlara daha pahalıya kiralayabilmektedir. Eğer ki mülkü kiralamak isteyen göçmenlerin herhangi bir belgesi bulunmuyorsa kira bedeli normal fiyatın iki ila üç kat üzerine çıkabilmektedir. Afganların talep edilen fiyatları kabul etmek dışında pek seçenekleri olmadığı düşünüldüğünde bu sömürü ilişkisi bir süre devam etmektedir. Zira ev sahipleri mülklerinden çıkanların yerine kısa sürede geçebilecek ve onlardan daha fazla kira ödeyebilecek kişileri kolaylıkla bulabilmektedir. Göçmenleri kiracı olarak kabul eden ev sahipleri, hem daha fazla kira getirisi elde edebilmekte hem de yerli halkın kabul etmeyeceği evlerin bakımsız koşullarını düzeltme masrafına girmemektedir. Bu anlamda göçmenlerin kaldıkları konutlarla alakalı tadilat ve tamirat taleplerine ev sahipleri ilgisiz bir tavır sergilemektedir. Afganlar ekonomik imkanları el verdiği taktirde evin fiziki koşullarında onarıma ya da yenilemeye gidebilmektedir. En sık karşılaşılan durumlardan biri normalde ev sahibinin yapması gereken boya işinin evi yeni tutmasına rağmen Afganların üstlenmesidir. Diğer yandan, rutubetli odaların tadilatı ya da demirbaşlarla ilgili sorunların çözümünde de sorumluluk göçmenlere yüklenmektedir. Bazı durumlarda Afganlar kira bedelinin artırılacağı kaygısıyla evin koşullarının tamamen iyileştirilmesinden kaçınmaktadır. Van’a 2019 yılında gelen Volkan (Peştun, 42), apartmanı kiraladıktan sonra şofbenin bozuk olduğunu fark etmesi üzerine ev sahibi tarafından onarılmasını talep ettiğinde olumsuz sonuçla karşılaştığını ifade etti. Onarımını gerçekleştirdikten sonra eve dair bütün sorunlarla kendisinin baş ettiğini ve ev sahibinin bütünüyle masraftan kaçındığını aktardı. Ülkede yaşanan enflasyonist ortamın konut fiyatlarına önemli düzeyde yansması sonucunda 500 Türk lirasına kiraladığı apartmanın birdenbire 1500’e çıkartılması karşısında çaresiz halde ödeme yapmak zorunda kaldığını belirtti. Volkan’ın evi incelendiğinde

³⁴ Afganlara kiralanan konutlarda sözleşme yapılması ev sahibi tarafından istenilen bir durum değildir. Ev sahibinin kira bedelini istediği oranda yükseltmesi ya da evden aniden çıkarabilme “özgürlüğüne” sahip olması sözleşme oluşturmak istememesinin esas nedenleridir. Göçmenler de bu konudaki kırılganlığı ve zaten zor olan konuta erişimleri sebebiyle kira kontratı noktasında ısrarcı davranamamaktadır.

yerdeki döşemelerin kalktığı, pencerelerden soğuk sızdığı, odaların bazılarında dış yalıtımın sorunlu olması sebebiyle rutubet bulunduğu gözlemlenmiştir. Tüm bu sorunlar ev sahibi tarafından bilinmesine rağmen evden çıkarılacak göçmenlerin yerine yedek göçmen ordusu bulunduğu için çözüme kavuşturulmamaktadır. Mülk sahiplerinin istediği zaman onları evlerinden çıkarma gücüne sahip olmak hem göçmenlerin konut güvencesizliğinin hem de kira gelirinde maksimum geliri elde etmenin önemli yansımasıdır. Dolayısıyla, Afganlara mülk kiralamak, özellikle çok yüksek kiralar, son derece olumsuz fiziki şartlar ve acımasız bir şekilde evden çıkarmalarla karakterize edilen eşitsiz bir ilişkiye hatta sömürüye yol açabilmektedir.



Görsel 28. Afganların evlerinin içinden çeşitli görünümeler.

Açıklama: (a), (b) ve (c)'deki fotoğraflardan anlaşılacağı üzere Afganlar yemeklerini yerde yemektedir. Van'da yaşadıkları konutların büyük bölümü sobalı evlerdir (d).

4.1.1.3.2. Komşular

Komşular ile kurulan ilişkiler ise son derece değişkendir. Van kentinin 1990'lı yıllarda zorunlu göç kapsamında iç göçlerden etkilenmesi ve hem kent kırsalından hem de bölgedeki yakın kentlerden göç alması sebebiyle aslında yerinden edilme hadiselerine uzak kalmadığı ifade edilebilir. Bu durum Afganların yaşadığı

mekânlarda kurdukları ilişkilerin seyrini olumlu etkileyen bir kent ve göç hafızasıdır. Afganlar kente ilk geldiklerinde ve sığındıkları konutlarında karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için başta hemşerileri olmak üzere yakınlarında bulunan yerel halktan destek almaktadır. Sırt çantalarından başka eşyaları olmayan ve kentte sıfırdan bir yaşam kurmak zorunda kalan insanların evlerindeki eksiklerin giderilmesinde daha önceden gelen Afganlar ve kiraladıkları konutun yakınında bulunan komşular yardımcı olmaktadır. Eşyalar genellikle daha ekonomik olması sebebiyle ikinci el ürün satan dükkanlardan alınmaktadır. Bu doğrultuda buzdolabı ve çamaşır makinesi gibi beyaz eşyalar başta olmak üzere ihtiyaç duyulan halı, minder, yatak ve mutfak malzemelerinin temin edilmesi sağlanmaktadır. Burada kültürel dinamikler konutlardaki eşya kullanımını ciddi düzeyde etkilemektedir. Örneğin, Afganların büyük bölümü yemek masası kullanmayı tercih etmemekte, sofraya bezi kullanarak yemeklerini yerde tüketmektedirler. Bu geleneğin dayanak noktası dini motivasyonlardır. Hz. Muhammed'in yemeklerini yer sofrasında kurarak tüketmesine bağlı olarak Peygamberin uygulamasını devam ettirmek tavsiye edilen bir davranış olarak süregelmiştir. Dolayısıyla, Afganistan gibi İslam'ın etkisini gösterdiği coğrafyalarda bu durum yaygın bir alışkanlık haline gelmiştir. Bununla birlikte, Van'ın iklimi göz önünde bulundurulduğunda yılın yarısından çoğu kış koşullarında geçtiği için evlerde belirgin olarak ön plana çıkan eşyalardan biri de sobadır. Doğalgazın bulunmadığı konutların daha ekonomik kira fiyatlarına sahip olması sebebiyle Afganlar sıklıkla bu tarz evleri tutmaktadır. Ayrıca ev içinde kanepe kullanımı yok denecek kadar azdır. Minderler oturma odasının büyük bölümünü kuşatmaktadır. Bu hem yerde oturarak yeme-içme geleneğinden hem de çok sayıda misafir geldiği zaman ağırlama konusunda kolaylık sağladığından kullanılmaktadır. Bu yönleriyle ev içinde yoğun bir eşya kullanımı söz konusu olmadığı için komşular ve diğer yakınlar tarafından evin döşenmesi büyük masrafları gerektirmemektedir.

4.1.1.3.3. Yerel Halk ile Komşuluk Gerilimleri: Afganların Daha Az Kabul Görmesi

Anlaşılabileceği üzere yerel halkın göçmenlere yönelik tutumu daha misafirperver ve dostane bir çizgideyken 2021 yılından itibaren tavırlarda değişim yaşanmaya başlamıştır. Göçmenleri günah keçisi haline getiren ekonomik kriz, hükümet karıştırlığının yükselişi, çeşitli sosyal medya platformları aracılığıyla yaratılan kültürel

endişeler, göçmen karşıtlığı üzerinden politika üreten siyasi partilerin ifadeleri bütünüyle ülkedeki göçmenlere yönelik algıyı etkilemiştir (Balta, vd., 2022). Van’da bulunan Afganlar da yerli halkın davranışlarının değişimini hissetmeye başlamıştır. 2017 yılından beri Van’ın farklı mahallelerinde yaşamayı deneyimleyen Fatma’nın (Özbek, 32) karşılaştığı tavırlar aslında durumu özetler niteliktedir:

A: Van kenti hakkında ne düşünüyorsunuz?

B: Gelmeden önce hiçbir şey bilmiyorduk. Eşim ve çocuklarımla birlikte buraya ulaştığımızda bize burada kimlik³⁵ verdiler. Önce bir Afgan ailenin yanına yerleştik. Orada bir hafta kaldıktan sonra bize bir ev ayarladılar. Çok iyi değildi ama en azından başımızı sokacak bir çatımız olsun diye kalmaya karar verdik. Şehirle bu şekilde tanıştık.

A: Burada sizi insanlar nasıl karşıladı?

B: İlk geldiğimizde evimizde hiçbir şey yoktu tabi. Mahalledeki komşular sağ olsunlar bize evlerindeki eşyalarını getirmeye başladı. İhtiyaçlarımızı sordular. Halı, tabak, çanak gibi şeyler geldi. Birisi mesela buzdolabı getirmişti. Çocuklarımıza kıyafet getirenler oluyordu. Erzak getiren çok oldu mesela. Önceden gelen Afganlar da ucuza eşya alabileceğimiz yerleri gösterdi. Kullanılmış bazı eşyalar aldık. Bu şekilde yavaş yavaş evin düzenini kurduk.

A: Peki şu anda (2022) size karşı davranışlar ne durumda?

B: Valla açıkça ifade etmek gerekirse insanların tutumu çok değişti. Korona hastalığından sonra her şey çok pahalılaştı. Geçim sıkıntısı herkesin derdi olmaya başladı. Buradaki insanlar da bizi suçlamaya başladı. ‘Suriyeliler, Afganlar geliyor diye ev fiyatları arttı, insanlar sizin yüzünüzden iş bulamıyor’ demeye başladılar. ‘Ne işiniz var burada? Ülkenize geri dönün’ cümlesini duymaktan artık bıktık. Zaten ülkemiz düzgün olsa kim başka bir yerde yaşamak ister ki...

Misafirperver tutumuyla bilinen Van kentinde dahi göçmen karşıtlığının hissedilmesi sonucunda komşuların Afganlara yönelik davranışlarında önemli değişimler saptanmıştır. Özellikle gençler arasında kamusal alanların kullanımıyla ilgili olarak zaman zaman fiziksel şiddete uzanan kavgalar çıkabilmektedir.

“Biz parkta kendi aramızda (Afganlar) top oynuyorduk. Sonra birkaç kişi yanımıza geldi. ‘Burada biz oynayacağız, siz oynayamazsınız’ dedi.

³⁵ Afganlar uluslararası koruma statüsüne sahip olma durumlarını genellikle kendilerine “kimlik” verilme şeklinde ifade etmektedir. Kimliğin Türkiye Cumhuriyet vatandaşlığı ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Sadece yasal olduklarını ve kendilerinin yaşadıkları ülkede meşru kabul edildiklerini dile getirmek için bu kelimeyi kullanmaktadırlar.

Biz de itiraz ettik ve oyunumuza devam etmek istedik. Sonra kavga çıktı, birbirimize girdik. Etraftaki büyükler ayırdı.” (Fatih, Tacik, 16, Van)

“Önceki evde bir kadın komşumuz vardı. Benimle iyi anlaştığını düşünüyordum. Birbirimizle epey de yakın olduk. Eve sürekli gelip gidiyordu. Meğer evi incelemek için geliyormuş. Ev sahibi bizi bir süre sonra çıkardı. Daha sonrasında benim komşum olan kadının ailesiyle o eski taşındıklarını öğrendim.” (Zehra, Özbek, 32, Van)

Olumsuz örneklerin varlığı bir kenarda tutulduğunda belirgin olarak göçmenlere yönelik iyi tavırlar sergileyenler de yer almaktadır. Saha çalışması sırasında bizzat şahitlik edilen durumlardan biri de komşuların hatta zaman zaman ev sahiplerinin Afganlara çeşitli maddi yardımlarda bulunmasıdır. Başta yiyecek, kıyafet ve eşya gibi ayni yardımların dışında nakdi destek de sunulabilmektedir. Göçmenlere iyi tavırlar sergileyen insanların temel motivasyonları genellikle dini faktörler olmakta ve onlarla empati ilişkisi geliştirmeye çalışmaktadırlar. *“O kişilerin yerinde bizler de olabilirdik. Yarın ülkemizin halinin ne olacağını bilmiyoruz. Hepimiz Müslüman kardeşiz. Birbirimizi koruyup kollamamız gerekiyor.”* 6 kişilik Afgan bir ailenin yaşadığı yerin sahibi kirayı ödeyemedikleri taktirde onlara yardımcı olduğunu, erkeğin düzenli bir işi olmadığı için eve gıda desteğinde bulunduğunu ve etrafındaki kişilerden de onlar için zaman zaman para topladığını belirtmiştir. Bunun yanında önceden iç göç tecrübesi olan kişilerin Afganların karşılaştığı güçlükleri daha iyi anladığı görülmektedir.



Görsel 29. Van'da Afganların yaşadığı çeşitli konutlarda görünüm.

Açıklama: (a) Vali Mithat Bey mahallesinde Afgan bir ailenin kaldığı tek katlı konut. Fotoğraf 15 Mart 2022 tarihinde çekilmiştir. (b) Şerefiye mahallesinde Afgan bir ailenin kaldığı derme çatma ev. Fotoğraf 22 Mart 2022 tarihinde çekilmiştir. (c) Bahçıvan mahallesinde yoğunlukla Afgan ailelerin yaşadığı bir apartman. Fotoğraf 22 Mart 2022 tarihinde çekilmiştir. (d) Ali Paşa mahallesinde Afgan ailelerin yaşadığı bir başka apartman. Fotoğraf 18 Mart 2022 tarihinde çekilmiştir.

4.1.2. Van'da Afgan Olmak: Şehir Pratikleri ve Yerel İşgücü Piyasasına Uyum

Kentsel mekânlarda yaşam aslında çok biçimli bağlantıları kapsamaktadır (Segaud, Brun & Driant, 2002). Yaşamayı toplumsal alana yerleştiren Henri Lefebvre (2000), onu bireyin topluma katılımı olarak kabul etmektedir. Kentsel yönleriyle bir topluma dahil olma deneyimi ve aynı zamanda kentsel mekân aracılığı ile dünyaya dahil olma durumu kentteki yaşam mücadelesinin temel motivasyonudur (Gervais-Lambony, 2004). Bu doğrultuda yerleşme bireysel aktörlerin mekânsallığı ve aktörlerin yaşam alanlarını düzenleme kabiliyeti olarak ön plana çıkarken, habitat ise bireylerin ve grupların yaşam alanlarının mekânsal organizasyonu olarak tanımlanmaktadır (Lussault & Lévy, 2003). Sosyal coğrafyanın kalbinde yer alan yaşamak, bireysel aktörler tarafından deneyimlenen ve temsil edilen pratiklere, mekânlara ve onların mekânı temsil etme yeteneklerine bakmaktadır. Bireylerin

yaşama biçimlerini dikkate almak, öncelikle mekânsal pratikleri yani algılanan mekânları (Lefebvre, 2000) ya da yaşam alanlarını ön planda tutabilmek için konut alanının ötesine geçmeyi gerektirmektedir.

Kentsel gelişmişlik düzeyleri, modeller, değerler ve baskın ideolojiler insanların yaşam biçimlerinin bir parçası olan mekânsal pratiklerini etkilemekte ve onlarla iletişime girmektedir. Genellikle sınırlı ekonomik kaynaklara ve güvencesiz statüye sahip yabancılar olarak göçmenler kentsel mekânda ciddi kısıtlamalara tabi olan yaşam biçimleri geliştirmektedirler. Kendilerine ait olmayan bir mekâna yerleşen göçmenler, kendilerini başkalarının mekânlarına sokmakta ve burada yeteneklerini, bilgilerini, emek güçlerini, eşitsiz olan sosyal, finansal ve mekânsal sermayelerini kullanarak kendilerine bir yer inşa etmeye çalışmaktadırlar. Kente yaşamlarını sürdürme mücadelesi veren göçmenler kentsel alanda yaşadıkları yerleri, daha önce yaşadıkları veya uğradıkları diğer yerlerle ilişkilendirme eğilimi taşımaktadırlar. Örneğin, Van’da yaşayan Afganların bazıları kentin dağlık yapısını ve iklimini Kabil’e benzetmiştir.

4.1.2.1. Kısıtlamalar Karşısında Görünmezlik: Kamusal Alanda Afganlar

Kentsel mekânda göçmenlerin kademeli olarak yerlerini kazanmalarını sağlayan bir müzakere süreci yaşanmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin konut dışındaki yaşam biçimleri esas olarak kamusal alanda ele alınmalıdır. Kamusal alan ile hem kamusal statüye sahip (özel hukuk kapsamında bir kişiye ait olmayan parklar, yeşil alanlar, açık hava spor tesisleri) hem de özel statüye sahip olabilen (bakkal, restoran, telefon dükkanları, kuaförler, düğün salonları vs.) yerler çeşitli sosyal aktörlerin kendi ev ortamları dışında bir araya gelmesine olanak tanıyan ortak alanlar (Lussault & Lévy, 2003: 333-339) şeklinde değerlendirilmektedir. Kentsel kamusal alanların temel özelliği herkes için erişilebilir olmasıdır. Bu erişim eşitliği bakımından aslında bir nevi düzen ilkesidir (Joseph, 1998: 119). Sokaklar ve caddeler de kentsel kamusal alanın simgesi, “kentin olmazsa olmazı” ya da “eşanlamlısı” (Brody, 2005), yabancıların birlikte var olduğu (Berthomière, 2012), benliğin sahnelendiği (Goffman, 1973) ve günlük olarak orada gerçekleşen bir dizi düzenleme tarafından üretilen barışçıl ya da çatışmalı sosyal ilişkilerin kurulduğu bir alan olarak kabul edilmektedir (Joseph, 1998). Bu bağlamda dükkanlar, restoranlar, alışveriş merkezleri, pazarlar vb. farklı

derecelerde erişilebilirliğe sahip olması bakımından göçmenlerin kente tutunma stratejilerinde önem taşımaktadır.

Konutların ekseriyetle iyi koşullara sahip olmaması aslında Afganların dışarı çıkma eğilimini perçinlemektedir. Kentteki kamusal alanların kullanım sıklığı günün saatine, istihdam edilen mesleklerin günlük yoğunluğuna, mevsimsel değişimlere (yaz/kış) ve resmî tatillere bağlı olarak değişmektedir. Kimi zaman belgesiz ve çoğu zaman çeşitli faktörler sebebiyle baskı altında olan Afganlar, varlıkları serbest piyasada arzu edildiği ancak genellikle haklar bakımından ihmal edildiği ve sosyal ayrımcılığa uğradığı toplumlarda mekânla yetinmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Afganların kamusal alanda iki etkileşim biçimi ele alınmaktadır. İlk olarak göçmenlerin kamusal alanda görünürlüğünü sınırlandıran, çoğu zaman geri çekilme, saklanma ve kendilerine yabancı olanlardan kaçma eylemleriyle ortaya çıkan görünmezlik halleri ele alınacaktır. Ardından Van’da etnik kaynaklardan istifade etme, düğüm noktaları ve göçmen ağlarını inşa eden ve güçlendiren ilişkiler değerlendirilecektir. Bu ilişki biçimlerini oluşturan mekânsal pratikler sosyal yaşamın farklı alanlarına, çeşitli durumlarına ve göçmenlerin kentte yürüttüğü stratejilerin değişik anlarına karşılık gelebilmektedir. Bir başka ifadeyle, göçmenlerin ayrımcılık ve dışlanma biçimlerine karşı tavırları, kaçınma veya etnik kümelenme pratikleri ve aynı zamanda uyum süreçleri, barışçıl birlikte yaşama halleri veya yerliler arasındaki etkileşimleri Van’daki yaşam dinamiklerini yansıtan temel unsurlar olmaktadır.

Görünürlük her şeyden önce başkalarının bakışlarına maruz kalma halidir. Bireyler kendilerini başkalarının bakışlarına maruz bırakmamayı tercih edebildikleri gibi bu bakışlardan mahrum da kalabilirler. Aslında görünürlük ve tanınma birbiriyle yakından ilişkilidir. Tanınma kavramı ile aktörler başkalarıyla ilişkilerinde formüle ettikleri beklentilerin doğrulanmasına yönelik hareket etmekte ve benlik algılarını oluşturmaktadır. Böyle bir ilişki, aktörlerin karşılıklı görünürlüğünü ve beklentilerine başkalarına ifade edebilmelerini gerektirmektedir. Görünmez bir aktör, en başından itibaren özneler arası ilişkiden dışlanmakta ve etkileşimde katılımcı olarak görünmemektedir (Voirol, 2005). Dolayısıyla görünürlük tanınma mücadelesinin bir önkoşulu olmakta, görünürlüğün olmadığı yerde tanınmaya da yer kalmamaktadır (Honneth, 2006). Aktarılan bu kavramsal çerçeve belirli yerlerde ve belirli zamanlarda belirli göçmenlerin görünmezlik alanlarını ve biçimlerini anlamak için önemli bir araç

sunabilmektedir. İster gönüllü isterse de zoraki olsun, görünmezlik aslında bireyin yaşadığı alanda bir yeri olmadığı anlamına gelmektedir. Zira, kendilerini görünmez kılarak yaşadıkları mekândan çıkarırlar ya da dışlanırlar. Görülemedikleri için de herhangi bir tanınmadan da faydalanamazlar. Bu çerçevede Van’da yaşayan Afganların görünmezlik stratejisini benimsemelerinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; geldikleri bölgelere aşına olamamak, yaşadıkları şehirde uygulanan sınır dışı politikaları ya da düşmanlarının ulaşacağı endişesiyle korkmak, gerekli araçlardan, finansal imkanlardan ve becerilerden yoksun olmak, yasal statü eksikliği veya belgesiz olmak şeklindedir. Stratejiler beraberinde kısıtlayıcı hatta kentsel alanlarda hareketliliği daraltıcı bir yaşamı beraberinde getirmektedir. Bazı çalışanların işyerleri dışında kentin imkanlarından faydalanmaması, belgesiz Afganların sınır dışı edilme korkusuyla hareketliliklerini asgari düzeye indirmesi, Afganistan’dan ulaşabilecek düşmanlara fark edilme korkusuyla kendini ev hapsinde tutması gibi durumlar Van’da görünmezlik stratejisine dair önemli hadiselerdir.

Van’da Afganlar hem uluslararası hem de ulusal turistlerin uğradığı ve şehrin kalbi olarak değerlendirilen sembolik alanlarda genellikle görünür değildir ve bu mekânlar nadiren kullanılmaktadır. Afganların bu tarz alanlarda görünür olmayışı veya bir başka ifadeyle yoklukları farklı şekillerde gerekçelendirilebilmektedir. Katılımcılara İranlı turistlerin ve yerlilerin yoğun olarak uğradığı ve Cumhuriyet Caddesinde bulunan Van AVM’ye gidip gitmediklerini sorulduğunda aslında verilen cevaplar kamusal alanlardaki görünmezliklerinin gerekçesini ortaya koymaktadır:

“Orada yapacak bir şeyimiz yok.” (Ali Rıza, Hazara, 22, Van)

“Oraya gitsek kiminle vakit geçireceğiz, kimseyi tanımıyoruz, insanlar bizi nasıl karşılayacaklar bilmiyoruz.” (Zehra, Özbek, 32, Van)

“Çalışmaktan gezmeye zamanım kalmıyor ki.” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

“AVM’ye hiç gidemedim. Gitsem ne yapacağım? Bir şey satın alacak kadar param yok.” (Muhammed, Özbek, 27, Van)

Aslında Afganların ifadelerinden anlaşılacağı üzere birini görmeye gitmek, gidilen yerde alışveriş yapmak, tanınmama halinin tuhaf karşılanmayacağını beklemek kentsel mekân kullanımlarının nedenlerini de açığa çıkarmaktadır. Kamusal alanın bir bölümünde nasıl algılanacağını bilmemek aynı zamanda kentin gündelik pratiklerinin

en dinamik ve canlı bir şekilde yaşandığı mekâna ilişkin yabancılaşmaya da işaret etmektedir. Öte yandan, Afganlar kendilerine yönelik tavrın ne olacağına yönelik korku ve güvensizlik halinin yanında kimilerinin dil bariyeriyle karşılaştığı göz önünde tutulduğunda günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri gerekli alanların dışına çıkmama yolunu tercih ettikleri açığa çıkmaktadır.

“Türkçem çok iyi değil. İnsanlar konuşurken pek anlayamıyorum. Mesela bu yüzden pazara, dükkanlara falan girmek istemiyorum. Çocuklarım yanımda olduğunda kendimi biraz rahat hissediyorum. Onun dışında tedirginim. Yabancı olduğumu anlamalarını istemiyorum.” (Aysun, Peştun, 43, Van)

“Kalabalık bir caddede yürürken sanki insanlar (yerliler) bana bakıyormuş gibi düşünüyorum. Biliyorum aslında bana bakmadıklarını ama yine de rahatsızlık duyuyorum. O yüzden çok kalabalık yerlere girmeyi sevmiyorum.” (Zehra, Özbek, 32, Van)

Göçmenlerin merkezi alanlardan kendilerini dışlama süreci söz konusudur. Bu süreç genellikle yeni gelenlerde gözlemlenirken, dil öğrenemeyen ve kendini sürekli kentte yabancı olarak görenlerde de hakimdir. Kamusal alanda hareket etme ve davranış sergilemeye yönelik eksiklik söz konusudur. Ancak, bu dışlama yalnızca Afganların kendileri tarafından yapılmamaktadır. Yerel halk tarafından da kamusal alandan bir dışlama söz konusu olabilmektedir. Bu durum Afganlara yönelik rahatsız edici bakışlardan sözlü ve fiziki saldırganlığa kadar gidebilmektedir. Bulundukları kamusal alanlarda hoş karşılanmadıkları anlamına gelen çeşitli tutumlarla yüzleşebilmektedirler. Afganların kentsel mekânda görünmezliğine yol açan ve hareket kabiliyetlerini kısıtlandıran diğer faktörler yeni gelme hali, yaş durumu, kentsel alanlara coğrafi uzaklıkları ve ulaşım araçlarına sınırlı erişimleridir. Evlerinin etrafındaki yerel çemberin dışında kalan diğer yerler hakkında çok az bilgiye sahiptirler. Kaybolma korkusu, yaşadıkları mekânın ötesine geçme konusunda çekingenlik ya da kentsel alanlarda hareketliliği motive edecek nedenlerin pek bulunmaması, ekonomik koşulların son derece sıkıntılı olması, kent yaşamına alışkın olmama hali tercih edilen görünmezliğin arka planını göstermektedir.

Tahar'da geçimini çiftçilik ile sağlayan ve Haziran 2022 yılında oradan ayrılarak Van'a gelen Özbek kökenli Mecit'in kentteki yaşamı bütünüyle görünmezlik üzerine kuruludur. 69 yaşında ayağından engelli olmasına rağmen kaçakçılara ödediği yüksek miktar sebebiyle çok yol yürümek zorunda kalmamış ve düzensiz bir şekilde

Türkiye-İran sınırını geçerek Van'a ulaşmış. Henüz yasal statüye sahip olmadığı ve belgesiz şekilde Van'da yaşadığı için evin yakınlarında gezinmek dışında kentsel alanda herhangi bir faaliyet yürütememiş. Yeniden Afganistan'a sınır dışı edilme endişesi hareketliliğini kısıtlayan önemli bir faktör olmuş. Van'da bir akrabasının yanında geçici olarak kalmaktaydı ve onun da kaçakçı gibi algılanmamasını istediği için evden pek dışarı çıkmamayı tercih etmekteydi. Aradan geçen birkaç ay sonra Van Göç İdaresi Başkanlığının kendisine uluslararası koruma statüsü vermesiyle birlikte sınır dışı edilme korkusu ortadan kalktı. “Geçici hapsedilmişlik” hissi statüsünü aldıktan sonra da aslında devam etmekteydi. Zira, ayağından engelli ve yaşının ilerlemiş olması, Türkçeyi bilmemesi ve ekonomik koşullarının iyi düzeyde olmaması nedeniyle genellikle evin avlusunda ve akrabalarının evlerini ziyarete giderek vakit geçirmekle hareketliliğini kısıtlandırmak zorunda kalmaktaydı. Ayrıca Afganistan'da yaşadığı bölge kırsal bir alan olduğu için kent yaşamına da alışmakta güçlük çekiyordu. İhtiyaçlarının karşılanması için genellikle akrabaları ya da onların çocuklarından destek almaktaydı. Yalnızca Çarşamba³⁶ günleri toplu taşımayı kullanarak Van Göç İdaresi Başkanlığına gittiğini söyledi. Başkanlığın kent merkezine uzak olması sebebiyle ulaşım araçlarının Afganlar tarafından kullanılması zorunlu bir hal almaktadır.

4.1.2.2. Van'da Afgan Olarak Çalışmak

İş piyasası da Afganların görünürlüğünü kısıtlayan önemli dinamikler arasında yer almaktadır. İkamet ettikleri yerde çalışanlar zaten kentte büyük ölçüde görünmez kalmaktadır. Evden emek gücüyle çalışan kişiler kenti tanımak için çok az imkana ve bilgiye sahiptir. Genellikle kadınlar bu tarz iş modelinde yoğunluk göstermektedir. Özellikle de terzilik alanında Afgan kadınların varlığı dikkat çekmektedir. Van'daki çeşitli yerel tekstil mağazaları ürünlerini daha ucuza üretebilmek adına terzilik mesleğini icra eden kadınların emeğinden istifade etmektedir. Kadınlar evde bulundurdıkları dikiş makineleri aracılığıyla kendilerine verilen kumaşlardan başta pantolon olmak üzere elbise, şalvar, gömlek gibi ürünlerin dikilmesini sağlamaktadır. Üretilen parça başına ücret ödendiği için kadınlar ev içi faaliyetlerinde vakitlerinin

³⁶ Uluslararası koruma başvuru sahibi olanların Göç İdaresi Başkanlığı tarafından uygulanan imza yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda Van'daki uygulamaya bağlı olarak belirtilen statüye sahip olan ve 18 yaşını doldurmuş Afganların her çarşamba günü imza atması gerekmektedir. Reşit olmayan bireylerin yerine yasal temsilcileri imza atmaktadır.

büyük bölümünü bununla harcayabilmektedir. Kimi zaman işveren ve Afgan kadınlar arasında ücretlerin ödenmesi konusunda gerginlikler ve mağduriyetlerle de karşılaşılabilir. Patronlar kadınların hak ettiği ücretin altında ödeme yapmakta hatta kimi zaman ödeme dahi yapmamaya çalışmaktadırlar. Yaşadıkları tavra karşı direnç gösteren Afgan kadınların bir kısmı ödemelerini alabilirken emekleri boşa çıkanlar da olabilmektedir. Perde üretimi yapan yerel bir mağazaya terzilik yapan Zehra'nın karşılaştığı haksızlığa karşı direnç göstermesi önemli bir örnektir. Sipariş verilen ürünleri evindeki makinesiyle hazırlaması ve üzerinden birkaç ay geçmesine ve defalarca parasını talep etmesine rağmen hak ettiği miktarı vermeye gönüllü olmayan patronunun dükkanına giderek duruma itiraz etmiş. Patronun işlerin yolunda gitmediğini ve parasının olmadığını söylemesi üzerine Zehra alacağı para karşılığında dükkândan mal alma yoluna gitmiş. Böylelikle oturduğu evin perdelerini ve oturma minderlerini bu şekilde patrone dan temin etmiş. Aslında bu hikâye Afgan kadınlar arasında bir yönüyle başarı hikayesini temsil etmesi sebebiyle önemlidir. Zira hikayelerin sonu her zaman bu şekilde bitmemektedir. Zehra'nın sahip olduğu hukuki statü haksızlığa uğradığı andan itibaren elini güçlendiren en kritik unsurlardan biridir. Aksi değerlendirildiğinde, belgesiz durumda olan göçmenlerin böyle bir haksızlık karşısında yetkililere şikâyet edilme korkusuyla çok fazla direnç gösterme imkânı bulunmamaktadır. Bu durumu bilen işverenler de özellikle evden çalışan kişiler arasında hukuki statüsü bulunmayanların kırılganlığından ve güvencesizliğinden faydalanmak amacıyla ağırlıkla onları tercih etmektedir. Bununla birlikte kadınların ev içi faaliyetlerindeki sorumluluğunu artıran meselelerden bir diğeri çocuk sahibi olmaktır. Erkek dışarda çalıştığı için çocukların bakımını büyük ölçüde kadınlar üstlenmektedir. Aile yapısı ataerkil özellikler barındırıyorsa ev içi hizmetlerin de yükü kendi üzerlerine kalmaktadır. İçinde bulundukları tüm bu koşullar değerlendirildiğinde yeterli zamana sahip olamama, fiziki ve psikolojik yorgunluğa maruz kalma, yaşadığı kentte konuşulan dili ve kültürel yönleri istenilen düzeyde öğrenememe aslında izolasyon ve hapsedilmişlik hissi uyandırmakta, kamusal alandaki faaliyetlerini büyük ölçüde haftada bir günle sınırlı kalan geziler veya buluşmalarla gerçekleştirmektedirler.

Uzun çalışma saatleri de hareketliliği kısıtlayan ve kamusal alanlardaki görünürlüğü azaltan önemli bir etkidir. Günlük 13-14 saate kadar ulaşabilen koşullar

altında çalışan Afganlar iş yükü nedeniyle genellikle ev-iş arasında geçen bir hayat sürmek zorunda kalmaktadır. Bazıları çalışma koşullarına bağlı olarak yürüttükleri yaşam mücadelelerini “kölelik” durumuna benzetmekte, hatta kimileri insani olmayan tavırlarla karşılaştıkları için “hayvan” benzetmesi kullanmaktadır. Zaman kısıtlamaları ve enerjilerini tüketen işin ağırlığı hareketi ciddi manada kısıtlayarak bu göçmenleri kamusal alanda esasen görünmez kılmaktadır. Kente aşına olmadıklarından, bilmedikleri bir alanda zayıf hareketlilik becerileri geliştirmektedirler. Her hafta kendilerine tanınan bir günlük izin sırasında çok azı arkadaşları ya da aileleriyle birlikte vakit geçirebilmektedir.

“Sabahın 6’sında kalkıyorum. İş yeri 8 gibi açılıyor. Bütün ağır işlerin sorumluluğunu zaten bana veriyorlar. Gün içinde sürekli bedenimi kullanarak çalışıyorum. Nerdeyse hep ayaktayım. Tam bir köle gibiyim işin aslını sorarsan. Akşam 9-10’a kadar sürüyor bu. Bazen daha fazla da oluyor. İşin durumuna bağlı yani. Eve kendimi atacağım anı bekliyorum. Başka bir şey yapmaya ne enerjim ne de vaktim kalıyor.”
(Halim, Türkmen, 26, Van)

“Bazen insan olduğumu unuttur hale geliyor. Yaptığım iş amelelik, zaten ağır. Üzerine insanların tavrı eklenince daha da ağır oluyor. Ama başka çarem yok, aileme bakacak parayı kazanmam lazım.”
(Muhammed, Özbek, 27, Van)

Yaşanan görünmezlik hali belgesiz Afganlar arasında korku, kaçınma ve ihtiyat sebebiyle oldukça yaygındır. Görünmezliği birkaç şekilde ortaya çıkmaktadır. Belgeleri ve buna bağlı olarak herhangi yasal statüleri olmadığı için resmi olarak yok kabul edilmektedirler. Sembolik olarak ise kendilerini esasen herhangi bir yere ait hissedememektedirler. Genellikle hiçbir hakka sahip olmamaları gönülsüz suskunluğu ve yokmuş gibi yaşama halini dayatmaktadır. Görünmezlikleri güvenlik birimlerine yakalanmaktan kaçınmak için stratejik bir gereklilik kabul edilirken, ne zaman, nasıl ve nerede güvenli bir şekilde hareket edeceklerini bilmek için özel beceriler gerektiren bir taktik haline dönüşebilmektedir. Bu durumda belirli zamanlarda belirli yerlerden kaçınmak gibi tavrın izlenmesi belgesiz Afganların kendilerini korumak için izlediği önemli bir stratejidir. Dolayısıyla, gündelik kent hayatında hareket etme kabiliyetleri aslında politikaların ve güvenlik önlemlerinin izin verdiği ölçüde gerçekleşmekte ve yaşam pratiklerini ciddi düzeyde etkilemektedir. Karşılaştıkları bu kısıtlayıcı özel yaşam koşullarına direnme kabiliyetleri varılan kentlerdeki göçmene sunulan manevra alanıyla yakından ilişkilidir.

Van'da belgesiz durumda kalan Afganların durumu ele alındığında büyük ölçüde kente yeni ulaşan, bekar ve genç erkeklerdir. Kimileri Van'da yaşam kurmayı tercih etmediği için uluslararası koruma başvurusunda bulunmazken kimileri ise hukuki statü elde etmeye yönelik inancı olmadığı için belgesiz kalmayı seçmektedir. Her iki tercih de aslında kent üzerinden kurulan geçici bir ilişkiyi göstermektedir. Bu kişiler bir süre çalışıp aşamalı göçlerine devam edebilmelerini sağlayacak gerekli parayı biriktirdikten sonra sosyo-ekonomik yaşam koşullarının daha iyi olduğu kentlere ulaşmayı amaçlamaktadır. Yeni gelen belgesiz Afganlar her ne kadar kentin kodlarına yabancı kalsalar da geçmişteki göç tecrübeleri³⁷ sayesinde izlemeleri gereken taktikleri öğrenmeleri kolaylaşmaktadır. Türkçeye hâkim olmama ve kenti yeteri kadar tanımama gibi dezavantaj oluşturan koşullar bir araya geldiğinde yeni gelen Afganların iş piyasasına erişimi kent merkezinin kenar mahallelerindeki işletmeler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu yerlerin izole alanlar olarak kabul edilmesi, güvenlik birimlerinin kontrolünden uzakta olması ve aynı zamanda konaklama imkânı barındırması yeni gelenlerin tercih etmesinde etkilidir. İskele Mahallesi'nin ara sokaklarının birindeki halı yıkama işinde çalışan Mustafa (Peştun, 29), Van'a henüz 2 ay önce (Nisan 2022) gelmiş. Kente geldiğinde Hz. Ömer Camii'nin etrafındaki parkta 2 gece geçirmiş. Ardından kendisine bir ev bulamayınca Van'daki akrabaları ile iletişime geçmiş. Birkaç hafta onların yanında kaldıktan sonra şimdi çalıştığı patronuyla tanışmış. Halı yıkama dükkanının içinde küçük bir alanda kalan Mustafa geçimini bu şekilde sağlamaktadır. Kent merkezine pek gitmediğini, sadece çalıştığı mahallenin etrafındaki yerleri gezdiğini, genellikle de geceleri dışarı çıktığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, yeni gelen göçmenlerde kamusal alana girerek yakalanma korkusundan kaçınmanın bir yolu da çalıştığı mekânda konaklama ve yaşamını bunların etrafında kurarak gizlenmedir. Bilmedikleri alanlara girme korkusu, özgürce dolaşmanın imkansızlığı ve buna bağlı olarak görünmezlik üzerine kendini kısıtlama hali çok güçlü bir şekilde görülmektedir. Van'da düzensiz göçle mücadele çerçevesinde uygulanan politikalar da belgesiz göçmenler üzerinde çok ciddi bir endişe kaynağı yaratmakta, sınır kenti olması belgesiz Afganlar üzerindeki korku düzeyini daha da artırmaktadır. Kent merkezinde gerek iş yerlerinde gerekse de

³⁷ Afganların Türkiye'ye ulaşmaya kadar Pakistan ve İran'da belgesiz şekilde bulunmaları aşamalı göçlerinin bir sonraki duraklarında nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair deneyim kazanmalarını sağlamaktadır.

kamusal alanda gerçekleştirilen kontroller belgesiz Afganları görünmez olmaya itmektedir. Kentin en işlek alanlarından olan Cumhuriyet Caddesinde düzensiz göçle mücadele kapsamında İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından kurulan Mobil Göç Noktası bulunmaktadır. Kamusal alanda kimlik kontrolleri ve iş yerlerine yapılan baskınlar neticesinde statü sahibi olmayan göçmenler araçlara bindirilerek orada bulunan göç uzmanı ve tercümanla görüştürülmektedir. Göçmenin parmak izi sorgulaması yapılmakta ve gerekli kontrolleri sağlanmaktadır. Düzensiz olması halinde sınır dışı işlemlerinin başlatılması için Geri Gönderme Merkezlerine sevk edilmektedir. Uygulamaların varlığından haberdar olan Afganlar çok hareketli ve yakalanma riskinin yüksek olduğu kamusal alanlardan uzak durmakta, kendilerini özel alanlarına kapatmaktadır. Bir yandan Afganlar için kaçış coğrafyası kimliğine sahip olan Van diğer taraftan korku coğrafyası haline dönüşmektedir. Van’da yürütülen göç politikaları belgesiz göçmenlerin hareketliliğini etkilemekte, yerel hareketsizlikleri güçlendirmekte veya ileriye dönük yeni hareketleri tetiklemektedir.



Görsel 30. Van’ın Cumhuriyet Caddesinde yer alan mobil göç noktası.

Göçmenlerin yaşadıkları kentte tutunmak amacıyla yürüttükleri ekonomik sektör alanı farklılık taşısa da yapısı benzerlik göstermektedir. Bir başka ifadeyle, Van’daki Afganların ekonomik pratikleri büyük ölçüde kayıt dışı niteliğe sahiptir. Doğası gereği kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespit edilmesi ve ölçülmesi zordur. Kayıt dışı ifadesi ikinci, gizli, paralel ve yeraltı kavramlarıyla yakın ilişki kurabilmekte, devlet yetkililerine resmi olarak bildirilmeyen ve dolayısıyla doğrudan

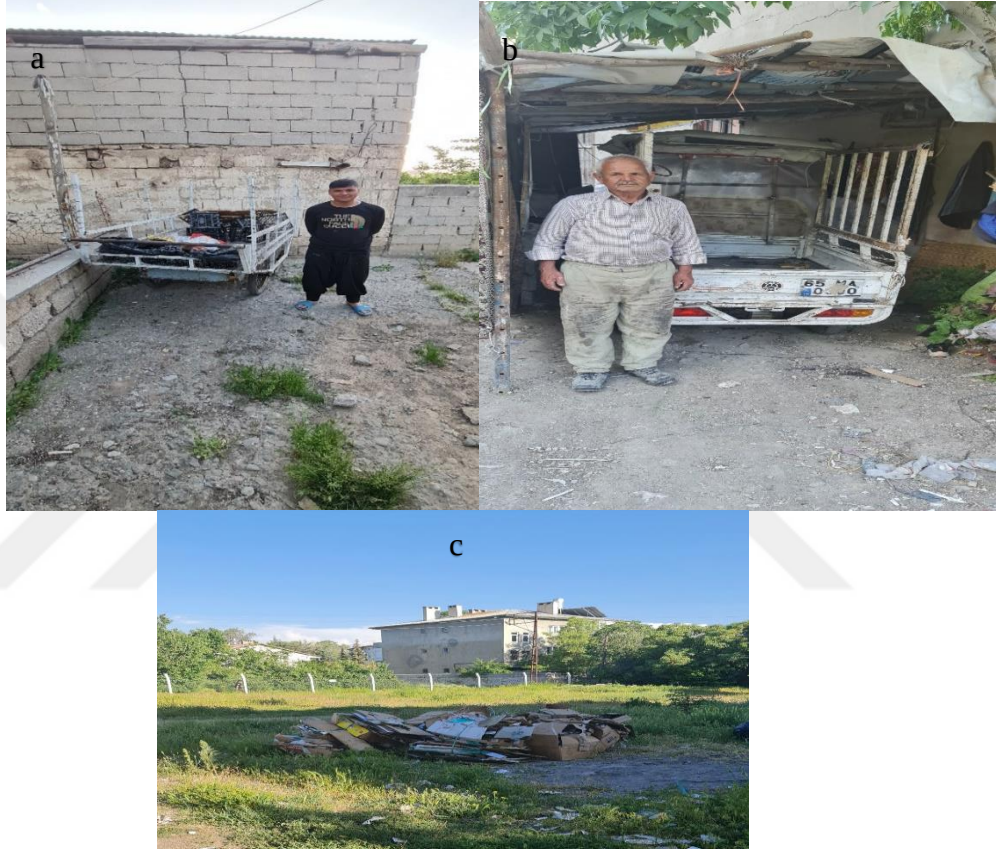
vergilendirilemeyen faaliyetlere işaret etmektedir. Bu tür faaliyetler mutlaka yasa dışı olmamakla birlikte belirli yasadışılık düzeylerine ulaşabilmektedir. Afganlar kamusal alanla temas halinde olan iş ortamında kayıt dışı çalışma ve bununla mücadele eden iş müfettişlerine yakalanmamak adına çeşitli taktikler geliştirmektedir. Van'da özellikle yabancılar arasında kayıt dışı çalışma yaygındır ve belgesiz iş bulmak nispeten kolaydır. Ancak, iş müfettişlerinden ya da polis kontrolünden kaçınmak için bazı stratejilerin izlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda en sık karşılaşılan strateji işverenlerin göçmenleri görünür olmayan alanlarda çalıştırmasıdır. Zira, olası bir denetim halinde göçmeni saklamak daha kolay bir hal almaktadır. Diğer taraftan, olası bir kontrol durumunda göçmenlerin işverenler tarafından müşteri gibi gösterilmesi de mümkündür. Belgesiz göçmenlerin yakalanması durumunda ise işverenler tarafından rüşvet mekanizması işletilmeye çalışılmaktadır. Yasal olmayan yollarla işçi istihdam eden kişiler cezai yaptırımlardan kaçabilmek için görevlilere rüşvet ödeyebilmektedir. Patronların belgesiz göçmen bulundurması riskin yanında avantajları da beraberinde bulundurmaktadır. Hem istediği zaman işten çıkarma yetkisine sahip olmakta hem piyasanın altında ücretlendirme yapmakta hem uzun saatler çalıştırabilmekte hem de sigorta masraflarından kurtulabilmektedir. Bu nedenle bazı durumlarda işverenler, çalışanların durumları düzene girdikten sonra masraflarının artmasından ve işi bırakmasından korktuğu için statülerini düzene sokmak için adım atmayı reddetmekte, düzensizlik yoluyla belgesiz göçmenler üzerindeki tahakküm ilişkisini devam ettirmek istemektedir.

Afganların Van'da iş piyasasına erişim sağladığı sektörler göz önünde bulundurulduğunda yapılan mülakatlar ve saha gözlemleri doğrultusunda genellikle yoğun emek gücü gerektiren işlerin varlığı dikkat çekmektedir. Büyük bölümü uluslararası koruma statüsüne sahip olmasına rağmen çalışma izni bulunmadığı için kayıt dışı yollarla istihdam edilmektedir. Güvencesizlik, emek sömürsüne bağlı uzun süren çalışma saatleri, düşük ücretler, bazı durumlarda ücretlerin ödenmemesi, aniden işten çıkarılma, sigortasızlık, gününbirlik çalışma sahada karşılaşılan en yoğun sorunlardır. Yiyecek-içecek hizmetlerine bağlı bakkal, restoran, kafe, kahvaltı salonu ve catering firmaları; araç tamiriyle ilgilenen çeşitli işletmeler; ikinci el eşya alım-satımı yapan dükkanlar; tekstil alanıyla ilişkili mağazalar; çeşitli inşaat, marangozluk, hurdacılık, kağıt toplayıcılığı ve demircilik gibi işler Van kentinde Afganların en sık

görüldüğü sektörler arasında yer almaktadır. Afganların çalışma hayatında sıklıkla iş değiştirme halleri de ön plana çıkan hususlardandır. “*Ne iş olsa yaparım*” mantığıyla yaklaşan Afganların iş hayatındaki hareketliliği oldukça canlıdır. Bu durum gününbirlik işlerde çalışanlar arasında çok daha yaygın bir şekilde görülmektedir. Daha iyi ücret alabileceklerini düşündükleri bir işe hemen geçiş yapabilmektedir. Kendilerini bağlayan yasal bir sözleşmenin tarafı olmadıkları için iş değişikliği konusunda caydırıcı herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak, ani bir iş değişikliği hak ettikleri ücreti alma konusunda sıkıntı yaşamalarına sebep olabilmektedir.

Bahsedilen sektörlerde emeklerini piyasa koşullarının altında satarak kente tutunmaya çabalayan Afganlar yasal izinleri olmadan çalıştıkları için görünürlüklerini sınırlandırmaktadır. Müşteri ile doğrudan temas kurulan alanlardan ziyade daha arka plandaki aşamalarda yer almaktadırlar. Bu nedenle kentteki pek çok Afgan, yerlilerin düşük ücret karşılığında yapmadığı işleri yapan ucuz ve uyumlu işçiler olarak çalışma izni olmadan işe alınmaktadır. Çalıştıkları sektörlerdeki pozisyonları dikkate alındığında *görünmez hizmet işlerinde* ön plana çıktıkları fark edilmektedir. Örneğin; kahvaltılık salonunda çalışan Özbek kökenli Zihni hem kendi hem de patronunun isteğiyle mutfak kısmında yasal izni olmadan çalışmaktadır. Müşterilere servis yapılan alanlardan özellikle uzak durmak istemektedir: “*Garsonluk yapmayı istemiyorum. Biliyorsunuz kaçak çalışıyoruz burada. Müşterilere servis yaparken polisle falan karşılaşırım diye korkuyorum.*” Geçimini hurdacılık üzerinden gerçekleştiren Muhammed’in bu işi tercih etme sebebi de ilginçtir. Öncesinde Hz. Ömer Camii önünde ayakkabı boyacılığı yaparak geçimini sağlamaya çalışan Muhammed sonrasında restoran, marangozluk ve inşaat gibi farklı sektörlerdeki işleri denemiş. Patronlarının ücretini tam ödememesi, mesai saatlerinin belirsiz olması ve hem çalışma arkadaşlarının hem de müşterilerinin gösterdiği tavırlar bu tarz işlerden uzaklaşmasına sebep olmuş ve hurdacılık yapmaya başlamış. Özellikle karşılaştığı ayrımcılık ve emek sömürüsü insanlarla ilişkili bir iş yapmaktan kendisini uzaklaştırmış: “*Beni çok sömürdüler. Paramı vermediler, çok az verdiler. Ben de kendi işimi yapayım bari dedim. Ondan sonra bu hurda işine başladım işte.*” Öte yandan, kâğıt toplayıcılığı da yaygın olarak yürütülen faaliyetlerden biridir. Kalınan evin koşulları toplanan kâğıtları biriktirip düzenlemeye imkân sağlıyorsa bu iş tercih edilebilmektedir. Kazancın daha iyi ve hızlı olması için düşük fiyatlarla satın alınan

bir motor eşliğinde kâğıt toplayıcılığı yapılmaktadır. Ayrıca, bazıları günübirlik işlerde çalıştığı için düzenli ve yeterli düzeyde gelir elde edememe gibi problemlerle yüzleşebilmektedir. Genç erkekler bu durumu idare edebilirken, evli ve ailesiyle birlikte yaşayan Afgan erkekler bu durumla başa çıkma konusunda zorlanmakta, etrafındaki akrabaları ve arkadaşları aracılığıyla borçlanarak günü kurtarmaya çalışmaktadır.



Görsel 31. Van’da hurdacılık (a) ve kâğıt toplayıcılığı (b) yapan Afganlar.

Açıklama: Van’da Afganların geçimlerini sağladığı temel işler arasında kâğıt toplayıcılığı ve hurdacılık yer almaktadır (a), (b). Bu işi yapan Afganlar genellikle evlerinin bahçelerini depo olarak kullanmaktadır (c).

4.1.2.3. Dayanışma Ekseninde Van’daki Afgan Topluluğu

Etimolojik anlamda topluluk bir mirasın, varlığın, kaynağın, yükümlüğün ya da borcun mülkiyetine sahip olan bir grup insandır. Topluluk, üyelerinin iradesinden bağımsız olarak ve onların katılımına karar vermeden oluşmaktadır. Bu durum da onu bir dernek veya şirketten ayırmaktadır (Jacquier, 2011). Göçmenlerin sosyal pratikleri, yerleştikleri bölgelerdeki mevcut etnik topluluklara ve gelişen ağlara dayanmaktadır. Bunların göç zincirlerini harekete geçirme, konut ve istihdama erişim üzerindeki etkisi

oldukça belirgindir. Göçmen ağları aynı zamanda boş zaman etkinlikleri, özel ihtiyaçlar ve bilgi, mal ve insan dolaşımı açısından gruplar içinde gelişen sosyalliği anlamak için de gereklidir. Bu doğrultuda kentsel mekânın etnik kullanımları özel sosyal kaynaklar olarak tanımlanmaktadır (Torres, 2011). Genellikle bu yerler hem duygusal ve koruyucu boyutlarını hem de menşe ülkenin atmosferinin yerel, yoğunlaştırılmış yeniden üretimini yansıtmaktadır. Bu durum birbirini takip eden iki süreçle pekiştirilmektedir. İlki, ayrımcılık, korku ve şehre aşına olmama bağlamlarında harekete geçen ve içe dönük davranış biçimlerinin gelişmesine yol açan geri çekilme mantığıyla ilgilidir. Zira bir araya gelmek, kentsel alanlarda güvenlik ve aşinalığı yeniden keşfetmek anlamına gelmektedir. Ayrımcılık, ayrıştırma ve dışlanmaya karşı tepkisel bir yanıt biçimidir. Bu doğrultuda korunma alanları olarak söz etmek mümkündür. İkincisi ise daha olumlu bir kaynak seferber etme mantığına işaret etmektedir. Topluluk üyeleri geldikleri kente ve onun düğüm noktalarına erişimde ve menşe ülke ile bağların sürdürülmesinde, oraya destek ve yardım sağlanmasında rol oynamaktadır. Ancak topluluklara bağlı gelişen ağlar her zaman gerginlik ve çatışmaları ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü bu ağlar aynı zamanda hiyerarşik ilişkileri ve bağımlılıkları içinde barındırabilmekte, grup içi sömürülerin ve çatışmaların devamlılığını sürdürebilmektedir.

Göçmenlerin bazıları topluluk ağları üzerinden dostluk bağlarını, dayanışmayı ve birbirlerine yardım etme görevini vurgulamaktadır (Levitt & Jaworsky 2007; Massey, vd., 1993; Olwig 2003; Tilly 2007). Bu kapsamda dayanışma ve dostluk bağları üzerinden ilerleyen ilişkiler incelendiğinde Van'daki Afgan topluluğunun ilişkileri ele alındığında, kentin dinamikleriyle ön plana çıkan hususlara dikkat çekmek gerekmektedir. Van'ın sınır kenti ve Afganlar için büyük ölçüde gönülsüz varış yeri olması topluluğun yapısını ciddi düzeyde şekillendirmektedir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere göçmen kaçakçılığına bağlı sektörün canlı bir görünüm sergilemesi Afgan topluluğunu da bu alandan bağımsız kılmamaktadır. Van'daki Afgan topluluğunun göçmenlerin geçişleri konusunda önemli desteği bulunmaktadır. Türkiye'ye ulaşmak isteyen ve Van'da akrabası bulunan göçmenler buradaki topluluktan önemli düzeyde istifade etmektedir. Daha öncesinde düzensiz yollarla Van'a ulaşan ve geçiş güzergahlarını iyi bilen Afganlar kaçakçılık ağlarına dahil olabilmektedir. Yereldeki kişilerle anlaşarak rehber pozisyonunda görev alan, daha

öncesinde Afganistan'dan Van'a kadarki yolculuğu tecrübe edinen ve Van'da yaşamına devam eden göçmenler yeni gelenlerin hem sınır geçişlerine hem de kente ulaşmalarına destek olmaktadır. Bu çerçevede Afganların topluluklarını ve kaçakçı ağlarını kullanarak Van'a ulaşmaları büyük ölçüde dayanışma boyutunda ele alınmalıdır. Yeni gelen göçmenlerden düzensiz yolculukları için para talep edilmesine rağmen ödeme noktasında topluluktaki kişiler birbirlerine yardım etmektedir. Kaçakçılar tarafından talep edilen miktar göçmenin ekonomik imkânı olmaması durumunda topluluğa bağlı arkadaşlık ya da akrabalık ilişkileri kapsamında borç karşılığında ödenmektedir. Sınır geçiş pratiklerinde de Van'daki Afgan topluluğu devreye girebilmektedir. Sınır geçişleri esnasında güvenlik önlemleri nedeniyle zorluk yaşayan göçmenlere Afgan rehberler geçebilecekleri noktaların konum bilgisini ileterek kontrollere takılmadan ülkeye giriş yapmalarını sağlayabilmektedir.

“Kaçakçının istediği miktarın tamamını ödeyecek kadar param yoktu. Van'daki arkadaşım sayesinde borçla ödeyebildim. Şimdi ona borcumu ödemek için çalışıyorum.” (Muhammed, Özbek, 27, Van)

Yeni gelen göçmenlerin kente tutunabilmeleri için aşması gereken sorunlarda yine topluluk dayanışma boyutuyla ön plana çıkmaktadır. Özellikle konaklama noktasında kentteki Afganların yeni gelenlere önemli yardımı dokunmaktadır. Burada dikkat çeken hususlardan biri Van'daki Afgan topluluğunda akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin baskın bir rol oynamasıdır. Özbek ve Türkmen kökenlilerin kentte ikamet edenler arasındaki ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda karşılaşılan sorunlara yönelik çözümler de aslında bu ilişkiler üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda, kente yeni gelen ve akrabası ya da yakın arkadaşı bulunan Afganların tutunmaya yönelik adımları onlarla iletişime geçerek gerçekleşmektedir. Özellikle önceki bölümlerde de değinildiği üzere barınma imkânı sunması yönüyle Van'daki göçmen ağları belirgin öneme sahiptir. Buraya ulaşmadan önce akrabasına ya da arkadaşlarına haber veren ve vardığında onların yanında belirli bir süre ikamet etme imkanına sahip olan göçmenler³⁸ ciddi barınma kriziyle karşılaşmamaktadır. Ancak kimi zaman Afgan topluluğu belgesiz göçmenleri evlerine kabul etmenin ciddi bir riske karşılık

³⁸ Akriba yanındaki ikamet süresi gelen göçmenlerin profiline bağlı olarak değişmektedir. Ailece gelenler geçici bir süre yakınlarının yanında bulunurken, yalnız gelen erkeklerin kaldığı yerde aile yaşamıyorsa ve erkeklerden meydana geliyorsa ikamet etme süresi uzayabilmekte, hatta kimi durumlarda ev arkadaşlığına dönüşebilmektedir.

geldiğini bilmesi sebebiyle de çekimser kalabilmektedir. Herhangi yasal statüye sahip olmayan Afganların varlığı bir başkasının yanında tespit edildiğinde onu konaklatan kişiler göçmen kaçakçılığı suçundan yargılanabilmektedir. Bu durum da yasal statüsü olan Afganların dayanışma gösterme refleksini endişeli bir hale sokabilmektedir. Ancak aradaki akrabalık ve arkadaşlık ilişkisi taraflar arasında güven tesis ettiği için Afgan topluluğu bu riski genellikle göze almaktadır. Bir diğer dayanışma mekanizması ise iş piyasasına erişim noktasında yaşanmaktadır. Oldukça farklı sektörlerde çalışma tecrübesine sahip Afganların bu çeşitliliği iş bulma konusunda kolaylık sağlamaktadır. Kendi aralarında sosyal medya platformları üzerinden kurdukları gruplar aracılığıyla Van'daki iş piyasasında ihtiyaç duyulan alanların duyurusunu yapabilmektedirler. Gruplar bu anlamda oldukça işlevsel bir yapıya sahiptir. İşin içeriği, lokasyonu, süresi, ücreti ve iletişime geçilmesi gereken kişiler gibi çeşitli bilgiler bu ağlar aracılığıyla Afganlar arasında paylaşılmaktadır. İşe yerleştirme süreci başarılı bir şekilde gerçekleşirse işe aracılık eden kişiler komisyon ücreti almaktadır. Talep edilen ücret bulunan işin niteliğine, devamlılığına ve ücretine bağlı olarak değişmektedir. İş ilanlarının topluluğa duyurusunu yapan Afganların yereldeki insanlarla güçlü ilişkiler geliştirdiği açığa çıkmaktadır. Piyasanın ihtiyaç duyduğu ve yoğun emek gücü gerektiren sektörlerde patronlar çoğu zaman Van'da yerel işçi bulamamaktadır. Bu durumda da devreye göçmen toplulukları girmekte, mevcut ağlar aracılığıyla Afganlar iş piyasasına erişim sağlayabilmektedir.

“Kuzenim Van’a geldiğinde geçici işlerde çalışıyordu. Aldığı paradan ve patronundan da çok memnun değildi. Zor bir işti, çalışma saatleri falan belli değildi. Benim de burada restoranları olan arkadaşlarım var. Onlarla görüştüm, sağ olsun iş ayarladılar.” (Şaban, Özbek, 37, Van)

Afgan topluluğunun işlevini kazanması ve sürdürülebilir olması için izlediği çeşitli yollar vardır. Öncelikle kentte yaşayan Afganların birbirlerini tanıyabilmesi için düzenli olarak buluşmalar ve çeşitli organizasyonlar yapılmaktadır. İlk etapta ön plana çıkan etkinlikler arasında mevlitler gelmektedir. Kandil olarak nitelendirilen önemli dinî gün ve gecelerin dışında, bebekler kırkınıcı gününe ulaştığında, bir Müslümanın ölümünün kırkınıcı gününde, adak ve nikâh törenlerinde, hacıların dönüşünde, sünnet merasiminde, asker uğurlama gibi vesilelerle mevlit okunması gelenekselleşen dini bir etkinlik olarak bilinmektedir. Mevlit günlerinde oruç tutulması, geceleri ilahiler,

kasideler, dua ve sohbet edilmesi, Kur'an okunması gibi ibadetler ile kutlama yaygındır. Bu çerçevede Afganlar anılması gereken olay ekseninde genellikle içlerinden birinin evi ayarlanarak topluluk üyelerini bir araya getirmektedir. Yetişkinlerin ve çocukların bir araya geldiği bu etkinliklerde kadınlar ve erkekler ayrı odalarda bulunmaktadır. İçlerinden İslamiyet'i en iyi bilen ve en güzel şekilde Kur'an okuyan kişi imam olarak seçilmekte, etkinlik boyunca yapılacak olan duaları kendisi gerçekleştirmektedir. Van'daki Afganların mevlitlere katılımı düzenlilik arz etmektedir. Kimi zaman 15-20 kişilik gruplar katılırken kimi zaman bu sayı 50-60 kişiye kadar çıkabilmektedir. Katılım sayısı mevlidin gerçekleştiği günün önemi ve davet edilenlerin müsait olma durumuna göre değişmektedir. Örneğin, kıymetli günler olarak değerlendirilen kandillerde katılımcı sayısı daha kalabalık hale gelirken, hafta içi düzenlenen ve bir Afgan'ın vefatını anmak için yapılan etkinliklerde topluluk üyeleri çalıştığı için katılım daha düşük olabilmektedir. Dini merasimlerin yerine getirilmesinin ardından çay, kurabiye ve pasta gibi çeşitli ikramların sunulduğu bu etkinliklerde Afganların konuştukları meseleler de büyük ölçüde değişmektedir. Dini ortam yerini iş, statü ve vatandaşlık elde etme, Afganistan'ın güncel durumu, ileriye yönelik göç planları gibi farklı meselelerin konuşulduğu bir atmosfere bırakmaktadır. Özellikle Van'da karşılaşılan sorunlara yönelik nasıl çözüm üretileceği de mevlitlerin sonrasında topluluk üyelerince tartışılan esas meselelerdir. Bu doğrultuda dini okumaların tamamlanıp ikramların yenildiği bir anda Aslan (Özbek, 42, Van) ve Bekir (Özbek, 34, Van) arasında şahit olunan şu diyaloglar ilginçtir:

Aslan: *Bizim yeni gelen yeğen var. Geçici iş bulmuş ama memnun değil. Ona başka bir yer bulabilir miyiz?*

Bekir: *Bilmiyorum. Bakmak lazım. Hangi işlerden anlıyor?*

Aslan: *Motor işlerini biliyor aslında. Kabil'de babasının yanında çalışıyordu.*

Bekir: *O zaman Sanayi'deki arkadaşlara söyleyelim. Onlar ayarlarlar.*

Aslan: *Maaşını alma konusunda sorun yaşamaz değil mi?*

Bekir: *Bir şey diyemem. Patronuna bağlı. Ama çok Afgan var orda. Yardımcı olurlar.*

Aslan: *Tamam o zaman yeğene söyleyeyim. Seninle görüşsün.*

Mevlit tamamlanınca konuşulan meselelerden biri de güncel siyaset ve ekonomi olmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar Afganların da

gündelik hayatlarında sıklıkla üzerinde durdukları bir konudur. Alım gücünün azalması ve enflasyonun artmasından şikayetçi olan Afganlar Türkiye’de eskisi gibi kazanamadıklarından ve para biriktiremediklerinden yakınıyorlardı. Politik hususlarda ise ülkedeki seçimleri ve göçmenlere yönelik gündemi yakından takip etmektedirler. Sınır dışı edilmeler ve göçmen karşıtlığına yönelik konular mevlitlerde en çok konuşulanlar arasında yer almaktadır.

Afgan topluluğunun varlığını ve dayanışma ağlarını gösteren bir diğer etkinlik ise düğünlerdir. Neredeyse sadece kendilerinin katıldığı bu tarz faaliyetler bütünüyle Afgan gelenekleriyle gerçekleşmektedir. Yöresel kıyafetlerin, müziklerin ve yemeklerin tercih edildiği bu düğünler sosyalleşme pratikleri açısından büyük önem taşımaktadır. Kadınların ve erkeklerin ayrı alanlarda durarak eğlendiği salonlara imkân bulan Afganlar katılım sağlamaktadır. Bu organizasyonlar bir nevi kentteki kamusal alanlarda zorunlu olarak izledikleri görünmezlik hallerini kendi içlerinde toplanarak aşmaya çalıştıkları özel etkinlikler olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede hem kadınlar hem de erkekler kamusal alanda icra edemedikleri yöresel oyunlarını oynayabilmektedirler. Bilhassa aktif iş hayatına sahip olmayan ve evin dışına çok fazla çıkma fırsatı bulamayan Afgan kadınlar için düğün salonları büyük anlamda rahatlama ve sosyalleşme mekânları olarak ön plana çıkmaktadır. Kamusal alanda giymekten çekindikleri ve Afganistan’a özgü geleneksel kıyafetlerini bu salonlarda rahatça kullanabilmektedirler. Farsça, Darice ve Peştuca şarkılar düğün boyunca çalınmaktadır. Ülkelerine özgü müziklerin icra edilebilmesi için Van’daki Afgan sanatçılar ve DJ’ler özel olarak ayarlanmaktadır. Peştun, Hazara, Özbek, Türkmen ve Taciklerin her birine özgü geleneksel oyunlar görülebilmektedir. Dolayısıyla bir nevi düğünler Afganistan’ı Van’da yaşamaları için fırsat sunmaktadır. Yapılan bu etkinlikler aracılığıyla farklı kimliğe sahip Afganlar sosyalleşme fırsatı elde etmekte, birbirlerini daha iyi tanımakta ve topluluğa mensup bireyler dayanışma ruhunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan ise düğünler aracılığıyla yeni evlenen çiftlere maddi anlamda destek amaçlanmaktadır. Etkinliğe katılan Afganlar damada ve geline hediye olarak para ve altın gibi değerli eşyalar takmaktadır. Toplanan paralarla yeni ev kurmaya çalışan çiftlerin ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlanmaktadır. Ayrıca düğünler esnasında ortaya çıkan sohbet ortamı iş bulma, statü

elde etme, yeni gelenlere network genişletme, Türkiye'ye ulaşmak isteyen Afganların yakınlarına tecrübeli kaçakçı bulma gibi fırsatlar sunabilmektedir.



Görsel 32. Van'daki Afgan düğünlerinden çeşitli görüntüler.

Açıklama: (a) ve (b)'de yer alan ve 6 Haziran 2022'de çekilen fotoğraflarda Afganlar düğünlerini yapmakta ve yöresel oyunlarını sergilemektedir. (c) ve (d)'deki fotoğraflarda yer alan Afganlar ise yöresel kıyafetleriyle düğünlere katılım sağlamaktadır.

4.1.2.4. Afgan Topluluğuna Yönelik Kısıtlı Sayıda İşletmeler

Diğer taraftan Afgan topluluğuna yönelik özel işletmelerin varlığı dikkat çekmektedir. Van'ın Afganların büyük bölümü için transit bir güzergâh konumunda olması kentteki göçmen işletmelerinin sayısının azlığını açıklayan bir faktördür. Ancak, kentte ikamet edenlerin çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla küçük ölçekli de olsa marketler bulunmaktadır. Bu mekânlar genellikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim bölgelerinde veya yakınlarında yer almaktadır. Bulundukları konumlar kent merkezindeki ara sokaklardır. Ana cadde üzerindeki dükkanların kira ücretlerinin yüksek olması onları aylık kira bedellerinin daha makul olduğu ara sokaklara doğru itmektedir. Saha araştırmasının yapıldığı sırada Van'da yalnızca üç

adet Afgan işletmesi vardı. Bunların tamamı market sektöründe faaliyet yürüten yerlerdi ve küçük mekânlar olarak ön plana çıkmaktaydı. Van'daki işletmelerinin en belirgin özelliği dükkân tabelasında ya da camlarında Afgan vurgusunun net bir şekilde yapılmasıdır. Farsça ifadelerin yer aldığı işletmelerde Afganistan ve Türkiye bayrağı kullanılan motifler arasındadır. İşletmelerin dışında “*havale*” ve “*hat*” kelimeleri en sık karşılaşılandır. Van'a yeni gelen ya da belgesiz olan Afganlar telefon hattı alabilmek için bu işletmelerden istifade etmektedir. Afganistan ya da bir başka kentte bulunan aile, akraba veya arkadaşına para gönderebilmek için yine bunlar kullanılabilir. Zira belgesiz Afganların Türkiye'de yasal yollarla para göndermesi mümkün değildir. Marketlerdeki işletme sahibine komisyon vererek istediği kişiye para gönderme talebi yerine getirilebilmektedir. Ayrıca Afganistan'daki Kabil, Mezar-ı Şerif, Kandahar, Kunduz, Herat ve Nimruz gibi çeşitli yerlerin ismi dükkanların kenar tabelasında geçmektedir. Bunun sebebi belirtilen dükkanlardan adı geçen şehirlere Afganların “*hawala*” olarak adlandırdıkları para gönderme işleminin yapılmasıdır.

İşletmelerin iç yapısı incelendiğinde ise camların önünde yazılan süper market rolünden ziyade küçük bir bakkal pozisyonunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekânlar alan boyutu olarak süper markete karşılık gelmemekte, aksine küçük denilebilecek bir alan hacmine sahiptir. Satılan ürünler ise son derece çeşitlidir. Yukarıda bahsedildiği üzere sim kartlar, başta Afganların kullandığı geleneksel pantolon ve yeleklere ek olarak çeşitli kıyafetler; Basmati pirinci, çay, safran, gül suyu, nöbet şekeri, yöresel tatlılar gibi Afgan gastronomisinde sıklıkla kullanılan yiyecekler; siyasi figürler³⁹ olarak ön plana çıkan Abdürreşid Dostum ve General Abdurrezzak'ın fotoğraflarını içeren çakmak, anahtarlık gibi ürünler dükkanlarda satılan ürünler olarak görülmektedir. Ürünlerin çok büyük bölümü İran'dan getirildiği için üzerlerinde Farsça ifadeler yer almaktadır. İşletmelerde bulunan televizyonlar aracılığıyla Afgan kanalları izlenmekte, ülkeye dair gündem takip edilmeye çalışılmakta, zaman zaman ise Afgan müzikleri dükkanlarda çalınmaktadır. Afgan topluluğu için bu etnik

³⁹ Abdürreşid Dostum ya da Raşid Dostum olarak anılan kişi Özbek kökenli mareşal unvanına sahip Afgan komutandır. Afganistan'daki Özbeklerin lideri olarak bilinen Dostum, eski Afganistan Devlet Başkan yardımcılığı görevinde de bulunmuştur. Kandahar Emniyet Müdürü göreviyle bilinen General Abdurrezzak Açakzay ise Afganlar arasında Taliban'a karşı verdiği mücadele ile bilinmektedir. “Güney'in Dostum'u” olarak bilinen General 2018'de Taliban saldırısı sonucu ölmüştür.

mekânların rolü iş bulma, başka kentlere veya ülkelere yönelik göçleri organize etme, havale sürecini yönetme gibi işlevlere sahip olabilmektedir. İşletmelerden birinin sahibinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu, ailesinin 1980’li yıllarda Türkiye’ye geldiği görüşmeler sırasında öğrenilmiştir. Uzun yıllardır Van’da yaşayan bu kişi Afgan topluluğunu yakından tanımaktaydı. Bu nedenle işletmesinde insan sirkülasyonu oldukça dinamik bir yapı göstermektedir. Birkaç yıldır Van’da yaşayan Afganların yanı sıra yeni gelenler de işletmesine uğrayabilmektedir. Yeni gelenler kentteki networkünü genişletebilmek amacıyla dükkândan istifade etmeye çalışırken, diğerleri ise Van’da olan bitenleri takip etmeyi hedeflemektedir. İşletme sahiplerinin Van kentindeki geçmişlerinin uzun olması, bir kısmının Türk vatandaşlığını kazanması, anadillerinin dışında Türkçeyi iyi düzeyde konuşmaları hem Afgan topluluğu hem de yerel halk arasındaki networklerini genişletme fırsatı sunmaktadır. Farklı sektörlerde çok sayıda tanınan insan aracılığıyla Van’daki Afgan dükkanları iş bulma servisi ya da kaçakçılık ağına bağlı kişilere ulaşma rolü oynayabilmektedir. Van’dan Türkiye’nin bir başka kentine ulaşmak isteyen belgesiz Afganlar topluluklar üzerinden kaçakçılarla iletişim kurmaktadır. Kaçakçılar göçmenlerin ödediği miktara bağlı olarak ya araçların gizli bölmelerinde ya da sahte belgeler üreterek daha konforlu bir şekilde talep ettikleri büyükşehirlerle ulaştırabilmektedir. Diğer yandan yasal statü elde etmek isteyen Afganlar yine işletmeler üzerinden çeşitli kanallara ulaşabilmektedir. İhtiyaç duyan kişiler Van’da bu alanda çalışan avukatlara daha öncesinde onları kullanarak statü elde etmiş Afganlar üzerinden erişim sağlayabilmektedir. Özellikle Türkiye-İran sınırını geçmiş ancak kent merkezine doğru ilerlerken yakalanan göçmenlerin sınır dışı işlemlerinin yapılmasına engel olabilmek için akrabası ya da arkadaşı olan kişiler Afgan topluluğunu devreye sokmakta, alanında iyi olan avukatları tutmaya çalışmaktadır. Van’da sadece bu konuda danışmanlık faaliyeti yürüten çeşitli göçmen ofisleri bulunmaktadır. İkamet ve çalışma izni, vatandaşlık, vize ve sağlık sigortası gibi alanlarda hizmet üreten ofisler tercüman ve avukatlarla birlikte hareket etmektedir. Ancak topluluk ağlarının kullanılması her zaman başarılı sonuçlar vermemektedir. Avukatlık ücretlerinin pahalılığı göz önünde bulundurulduğunda çok sayıda Afgan ekonomik koşulları yeterli düzeyde olmadığı için avukatlık hizmetinden istifade etme konusunda zorlanmaktadır.

Dolayısıyla, düzensiz statüde olan ve yeni gelmiş kişilerin böyle bir desteği alamamaları halinde sınır dışı edilmeleri de kaçınılmaz hale gelmektedir.



Görsel 33. Afgan topluluğuna yönelik işletmeler.

Açıklama: (a) ve (b) Van kent merkezinde yer alan Afgan topluluğuna yönelik işletmeler bulunmaktadır. (c), (d) ve (e)'de bulunan fotoğraflar bu işletmelerin içinde satılan çeşitli ürünleri göstermekte ve mekânın ulus-ötesi yönünü yansıtmaktadır. (f)'deki fotoğrafta ise Afganlara yönelik çeşitli konularda danışmanlık hizmeti satan bir işletme vardır.

Afgan işletmelerinin etkileşimi sadece Afgan topluluğu ile sınırlı kalmamaktadır. Hareketliliğin yoğun olduğu kent merkezlerinde bulunan işletmelere yerel halk ve İranlılar da müşteri olarak gelebilmektedir. Safran, çay, pirinç ve kıyafetler hem yerel halkın hem de İranlıların yoğunlukla satın aldığı ürünlerdir. Van'daki marketlerde özellikle gıda kategorisine giren spesifik Afganistan ve İran menşeli ürünler kolay kolay bulunmadığı için hem yerel halk hem de İranlılar Afgan işletmelerini tercih edebilmektedir. Dükkâna gelen farklı müşteriler nedeniyle Türkçe, Farsça, Özbekçe ve Kürtçe ifadelerle karşılaşılması çok olağan bir durumdur. Müşteri profilinin çeşitlendiği ve satılan ürünlerin menşei ülke olarak farklılık gösterdiği Afgan işletmelerinin tüm bu yönleriyle aslında ulus-ötesi bir role sahip olduğu söylenebilir. Yerel halk ile kurulan etkileşimin boyutu sadece ürün satın alımıyla ilgili değildir. Yoğun emek gücü gerektiren iş piyasasında Afganların yoğunluğu dikkate alındığında başta inşaat ve restoran olmak üzere hayvancılık sektöründe çalışacak kişilere ihtiyaç duyan yerel müşteriler geçici ya da sürekli işçi bulmak üzere dükkanlara gelebilmektedir. Bu durumda dükkân sahibi Afgan topluluğunun mensuplarıyla irtibat kurarak gelen müşteriye işçi bulabilmektedir. Öte yandan, iş yeri sahibi ve müşteriler arasında kimi zaman gerilimler de yaşanabilmektedir. Göçmen karşıtı olan bazı insanlar ülkedeki göçmenlere yönelik pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünmektedir. Bu nedenle de Afgan işletmelerinin varlığını eleştirmekte ve kabullenmemektedir. Dükkanlardan birini işleten Şaban'ın anısı yaşanan gerilimi iyi şekilde açıklamaktadır:

Abim bir gün müşteri geldi. "Selamun aleyküm" deyip dükkânı gezmeye başladı. Birkaç ürüne baktı. Ondan sonra "Vay be. Afgan'a bak. Gelip burada dükkân açmış" dedi. Ben de cevabımı esirgemedim. "Abi neden öyle söylüyorsun? Ben burada kaçak iş yapmıyorum ki. Kırımı herkes gibi ödüyorum. Bak, vergi levham da burada. Vergimi ödüyorum sizin gibi. Devletten de iznim var" dedim. Ondan sonra adam durdu başını sallayarak bana "Doğru diyorsun. Sana kızmak yerine bu dükkânı açmana izin verenlere, sizi ülkeye sokanlara kızmak lazım" dedi. Ben de fazla muhatap olmak istemedim. Biraz daha bakındı sonra çıkıp gitti.

Öte yandan, Afganların Van kenti ile kurduğu ilişkide işletmelerin varlığının bütünüyle kalıcılığın göstergesi olduğunu ifade etmek doğru değildir. İşletme sahibi Şaban'ın dükkanını yakın bir arkadaşına devrederek Avrupa'ya ulaşmak amacıyla İstanbul'a gitmesi bu hususta ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Kendisi uzun yıllardır Van'da yaşamasına ve işlerinin yolunda gittiğini belirtmesine rağmen Türkiye'nin

vatandaşlık vermemesi, sadece oturma izni sunması ve bunun da yenilenmesi için her yıl ödeme yapmak zorunda kalması aşamalı göç hususunda itici faktörler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, son zamanlarda enflasyon sebebiyle ülkenin alım gücünün kötüye gitmesi de Türkiye’de kurulacak hayatlar konusunda Afganları şüpheyi düşürmüş, alternatif planları harekete geçirmede önemli bir rol oynamıştır.

Tüm bunlardan hareketle Van’daki Afgan topluluğunun dayanışma duygusunun imkân dahilinde gelişmiş olduğu ifade edilebilir. İş piyasası, kaçakçılık ağlarına erişim, hukuki statü almaya yönelik stratejiler, konaklama imkanları, düğün ve mevlit organizasyonları gibi konularda Afgan topluluğunun işlevsel bir rolü vardır. Ancak, topluluk üyelerinin dayanışması ekseriyetle etnik köken bazlı gelişmektedir. Bu çerçevede Özbekler ve Türkmenler topluluktaki baskın rolü üstlenmekte, dayanışma ilişkilerinde de kenti etnik kökenlerine öncelik vermektedirler. Göçmen ağlarının etkisinin ve boyutunun ise Afganlar dışındaki kişiler tarafından bilinmesini pek istememektedirler. Bahsedildiği üzere hem iş piyasasında kayıt dışı bulunma şekilleri hem bazılarının kaçakçılık ağları ile kurduğu ilişkiler hem de Afgan topluluğu üzerinden belgesiz göçmenlerin tespit edileceğine yönelik kaygılar ön planda tutulmaktadır. Bunlara ek olarak ülkede artan göçmen karşıtlığı ve Türkiye’nin sınır dışı uygulamalarını yoğunlaştırması da Afgan topluluğunun varlığını hissettirmemeye yönelik izlediği stratejinin sebepleri arasındadır.

4.1.3. Gelecek Tasavvurları

Afganların geleceğe yönelik beklentileri ve bunun ilintili olarak gerçekleşen yolculukları sıradan biçimde iki farklı yer arasındaki doğrusal ve kesintisiz hareketler olarak sınırlandırılmamaktadır. İnsanların kendi ülkelerinden ayrıldıklarında akıllarında belirli bir varış ülkesi olduğunu, aradaki her şeyin sadece bir atlama taşı olduğunu ve hızlıca fragmanlar şeklinde yaşandığını doğrudan kabul etmemek gerekmektedir. Bu tür yaklaşımlar hem göç kararı verme süreciyle hem de hareketliliklerle ilişkili karmaşık sosyal ve ekonomik gerçeklikleri göz ardı edebilmektedir. Göçmenler yolculukları üzerinde her ne kadar fail olsalar da mekân temelli yapısal faktörler tarafından engellenebilmektedirler (Brigden & Mainwairing, 2016). Avrupa mali yardımı sonucunda Türkiye’nin ileriye doğru göçü önlemeyi

amaçlayan uygulamaları sebebiyle Van'da yaşayan Afganların hayatları transit geçişlerden çok daha fazlasına karşılık gelmektedir. Bekleme odası ya da gönülsüz varış yeri olarak değerlendirilen Van aslında geçici bir mola yeri olmanın ötesinde anlamlara sahiptir. Afganların beklerken yüzleştiği çok katmanlı hayatları vardır. Aile, akraba ve arkadaşlar ile kurulan ilişkiler, iş piyasasındaki koşullar, sosyo-politik ve ekonomik konjonktürün getirdiği görünmezlik, hareketsizlik ve sınır dışı edilme kaygısı her bir Afgan için özgün hikayeler sunmanın yanında günlük hayatta kente dair tutunma stratejilerini de ortaya koymaktadır. Bu çoklu anlamlar ve katmanlı hikayeler (BenEzer & Zetter, 2015) her günlerini Türkiye'de başka bir kente ya da Avrupa'ya nasıl seyahat edeceklerini düşünerek geçirmediklerini göstermektedir. Afganlar gelecek tasavvurlarını ifade ederken aslında geçmiş yolculuklarındaki olaylar ve deneyimlerden meydana gelen daha geniş bir hikâye örgüsü kurmaktadır. Yaşamak için bir yer bulmanın yanı sıra bekleme odası olarak değerlendirilen Van kenti de hareketliliklerine etki edebilmektedir. Van sadece *“geçip gidilen bir yer”* olarak hikayelerinde sınırlandırılmamakta, Avrupa'ya ya da bir başka yere gitme fırsatını bekleyerek sadece zaman geçirilen bir kent olarak kalmamaktadır. Kentsel mekânlara ve onlarla ilişkili sosyo-ekonomik ve politik süreçlere katkıda bulunmakta, hatta bazı durumlarda onları dönüştürebilmektedir. Dolayısıyla, Afganların gelecek beklentileri konusunda aldıkları kararlar, yaşanan hayatlara, kurulan ilişkilere ve ortaya çıkan fırsatlara bağlıdır (Crawley & Jones, 2020).

Göç araştırmalarının kalanlardan ziyade hareket edenlere yönelme riski taşınması ve belirgin düzeyde hareketsizliklerden etkilenenlere çok fazla ilgi duymaması Afganların yolculuklarını kavramayı güçleştirebilmektedir (Kaytaç, 2016; Schapendonk, 2012). Bir yerin 'gönülsüz varış yeri' veya 'bekleme odası' olarak etiketlenmesinin nasıl bir anlam kazandığı hareketsiz kalanlara odaklanmayı gerektirmektedir. Zira bir kentle ilişki büyük ölçüde kalanlar tarafından kurulmaktadır. Göçmenlerin hayatlarını yerinde anlamak, göçmen kimliklerinin oluştuğu yapısal bağlamlara, onların zorluk ve güvensizlik koşullarında dahi yaşamları üzerinde fail olmanın yollarını bulmalarına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda sadece fiziksel yolculuklarla sınırlı kalmayan, yaşadıkları kentlere ve oradaki beklentilerine yönelik araştırmalar yapmak, göçmenlerin taşınma ya da taşınmama kararının ötesinde mekâna yükledikleri çok boyutlu anlamları ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Aksi

halde göçü sosyal bir süreç olarak görmek zorlaşabilmektedir. İkinci olarak Afganların yaşadığı kentte ne olduğuna odaklanmak, bakışları sadece menşe ve hedef ülkelerinden uzaklaştırmakta, böylelikle yolculuklarının doğrusallığına ilişkin siyasi ve sosyal varsayımlara karşı çıkmaktadır (Crawley vd., 2018; Crawley ve Hagen-Zanker 2019). Aynı zamanda yolculukları esnasında uzun vakit geçirdikleri kentlerde yaşadıkları sorunları, dinamikleri ve gelecek perspektiflerini yeniden kavramsallaştırmak, modern politika yapımının ağırlıklı olarak üzerinde durduğu sınır kontrol süreçlerinin ötesinde alternatif yaklaşımların açığa çıkmasını sağlayabilmektedir.

Tüm bunlardan hareketle görüşme sağlanan Afganların gelecek beklentileri incelendiğinde ortaya çeşitli manzaralar çıkmaktadır. Gündelik yaşam pratiklerinde güvencesizlik, belirsizlik, hareketsizlik ve görünmezlik halleri korku ve kaygıya yol açabilmekte, deneyimlerini çok katmanlı bir hale getirebilmektedir. Öncelikle kentte ailece yaşayan ve bekar olarak hayatlarını sürdürenler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aile hayatı pek çok Afgan için büyük önem taşımakta ve geleceğe yönelik beklentilerini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bu bağlamda odak noktaları geçimlerini sağlayacak maddi gelir elde etmek, insanca barınma imkanına sahip olmak, çocuklarına iyi bir eğitim hizmeti sunmaktır. Ailece Van'da bulunan bazı Özbek ve Türkmen kökenli Afganlar çeşitli akraba ve arkadaşlar aracılığıyla geniş bir göçmen ağına sahip olduğu ve Türkçeyi iyi düzeyde bildikleri için hem emek piyasasına hem de kente tutunmalarını sağlayacak diğer alanlara erişimlerini daha etkili bir şekilde sağlayabilirken; Peştunlar, Hazaralar ve Tacikler ise hem dil bariyeri hem de göçmen ağlarının çok güçlü olmaması sebebiyle gelecek beklentilerini başka kentler üzerinde kurmanın planlarını yapmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası koruma statüsüne sahip Tacik, Peştun ve Hazara kökenli Afgan aileler, BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkelere yerleştirilmek için beklemektedir. Uzun ve belirsiz bekleyişler hem gündelik yaşamlarını etkilemekte hem de gelecek tasavvurlarını bulanıklaştırmaktadır. Her ne kadar aileler uluslararası koruma statüsünden istifade etseler de Van'daki çalışma koşullarının Afganlar için son derece zorlu olması geleceğe dair belirsizlikler kaygılanmalarına yol açmakta, sürekli olarak ne yapılabileceği üzerine alternatif planlar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

“Şimdi genciz. Kocam çalışıyor. Ama yaşlandığımız zaman böyle çalışamaz. O zaman nasıl geçineceğiz? Şimdi bile zar zor geçiniyoruz.”
(Hasret, Özbek, 24, Van)

ABD, Kanada ve Avrupa ülkelerinde mülteci statüsü almak için bekleyişleri sürekli bir hareketsizlik duygusunu ve hareketlilik için devam eden mücadeleyi aşlamaktadır. Aile üyelerinin mülteci statüsü kapsamında diğer ülkelerden kabul alana dek Van’da geçirdikleri süre geçicilik üzerine kuruludur. Bu durumun en somut yansımaları evlerin yapısında ortaya çıkmaktadır. Sosyo-ekonomik koşulların önemli belirleyici faktör olduğu gerçeği bir kenara bırakılmadan her an hareket edecekmiş gibi az ve portatif eşya barındıran evler ön plandadır. Beyaz eşyalar başta olmak üzere elektrikli ev aletlerinin ikinci el oluşu, mutfak gereçlerinin sadece aile üyelerine yetecek kadar alınması, kanepe ve koltuk yerine hafif minderlerin tercih edilmesi olası bir hareketlilik esnasında satılamadığı takdirde zararı minimize etmek için tercih edilen bir stratejidir. Bunun dışında zihinlerdeki hareketlilik hali aslında ebeveynlerin Türkçeye hakimiyetini ya da Van kentine yönelik ilgisini zayıflatmaktadır. Geçicilik üzerinden kurulan ilişki kente her alanda yatırım yapmayı önemsiz kılmaktadır. Günü idare edebilmek amacıyla sürekliliği olmayan işlerde çalışılmaktadır. Ailenin genç bireylerinin ebeveynlerinden daha farklı bir hayatı vardır. Öncelikle eğitimden faydalanma imkânı olduğu için Türkçeyi iyi düzeyde konuşabilmekte ve yaşadıkları ülkeye aidiyet hisleri bulunmaktadır. Bunun en somut örneğini Peştun kökenli iki kardeş Hasan (15) ve Hüseyin (17)’de görmek mümkündür. Lise öğrencisi olan bu gençler Van’daki arkadaşlarıyla yakın ilişkiler geliştirmekte, aktif olarak Kick Boks sporunu icra etmekte ve müsabakalarda çeşitli madalyalar elde etmektedir. Ayrıca Türkiye’deki futbol takımlarını desteklemekte ve maçlarını takip etmektedirler. Van’daki akranlarıyla yakın ilişkiler geliştiren gençler çeşitli faaliyetlerle birlikte sosyalleşebilmektedir. Türkiye’de kalmaları halinde iyi bir sporcu olmayı planlamaktadırlar. Ancak, gelecek tasavvurlarında bir başka ülkeye gitme planı daha ağır basmaktadır. Bununla ilişkili olarak gitme hayalini kurdukları ülkeye daha kolay uyum sağlayabilmek için İngilizceyi iyi düzeyde öğrenmeye çalışmaktadırlar. Bu anlamda internet aracılığıyla sürekli İngilizce filmler ve diziler izlenmekte, sosyal medya üzerinden üçüncü ülkelerdeki Afgan topluluğunun hayatları yakından takip edilmektedir. Ebeveynler ise öncelikle çocuklarının daha iyi bir eğitim ile geleceklerini inşa etme ve iyileştirme hayali kurmaktadır.

“İyi bir evde oturalım. Ben ailemin yemeğini yapayım, çocuklara bakayım o kadar. Kiracılıktan kurtulayım. Eşim iyi bir iş bulsun. Çocuklar okusun. Ben okumadım onlar okusun” (Hacer, Özbek, 26, Van)

Farklılaşan gelecek perspektifleri hususunda ise Van'daki bekar ve genç erkekler yer almaktadır. Bu kişiler genellikle yasal statüden yoksun bir şekilde kentte yaşam mücadelesi vermektedir. Göçün hem kendileri hem de geride bıraktıkları yakınları için sorumluluk barındırması sebebiyle yolculuk hikayelerini başarıyla sonuçlandırmak istemektedirler. Hareketlilikleri için fon sağlayan aile üyeleri, genç Afganlara kolektif bir hayatta kalma ve güçlenme projesi emanet etmektedir. Aile üyelerinin bir araya gelerek topladığı kaynaklar ve borçlanmalar sonucunda gönderilen genç erkekler geride bıraktıkları ailelerine sosyal ve ekonomik anlamda geri ödeme yapma yükümlülüğü hissetmektedir. Bu prestij kazanma duygusu, gençler üzerinde büyük bir baskıya yol açmaktadır. Başarılı olma zorunluluğu, hedeflenen ülkelere girmenin ve orada yasal bir statü elde etmenin önündeki engellerle çatışmaktadır. Bu doğrultuda başarısız olmamak için güvencesiz ve ağır koşullara sabretmekte, risk almaya ve çeşitli fedakârlıklar yapmaya hazır hale gelmektedirler (Scalettari, vd., 2021). Van'daki gündelik yaşamlarında bu hususlar belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Uzun mesai gerektiren zorlu işlerde çalışma alışkanlıkları, sosyal olarak izole hayatları ve istemsiz hareketsizliğe bağlı kapana kısılmışlık hissine karşı mücadele motivasyonları aslında gelecek planlarıyla ilintilidir. İleriye dönük hareketlilik düşünceleri sosyal konumlarını ve statülerini güçlendirmek için bir arena oluşturmaktadır. Hem kişisel olarak başarılı olmak hem de aileleri için daha iyi bir gelecek hazırlamak gibi geleceğe dair çifte misyonları bulunmaktadır. Bu misyon Van kentinde kurdukları ilişkiyi ve gelecek planlarını doğrudan etkilemektedir. Kimlik sahibi olmayan genç Afgan erkekler kentte kendilerini sınırlandıran ekonomik koşullar ve göç politikaları olmadığı takdirde ilişkilerini geçicilik üzerinden kurmaktadır. Bu çerçevede aşamalı göçte bekleme odası olarak işlev gören Van'dan göçmen kaçakçılarına ödeyebilecek miktarı toplayabilmek ve yola çıkabilmek için belirli bir süre çalışıp para biriktirmeleri gerekmektedir. Gelecek tasavvurlarında hedefledikleri yerler göçmen ağlarının bulunduğu konumlara, ülkelerin mültecilere yönelik izlediği politikalara ve o anki sosyo-ekonomik imkanlarına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin; Özbek ve Türkmen kökenli Afganlar Türkçeye hakimiyetleri, kültürel

yakınlıkları ve 1980’li yıllardan itibaren başlayan Afgan göçüne ilişkin gelişen topluluk ağları sebebiyle İstanbul, İzmir, Ankara gibi Türkiye’deki büyükşehirlerle ulaşmayı planlamaktadır. Peştun, Hazara, Tacik gibi diğer etnik kökenden kişiler ise Özbek ve Türkmenlerin sahip olduğu dil avantajına ve Türkiye’deki topluluk ağlarına yeteri kadar sahip olamadığı için hedeflenen yerler Avrupa olmaktadır.

“Çalışıp aileme para göndermem lazım. Benim için borçlandılar. Afganistan’da durumlar da ortada. Burada kimliğim yok, vermiyorlar da zaten. Biraz para biriktirip İstanbul’a arkadaşlarımın yanına gitmeyi planlıyorum.” (Rezzak, Özbek, 24, Van)

“Biz Zeytinburnu’na gitmek istiyorduk. Orada akrabalarımız vardı. Hem İstanbul’da iş imkanları da çok daha iyi. Ben mesela orda çalışabilirdim. Daha çok para kazanabilirdik. Belki orada daha çok para biriktirip Avrupa’ya gidebilirdik.” (Hasret, Özbek, 24, Van)

“Kim istemez ki daha iyi bir şehirde yaşamak? Ama imkân meselesi. Kaçakçılık fiyatları artmış. Ülkeler kolay kolay geçirmiyor. Almanya’ya, Fransa’ya gitmek zor. Ama deneyeceğim. Burada biraz kalayım, paramı biriktireyim. Ancak öyle yani...” (Bilal, Tacik, 21, Van)

“Bizimkiler yolladı. ‘Oğlum git kendine bir hayat kur, kimliğin olsun, güzel işin olsun’ dediler. Onlara karşı mahcup olmamak istiyorum. Hayalim iyi bir ülkede herkes gibi insanca bir yaşama sahip olmak. Ailemi de sonra yanıma almak istiyorum” (Mustafa, Peştun, 29, Van)

Van’daki Afganların gelecek tasavvurları genel olarak ele alındığında uzun vadede yaşamayı istedikleri bir kent olmadığı açığa çıkmaktadır. Düzensiz geçişler esnasında yakalananların veya ileriye yönelik hareket imkânı bulamayanların bir kısmı yasal statü alması sebebiyle Van’da kendilerini hapsedilmiş hissedebilmektedir. Bir başka yerde yaşamaları Göç İdaresi Başkanlığı tarafından sınırlandırıldığı için de Afganlar statülerini kaybederek kent değiştirmeyi göze alamamaktadır. Öte yandan ise, herhangi bir statüye sahip olmayanların Van’daki bekleme süreleri ailece bulunanlar ve yasal statüye sahip olanlarla kıyaslandığında daha kısadır. Bekleyişler bir başka kente veya ülkeye ulaşabilmek için ekonomik imkanları oluşturmak için gerçekleşmektedir. Her ne kadar Van’daki Afganların profiline ve dahil edil(me)dikleri statülere göre gelecek tasavvurları farklılaşsa da ortak yanları Van’ı bir bekleme odası ve gönülsüz varış yeri olarak kabul etmeleridir. Aşamalı göçlerinde sıçrama tahtası olarak görülen kent, Afganların zihinlerinde çıkışının da en az girişi kadar zor olduğu bir yer olarak kalmaktadır.

4.2. Uluslararası Göçün Hedef Kenti: İstanbul Bir Araf Mı?

Küresel ekonominin merkezleri olarak kabul edilen küresel kentler uç noktaların mekânıdır ve sadece yerlilerden oluşan çeşitli grupları değil göçmenleri de kapsamaktadır (Sassen, 2001). Bu bağlamda küresel kentler ekonomik canlılığının yanında ulusötesi kimlikler, yaşam tarzları, resmi ve gayr-ı resmi örgütlenmeler için de farklı alanlara sahiptir. Türkiye'deki küresel ekonominin merkezi pozisyonunda yer alan İstanbul ulusötesi sosyal alanların son derece dinamik olduğu bir kent olarak bilinmektedir (Pusch, 2012). Türkiye'nin en büyük metropolü olarak ön plana çıkan İstanbul kenti sosyo-ekonomik canlılığın yanı sıra nüfus hareketleri yönüyle de önemli bir konumda yer almaktadır. Anadolu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi farklı coğrafyalardan ayrı dönemlerde göçler alan kent, bir varış yeri niteliğine sahip olmuştur (İpek, 2015). Hareketliliklerin Cumhuriyet döneminde sürdüğü göz önünde bulundurulduğunda çeşitlilik barındıran göçlerin hedefinde ekseriyetle İstanbul bulunduğu için kentsel mekânlarda birçok alanda eşitsizliklerin görüldüğü ve durmaksızın kendini yeniden dönüştürdüğü bir manzara belirmektedir. Bu yönüyle geçmişten beri farklı kökenlerden göçmenlerin geldiği ve yaşadığı bir kavşak noktası pozisyonundadır. 2000'lerden itibaren sınır aşan göçlerden etkilendiği için yabancı göçmenlerin sayısı belirgin ölçüde artmış, demografik ve sosyal doku çeşitlenmiştir (Eraydın vd., 2014) Ülkede oturma izni bulunan yabancıların neredeyse yarısı İstanbul'da yaşarken, önemli düzeyde geçici koruma statüsünde yer alan Suriyeli nüfus vardır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Ayrıca çok sayıda yabancı turist için de önemli destinasyon noktalarındandır. İstanbul'un sahip olduğu kent dokusunu etkileyen göçmen nüfusunun yapısını tek kategoriye sığdırmak mümkün değildir. Menşei ülkeleri, yasal statüleri, demografik göstergeleri bakımından oldukça çeşitli bir görünüm sergilemektedir (Biehl, 2014a). Bu durumu kentin farklı yerlerinde duyulan Arapça ve Farsça başta olmak üzere diğer yabancı dillerin varlığı ve mekânlar üzerindeki etkisi aracılığıyla kolayca görmek mümkündür (GAR, 2024).

Tüm dünyada kentler tarihsel bağlamda hem iç hareketlilikler hem de uluslararası göç ile gelenlerin temel destinasyonlarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda yalnızca ekonomik motivasyonlarla anavatanlarını terk eden göçmenler değil aynı zamanda sığınmacı ve mülteciler de büyük kentlerin dokusunun bir parçası haline

gelmiştir (Darling, 2017). İstanbul, anonimlik ve farklı ülkelerden gelenlerin bulunduğu bir nokta olması sayesinde her türlü alışveriş için elverişli bir ortam sağlayan bölgedeki büyük şehirlerden biridir (Pérouse, 2004). Avrasya metropolü bu anlamda hareketliliğin ve dolaşımın başlatılması için hem maddi hem de maddi olmayan kaynaklar sunan fırsatlar ve ağlar merkezi olarak tanımlanabilmektedir (Aslan & Pérouse, 2003). Yasal hizmetlerin (seyahat acenteleri, tercüme büroları, konsolosluklar, havayolu şirketleri gibi) arzı sonsuz çeşitliliktedir. İstanbul aynı zamanda sahte pasaportlar, kaçakçılar vb. yasadışı hizmetleriyle de tanınmaktadır. Kısacası, İstanbul bölgedeki uluslararası göç sistemlerinin ana merkezidir ve göçmenlerin hareketliliklerinin bir sonraki adımı için gerekli koşulları yaratmak amacıyla sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, dilsel ve mesleki sermaye biriktirdikleri bir role sahiptir ve anahtar işlevi görmektedir (Aslan & Pérouse, 2003). Kentin sunduğu iş fırsatları kenti hem iç hem de dış göçler açısından çekici hale getirmektedir. İmalat sektörü başta gelmek üzere, tekstil, inşaat, gastronomi ve diğer hizmet alanlarında yoğun emek gücü gerektiren işler büyük ölçüde göçmenler aracılığıyla karşılanmıştır. 1950'lerden itibaren Anadolu'nun kırsal alanlarından başlayan, 1980'lerin ardından yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle Kürtlerin zorunlu göçüyle devam eden, 2000'li yıllardan itibaren ise Ortadoğu başta olmak üzere Orta Asya ülkeleri aracılığıyla yoğunlaşan uluslararası hareketler sonucunda İstanbul ekonomisi canlı bir görünüm elde etmiş (Aslan & Pérouse, 2003) ve enformel sektörler gün yüzüne çıkmıştır. Kentteki yerlilerin artık tercih etmekten kaçındığı yorucu ve düşük maaşlı emek gücü gerektiren mevcut iş sektörlerinde ve küresel ekonominin ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişen yeni iş kollarında göçmenler kendini göstermeye başlamıştır. Tekstil atölyeleri, otomotiv tamiri, inşaat, gastronomi, hazır gıda ve turizm gibi çeşitli alanlarda göçmen emeği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla yakın ve uzak coğrafyalardan gelenler için İstanbul daha iyi bir yaşama erişmek isteyenlerin önemli rotalarından biri olmaktadır.

Tablo 10. İstanbul'daki yabancı sayısı.

İkamet İzni Sahipleri	Geçici Koruma Sahibi Suriyeliler	Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri
670.988	531.381	3.784

Kaynak: İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü (2023)'nden elde edilen verilere göre hazırlanmıştır.

Ludger Pries (2010) tarafından sunulan göç tipolojisine bağlı dört tür İstanbul'un karşılaştığı uluslararası göç ve ulusötesi sosyal alanların dinamiklerini açıklamayı anlamlı hale getirmektedir. Göçlerin türüne bağlı olarak menşe bölge, yerleşim bölgesi, göç bağlamı ve göçün zaman çerçevesi değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda her bir göç türünün boyutları açık bir şekilde yansımaktadır (Tablo 10). Göç türlerinin ortaya çıkmasında düzenli, düzensiz, transit göçmenler ve sığınmacılar aktörler olarak yer alırken, İstanbul'da bu kategoriler arasındaki çizgiler genellikle akışkandır. Özellikle sığınma talebinde bulunmayan veya başvurusu reddedilen birçok sığınmacının kendi ülkelerine dönmeyip düzensiz şekilde AB ülkesine gitmek için kalması transit göçmenler ve sığınmacılar arasındaki ayrımı daha da karmaşık hale getirmektedir (Danış, vd., 2009; Yüksek & Brewer, 2011). Transit göçmenler ve sığınmacılar genellikle başlangıçta planladıklarından daha uzun süre İstanbul'da bulunmak zorunda kaldığı için kapsamlı sosyo-ekonomik ağların oluşturulması, çeşitli hayatta kalma stratejilerinin ve pratiklerinin geliştirilmesi gibi çözümler üretmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, İstanbul'da ekseriyetle ailevi, etnik veya dinsel ağları harekete geçirmektedirler. Akrabalar, göçmenlerin kırılganlıklarını bir ölçüde hafifleten ve böylelikle İstanbul'da kente tutunmalarını kolaylaştıran maddi, manevi ve ekonomik yardımlar sunabilmektedir (İçduygu, 2003; Danış, vd., 2009). İstanbul'da bulunan özellikle sığınmacıların ve transit göçmenlerin hem yaşadıkları kentte hem de menşei ülkelerinde geride bıraktıkları aileleriyle ulusötesi ilişkileri vardır.

Tablo 11. Dört göç türü.

Tür	Menşe bölgesi ile ilişki	Yerleşim bölgesi ile ilişkisi	Tipik göç bağlamı	Göçün zaman çerçevesi
Göç / göçmenlik	Birliktelik / veda	Entegrasyon / yeni vatan	Ekonomik / sosyo-kültürel	Sınırsız / uzun süreli
Geri dönüş göçü	Sürekli ilişki / özdeşleşme	Farklılık / ev sahibi ülke	Ekonomik	Sınırlı / kısa süreli
Diaspora göçü	"Kutsal topraklar" ile sürekli ilişki	Farklılık / acı çekme alanı	Dini / siyasi örgütlenme	Kısa vadeli / orta vadeli
Transit göç	Belirsiz	Belirsiz	Dini, siyasi ve ekonomik faktörler	Belirsiz / ardışık

Kaynak: Pries (2010: 59)'ten elde edilen bilgilere göre düzenlenmiştir.

Öte yandan, İstanbul'un kozmopolit bir nitelik taşıması ve göçmen ağlarına yönelik geniş bir yelpazeye sahip olması kenti göçmenler için hedef haline

getirmektedir. Farklı kıtalardan gelen göçmenlerin varlığı kentin yabancıları olarak kalan yeni gelenler için güven tesis etmekte, gündelik hayatlarında karşılaştıkları güçlükleri aşabilmelerinde sosyal ağlar önemli bir rol oynamaktadır. Hemşehri dernekleri, resmi veya gayr-ı resmi dayanışma mekanizmaları, farklı STK'lar aracılığıyla sunulan yardım organizasyonları göçmenlerin İstanbul'u tercih etmelerinde son derece etkili olabilmektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerine geçmek isteyen transit göçmenler için hem fırsatları hem de riskleri barındıran bir geçiş güzergahı özelliği göstermesi kenti çekici hale getirmektedir. Merkez ilçelerinde ya da bu yerlerin kenar mahallelerinde bulunan ucuz konutlar da göçmenlerin İstanbul'u tercih etmesinde etkili olmakta ve böylelikle belirli mekânlarda belirli etnik kökenden göçmenler yoğunluk göstermektedir. Zira göçmenler bilmedikleri ve henüz ulaştıkları kentlerde menşei ülkeleriyle aynı yerlerden gelen, sosyo-ekonomik durumları birbiriyle örtüşen toplulukların bulunduğu mahallelere yerleşme eğilimi taşımaktadır (Erder, 2013; Yüceşahin, 2017). Hareketliliğin ardından yüzleşilen sorunlara ve zorluklara karşı sosyal desteğe erişebilecekleri bu alanlarda göçmenler kendilerini daha rahat hissedebilmektedir. Mekânsal yoğunlaşma aynı dili ve kültürü paylaşan insanların daha kolay iletişim kurmalarını ve benzer deneyimleri paylaştıkları için empati geliştirmelerini sağlamaktadır. O bölgelerdeki göçmenlerin akrabalık ve hemşehrilik ağlarını kullanarak yaşadıkları mekânı sosyal dayanışma mekanizması için çekici hale getirdiği ifade edilebilmektedir. Yasal statüden yoksun, sosyo-ekonomik koşulları iyi olmayan kırılgan durumdaki göçmenler için dayanışma ağları kente tutunma ve yüzleşilen sorunlarla başa çıkma açısından oldukça önem taşımaktadır. Dolayısıyla, kente henüz ulaşan göçmenler için bu tür mahalleler dayanışma ağları aracılığıyla varış mekânları ya da belirsiz süreli duraklama noktaları olabilmektedir. Bir diğer ifadeyle, göçmenler sahip oldukları sosyal ağlardan istifade ederek, etnik köken ya da sınıfsal aidiyetleri bakımından kendilerine yakın olanların bulunduğu mahallelerde yaşamayı tercih etmektedir (Rottmann ve Kaya, 2021). Bu bağlamda Zeytinburnu ilçesi 1980'lerde Afganların yerleştiği ve bir süre sonra vatandaşlık alma imkanına eriştiği bir alan olarak ön plana çıkmış ve mevcut Afgan popülasyonu sebebiyle yeni gelenler tarafından kente ilk giriş kapısı olarak kullanılmaktadır (GAR, 2024). Bu yönüyle İstanbul'da en yoğun ve hareketli ilçeler arasında önemli bir noktada durmaktadır. Metropolün önemli ilçelerinden biri olan bu

yerde yaşayan göçmenlerin nüfusu tam anlamıyla bilinmese de 50 ila 70 bin arasında olduğu ileri sürülmektedir (Zeytinburnu Belediyesi, 2019). İlçede yaşayan göçmenlerin bir bölümünün düzensiz yollarla ülkeye giriş yapması ve yasal statü sahibi olmalarına rağmen kayıtlarının başka bir kentte ya da ilçede tutulması kesin bir istatistik verilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Marmara Belediyeler Birliği (2021) tarafından hazırlanan bir rapora göre ise yabancı nüfusun ilçedeki oranı %23 civarındadır. Afganlar yabancı nüfus içerisinde %32.5'lik bir paya sahiptir ve ilçenin Yeşiltepe, Nuripaşa, Çırpıcı, Veliefendi ve Sümer Mahallesinde yoğun olarak yaşamaktadır.

Etnik aidiyete bağlı toplaşmaların göçmenlerin ikamet ettikleri mahallelerde görülmesi yürütülen ticari faaliyetler üzerinde de etki göstermektedir. Göçmenlere yönelik hizmet üreten etnik işletmeler niceliksel olarak artmakta ve görünürlüğü güçlenmektedir. Bakkal, restoran, kuaför, fırın, emlakçı, telefoncu, halıcı gibi farklı sektörlerde varlık gösteren dükkanlar aracılığıyla göçmenler kente daha az yabancılık duyabilmekte ve tutunmalarını kolaylaştırabilmektedir. Diğer taraftan, İstanbul'a ulaşan göçmenlerin konut tercihini kendi menşei ülkesinden gelen kişilerle bir arada yaşama isteği şekillendirmektedir. Türkiye mevcut uygulamalarında ülkeye gelen göçmenlere ve sığınmacılara yönelik konut politikası geliştirmediği için süreç serbest piyasa koşullarında şekillenmekte, göçmenler kendi başlarının çaresine bakmaktadır. Ülkenin çeşitli kentlerinde yapılan araştırmaların gösterdiği üzere sosyo-ekonomik imkanları yeterli düzeyde bulunmayan göçmenler kendi imkanları doğrultusunda düşük nitelikli ucuz konutları tercih etmek zorunda kalmaktadır (Bozok & Bozok, 2024; Yüksek v.d., 2023; Güngördü & Kahraman, 2021). Göçmen mahalleleri olarak adlandırılan yerler yoksul ve kırılgan kesimin ağırlıkta olduğu buna ek olarak ülkenin diğer dezavantajlı gruplarının da yaşadığı mekânlar olarak belirlemektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki mekânsal kümelenmeler, yalnızca bir göçmen grubunun hakimiyetinin olmaması sebebiyle Amerikan kentlerindeki etnik getto kavramıyla doğrudan örtüşmemektedir.

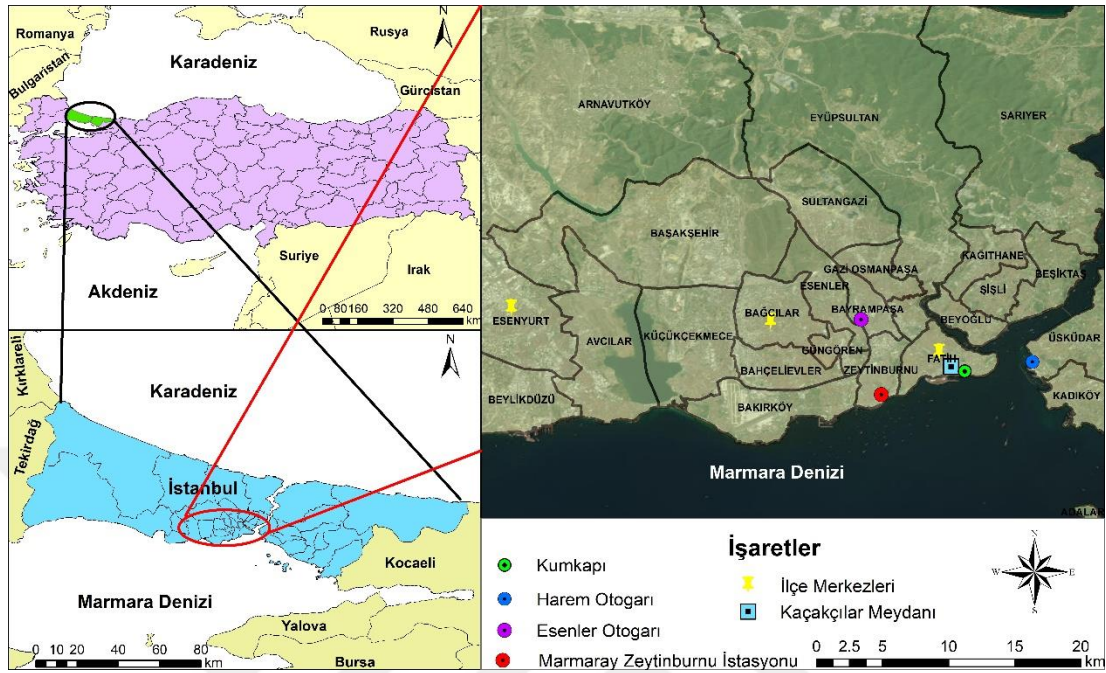
İstanbul'un ilçelerinin hatta aynı ilçenin mahallelerinin sosyo-ekonomik yönden çeşitliliğe sahip olması göçmenlerin yer seçimlerini de belirlemektedir. Finansal gücü iyi olan göçmenler kentin orta sınıf popülasyonunun yoğunlukta olduğu ilçe ve mahallelerde normal koşullardaki konutlarda yaşarken; kırılgan durumda

olanlar daha çevre ilçelerde veya merkez ilçelerin kenar mahallelerinde düşük nitelikli konutlarda barınmak zorunda kalmaktadır. Konut stokunun ucuzluğu, göçmen ağlarının etkililiği ve iş imkanları gibi faktörler kırılğan yapıdaki göçmenlerin bahsedilen mekânlarda kümelenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, yasal statüsü bulunmayan, yoksul ve dezavantajlı göçmenler sosyo-ekonomik yönden düşük düzeydeki ilçelerde toplanırken; sosyo-ekonomik açıdan yüksek kabul edilen ilçelerde yaşayan göçmenlerin niteliği tam tersinedir. Ancak unutulmaması gereken hususlardan biri de şudur ki ilçe mahalleleri bile kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Aynı ilçe içinde hem varlıklı ve hukuki statüye sahip yabancıların bulunduğu mahalleler, hem de düzensiz statüde olan ve yoksullukla mücadele eden göçmenlerin yaşadığı yerler olabilmektedir (GAR, 2024).

4.2.1. “Afganburnu”: Afganların Şehre Geldiklerinde İlk Yerleştikleri Bölge

Afganların Türkiye’deki kentlere yönelik hareketliliğinin geçmişi özellikle son 40 yıla dayanmaktadır. İstanbul’da bulunan Afganların varlığını anlayabilmek için Türkiye’ye yönelik göçlerini farklı dönemler halinde kısaca ele almak gerekmektedir. Bu doğrultuda yirminci yüzyılda ülkeye yönelen hareketlilikleri dört aşamada değerlendirmek mümkündür (İçduygu ve Karadağ, 2018). 1980 öncesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin yakın olması sebebiyle az sayıda öğrenci ve memurun anlaşmalar çerçevesinde geçici olarak geldiği bilinmektedir. Bahsedilen dönemdeki hareketlilikler küçük düzeyde kalmış, ülkede Afgan topluluğu oluşturmamıştır. 1982-1983 döneminde Afganistan’dan Türkiye’ye planlı ve düzenli bir göç gerçekleşmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren 1982’de Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmesi sebebiyle 4.000, 1983’te ise 1.200 Türk kökenli Afgan’ı ülkede ikamet edebilmeleri amacıyla resmi olarak davet etmiştir. *Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair 2641 sayılı Özel Kanun* kapsamında Afganlar Türkiye’ye davet edilmiş, istihdam, eğitim ve Türk vatandaşlığına geçiş haklarını da içeren daimî ikamet izni sunulmuş ve Türkiye’nin uydu kentlerine yerleştirilmişlerdir. İki ülke arasında yaşanan bu resmi göç eyleminin ardından 1983’ten 1990’lı yılların sonlarına kadar aile birleşimi veya evlilik yoluyla Afganların Türkiye’ye gelişi göçmen ağları aracılığıyla devam ederken, resmi göçün yanı sıra,

Türk soylulara ek olarak tüm etnik kökenden Afganlar, sığınma amacıyla Türkiye'ye düzensiz yollarla girmeye başlamıştır (Danış, vd., 2009).



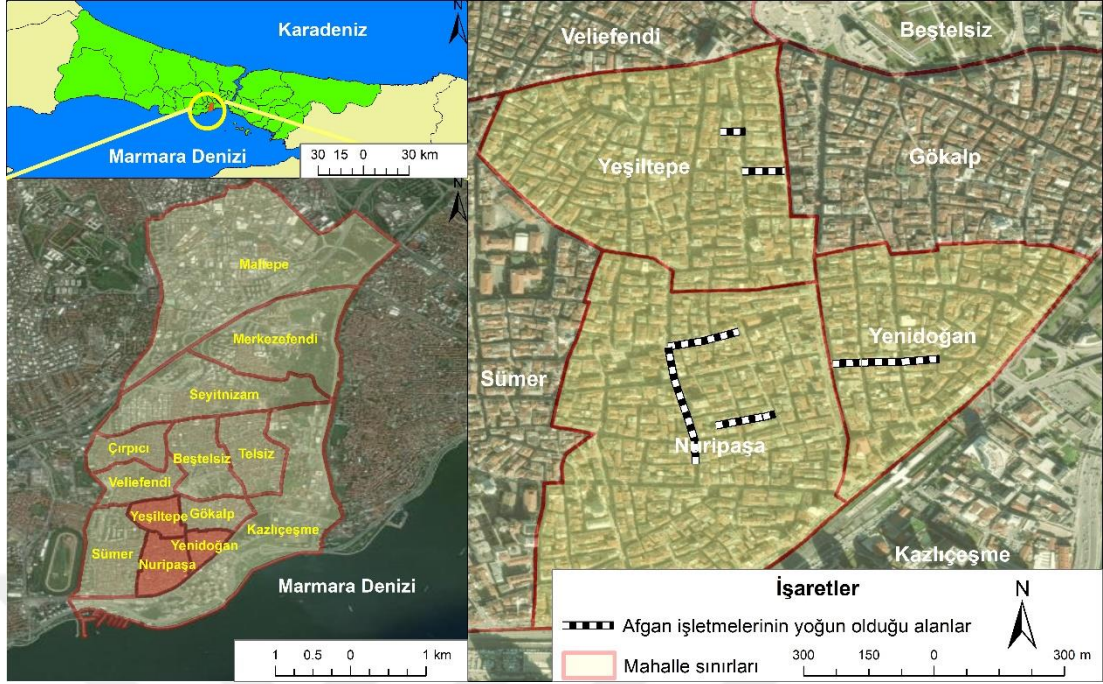
Harita 19. İstanbul lokasyon haritası ve Afganlar için bazı önemli noktalar.

Açıklama: Afganlar, göçmen kaçakçısı ve yerel halk ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre hazırlanmıştır.

İstanbul, ilk etapta Afgan göçmenler için hükümet tarafından belirlenmiş bir yerleşim yeri olarak planlanmamıştır. Ancak, kırsal bölgelerdeki yerleşimleri sonucunda zorlu çevre koşulları ya da yerel halkın olumsuz tutumu entegrasyonun yeterli düzeyde sağlanamamasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum da Afganlar, Türkiye'nin başta İstanbul olmak üzere Ankara, Bursa, Eskişehir ve İzmir gibi büyük şehirlerinde daha iyi fırsatlar bulabilmek için iç göç modellerini takip etmişlerdir. 1982-83 yıllarında gelen Afganların büyük bölümü deri işçiliğinde vasıflı kişilerden meydana gelmiştir. İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde deri atölyelerinin ve imalathanelerin yaygınlık göstermesi⁴⁰, buna bağlı olarak iş piyasasının canlı olması sebebiyle Afganlar burayı tercih etmiştir. 1980'lerde çeşitli alt yapı sorunlarının yaşandığı bir tür gecekondu mahallesi olarak bilinen ilçede bakımsız, düşük kaliteli ve rutubetli eski

⁴⁰ Osmanlı İmparatorluğu döneminde deri tabakhanelerinin denize kıyısı bulunan Kazlıçeşme konumuna açılması sebebiyle Zeytinburnu ilçesi dericilik faaliyetleri açısından önemli bir yer haline gelmiştir. Cumhuriyet döneminde ilk dokuma fabrikasının burada varlığını göstermesi ilçenin sanayi faaliyetleri yönünden canlılık kazanmasını sağlamıştır. Dericilik ve tekstil sektörünün bölgede hareketli olması iç göçler yoluyla işçilerin ilçeyi tercih etmesine neden olmuş ve böylelikle gecekondu tipi yerleşim alanlarıyla anılan bir yer haline gelmiştir (İBB, 2005).

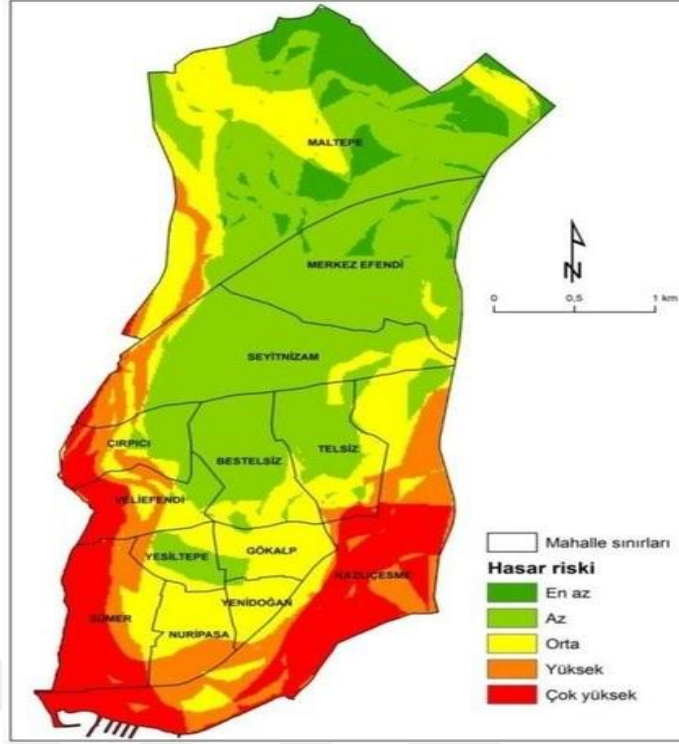
evlerin çoğunda Afganlar oturmaya başlamıştır. 1975 yılında ilçe statüsü kazanan Zeytinburnu, İstanbul'un en büyük ve geniş ilçelerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. İç göç ve uluslararası hareketliliklerden etkilenen bölge, çok sayıda etnik grubun yaşadığı bir yer haline gelmiştir. Ülke sınırları içerisinde gelen göçler dikkate alındığında Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden kişiler gelmiştir. Sınır aşan göçlere bakıldığında ise 1960-80 yılları arasında Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelenler; 1980'lerde Türk kökenli Kazak, Uygur, Türkmen ve Afganlar; 2011 sonrası Suriyeliler; yakın tarihte ise Afganistan ve Pakistan'dan gelen düzensiz göçmenler, Körfez ülkelerinden gelen varlıklı göçmenler ön plana çıkmaktadır (GAR, 2024). Suriye krizinin ardından ülkeye ulaşanlar ve yakın tarihte gelenler ilçede “yeni” sakinler olarak adlandırılırken; ilçede iç göç sonucunda yaşamaya başlayanlar ve büyük bölümü sonradan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı edinen Türk soylu göçmenler kendilerini “eski” sakinler olarak nitelendirmektedir. İlçenin nüfusu 280.896 kişiden meydana gelmekte, 13 mahallesi ve 58 caddesi bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen mahallelerin tercih edilmesinin en temel sebebi önceden gelen Afganların buralarda ikamet etmesi ve bu durumun da topluluk aidiyetlerini geliştirmesidir. Böylelikle Zeytinburnu, İstanbul'da yaşayan Afgan kimliği ve topluluğu için bir merkez haline gelmiştir. Danış, Taraghi ve Perouse'un da belirttiği üzere *“Zeytinburnu aslında sadece Afgan kimliğinin somutlaşmış hali değil. Aynı zamanda aynı ulusal kökenden gelen diğer bireylerin sunduğu yerel tavsiye, destek ve ekonomik ya da maddi yardım ağını da temsil etmektedir.”* (2009, s. 549)



Harita 20. Zeytinburnu Mahalle haritası.

Açıklama: Afgan işletmelerinin yoğun olduğu alanlar saha araştırması esnasında yapılan gözlemler ve mülakatlar neticesinde elde edilmiştir.

Afganların yoğun olarak yaşadığı ve kendi aralarında *Afganburnu* olarak adlandırdıkları ilçenin İstanbul'un ilk gecekondu bölgesinden biri olması sebebiyle mahallerin büyük bölümünde uzun yıllardır kentsel dönüşüm projeleri yürütülmektedir. Aynı mahalle içerisinde yeni ve lüks yapılara karşın eski ve bakımsız konutların varlığı dikkat çekmektedir. Deprem fay hattının geçtiği kentte Zeytinburnu ilçesinin birtakım mahalleleri de barındırdığı eski yapılar sebebiyle önemli riskler teşkil etmektedir. Deprem sebebiyle hasar riski en yüksek yerler ilçenin güneydoğu ve güneybatı kısmında yer almaktadır (Şekil 27). Bu doğrultuda Sümer, Veliefendi, Çırpıcı ve Kazlıçeşme barındırdığı bitişik nizam, eski ve bakımsız binalar yüzünden hasar riski çok yüksek olan mahallelerdir (İBB, 2020) ve buralar kente yeni gelen Afganlar tarafından konut kiralalarının diğerlerine göre daha uygun olması sebebiyle barınma alanı olarak tercih edilen mekânlardır.



Harita 21. Zeytinburnu Mahallelerine göre deprem hasar riski

Kaynak: İBB, 2020.

Uzun, belirsiz, karmaşık ve içinde sınır dışı edilme, rehin alınma gibi şiddet ve korku barındıran düzensiz yolculuğun ardından İstanbul'a gelmeyi başaran Afganların ilk uğrak noktası ekseriyetle Zeytinburnu olmaktadır. Türkiye'ye resmi şekillerde getirilen Afganların ilçe ile kurduğu ilişki daha sonrasında gayr-ı resmi yollarla gelen göçmenler için çekici faktör etkisi yaratmıştır. Yoğunlukla göçmen kaçakçılarının ayarladığı otobüs, tır veya panelvan araçlarla İstanbul'a ulaşmayı başaranlar genellikle kentin Anadolu yakasında bulunan Harem ya da Avrupa yakasında yer alan Esenler Otogarının yakınlarına veya Fatih ilçesinin sınırlarında konumlanan Aksaray ve Kumkapı taraflarına getirilmektedir. Buradan sonra ise İstanbul'a varmadan önce kentteki arkadaş ve akrabalarıyla iletişim halinde olan Afganlar onların verdiği adreslere göçmen kaçakçılarının bıraktığı noktadan taksi, dolmuş veya toplu taşıma araçlarını kullanarak kendi imkanlarıyla ulaşmaya çalışmaktadırlar. Büyük bölümünün yukarıda anlatılan dinamikler sebebiyle İstanbul'daki ilk uğrak noktası bu anlamda Zeytinburnu olmaktadır.

“İstanbul’a geldiğimiz zaman Harem otogarında iniyoruz. Ordan da Marmaray ile Zeytinburnu’na geçiyoruz. Kaçakçı bize İstanbulkart⁴¹ verdi. Biz metroya gittiğimiz zaman bunu nasıl kullanacağımızı bilmiyorduk. Çalışıyor mu çalışmıyor mu bilmiyorduk.” (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

“Tatvan’dan Ankara’ya kadar otobüsle geldim. Kaçakçı bize seyahat belgesi vermişti. Yolda askerler kontrol etmesine rağmen sorun çıkmadı. Ankara otogarına varınca kaçakçı beni aradı ve orada fazla gezip polisin dikkatini çekme diye uyardı. Sonra onun ayarladığı otobüsle İstanbul’a geldim. Esenler’den akrabalarım gelip beni aldı, Zeytinburnu’na götürdü.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

4.2.2. Farklılaşan Statüler Altında Kalanlar ve Gidenler

İstanbul’da hayatlarını sürdüren Afganların yasal durumları yaşamları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hayat koşullarını değiştirme ya da iyileştirme, kendilerine manevra alanları yaratma konusunda önemli bir rol oynamakta ve farklılaşan statüler Afganların kente tutunma stratejilerinde ciddi çeşitlenmelere yol açmaktadır. Önceki kısımda aktarıldığı üzere 1980’li yıllarda ülkeye davet edilen Türk soylu Afgan grubu oturma izni ve çalışma hakkı ile karşılanmış, ardından Türk vatandaşlığı elde etmiştir. Ülkeye düzenli yollarla gelen ve yasal statüye sahip olarak yaşayan en önemli kesimi bu dönemde gelenler oluşturmuştur. Son 30 yıllık süreçte Türkiye’ye yolculuk eden Afganlar çoğunlukla sığınmacı olarak gelmektedir. Ülkenin 1951 BM Mülteci Hakları Sözleşmesini imzalamasına rağmen coğrafi sınırlama koyması Afganların mülteci statüsüyle kalıcı olarak yaşamalarının önünde engel teşkil etmekte ve gelenler sınırlı seçeneklere sahip yerleşim imkanıyla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Gönülsüz olsa da tercih edilen ilk durum herhangi bir yasal statüden istifade etmeksizin güvencesiz şekilde İstanbul’da bulunmaktır. İkinci bir seçenek ise İçişleri Bakanlığına Bağlı Göç İdaresi Başkanlığına uluslararası koruma başvurusunda bulunarak BMMYK aracılığıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar ülkede tanınma ve kısa süreli oturma iznine sahip olma yoluna gitmektir. Bu tercih mülteci statüsü elde edememe ve buna karşılık sınır dışı edilme veya ülkede herhangi bir yasal statüye sahip olmadan yaşama riskini barındırmaktadır.

⁴¹ İstanbul’daki toplu taşıma araçlarını kullanabilmek için kullanılan karta verilen isim.

Mülteci statüsü için başvuran Afganların İstanbul’da belirsiz süreler boyunca beklediği görülmektedir. Üçüncü ülkelerin kontenjanlarına ve kabul politikalarına bağlı değişen süreler kimi zaman 1-2 yıl içinde sonuçlanırken başvurunun BMMYK tarafından reddedilmesine itiraz edildiğinde bekleme süreleri çok daha uzun bir hal alabilmektedir. Üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere uluslararası koruma talebinde bulunan bir Afgan mülteci statüsü elde edinceye kadar Türkiye’de çalışma hakkına sahip değildir. Sığınmacılar tıpkı statüsüz bireyler gibi kentteki yaşamlarını çeşitli haklardan mahrum bir şekilde sürdürmek zorundadır. Bu bağlamda sığınmacılar ve düzensiz göçmenler çocuklarını okula yerleştirmenin kendileri için taşıyacağı riskleri ve faydaları değerlendirmektedir. Ayrıca yasal statüye sahip olmayan Afganlar çeşitli kamu kurumlarının ve STK’ların AB’nin desteğini alarak sunduğu yardımlardan da istifade edememektedir. Mülteci statüsü alabilmek amacıyla başvuru yapanların sayısı ve herhangi bir talepte bulunmadan belgesiz şekilde kentte kalanlar arasındaki durumu değerlendirmek imkansızdır. İstatistiklerin paylaşılmadığı bu konuda nicel verilere ulaşmak yerine kentte yaşayan Afganlar aracılığıyla ancak nitel verilere ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda yasal statü hakkında konuşulduğunda göçmenler endişeli, çekimser ya da karamsar olmaktadır. Türk vatandaşlığı almış kişiler ya da üçüncü bir ülkeye mülteci statüsünde gidecek olanlar, bir başka ifadeyle ülkeden sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kalmayanlar diğer statüde bulunanlara göre kendilerini daha rahat hissederek konuşmaktadır. Afgan topluluğu arasındaki dayanışma, koruma ve bağlılık reflekslerinden kaynaklanan davranış biçimleri sebebiyle yasal statüleri her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, görüşme sağlanan kişiler İstanbul’da düzensiz ya da belgesiz konumda yer alan Afganların kırılganlıklarını göz önünde bulundurarak onlara zarar vermeyecek şekilde fikirlerini ifade etmiştir. Görüşme sağlanan kişilerin bir kısmı doğrudan uluslararası koruma veya oturma iznine sahip olmuşken; bazıları ise düzensiz yollarla İstanbul’a ulaşmış ve sonrasında yasal statüye erişmiştir. Bununla birlikte hukuki statü elde etmek amacıyla başvuru yapan ve olumsuz sonuçlanan belgesiz göçmenler de vardır.

Tüm bunlardan hareketle İstanbul’da yaşayan Afganları statü bakımından şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. 1980’li yıllarda Türkiye’ye davet edilen, ikamet ve çalışma iznine sahip olan, Türk soylu Afganlardır. Bu kişiler ülkede kalma niyetiyle gelmiş ve sonrasında Türk vatandaşlığı elde etmiştir.
2. İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Başkanlığına uluslararası koruma talebinde bulunan ve başvurusu kabul edilen kişilerdir. BMMYK aracılığıyla üçüncü bir ülkeye mülteci olarak yerleştirilmeyi beklemektedirler. Türkiye’nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlama sebebiyle bu kişiler ülkede kalıcı olarak yaşayamamaktadır.
3. Ülkeye giriş yapmalarının ardından Göç İdaresi Başkanlığına gerçekleştirdikleri oturma izni başvurularının olumlu karşılanması sonucunda yalnızca ikamet izni ile bulunan Afganlardır. Bu kişilerin büyük bölümünün oturma izinlerini her yıl yenilemesi gerekmektedir.
4. Türkiye’ye eğitim ve iş amacıyla yasal yollarla girip vize süresini aşan ya da ülkeye düzensiz şekilde giren Afganlardır. Yetkili mercilere başvuruda bulunmayan ya da başvurusu reddedilen kişilerdir. Herhangi bir statüye sahip olmaksızın kentte yaşamlarını sürdürmektedirler.

Türkiye ulaşmalarının ardından kabul koşullarının veya kabul edilmeme hallerinin İstanbul’daki Afganlar için kalma ve gitme kararlarını etkilediği açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak kalma kararı alanlara odaklanıldığında bu kişilerin yoğunlukla Türk soylu olarak bilinen Türkmen ve Özbek kökenli Afganlardan meydana geldiği açığa çıkmaktadır. 80’li yıllarda Zeytinburnu ilçesine gelen soydaşları nedeniyle kurulu topluluk ağları (Karadağ & Sert, 2023; GAR, 2021) Afganların kente tutunma süreçlerini kolaylaştırmakta ve kalma kararı vermelerinde güçlü bir etkiye sahip olabilmektedir. İlk gruptan farklı olarak İstanbul’da yaşamlarını sürdürmeye çalışan bu insanların büyük bölümü aslında düzensiz yollarla gelmektedir. Yola çıkmadan önce topluluk ağları aracılığıyla kent hakkında genel geçer bilgiye sahiptirler. Zeytinburnu ilçesinde büyük bir Afgan ağının varlığından ve buna bağlı olarak da kente tutunmayı kolaylaştıran çeşitli mekanizmaların işlediğinden haberdardırlar. İş hayatının dinamikliği, barınma konusunda akrabaların ve yakın arkadaşların desteği, yasal statü elde etmek için çeşitli Afgan kuruluşlarının varlığı, dil benzerliği gibi faktörler kalma kararı verenler üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda İstanbul’da kalanların ve kentten gidenlerin nasıl ayrıştığı analiz

edildiğinde en temelde yasal statülerinin durumuna bağlı olarak bir şekillenmenin olduğu ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Türk soylu Afganların önceki yıllarda hukuki statü almaları dönemin hükümeti tarafından doğrudan sunulmuşsa da günümüzde bunu elde etmek o kadar da kolay değildir.

İstanbul'daki Afganların uluslararası koruma tarafından terk edildiği göz önünde bulundurulduğunda aslında sistemli şekilde statü elde etmelerinin önünde yapısal engeller teşkil edilmektedir. Uluslararası koruma talebinde bulunulduğu zaman Göç İdaresi Başkanlığı başvuran kişilerin talebini olumlu karşılaya bile İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropollerdeki göçmen nüfus yoğunluğunun artması sebebiyle Afganları bu yerlerin dışındaki küçük şehirlere göndermektedir. Diğer kentlerde hem göçmen ağlarının yeteri kadar güçlü olmaması hem de iş imkanlarının kısıtlı düzeyde kalması onların büyükşehirlere yönelmesine sebebiyet vermektedir. Böyle bir durumda uluslararası koruma statüsü almalarına rağmen kayıtlı oldukları şehrin dışında yaşayanların kimlikleri iptal edilmektedir. Zira uluslararası koruma kimliklerinin geçerliliğinin sağlanması için belirli aralıklarla bağlı bulunulan İl Göç İdaresi Başkanlığına imza atarak orada düzenli olarak yaşadıklarını kanıtlamaları gerekmektedir. Her ne kadar teoride uluslararası koruma alma şartları bu şekilde belirlense de uygulamada Türkiye'deki çok sayıda kentin ilçelerinin kayda kapandığı, başvuruların reddedildiği ve üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme süreçlerinin belirsizleştiği görülmektedir. Dolayısıyla mevcut koruma rejimi Afganların statü almalarında caydırıcı bir noktada durmaktadır.

“Afganlar sürekli yer değiştiriyor. Semtlere kimlik almak için kayıtlar kapatıldığı için ikamet ettikleri yerlerde bulunmuyorlar. Mesela kaydı diyelim ki başka bir şehirde burada iş imkanları daha iyi olduğu için buraya geliyorlar.” (Zeytinburnu Belediyesi Aile ve Kadın Destekleme Merkezi çalışanı, K, 27, İstanbul)

Düzensiz statüde gelmelerine rağmen İl Göç İdaresi Başkanlığına başvuruda bulunarak uluslararası koruma elde eden bazı Afganların durumu incelendiğinde genellikle ailece gelenler olduğu açığa çıkmaktadır. Bu kişiler eşleri ve çocuklarıyla birlikte olduğu için yasal statüye erişimleri daha kolay olabilmektedir. Ancak, ailece gelmek her zaman uluslararası korumadan istifade edileceği anlamına da gelmemektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve politik koşullar

göçmenlerin yasal statüye erişimleri hususunda değişkenlik gösterebilmektedir.⁴² Bu doğrultuda Van'a eşi ve çocuklarıyla birlikte gelen, Van İl Göç İdaresi Müdürlüğüne uluslararası koruma başvurusunda bulunmasına rağmen talebi reddedilen Özbek kökenli Cemal'in (E, 27) durumu tam da bu şekildedir. Afganistan hükümetinde rütbeli asker olarak çalışan bu kişi, Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından ailece ülkeden ayrılmışlardır. Van'da yasal statüye sahip olamayacağını anladığında ailesiyle birlikte bütün riskleri göze alarak göçmen kaçakçıları aracılığıyla İstanbul'a ulaşmıştır. Zeytinburnu ilçesine ulaşan Cemal oradaki Afgan topluluğu aracılığıyla ev ve iş bularak herhangi bir yasal statüye sahip olmamasına rağmen yaşamını kurmaya çalışmaktadır. İçinde bulunduğu Özbek topluluğu aracılığıyla uluslararası koruma veya oturma iznine erişim sağlayabileceğini düşündüğü için İstanbul'da kalmayı planlamaktadır. Öte yandan kalma kararı alanların İstanbul'a geldikleri dönem de oldukça önemlidir. 2014 yılında kardeşleri, eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul'a gelen Özbek kökenli Yavuz (E, 42) yaklaşık 4 yıl boyunca ailesiyle birlikte herhangi bir yasal statüye sahip olmaksızın yaşamak zorunda kalmışlar ve ancak 2018 yılında ikamet iznini alabilmişlerdir. O dönem kendileriyle birlikte birçok Türk soylu Afgan'ın ikamet izni aldığını belirtmiştir. Yasal statüye erişmelerinin ardından ilerleyen dönemlerde şartları sağladığı zaman Türk vatandaşlığına başvurmayı da planlamaktadır. Her ne kadar yasal statüye erişim kendileri için bir süre belirsizlik taşımış olsa da ikamet iznini almalarıyla birlikte hayatlarını İstanbul'da kurmayı planlayarak kentte kalanlar kategorisine girmişlerdir.

“... Kimliksiz de çok dolaştım ben. Ama oturma iznini aldım. Çalışma iznim daha yok. Çalışma iznine de başvurduğum. Oturma izni aldıktan 5 sene geçince çalışma iznine başvurabiliyorsun. Çalışma izni aldıktan sonra 5 yıl sigorta yatırırıyorsun ardından başvurabiliyorsun. Ya da 250 bin dolar yatırırırsan, ev alırsan vatandaşlığı alıyorsun. Bende o kadar sermaye olmadığı için çalışma izni üzerinden gideceğim mecburen. Çalışma iznini aldıktan sonra gerekli koşulları sağladığımda başvuracağım. Daha yeni başvurduğum çalışma iznine bakalım nasıl olacak...” (Behçet, Özbek, 30, İstanbul)

⁴² Son dönemlerde hem düzensiz göçmenlerin sınır geçişleriyle hem de büyükşehirlerdeki görünürlüklerinin artmasıyla alakalı tepkilerin yazılı ve görsel medya üzerinden paylaşılmasının ardından ülke kamuoyunda göçmen karşıtlığı yükselişe geçmiştir. Taliban'ın Afganistan'da yönetimi alması sonucunda Türkiye'ye yönelik kitlesel bir göç olacağına dair ihtimaller de ülkenin daha sıkı göç politikaları takip etmesine neden olmuştur. Dolayısıyla düzensiz yollarla gelenlerin yasal statüye erişimleri zorlaştırılmış, diğer göçmenlere teşvik oluşturmaması sebebiyle sınırlandırılmıştır.

“Zeytinburnu’nda hep Özbek kökenliler yoğunlukta. Hazaralar falan çok az. Peştunlar, Hazaralar, Farslar Avrupa’ya gitmek istiyor. Ama Özbekler Türkiye’de kalıyor. Türk soylu oldukları için burada kalmaları daha kolay olabiliyor. Özbekler burada kendileri dışında başkalarıyla muhatap olmamaya çalışıyorlar. Ben bunu burada öğrendim.” (Hamdi, Tacik, 31, İstanbul)

Aynı zamanda Türkiye’nin sunduğu burslarla ülkeye gelen uluslararası öğrencilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra da İstanbul’da kalabilmektedir. Özellikle eğitim sürecinde başarı gösteren, Türkçeyi iyi düzeyde konuşabilen ve ülkenin ihtiyaç duyduğu çeşitli alanlarda niteliğe sahip olanlar da yaşamlarını İstanbul’da sürdürebilmektedir. Bu doğrultuda Göç İdaresi Başkanlığına bağlı yerlerde, göçmenlere yönelik faaliyet yürüten farklı STK’larda ya da yabancı dil hakimiyeti istenen çeşitli sektörlerde Afganlar yer almaktadır. Türk soylu Afganların yoğunluğu göz ardı edilmeksizin Peştun, Tacik ve Hazara kökenlilerin de varlığından bahsetmek mümkündür. Özellikle uluslararası öğrenci olarak gelip ardından hem Türkçeyi iyi düzeyde konuşmaları hem de yabancı dil gerektiren kamu kurumlarında ve özel sektörde aktif olarak rol almaları sebebiyle T.C. vatandaşlığı elde ederek İstanbul’da kalıcı hale gelebilmektedirler.

Diğer taraftan, İstanbul’da varlık gösteren Afganların bir bölümü ise kalmak yerine geçici ancak son derece belirsiz süre bulunup üçüncü bir ülkeye gitme arayışı içerisine girmektedir. Türkiye’den ayrılma kararı almalarında etkili olan çok sayıda itici faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında en belirginini düzensiz statüye sahip olmalarıdır. Genç ve bekar Afgan erkekler uluslararası koruma mekanizmasının neredeyse bütünüyle dışındadır. 2017’nin sonundan beri Göç İdaresi Başkanlığı tarafından bekar erkekler kayıt altına alınmamaktadır (GAR, 2021). Başkanlığın verileri incelendiğinde 2018 yılından itibaren uluslararası koruma başvurusunda bulunanların sayısında azalma görülmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Ülke kamuoyunda göçmen karşıtlığına yönelik ifadelerin gittikçe sertleşmesi, ekonomik koşulların göçmenler yüzünden kötüye gittiğinin düşünülmesi ve tüm bunlarla ilintili olarak Türkiye’nin uyguladığı seyraltme politikası kapsamında çeşitli polis denetimleriyle toplu sınır dışı işlemlerinin artırılması ve bununla birlikte uluslararası koruma başvuru taleplerinin reddedileceğine yönelik inanç başta genç ve bekar erkekler olmak üzere diğer Afganların yasal statü elde etmeye yönelik motivasyonlarını önemli düzeyde kırmaktadır. Ayrıca belgesiz şekilde kentte

bulunmak da her gün Afganistan'a sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalma anlamına geldiği için yasal statüye erişebileceklerini düşündükleri Avrupa ülkelerine gitmek istemektedirler.

“İstanbul Göç İdaresi Başkanlığı kimlik vermeyi tamamen kapattı. Çok istisnai durumlarda veriliyor. Bir kişi belgesiz yakalandığı takdirde kimlik alabileceği kentlerden bahsedilmiyor artık. Geri Gönderme Merkezlerine alınıyorlar ve büyük ölçüde sınır dışı işlemleri yapıyor.” (Kızılay çalışanı, E, 38, İstanbul)

“Türkiye'nin geliri belli, yaşam standartları belli, çalışma koşulları belli. Hele ki kaydı yoksa polisin her an onları yakalayabileceğinden ve sınır dışı edileceklerinden haberleri var. O yüzden Türkiye'de kalmak istemiyorlar. Sadece burada ev satın almış, durumları iyi olan ve başka yerden gelirleri olan Afganlar Türkiye'de yaşamak istiyor. Onun dışındaki insanlar ya kaçak yollarla Avrupa'ya gitmek istiyor ya da 3. bir ülkeye yerleştirilmeyi bekliyor.” (SGDD çalışanı, K, 32, İstanbul)

Afganların İstanbul'da kayıtların kapalı olmasından veya başvuruların genellikle reddedilmesinden dolayı başka kentlere gönderilmesi ve diğer kentlerde uluslararası koruma için kayıt süreçlerinin zorlaşması sıklıkla ifade edilmiştir. Uluslararası koruma talepleri sonrasında ise süresi belli olmayan bir bekleyişe katlanmaları ya da devletin gönderdiği bir başka kentte hayatlarına sıfırdan başlamaları gerekmektedir. Kayıt olmak için farklı şehirler arasında dolaşma hali aslında yasal statüye erişimleri konusunda Afganlara karşı uygulanan caydırıcı politikanın yansımasıdır. Yasal korumaya erişimin önünde bulunan kurumsal ve bürokratik engeller bir tarafta tutulduğunda, küçük şehirlere dağıtım da Afganlar için itici bir faktör olarak kabul edilmektedir. Zira, bu yerlerde iş imkanları yeterli düzeyde bulunmadığı için yasal statü almalarına ve düzensiz hale geleceklerini bilmelerine rağmen İstanbul'a gelmek zorunda kalmaktadır. En nihayetinde İstanbul'da kayıtsız bir şekilde yaşamak, uluslararası korumaya başvurmaktan ya da küçük bir şehirde yasal statü sahibi olmaktan daha avantajlı hale gelmektedir. Fas'ın Tiznit ve Taza şehirlerinde sahra-altı göçmenleri dağıtma kavramı üzerinden ele alan El Arabi (2020), dağıtma politikasının Fas topraklarında caydırıcı bir rol oynadığını, sınırlandırma ve güvenlik yönetimi mekanizmalarının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Böylelikle asıl amaçlanan göçmenleri kritik sınır bölgelerinden uzak tutmak, kuzeydeki Fas şehirlerindeki göçmen gruplarını parçalamak ve ekonomik canlılığı az olan şehirlere hapsederek iç hareketliliklerini engellemektir. Bu anlamda, yukarıda

belirlenen hususlar dikkate alındığında Türkiye ve Fas gibi geçiş güzergahı üzerinde yer alan ülkelerin uyguladığı politikaların benzerlik taşıdığı görülmektedir.

“Ben Afganistan’dan arkadaşlarım ve kuzenlerimle birlikte geldim. Ailemi mecburen orada bıraktım. Buraya (Zeytinburnu) vardığımda kimlik için başvuracaktım ama Afganlara bana ‘Boşuna başvurma, alamazsın.’ dediler. Çok kişi başvurmuş vermemişler. Çıkan kişilere de İstanbul’un dışına gitmeleri gerektiğini söylemişler. Buradan gitsem nerde iş bulacağım ben? O yüzden kimliksizim.” (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

İstanbul’da uluslararası koruma haricinde oturma iznine sahip olan Afganların da kentle yaşadıkları ilişki geçicilik üzerine inşa edilmektedir. İkamet izni bulunanlar çalışma iznine erişebilmek için ayrı bir başvuru yapmak zorundadır. Hali hazırda ikamet izni elde etmek için sunulan koşulların zorluğu bilinirken çalışma izni almak Afganlar için kolay değildir. İşverenlerin işçiyi yasal yollarla çalıştırdığı takdirde sigorta ve diğer masrafları için fazla para harcamamak istememesi, buna karşılık piyasada güvencesiz ve kayıt dışı çalışacakların sayısının fazlalığı çalışma iznine erişimi sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul’da yaşayan, Afganistan’daki tüm mal varlıklarını satarak turist vizesi alıp yasal yollarla Türkiye’ye gelen Tacik kökenli Zeki’nin (45) göç yolculuğuna dair planı yukarıdaki argümanları doğrular niteliktedir. Kendisi turist vizesi bittikten sonra ikamet iznini yenileyebilmek için İstanbul’dan ev satın almış, ancak çalışma iznine bir türlü erişemediği için hem güvencesiz hem de düşük ücretle kayıt dışı çalışmak durumunda kalmıştır. Ülkede kendisi ve çocukları için gelecek görmeyen Zeki düzensiz yollarla Avrupa ülkelerine ulaşmayı planlamaktadır:

“Türkiye bana çalışma izni verse ben buradan hiç ayrılmam. Almanya’dan gelseler buraya götürseler yine gitmem ama çalışma iznim olmadan çok zor durumdayım. Yarın ben yaşlansam, çalışmasam çocuklar tek başına geçinemezler ki. Hasta olsam mesela özel hastaneye gitsem dünyanın parası tutuyor. Tedavi olamıyorsun.”

Diğer taraftan ise, Türkiye’de son yıllarda ekonomisinin kötüleşmesi ve enflasyonist ortamın yoğun bir görünüm sergilemesi sebebiyle İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşam giderleri oldukça artmıştır. Yasal statüden yoksun olan Afganlar üzerine ekonomik koşulların da zorlaşması nedeniyle Türkiye’den ayrılarak Avrupa ülkelerine gitme düşüncesine sahiptir.

Tüm bunlardan hareketle Afganların her ne kadar kişisel koşulları kentle kurduğu kalıcılık ve geçicilik ilişkisinde belirleyici bir rol taşısa da esas karar vermeyi etkileyen husus yasal statü ve çalışma iznine erişimleriyle ilişkilendirilmektedir. Hem çalışma izni hem de yasal statüye sahip olan Afganların İstanbul'da kalıcı oldukları, ancak sadece yasal statüye sahip olsalar bile ekonomik açıdan zorluk yaşayanlar da geleceklerini Avrupa ülkelerinde kurmak istemektedir.

4.2.3. İstanbul'dan Ayrılmaya Çalışmak: Kentte Düzensiz Geçişin Varlığı ve Görünürlüğü

Türkiye'de kalmayı hedefleyenler gittikleri kentlerde göçmen ağlarını kullanarak tutunmaya çalışırken Avrupa ülkelerini hedefleyenler kara ve deniz yoluyla aşamalı yolculuklarına devam etmektedir. Öncelikle kara veya deniz rotasını kullanarak Avrupa'ya geçmeye çalışan Afganların geldiği önemli kent İstanbul'dur. Uluslararası göç açısından hem transit hem de hedef bir kent olan İstanbul, uzun yıllardır Afganlar için de merkezi bir noktada durmaktadır. İçlerinden birçoğu ilk defa metro, tramvay ve hatta en önemlisi bu kadar büyük deniz gördüğü için kente ulaştıklarında şaşkınlık ve hayret içerisinde kalmaktadır. Kaçakçılar aracılığıyla İstanbul'a ulaşan transit Afganlar Aksaray başta olmak üzere Kumkapı, Zeytinburnu ve Esenyurt gibi yerlerde kalmaktadırlar. Özellikle Aksaray ve Zeytinburnu ileriye yönelik hareketlilik için Afganlar açısından son derece önemli ilçelerdir. Aksaray çok uzun dönemden beri hem iç hem de dış göç hareketliliğinden etkilenen bir yer olmuştur. 1960'lı yıllardan beri iç göç alan bu yer ardından uluslararası hareketliliği de çok canlı bir şekilde yaşamaktadır. İlçenin İstanbul'un merkezine çok yakın olması ve konumu itibarıyla birçok farklı güzergâh için aktarma noktasında yer alması hareketliliği sürekli diri tutmaktadır. Aksaray 1990'lı yılların sonundan beri Avrupa'ya ulaşmak isteyen başta Afrika olmak üzere Ortadoğu ve Güney Asya'dan gelen düzensiz göçmenler için aktarma noktası olurken son yıllarda da bu özelliğini daha yoğun bir şekilde taşıdığı görülmektedir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de başlayan ayaklanmalar sonrasında yaşanan insani krizler kitlesel göç dalgalarını da beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Suriye kaynaklı göçlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Türkiye'de kalmayı tercih etmeyip Avrupa ülkelerine ulaşmayı hedefleyen Suriyeliler

düzensiz göç yolculuklarıyla ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa sığınmacı krizi olarak adlandırılan ve farklı ülkelerden çok sayıda göçmenin Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmak amacıyla hem Akdeniz hem de Balkan rotası üzerinden ilerlemeye çalıştığı 2015 yılı günümüz uluslararası göç hareketliliği için önemli bir kırılma noktası olmuştur. Yaşanan gelişmeler çerçevesinde Aksaray da bu dönemde göçmen kaçakçılığının zirve yaptığı ve çok aleni bir şekilde sokak ortasında göçmenler ile kaçakçılar arasında yolculuğa dair pazarlıkların döndüğü bir alan haline gelmiş ve “Kaçakçılar Meydanı” olarak adlandırılmıştır. İllegal fakat hayli kazançlı bir iş piyasası olarak öne çıkan göçmen kaçakçılığı sektörü bu yıllarda Aksaray’da mekânı ve onun kullanımını da ciddi düzeyde etkilemiştir. Ara sokaklardaki birçok dükkânda deniz rotasını kullanacak göçmenler için şişme yelekler, can simitleri, sırt çantaları gibi yolculuk esnasında ihtiyaç duyulabilecek ürünler satılmaya başlamıştır. Göçmen kaçakçılığı alanında faaliyet yürüten çok sayıda turizm ve seyahat acentesi, cep telefonu dükkânı, internet cafe, kargo işletmeleri, döviz bürosu gibi çeşitli işletmeler ortaya çıkmıştır. İstanbul’dan hareket etmek isteyen düzensiz göçmenler bu işletmelerde yaptığı görüşmeler çerçevesinde yolculuğa dair planlamayı ve güzergahı yapmaktadır.



Görsel 34. Aksaray’da bulunan “Kaçakçılar Meydanı”.

Açıklama: (a) İstanbul’dan Avrupa’ya ulaşmak isteyen göçmenlerin kaçakçılar ile anlaştığı mekân. (b) Göçmenlerin düzensiz yollarla sınır geçişlerinde şişme botları kullanmaları sebebiyle dükkanlarda şişme yelekler satılmaktadır (Önder, 2015).

Afganlar da diğer coğrafyalardan gelen düzensiz göçmenler gibi Türkiye’den Avrupa’ya geçmek isteyen herkesin uğramak zorunda kaldığı ve Kaçakçılar Meydanı olarak adlandırılan Aksaray’ı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Kaçakçı ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak tam paket kaçakçılık modeli ile hareket eden Afganlar Aksaray’a kadar ulaştıklarında kaçakçıların yönlendirmesiyle Kumkapı ve Zeytinburnu’nda yer alan şok evlerinde kalmaktadır. Özellikle Kumkapı uzun yıllardan beri sığınmacıların geldiği temel uğrak noktalarındandır. Genellikle buralardaki eski ve küçük apartman daireleri kullanılmaktadır. Kaçakçılar yolculuğun bir sonraki aşamasını yolun durumuna göre planlamaktadır. Bu süre zarfında bekleme süreleri tamamen kaçakçılık ağının rota üzerinde aldığı bilgiye bağlıdır ve bu nedenle de belirsizdir. Düzensiz geçişler için Türkiye içerisindeki yol kontrolleri ve hedeflenen ülkede uygulanan güvenlik önlemlerinin durumu hareketliliği etkilemektedir.

Türkiye'nin iç rotası üzerinde aktif olan, çeteler (mafya) olarak adlandırılan kaçakçılığa bağlı aktörlerin sınıra kadar uzanan yolculuğun göçmenlerin geçişi için “temiz” hale getirilmesi ve hedeflenen ülkeye varışların gerçekleşebilmesi için sınırdaki kolluk kuvvetleriyle illegal anlaşmaların yapılması sonucunda hareketlilikler sürdürülebilmektedir. Öte yandan, İstanbul'daki bekleme süreleri bütünüyle gönülsüz olmamaktadır. Yaşadıkları uzun ve yorucu yolculuk sebebiyle kentte bir süre kalıp dinlenmek isteyenler de bulunmaktadır. Bu durum aslında göçmenin sosyo-ekonomik durumuyla da ilintilidir. Eğer ki bekleme süresini uzatabilecek maddi imkanlara sahipse göçmen böyle bir tercih izleyebilmektedir. Zira, bekleme süresi ne kadar uzarsa göçmen için harcamalar da o kadar artmaktadır.

“Edirne'ye gidip sonra Yunanistan'a ulaşmak için biz de para ödüyoruz. Mesela Aksaray'dan Edirne'ye, Kırklareli'ne geçmek için yolun temiz olması lazım. Türk mafyası sınıra kadarki yolculuğun sorunsuz yapılmasını sağlıyor. Yunan polislerinin de bazen göz yumması için rüşvet veriliyor.” (Göçmen kaçakçısı A, 35, İstanbul)

Türkiye'de son dönemde artan mülteci karşıtlığı ortamı sebebiyle ülkenin göç politikalarının sıkılaşmasına kadarki süreçte Afganlar görünürlüklerini büyük ölçüde gizlemiyor, kentte kendilerini güvenlik açısından sıkıntılı görmüyordu. Polis tarafından durdurulma ve belge sorulma çok nadir olarak yapıyordu. İstanbul'da ve diğer büyük şehirlerde düzensiz göçmenler sokaklarda çok fazla kaygılanmadan dolaşabiliyordu. Bu anlamda göçmenlerin bazıları transit yolculuklarında İstanbul'da kendi isteğiyle bir süre kalıp dinlenmeyi tercih edebilmiştir. Fakat düzensiz göçe dair istatistiklerin zirve yaptığı 2019 yılından itibaren politikalar ciddi düzeyde değişmiş, sınır dışı etme işlemleri yaygın bir hale almıştır. Bu nedenle Afganlar günümüzde yolculuklarını görünmezlik stratejisi üzerine yürütmektedir. Dolayısıyla, yakalanma ve sınır dışı edilme kaygısıyla İstanbul'daki bekleme süreleri boyunca yeme-içme, kıyafet alışverişi, iletişim kurma ihtiyaçları sağlamak için göçmen kaçakçılığına bağlı aktörleri kullanmaktadır ve bir nevi ev hapsine maruz kalmaktadır. İstanbul'da şok evlerinde kalan göçmenlere kaçakçılar günde 1 ya da 2 kez yemek getirmektedir. Bunlar ekmek, peynir, birkaç konserve gibi şeyler olmaktadır. Eğer ki daha fazla yemek istediklerinde ya göçmenlerin gidip kendilerinin dışarıdan satın alması gerekmekte ya da mevcut fiyatının üstüne komisyon ödeyerek kaçakçılara aldırılmaktadır.

4.2.4. Güvencesizliğin Gölgesinde Kente Tutunmak

Türkiye'nin en büyük Afgan nüfusuna, en yoğun kayıt dışı istihdam sektörüne ve karmaşık transit ağına ev sahipliği yapan İstanbul'da yaşamlarını sürdüren Afganların kente tutunma stratejileri önem taşımaktadır. Geçerli bir vizesi ya da pasaportu bulunmayanlar, farklı şehirlerde uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarına rağmen İstanbul'da kayıt dışı olarak ikamet edenler, Avrupa'ya geçmeyi planlayan transit göçmenler, oturma izni veya vatandaşlık almış olan eski Afganlar, eğitim ya da iş amacıyla resmi yollarla Türkiye'ye gelmiş olanlar en genel haliyle kentte varlık gösterenlerdir. Sıralanan kategorilerden ilk üçü İstanbul'daki Afganlar arasında en sık karşılaşılan durumdur (Karadağ & Sert, 2023). 2018 yılından itibaren kayıt, mülteci statüsü belirleme ve üçüncü ülkelere yeniden yerleştirmenin BMMYK'dan Göç İdaresi Başkanlığına devredilmesinin ardından yaşanan kurumsal değişim, uydu kentlerin büyük bir kısmının yeni kayıtlara kapanmasıyla sonuçlanmıştır (ECRE, 2020; Karadağ & Üstübcü, 2021). Afganlar Küresel Kuzey'deki ülkelerin dondurulmuş kotaları nedeniyle genellikle ulaşamaz olan yeniden yerleştirme için 'uzun süreli bekleme' içinde sıkışıp kalmaktadır (Khosravi, 2014). Bu nedenle İstanbul'daki düzensiz Afganların sayısı önemli düzeyde artmaktadır.

Afganlar, yerli halkla ve diğer göçmenlerle İstanbul'un kamusal alanlarında, işyerlerinde, konutlarında ve sosyal alanlarında etkileşime girmektedir. Kozmopolit olarak tanımlanabilecek bu çoklu etkileşimler kentteki yaşam mücadelelerinin temelini oluşturmaktadır. 1990'lardan itibaren ilgi görmeye başlayan kozmopolitanizm kavramı küreselleşmenin getirdiği sosyal değişimleri ve büyük metropollerin giderek daha fazla göçmen çektiği yeni bir mekânsal düzenin analizi için kullanılmaya başlanmıştır (Smyrnelis, 2016). Kavram ideolojik ve elitist olduğu gerekçesiyle şiddetle eleştirilmiştir. Kozmopolit, yerel olarak tanımlanan bir yaşam tarzının aksine, küreselleşmiş bir hayat biçimine alışmış bireyler için bir dünya vatandaşı çerçevesini yansıtmaya yönelmiştir. Küreselleşmenin yansıması olan kozmpolitanizm, sınırların sertliğiyle neredeyse hiç karşılaşmadıkları bir manzarada kolay ve hızlı hareket eden, küresel olarak algılanan üst sosyal sınıfa ait olarak değerlendirilmiştir (Agier, 2014; Lejeune vd. 2021). Bu bakış açısının aksine, diğer

çalışmalar farklı bir analiz ölçeği benimseyerek küresel çağda kentsel yaşamın çeşitliliğini daha iyi açıklayan bir “*aşağıdan kozmopolitlik*”, “*gündelik yaşam kozmopolitliği*” inşasının dinamiklerine odaklanmıştır (Fournet-Guérin, 2017; 2019; Boesen & Marfaing, 2007; Schmoll, 2003). İstanbul’daki Afganların kente tutunmak amacıyla geliştirdiği stratejiler ve bu doğrultuda çalışma koşulları, barınma halleri, göçmen ağları ve dernekler dikkate alınarak üretilen gündelik pratiklerin varlığı aşağıdan kozmopolitlik kavramının getirdiği bakış açısı ile ele alınmaktadır.

4.2.4.1. Konut Deneyimleri

Düzensiz yollarla İstanbul’a gelen göçmenlerin ağırlıkla yaşadığı mahalleler aslında Anadolu’dan iç göçle gelenlerin seçtiği alanlardır. Göçmenler konut ve iş olanaklarının yakınlığı nedeniyle bu bölgelere daha fazla sayıda yerleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda kentte göç alan mekânların sınıfsallığı ve hareketliliğe dair hem sürekliliği hem de farklılığı göze çarpmaktadır. Zira İstanbul’a yönelik göçler farklı dönemlerde biçim değiştirse de günümüze kadar hız kesmeden devam etmektedir (Biehl, 2014b). İstanbul’un göç alan bölgeleri yalnızca etnik köken, din ve dil açısından değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası köken, göç nedeni ve zamanı, cinsiyet, aile, eğitim ve sınıf kompozisyonları, iş olanakları, geldikleri yerle bağları, yerel kabul ve benzeri açılardan da belirgin farklılıklar taşımaktadır (Keyder, 2005).

Zeytinburnu ilçesi başta olmak üzere Bağcılar, Esenyurt ve Fatih gibi yabancı nüfusun hızla arttığı ilçelerde var olan yerel çeşitlilik bağlamını büyük ölçüde yoğunlaştırmıştır. Birçok dükkânların mağazalarında Suriye ve Afganistan başta olmak üzere hem Ortadoğu hem Afrika hem de Asya kıtasında bulunan ülkelerin bayraklarını görmek mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla adı geçen ilçelerde yeni sakinlerin çeşitli menşe ülkelerinin kanıtlarını kentsel alanlarda çeşitli şekilleriyle görmek mümkün hale gelmektedir. Çok sayıda göçmen nüfusunu barındıran mekânların ortak noktası merkezi bir öneme sahip lokasyonlarda yer almasından kaynaklanmaktadır. Kilit ve özellikle enformel istihdam ağlarına yakınlığı nedeniyle göçmenler kentin farklı ilçelerinde konut ihtiyaçlarını gidermektedir. İstanbul’daki konut sahipleri artan talep nedeniyle yabancılara daire, oda hatta bodrumları ve çatı aralarını kiraya vermektedir. Kimi durumda binalar yenilenerek bazıları eşyalı ve her

şey dahil bir şekilde stüdyo dairelere dönüştürülmekte; bazıları ise ayrı odaları bulunmasına rağmen ortak mutfak ve banyo olanaklarına sahip yurt benzeri yapılara çevrilmektedir. Nihayetinde göçmenleri çeken ilçelerin nüfus yoğunluğu artmakta, tek kişilik odaları en az 3-4 kişi paylaşmaktadır. Göçmenlerin yoğun olduğu semtlerde kiralık ilanlarının bulunduğu tabelalar sadece emlakçıların dükkanlarının camlarıyla sınırlı değildir. Bir dairenin penceresine, sokakta bir duvar köşesine ya da göçmenlerin sık uğradığı etnik işletmelere yapıştırılmaktadır. Kiralanan yapıyı üç dört kelimeyle tanıtan ve cep telefonu numaralarının bulunduğu basit kağıtlar olarak bu tür ilanlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Sadece bu ilanlardan bile göçmenlerin kentsel mekânlarda gündelik yaşamlarını şekillendiren değişkenleri görebilmek mümkündür. Bekar, aile ve kadın gibi kelimeler ilanlarda sıklıkla görülen terimlerdir. Bekar ifadesinin geçtiği ilanlarda erkek işçi göçmenlerin barınma pratikleri kast edildiği için sadece erkekleri çağrıştırmaktadır. Kadın vurgusu ise özellikle eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelenler olmak üzere İstanbul'a yönelik kadınlaşmış uluslararası göçleri vurgulamaktadır. Dolayısıyla, İstanbul'un ilçelerinde farklı konut tiplerine yönelik talep ve bunların mevcudiyeti asla tesadüf değildir.

“İlk geldikleri zaman belli parklar var. Sümer Mahallesinde (Zeytinburnu) Azeri camii yanında park var mesela. Genelde oraları kullanıyorlar.” (SGDD çalışanı, K, 32, İstanbul)

“İstanbul'a gelen Afganların birçoğu tek başına geliyor. Bunlar buralara daha önce yasal olarak gelenlerin yanlarına geliyorlar. Mesela benim İstanbul'daki arkadaşım ya da akrabam evi tutmuş burada. Ben geldiğimde onun yanında kalıyorum. Eğer kaçaksam çünkü kendim ev tutamıyorum. Yasal olarak ev tutanın yanında kalıyorum. 10 kişi 20 kişi o yasal olarak kalan kişinin yanında kalabiliyor. Kalınan kişiye de aylık 200-300 lira para ödüyor en az. Yaşamlarına bu şekilde başlıyorlar.” (Aile ve Kadın Destek Merkezi çalışanı, K, 27, İstanbul)

Zeytinburnu Aile ve Kadın Destekleme Merkezinde Afgan kökenli bir Türk vatandaşı çalışanın yukarıda aktardığı haliyle kente gerek ailece gerekse de tek başına gelenler yoğunlukla Zeytinburnu ilçesini tercih etmektedir. Kalacak yere sahip olmayanlar buradaki arkadaş ve akrabaları aracılığıyla İstanbul'un farklı ilçelerinde başlarını sokacak bir haneye erişim sağlayabilmektedir. Buradan hareketle, Zeytinburnu, Bağcılar ve Esenyurt ilçelerindeki Afganların barınma örüntüleri incelendiğinde sınıfsal farklılıkları ve yasal statülerinin durumuna bağlı olarak en

temelde ikiye ayrıldığı görülmektedir. İlki “bekar evleri” şeklinde adlandırılan ve yaygın kullanıma sahip mekânlardır. Genç ve erkek göçmenlerin kira ödemeleri başta olmak üzere yaşam giderlerini daha ekonomik hale getirmek amacıyla geçici ve ortak bir barınma çözümü olarak başvurduğu yöntemdir. Temel motivasyonu çalışıp para biriktirme üzerine kurulu olan, genç erkeklerden meydana gelen göçmenlerin sıklıkla kullandığı bir barınma modelidir. Aynı ülkeden gelen ve benzer kültürel kodları paylaşan hem ekonomik hem de hukuki statü açısından kırılgan koşullara sahip kişilerin kente tutunmak amacıyla barınma ve yaşam giderlerine dair sorunlarına çözüm üretmeye çalıştığı mekânlardır. Kiraların ucuz olduğu mahallelerde göçmenlerin hareketliliği daha dinamik olduğu için buralarda bekar evleri daha yaygın bir görünüm sergilemektedir. Yasal statüsü bulunmadığı için günlük, güvencesiz işlerde çalışan göçmenlerin büyük bölümü bu tarz barınma modellerini seçmektedir. Göçmen nüfusu arttıkça onların ihtiyaçlarına yönelik işletmelerin sayısı da çoğalmaktadır. Örneğin, Afganların ihtiyaç duyacağı yöresel gıda ürünlerini ve diğer tüketim malzemelerini satın alabileceği marketler, restoranlar, emlakçı ofisleri, telefoncular, ikinci el mobilya dükkanları ve tercüme büroları konakladıkları ilçelerin yakınlarında toplanmaktadır. Bu işletmeler, göçmenler için erişilebilir ve yakın istihdam olanakları sağlaması bakımından son derece önemlidir. Bekar evlerinde insan hareketliliği son derece yoğun karşılaşılan bir durum olduğu için mahallede yerleşik halde yaşayanlar tarafından bekar erkekler güvenlik sorunu olarak görülebilmektedir. Bir başka ifadeyle, genellikle ailelerin yaşadığı apartman sakinleri çok sayıda göçmen bekar erkekle aynı binada bulunmayı ve tüm olası karşılaşmaları potansiyel tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle ev sahiplerinin bir kısmı özellikle de kiralayacağı daire aile apartmanı olarak tanımlanıyorsa bekar erkeklere vermekten kaçınmaktadır.

Öte yandan, bekar erkeklerin İstanbul’da karşılaştığı barınma örüntülerinden biri de işverenin ayarladığı alanlarda konaklama şeklinde görünmektedir. Geride bıraktıkları ailelerine düzenli olarak para göndermek ve ileriye yönelik olası hareketlilik halinde karşılayabilecek birikime sahip olabilmek amacıyla kentteki harcamalarını minimum düzeye indirmek istemektedirler. Bu doğrultuda, atölyeler, şantiyeler, fabrikalar, kâğıt depolama alanları gibi mekânlar Afganların barınma deneyimlerinde ön plana çıkabilmektedir. Yasal statüye sahip olmayan ve düşük ücretli işlerde çalışan Afganlar tarafından bu yerler daha çok tercih edilmektedir.

Sadece basit bir yatağın olduğu ve bazılarında mutfakın bulunduğu oldukça küçük mekânlar ortaya çıkmaktadır. Çalışılan yerde konaklamak Afganlar için kimi durumlarda avantaj yaratabilmektedir. İlyas (23, İstanbul)'ın karşılaştığı olay bu duruma örnek teşkil etmektedir. Kendisi normalde inşaat işçisi olarak şantiyede çalışmaktadır. Ancak, işveren şantiyede kalması halinde çok cüzi kira bedeli vererek kalacak yer ayarlayabileceğini söylemesi üzerine kabul ettiğini belirtmiştir:

“Burada ben gündüzleri inşaatta çalışıyorum. Patron ‘akşamları şantiye için bekçilik yapar mısın’ diye sordu. Baktım burada kalacak yer falan da ayarlıyor. Kabul ettim ama günde 3 saat falan uyuyorum. Hem gece hem gündüz çalışıyorum.”

Bekar evlerinde ve iş yerleri içerisindeki alanlarda kalanlar için bu yaşam alanları geçici ve işlevsel olarak görülmektedir. Genellikle eşyalarını koymak için küçük bir dolap, yatak ve sandalye gibi birkaç eşyaya sahip bu alanlarda ikinci el eşya kullanmak zorunda kalmaları onları rahatsız etmektedir. Bu kapsamda, Bağcılar ve Esenyurt gibi ilçelerde bodrum katındaki küçük evler de göçmenlik hallerinde hiyerarşik olarak en alt düzeyde bulunanlar tarafından barınma alanları olarak kullanılmaktadır. Bazılarının penceresi ve mutfakı dahi bulunmamaktadır. Kış aylarında ısınma konusunda ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Ayrıca koşullar hijyenik olmadığı için haşereler de çok sık görülmektedir. Tüm bunlara rağmen temel motivasyonları ekonomik birikim yapmak ve ailelerine katkı sağlamak olduğu için barınma koşulları hiçbir şekilde ideal olmadığı halde katlanmaktadırlar. Hatta barınma koşullarını iyileştirmeye yönelik ekstra bir çaba içerisine girmeyi de gerekli görmemektedirler. Her ne kadar kalınan yere yönelik tutum geçicilik üzerine inşa edilse de barınma ortamını paylaştıkları kişilerle kalıcı ilişkiler oluşturabilmektedirler. Bekar evleri onlara kendilerini güvende hissettikleri ve birbirlerini koruyabildikleri bir alan sunabilmekte, benzer koşulları paylaştıkları arkadaşlarla dayanışma ağı kurmalarının önünü açabilmektedir. Özellikle çalışma esnasında iş kazası geçiren ve bir süre çalışamayacak halde olan Afganlar için bu barınma alanlarındaki dostluklar kalkan rolü taşımaktadır. Günlük ihtiyaçlarını, sağlık harcamalarını hatta ailesine para gönderme sorumluluğunu bu kişiler üstlenebilmektedir. Diğer yandan ise, Afganistan'daki kültürlerini yaşattıkları evler haline dönüşmektedir. Büyük ölçüde her gün birlikte yenilen Afgan pilavı, dinlenen Darice, Farsça ve Peştuca müzikler, TikTok'ta Afganlara ve Afganistan'a dair yayınlanan videolar, Afganistan bayrağının

asılması gibi örnekler ev içi pratiklerindeki ulus-ötesi dinamikleri yansıtmaktadır. İstanbul’da Afganistan’ı yaşamının geçici bir rahatlık olduğunun da farkındadırlar. Her zaman böyle yaşayamayacaklarının, evlenmek, bir aileye ve daha iyi koşullara sahip olmak hepsinin gelecekte hayalini kurduğu hususlardır.

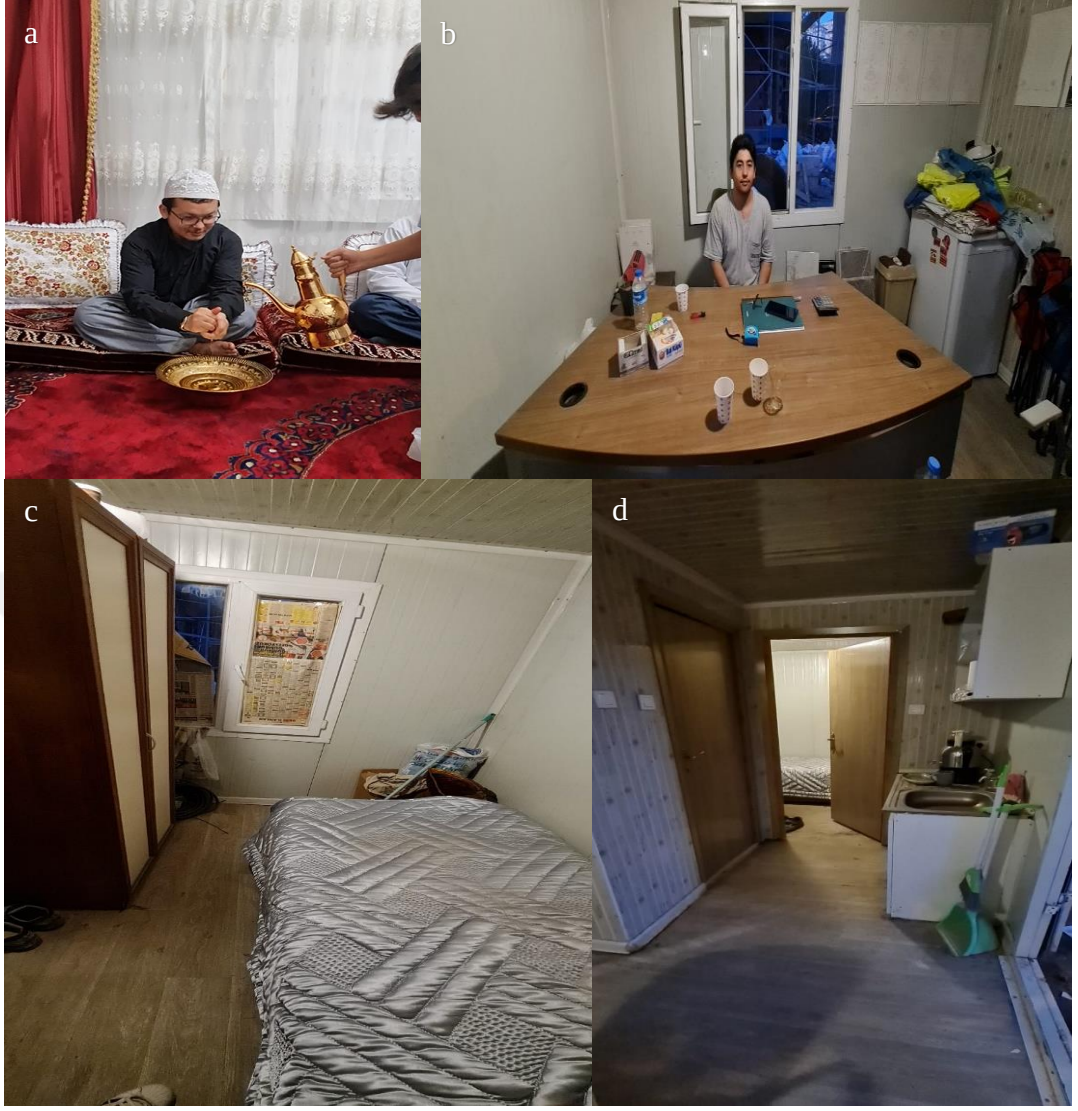


Görsel 35. Bağcılar’da Afganların yaşadığı bir bekar evi.

Bir diğer barınma örüntüsü ise birden fazla ailenin tek hanede birleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ailece gelenler hareketliliklerinin ardından İstanbul’a ulaştıklarında ekonomik koşulları ayrı eve çıkmaya müsaade etmediği için ilk yıllarda tutunma stratejisi olarak aynı evi masrafları minimize etmek amacıyla yakınlarıyla paylaşma yoluna gitmektedir. Kira maliyetlerinin önemli bir gider olduğu ve bununla birlikte kente yeni gelen aile bireylerinin düşük ücretle çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda barınma ihtiyacının paylaşımlı evler aracılığıyla giderildiği bilinmektedir. Aynı evde çalışan kişi sayısının ve buna bağlı olarak gelir seviyesinin artması neticesinde karşılaşılan ekonomik zorluklarla başa çıkma kapasiteleri de güçlenebilmektedir. Hatta ilerleyen zamanlarda aynı evi paylaşan aileler kente tutunma imkanlarını geliştirdiğinde ve ekonomik sıkıntılarını bir ölçüde aştıklarında ayrı eve çıkma yoluna gitmektedir. Kente tutunma ve sosyal mobilité açısından paylaşımlı evlerden tek haneye geçişler dikey mobilité (yukarı doğru hareketlilik) olarak kabul edilmektedir. Bir yönüyle ekonomik şartlarını düzelten göçmen aileler dikey mobilité aracılığıyla hem sosyal hem de mekânsal sıçrayış gerçekleştirmektedir (GAR, 2024).

“Eşim, çocuklarım ve kardeşlerimle birlikte kaçak yollarla İstanbul’a geldik. Yola çıkarken 20 kişiydik. İlk başta hepimiz aynı evin çatısı altında yaşamaya başladık. Hiçbirimizin doğru düzgün işi de yoktu farklı evler kiralayacak kadar paramız da yoktu. Sonra kardeşlerim tekstil işine girdiler. Ben de bir sürü farklı işte çalıştım. Fabrika, restoran, atölye gibi çok sektör değiştirdim. Durumumuz düzeldikçe hepimiz ayrı eve çıkmaya başladık. Şimdi çok şükür benim de kardeşlerimin de hali vakti yerinde.” (Metin, Özbek, 42, İstanbul)

Aile evine çıkanlar yasal statüye sahipler diğerkonut ile kalıcılık üzerine bir ilişki tesis etmektedir. Eşler ve çocuklar için evin daha yaşanabilir hale getirilmesi, ihtiyaçlar doğrultusunda yeni eşyaların satın alınması ve imkanların el vermesi dahilinde satın alınması söz konusudur. Ev içi pratiklerde de Afganistan’a dair sosyo-kültürel yansımalar son derece belirgindir. Odaların kullanım biçimleri ve kullanılan eşyalarda Afgan kültürünün etkileri vardır. Örneğin, kanepeler kullanmak yerine minderler tercih edilmekte ve genellikle yerde oturulmaktadır. Diğer taraftan, misafir geldiği zaman kadınlar ve erkekler ayrı odalarda ağırlanmaktadır. Yemek masası pek yaygın kullanılan bir şey olmadığı için Afganistan’ın renklerini yansıtan masa örtüleri yere serilerek Afgan yemekleri tüketilmektedir. Ev ortamında hem rahat olması hem de kendi alışkanlıklarını taşıması açısından da yöresel kıyafetlerini giymeyi tercih etmektedirler.



Görsel 36. İstanbul'daki Afgan göçmenler ve kaldıkları yerlerden çeşitli görünüm.

Açıklama: (a) Zeytinburnu'nda oturan bir Afgan göçmen yemek yemeden önce geleneksel ürünlerle ellerini yıkıyor. Fotoğraf 12 Temmuz 2022 tarihinde çekilmiştir. (b) Esenyurt ilçesinde inşaat kulübesinde Afgan göçmen bekçilik yapıyor. (c) Bekçi kulübesinde çalışan kişi aynı yerde konaklıyor. (d) Bekçi kulübesinde konaklayan kişinin kullandığı mutfaktan bir görünüm. Her üç fotoğraf da 6 Temmuz 2022 tarihinde çekilmiştir.

Konut deneyimleri arasında Afganların İstanbul'da karşılaştığı en temel sorun sağlıklı ve nitelikli konuta erişimle alakalıdır. Kentin durmadan artan nüfusuna karşılık konut talebi ve arzının dengeli bir şekilde ilerlememesi sebebiyle yerlilerin dahi zorlandığı konut piyasasında göçmenler daha büyük zorluklar yaşamaktadır. Belgesizlerin kırılgan koşullarından istifade edilerek mülk sahipleri tarafından fahiş kira bedelleri talep etmektedir. Herhangi bir kontrat yapılmadığı için de kayıtsız göçmenler konutlardan istenildiği zaman çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Kimi durumda ise belgesiz oldukları için konuta erişim sağlayamamakta, ancak emlak simsarları aracılığıyla başkasının adına sözleşme imzalayarak ve yüksek miktarda komisyon ödeyerek ev tutabilmektedirler.

Yerlilerin göçmenlerin konut deneyimlerine yönelik tutumları ele alındığında ise göçmenlere karşı ciddi bir tepkinin varlığı göze çarpmaktadır. Göçmen nüfusun yoğun olduğu ilçelerdeki bölge halkı konut kiralalarının artmasının sebebi olarak yabancıları göstermektedir. Yukarıda değinildiği üzere göçmenlerin birkaç aile ya da çok sayıda bekar erkeğin kalabalık bir şekilde yaşamalarının onlara kiralalarını ödemek için avantaj sağladığı düşünülürken; yerel halka ise kira ücretlerinin artması nedeniyle dezavantaj oluşturduğu vurgulanmaktadır. Zeytinburnu'nda yaşayan yerliler ile yapılan görüşmeler sonucunda göçmenler daha fazla kira ödediği için ev sahiplerinin onları tercih ettiği ve yerlilerin kiralık konuta erişimlerinin gittikçe zorlaştığı söylenmektedir. Diğer taraftan, bekar evlerinin yaygın olduğu ilçelerde ise genç ve erkek göçmenlerin kalabalık gruplar halinde daireleri kiralamaları hem aynı binayı paylaşan yerliler hem de mahalle sakinleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu durum ise yerli halk ve göçmenler arasında farklı kentsel alanlarda gerilimlerin yaşanmasına yol açmaktadır.

Afganların konut deneyimlerinden anlaşılabileceği üzere onları etkileyen çoklu değişkenler bulunmaktadır. Her birinin koşulları farklı olduğu için konuta dair mekânsal bağlamları da çeşitlilik göstermektedir. Kent ile kurulan ilişki doğrudan konutu da etkilemektedir. Öyle ki Avrupa'ya ilerlemek için İstanbul'u sadece sıçrama tahtası olarak gören ve geçicilik üzerine bir ilişki kuran Afganlar kaldıkları konutların koşullarını da pek önemsemezken; yasal statü hatta vatandaşlık almış olan ve ekseriyetle ailece kalanlar konutlarını yuvaya dönüştürme gayretine girmektedir. Böylesi bir tutum içinde ise ulus-ötesi bağların hane içine önemli düzeyde yansıtıldığını söylemek mümkündür.

4.2.4.2. Çalışma Koşullarının Dinamikleri ve Değişen Emek Piyasası

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kapsamı ve ülkedeki düzenlemelerin esnekliği, birçok göçmeni İstanbul'a çeken önemli faktörlerdendir. Sıkı düzenlemelerin, denetimin ve kanun uygulamalarının yokluğu kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Güvencesizlik ve

enformelleşme arasındaki simbiyotik ilişki, çalışma ilişkilerinin sömürücü biçimlerini güçlü bir şekilde düzenlemektedir. Türkiye örneğinde, işgücü piyasaları üzerindeki devlet kontrolünün zayıflığı İstanbul'daki Afganlar için nispeten esnek bir ortam sağlamaktadır.

Küçük dükkanları ve restoranları olan ilk nesil Özbekler ve Türkmenlerin yanı sıra, İstanbul'daki Afganların çoğunluğu inşaat, tamir atölyeleri, nakliyat, imalat, araba tamiri, tekstil ve çöp/kâğıt toplama gibi kayıt dışı pazarın farklı sektörlerinde önemli bir emek gücü harcamaktadır. Az sayıda çalışma izni olan vasıflı kişilerin dışında “*her işi yaparım*” diyen Afganların son derece güvencesiz koşullar altında sürekli olarak farklı iş yerlerinde hareket halinde olduğu açığa çıkmaktadır. Aşırı yoksulluk ve uzun süreli çatışmalarla karakterize edilen bir ortamda hayatta kalma mücadelesi onlara dirençli ve münzevi bir kişilik kazandırmaktadır. Ülkenin sosyal dokusu onları çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya zorladığı için oldukça zor şartlar karşısında ayakta kalabilen ve el emeği ile çalışabilen Afganların tutumu aslında sürekli hayatta kalma mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmak ve para kazanmak onlar için en hayati meseledir. Öncelikle hayatta kalmak, Afganistan'da geride bıraktıkları ailelerine para göndermek, ileriye yönelik hareketlikleri için sermaye toplamak, daha iyi bir yaşama erişebilmek için durmaksızın çalışmaktadırlar (GAR, 2021). Bu nedenle İstanbul'daki işverenler tarafından diğer göçmenlerle mukayese edildiğinde Afganların daha çalışkan ve azimli oldukları sıklıkla ifade edilmektedir. Buna karşın, metropolde büyük ölçüde kayıt dışı iş gücü piyasasına dahil olan Afganlar çok ağır sömürü mekanizmalarıyla karşılaşmaktadır. Büyük ölçüde yerlilerin çalışmak istemediği ancak İstanbul'un dış ticaret sektörünü besleyen sektörlerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Küresel neo-liberal ekonominin gelgitlerine göre inip çıkan imalat sektöründeki geçici, vasıfsız, güvencesiz işler için en uygun yedek işgücü havuzunu sağlamaktadırlar. Belgelenmiş olsun ya da olmasın, göçmenlerin çoğu dış ticaret ve kayıt dışı ekonomiyle ilgili büyüyen ekonomik alana katkı sunmaktadır. Ancak bu kişiler, uzun çalışma saatleri için son derece düşük ücretler almakta; hatta beden gücü gerektiren ağır işlerde bazen hiç ödeme dahi alamamaktadır. Kayıt dışı göçmenleri çalıştıran patronlar, düşük ücretler ödeyerek, sigorta ve diğer güvenceler için masrafa girmeyerek ve iş koşullarını iyileştirmekten kurtularak kârlarını maksimize etmektedir (Akdeniz, 2021). Afganlar ise düzensiz

statülerinden faydalanan işverenlerin ödememe yapmaması ya da sömürücü tavırları nedeniyle sürekli iş değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. İşverenler onların çalışırken karşılaştığı iş kazalarının sorumluluğunu da üstlenmemekte (Bianet, 2024), hatta sağlık harcamalarını kendilerinin yapmalarını istemektedir. Çarpıcı bir şekilde her yıl kayıt dışı sektörde çalışan yüzlerce göçmen hayatını kaybetmekte ve sorumlular ise büyük ölçüde hukuki bir yaptırımla karşılaşmamaktadır (Bianet, 2024; Duvar, 2024). Çalışma esnasında da Afganların hor görülmeye, ayrımcılığa ve hak ihlallerine maruz kalması da sıklıkla karşılaşılan sorunlar arasındadır (Jurat, 2022). Tüm bu suistimallerin herhangi bir yaptırımı olmadığı için işverenler cezasızlıktan yararlanmaktadır.

İstanbul'un Bağcılar ilçesinde tekstil atölyesinde çalışan Türkmen kökenli İsmail (18) ile işyerinde yapılan görüşme esnasında işverenin tavırları Afganların güvencesizliğini ve sömürü ilişkisini çarpıcı bir biçimde yansıtmıştır. Atölyede getir götür işi yapan İsmail belgesizdi. Kayıt dışı çalıştığı için herhangi bir sigortası da yoktu. Görüşme esnasında işveren sıklıkla içeri girip çıktığı için İsmail'in olumsuz etkilenmemesi için süre 20 dakika ile sınırlandırılarak mülakat kısa tutuldu. Görüşmeyi sonlandırmak istediğimi belirttiğimde atölyenin sahibi de *“Evet, iş var. İsmail'in onları bitirmesi lazım.”* ifadesiyle niyetini açıkça belli etmişti. Cumartesi günü olmasına rağmen saat 16:00'a kadar çalışıyorlardı. İsmail'in yüzü belirgin olmayacak şekilde fotoğraf çekilip çekilmeyeceği sorulduğunda ise kendisi kabul etmesine rağmen işveren izin vermedi: *“Zaten bunları kaçak çalıştırıyoruz. Yarın bir gün benim başım ağrır, iş yerini de sıkıntıya sokar.”* Aradan birkaç ay geçtikten sonra İsmail ile Whatsapp üzerinden yeniden iletişim kurulduğunda evde olduğu için kendisini daha rahat ifade etti: *“Ben iş değiştirdim. Önceki işimizde göz açtırmıyorlardı, çok fazla çalıştırıyorlardı. Şimdi daha iyi bir iş buldum yine tekstilde çalışıyorum.”* Diğer taraftan, Zeytinburnu ilçesinde tekstil atölyesinden sorumlu olan bir Türk vatandaşı (Zafer, 44) ile yapılan görüşmede Afganların çalışma performanslarının çok iyi olduğu, kendileriyle parada anlaştıktan sonra işlerini düzgün ve temiz yaptıklarını belirtmiştir. Ancak, kim fazla para verirse onlarla çalışmak istediklerini, bu yüzden çok sık iş yeri değiştirme eğilimleri olduğunu belirtti. Buna karşılık, özellikle belgesiz Afganlar için iş değişikliğine yönelik hareketlilik her zaman

için mümkün değildir. Bazıları daha iyi ücrete iş bulmalarına rağmen çalıştıkları yerdeki patronlarının tutumları sebebiyle ayrılamamaktadır.

Kayıt dışı çalıştırılan Afganların performansından ve iş ahlakından memnun olan işverenler en az bir aylık ücretini ödememe stratejisi uygulayarak, işçilerin pasaportlarını ya da kimlik belgelerini alıkoyarak ya da yetkililere ihbar etmekle tehdit ederek işyerinden uzaklaşmamasını istemektedir.

“Mesela ben bir tane Afgan kızla konuştum. Onu işe almak için çağırdım. Ne kadar alıyorsun sen diye sordum 5 bin lira aldığını söyledi ve ben 5.500 lira ücret teklif ettim. Kabul etti. Normalde pazartesi günü işe başlayacaktı ama gelmedi. Arayıp sordum neden gelmedin dedim. Eski çalıştığı yerdeki patronu izin vermemiş. 3 bin lira param var içerde. Onu sana ödemem eğer çıkarsan demiş.” (Zafer, 44, Zeytinburnu’nda bir tekstilde atölye sorumlusu)

4.2.4.3. İstanbul'un Kamusal Alanında Belgesiz Olmak: Hareketlilik ve Görünmezlik Stratejileri

Özellikle belgesiz olarak çalışan Afganların yukarıda bahsedilen tarzdaki hadiselerle karşılaşma oranı çok yüksektir. Ancak, onlar da kendileri için karşı stratejileri uygulamaya koymaktadır. Daha iyi bir ücretle iş bulduklarında eski patronlarının kendilerini şikâyet etme riskleri yüzünden önceki çalıştıkları yere çok yakın olmamasına dikkat etmektedirler. İşverenlerin maaşları ödememe tehdidine karşılık yeni başlayacakları işyerinden alacakları ücreti uzun vadede hesaplayarak daha kârlı olması durumunda eski çalıştıkları yerden maaşlarını almadan çıkabilmektedirler. Ayrıca, sektör değiştirme konusunda da esnek davranabilmektedirler. Örneğin, öncesinde tekstil atölyesinde çalışanlar fabrika işçisi olarak çalışmanın daha iyi gelir getirmesi halinde hızlıca değişime uyum sağlayabilmektedirler. Öte yandan, sektörler arasındaki geçişleri çok hareketli olduğu için seyahat kısıtlamalarına rağmen şehirler arası yolculuk da edebilmektedirler. Belgesiz konumda bulunmalarına rağmen Afganların hem kayıt dışı sektördeki gayr-i insani muamelelerine hem de şehirler arasındaki aşırı hareketliliklerine göz yumulmaktadır. Yüzleşilen çalışma koşullarını reddedenler ya da hak ettikleri ücreti işverenlerin ödememesine rağmen almak için ısrar edenler patronları tarafından sıklıkla yetkililere şikâyet edilmek, sınır dışı ettirilmek gibi tehditlerle korkutulmaktadır. Belgesizler için geriye kalan tek seçenek başka bir ücretli iş bulmak olmaktadır. Yasal statüye sahip olmayanlar, herhangi bir kavgaya karışmadıkları veya

hukuki bir suç işlemedikleri takdirde işyerlerinden kovulmadığını, denetimlerden de çok fazla endişelenmediklerini belirtmektedir. Lakin, kayıtsız göçmenleri tespit etmek amacıyla kolluk kuvvetleri tarafından kontrol yapılan noktaların genellikle iş yerlerinden ziyade kent merkezleri, turistik mekânlar, sahil ve plajlar, kalabalık meydanlar ve sık kullanılan istasyonlar üzerinde bulunmaktadır. Polis ile karşılaşmak belgesiz Afganların en son isteyeceği şeydir. Hukuki statülerin sosyal istikrarsızlığı ve belirsizliği, kentte dolaşmayı bir tehdit haline getirmektedir. Bu da kentle belli ölçüde korku, atlama veya kaçınma ile işaretlenen bir ilişki yaratmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin sınır dışı etme uygulamalarını artırması sebebiyle düzensiz statüde yer alan Afganlar kent içindeki dolaşımlarını son derece kısıtlandırmakta ve ülkelerine geri gönderilmemek için izole hayatlar yaşamak zorunda kalmaktadır. Zeytinburnu, Esenyurt ve Fatih gibi göçmen ve yerel nüfusun bulunduğu, çeşitliliğin bulunduğu kozmopolit alanlarda aynı zamanda polis de yoğun olarak görev alabilmektedir. Kalabalığa karışmamak ve herhangi bir göçmenlik işaretini (Darice, Peştuca konuşmak, Afganistan yöresel kıyafetlerini giymek, Afgan bayrağını içeren kolye, yüzük ve bileklik takmak vb.) taşımama stratejisi her zaman kontrollerden kurtulmak için yeterli olmamaktadır. Giyim tarzı ve fizyonomi bazen yetkililer tarafından fark edilmede yeterli olabilmektedir. Sürekli sınır dışı edilme korkusu ve uzun çalışma saatleri İstanbul'daki kentsel alanlarda güçlü bir sosyal yaşamın inşa edilmesini engellerken, sınır dışı edilme korkusunu hissetmedikleri yerler evleri olmaktadır. Bu nedenle genellikle çalışıp para kazanmak üzerine kurulu bir yaşam düzeninde sosyal buluşmalara ve eğlence aktivitelerine ayıracak vakitleri pek bulunmamaktadır.

“Ben burada hiç etkinliğe falan katılmıyorum, gezemiyorum. Dışarı çıktığım zaman sıkıntı yaşarım diye korkuyorum. Polis beni yakalarsa geri Afganistan'a yollar. Belgem olsa, kimliğim olsa çıkar dolaşırım. Ama şimdi korkuyorum.” (İlyas, Özbek, 23, İstanbul)

Evden işe işten eve gidip geliyorum. Güneşli meydanda polis kontrolü çok oluyor. Kimlik soruyorlar. Geri gönderme çok arttı. Ben de o yüzden dolaşamıyorum, korkuyorum. (İsmail, Türkmen, 18, İstanbul)

Afganlar arasında sınır dışı edilme korkusunun yerinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Görüşmeciler arasında Özbek kökenli Mirza 2019 yılında İstanbul'a gelmiş ve o zamandan beri Zeytinburnu ilçesinde yaşamaktadır. Türk soylu olmasına

rağmen düzensiz yollarla Türkiye'ye gelen bekâr ve genç erkek kategorisine girmesi sebebiyle hukuki statüye erişim sağlayamamıştır. İstanbul'un turistik mekânlarından olan Bayezit'ta bir kıyafet mağazasında satış temsilcisi pozisyonunda çalışan Mirza, her gün sabahın erken saatlerinde Zeytinburnu'ndan yola çıkarak kentte farklı ilçelerini birbirine bağlayan ve önemli demiryolu hattı olarak bilinen Marmaray'ı kullanmaktadır. Yaz döneminde güvenlik birimlerinin kontrolleri artırması sonucunda Zeytinburnu istasyonunda kendisine kimlik sorulması üzerine belgesiz olduğunu, ancak Beyazıt'ta bir mağazada çalıştığını ve patronunu arayabileceklerini söylemesine rağmen gözaltına alınmış, sonrasında ise Erzurum'daki Geri Gönderme Merkezine götürülerek Afganistan'a sınır dışı edilmiştir⁴³. Saha araştırması sırasında tanışıp daha sonrasında iletişim halinde kalan Afganlar arasında bu şekilde ülkelerine sınır dışı edilen kişiler olmuştur.

Öte yandan, Afganların İstanbul'un farklı gündelik işçi kiralama yerlerindeki varlığı da dikkat çekmektedir. Gündelik işçilik, kentte uzun yıllardır yaygın bir çalışma biçimidir. Önceden sadece yerel işçilerin varlık gösterdiği yerlere yönelik ilgi, küresel göçle birlikte düzensiz göçmenlerin enformel işgücü piyasasına girmesi sonucunda giderek artmaktadır (Erder, 2010). İstanbul'un farklı mahallelerinde göçmenlerin gündelik iş aradığı belirgin alanlar vardır. Bunlar yol kenarlarında, kavşaklarda, cami önlerinde veya kamuya açık parkların etrafında yer almaktadır ve belirli etnik kimlikler etrafında örgütlenmektedir. Emek gücünün günlük ya da saatlik olarak satışa sunulduğu bu alanlarda, gündelikçiler her sabah durak ya da köşe olarak adlandırılan kamusal alanlarda toplanarak iş bulmaya çalışmaktadır. Mexico City'deki Orta Amerikalı göçmenlerin yaşadığı durumlar İstanbul'daki Afganların karşılaştıklarıyla benzerlik taşımaktadır. İleriye yönelik hareketlerinin kesintiye uğraması sebebiyle bekleme alanı görevi üstlenen Mexico City'deki göçmenler halka açık meydanlar, kiliseler, pazarlar veya kent parkları gibi metropoliten alanlarda emek piyasasına erişim sağlamaya çalışmaktadır. Kaynaklara erişim sırasında şiddete maruz kalma ve emek sömürüsü gibi sorunlarla yüzleşebilmektedirler (Faret, 2017).

⁴³ Mirza ile Zeytinburnu saha araştırması esnasında tanışılmıştır. Kendisi Afganistan'a sınır dışı edildikten sonra Whatsapp üzerinden gerçekleştirilen birkaç telefon görüşmeleri aracılığıyla bilgi alınmıştır.

Gündelik iş piyasası, güvenli ve istikrarlı iş bulamayan belgesiz göçmenler için başvurulan çarelerden biridir. Bu piyasada bedensel güçleri potansiyel işverenleri ikna etmek için ellerindeki tek sermayeleridir. Afganlar kente tutunma motivasyonlarını, istihdam ağlarını ve geçim kaynaklarını gündelik iş bulmak amacıyla bekledikleri bu alanlarda gerçekleştirmektedir. “Afgan pazarı” olarak bilinen, İstanbul’un Beykoz ilçesindeki Küçüksu’da 20 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan gündelikçi alanı sadece Afganistan’dan gelen göçmenler tarafından kullanılmaktadır ve günlük kazançları benzer şekilde başka alanlarda iş bulan Türk vatandaşlarınınkinden çok daha düşüktür (Çölgeçen, 2024). Gündelikçi alanına dair mekânsal bilgileri, koşulları ve ücretleri ise göçmen ağları üzerinden öğrenmektedirler. Foucault’nun (1997, s. 34) insan bedeninin gözetim, disiplin, normleştirme ve yönetim gibi çeşitli biyoiktidar biçimlerine tabi olduğu gerçeğinden hareketle üretken, verimli ve uysal bedenler piyasanın normlarına, beklentilerine ve taleplerine göre disipline edilmektedir.

Bu doğrultuda iş bulma süreçlerini kolaylaştıracağını düşündükleri için dış görünümlerine özen gösteren Afganların sabahın erken saatlerinde iş bekleme süreci İstanbul’daki küresel sermayeli birçok inşaat şirketinin taşeronları ya da orta ve küçük ölçekli işler yapan Türk ustabaşları tarafından keşfedilinceye kadar devam etmektedir. Göçmenler alana gelen işverenlerin araçlarının etrafına doluşarak iş almak için birbirleriyle rekabete girmektedirler. Sokakta beklemenin belirsizliği ve o gün hangi işin yapılacağını öngörülemezliği derin bir güvencesizlik yaşatmaktadır. Sözlü yapılan sözleşmelerin bütün kuralları işverenler tarafından belirlenir ve son derece esnektir. Mesela Afganlar sözleşmenin bütün esaslarını yerine getirmesine rağmen bazen konuşulan ücretin altında para almakta bazen de hiç kazanamamaktadır. Kimi durumlarda ise göçmenlere yönelik işveren sömürüsü dil üzerinden gerçekleşmektedir. Yeterli Türkçe bilgisine sahip olmayan göçmenlere karşı dili manipüle ederek iletişim aracından ziyade bir güç kaynağı olarak kullanan işverenler olabilmektedir. Afganlar işveren sömürüsüne karşı doğrudan aktif mücadeleye girememektedir. İşverenle ya da kendi aralarında olası bir gerginlik durumunda bütün göçmenlerin bundan etkileneceğinden endişelenmektedirler. Kamusal alanlardaki bu enformel gündelik iş mekânlarının tasfiye edilmesi yerel iş ağlarını kaybetmelerine neden olacağı için sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Onlar için günlük çalışma alanının asgari sürekliliği,

günlük ücretlerini birkaç gün alamamalarından ya da düşük ücret almalarından çok daha hayati bir önem taşımaktadır.

“Beklediğimiz yere araçlar geliyor. Kim olduklarını bilmiyoruz. Bir gün inşaatta ustabaşı olduğunu söyleyen birisi geldi. Bir haftalık iş olduğunu söyledi. Günlük 150 liraya 5 arkadaş anlaşmıştık. İlk gün inşaatta bir sürü şey taşıdık. Zaten çok yorucuydu. Paramızı akşamında verdi. Ertesi gün bir daha gittik, mesaimizi bitirdik. Paramızı vermedi, hafta bitiminde vereceğini söyledi. İnandık, iş bitene kadar çalıştık. İş bitince hepimize parayı uzattı. Baktık ki günlüğümüzü 100 liradan hesaplayarak vermiş. İtiraz ettik ama ‘işinize gelirse’ dedi. Hiçbir şey yapamadık tabi, ne yapabiliriz ki?” (Okan, Hazara, 21, İstanbul)

Afgan topluluğunun çalışma dinamikleri nasıl fark ediyorsa emek piyasasındaki durumları da benzer biçimde çeşitlilik göstermektedir. Afganların bulunduğu sektörler ve pozisyonların değişmesinde üç temel faktör yer almaktadır. Bunlar; Türkiye’de bulunma süreleri, etnik kökenleri ve dil becerileridir. 1980’li ve 90’lı yıllarda ülkeye gelenlerin büyük bölümü Zeytinburnu’nda işletme sahibi olmuştur. Birçoğu ilçede bakkal ve restoran başta olmak üzere fırın, kuaför işletmekte; bazıları da düzensiz göçmenlerin sayısı artması sebebiyle oluşan piyasayı değerlendirmek için vize ve ikamet izni konularında danışmanlık, tercüme ve emlakçılık işine başlamıştır. Afganların tamamıyla kıyaslandığında kentte işletme sahibi olanlar sadece %10 ila %20’lik bir nüfusa karşılık gelmektedir (GAR, 2021). Bu oranın içerisine dahil olmayanlar ise önceki bölümde bahsedilen çalışma koşulları içerisinde bedensel güçleriyle hayatlarını kazanmak için prekarya olarak çabalamaktadır. Mexico City’deki Orta Amerikalı göçmenler (Larent, 2017), Napoli’deki Afrikalı göçmenler (Zaccaria, 2010), Londra’daki Pakistanlı göçmenler (Ahmad, 2008) gibi dünyanın farklı metropollerini aracılığıyla örneklerin artırılacağı düşünüldüğünde, karşılaşılan hususlar evrensel bir fenomendir. Göçmenler hiçbir güvencesi olmayan, herhangi bir koruma olmaksızın günlük ağır işlerde beden sermayelerini hayatlarını kazanmak için kullanmaktadır.

Türkiye’de kalınan süre, etnik kökene dair arka plan ve Türkçeye hâkim olma Afgan emek piyasasını etkilemektedir. Türk soylu olarak tanımlanan Özbek ve Türkmen kökenli Afganlar Türkiye’ye önceden geldiği için büyük bölümünün oturma izni hatta Türk vatandaşlığı bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü nesil bu insanlar ülkeyi yakından tanıdığı, yasal statüsü olduğu ve Türkçeye iyi düzeyde konuştukları için

ticaret sektöründe aktif rol oynamaya başlamıştır. 30 yıl önce ailesiyle birlikte gelen Niyazi (Özbek, 41) Zeytinburnu'nda küçük bir marketin işletmecisi pozisyonundadır. İlk olarak kaçak yollarla Türkiye'ye giriş yapmışlar. Van'da akrabaları onları karşıladıktan sonra birlikte Hatay'a gitmişler ve orada birkaç yıl kaldıktan sonra İstanbul'a yerleşmişler. Türk soylu Afganlara Türkiye'nin sahip çıktığına dair haberleri duyduğunu ve bu yüzden ülke olarak burayı tercih ettiğini belirtmiştir:

“Türk devleti olduğunu biliyorduk. Biz de Türk'tük zaten. Bize sahip çıkarlar, yardım ederler diye düşündük. Sonuçta arka çıktılar da. Bu şekilde geldik. Halimizden de memnunuz. Vatandaşlığımı da aldım. Burada market işletiyorum. Afgan ürünlerini satıyorum.”

Kendisi çok iyi düzeyde Türkçe konuştuğu için dükkân işletmeye dair yasal prosedürleri tek başına halledebildiğini hem yerel halk hem de Afganlarla kolaylıkla iletişime geçebildiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Zeytinburnu'nda bir halı işletmesinde görüşülen Kemal (Özbek, 18) Gaziantep'ten halı getirdiklerini, Afganistan'a ve Suudi Arabistan'a sattıklarını söylemiştir. Dükkânın sahibinin kendileri olduğunu, önceden Afganistan'daki gelirleri ile Türkiye'de geçinmeye çalıştıklarını ancak şimdi halı mağazası sayesinde ticaret yaparak geçimlerini sağladığını söylemiştir.

Kente yeni gelen Özbekler ve Türkmenler⁴⁴ de dil avantajından ve etnik kökenden dolayı Tacik, Peştun ve Hazaralara göre daha ayrıcalıklı bir noktada durmaktadır. Anadillerinin benzerliği nedeniyle Türkçeyi daha kolay öğrenebilmekte, eski gelenler aracılığıyla göçmen ağlarına sahip olmaları da koşulları ve maaşı daha iyi işler bulabilmelerine imkân sağlamaktadır. Afganistan nüfusunun büyük bölümünü tesis etmelerine ve ülkede diğer etnik kökenlere göre daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olmalarına rağmen Peştunlar İstanbul'da en dezavantajlı gruba dahildirler. Türkçeyi hiç bilmemeleri, öğrenmekte zorlanmaları ve kentte Peştun göçmen ağının güçlü bir yapı sergilememesi onları emek piyasasında Türk soylu Afganların gerisinde bırakan temel faktörlerdendir. Bu doğrultuda, İstanbul'un farklı ilçelerinde kâğıt toplayıcılığı sektöründe çalışanların büyük bölümünü oluşturanlar arasında Peştunlar vardır. Cadde üzerinde ekseriyetle çöpe atılan kâğıtları el arabalarıyla bütün gün dolaşarak

⁴⁴ Türkiye'deki Özbek ve Türkmen kökenli Afganlara ilişkin istatistikler paylaşılmadığı için sayıları bilinmemektedir. Afganistan'ın etnik gruplara göre dağılımına bakıldığında Özbeklerin %6-15, Türkmenlerin ise %1,5-3 oranında olduğu görülmektedir (European Union Agency for Asylum, 2022).

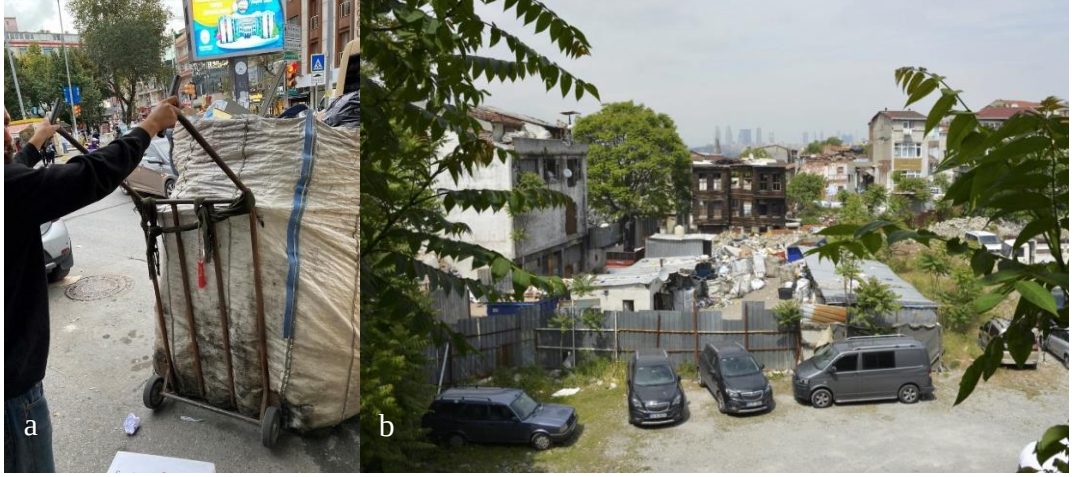
toplamaktadırlar. Hayli zor ve hem kazanç hem de sağlık açısından sıkıntılı bir iş olması sebebiyle Afganların tamamı bu işi tercih etmemektedir. İstanbul’a yeni gelen, kentte pek fazla tanıdığı olmayan, Türkçeyi konuşamayan ve Afganların yoğun olduğu tekstil ve restoran sektörlerinde tecrübesi bulunmayan, yoğunlukla Peştunlardan meydana gelen Afganlar bu işi yapmak zorunda kalmaktadır. Bir yönüyle kâğıt toplayıcılığı barındırdığı koşullar sebebiyle emek piyasasının en altında yer almaktadır. Özellikle kalacak yer konusunda sıkıntı yaşayan göçmenler kâğıt toplayıcılığı yapmaktadır. Zira işverenler tarafından kendilerine kalacak yer ayarlanabilmektedir. Dolayısıyla, en kırılgan ve güvencesiz koşullarda yaşayanlar kâğıt toplayıcılığını yapmaktadır. Kâğıt depolarına sahip işverenler Afganlar daha ucuza ve uzun süreler çalıştıkları için onları tercih etmektedir. Kullanılan el arabaları kâğıt depolarının sahibine ait olmakta ve günlük kiralama bedeli ödenmektedir. Toplanan kâğıt miktarına göre el arabasının kiralama bedeli verildikten sonra günlük kazançları 100-150 TL arasında değişmekte ve ödemeleri haftalık yapılmaktadır.

“En zor iş bu bence. Sokak sokak geziyorsun, öplerde kâğıt arıyorsun. Temiz iş değil. Bu iş yüzünden arkadaşlarımlın çoğunun cildinde hastalık var. Ben haftada 600-700 lira falan kazanabiliyorum. Parası da o kadar çok değil yani. Türkçe bilmediğimiz için de bizi başka işlere almak istemiyorlar. Üstüne bir de kaağız. Mecburen hayatımızı böyle kazanıyoruz.” (Abdurrahman, Peştun, 28, İstanbul)



Görsel 37. Küçüksu’da Bekleyen Afganlar

Kaynak: Hürriyet, 2018.



Görsel 38. İstanbul'da kâğıt toplayıcılığı.

Açıklama: (a) İstanbul'da geçimini kâğıt toplayıcılığı yaparak sağlayan bir Afgan (Independent, 2021b). (b) Kâğıt toplayıcılığı yapan kişilerin ürünlerini teslim ettiği depo (Garret, 2016).

Ekonomik koşul yönüyle Afganları kıyasladığımızda en iyi noktada Özbekler durmaktadır. Peştunlar mesela Çekçek işinde çok çalışıyorlar. Ama Özbeklerin kendi atölyeleri falan var. Halıcılık işindeler. Onun dışında Hazaralar falan genel olarak işçi şeklinde çalışıyorlar. (Hamdi, Tacik, 31, İstanbul)

Tüm bunlardan hareketle, etnik köken, Türkiye'de bulunma süresi, yasal statü ve Türkçeye hakimiyet Afganların çalışma dinamiklerini ve emek piyasasındaki farklılıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Uzun yıllardır İstanbul'da yaşayanlar hem yasal statüye erişmiş hem Türkçeyi ve Türk kültürünü kavramış olmaları sebebiyle kendi işletmelerini kurmuşken diğerleri emek piyasasının en zor koşullarını yaşamaktadır. Özellikle belgesiz olarak damgalanan göçmenlerin kentsel mekânlarda tutunma çabası sosyo-ekonomik açıdan güvencesizlik durumunu pekiştirmekte ve kentsel entegrasyonun önünde engel olarak durmaktadır. Sömürüye, zorla çalıştırılmaya veya iş kazasına maruz kalan, yasal statüye sahip olmayan bir Afgan'ın karşılaştığı zorluklar aslında sınır dışı edilme korkusunun enformel piyasada onların işverenlerinin merhametine olan bağımlılıklarını koşullandıran ve onu tekrarlarca üreten bir disiplin aygıtı olarak işlev görmektedir. Durumları ne kadar kırılganlaşır ve düzensizleşirse, işverenlerin kötü muamelelerine o kadar maruz kalmaktadırlar. Sınır dışı edilme korkusunun oluşturduğu bu disiplin mekanizması, Afganları İstanbul'daki kamusal alanlarda sosyal hayattan olabildiğince uzak durmaya, yalnızca izin verilen ya da tolere edilen düzeyde emek işçisi olmaya ve kendi aralarında izole alanlarda sosyalleşmeye doğru yönlendirmektedir. Dolayısıyla İstanbul'da “hoşgörülen bir

düzensizlik sistemi” işletilmektedir. Bu da kentteki kayıt dışı çalışma kültürünü güçlendirmekte, büyük bir düzensiz göçmen stokunun korunmasına katkıda bulunmakta, düzenli hale getirme işlemlerindeki karmaşık bürokratik süreçleri dolambaçlı hale getirmektedir. Düzensiz göçmen nüfusu ise ekonomik rekabetin bir aracı olarak kullanılmakta ve azami esneklik koşulları altında düşük ücretler için itaatkâr bir işgücünün devamlılığını mümkün kılmaktadır. İstanbul örneğinde olduğu gibi metropoller başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaşamalarını sürdürmeye çalışan göçmenlerin karşılaştığı bu durum evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.5. Dayanışma(ma) Ağları, Sosyal Sermayeler ve Etnik İşletmeler Aracılığıyla Ulusötesi İlişkiler

Göçmenlerin kente ulaştıkları ve sonrasında tutunma stratejilerinde faydalandıkları önemli parametreler arasında dayanışma ağları vardır. İstifade edilen ağların yerel tarih, ulusal koşullar ve toplulukların ortak sosyo-kültürel özelliklerine göre değiştiği bilinmektedir (Vertovec, 2002). Bu bağlamda, İstanbul’daki mevcut sosyal çeşitlilik ve göçmenlerin sahip olduğu farklı sosyal sermayeler dayanışma ağlarında başat rol oynayan iki ana bileşendir. İç ve dış göçlerin etkisiyle ortaya çıkan sosyal ve ekonomik heterojenlik, çeşitli sosyal ağları beslemek için gerekli ortamı sunmaktadır. Kentteki göçmenlerin sosyal sermayesi açısından, ev sahibi toplum içinde ağlar oluşturmak için harekete geçirilen sosyal, dini veya etnik bağlardan bahsetmek gerekmektedir. Sosyal ağlar kurmanın farklı zeminleri vardır. Her şeyden önce, aile üyeleri göç sırasında sosyo-ekonomik açıdan kayıplar yaşamalarına rağmen ailesel ağlar büyük ölçüde işlemektedir. Kente önceden gelmiş olanları yeni gelenlere destek sağlamaya zorlayan akrabalık ya da arkadaşlık bağları olmaktadır (Massey, vd., 1993). Bu yönüyle birçok Afgan için aile ve akrabalık bağları, İstanbul’da kente tutunmak için birincil desteği sağlamaktadır. Yasal statüye sahip olsun ya da olmasın göçmenlere hizmet aktaran devlet yardımlarının veya STK’ların yeterli olmadığı koşullarda, akrabalar üzerinden erişilen dayanışma ağları, başta yeni gelenler olmak üzere göçmenler için oldukça ciddi bir etkiye sahiptir.

Etnik aidiyetler Afganların dayanışma ağı geliştirmesinde rol oynayan bir diğer faktörlerdendir. Türk kökenli olmak, 1934 tarihli İskân Kanununa göre sadece Türk soyundan ve kültüründen olan kişilerin Türkiye’ye göç etme ve sığınma hakkına sahip olması sayesinde bu aidiyetler kıymetli bir sermayeye dönüşmektedir. Mevcut yasa sayesinde ülkede Türkofon olmak çeşitli haklara ve ağlara erişimde kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte, Türk kökenli göçmen kategorisinin tanımının taşıdığı muğlaklık sebebiyle etnik sermayelerden istifade etmek stabil şekilde gerçekleşmemektedir. Türk kökenli göçmenlere ülkenin içinde bulunduğu siyasi zemine göre değişkenlik gösteren farklı tavırlar sergilenebilmektedir. 30-40 yıl önce Türkiye’ye gelen Özbek ve Türkmen kökenli Afganlar ile günümüzdekiler karşılaştırıldığında ortada büyük farklılıklar vardır. Öncekiler düzenli yollarla ülkeye erişirken, mevcut durumda Türk soylu Afganlar vize alamadığı için çoğu düzensiz şekilde giriş yapmak zorunda kalmaktadır. Yasal statüye erişimleri de birbirinden farklıdır. Önce gelenler oturum iznini kolaylıkla almış, hatta önemli oranda vatandaşlık elde etmişlerdir. Yeni gelenler ise yasal statüye erişim konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Bu nedenle yeni gelen Afganlar, ilk andan itibaren İstanbul’daki enformel kabul mekanizmalarıyla temasa geçmektedir. Kentteki ilk günleri anonimlik ve gizlilik içinde geçmektedir. Belgesiz ve güvencesiz kent mültecisi statüsü onları istenmeyen kişi haline getirirse de kente tutunabilmek için arayış içerisine sokmaktadır. Ancak mevcut dayanışma ağları tarafından İstanbul’a tutunmaları kolaylaştırılmaktadır. Onlar aracılığıyla kent hayatının fırsatlarını ve kısıtlamalarını fark etmekte ve ülke dinamiklerini dikkate alarak kente tutunma stratejilerini kavramaktadırlar (Withol de Wenden, 2022).

“2010 yılında Türkiye’ye ailece kaçak geldik. 8 yıl boyunca kimliksiz yaşadık. Belge vermediler. 2018 yılında bize afgeldi. Sadece Türk soylu olanlara ikametgâh izni verildi.” (Metin, Özbek, 42, İstanbul)

Etnik aidiyetler her zaman Afganlar için avantaj sağlayan koşullar getirmemektedir. Zeytinburnu’nda gerçekleştirilen saha çalışmasından anlaşılabileceği üzere Türk soyluların dışında Peştunlar başta olmak üzere Tacik ve Hazaralar için güçlü bir dayanışma ağından bahsetmek çok mümkün değildir. Ülkenin Türk soylu olmayanlara yönelik benimsediği politikalar, ağ kurma mekanizmalarının başarılarını etkilemektedir. Yasal statüye erişimleri son derece kısıtlı olduğu için mesleki yeterlilikleri ve eğitim geçmişleri iyi olmasına rağmen düşük ücretli, vasıfsız işlerde

çalışmak zorundadırlar. Kent ortamında sosyo-ekonomik açıdan yoksullaşan ve zorlu koşullarda yaşayan bu kişilerin kendi etnik kökenleriyle dayanışma zemini oluşturmalarına yönelik imkanları da zayıf düşmektedir.

4.2.5.1. Belirleyici Bir Avantaj Olarak Türkçe veya Arapça Konuşmak

Dayanışma ağlarını etkileyen bir diğer husus da dilsel sermayedir. Yaşanılan ülkenin diline hâkim olmak, ev sahibi toplumla kültürel yakınlık hissini güçlendirmekte ve onlarla etnik yakınlığı vurgulamaya yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda, Türkmen ve Özbek kökenli Afganlar dil sermayeleri yani mevcut olan ortak kelimeler nedeniyle Türkçeyi anlamayı ve konuşmayı sağlayacak düzeye daha kolay erişebilmektedir. Dil konusunda sahip olunan sermayenin Afganların kente tutunabilmesi için getirdiği avantajlar yalnızca Türkçe ile sınırlı tutulmamalıdır. Göçmenlerin iyi düzeyde konuştukları diller İstanbul'da emlak, turizm, sağlık gibi oldukça dinamik bir yapıya sahip özel sektör kuruluşlarında ve göçmenlere yönelik faaliyet yürüten çeşitli kamu kurumlarıyla STK'larda istihdam edilmesini kolaylaştırmaktadır. Türkiye'de en az 250.000 dolar tutarında ev alanların vatandaşlık elde etmesi ve son zamanlarda döviz kurundan dolayı TL'nin değer kaybetmesi gibi faktörler nedeniyle yabancılara konut satışı artmış, sadece bu alanda faaliyet yürüten emlakçılar ortaya çıkmıştır. Arapça, Farsça ve diğer dillerde yabancı dil bilen insan ihtiyacının büyük bölümü de göçmenlerden karşılanmaktadır. Diğer taraftan, ulus-devlet sınırlarını aşan insan hareketliliklerinden etkilenen Türkiye, dünyada en fazla sığınmacıyı barındıran ülke konumundadır. Bu yönüyle başta Göç İdaresi Başkanlığı olmak üzere göç alanında çalışmalar yapan STK'larda yabancı dil bilen göçmenler çalışmaktadır. Pek çok Afgan dilsel sermayeleri sayesinde bu tarz işlere erişim sağlayabilmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Körfez ülkeleri başta olmak üzere farklı ülkelerden turist çekmesi sebebiyle Arapçanın kullanıldığı pek çok sektör ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle önceden Suudi Arabistan'da bulunan ve Arapçayı iyi düzeyde konuşan Afganlar için dilsel sermaye farklı ağlara erişmeyi sağlayarak önemli bir kazanç kapısı sağlayabilmektedir.

“Bir STK'dan tercümanlık teklifi geldi. Sen Farsça, Peştuca ve Özbekçe bildiğin için ihtiyacımız var dediler. CV doldurup gönderdim. Beni Ankara'ya davet ettiler. BM'ye bağlı göç konusunda faaliyet yürüten bir STK idi. Birkaç ay geçtikten sonra arayıp kabul edildiğimi

söylediler. O günden beri orada çalışıyorum.” (Tugay, Özbek, 35, İstanbul)

“Ben Suudi Arabistan’da doğup yetiştiğim için iyi düzeyde Arapça biliyorum. Bu sayede kendime Kapalıçarşı’da Arapçanın kullanıldığı bir iş bulabildim. İyi kazanıyorum, işimden memnunum.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

Dilsel sermayenin aksi düşünüldüğünde ise dayanışma ağları pek de işleyememektedir. Yani Türkçeyi iyi düzeyde konuşamayan Afganlar kendilerini toplumdan izole yerlerde konumlandırmakta, Özbek ve Türkmenlerin güçlü olduğu Afgan topluluğuna tam anlamıyla dahil olamamakta, iş piyasasında hiyerarşik olarak en düşük ücretli, güvencesiz ve ağır emek gücü gerektiren alanlarda çalışmaya mecbur kalmaktadır.

4.2.5.2. Dini aidiyet

Harekete geçirilen bir diğer sosyal sermaye de dini aidiyettir. Zeytinburnu’nda Özbeklere ve Türkmenlere ait çok sayıda dini dernek bulunmaktadır. Kur’an başta olmak üzere İslam dinine dair temel bilgilerin ders olarak verildiği, zaman zaman Afgan topluluğuna yönelik İslami sohbetlerin yapıldığı, düğün ve önemli günlerin yemekli programlar şeklinde organize edildiği ve topluluk bağlarının güçlendirildiği mekânlardır. İnsanların tanışmasını ve bağlantı kurmasını sağlayan entegrasyon ve öğrenme yeri olarak ön plana çıkan dini dernekler, İstanbul’da yeterli düzeyde tanındık ağına sahip olmayan Afganlar için kentteki dayanışma ağlarına açılan giriş kapısı gibidir. Özellikle yeni gelenlerin kente tutunmalarında önemli rol oynamakta, gerçek bir sığınak ve destek yeri olmaktadır. Mevcut dini dernekler ihtiyaç sahibi Afganlara erzak ve maddi yardım sunmakta, eğitim ve sağlık harcamalarına destek olmaya çalışmaktadır. Dernek aracılığıyla aynı zamanda Afgan kültürünün devamlılığı da genç kuşaklar üzerinde sağlanmaya çalışılmaktadır. Derneğin içi bir yaşam alanı olarak tesis edilmiştir. Yer minderleri, yöresel halılar gibi ürünlerin varlığı düşünüldüğünde tasarımı büyük ölçüde Afgan kültürüyle özdeşleşmiştir. İçinde bulunan mutfak sayesinde gelenlerin yemekleri yapılmaktadır. Zeytinburnu’nda faaliyet yürüten ve Özbeklerin yoğun olduğu bir dernekte aktif görev alan Metin (Özbek, 42) çoğunlukla pazar günü toplandıklarını, birlikte yemek yediklerini ve dini sohbetler yaptıklarını belirtmiştir. Kendisiyle saha araştırması esnasında görüşme yaparken Özbek kökenli genç bir Afgan kızın ameliyat harcamaları için hastaneye

gidileceğini belirtmesi üzerine birlikte İstanbul'da özel bir hastaneye gidilmiştir. Yaklaşık 20 bin liralık ödeme gerektiren ve kızın ailesinin karşılayacak gücü olmaması sebebiyle tutarın tamamı dernek bütçesi kullanılarak Metin aracılığıyla ödenmiştir.

“Burası bizim toplanma yerimiz gibi. Herkes haftada bir olmasa bile en azından 2 haftada bir gelmeye çalışıyor. İşte mevlit oluyor, düğün oluyor ya da sohbet falan oluyor. Düğün oluyor derken burada oyun falan çalınmıyor tabi. Sadece düğün tarafından erkekler toplanıyor yemek falan yiyor o kadar. Onun dışında da her toplandığımızda Özbek pilavı mutlaka yiyoruz. Burada fırınlarımız var onlar da Özbek pidesi falan pişiriyor. O şekilde faaliyetlerimiz oluyor.”

Özbek kökenli Afganların derneklerinde politik imajlarla karşılaşmak da mümkündür. Türkiye’de milliyetçi ideolojiye sahip siyasetçiler ve bürokratlarla ilişkisi bulunan Raşid Dostum’un portresi buna örnek teşkil etmektedir. Raşid Dostum’un sahip olduğu ağlar kullanılarak hem yasal statüye erişim hem de ticari faaliyetler konusunda Özbekler avantajlı konuma gelebilmektedir. Diğer yandan, derneklerde mutlaka Afganistan bayrağına ek olarak Türk bayrağı da asılmaktadır.



Görsel 39. Zeytinburnu'ndaki Afgan derneklerinden çeşitli görüntüler.

Açıklama: (a) Dernekte toplanan Afganlar namaz kılıyor. (b) Dini ibadetlerini yerine getirdikten sonra Afganlar topluca yemek yiyor. Dernekte Özbekler için önemli liderlerden biri sayılan Raşid Dostum'un portresi asılı duruyor. Dernek binasında Özbek pilavı hazırlayan Afganlar. Fotoğraflar 5 Temmuz 2022 tarihinde çekilmiştir.

4.2.5.3. Afgan Topluluklarının Dernekler Aracılığıyla Örgütlenmesi

Dini dernekler dışında İstanbul'da Afganlara ait kültürel oluşumlar da vardır. Bunlar daha çok Afganistan'a özgü milli günlerin kutlanmasına ve Afganistan kültürünün devamlılığına yönelik faaliyetler yürütmeye çalışmaktadır. Ayrıca derneklerin büyük bölümü belediye ile yakın ilişki içinde olmaya da gayret etmektedir. Belediye başkanları ve çeşitli siyasetçiler zaman zaman derneklerin etkinliğine katılım sağlamaktadır. Daha önceden gelen ve vatandaşlık elde eden Afganlar olduğu için siyaset sahnesinde rol alanlar dernek mensuplarının oy desteğini alabilmek amacıyla kendileriyle iyi ilişki yaratmayı tercih etmektedir. Özbek ve Türkmen kökenlilerin yoğunlukta olduğu Afgan derneklerini siyasetçiler ile kurduğu ilişki biçiminden dolayı bazı dönemlerde insani ikamet izni kotası dağıtma yetkisine sahip olabilmektedir (Karadağ & Sert, 2023). Öte yandan, derneklerin bir kısmı diğer etnik kökene mensup Afganlar tarafından eleştirilmektedir. Bazılarında yüksek düzeyde yolsuzluk ve dolandırıcılık faaliyetlerinin yapıldığı, ikamet izni, vatandaşlık ya da başka yardımlar sağlama gibi sahte vaatlerle Afganları kandırdıkları iddia edilmiştir. Etnik köken odaklı aidiyetler ile hareket eden derneklerde Özbekler ve Türkmenler ayrıcalıklı bir konumda durmaktadır. Aylarca hatta yıllarca yasal statüye erişmek için bekleyen Afganlara karşılık bazıları geldikten kısa süre sonra dernekler vasıtasıyla statü sahibi olabilmektedir. Tacik, Peştun ve Hazaraların yüzleştiği koşullar kendi aralarında dayanışma ağı geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Henüz Özbekler ve Türkmenler gibi kurumsal dayanışma geliştirebilecek imkana sahip olamasalar da kente tutunabilmek için grup temelli yardımlaşma stratejisi izlemektedirler.

“Birimizin bir sorunu olduğu zaman çözmek için dayanışma içindeyiz. Sahip çıkıyoruz. Mesela bir arkadaşımız hasta oluyor, kimliği yok, kağıtsız. Biz gidip kendi kimliğimizle onun için ilaç alıyoruz. Birbirimize destek olmaktan başka çaremiz yok.” (Sinan, Tacik, 20, İstanbul)

“Karşılıklı yardımlaşmamız oluyor. Mesela benim arkadaşım işte çalışırken elini kesti. Çalışamadı bir süre. İlaçlarını falan aldım. Onun yerine çalıştım. Yiyecek ihtiyaçlarını aldım, ev faturalarını ödemesine yardım ettim. Hiç para da almadım. Ailesine para göndermesi gerekiyordu. Onun yerine gönderdim. Ben ihtiyaç sahibi olduğum zaman o da bana yapıyor. Bu şekilde birbirimize destek oluyoruz.” (Tanju, Peştun, 26, İstanbul)

Zeytinburnu'nda derneklerin sahibi genellikle Özbekler. Hazaralar, Peştunlar ve Tacikler burada yaşasa da pek fazla etkileri yok. Bunun temel sebebi de Raşid Dostum. Kendisi Junbish-i-Milli Islami Afganistan partisinin lideriydi. Türkiye'dekilerle de arası iyiydi. Bu sayede Afganlar çok vatandaşlık ve ikamet izni aldı Türkiye'de. (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

Yasal statüsü olmayan Afganlar için Türkiye'deki sivil toplum ve uluslararası koruma eksikliğinden kaynaklanan boşluk Afgan dernekleri tarafından doldurulmaktadır. İkamet izni konusunda ancak Özbek ya da Türkmen kökenlilere yardımcı olunduğuna dair ifadeler görüşmeler esnasında diğer Afganlardan sıklıkla duyulmuştur. Bu sebeple Afganların bazıları kendilerini Özbek veya Türkmen olarak beyan ederek oturum izni almaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, etnik aidiyet vurgulu dernekleri Afganların belgesiz ve güvencesiz statülerinden kurtulmak için önemli rol oynayan araçlar olarak görmek mümkündür. Dernekler kâr amaçlı ticari faaliyet içerisine giremeyeceği için Zeytinburnu ve İstanbul'un farklı ilçelerinde açılan vize ve ikamet iznine yönelik danışmanlık ve tercümanlık hizmeti yürüten işletmelerle anlaşmaktadır.

“Zeytinburnu'nda bu iş önemli bir piyasaya dönüştü. Danışmanlık adı altında açık olan dükkanların büyük bölümünün kurumlarda tanıdıkları var. Afganlara ‘sizin oturum izninizi kolaylaştıracamız şu kadar para ödemeniz gerekiyor’ diyorlar. Mesela ikamet uzatmak için 50 dolar falan alıyorlar. Gerçekten uzatıyorlar da. Ben de onları kullanıyorum. Aralarında parayı alıp ilgilenmeyenleri de oluyor elbette.” (Hamdi, Tacik, 31, İstanbul)



Görsel 40. Zeytinburnu’nda göçmenlere danışmanlık hizmeti sunan işletmeler.

4.2.5.4. Etnik İşletmeler Aracılığıyla Ulus-Ötesi İlişkiler

İstanbul’daki Afgan topluluğunun dayanışma ağları ele alındığında etnik aidiyet, dilsel sermaye ve dinsel bağlar başta olmak üzere çeşitli parametrenin birbiriyle etkileşim halinde olduğu görülmektedir. Ancak her zaman bu ağların sadece dayanışma yönü taşıdığını söylemek doğru değildir. Yapılan mülakatlar ve gözlemler dikkate alındığında, mevcut ağlar Peştun, Hazara ve Tacik kökenli Afganlara yönelik dayanışma yönü sergilemekten ziyade kırılğan ve güvencesiz konumlarından istifade edildiğini açığa çıkarmaktadır. Gerek çalışma hayatındaki koşullar gerek yasal statüye erişim gerekse de barınma örüntülerindeki zorluklar İstanbul’daki Afgan hiyerarşisi içerisinde Özbek ve Türkmen kökenli olanları en üste yerleştirirken diğerleri sosyal sermayelerine göre Türk soyluların altında konumlandırılmaktadır.

Bu durumu kentteki etnik işletmelerin varlığı üzerinden analiz etmek de mümkündür. Zeytinburnu ilçesindeki restoran, fırın, market, telefon mağazaları, para

transferi sağlayan dükkanlar, kuaför, halıcı vb. çeşitli sektörlerde yayılmış işletmelerin büyük bölümü Özbek ve Türkmenlere aittir. Afgan işletmelerinde yapılan mülakat ve gözlemler ön plana alındığında, mağazada çalışan personeller etnik köken olarak çeşitlilik gösterse de işletme sahipleri genellikle Türk soylu Afganlardır. Hem yasal statü bulundurmaları hem de kente çok önceden gelmiş olmaları işletmelerin onlar arasında öbeleştiğini açıklayan faktörlerdendir. Günümüzde bu işletmeler Afganlar için erişilebilir ve yakın istihdam olanakları sağlaması açısından son derece önemlidir. Kayıt dışı para bankacılığı, havale transferleri ve uluslararası arama gibi başka yerlerde kolaylıkla ve uygun fiyatla bulunamayan imkanlar sunulmaktadır. Ayrıca, birçoğu sosyalleşmek için ortak alanlar olarak hizmet vermekte, dayanışma ve güven duygusu kazanılmasını sağlamaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle telefon mağazaları ve para transferi sağlayan Afgan işletmeleri, İstanbul'da yaşayan Afganların geride bıraktıkları aileleriyle iletişime geçmelerini ve onlara mümkün oldukça düzenli para göndermelerini sağlamaktadır. Belgesiz Afganların Türkiye'de yasal yollarla SIM kart satın alma hakkı olmadığı için telefoncu dükkanlarını uluslararası arama yapabilmek için kullanmaktadır.⁴⁵ Dükkanlarda arama kartı olarak adlandırılan ve 20 liraya satılan bu ürünleri kullanarak Pakistan, Afganistan ve İran'daki yakınlarıyla görüşebilmektedirler. Whatsapp, IMO, Facebook Messenger gibi internet bağlantısı üzerinden kolaylıkla ve daha ekonomik bir şekilde görüşmek varken bu yöntemin tercih edilmesinin temel sebebi aile üyelerinin akıllı telefona ya da stabil internet bağlantısına sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Afganlar için önemli işletmelerden bir diğeri de döviz havalesi yapan yerlerdir. Resmi yollarla para gönderme imkanına sahip olmayan Afganlar yasal olan başka göçmenlerin kimlik bilgilerini kullanmaktadır. Onlara %4 ila %5 arasında komisyon ödeyerek ailelerine para gönderebilmektedirler. Bu tarz işletmeler Türkiye-Afganistan arasındaki para trafiğini sağlamakla birlikte göçmen kaçakçılığı mekanizmasında hawala sisteminin de bir parçasıdır. Yola çıkan Afganlar, göçmen kaçakçıları ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak hedeflenen yere ulaştığında göçmen kaçakçılarının ödemelerini gerçekleştirmek için bu dükkanları kullanmaktadır. Diğer

⁴⁵ Afganlar belgesiz olmasına rağmen göçmen ağları sayesinde yasal statüye sahip bir göçmen adına ya da komisyon bedeli ödeyerek yerlilerden satın alarak kayıtlı SIM kartları hem ülke içi hem de uluslararası görüşmeler için kullanabilmektedir.

yandan, Afganlar tarafından çok sık tüketilen pirinç, çay, şeker gibi temel gıda maddeleri; Afganistan bayrağını içeren yüzük, bileklik ve kolye gibi aksesuarlar, pantolon ve şalvarlar, Peştunların *pakol* olarak adlandırdığı şapkalar ve Özbek ile Türkmenlerin daha çok kullandığı *Kandahari takkeler* gibi yöresel kıyafetler; küçük ev eşyaları ve kulaklık, şarj aleti gibi basit teknolojik aletler marketlerde sıklıkla karşılaşılan ürünlerdendir. Marketler Afganların alışveriş yaptıkları alanlar olmanın ötesinde sosyalleştiği ve göçmen ağını genişlettiği mekânlardır. Market işletmecilerinin genellikle uzun sürelerdir İstanbul’da yaşıyor olmaları yeni gelenlere ev bulma, iş sağlama ve farklı insanlarla tanışmalarını sağlama gibi önemli konularda destek sunduğu ortaya çıkmaktadır.



Görsel 41. Zeytinburnu’ndaki Afgan işletmelerinden çeşitli görüntüler.

Açıklama: (a) Hem telefoncu hem de mini market olarak hizmet veren bir Afgan işletmesidir. Fotoğraf 12 Temmuz 2022 tarihinde çekilmiştir. (b) Afgan pidesi satan bir işletmedir. Fotoğraf 5 Ağustos 2022 tarihinde çekilmiştir. (c) Afganistan’a ait yöresel ürünlerin satıldığı bir kıyafet dükkanıdır. Fotoğraf 5 Ağustos 2022 tarihinde çekilmiştir. (d) Afganların sıklıkla tükettiği pirinç ve yeşil çay gibi ürünlerin satıldığı bakkaldır. Fotoğraf 8 Ağustos 2022 tarihinde çekilmiştir. (e) Afganların yöresel yemeklerini satıldığı bir Afgan restoranıdır. Fotoğraf 11 Ağustos 2022 tarihinde çekilmiştir. (f) Afganistan’a özgü halı ve kilimlerin satıldığı bir mağazadır.

“Dükkâna bazen yeni gelenler uğruyor. ‘Abi burda kalacak yer bulamıyoruz, bize yardım et’ diyorlar. Tanıdıklarımız çok olduğu için

onlara yardım etmeye çalışıyoruz. Bazen de iş arayanlar bize haber bırakıyor. Hangi işi yaptıklarını söylüyor. Ona göre işverenlerle görüşüp bir şeyler ayarlıyoruz.” (Niyazi, Özbek, 41, İstanbul)

Etnik işletmeler sebebiyle ekonomik hayat ve buralarda yürürlüğe giren ağlar, Afgan nüfusun Zeytinburnu ilçesini yerleşim üssü olarak seçmesinde etki eden faktörlerdendir. Ticari faaliyetler ve etnik olana görünürlük kazandıran bu mekânlar, bazen birbirinden uzak ilçelerde yaşayan Afganları bir araya getirmede ve topluluğa dair ağların iletişimde kalmasında rol oynayabilmektedir. İşletmeler aracılığıyla Afgan kimliğinin oldukça görünür olduğu ticari bir alan ortaya çıkmıştır. Görünürlük çok yönlüdür. Dükkanların isimleri, Farsça yazılar, Afganistan bayrağı, tipik Afgan ürünlerinin satışı, Afganlara sunulan hizmetler üzerinden ulus-ötesi bağların market, restoran, fırın, kuaför gibi etnik işletmeler sayesinde yaşatıldığı görülmektedir. Bu yerler hem Afganistan’a dair kültürel kodların yansımasını taşımakta hem de ev sahibi toplumda Afganların istihdam edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, yerel halk ile etkileşim kurma araçları olarak da hizmet etmektedir.



Görsel 42. Zeytinburnu’da Afganların ulus-ötesi ilişkilerini yansıtan görüntüler.

Açıklama: (a) Afganların kendi ülkelerindeki ailelerine ve yakınlarına döviz transferi gerçekleştirdiği dükkanlardan biridir. Düzensiz statüde bulunan Afganların menşei ülkelerindeki ailelerini ve arkadaşlarını aramak için kullandığı kartlardır. Her iki fotoğraf da 13 Ağustos 2022 tarihinde çekilmiştir.

Kente tutunma stratejilerinde Afgan topluluğuna ait dayanışma ağlarının taşıdığı rol yadsınamaz bir gerçektir. Yasal statü elde etme, iş piyasasına erişme, kiralık konut bulma, güven ve birliktelik ilişkisi kurma gibi çok yönlü avantajlar

sunmaktadır. Ancak, dayanışma ağlarının etkisi etnik kökenlere göre işlemektedir. Özbekler ve Türkmenler bu dayanışma ağlarından istifade ederken geriye kalan gruplar dışlanmaktadır. Öte yandan, ağlarla ilintili olarak varlığını gösteren etnik işletmelerde de köken bazlı öbikleşme söz konusudur. Türk soylular işletmeciler olarak belirirken; yanında çalışanlar genellikle Hazara, Özbek ve Taciklerden meydana gelmektedir. Her ne kadar işletmeler aracılığıyla yasal statüleri bulunmayanlar çalışma fırsatı elde etse de güvencesizlik ve düşük emek ücretlerine bağlı olarak sömürü ilişkisinden kurtulamamaktadır. Dolayısıyla, dayanışma olarak adlandırılan ağlar kimi zaman suistimal, ayrımcılık, ötekileştirme gibi durumların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Zeytinburnu'nda gerçekleştirilen saha araştırmasında farklı mahallelerdeki Afgan işletmelerinde gözlemler ve işletmelerin sahipleriyle de mülakatlar yapılmıştır. Bazı mahallelerde yoğunluk birbirine yakından bazılarında dağınık görünüm sergilemektedir. Örneğin; Yeşiltepe Mahallesi'ndeki Afgan işletmeleri belirli sokak ve caddelerde yoğunlaşmışken, Nuripaşa Mahallesi'nde dağınık ve seyrek bir yapıdadır. Afgan işletmelerine yönelik nicel bir veri de bulunmamaktadır. Bu sınırlılıklar ele alındığında, Zeytinburnu'nda yer alan Afgan işletmelerin oransal dağılımı yapılamamıştır. Ancak, bütün mahallelerde yerel halk ve Afgan işletmelerinin oranı karşılaştırıldığında ağırlığın yerel halktan oluştuğu fark edilmiştir. Bununla birlikte Esenyurt, Bağcılar, Fatih gibi İstanbul'un farklı ilçelerinde de Afgan göçmenlerin ve işletmelerin varlığı söz konusudur. Son derece büyük bir kentte ilçe büyüklükleri de göz önüne alındığında Afgan işletmelerine yönelik saha çalışması sadece Zeytinburnu ile sınırlandırılmıştır.

4.2.6. Gelecek Tasavvurları

İstanbul'da yaşayan Afganların hukuki statü, etnik köken, sosyo-ekonomik durum ve demografik göstergeler açısından son derece heterojen görünüm sergilediği göz önünde bulundurulduğunda geleceğe yönelik beklentileri içinde bulundukları koşullara göre değişmektedir. İlk olarak hiçbir yasal statüsü bulunmayan, Türkçe konuşamayan ve Türk kültürüne yabancı kalanların planları hayatlarını Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde sürdürme üzerine tasarlamaktadır. Bu yönüyle İstanbul'daki

Afgan topluluğu içerisindeki Peştunlar kentteki yaşamlarını geçicilik üzerine kurmaktadır. Türk diline ve kültürüne yabancı kaldıkları için yerel halk, Peştuca konuştukları için de Özbek, Türkmen, Tacik ve Hazara gibi Afgan topluluğu ile sosyalleşememekte ve izole hayat sürdürmek zorunda kalmaktadır. Peştun dayanışma ağlarının İstanbul'da çok güçlü olmadığı dikkate alındığında temel motivasyonları günübirlik, geçici işlerde çalışarak Avrupa'ya doğru düzensiz yollarla ilerlemek için başta kaçakçılar olmak üzere diğer harcamalarını sağlayacak ekonomik birikim elde etmektir. Avrupa ülkelerine ulaşmaya yönelik gelecek tasavvurları ise hem ekonomik açıdan daha iyi gelir elde etme hem de hukuki statü kazanma amaçlarından kaynaklanmaktadır.

Hukuki statüye sahip olmayan Afganlar içerisinde Özbek ve Türkmenlerin gelecek beklentileri diğerlerine göre ayrılmaktadır. Her ne kadar işlerinde Avrupa'ya gitmek isteyenler bulunsun da Türkçeye hâkim olmaları ve Türkiye'yi kültürel açıdan bilmeleri sebebiyle kolaylıkla kendilerine arkadaş edinebilmekte, toplumla etkileşime girebilmekte ve çeşitli dernekler vasıtasıyla sosyalleşebilmektedirler. Ülkeye yönelik bakış açılarını bu faktörler etkilemekte ve gelecek tasavvurlarını Türkiye'de kalmak üzerine kurmaktadır. Ancak, geleceğe dair beklentilerini tamamen yasal statüye erişim sağlamalarıyla ilişkilendirmektedirler.

“Benim oturma iznim çıksa Afganistan'a gidip geleceğim. Burada para biriktirip Afganistan'a gidip evlenmek istiyorum. Sonra eşimi alıp gelmek isterim.” (Cevdet, Türkmen, 23, İstanbul)

“Kimlik için 1 ay oldu başvurumu yapalı ama daha henüz bir şey çıkmadı. Çıksa çok memnun olurum. Ailemi falan da getiririm. Kimliğim çıkarsa Afganistan'ı ziyaret ederim. Ailemi, arkadaşlarımı çok özledim.” (İlyas, Özbek, 23, İstanbul)

“Burada Türkiye'de kalacağım. Para toplayacağım. Eğer nasip olursa oturma izni alırsam, İstanbul'da bir ev tutacağım, ailemi buraya getireceğim. Bunun için uğraşıyorum. Ama çok zor.” (Muhsin, Özbek, 27, İstanbul)

Tacikler ve Hazaralar ise bu konuda Türk soylu Afgan topluluğundan ayrılmaktadır. Hukuki statü elde etmenin kendileri için zor olacağını düşünmeleri sebebiyle geleceklerini Avrupa ülkelerinde kurmak istemektedirler. Ayrıca eğitim, iş hayatına erişim, yaşam koşulları gibi faktörlerin Avrupa ülkelerinde kendileri ve çocukları için daha avantajlı olacağını düşünmektedirler.

“Geleceğimi Türkiye’de kurmak istemiyorum. Asıl isteğim iyi bir Avrupa ülkesine gitmek. Türkiye’nin geliri belli, yaşam standartları belli, çalışma koşulları belli. Avrupa’da iyi bir üniversitede eğitim alıp güzel bir hayat kurmak istiyorum.” (Aşlı, Tacik, 19, İstanbul)

“İstanbul’u ben durak olarak görüyorum. Biraz burada çalışayım, para kazanayım ve sonra Avrupa’ya geçeyim diyorum. Hayalim futbolcu olmak. Avrupa’ya gidince belki olurum.” (Eren, Hazara, 25, İstanbul)

“Türkiye’den kimlik almak çok zor. Özbeklere, Türkmenlere falan veriliyor. Avrupa ülkelerinde öyle değil. Kimlik veriyorlar. Sonra çalışma izni oluyor. Çocuklar okula gidebiliyor. Burada da gidiyorlar ama bir gün bizi sınır dışı edecekler korkusuyla yaşıyoruz. Çocuklarım ve ailem için Avrupa’ya gitmek istiyorum. Orada hayatımızın daha iyi olacağına inanıyorum.” (Pinar, Tacik, 34, İstanbul)

Hukuki statüye sahip olan Afganların gelecek tasavvurları ise statünün yapısına göre değişmektedir. Üçüncü ülkeye yerleştirilmek üzere uluslararası koruma almış olanlar zaten geleceğe dair planlarını Türkiye üzerine kurmamaktadır. Ancak, oturma iznine sahip Afganlar için durum farklılaşmaktadır. Yasal statü sahibi olan Özbekler ve Türkmenler yerleşik olarak İstanbul’da yaşamlarını sürdürmeyi planlamaktadır. Hatta koşulları sağlamaları halinde Türk vatandaşlığına başvurmak isteyen çok sayıda Türk soylu Afgan bulunmaktadır. Bu durumun altında yatan en temel sebep sosyal haklara erişim ve ekonomik külfetlerden kaçınmaktır. Zira her yıl ikamet iznini uzatmak için belge bedeli ve harç miktarı için önemli oranda ödeme yapılması gerekmektedir. Özellikle kalabalık ve çocuklu Afgan aileler için ikamet izinlerini uzatmak ciddi bir ekonomik yükü beraberinde getirebilmektedir. Diğer taraftan, göçmen ağları aracılığıyla Türk soylu Afgan topluluğu geleceğe yönelik beklentileri arasında ekonomik yönden güçlenmeyi arzulamaktadır. Bu doğrultuda kurulan işletmelerinin kapasitelerini ve etki alanlarını genişleterek sosyo-ekonomik açıdan güçlenmek istemektedirler. Büyük ölçüde ekonomik koşullar sebebiyle ülkelerini terk ettikleri ve yoksulluğa karşı uzun yıllar mücadele verdikleri için kendilerinden sonra gelen kuşakların benzer sorunlarla karşılaşmalarını istememektedirler.

“İlk geldiğimizde çoluk çocuk bir sürü zorluk yaşadık. Kaldığımız evin durumu kötüydü. Çalışıyorduk ama iyi para kazanamıyorduk. Bu yüzden çocuklarımızın ve eşlerimizin koşulları gerçekten ağırdı. Yani gelenler çok zorluk, çok yoksulluk yaşadı. Ama şimdi Allah’a şükür benim tekstil atölyem var. Yurt dışına ihracat yapıyorum. Güzel para kazanıyorum. Bizden sonrakiler bizim yaşadığımız kötü hayatı yaşasın

istemiyoruz. Geleceğimizi de güzelleştirmek istiyoruz.” (Metin, Özbek, E, 42, İstanbul)

Türk soylu Afganlar hem sosyo-ekonomik hem politik hem de kültürel açıdan kendilerini güçlendirecek faaliyetler içerisine girmeye çalışmaktadırlar. Böylelikle İstanbul ile ilişkilerini kalıcılık üzerinden kurdukları için Afgan diasporasının oluşumunda rol oynayabilmektedirler. 31 Mart 2024 Türkiye yerel seçimlerinde Beylikdüzü ve Zeytinburnu belediyeleri için aday olan bağımsız Afgan kökenliler bu durumu doğrular niteliktedir (VOA, 2024). Gelecek beklentileri İstanbul’da sadece ekonomik açıdan iyileşmenin ötesinde aktif bir vatandaş olarak sosyo-politik hayata katılımı sağlamak ve Afgan topluluğunu bu alanda da temsil etmektir.

Bununla birlikte, hukuki statü elde etmelerine rağmen ülkeden ayrılmak isteyen Afganlar vardır. Kimlik sahibi olmanın İstanbul’da kalıcılık için önemli bir parametre olduğu düşünülse de statünün çeşidi Afganların günlük yaşamlarını belirlemektedir. Sadece ikamet izni bulunanlar çalışma iznine sahip olmadıkları için iş piyasasına kayıt dışı bir şekilde erişim sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu durum önceki kısımda bahsedildiği üzere düşük ücret, emek sömürüsü, güvencesiz yaşam gibi beraberinde birçok olumsuzluğu getirmektedir. Örneğin; Zeytinburnu’nda ailesiyle birlikte yaşayan Zeki (Tacik, E, 45) sadece oturma iznine sahip olduğu için kayıt dışı bir şekilde çalışmaktadır. Aynı işi yaptığı kişilerin kendisinden daha fazla maaş aldığını, onlardan daha uzun süreler çalışmasına rağmen kendisinin daha düşük gelir elde ettiğini belirtmektedir. Çalışma izni almak için çok sayıda girişimde bulunsa da işverenlerin ekstra masraflara girmemek adına kabul etmemesi sebebiyle başarısız olmuştur. Kalabalık bir ailenin sorumluluğunu üstlenen Zeki, ayrıca her yıl kendisinin ve aile bireylerinin oturma iznini yenilemek için ciddi paralar harcamaktadır. İstanbul’da bir ev satın almasına ve yasal statü sahibi olmasına rağmen görüşmenin yapıldığı 2022 yılının ağustos ayında Almanya’ya gitmeyi planladığını söylemiş, aradan geçen yaklaşık 1 yıllık süreçte 2023 yılının mayıs ayında İstanbul’daki evini satarak ve göçmen kaçakçıları ile anlaşarak ailesiyle birlikte Almanya’ya gitmiştir.

“Çalışma izni ve ikamet belgesi konusunda Türkiye Afganlara çok zorluk çıkartıyor. Ben burayı çok seviyorum. Belki geçici ikamet yerine kalıcı ikamet alabilirim diye buradan ev de aldım. Ama bir türlü (uzun süreli oturma izni) vermediler. Çalışma iznim de yok. Yarın size oturma

izni vermiyoruz dese devlet ben Afganistan'a geri dönmek zorunda kalacağım.” (Zeki, Tacik, 45)

Hukuki statüleri geçici ikamet izni ile sınırlandırılan ve çalışma izni bulunmayan bazı Afganlar ülkede kalmak istemelerine rağmen hem çocuklarının hem de Türkiye'ye dair geleceklerini belirsiz görmeleri sebebiyle ayrılma kararı almaktadır. Ev satın alma, işletme kurma gibi göstergeler Afganlar için kalıcılığın kesinleştiğini ortaya koymamaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin son zamanlarda içinde bulunduğu ekonomik koşullar da Afganların ileriye yönelik hareketliliğinde son derece etkilidir. Büyük ölçüde sosyo-ekonomik zorluklar sebebiyle Türkiye'ye gelen Afganlar, ülkede kazandıkları paraların bir bölümünü ailelerine göndererek onların geçimini sağlamaktadır. Türk Lirasının değer kaybetmesi, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde konut, ulaşım, fatura harcamaları, gıda ürünleri gibi farklı kategorilerdeki fiyatların asimetrik bir şekilde yükselmesi ve buna karşılık maaşların benzer düzeyde artmaması sebebiyle Afganların ekonomik beklentileri karşılanmamaya başlamıştır. Saha araştırması esnasında emek gücü gerektiren işlerde çalışan Afganların büyük bölümü bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiş, Türkiye'de her şeyin artık çok pahalılaştığını ve eskisi gibi para kazanamadıklarını aktarmışlardır. Karşılaşılan şartlar onları Avrupa ülkelerine göç etmeye doğru itmektedir. Bu yönüyle, Avrupa ülkelerine giden ve orada hem ikamet hem çalışma izni alanlar İstanbul'daki Afgan topluluğunun düzensiz göçe karar vermesinde teşvik edici bir rol taşımaktadır. Dolayısıyla, bir ülkedeki yaşamları boyunca sosyo-ekonomik beklentileri Afganların geleceğe dair planlarını ciddi şekilde etkilemektedir. Herkes gibi daha iyi bir yaşam isteği ve geleceklerini belirsizlikten kurtarma arayışı göç yolculuklarının temel motivasyonu olmaktadır.

4.3. Paris: Hedeflenen Kentte Afganların Mekânsal ve Sosyal Dinamikleri

Birçokları için Paris coşku, anıtsallık, romantizm, bohemlik, lüks, zevk, başarı ve hayalleri çağrıştıran neredeyse ikonik bir “Işıklar Şehri” imajı yaratmıştır. Kozmopolit yönleriyle ön plana çıkan kent bu yapısını kuşkusuz çoklu göçlere borçludur (Lazaridis & Weber, 2014; Poinot, 2014) Zira kentsel büyüme, metropolleşme, kamusal alandaki yoğun hareketlilikler ve ekonomik fırsatların önemli temellerinden biri de göçler sonucunda yaşanmıştır. Fransa, tarihinin uzun dönemleri

boyunca pek çok uluslararası göçmen için önemli bir varış noktası olmuş, sınırların dışından gelenler ülkenin farklı kentlerine yerleşerek, çeşitli etnik mekânlar yaratmışlardır (Kaplan, 2015). Yirminci yüzyılın başlarında, yeni gelenlerin çok büyük bölümü Avrupa ülkelerinden gelmiş ve şaşırtıcı olmayan bir şekilde en büyük akımlardan bazıları göç yasalarına uygun olarak komşu ülkeler üzerinden gerçekleşmiştir. 1920 öncesinde ülkedeki göçmenlerin yarısı sınır komşusu olan İtalya ve Belçika'dan gelirken, ilerleyen yıllardan Belçika'dan gelenlerin sayısı azalırken İtalyan nüfus önemli bir rol oynamaya devam etmiştir (Ogden, 1989; Hargreaves, 2007). 1930-1960 yılları arasında ise İspanyol göçü önemli bir dinamik haline gelmiştir. Komşu ülkelerin dışında Fransa'ya gelenlerin sayısı ise 1920'lerden itibaren görülmüştür. Fransa'da sunulan daha yüksek fırsat seviyelerini deneyimlemek için 1920'ler ve 1930'lar boyunca ve İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Polonya'dan göçlerin yaşandığı bilinmektedir. Ayrıca dünya savaşları nedeniyle anavatanlarındaki kargaşa ve zulümden kaçmak için Fransa'yı sığınak olarak gören azınlıkların varlığı da ortaya çıkmaktadır. Büyük bölümü hizmet sektöründe çalışan Portekizli göçmenler ise 1960'larda baskın gruplardan biri haline gelmiştir.

Fransa'nın göçmenlere yönelik ilgisinin tarihsel temelleri, ülkenin demografik dinamikleri ve sömürgecilik geçmişiyle ilişkilidir. 19. yüzyılda Avrupa'nın birçok ülkesinde gözlenen yüksek nüfus artışına karşın, Fransa'da erken düşen doğurganlık oranları ve Dünya Savaşları sırasında erkek nüfusundaki kayıplar, göçmen talebini artırmıştır (Hargreaves, 2007). Yirminci yüzyılda, Fransa'nın sömürgecilik döneminden bağımsızlaşma süreci, eski sömürgelerden yoğun göç dalgalarına yol açmıştır. Özellikle Cezayir, Tunus ve Fas gibi Mağrip ülkelerinden gelen göçmenler, Paris başta olmak üzere fırsatların yoğun olduğu merkezlere yerleşmiştir. Bu süreç, Sahra Altı Afrika, Çinhindi ve Türkiye'den gelen göçmen akımlarıyla da çeşitlenmiştir; ancak Türkiye dışındaki göçlerin çoğu, Fransa'nın sömürgeci geçmişine dayanmaktadır.

Tüm bu hareketlilikler yaşanırken göçmenlerin mekânsal dağılımı da ilk etapta coğrafya bazlı olmuştur. İtalyan nüfusu öncelikle İtalya sınırına yakın bölgelerde yoğunlaşmıştır. İspanyollar da benzer şekilde genellikle Pireneler ve İspanya sınırına yakın konumlanmıştır. Fransa'nın Almanya sınırındaki bölgelerinde önemli bir Türk nüfusu oluşmaya başlamıştır. Ancak, Avrupa kökenli olmayan göçmen gruplarının

çoğu için Paris Metropolitan bölgesi en üst düzeyde çekim merkezi olarak görülmüştür. Paris kenti, uluslararası iş dünyasına mensup bireylerin ve tüketici elitlerin, üniversite ve kütüphane ortamında entelektüel ve akademik faaliyet yürütenlerin yanı sıra imparatorlukların yerinden edilmesiyle birlikte ortaya çıkan ulus-devletlerin sınırları içerisine sığınan mültecilerin, siyasi sığınmacıların, eski Fransız kolonilerinden gelenlerin ve dünyanın farklı yerlerinden yola çıkarak yoksullukla mücadele etmek isteyen ekonomik göçmenlerin eritme potasında yeniden oluşturulduğu, dönüştürüldüğü ve karıştırıldığı bir dünya olarak belirlemektedir. Gérard Noiriel (1988)'e göre Fransız eritme potası kavramı, 19. ve 20. yüzyıllarda ulus-devletin inşası bağlamında göçmenlerin Fransız toplumuna entegrasyon sürecini açıklayan bir metafordur. Bu kavram, göçmenlerin kültürel ve etnik farklılıklarının, birleşik bir ulusal kimlik oluşturmak amacıyla bir araya getirildiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Noiriel, bu entegrasyonun kültürel asimilasyon, ekonomik katılım ve vatandaşlık kazanımı ekseninde şekillendiğini, ancak bu sürecin göçmenlerin kimliklerini inkâr etme riskini taşıdığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Fransız eritme potası, ulusal homojenlik ideali ile kültürel standartlaşma arasındaki gerilimli ilişkiyi temsil etmekte ve Fransa'daki göç olgusunun tarihsel ve çağdaş dinamiklerini anlamak için önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Günümüz dünya kentinin bir parçası olan Belleville, Barbès, Château-Rouge, Château-d'Eau, Faubourg Saint-Denis, Bobigny, Torcy⁴⁶ ve La Chapelle gibi sembolik yerlerde eritme potasının izlerini en canlı ve dinamik bir şekilde göstermektedir (Poyraz, 2007; Dinh, 2006, Raulin, 2000). Fransa'da hayatlarını sürdürmek isteyen göçmenler için en anlamlı seçenek kendi anavatanlarından gelenlerin yoğunlukta yaşadığı yerleri hedeflemektir. Bu mekânlar yeni bir topluma uyum sağlamalarına yardımcı olabilmekte, kendi dillerinde yardımcı olan kurumları barındırabilmekte, kendi kültürlerini devam ettirmelerini sağlamak ve karşılaşılacak sorunlara karşı güvenli alanlar sunmaktadır. Bu yönüyle Paris Metropolitan alanı, kendi içerisinde yekpare olmadığı gibi etnik çeşitliliğe sahip birçok topluluğu ve sosyo-ekonomik anlamda farklı eşitsizlikleri barındırmaktadır. Kentin batı kesimleri daha çok Avrupa Birliği ve Kuzey Amerika'dan gelen göçlerle dikkat çeken, kuzeydoğu kesimleri daha

⁴⁶ Her ne kadar buralarda göçün dinamiklerini görmek mümkünse de araştırma sahası Paris şehir içi ile sınırlandırılmıştır.

çok eski Fransız kolonileri olan Tunus, Cezayir ve Fas'tan gelen göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu anlamda Paris'in kuzeyi özellikle de 18. ve 19. bölgeleri artan göçmen varlığı ile işaretlenmiş geniş mahalle parçalarını içermeye eğilimindedir. Paris'teki bölgelerin etnik ve ekonomik göstergeler açısından ayrıştığı bilinse de farklı grupların diğerleriyle etkileşim kurmadığını söylemek doğru değildir. Bu anlamda gerçek bir gettolaşmadan bahsetmek mümkün değildir (Safi, 2009).

Paris'te yaşayan Kuzey Afrikalılar, Afrikalılar, Türkler, çeşitli AB vatandaşları ve Doğu ve Güneydoğu Asya'dan gelenlerin yanı sıra Afganlar da yer almaktadır. Taliban'ın 2021 yazında ülkede iktidara geri dönmesi, başta AB olmak üzere çeşitli bölgeleri ve kamuoyunu alarma geçirmiş ve yeni bir mülteci dalgası endişesini tetiklemiştir. Yeni rejimin muhalifleri, öncelikle kendilerini demokratik değerlerin savunucusu olarak konumlandıran Batılı ülkelere siyasi sığınma talebinde bulunma hedefi taşımıştır. 2015'te yaşanan göçlerin sonuçları AB'de etkisini hala göstermeye devam ederken üzerine Afganistan kaynaklı başka hareketlilikler eklenmektedir. Fransa dahil olmak üzere AB ülkelerinde içinde Afgan imgesi günümüzde mülteci ve yasadışı göçmen olarak iki ana bağlamda sunulmaktadır. 20. ve 21. yüzyılın başında Avrupa sınırlarına ulaşmayı başaran Afgan mültecilerin büyük payının Federal Almanya Cumhuriyeti, Büyük Britanya, Hollanda ve İskandinav ülkelerine sığındığı görülmektedir (Braakman, 2005; Désoulières, 2010; Bathaïe, 2013). Afgan mültecilerin özellikle de reşit olmayan izole kişilerin İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerine giden yolda Fransa'yı transit ülke olarak gördüğü bilinmektedir (Mougne, 2010). Bu anlamda Calais'deki "jungle"⁴⁷ ın 2009 yılında ortadan kaldırılmasının ardından Fransa'daki transit Afgan göçmenler Paris'in 10. bölgesinde yoğunlaşmaya başlamıştır (Toix, 2011).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Fransa'daki Afgan toplumu şekillenmeye başlamasına rağmen, Fransızca konuşan elitlerin göçünü mümkün kılan devletler arasındaki ikili ilişkiler aslında iki savaş arası dönemde tesis edilmiştir. 1922'de Afganistan hükümdarı Amanullah Han (1919-1929) Fransa'ya Kabil'deki Amaniyyah Okulu (Lycée Estéclal) adlı pilot eğitim kurumunun yönetimini emanet etmiş, Fransızca bilimsel disiplinler okutulmuş ve burada Fransızca tek eğitim dili haline

⁴⁷ Kendiliğinden oluşan göçmen kamplarına verilen adlandırmadır.

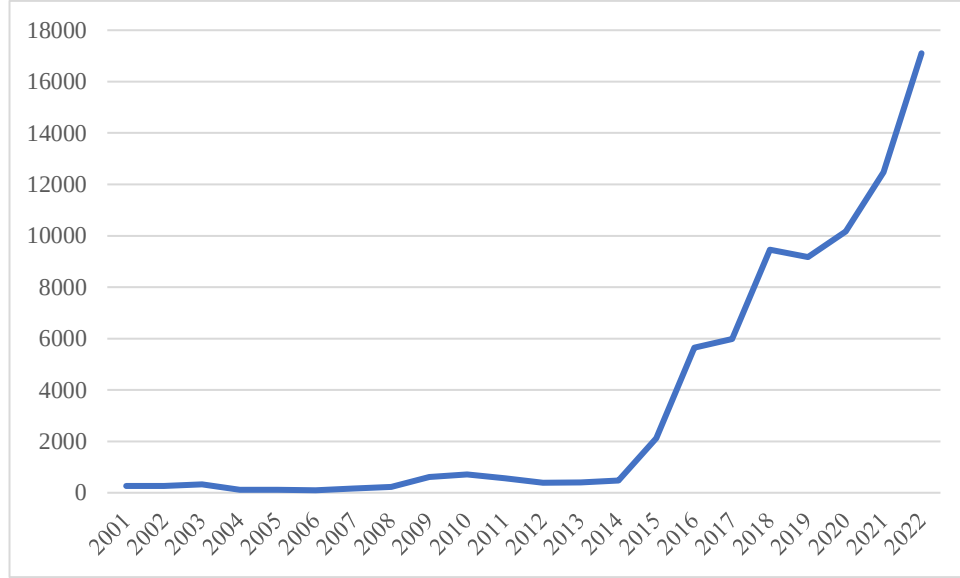
gelmiştir. 1932 yılında Lyon Tıp Fakültesine bağlı Kabil Üniversitesi Tıp Fakültesi açılmış ve 1938'de kurulan Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Paris'teki muadilinin himayesi altında olmuştur (Centlivres & Centlivres-Demont, 2000). İki savaş arası dönemde kendisini Avrupalı olmayan halklara yönelik kültürel misyonerlik alanında giderek daha fazla konumlandıran Üçüncü Cumhuriyet, geleceğin Afgan elitleri arasındaki kültürel etkisini güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Zahir Şah'ın (1933-1973) 1965 yılında Fransa'ya yaptığı ziyaret sırasında Lycée Estéclal'in yeniden inşası projesi kabul edilmiştir. Fransız sömürge imparatorluğu parçalanırken (Afrika Yılı, Cezayir'e bağımsızlık veren 1962 Evian Anlaşmaları, vs.) ve dönemin Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle "Fransa'dan yana olanlar için her şey, hainler için hiçbir şey" tezini savunurken, lise binalarının yeniden inşasının finanse edilmesine karar verilmiştir. Sembolik temel taşının 1968 yılında Kabil'e yaptığı ziyaret sırasında Fransa Başbakanı Georges Pompidou tarafından bizzat atılmış olması bu anlamda önemlidir. Komplekste bir Fransız kültür merkezi, konferans salonları, oditoryumlar, görsel-işitsel, kimyasal, fiziksel ve biyolojik laboratuvarlar, bir kütüphane, spor salonları ve ısıtmalı bir kapalı yüzme havuzu yer almıştır. İnşaat çalışmaları 1973 yılında tamamlanmış ve açılış 1974 yılında gerçekleşmiştir. Ancak yeniden inşayı başlatan Kral Zahir Şah, yakın çalışma arkadaşı Muhammed Davud'un Temmuz 1973'te darbe yapması nedeniyle yeniden inşanın sonuçlarını hiçbir zaman görememiştir.

Bu darbe Afganistan'da bir istikrarsızlık dönemi başlatmıştır. Ancak, 1978'deki Saur (Nisan) Devrimi ve 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden önce göç kendiliğinden gerçekleşmemiştir. Öncelikle, ülkeyi devrik Zahir Şah'ın akrabaları ve ona yakın olanlar terk etmiştir. Darbe sırasında kral İtalya'da olduğu için ilk siyasi mülteciler oraya gitmiştir. Sovyet-Afgan savaşının patlak vermesiyle birlikte hem Afganistan içinde hem de yurtdışında mültecilik yaygın bir hal almaya başlamıştır. Her üç Afgan'dan en az biri ikamet ettiği yeri terk etmek zorunda kalmıştır (Centlivres, 2005). Kent yoksulları ve köylüler komşu ülkelere sığınırken; varlıklı sınıfın temsilcileri Batı'ya göç etmeyi tercih etmiştir. Ülke elitleri gidecekleri yeri seçerken genellikle daha önce öğrendikleri yabancı dile odaklanmıştır. Dolayısıyla, Lycée Estéclal ve Kabil Üniversitesi'nin Fransızca eğitim veren fakültelerinden mezun olanların bir kısmı Fransa'ya yönelmiştir (Centlivres & Centlivres-Demont, 2000).

1989 yılında Sovyet-Afgan savaşı sona ermesine rağmen Afganistan’da barış sağlanamamıştır. Taliban 1996-2001 yılları arasında önceki mücahit rejiminin yerini almıştır. Sonuç olarak, mülteci akını devam etmiş, fakat Avrupa henüz ana varış noktalarından biri haline gelmemiştir. BMMYK (1997)’ya göre 1990-1995 yılları arasında sadece 53.000 Afgan Avrupa’ya sığınma başvurusunda bulunmuştur. Sığınma taleplerinin çoğu Almanya (%75) ve Hollanda (%14)’dan gelmiştir. Fransa bu süreçte Afganlardan sadece 630 başvuru almış ve 600 kişiye mülteci statüsü vermiştir. Afganların ilk başta Fransa’dan ziyade Birleşik Krallık, Almanya ve İskandinav ülkelerini tercih etmelerinin sebebi uzun süredir dini ve etnik toplulukların temsilcilerine yönelik çok kültürlülük politikası benimsemelerinden kaynaklanmıştır (Sypko, 2022).

11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından Afganistan’a ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlar sonucunda Afganistan İslam Emirliği rejimi devrilmiş ve iktidar geçici yönetime geçmiştir. Bu gelişmelerin ardından 2003 yılında Fransa’nın seçici göç uygulamasını savunan İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy, Avrupa’daki özellikle de Fransa’da yaşayan Afganların ülkelerini yeniden inşa etmek için evlerine dönmeleri gerektiğini belirtmiştir (Fuchs, 2012). Bu talebin erken olduğu, o yıl ülkede yeni bir iç çatışmanın başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Fransa Mültecileri ve Vatansız Kişileri Koruma Ofisi (OFPRA)’nin raporları incelendiğinde 2001-2008 yılları arasında Fransa’nın sığınmacıların başvuru yaptığı ülkeler arasında ilk üçte yer aldığı görülürken, Afganların tercihleri arasında belirgin olarak ön plana çıkmamıştır. 2003 yılında Fransa’ya sığınma talebinde bulunan Afgan sığınmacıların sayısındaki artış, İngiltere’ye gitmek isteyenlerin kullandığı Sangatta transit kampının kapatılmasından kaynaklanmıştır (OFPRA, 2006).



Şekil 6. 2001-2022 yılları arasında Afganların Fransa'daki sığınma başvuru sayıları.

Kaynak: OFPRA'nın yıllık verilerinden üretilmiştir.

AB ülkelerinin 2003 yılında sığınmacılar için kapsamlı sonuçları olan ve onların farklı AB ülkelerine başvurup daha iyi bir seçenek aramalarını engelleyen Dublin II Yönetmeliği kabul edilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Afganlar için Avrupa'ya ulaşmak ve sığınma talebinde bulunmak daha karmaşık bir hal almıştır. Dublin prosedürü sebebiyle Fransa'daki durumu analiz etmek zorlaşmaktadır. Zira, OFPRA'nın yapılan başvuruların sayısı ve Fransa'da kayıtlı mültecilerin ve ikincil koruma statüsüne⁴⁸ sahip kişilerin sayısına ilişkin resmi istatistikleri sunarken, sadece yoluna devam etmek isteyen ve Fransa'da kısa ve çoğu zaman uzun bir süre kalan yasadışı göçmenleri ve bazılarının Dublin Yönetmeliğinden etkilenmeleri nedeniyle Fransa'ya de jure olarak başvuramayanları hesaba katamadığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, Fransa'da ikamet eden Afganların sayısına ilişkin kapsamlı istatistikler mümkün değildir. Örneğin, 2008 yılında sadece 228 Afgan Fransa'ya sığınma başvurusunda bulunurken, 7160 kişinin Fransa genelinde polis baskınları sırasında göz altına alındığı kaydedilmiştir (France Terre d'Asile, 2009). 2015 yılından itibaren Fransa'ya sığınma talebinde bulunan Afganların sayısında belirgin bir artış

⁴⁸ İkincil koruma mülteci statüsü için gerekli koşulları taşımayan ve ülkelerinde bazı risklere maruz kaldıklarını kanıtlayabilen yabancı uyruklu kişilere verilir: Bu riskler, ölüm cezası veya infaz, işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele, iç veya uluslararası silahlı çatışma durumundan kaynaklanan ve kişisel durumlarına bakılmaksızın kişilere uygulanabilen şiddetin bir sonucu olarak yaşamına veya şahsına yönelik ciddi ve bireysel tehditler olarak değerlendirilmektedir.

görülmektedir (Şekil 28). Bu yıllarda yaşanan mülteci akını ve çoğu AB ülkesinin açık kapı politikası izlemesi Afganların da hareketliliğini tetiklemiştir. Bunun dışında Afganlar en temelde iki kuşak göçmenler olarak ele alındığında, ilk kuşakta topluluk üyeleri aileleriyle birlikte İran ve Pakistan'a dağılmışlardır. Bir sonraki kuşakta ise gençler Avrupa da dahil olmak üzere diğer kıtalara göç etmeyi hayal etmiştir. Bu yolculuk uzun ve tehlikeli olduğu için gidenler öncelikle 12-30 yaş arasındaki en büyük erkek çocuklardan meydana gelmekte ve genellikle de tek başlarına yaşanmaktadır (Bathaie, 2011). 21. yüzyılın başlarında Afganların Avrupa'ya seyahat eden en büyük refakatsiz çocuk gruplarından biri haline gelmesi (Mougne, 2010) ikinci ve sonraki kuşakların Avrupa hayalini doğrular niteliktedir.

Coğrafi konum dikkate alındığında, Afganların düzensiz göçü Almanya'ya, Büyük Britanya'ya ve İskandinav ülkelerine geçişi Fransa üzerinden gerçekleşmekteydi. 2000'li yıllardan itibaren refakatsiz çocukların sayısı sürekli arttığı için France Terre d'Asile tarafından reşit olmayan mültecilere hukuki ve insani destek sağlamak ve acil geçici barınma imkânı sunmak amacıyla birimler oluşturmuştur. Sangatte, Calais ve daha sonra Paris'in 10. bölgesinde gayr-ı resmi kamplarda bulunan refakatsiz Afgan mülteciler, öncelikle tercüman, sosyal hizmet görevlisi ve diğer imkanların bulunmamasından yakınmıştır. Bu durum biber gazı ve cop kullanımı gibi sert polis baskınlarıyla birleştiğinde, genç mültecilere Fransa'daki varlıklarının istenmediği ve gitmeleri gerektiği yönünde bir imaj yaratılmıştır (Bamat, 2015; Mougne, 2010). 2009 yılı, Fransa topraklarının sadece bir transit geçiş bölgesi olarak değil, aynı zamanda hedef ülke bağlamında düşünülmesi gereken bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere'ye ve Kuzey Avrupa ülkelerine ulaşmak isteyen Afganların bu yıl içerisinde Calais'de toplandığı kamp alanı dağıtılınca 2009-2010 yılları arasında Fransa'ya sığınma talebinde bulunan Afganların sayısında keskin bir artış yaşanmıştır. Calais'den ayrılmak zorunda kalan Afganlar, hayattaki yerlerini bulabilmek için yolculuklarına devam edemeyeceklerini fark etmiş ve Fransa'yı sadece bir geçiş bölgesi olarak değil, aynı zamanda hayallerindeki sığınma yeri olarak da görmeye başlamışlardır. Başvuruların büyük bölümü özellikle Paris vilayetinin de içinde bulunduğu Ile-de-France (%77.9) üzerinden yapılmıştır (Toix, 2011).

Calais'deki kampın dağıtılmasının etkisi sadece bu bölgeyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda başkentteki Afganların durumunu daha da kötü hale getirmiştir.

Fransa'daki sığınmacı kabul merkezlerindeki yerlerin sayısında yıllık artış olmasına rağmen, bu merkezler hızla artan talebi karşılamakta yetersiz olmuştur. Calais'den sınır dışı edilen göçmenler Afganistan'dan gelen düzensiz göçmenlerin zaten toplandığı 10. Paris bölgesine geldiği için başkentin sığınmacıları karşılama kapasitesi zayıf kalmıştır. Uzun yıllardır Calais'deki gayr-ı resmi kamp görmezden gelinirken Saint-Martin Kanalı kıyısındaki kampın varlığı önemli bir sorun olarak görülmüştür. Bu durumun arkasında yatan çeşitli faktörler vardır. Öncelikle, Calais'deki gayr-ı resmi kamp, İngiltere'ye ulaşmaya çalışan göçmenlerin toplandığı bir yerdir ve genel kamuoyunun dikkatinden daha uzak bir bölgede bulunmaktadır. Saint-Martin Kanalı ise metropolün merkezinde, turistik ve yüksek görünürlükte bir yer olması nedeniyle kampın hem yerel halk hem de ulusal medya tarafından yoğun ilgi görmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca kanalın hem ulusal hem de uluslararası medya tarafından daha sık gündeme getirilmesi, kamuoyunda daha hızlı bir tepkiye yol açmıştır. Bununla birlikte, Calais'deki kamp, zorunlu tahliye ve yeniden yapılandırma gibi uzun süreli ve karmaşık politikalarla ele alınmaktadır. Saint-Martin Kanalı gibi kent içindeki alanlar, devletin kamu düzenini sağlama baskısı altında daha hızlı müdahalelerle karşılaşmıştır. Bu da Saint-Martin Kanalı etrafındaki mültecilerin daha çabuk sorun olarak görülmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla, coğrafi yerleşim alanlarının farklılığı, görünürlük, sosyal etkiler ve medya ilgisi Saint-Martin Kanalı'ndaki kampın daha büyük bir sorun olarak algılanmasına yol açmıştır. Başkentin turistik bölgesinde bulunan alanda kalanlar sabahları gezi teknelerinde seyreden turistleri korkutmasınlar diye polis tarafından dağıtılmaktaydı, ancak akşamları göçmenler yerlerine geri dönmekteydi. Bu bağlamda, Haziran 2015 – Kasım 2016 dönemi arasında Paris'in kamusal alanlarından tahliye edilen 21124 göçmenin yaklaşık %30'u Afganlardan meydana gelmiştir (Eberhard vd., 2018).

Fransa Afgan göçmenlerle ilgili karşılaştıkları durumlara yönelik çeşitli stratejiler izlemeye başlamıştır. Ülke içindeki Afgan toplumunun konsolidasyonuna yol açan ilk ve en çok istenilen yöntem, Fransa'ya düzensiz yollarla gelen ve orada kalan Afganları mülteci statüsü veya ikincil koruma için dosya sunmaya teşvik etmektir. Bu doğrultuda 2009 yılından itibaren sığınma başvurusunda bulunan Afganların sayısı giderek artmıştır. 2015-2017 göç krizinin başlaması sonucunda Almanya ve İskandinav ülkelerinin Orta Doğu'dan özellikle de Suriye ve Irak'tan

mülteci kabul etme yolunda politika izlemeleri nedeniyle Fransa'nın Afganlar tarafından hedeflenen ülke olma rolünü pekiştirmiştir. Özellikle Almanya ve Norveç gibi ülkelerden sığınma alamayacaklarını düşünen Afganlar, olumlu bir karar alabilme umuduyla Fransa'ya gitmiştir (ECRE, 2021). 2018'den bu yana Afganlar Fransa'daki sığınmacılar arasında ilk sırada yer almaktadır.

Tüm bunlardan hareketle Fransa'daki Afgan topluluğu 2009 yılından sonra hızlı bir büyüme göstermiş ve ülkede resmi statü elde etmeye yönelik girişimlere başlamıştır. Ancak, Afgan topluluğunun bir kısmı günümüzde yabancı bir ülkede hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Gelenlerin çoğunun erkeklerden oluşması sebebiyle erkeklerin hâkim olduğu bir topluluktan bahsedilmektedir. Kalıcı sığınma hakkı verilmemiş çok sayıda ikincil koruma statüsünde bulunan Afgan erkeklerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu durum ev sahibi toplum tarafından geçicilikle özdeşleştirilmelerine yol açmaktadır. Bununla birlikte 2015'ten beri Fransa Göç ve Entegrasyon Ofisi (OFII), Afgan mültecilerin aile birleşimi yani eşlerinin ve çocuklarının Fransa'ya girişine izin verilmesi taleplerini almaya başlamıştır. Sadece istikrarlı bir işe ve yeterli barınma koşullarına sahip kişiler bu prosedür için uygun olduğundan kabul edilen dosya sayısı oldukça düşük seviyelerde bulunmasına rağmen hızlı bir büyüme eğilimi vardır. Aile birleşimi için yapılan başvurular aslında topluluğun Fransa'da kalıcı olarak yerleşme arzusunu gösteren en önemli hususlardan biridir.

4.3.1. Afganların Paris'e Varışları

Afganistan'da başlayan ve binlerce kilometrelik yolu oldukça zor koşullar altında aşarak Paris kentine gelen Afganların homojen bir profile sahip olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Gerek sosyo-ekonomik düzey gerekse de etnik köken olarak farklılıklar taşıyan Afganların Paris'e ilk geldikleri andan itibaren karşılaştıkları durumlar ve sorunlar da değişmektedir. Bu doğrultuda gelenlerin kimler olduğunu daha iyi anlamak adına sınıflandırma yaparak ilerlemek gerekmektedir.

İlk olarak, hareketliliğini düzensiz yollarla yapan ve Paris'e yeni gelenler incelendiğinde, bu kişiler kentteki yaşamlarına dezavantajlı bir şekilde başlamak zorunda kalmaktadır. Onlarca ulus-devlet sınırını aşabilmek amacıyla sahip olunması

gereken maddi sermaye ve bunu toplayabilmek için farklı ülkelerde belirsiz süreli bekleyişler, aşamalı göçler, kaçakçılar ile kurulan ilişkiler, sınır güvenlik kontrolleri esnasında karşılaşılan şiddet, kamplarda, gözaltı tesislerinde ve diğer alanlarda kesintiye uğrayan ya da sınır dışı edilmeler sebebiyle ileri-geri yaşanan hareketlilikler gibi son derece farklı durumların yaşanması sonucunda Paris'e ulaşanları umdukları kadar kolay bir hayat beklememektedir. Fransa'ya ulaşmak için Schengen Bölgesinde trenlerle yolculuk eden Afganlar öncelikle Gare du Nord ve Gare de l'Est gibi Paris'in en işlek ve en merkezi istasyonlarına varmaktadır. Bu kişiler genellikle bekar ve genç erkeklerden meydana gelen kişilerdir. Yola çıkarken yanlarında çekirdek ailelerinden kimse bulunmamaktadır. Yolculuğun hem uzun hem tehlikeli hem de maliyetli olması sebebiyle tek başlarına hareket etmek zorunda kalmaktadırlar. Ancak, Afganistan'da yaşadıkları çevreden arkadaşları, akrabaları ya da yolculuk esnasında farklı ülkelerde tanıştıkları insanlar kendilerine eşlik edebilmektedir. Kente geldikten sonraki yaşamlarını şekillendiren husus ilk etapta sosyal sermayeleriyle ilintilidir. Kendilerini karşılayabilecek ve ilgilenebilecek herhangi arkadaş ya da yakın akrabanın bulunmadığı yani göçmen ağlarının zayıf olduğu koşullarda bütün zorluklarla tek başına mücadele etmeleri gerekmektedir. Diğer taraftan, ekonomik durum da ilk varış sonrasında yaşananları önemli düzeyde belirlemektedir. Büyük bölümünün göç etme sebeplerinden biri yoksullukla⁴⁹ mücadele etmek olduğu için ekonomik açıdan zaten sıkıntı içerisinde. Yeni gelenler olarak adlandırılan bu kişiler 1 yıl ve daha az süreyle kente varanlardır. Konaklama başta olmak üzere sığınma talebi, sağlık hizmetlerine erişim, yeme-içme başta olmak üzere temel ihtiyaçların giderilmesi konusunda önemli sorunlarla yüzleşmektedirler.

İkinci olarak düzensiz yollarla gelenler kategorisinde Dublin III yönetmeliğinden etkilenenler yer almaktadır. *Dublinliler* olarak adlandırılan bu kişiler, Fransa'ya ulaşmadan önce Schengen Bölgesindeki bir başka AB üyesi devlette sığınma talebinde bulunmaları ve/veya parmak izlerinin EURODAC dosyasına

⁴⁹ Afganistan'dan Fransa'ya kadar uzanan yolculuğun masrafları düşünüldüğünde Afgan göçmenlerin durumunu yoksullukla ilişkilendirmek ilk etapta zor görünebilir. Fakat yolculuğa çıkış ve hedefledikleri noktaya vardikten sonra yaşadıkları durumu açıklayabilmektedir. Avrupa'ya ulaşanların büyük bölümü aile yakınlarından borç para almakta, Afganistan'daki gayr-ı menkullerini satmakta ya da Avrupa'ya daha önceden ulaşan akraba veya arkadaşlarından borç para almaktadır. Hedefledikleri yere geldiklerinde borçlarını ödemek aylar hatta yıllar sürebilmektedir.

kaydedilmiş olması sebebiyle söz konusu ülkenin sığınma başvurusunu incelemekten sorumlu olmasından etkilenmektedir. Sığınmacı, sorumlu ülkenin transferi kabul ettiği tarihten itibaren 6 ay içinde transfer edilmemişse, Fransa sığınma başvurusunu incelemekten sorumlu hale gelmektedir. Ancak, kişinin yükümlülüklerini yerine getirmediği ve Fransız makamlarından kaçmaya çalıştığı düşünülürse transfer süresi bir yıl uzatılabilmektedir. Bu yönüyle, Afganlar Paris'e ulaşana kadar transit olarak gördükleri ülkelerde sığınma talebinde bulunmamaya ve parmak izlerini vermemeye çalışmaktadır. Hedefledikleri ülkeye vardıklarında bunun kendilerine çok ciddi sorunlar açabileceğini bilmektedirler.

Bir diğer kategori ise yeni gelmelerine rağmen düzenli yollarla ulaşanlardır. 2021 yılında Taliban'ın ülke yönetimini yeniden ele geçirmesinin ardından Avrupalılarla birlikte çeşitli dernek, sivil toplum kuruluşu ya da diğer organizasyonlarda görev alan Afganlar havayolu ile AB ülkelerine tahliye edilmiştir. İlk iki kategoriye giren kişiler genellikle erkeklerden meydana gelirken bu şekilde düzenli yollarla gelenler arasında kadınlar da bulunmaktadır. Afganistan'da gazeteci, TV muhabiri ve spikeri, tercüman, öğretmen, sanatçı vb. gibi nitelikli işlerde çalışanlar Fransa tarafından getirilmiştir. Göç hikayelerine bakıldığında bu kişilerin sosyal sermayelerinin güçlü olduğu, Fransa'ya düzenli yollarla gelerek sığınma talebinde bulunmalarını sağlayacak insanlar ile bağlantılarının bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Yani bu kişiler Afganistan'daki elit kesime mensup insanlardı.

Son olarak ise, Avrupa karşılama krizi olarak adlandırılan fenomen dikkate alındığında dünyanın farklı bölgelerinden çok sayıda göçmenin AB ülkelerine sığınma talebinde bulunmak amacıyla Balkanlar başta olmak üzere farklı rotalar üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalıştığı görülmüştür. Bu doğrultuda, 2015 yılından itibaren Fransa'ya sığınma talebinde bulunan Afganların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır (Şekil 28).

Bütün bu kategoriler eşliğinde Paris'teki Afganların varlığı kalıcı olma yolunda göçmenlik halleri ekseninde değerlendirildiğinde, sığınma taleplerini gerçekleştirme ve mültecilik statüsüne erişim, barınma şartları, dil öğrenimi, iş piyasasındaki durumları, topluluk ağları ve dayanışma düzeyleri, aşamalı göçlerinin Paris kentindeki

yaşamlarına ve diğer göçmenlerle ilişki kurma biçimlerine etkileri önemli farklılıklar barındırmaktadır.

4.3.2. Paris'te Kamusal Alanda Güvencesiz Durumlarda Yasal Statü Arayışındaki Afganlar

Paris kentine yeni varan ve kalacak bir yere sahip olmayan Afganların sığınmaya erişim öncesinde karşılaştıkları bütünüyle hayatta kalma mücadelesini barındırmaktadır. Fransa'yı son durak olarak gören ve hayatlarını bu ülkede yasal bir statüye sahip olarak geçirmek isteyen Afganlar çeşitli prosedürleri yerine getirmek zorunda kalmaktadır. Paris'te halihazırda bulunan göçmenlerin varlığı, dernek ağının yoğunluğu, çok sayıda kamu hizmetinin sunulması, iş piyasasının dinamik yapısı gibi sebepler Afganların öncelikle bu kenti sığınma talebini gerçekleştirmek için tercih etmesinde etkili olmaktadır. Kente yeni gelenler sığınma prosedürleri ve mevcut hizmetler hakkında aynı düzeyde bilgiye sahip değildir. Bazıları Paris'e gelmeden önce kendi topluluklarındaki kişiler tarafından bilgilendirilirken; bazıları ise ilk bilgilere doğrudan vardıkları yerde erişebilmektedir. Kurumlar bu doğrultuda sığınma başvuruları ve mevcut hizmetler hakkında en doğru bilgiyi aktarsa da kullanılan ana bilgi kaynağı olarak pek işlevsel değildir. Arkadaşlar ya da akrabalar aracılığıyla elde edilen bilgiler ise her zaman geçerli ve güvenilir bir yön taşımamaktadır.

Afganların Paris kentiyle yüzleştikleri ilk yer genellikle Gare du Nord ve onun yakınında yer alan 10. ve 18. bölgenin içinde yer alan Boulevard de la Chapelle civarı olmaktadır. Daha önceden Paris'e ulaşan Afganların yoğunlaştığı yer olması sebebiyle yeni gelenler topluluk ağlarından istifade edebilmek amacıyla yaşamlarını burada sürdürmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda sığınma başvurularını gerçekleştirmek için gerekli kurumlar da buranın yakınında yer almaktadır. Garın etrafında kolaylıkla fark edilen Afgan göçmenler ile irtibata geçilerek sığınma talebi konusunda ne yapılması ve nereye başvurulması gerektiği konusunda bilgilenmektedirler.

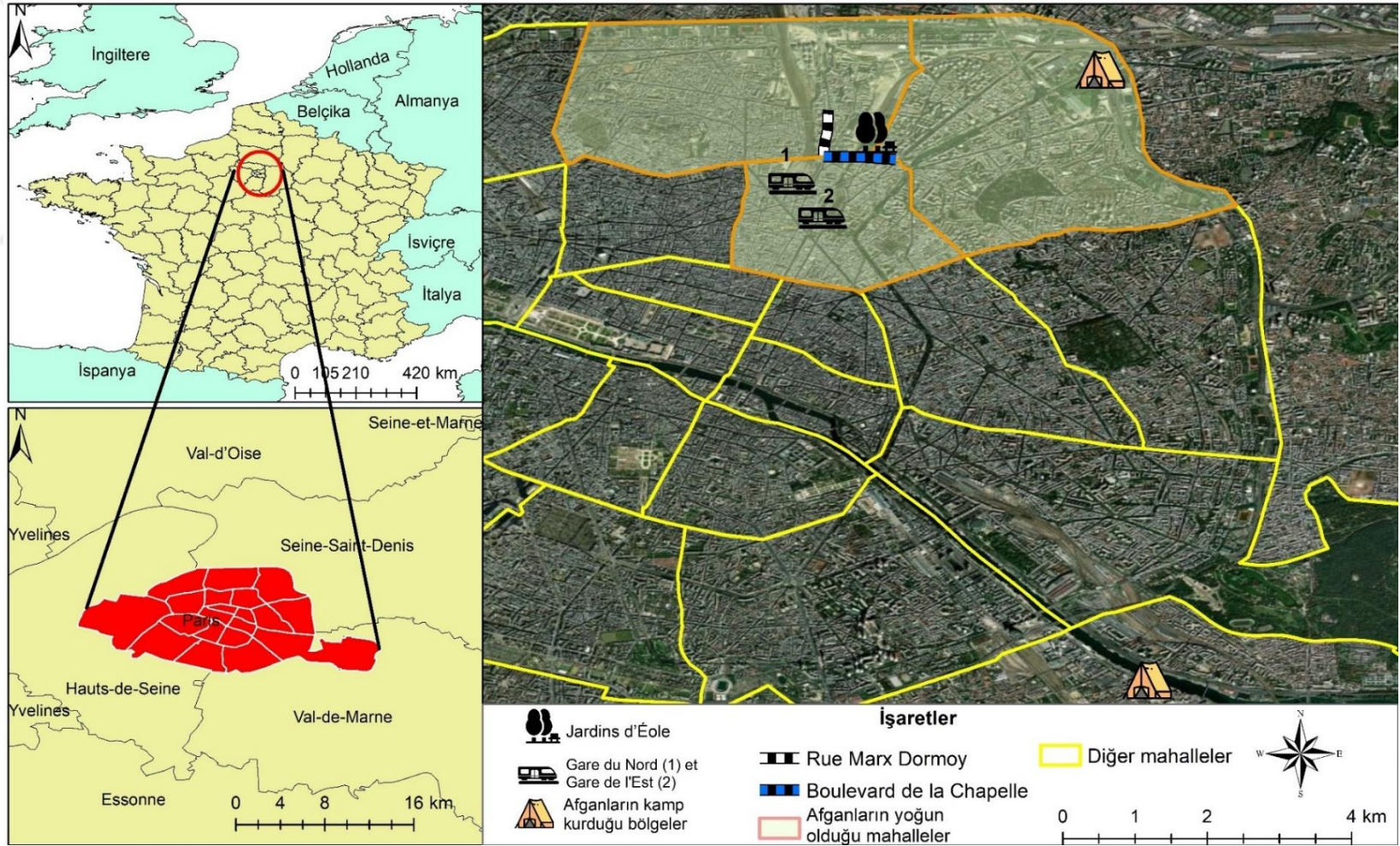
“Arkadaşımla birlikte Paris'te ilk gördüğümüz yer Gare du Nord oldu. Zaten garın çevresinde Afganlar çok fazlaydı. Bize La Chapelle'deki kamplarda kaldıklarını söylediler. Sonrasında biz de kendimizi orada bulduk zaten.” (Aziz, Hazara, 30, Paris)

Bu doğrultuda Afganlar Sığınmacıların İlk Kabulü (SPADA) olarak adlandırılan kuruluşa giderek Valilik ve OFII'nin hizmetlerinin birleştirildiği Sığınmacılar için Tek Adres (GUDA)'ten randevu almaktadır. Randevu bulabilmek Paris bölgesindeki yoğunluktan dolayı zaman alabilmektedir. Ardından randevunun verildiği valilikteki çalışanlar tarafından kişinin parmak izleri alınmakta ve sığınma talebini gerçekleştirmesi sağlanmaktadır. Bunun ardından başvuru yapan kişiye Fransa'daki prosedürlerini sürdürebilmek için sığınma talebi belgesi verilmektedir. Kişinin vermiş olduğu bilgiler çerçevesinde OFII sığınma talebini incelemekte ve SPADA tarafından Sığınmacı Yardımı (ADA) olarak adlandırılan programdan istifade edilmesi sağlanmaktadır. Bu yardım çerçevesinde kişinin durumuna bağlı değişkenlik gösterse de aylık 400€'yu geçen bir ödeme yapılmaktadır. Ayrıca yer bulunması halinde öncelikle hassas durumda olan sığınmacıların konaklayabileceği mekânlar da sunabilmektedir. SPADA sığınma talebinde bulunanlar için prosedürlere ilişkin evrak işlerinin takip edilmesi amacıyla posta adresi vermektedir. Sığınma talebinde bulunan kişinin dosyasıyla Fransa Mültecileri ve Vatansız Kişileri Koruma Ofisi (OFPRA) ilgilenmektedir. Bunun için başvuruda bulunan kişi mülakata çağrılmaktadır. Mülakatta ihtiyaç duyulması halinde avukat ve tercüman bulundurulabilmektedir. Mülakat esnasında sığınmacı neden Fransa'ya geldiğini ve kendisine neden mülteci statüsü verilmesinin gerekliliğini anlatmaktadır. OFPRA başvuru yapan kişinin dosyasını inceledikten sonra mülteci statüsü ya da ikincil koruma statüsü verebilmektedir. Mülteci statüsü verilmesi halinde 10 yıllık oturma iznine, ikincil koruma statüsü verilmesi durumunda ise 4 yıllık ikamet hakkına sahip olmaktadır. Bununla birlikte lojman ve çalışma izni de verilmektedir. Öte yandan, OFPRA tarafından dosyası reddedilenler Ulusal İltica Mahkemesi (CNDA)'ne bir ay içerisinde itirazda bulunabilmektedir. Mahkeme OFPRA'nın kararını doğru bulmazsa sığınmacıya ikincil koruma statüsü verebilmektedir. Ancak mahkeme OFPRA'nın kararını yerinde bulursa sığınma talebinde bulunan kişi başka bir yere başvuramamakta, herhangi bir yardımdan istifade edememekte ve Fransa'da yasal olarak kalmasına izin verilmemektedir.

Farklı kurumlar arasında sistemli gibi görünen bu sığınma talebine yönelik işleyiş yeni gelen ve özellikle de Fransızca bilmeyen Afganlar için son derece karmaşık hale gelebilmektedir. Sığınmaya erişim esnasında Afganların yüzleştiği en

temel problem kuşkusuz barınmadır. Paris'in yoğun bir şekilde sığınmacı karşılayan bir kent olması ve buna karşılık barınma imkanlarının yeterli düzeyde olmaması sebebiyle çoğu sığınmacı kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmaktadır (Oberti, 2022). Bir başka ifadeyle kabul sisteminde barınmaya dair kapasite yeterli olmadığı için sığınmacılar sokaklara dökülmektedir. Sığınma talebinde bulunduktan sonra eğer ki barınabilecekleri bir yer verilmemişse Afganlar sokakta barınmaktadır. OFPRA tarafından sığınma talebi olumlu karşılanıncaya dek Paris'teki Afganların durumu bu şekildedir. Kurumdan gelen yanıtlar bazıları için 3 ila 6 ay sürse de bazıları için 1 yılı bulabilmektedir. Devletin kalacak yer sunamadığı durumlarda bu süreler Afganların hayatını sokakta geçirmeleri gereken zamana karşılık gelmektedir.

Bu çerçevede herhangi bir tanıdığı olmayan Afganlar kentin farklı kamusal alanlarında gayr-ı resmi şekilde ortaya çıkan kamplarda barınmaktadır. Saha araştırması esnasında Afganların yoğun olarak bulunduğu kamplar Parc de la Villette'de Ourcq Kanalının etrafında, Boulevard de la Chapelle'de metro köprüsünün altındaki alanda ve Ivry sur Seine'de nehrin yakınlarında bulunan köprü'nün alt taraflarındadır. Kamplar incelendiğinde mekânlar farklılık gösterse yapısı birbirine benzemektedir. Çadır ve onun zemin kısmına eğer bulunabilmişse yatak, battaniye, yastık gibi barınma için gerekli temel eşyalar yerleştirilmektedir. Afganların sırt çantalarında taşıyabilecekleri belgeleri, dış fırçası ve macunu, tıraş makinesi, powerbank, su, hazır yiyecek, birkaç parça kıyafet gibi ürünler bulunmaktadır. Çadırlar genellikle ya bölgede hizmet yürüten dernek çalışanları tarafından verilmekte ya da göçmenlerin arkadaşlarından borç para alarak satın almasıyla temin edilmektedir. Herkesin çadıra erişimi olmadığı için kampın bulunduğu yerlerin kenarlarında katlanmış yatak, karton parçaları, battaniye, çarşaf, örtü gibi malzemeleri görmek mümkündür. Ayrıca, ince bir kartonun üzerinde sadece uyku tulumu kullanarak barınma sorununu çözmeye çalışan Afganlar da vardır. Bunun dışında seyyar tuvalet ve su deposu da kampların etrafında yer alan ürünler arasındadır. Kampların bulunduğu alanlarda etnik kökene bağlı bir ayrışma da söz konusudur. Afrikalılar, Suriyeliler, Iraklılar, Sudanlılar ve Afganlar kendi aralarında gruplaşmakta ve her bir millet çadırlarını kendilerine yakın olanların etrafında tutmaktadır.



Harita 22. Paris'teki Afganlar için önemli alanlar.

Açıklama: Görüşme yapılan Afganlardan elde edilen bilgilere göre hazırlanmıştır.

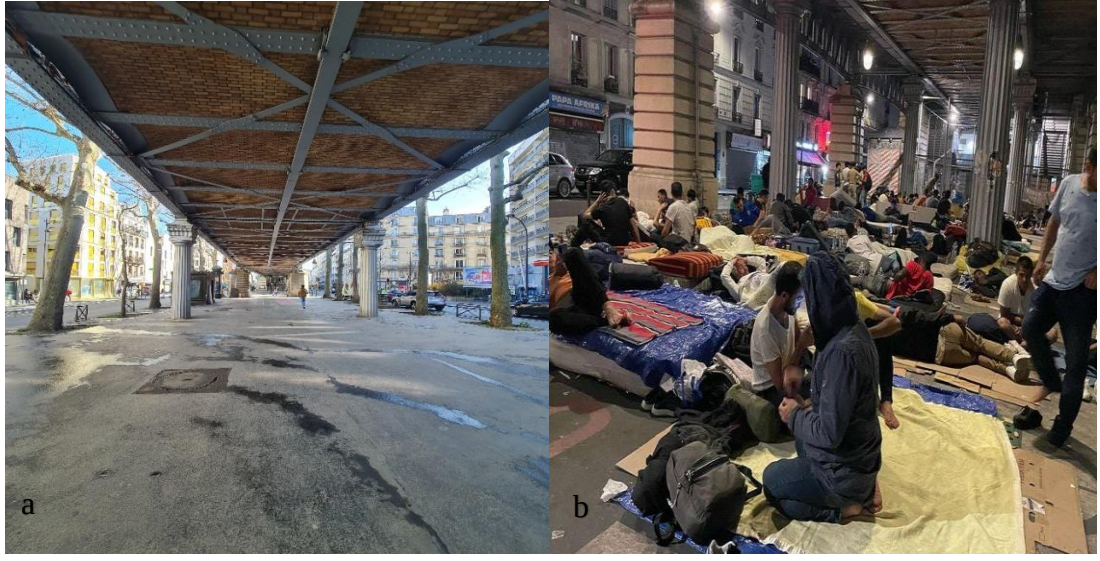


Görsel 43. Paris'teki Afganların bulunduğu gayr-ı resmi kamplar

Açıklama: (a) Ourcq Kanalı'nın etrafında Afganların yaşadığı gayr-ı resmi kamplardan biri. Fotoğraf 29 Eylül 2022 tarihinde çekilmiştir. (b) Ivry sur Seine'de yoğunlukla Afganların bulunduğu gayr-ı resmi kamplardan biri. Fotoğraf 22 Ekim 2022 tarihinde çekilmiştir. (c) Boulevard de la Chapelle'de yer alan kamplardaki Afganlara ait eşyalar. Fotoğraf 20 Şubat 2023 tarihinde çekilmiştir. (d) Uyku tulumu içinde yaşayan evsiz bir Afgan göçmen. Fotoğraf 2 Ekim 2022 tarihinde çekilmiştir.

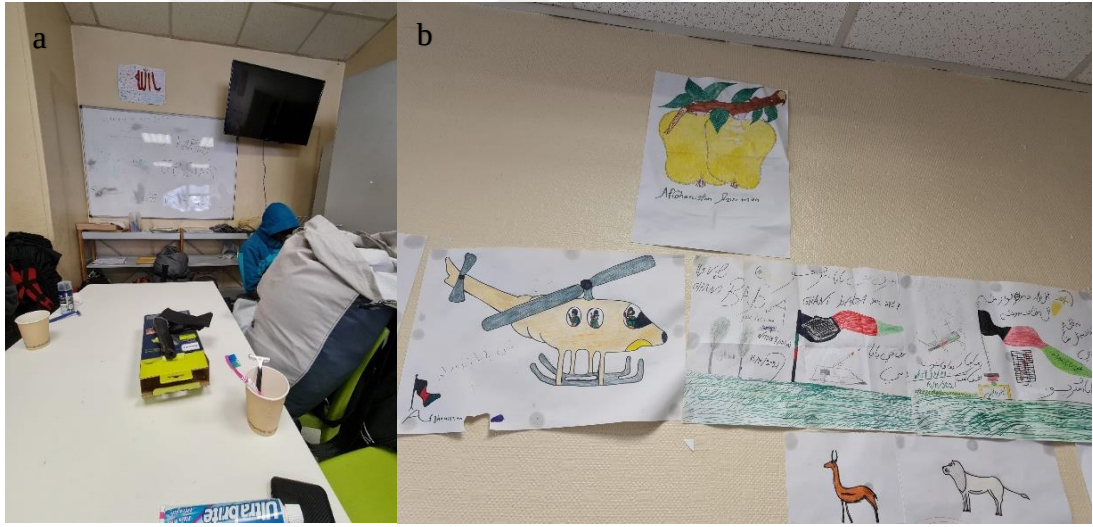
Coğrafi bir perspektifle evsiz insanlara odaklanan Djemila Zeneidi-Henry (2002), onların mekânsal pratiklerini, bireylerin ve grupların kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşadıkları mekânların her biri fiziksel ve ilişkisel yönleriyle tanımlanmaktadır. Kamusal alan dışında özel bir alanları olmadığından, bu alandaki varlıkları nüfusun diğer kesimleriyle rekabet eder ve az ya da çok hoş görülür ya da reddedilir. Burada kentsel alanın çeşitli işgal türleri ve dönüştürülme biçimleri söz konusudur. Zeneidi-Henry'nin aktardıklarına paralel olarak kamusal alanda yaşayan Afganların da karşılaştığı ve dönüştürdüğü çeşitli durumlar söz konusudur. Yapılan çeşitli gözlemler ve Afganlar ile yürütülen derinlemesine mülakatlar dikkate alındığında, kamplardaki yoğunluk ve mekân kullanımı günün farklı saatlerine göre değişmektedir. Gündüz vakitlerinde Afganlar yerlerinden ayrılarak Paris içinde

hareket ettiği için kamplardaki kişi sayısı oldukça azalırken; akşam vakitlerinde kampa döndükleri için yoğunluk artmaktadır. Gün içinde kamptaki Afgan sayısının belirgin şekilde azalmasının birtakım sebepleri vardır. Öncelikle yeme-içme ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla Paris'in farklı yerlerinde dernekler ve restoranlar tarafından ücretsiz şekilde sunulan yemekleri tüketebilmek amacıyla evleri olarak gördükleri sırt çantalarını alarak hareket etmektedirler. Yiyecek verilen bazı mek nlerde ücretsiz duş, internet, TV gibi hizmetler de sunulmaktadır. Uzun süredir sokakta yaşamlarını sürdüren Afganlar için bu tarz hizmetler son derece hayati olmaktadır. Tek kişilik çadırdaki iki hatta üç kişinin uyuması gibi durumlar sebebiyle ortamın kalabalık olması ve uyuz başta gelmek üzere çeşitli hastalıkların yaygın biçimde görülmesi Afganların kişisel sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda, özellikle hijyen koşullarının çok kötü düzeyde olduğu kamplarda ücretsiz duş hizmeti Afganların cilt hastalıklarına karşı mücadele etmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan, Utopia 56 başta olmak üzere diğer derneklerin sabun, deodorant, tıraş bıçağı, i  çamaşırı ve kıyafet gibi ücretsiz dağıttıkları  r nler Afganların kişisel temizliklerine dikkat etmesinde yardımcı olmaktadır. Genellikle hafta içi mesai saatleri içerisinde açık olan bu tarz yerler, temel ihtiyaçlarını gidermenin yanında göçmenlerin sosyalleştiği, Paris kentine dair yeni bilgilerin edinildiği, Fransızca öğrenildiği, sığınmacı prosedürlere dair tecrübelerin aktarıldığı ve göçmenlik hallerinin paylaşıldığı mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kamptaki çadırlarda birlikte vakit geçirilen göçmenlerle bu mekânlara gidilmektedir. Dinlenme alanında herkes dil engeli sebebiyle kendi etnik kökenine göre gruplaşmaktadır. Bu alanlarda göçmenlerin izlerini bulmak oldukça kolaydır. Örneğin, birlikte yemek yiyebildikleri ve sıcak içecek t ketebildikleri salonda başta Afganlar olmak üzere diğer göçmenlerin ülkelerine dair yaptıkları politik çizimler, dini ifadeler bulunmaktadır.



Görsel 44. Afganların bulunduğu Boulevard de la Chapelle'deki gayr-resmi kamp.

Açıklamalar: (a) Kampın gündüz halinden bir görünüm. Fotoğraf 20 Şubat 2023 tarihinde çekilmiştir. (b) Kampın gece halinden bir görünüm. Fotoğraf 22 Şubat 2023 tarihinde çekilmiştir.



Görsel 45. Afganların Paris'te dinlenme alanlarından biri.

Açıklama: (a) Kamplarda yaşayan Afganların hem temel ihtiyaçlarını giderdikleri hem de dinlendikleri bir mekândır. (b) Aynı mekânda Afganların ülkelerine dair çizdikleri çeşitli görsellerdir. Her iki fotoğraf da 9 Mart 2023'te çekilmiştir.

Garlardaki ortak alanlar göçmenlerin birtakım ihtiyaçlarını gidermek için önemli olabilmektedir. Bunlar arasında konumunun Afganların yaşadığı kamplara yürüme mesafesinde olması sebebiyle en sık kullanılanı Gare du Nord olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânlar evsiz Afganlar için kış aylarında soğuk havadan korunmak, oturup dinlenmek, telefonlarını ve yedek bataryalarını şarj edebilmek aynı

zamanda ücretsiz Wi-Fi hizmetinden yararlanmak için kullanılmaktadır. Özellikle interneti olmayan, ailesiyle ya da arkadaşlarıyla haberleşmek isteyen Afganlar buralarda vakit harcayabilmektedir.

Diğer taraftan Afganları gün içinde kampın dışında hareket etmeye iten faktörlerden biri de sığınma talebiyle ilgili süreçleri takip etmeleridir. Sığınma talebinde bulunduktan sonra aşamalarına bağlı olarak kimi zaman kurumlar tarafından çağrılarak evrak teslim etmeleri gerekebilmektedir. Ayrıca çeşitli dernekler aracılığıyla sığınma prosedürlerinin nasıl ilerlediğinde dair destekler de alabilmektedirler. Özellikle okuma-yazma bilmeyen Afganlar için derneklerin prosedürler ve gelen belgeleri açıklamaları son derece hayati bir önem arz etmektedir.

4.3.2.1. Paris'te soğuğa karşı mücadele

Gün içinde vakit geçirdikleri yerler mesai saatlerinin dışında kapalı olduğu için akşama doğru Afganlar yeniden kaldıkları gayr-ı resmi kamplara doğru dönmek zorunda kalmaktadır. Eğer ki kış koşullarında geceyi kampta geçirmeleri gerekiyorsa evsiz olmak çok daha zorlu hale gelmektedir. Zira, sıfırın altına düşen hava sıcaklıklarında çadırların büyük bölümü soğuğu içeri almaktadır. Bununla başa çıkabilmek için düşük sıcaklıklara karşı dirençli olan uyku tulumlarını tercih etseler de bu herkes için erişilebilir olmamaktadır. Ya önceden evsiz olan ve sonrasında kendine bir yer bulan Afganların vermesi ya bir derneğin ücretsiz şekilde dağıtması ya da bir arkadaşından borç para alarak satın alması gerekmektedir. Isınmak için tercih edilen ve en sık başvurulmuş yöntemlerden biri çadırların yakınında ateş yakmaktır. Tahta kasalar, kalaslar, kartonlar, kâğıt parçaları ve sokakta bırakılan her türlü çöp ateşi sürekli harlı tutmak için kullanılmaktadır. Gece uyumaktan ziyade göçmenler kendilerini ateşin etrafında toplayarak sadece sıcak tutmaya çalışmaktadır. Fakat kamp etrafında yakılan ateş mekâna göre çeşitli riskler teşkil edebilmektedir. Örneğin; Boulevard de la Chapelle'de kurulan çadırlar yerüstü metrosunun hemen altında olduğu için burada ısınmak amacıyla yakılan ateş yüksek risk barındırmaktadır. Yerüstü metro köprüsünde karşılaşılabilecek olası bir yangın hem kampta kalan göçmenleri ve yoldan geçenleri hem de metroyu kullanan yolcuları etkileyebilecektir. Bu nedenle kampların yakınında bulunan polis ekipleri sıklıkla kamp etrafında devriye gezerek olan biteni kontrol etmektedir. Ateş yakmanın bütün kamplarda yasak

olduğu dikkate alındığında, Afganların sokakta buldukları nesnelerle ateş yakmaya çalıştığı zamanlarda polisle aralarında gerilim yaşanabilmektedir. Ateş yakılmışsa eğer polis tarafından yangın söndürücülerle gelip söndürülmektedir.

Soğuktan korunmak için geliştirilen yöntemlerden biri de gün içinde restoranlar ya da diğer kuruluşlar tarafından dağıtılan çorbayı uzun saatler sıcaklığı muhafaza eden büyük termoslara doldurmalarıdır. Gece boyunca kendi aralarında bu çorbayı dağıtarak vücut sıcaklıklarını korumaya çalışmaktadırlar. Kamplar hayatta kalma mücadelesi verilen yerler olmakla birlikte aynı zamanda Afganlar için sosyalleşme mekânı olarak da ön plana çıkabilmektedir. Calais'deki "jungle"da dikkat çeken çıkan durumlardan biri de budur. Göçmenler sınır rejimine ve göç politikalarına karşı mücadele vermekte, dayanışma sergilemekte ve direniş göstermektedir (Guenebeaud, 2020). Chapelle kampında olduğu gibi orada da mülteciler için bir sosyalleşme alanı haline gelmektedir (Guenebeaud, 2017). Gündüz ne kadar boşsa akşamları da bir o kadar dolu yerler haline gelmektedir. Gün içinde garlarda ve ücretsiz hizmet sunulan alanlarda şarj ettikleri telefonları ve yedek bataryalarını gece boyunca kullanmaktadırlar. Birlikte Afganistan ile ilgili haberleri tartışmakta, sosyal medyadaki görselleri özellikle de yolda olan göçmenlerle ilgili durumları kendi aralarında paylaşmaktadır. Ayrıca ateşin etrafında Afganlar toplanarak hem kötü koşullara karşı zihinlerini dağıtmak hem de hareket ederek ısınabilmek amacıyla müzikler eşliğinde kendi yöresel danslarını oynayabilmektedir.

4.3.2.2. Savunmasızlık ve şiddete maruz kalma

Kampların barındırdığı olumsuz koşulları daha da zorlu hale getiren birtakım hadiseler de yaşanabilmektedir. Hırsızlık kamplarda çok yaygın görülen bir durumdur. Telefon ve powerbank en çok çalınan eşyalardandır. Bu yüzden Afganlar geceleri uyurken sırt çantalarını yanlarından ayırmamaya çalışmaktadır. Öte yandan, bugüne kadar böyle bir şey olmamasına rağmen Afganlar zaman zaman kampın etrafına yazılanlar ya da bırakılanlar sebebiyle ırkçı saldırılardan endişe duyabilmektedir. Kent merkezinin ortasında kampları görmek istemeyen ırkçılar bazı anlarda kampın yakınlarında bu tarz korkutmaya yönelik girişimler sergileyebilmektedir. Bazı göçmenler ise ırkçı saldırı gerçekleştirebilmelerinin çok zor olduğunu düşünmektedir. Bilhassa Boulevard de la Chapelle etrafında her yerde kameranın bulunduğu, polislerin

devriye dolaştığı ve kendileri için en güvenilir alanlardan biri olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte, Afganların kamplarda kaldığı süre boyunca rahatsızlığını duyduğu en önemli hususlardan biri de polis müdahaleleridir. Bu tarz kamusal alanları işgal etmenin ve buralarda kamp kurmanın yasak olması sebebiyle polis düzenli olarak çadırların toplatılması için çağrıda bulunmakta, göçmenlerin uyarıları dikkate almaması durumunda ise biber gazı ve coplarla müdahale ederek çadırları dağıtmaktadır. Polis baskınları genellikle sabahın erken saatlerinde gerçekleştirilmektedir. Zira bu zaman dilimi göçmen yoğunluğunun en fazla olduğu ana karşılık gelmektedir. Her ne kadar polis tarafından çadırlar ortadan kaldırılrsa da göçmenler yeniden gelmekte ve kamplarını yeniden kurmaktadır. Gidebilecekleri ve barınabilecekleri başka alanlar olmadığı için polis müdahalesi geçici bir çözümden öteye gidememektedir.



Görsel 46. La Chapelle'deki ırkçı afişler.

Açıklama: Uyuşturucu bağımlısı, torbacı, şiddet, tecavüz gibi göçmenleri suçlayıcı ifadelerin bulunduğu bir afiş. İrkçi gruplar tarafından hemen altına ise kanı temsil eden kırmızı renkli boya dökülmüştür. Fotoğraf 12 Mart 2023 tarihinde çekilmiştir.

“Sabah kalktığımda fark ettim ki telefonum yok. Gece uyurken ses çıkarmasın diye çadırımı jiletle kesip açmışlar. Sonrasında telefonu çalmışlar. Buralarda çok yaygın. Herkesin bir şeyi çalınıyor mutlaka. Sırt çantamın içinde para falan yok ama evraklarım var. Onlar kaybolursa çok sıkıntıya girerim. O yüzden ona çok dikkat ediyorum.”
(Aziz, Hazara, 30, Paris)

“İrkçılar 3 tane afiş yapıştırmışlardı. Afişin dibine de kanı temsil eden bir boya bırakmışlar. Bize bıçakla, sopayla falan gelip zarar

vermelerinden endişe ediyoruz. Böyle bir şeyin gerçekleşme ihtimalinden dolayı birkaç gündür nöbetleşe uyuyoruz.” (Berat, Peştun, 27, Paris)

“Sabah 6-7 gibi polisler geliyor. Çadırlarımızı söküyorlar. Çıkmak istemediğimizde çadırların içine biber gazı falan sıkıyorlar. Gece boyunca zaten soğukla mücadele etmeye çalışırken polislerin tavrı koşullarımızı iyice zorlaştırıyor. Gidecek başka yerimiz olsa zaten burada kalmayız. Mecburen yine geliyoruz.” (Hikmet, Tacik, 29, Paris)

Kamplarda karşılaşılan önemli sorunlardan biri de madde bağımlılığıdır (Makdeche, 2019). Afganistan’da uyuşturucu kullanımının çok yüksek oranlarda olduğu düşünüldüğünde, bağımlılık Paris’e ulaştıklarında da devam edebilmektedir. İçinde yaşadıkları zorlu koşullara karşı kendilerini avutmak amacıyla başvurdukları bu yöntemin etkileri hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Uyuşturucu bağımlısı Afganlar, yasal statüye erişim konusunda kendilerini dezavantajlı görmekte ve prosedürleri takip etmek istememektedir. Bu nedenle büyük ölçüde yasal statüden yoksun bir şekilde kentteki yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bağımlılıktan kurtulamadıkları sürece ise içinde bulundukları koşulları da düzeltmemektedirler. Öte yandan, evsizlik (Carotenuto-Garot, 2021; Damon, 2021; De Backer, 2017) yoksulluk, yasal statü eksikliği (Gafsia, 2012; D’Allivy Kelly & Walther, 2011; Ferré, 1997), dil engeli gibi olumsuz faktörler içerisine madde bağımlılığı da dahil olduğunda kendilerini toplumdan izole tutmakta ve bağımlılıktan kurtulmaları da gittikçe zorlaşmaktadır. Ayrıca, bağımlı kişiler sebebiyle göçmenlere ve bu kamp alanlarına yönelik toplumda negatif algılar oluşabilmekte, göçmen karşıtlığını artıran bir etki yaratabilmektedir. Bu durumdan kurtuluş her ne kadar bireysel motivasyonlarla gerçekleşse de ilgili kuruluşların desteği de süreci hızlandırabilmektedir.

“2013 yılında Fransa’ya geldim ama 9 yıldır sokaklarda yaşıyorum. Asıl amacım Londra’ya gitmekti. Bir türlü Calais’den geçemedim. Bu yüzden burada yaşamaya karar verdim. Farklı farklı işlerde çalıştım ama bir türlü düzen oturtamadım. Bu yüzden hayatı çok boşladım. Uyuşturucuya alıştım. Geldiğim zaman mülteci statüsü almıştım ama bu halde devam ettirirler mi bilmiyorum.” (Murat, Hazara, 32, Paris)

“Kamplarda kalırken çevrende çok farklı insanlar olabiliyor. Yani o güne kadar karşılaşmadığın kadar problemlili kişilerle karşılaşabiliyorsun. Gidecek başka bir yerin olmadığı için de mecburen aynı ortamı paylaşıyorsun. Benim etrafımda da uyuşturucu kullananlar vardı. En sonunda ben de alıştım. Zaten ruh sağlığım da çok iyi değildi.”

Fakat sonrasında bu kadar yolu, zorluğu Paris 'te uyuşturucu bağımlısı olmak için mi atlattım diye kendime sormaya başladım. Uyuşturucuyu bırakmaya karar verdim. Spora başladım. Güreş yapmayı çok istiyordum. Spor sayesinde uyuşturucudan kurtuldum.” (Baran, Türkmen, 18, Paris)

Kimi durumlarda valilik tarafından çıkarılan kararlarla kampların dağıtılması istenmektedir. Paris'e gelip sığınma başvurularını yaptıktan sonra kurumlar tarafından olumlu cevap gelinceye dek Afganlar ilk yerleştikleri kampta bütün yaşamlarını geçirememektedirler. Kentin farklı yerlerinde kamptan kampa dolaşmak zorunda kalmaktadır. Bir yönüyle Paris'e ulaşınca dek yaşadıkları hareketliliğin benzeriyle kentin içinde de karşılaşmaktadır.

4.3.2.3. Sokaklardan kurtulmak: Toplumsal yardım, direniş ve Afganların tahliyeleri

Paris'teki zorunlu hareketliliğin sona ermesi birkaç gelişmeye bağlıdır. İlk olarak, bazı zamanlarda Paris'te göçmenlerin bulunduğu kamplar yetkililer tarafından ziyaret edilmekte ve kişi sayısı not alınmaktadır. Kampta yaşayan insanların sayısı bildirildiğinde barınma sorunuyla ilgilenen kurumlar konaklayabilecekleri alanlara⁵⁰ göçmenleri polisler eşliğinde göndermektedir. Bu uygulama kampta kalan göçmenlerin konaklama sorununu bütünüyle çözmemektedir. Yetkililer genellikle mesai saatleri içerisinde geldiği için tespit edilen kişi sayısı çok az olmaktadır. Yetkililer kaydedilen sayıdaki göçmeni aldığında ise geriye kalanlar yine kamplarda yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. İkinci olarak ise Afganlar bazen kentteki topluluk ağlarını kullanarak dayanışma içerisine girebilmektedir. Paris'e daha önceden gelen arkadaş ya da yakın akraba ile iletişim kurulması halinde en azından sığınma başvurusu neticeleninceye kadar barınma sorunu çözülebilmektedir. Son olarak ise asıl çözüm OFPRA'dan gelen yanıtı bağlıdır. Sığınma başvurusunda bulunan Afganların talepleri olumlu değerlendirildiğinde, mülteci ya da ikincil koruma statüsü aldıklarında artık kalıcı olarak kamp yaşamından ve kent içindeki zorunlu yer değiştirmelerden kurtulmaktadır.

⁵⁰ Bu alanlar barınma imkânı elde ettikleri kentlerin anlık karşılama kapasitesine göre farklılık gösterebilmektedir. Afganlar ile yapılan görüşmeler neticesinde Paris'ten Lille, Lyon, Bordeaux, Orléans gibi çeşitli şehirlere gönderildikleri açığa çıkmıştır.

Kamplarda göçmenlerin yaşadığı zorlukları bir nebze hafifletebilmek amacıyla çeşitli kuruluşlar ve dernekler tarafından destek sunulmaktadır. Akşam saatlerine doğru kampın çevresinde sıcak içecek ve yemek dağıtımı gerçekleştirilmektedir. Sabahları ise kampa yürüme mesafesinde bulunan Jardin d'Éole'de dayanışma kahvaltıları düzenlenmektedir. Ayrıca çeşitli sağlık kuruluşlarına bağlı gönüllüler de kampı yoğun olduğu vakitlerde ziyaret ederek sağlık hizmeti vermeye çalışmaktadır. Hijyen koşullarının bulunmadığı bu alanlarda cilt hastalığına yakalananlara ilaç, krem ve pansuman gibi basit tedaviler uygulanabilmektedir. Psikolojik travma yaşayan göçmenlere ücretsiz psikolojik danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Diğer taraftan, sığınma prosedürleriyle alakalı yeterli bilgiye sahip olamayan ve yalnızca etraftan duyduğu bilgilerle hareket edebilen göçmenlerin bu durumu fark edildiği için sığınma başvurusu, mültecilik hakları, kurumlar ve süreç hakkında bilgilendirici faaliyetler düzenlenebilmektedir. Bu çerçevede Afganların dil bariyeri de düşünüldüğünde Paris'te sığınmacılara rehberlik sağlayan, hangi hizmetlerden nerede istifade edebileceğini gösteren Peştuca, Darice ve Farsça broşürler dağıtılmaktadır.





Görsel 47. Afganların La Chapelle’deki eylemlerinden görüntüler.

Açıklama: La Chapelle’deki kampta yaşamaya çalışan düzensiz statüdeki Afganların karşılama merkezlerinde konaklatılması için gerçekleştirdiği eylemdir. (a) (b) görsellerinde yer alan “Ev istiyoruz” “Hava çok soğuk” “Haklarımız var” gibi İngilizce ifadelerle koşullarına dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. Her iki fotoğraf da 12 Ocak 2023 tarihinde çekilmiştir.

Afganlar kamplarda karşılaştıkları zorlu yaşam koşullarını duyurabilmek ve insanların dikkatini çekebilmek amacıyla 2022 yılının aralık ayında Boulevard de la Chapelle’de yolu çöp konteynırlarıyla trafiğe kapatarak ve ellerine “Çok soğuk”, “Haklarımız var”, “Yardıma ihtiyacımız var”, “Ev istiyoruz” şeklindeki pankartları alarak eylem yapmışlardır. Dondurucu soğuklarla başa çıkabilmek için kampın etrafında yakılan ateşleri valilik kararıyla polislerin sürekli söndürmesi sonucunda buralardaki hayatın iyice zorlaştığı düşünüldüğünde, eylemin amacı Afganlar tarafından insana yakışır yaşam koşullarına erişim haklarını savunmak şeklinde ifade edilmiştir. Afganlar kendilerine uygulanan politikayı eleştirmekte, Ukraynalı mültecilere sunulan imkanların kendilerine verilmediğini düşünmektedir. Yani mültecilik hiyerarşisinde kendilerinin en altta değerlendirildiğine inanmaktadırlar. Bu doğrultuda artık dışarıda yaşamak istemedikleri ve Fransa devleti tarafından kendilerine barınabilecekleri yerler sunmaları talep edilmiştir. Ancak eylemin ardından talepler cevapsız kalmış, Afganlar sığınma talepleri sonuçlanıncaya dek yine sokaklarda yaşamaya devam etmektedir.

Öte yandan, sığınma başvurularına yönelik sürecin karmaşık ve belirsiz olduğu Dublinliler vardır. Fransa’da sığınma talebinde bulunmalarına rağmen önceden başka AB ülkesinde bununla ilgili başvuruları ve parmak izleri bulunduğu için Dublin III

Yönetmeliği gereğince o ülkeye gönderilmesi gerekmektedir. Transfer edilecek ülke Afganlar için düzensiz yolculukları esnasında yalnızca transit bir ülke vazifesi gördüğü için o yerlere gitmek istenilmemektedir. Bu yüzden Fransa’da sığınma başvurusu yaptıktan sonra böyle bir uyarıyla karşılaşmaları halinde 6 ay ila 1 yıl beklemeleri gerekmektedir. Aksi halde Fransız makamları kişinin sığınma başvurusunu almamakta, bilgilerinin bulunduğu ülkeye gönderilmesine yönelik prosedürleri başlatmaktadır. Böyle bir durumda Afganlar, Fransa’daki resmî kurumlarla iletişime geçmekten kaçınmakta, ülkede yeniden bir başvuru yapabilmek için EUODAC sistemine kayıtlı kimlik bilgilerinin ve parmak izinin silinmesini beklemektedir. Bu süre zarfında ülkede bulunmaları yasal olmadığı için kendilerini pek görünür kılmak da istememektedirler. Olası bir kimlik kontrolü esnasında durumları anlaşıldığında sığınma taleplerini gerçekleştirdikleri ilk ülkeye gönderilme riskiyle karşı karşıya kaldıklarını çok iyi bilmektedirler. Bu noktada tecrübeli olan Afganların yeni gelenlere aktardıkları bilgiler son derece kritiktir. Dublin III Yönetmeliğinden etkilenen ve Fransa’ya geldiğinde sığınma talebinde bulunan bazı Afganların Bulgaristan başta olmak üzere diğer AB ülkelerine sınır dışı edilme tecrübesi yeni gelenleri resmî kurumlara başvuru yapıp yapmama konusunda tedirgin etmektedir. Sınır dışı edilip edilmeyeceği konusunda net bir bilgiye sahip olmayan Afganların bir kısmı yine de şansını denemeye çalışmaktadır. Zira, Paris’te karşılaştıkları zorlu yaşam koşullarını aşmanın en temel yolu mülteci statüsü alabilmekten geçmektedir.

“2023 yılının mart ayının başında Fransa’da sığınma talebinde bulununca beni Bulgaristan’a Dublin yüzünden sınır dışı ettiler. Oradan geçerken parmak izimi almışlardı. Bulgaristan’dan yine Fransa’ya geldim. O ülkede ne yapacağım ki? Kimlik vermiyorlar, doğru düzgün iş yok. Şimdi burada sığınma talebinde bulunup bulunmama konusunda tereddütüyüm. Eğer tekrardan sığınma talebinde bulunursam beni sınır dışı ederler mi acaba diye korkuyorum. Kimisi başvurma sınır dışı ederler diyor, kimisi de yeniden başvur diyor. Yani herkes bambaşka konuşuyor, kafam karışıyor.” (Fırat, Peştun, 24, Paris)

Dolayısıyla, Paris kentinde bulunan Dublinliler uzun süreler boyunca gayr-ı resmi kamplarda hayatlarını sürdürmek zorundadırlar. Bu esnada görünürlüklerini sınırlandırdıkları için toplumdan izole kalmaktadırlar. Henüz mülteci ya da ikincil koruma statüsünü almış olmamalarına rağmen, dosyaları incelendiği süre zarfında

SPADA tarafından sağlanan Sığınmacı Yardımı (ADA)’ndan yararlanıldığı bilinmektedir. Fakat bu yardımdan Dublinliler istifade edemediği için diğer göçmen gruplarına göre çok daha kırılgan ve güvencesiz bir noktada yaşamaktadırlar. Geleceklerinin belirsizliği sebebiyle de dil öğrenimi başta olmak üzere yaşadıkları ülkenin sosyo-kültürel dinamiklerini öğrenme gibi bir motivasyona sahip değillerdir. Tek istekleri Dublinliler olarak damgalanmalarına yol açan verilerin bir an önce silinmesi ve diğer sığınmacılar gibi yasal statülerini elde etmeye yönelik adımlarını özgürce gerçekleştirmektir.

Afganların Paris kentine varmalarıyla birlikte daha öncesinde düzensiz yolculukları esnasında ya da güzergâh üzerindeki ülkelerde gerek ekonomik gerek sınır güvenlik önlemleri gerekse de ulus-devletlerin izlediği göç politikaları sebebiyle belirsiz süreler boyunca yaşadıkları zorluklar sona ermemektedir. İlk gelinen andan itibaren göçmen ağırları güçlü olmayanlar için hareketlilikleri boyunca yaşadıkları kamp tecrübeleri kentsel mekânlarda da devamlılığını göstermekte, Fransız makamları tarafından kendilerine kalabilecekleri bir yer sunuluncaya kadar gayr-ı resmi kamplarda oldukça kötü koşullarda hayat mücadelesi vermektedirler. Yasal statülerini elde edecekleri günün hayaliyle kendilerini bu zorluklara karşı motive eden Afganlar, mülteci kimliklerini aldıklarında hayatlarını belirli bir düzene koymayı beklemektedirler. Aylarca hatta çoğu için yıllarca süren hareketlilik ve statü eksikliği halinin yorgunluğunu Paris kentinde bitirmek istemektedirler. Ancak planlanan burum Paris’in her zaman son durak olacağı anlamına da gelmemektedir. Eğer ki yasal statüye erişemedikleri taktirde kendilerine bir başka hedef ülke belirleyebilmektedirler.

“Paris’e gelene kadar çok sıkıntılar yaşadım. Kamplarda kaldım, polisten dayak yedim, günlerce aç susuz yürüdüm. Buraya geldiğime değmeli. Fransa kimlik veriyor diye geldim. Artık başka bir ülkeye geçmeye enerjim de param da kalmadı.” (İshak, Peştun, 22, Paris)

4.3.3. Kalıcılığa Geçiş Süreçleri ve İş Piyasasına Erişim

Afganların Paris kenti ile kurdukları ilişkinin kalıcılık üzerine tesis edilebilmesinin en temel ölçütü yasal statüye erişimdir. Aylarca insani yaşam koşullarından son derece uzak bir biçimde kentsel mekânlarda varlık gösterme çabası bütünüyle yasal statüye kavuşma motivasyonu ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda

Afganların kenti artık son durak olarak görme ve hayatlarını bu ülkede kurma kararları Fransa Mültecileri ve Vatansız Kişileri Koruma Ofisi (OFPRA)'nin vereceği yanıtla bağlı kalmaktadır. Kurum tarafından sığınma başvurusu olumlu sonuçlanan Afganlar için bu durum hayatlarında önemli bir kırılma noktasını meydana getirmektedir. Bugüne kadar çok sayıda ulus-devletin sınırlarının aşılması, farklı kentlerde geçicilik üzerine inşa edilen hayatlar, sürekli hareketlilik ve güvencesizlik hali sona ermektedir. Mülteci ya da ikincil koruma statüsü almak Afganları kalıcılığa götürmekle birlikte hayatlarında da belirgin değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Bu anlamda dosyalarının olumlu sonuçlandığını öğrenen Afganlar haberi oldukça duygusal şekilde karşılamakta, büyük bölümü sevinç göz yaşlarını tutamamaktadır. Öncelikle, aylar hatta yıllar süren evsizlik hali çözüme kavuşturulmaktadır. OFPRA'nın olumlu yanıt verdiği göçmenlere konaklayacakları bir yer sunma yükümlülüğü sebebiyle Afganlar gayr-ı resmi kamplarda kalmaktan kurtulmaktadır. Fransa hem kentlerin göçmen ağırlama kapasitesi hem de toplumsal açıdan sorunlarla karşılaşılması adına dosyası olumlu sonuçlananları ülkenin farklı bölgelerine yerleştirme politikası takip etmektedir. Dolayısıyla, sığınma talebinin Paris'te yapılması bütünüyle bu kentte konaklama imkânı sağlanacağı anlamına gelmemektedir. Kentin dünyanın dört bir yanından sığınmacı çektiği gerçeği de talepleri olumlu neticelenenlerin barınma imkânı elde etmesini zorlaştırmaktadır. Saha araştırması esnasında gayr-ı resmi kamplarda kalan ve sonrasında sığınma talebi olumlu sonuçlanan Afganların Toulouse, Bordeaux, Orléans ve Lille gibi Fransa'nın farklı bölgelerindeki şehirlere yerleştirilmeleri de bu durumu doğrulamaktadır.

Yasal statüye erişimleri ve temel ihtiyaçlardan biri olan barınma krizinin çözülmesiyle birlikte Afganlar artık gelecek planlarını daha belirgin bir şekilde yapabilmektedir. Bu noktada Fransa'nın da talepleri doğrultusunda uyuma yönelik faaliyetler içerisine girmektedirler. Fransa göçmenlerin uyumlarına destek olmak için bireysel bir kabul programı düzenlemektedir. İlk olarak yerleştikleri yerlerde, Cumhuriyetçi Entegrasyon Sözleşmesini (CIR) imzalamaları gerekmektedir. Bu belge Fransa ile Fransa'da ikamet etmek üzere kabul edilen ve uzun süreli olarak yerleşmek isteyen Avrupalı olmayan yabancılar arasında imzalanmaktadır. Sözleşmeyi imzalayan taraf, Fransız toplumuna uyum sağlamasına yardımcı olacak ve bireysel ihtiyaçlarına bağlı olarak değerlendirilen eğitim kurslarına katılmayı taahhüt

etmektedir. Bunun için OFII çalışanı tarafından göçmenlerin kendisiyle görüşme yapılarak ihtiyaç duyulan hususlar ortak bir biçimde belirlenmektedir. Yurttaşlık eğitimi bütün göçmenler için zorunlu olarak alınmaktadır. Fransızca seviyesine bağlı olarak da dil eğitimi gerekebilmektedir. CIR, Fransa devleti ve mülteci statüsünde bulunan Afganlar arasında yapılan bir yıllık sözleşmedir. Bu sözleşmenin imzalanması sonucunda Fransız toplumunun ve Cumhuriyetinin ilke ve değerlerine saygı göstermeyi, talep edilen eğitimleri ciddiyetle ve titizlikle takip etmek kabul edilmektedir. Fransa'nın göçmenler için tasarladığı uyum sürecinin çeşitli aşamaları vardır. Bunlardan ilki, Cumhuriyetin değerleri, ilkeleri ve kurumları, Fransa'da yaşamla ilgili haklar ve görevler ile Fransız toplumunun yapısı ve işleyişi hakkında sunulan yurttaşlık eğitimidir. Toplam 24 saat süren 4 günlük bu eğitim sonucunda göçmenlerin Fransa'daki devlet kurumları hakkında genel bir bilgiye sahip olması beklenmektedir. Ayrıca başta sağlık olmak üzere çalışma hayatı, barınma, eğitim gibi konularda temel bilgiler sunulmaktadır. Yurttaşlık eğitiminin sonunda düzenleyen kuruluş tarafından kişilere sertifika verilmektedir. Sertifika elde etmeye hak kazananların durumu OFII'ye iletilmektedir.

İkinci aşama ise Fransa'ya uyum için önemli bir ön koşul olan dil eğitimidir. Göçmenler bulunduğu bölgeye bağlı OFII görevlisi tarafından görüşmeye davet edilmekte ve Fransızca seviyelerini yazlı ve sözlü düzeyde değerlendirmek için teste tabi tutulmaktadır. Fransızca dil sınavında Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi (CEFR) A1 seviyesinin altında puan alındıysa dil eğitimi alınması gerekmektedir. Yapılan seviye tespit sınavının sonucuna ve ihtiyaçlara bağlı olarak 100, 200, 400 veya 600 saatlik kurs verilmektedir. Bu eğitimleri almak zorunludur ve dil eğitimini veren kuruluş, öngörülen saatlerin bitiminden önce A1 seviyesine ulaştığı OFII'ye bildirildiğinde eğitim başarıyla sona ermektedir. Bunun için öğrencilerin yazılı ve sözlü becerileri standartlaştırılmış ve uluslararası kabul görmüş bir değerlendirme yoluyla incelenmekte, başarılı olunması halinde kişilerin sertifikaları düzenlenmektedir. Dil eğitimi veren kuruluşlar göçmenlerin A1 seviyeye ulaşmalarını sağlayacak yeterlilikleri sunmaktadır. Bu esnada göçmenlerin kayıt ve diğer masrafları bütünüyle Fransa tarafından karşılanmaktadır. Zorunlu bir aşama olan A1 seviyesinin başarıyla geçilmesinin ardından kişiler A2 ve B1 seviyelerinde ilerlemek isterlerse de imkân sağlanmaktadır. A2 seviyesine ulaşmak için 100 saatlik bir kurs sunulmaktadır.

Bu seviye, oturum iznini yenilemek isteyen kişiler için sonraki süreçte gerekmektedir. A2 seviyesini de başarıyla tamamlayan ve sertifikasını elde eden kişiler B1 sözlü ve yazılı seviyesine ulaşabilmek için yine 100 saatlik kurstan faydalanabilmektedir. İlerleyen süreçte B1 düzeyinde dil yeterliliğine sahip olma Fransız vatandaşlığına başvurmak için gerekli koşullardan biri olarak göçmenlerin karşısına çıkabilmektedir.

Bütün eğitimlerin uygun bir şekilde tamamlanmasının ardından üç ay içinde OFII, göçmenlerin durumunu gözden geçirmek ve eğitimlerin etkili olup olmadığını değerlendirmek amacıyla sözleşme sonu görüşmesine davet etmektedir. Görüşme esnasında OFII temsilcisi, göçmenlerin uyum sürecine devam etmelerine yardımcı olabilecek çeşitli yerel hizmetler hakkında bilgi verilmesini sağlamaktadır. İmzalanan CIR'e bağlı kalındığı, yurttaşlık eğitiminin başarıyla geçildiği, Fransızca dil düzeylerinin sertifikalar eşliğinde doğrulandığı durumlarda OFII temsilcisi tarafından kariyer rehberliği görüşmesi ve iş bulmaya yardımcı olmak amacıyla France Travail ya da yerel bir ajansa yönlendirilebilmektedirler. Göçmenlerin sahip olduğu niteliklere bağlı olarak iş piyasasında ihtiyaç duyulan alanlarda çalışmaları öncelikli hale getirilmektedir. İş arayan kişilerin vasıfsız olmaları halinde ise kurumlar tarafından ihtiyaç duyulan sektörlerde istihdam edilmeleri için çeşitli formasyonlar aracılığıyla meslek edinmeleri sağlanmaktadır. Öte yandan, göçmenlerin Fransa'ya uyumlarını kolaylaştırmak için farklı aşamalar şeklinde sunulan bu eğitimlere meşru bir neden göstermeksizin katılmama, CIR kapsamında Fransa'nın değerlerine ve toplum yapısına aykırı şekilde hareket ederek sözleşmede verilen taahhütlere uymamanın yaptırımları vardır. Belirtilen durumlar OFII tarafından tespit edilip göçmenin bağlı bulunduğu Valiliğe bildirilmesi halinde sözleşme feshedilebilmektedir. Bu durumun sonuçları ise göçmenin yasal statüsünü kaybetmeye kadar gidebilmektedir.

Fransa tarafından sağlanan uyuma yönelik eğitimler her ne kadar sistemli bir şekilde aktarılsa da Afganların uyum süreçleri o kadar da kolay gerçekleşmemektedir. Öncelikle, Afganistan'ın içinde bulunduğu koşullar sebebiyle okuma-yazma bilmeyenlerin oranı oldukça yüksektir. Bu durum eğitimler ile birlikte aynı zamanda okuma-yazma kurslarına katılımı gerektirmektedir. Diğer taraftan, Afganların etnik kökenine bağlı olarak Peştuca ve Darice dillerinin konuşulduğu düşünüldüğünde, bu dillerin alfabeleri Arap harflerinden meydana gelmektedir ve Latin alfabesinin aksine kelimeler sağdan sola doğru yazılmaktadır. Fransızca'yı öğrenmeye çalıştıklarında

gerek alfabe farklılığı gerekse de kelimelerin yazılma yönü Afganlar için büyük zorluklar teşkil etmektedir. Dil öğrenimi meşakkatli bir şekilde gerçekleştiği için günlük hayatta da Fransızca'yı kullanmaktan çekinmektedirler. Bu durum kendi toplulukları içinde yaşamayı ve bulundukları toplumdan izole bir hayat sürmelerini beraberinde getirmektedir. Karşılaşılan bu sorunlar ise uyum süreçlerini zorlaştıran ve uzatan bir noktaya doğru gitmektedir. Uyumun önünde engel teşkil eden koşullardan biri de Afganların özellikle de bekar ve genç olanların menşei ülkelerinde ailelerine karşı üstlendiği sorumluluklardır. Büyük bölümü Fransa tarafından kendilerini yapılan yardımın bir kısmını ülkede henüz bir işte çalışmıyor olmalarına rağmen Afganistan'daki ailelerine göndermektedir. Bu nedenle geride bıraktıkları ailelerinin geçimini sağlamak için yasal statülerini ve çalışma izinlerini alır almaz iş hayatına atılmak istemektedirler.

“Mülteci statüm kabul edildi. Fransa bana 10 yıllık oturma ve lojman verdi. OFII aylık 440 euro para yatırıyor. Ev kirası için de 600 euro alıyorum. Gelen paranın bir kısmını aileme gönderiyorum çünkü onların yükü benim sırtımda. Afganistan'da iş yok, para yok. Onlar sadece oturuyorlar, yiyorlar. Hiçbir şey yapamıyorlar.” (Hikmet, Tacik, 29, Paris)

“Fransızca öğrenmek bana çok zor geliyor. Bir kere alfabemiz farklı. Telaffuzlar falan değişik. Etrafımda hep Afgan arkadaşlar var, Fransız arkadaşım yok. O yüzden pratik de yapamıyorum. Nasıl öğreneceğim bilmiyorum.” (İshak, Peştun, 22, Paris)

“Fransızca öğretirken karşılaştığım en şok edici ve zor durum bazı Afganların okuma-yazma bilmemesiydi. Gelenler arasında okuma-yazma bilmeyen insan sayısı azımsanmayacak düzeyde. Bazıları hiç okula gitmediği için kalem tutmayı bile bilmiyor. Bu da dil öğrenimini aşırı zorlaştıran bir hal alıyor.” (Afganistan-Fransa Dostluk Derneği çalışanı, K, 52, Paris)

Fransızcanın zorluğu ile karşılaşmalarına rağmen bundan sonraki yaşamlarını bu ülkede kuracak olmaları sebebiyle dil öğrenmenin üzerine yoğunlaşanlar da vardır. Uyum sağlamanın ve başarılı olmanın en temel ölçütünün yaşanılan ülkedeki dili iyi düzeyde konuşmaktan geçtiğini düşünen Afganlar, sadece devlet tarafından sunulan ücretsiz kurslarla yetinmemekte, bulundukları bölgeye yakın olan yerlerde dernekler tarafından sunulan Fransızca dil eğitimlerine de katılmaktadır. Bu eğitimler esnasında hem dil seviyelerini ilerletme fırsatı elde etmekte hem kendi toplulukları dışında

insanlarla tanışarak dili pratik etmekte hem de izole bir yaşam sürmenin ötesine geçmektedirler.

Kalıcılık ile ilişkilendirilen tüm bu aşamaların bağlı olduğu temel koşul yasal statüdür. Mülteci veya ikincil koruma statüsü elde eden Afganlar Fransa'nın uyum politikaları çerçevesinde sunduğu eğitim ve hizmetlerden faydalanarak koşullarını bireysel çabaları doğrultusunda düzeltebilme imkanına sahiptir. Temel ihtiyaçlarını ve kira giderlerini karşılayabilmek için kendilerine yapılan maddi yardımlar, toplu taşıma araçlarında kullanabilecekleri kartların ücretlerinde indirim, ücretsiz Fransızca dil kursları ve akademik eğitimine devam etmek isteyenlerin desteklenmesi gibi hususlar kuşkusuz Fransız toplumuna uyum sağlamalarını kolaylaştırmada belirgin bir rol oynamaktadır.

Buna karşın, yasal statü elde edemeyenlerin Fransa ile kurduğu ilişki büyük ölçüde geçicilik üzerine kuruludur. Sığınma talepleri reddedilen ve buna bağlı olarak statü eksikliği sebebiyle yukarıda bahsedilen imkanlardan ve haklardan istifade edemeyen Afganlar, Fransa'da kayıt dışı sektörlerde çalışarak bir başka ülkeye geçme planları yapmaktadır. Ancak, iş piyasasındaki sıkı denetimler sebebiyle yasal statü sahibi olmaksızın çalışma hayatında bulunmak çok zordur. Bu nedenle ya emek ücretinin çok altında kazançlar elde ederek çalışmakta ya da metro ve gar çıkışlarında kaçak sigara gibi yasal olmayan ürünleri satarak para kazanmaktadırlar. Başta İngiltere olmak üzere gitmeyi planladıkları ülkeye göçmen kaçakçıları aracılığıyla ulaşabilmenin maliyetini karşılayabilecek birikimi elde ettiklerinde Fransa'dan ayrılmaya çalışmaktadırlar. İstisnai olarak, kayıt dışı sektörde yasa dışı ticari faaliyetler yürüten belgesiz Afganlardan bazıları aşırı zenginleşmekte ve sermayelerini hawala sistemi aracılığıyla Afganistan'a göndermektedir. Yakalanmaları halinde Fransa dışında başka bir ülkeye gitmeyi tercih etmemekte Afganistan'a sınır dışı edilmekten çekinmemektedirler.

“Benim bir tane arkadaşım vardı. İlk başta böyle tane işi caddede sigara satıyordu. Bu işe 100€ ile başlamış. Şimdi öyle zengin olmuş ki... Afganistan'da 4 tane ev almış. Burada 2-3 tane arabası var. Yaptığı iş tam olarak kaçak sigara satmak. Burada bir ekip de kurdu. Onlara sigaraları veriyor, onlar satıyor. Paris'te bir tane depo kiralamış. Belçika'dan ekibinde olan arkadaşları kamyonla ya da çantalarında sigara paketlerini getiriyor. Gelen sigaraları deposunda tutuyor. Sonra

burada (La Chapelle) satıyor. Arkadaşım ilk bu işe başladığı zaman nasıldı, şimdi nasıl... Farkı ben biliyorum. Bana montunun içerisinden Fazıl bak ne kadar param diye gösterdi. Bir deste parası vardı. Artık beni polis yakalasa da bir şey olmaz. İsterse Afganistan'a götürsün. Nasılsa kazanacağımı kazandım diyor.” (Fazlı, Tacik, 25, Paris)

İş piyasasına erişimleriyle ilgili durumlar incelendiğinde ise gelenlerin koşulları son derece belirleyici bir faktör olmaktadır. Düzensiz yolculuğun borçlanarak gerçekleştirilmesi ve Afganistan'da geride bırakılan ailenin geçim sorumluluğunun üstlenilmesi en sık karşılaşılan durumlar arasında yer almaktadır. Bu şartlarda, Afganlar Fransa'ya ulaştıkları andan itibaren hızlıca yasal statülerine erişip iş hayatına atılmak istemektedir. Çalışmadan ve para kazanmadan geçirilen her günün onlar için ciddi kayıp anlamına geldiği düşünülmektedir. Fakat bu kişilerin sığınma başvuruları sonrasında dosyaları incelenirken çalışma izni bulunmadıkları için yasal yollarla iş piyasasına erişim hakları yoktur. Buna rağmen, Paris'teki göçmen ağlarını kullanarak yine de iş hayatına erişim sağlayanlar vardır. Bu kişiler, kayıt dışı olmaları sebebiyle emek piyasasına resmi yollarla dahil olanlardan daha düşük ücret karşılığında ve daha uzun süren saatler boyunca çalışmak zorunda kalmaktadır. 8 ila 10 saatlik mesaide günlük kazanılan paralar 30-40€ civarındadır. 2024 yılında Fransa'da asgari ücret seviyesinde saatlik net ücretin yaklaşık 9€ olduğu göz önüne alındığında, bu insanlar 8 saatlik çalışma sonucunda 72€ almaktansa ancak 30-40€ kazanabilmektedir. Bulundukları sektör genellikle inşaat şantiyelerinde ya da restoranlarda yoğun emek gücü gerektiren işlerdir. Kimi zaman bu yerlerde çalışmak Afganlara barınma imkânı da sunabilmektedir. Özellikle kalacak bir yere sahip olmayanlar için koşulları iyileştirici bir etki haline gelebilmektedir. Kayıt dışı çalıştıkları ve herhangi bir iş güvenceleri bulunmadığı için işten atılma korkusu taşımaktadırlar. Bu yüzden patronların kötü tutumları çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

“Gelirken akrabalarımın ve arkadaşlarımdan borç aldım. Onlara şu an 10 bin € borcum var. Restoranda bir arkadaşım sayesinde iş buldum. Az para alıyorum ama restoranın üst katında kalacak yerim var. Bir şeye sahip olmak hiçbir şeye sahip olmamaktan iyidir. Bu yüzden koşullara sabrediyorum.” (Hamdullah, Hazara, 29, Paris)

Fransa tarafından sığınma başvurusunun kabul edilmesi ve yasal statülerinin sağlanması Afganların hayatında özellikle de iş piyasasına erişim hususunda artık

dönüm noktası olmaktadır. Yasal çalışma izinlerine sahip oldukları için kendi yetenekleri ya da iş tecrübeleri çerçevesinde arayış içerisine girebilmektedirler. Bu doğrultuda Fransa'nın kendi iş bulma kurumları aracılığıyla çalışma hayatına katılanlar olmakla birlikte bireysel imkanları doğrultusunda bunu yapanlar da vardır. Zira, kurumlar aracılığıyla iş bulma süreci çeşitli formasyonlar ve evrak işlerini zorunlu kıldığı için zaman alabilmektedir. Bir an önce para kazanmak isteyen Afganlar hem kendi hayatlarını yoluna koymak hem de ailelerine destek olabilmek için kendi imkanlarıyla iş bulma yolunu tercih etmektedir. Ayrıca Fransızca dil gelişimine de içinde bulunduğu koşullar nedeniyle fazla vakit ayıramayanlar Fransızcanın aktif olarak kullandığı sektörlerden uzak durmaktadırlar.

4.3.3.1. Paris'te Türkofon Ağlar

Afganların Paris'teki göçmen ağları ve ulus-ötesi kurduğu ilişkiler önemli bir noktada durabilmektedir. Afganistan başta olmak üzere İran, Pakistan ve Türkiye kökenli işletme sahipleri aracılığıyla iş bulunabilmektedir. Göç rotaları boyunca geçtikleri ve bununla da kalmayıp belirli bir süre yaşadıkları ülkelerde elde ettikleri dil, kültür ve meslek gibi deneyimlerini Fransa'ya taşımakta ve bunlardan istifade etmeye çalışmaktadır. 2,5 yıl Türkiye'de kalan ve iyi düzeyde Türkçe konuşabilen Fazlı (25, Tacik), bu süre boyunca inşaat işinde çalışarak kendisine meslek edinmiştir. Türkiye'deki ekonomik koşullardan memnun kalmadığı için Fransa'ya gelmiş ve 3 yıldır da Paris'te yaşamaktadır. Mülteci statüsünü geldikten yaklaşık 10 ay sonra almış ve ardından tecrübeli olduğu inşaat sektöründe Türklerle birlikte çalışmaya karar vermiş. Türkçeyi iyi düzeyde konuşması, Türkiye'ye dair kültürü ve insanları tanınması kendisine sosyal sermaye kazandırarak Fransa'daki Türklerle ulus-ötesi ilişkiler geliştirmesini sağlamaktadır. Şu anda Paris'te Türklerle birlikte bir inşaat şantiyesinde çalışmaktadır. Diğer taraftan, Ruşen (Hazara, 33) ise çok uzun yıllar İran'da bulunmuş ve orada erkek kuaförlüğü yapmayı öğrenmiştir. 4 yıldır Paris'te yaşamını sürdürmekte ve La Chapelle'de İranlılara ait bir kuaförde çalışarak geçimini sağlamaktadır. Saha araştırması esnasında karşılaşılan bu gibi örnekler, göç yolculuklarının oldukça zor koşullar barındırmasına rağmen durakladıkları ülkelerde kendilerine dil, kültür ve meslek başta olmak üzere çeşitli kazanımlar sunduğu açığa çıkmaktadır. Tüm bunlar, kalıcı olarak yerleştikleri ülkede iş piyasasına erişimde anahtar rolü görebilmektedir. Bahsedilen profile sahip kişiler genellikle emek gücü

gerektiren teknik işlerde asgari ücret seviyesinde ya da biraz yukarısında çalışmaktadır. Bunlar en genel çerçevede restoran, inşaat, otomotiv, giyim ve kurye gibi sektörlerden meydana gelmektedir.

Öte yandan, iş piyasasına erişim konusunda zamansal açıdan daha esnek davranabilen Afganlar da vardır. Bu kişiler aile bireylerinden birinin Avrupa ülkelerinde yaşaması ya da Afganistan'daki ailelerinin sosyo-ekonomik koşullarının iyi düzeyde olması sonucunda borçlanmaksızın düzensiz yolculuğunu tamamlayabilenlerdir. Fransa'ya ulaştıklarında yasal statülerini elde edinceye dek ailelerinden gelen destek sayesinde geçimlerini sürdürebilmektedir. Mülteci ya da ikincil koruma statülerini kazandıktan sonra ise çalışma izinleri olmasına rağmen hemen iş hayatına atılmayı tercih etmemektedirler. İlk etapta Fransızca'yı iyi düzeyde öğrenip daha sonrasında istedikleri mesleklere yönelik formasyon alma yolunu seçmektedirler. Bu tercih, ilk kategorideki Afgan göçmenler ile kıyaslandığında daha fazla zaman harcamayı gerektirse de daha nitelikli işlere erişmeyi sağlamaktadır.

2018 yılında düzensiz yollarla Paris'e ulaşan Namık (Peştun, 26) kendini şanslı Afganlar arasında görmektedir. Yolculuğunu abisinin finansal desteği sayesinde çok zorlu koşullarda geçirmeden ve diğer ülkelerde fazla oyalanmadan Paris'e ulaşarak tamamlamıştır. Kamplarda kalmadan Paris'teki arkadaşlarıyla aynı evi paylaşmış ve sığınma başvurusunu yaptıktan 9 ay sonra mülteci statüsü almaya hak kazanmıştır. Daha sonra Fransa tarafından sunulan ücretsiz Fransızca derslerine katılarak dili öğrenmeyi hedeflemiş ve bireysel çabaları doğrultusunda yaklaşık 1 yıllık sürede B1 seviyesine gelmeyi başarmıştır. İş hayatına atılmak yerine tercihinin eğitimden yana kullanmış ve Paris'te bir devlet üniversitesinde Sosyoloji lisansını tamamlamıştır. Kendisi de bir mülteci olarak Fransa'da yaşadığı için mesleki kariyerine göç alanında faaliyet yürüten bir dernekte çalışarak başlamıştır. Hala aynı dernek çatısı altında mültecilerin kente uyumlarını kolaylaştırmayı hedefleyen bir birimde sosyolog pozisyonunda yer almaktadır. Buna ek olarak, Taliban'ın iktidarı yeniden ele almasının ardından Fransa'nın tahliyesi sonucunda ülkeyi terk eden kişilerin iş piyasasına erişimleri de farklılık göstermektedir.

Afganistan'da Fransız bir STK çatısı altında araştırmacı-gazeteci olarak çalışan Tuncay (Hazara, 28), Fransa'ya uçak tahliyesi sonucunda gelmiş ve hızlı bir şekilde

mültecilik statüsünü elde etmiştir. 6 aylık dil formasyonu sonrasında yeniden mesleğini sürdürmek istemektedir. Ancak, mesleğine devam edebilme sürecinin zaman alacağını düşünmektedir. Hayata burada sıfırdan başlamak zorunda kaldığını, yaşadığı ülkenin diline ve kültürüne hâkim olmanın zaman gerektirdiğini düşünmektedir. Ailesinden ya da akrabalarından herhangi birinin bulunmadığını ve pek fazla arkadaşının olmadığını söyleyen Tuncay, sosyal sermayesini güçlendirmesinin biraz zaman alabileceğini belirtmektedir.

Bu gibi durumlarda, yasal statüye sahip olmak ve çeşitli konularda devletin desteğini almak hedeflere ulaşma konusunda avantaj sağlamaktadır. Fakat, istenilen meslekte ve pozisyonda iş piyasasına erişim sağlamak her zaman mümkün değildir. Göçmenlerin özellikle de yeni gelenlerin yabancı bir ülkede karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi sahip oldukları nitelikler ile örtüşmeyen daha düşük pozisyonlu işlerde çalışmaktır (Keyhani, 2020). Tuncay gibi eğitim geçmişi bulunan, farklı yabancı dilleri konuşabilen ve mesleki tecrübeye sahip olan göçmenlerin kariyer beklentileri umdukları gibi sonuçlanmayabilmektedir. Böyle bir riskin farkında olduğu için kendisi Fransızcaya hâkim olduktan sonra ihtiyaç duyulan bir alanda mesleki formasyon eğitimi almayı planlamaktadır.

Afganların kalıcılığa geçiş aşamaları ve iş piyasasına erişim koşulları bütüncül bir şekilde ele alındığında göçmen sınıfsallığının yaşanılan hayatları nasıl çeşitlendirdiği ön plana çıkmaktadır. Bahsedilen süreçler Afganların bazıları için son derece meşakkatli geçerken, bazıları için ise daha kolay aşılmalıdır. Afganistan’da NATO ile birlikte çalışan, eğitilmiş ve nitelikli üst-orta sınıf mensubu bireyler ile yeterli düzeyde eğitim alma imkanına sahip olamamış, sosyal sermayesi son derece zayıf, ülkenin en yoksul ve kırsal bölgelerinden yola çıkarak Fransa’ya ulaşan alt sınıfa mensup göçmenlerin karşılaştıkları şartlar, kente tutunma konusunda başladıkları yerler ve iş piyasasına erişimleri elbette aynı değildir. Bir yandan, son derece zor şartlarda yaşam mücadelesi verenler, diğer yandan; çok daha avantajlı şekilde kente uyum göstermeye çalışanlar göze çarpmaktadır. Neticede, ulus-devlet mekanizmasının ortaya koyduğu hukuki statüler aynı coğrafyanın farklı sınıfsal konumlarına ait bireylerine çok başka hayatlar sunabilmektedir.

4.3.4. “Paristan”: Etnik İşletmeler ve Dayanışma Ağları

Mekânlar onun tarihi tarafından derinleştirilen ve orada meydana gelen insan faaliyetleri sonucunda bir kimlikle inşa edilmektedirler. Belirli mekânlar ve oralarda bulunan farklı grupların kimlikleri arasında bir ilişki bulunmaktadır (Proshansky vd. 1983). Bu durum özellikle mekânların etnik veya kültürel karakteri ile yakından ilintilidir. Farklı etnik ve göçmen gruplar mahallelere yerleşirken peyzaj üzerinde varlıklarının izlerini bırakmaktadırlar. Etnik mekânlar, Paris’te büyük bir dinamik değişimin yaşandığı birçok mahalleyi karakterize etmektedir (Kaplan & Recoquillon, 2014). Belirli mahallelerde farklı etnik toplulukların izleri çok belirgin hale gelebilmekte, bunlar turistleri, yerlileri veya araştırmacıları tamamen farklı bir kente girdiği yönünde algı oluşturabilmektedir. Çoğu Avrupa kentinde olduğu gibi Paris’te de çok etnili yapı bir normdur ve çok az mahalle tek bir nüfus grubu tarafından karakterize edilmektedir.

Paris uluslararası göçmenler için tercih edilen bir yer olarak girişimciliğe ve daha spesifik olarak etnik ticaret⁵¹ yatırımlarını koşullandıran çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Örneğin birkaç arterden oluşan bir düğüm olan La Chapelle bölgesi, Paris’in kalbinde bir “Hint bölgesi”, Sri Lanka’nın bir bölgesine atıfla “Küçük Jaffna” olarak adlandırılabilir (Gazagne, 2011). Bu ifadelerin her biri, kendi açısından, işletmelerin yoğunluğu ve özgüllüğü ile karakterize edilen “ticari azınlık merkeziliğinin” (Raulin, 2000) oluşumunu çağrıştırmaktadır. Zira Tamil toplumu burada restoranlar, marketler, Hindu tapınakları ve kültürel kutlamalar aracılığıyla görülebilmektedir (Mary, 2008). Belleville’de yer alan Çin mahallesi de bir başka örnektir. Bölge üzerinde ve çevresinde birçok Çin restoranı, marketi ve dükkânı bulunmaktadır. Sokaklarda Asya mutfağına ve kültürüne dair önemli göstergeler vardır (Wang, 2017). Bu tarz kentler ekonomik, siyasi ve kültürel güçleri merkezileştiren küresel bir metropol ağının parçasıdır (Sassen, 2001). Kentsel alanları küreselleşme ve metropolleşme dinamikleri tarafından şekillendirilmiş ve işlevsel arazi uzmanlaşması sosyo-mekânsal ayrışma dinamiklerine göre gelişmiştir (Di Méo, 2010). Bu bağlamda, göç ve yerel planlama politikaları, arazi piyasasının yapısı gibi

⁵¹ Ma Mung ve Simon (1990) tarafından finansman açısından etnik ağları kullanan ve bunlara güvenen insanlar tarafından uygulanan bir faaliyet olarak tanımlanmaktadır.

faktörler göçmenlerin belirli metropoliten alanlara yerleşmesini etkilemiştir (Audebert, 2006).

Afganların yoğun olarak bulunduğu ve kendilerinin “*Paristan*” olarak adlandırdığı Rue Marx Dormoy ve Boulevard de la Chapelle’in bir kısmını içine alan La Chapelle mahallesi aslında Paris standartlarına göre oldukça yeni bir mahalledir. 19. yüzyılın sonlarında kentleşmiş, başlangıçtan itibaren daha ucuz konutların ve kalabalık apartmanların bulunduğu bir işçi sınıfı mahallesi olarak belirginleşmiştir. Paris’in diğer bölgelerine kıyasla oransal olarak daha az göçmene sahip olan bölgenin demografik yapısı 1950’lerde Mağrip’ten gelen göçmenlerin daha düşük kiralardan cazibesine kapılarak burayı tercih etmesi sonucunda değişmeye başlamıştır (Messamah & Toubon, 1990). 1980’lerde eski Fransız kolonileri olan Sahra Altı Afrika’dan göçmenler de gelerek demografik yapının dönüşüme uğramasında etkili olmuştur. La Chapelle günümüzde Paris’in en yüksek göçmen oranına sahip mahallerinden birisi olarak bilinmektedir. Mahallenin sakinleri Mağripli, Batı Afrikalı ve önemli bir Fransız varlığı arasında bölünmüş haldedir (Kaplan, 2015). Gelişimi büyük ölçüde Gare du Nord istasyonunun inşasıyla aynı döneme denk gelmektedir. Bölgedeki binaların çoğunun zemin katında ticari işletmeler bulunmaktadır.

Saha araştırması boyunca gerçekleştirilen gözlemler sonucunda farklı etnik kökenlerinin ötesinde La Chapelle, belirgin Müslüman işaretlerin görsel varlığı ile karakterize edilmektedir. Müslümanların varlığı en görünür bir şekilde bugünlerde İslam Kültürleri Enstitüsü (Institut des cultures d’Islam) haline gelen El Fath Camisinde kendini göstermiştir. Bölgede bulunan göçmenlerin çoğunun dini İslam olduğu için bu cami hem mekânsal hem de manevi açıdan mahallenin merkezinde yer almıştır. İslami kitapçılar, giyim mağazaları, helal kasaplar ve marketler bölgede öne çıkan sembollerdendir. Ayrıca İslami etki kıyafetler açısından da belirgindir. Kadınlar için başörtüsü ve erkekler için takke en sık görülen İslami işaretlerdendir.

Etnik işletmeler ve La Chapelle mahallesine alışveriş yapmak için gelen insan kalabalığı mahalleye damgasını vurmaktadır. Göçmenlerin kaynaklık ettiği etnik işletmelerin gelişimi ise oldukça yenidir. İlk perakende satış mağazaları 1970’lere kadar uzansa da 1980-1990’lar arasında yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu gelişime daha eski ve popüler olan göçmen ticaret merkezleri ile Gare du Nord ve Gare de l’Est

gibi büyük istasyonlara olan yakınlık katkı sağlamıştır. Karayolu ve toplu taşıma ağlarındaki ayrıcalıklı konumlarından dolayı metropol ölçeğinde merkezi noktalardan birinde yer almaktadır. Bu işçi sınıfı mahallesindeki mağazaları işleten yaşlı esnaf, faaliyetlerini devralacak kimse bulamadan emekli olunca başka alanlarda kendisine yer bulamayan göçmen girişimciler için fırsat oluşturmuştur. Birçok cadde boyunca güzellik salonları, kumaş mağazaları, bakkallar, restoranlar ve telefon dükkanları bulunmaktadır. Bu mağazanın sahipleri ve çalışanları genellikle Batı Afrikalı olmamakla birlikte, müşterilerin büyük bölümü öyle görünmektedir. Alışveriş yapmakla birlikte insanlar sokaklarda sosyalleşmek için de bu bölgeyi ziyaret etmektedir (Chabrol, 2011). İki farklı göç dalgasının mirası olarak Mağripliler ve Batı Afrikalılar iki baskın etnik köken olarak bulunmaktadır. Her ne kadar iki grup iç içe geçse de ikamet ve ticari faaliyetler açısından ayrı alanlarda yer almaktadır. La Chapelle'in bir göçmen bölgesi olarak konut açısından önemi, Büyük Paris'te ve ötesinde yaşayan göçmenler için bir odak noktası olma rolüdür.

Ancak, bu tarz mahallelerde izolasyondan bahsetmek çok mümkün değildir. Her ne kadar etnik gruplar belirli alanlarda yoğunluk gösterse de diğer gruplarla her zaman bir temas vardır. Vertovec (2007)'in süper çeşitlilik olarak tanımladığı ve Avrupa kentlerinin birçoğunda göze çarpan bu durumu dikkate almak önemlidir. Paris'in bu mahallelerindeki göç izlerinin çoğu ticari faaliyetlere dayanmaktadır. Bu anlamda insanların nerede ve nasıl çalıştıkları, alışveriş yaptıkları ve sosyalleştikleri kimliklerini yapılandırmaktadır. La Chapelle'de işletme sahipleri ya da işletmeciler genellikle bu mahallede yaşamayan ancak mantıklı buldukları için işlerini burada konumlandırmayı tercih eden kişilerden meydana gelmektedir (Kaplan, 2015; Mung, 2015). Nüfusun bileşimi çok farklı aktörleri bir araya getirmektedir. Bunlar; çeşitli kökenlerden göçmen girişimciler, göçmen ve göçmen olmayan müşteriler, göçmen ve göçmen olmayan sakinler, çeşitli idari ve STK kurum çalışanlarıdır. Mahalle, Paris Metro bölgesi sakinleri için hem alışveriş hem de sosyalleşmek için geldikleri bir varış noktası haline gelmiştir. Paris'in ikonik caddelerinde fırın, kafe, şarap ve peynir satan marketler, çiçekçi gibi klasik Fransız işletmeleri yer alırken; göçmenlerin yoğun olduğu mahallelerde mağazalar yeni bir ticari peyzaj sunduğu için ambiyans değişebilmektedir. İşletmelerle birlikte camiler, dernekler ve simge yapılar mevcut etnik çeşitliliğin ve farklılığın teyit edilmesine yardımcı olmaktadır.

La Chapelle gibi Paris'in içerisinde bulunan çok etnikli mahalleler ABD tarzı gettolarla karşılaştırma yapma girişimlerine rağmen getto olarak değerlendirilmemektedir (Kaplan, 2015). Zira, bu mahalleler ayrıştırılmış yerleşim bölgeleri değildir. Birçoğu farklı göç akımları sonucu ortaya çıkmış ve birçoğu yok olmayıp gelişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir. Simon (2000) bu durumu, farklı etnik grupların daha yoğun şekilde belirgin bir mahallede birlikte yaşadığı, ancak aynı zamanda alan içinde bölünmüş mikro mahallelerin bulunduğu bir mozaik örüntüsü olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar ayrı etnik gruplar farklılıklarını özel olarak vurgulama eğiliminde olsa da kamusal olarak bir dizi anlayış altında bir araya gelmektedirler. Öte yandan, buradaki grupların çok daha geniş bir ulusötesi ilişkiler ağı içinde ne ölçüde yer aldığına dikkat etmek hayati önem taşımaktadır. 1970'lerden bu yana uluslararası göç üzerine yapılan çalışmalar, ev sahibi toplumlardaki asimilasyon ve entegrasyon süreçlerine rağmen göçmenlerin menşe ülkeleriyle bağlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, göç alanları içerisinde bilgi, bireyler, mallar ve sermayeler ulusötesi dolaşımın içerisine girmektedir (Aldrich & Waldinger, 1990; Faist, 1997; Basch, vd., 1993). Bu bağlar ulusötesi ağlar içinde gelişmekte, menşe ve göç alan ülkeler arasında para transferleri, seyahatler, kültürel faaliyetler gibi çeşitli etkileşimleri beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin dinamikleri ve kapitalizmin baskın hale gelmesi dünya ekonomisinde köklü değişikliklere yol açarken, uluslararası göçmenlerin sayısındaki hızlı artış, göç edilen ülkelerdeki işgücü piyasasına erişim açısından giderek artan zorluklar ortaya koymaktadır. Böylesine küresel bağlamda, göçmen girişimciliği alanı hızla gelişmektedir. Dolayısıyla ulusötesi ağlar, göçmenlerin girişimciliğe katılımına da yansımakta, bu da ilgili grupların işgücü piyasasına girişte karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmelerini sağlamaktadır. Sanayi sektöründeki gerilemenin damgasını vurduğu bağlamda göçmenler üçüncül sektöre ve serbest mesleklere yatırım yapmaktadır. Sosyo-ekonomik açıdan, bir nüfus grubunun özel ihtiyaçlarını karşılayan topluluk ticareti ya da yerli nüfusun yurt dışından ithal edilen ürünleri satın almasını sağlayan ve egzotik bir ticaret imkânı sunan küçük perakende işletmelerinin hakimiyetini göstermektedir. Bu kapsamda, etnik işletmelerin varlık kazanmasında etkili olan göçmen girişimciliği özellikle göç edilen ülkelere ithal edilen ürün ve hizmetlerin ticareti ile karakterize edilmekte ve bu da belirli tüketim pratiklerini göç

edilen ülkelere taşınmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda La Chapelle’de yürütülen saha araştırması neticesinde Afganların ulusötesi görünürlüğü ortaya çıkmaktadır. Döviz transferlerinin yapıldığı telefon dükkanları, Afganistan’a özgü yöresel ürünlerin satıldığı marketler, Afgan gastronomisinin tüketildiği restoranlar gibi çeşitli etnik ticaret bunların yansımasıdır. Benzer şekilde kamusal alanda Afganların kendi yöresel kıyafetleriyle dolaşmaları, Afganistan’daki aileleri ve arkadaşlarıyla Peştuca ve Darice telefon görüşmeleri, büyük parklardaki kriket oyunları önemli ulusötesi göstergeler olarak belirmektedir.

Tüm bunlardan hareketle etnik ticaret ele alındığında, literatürde üç türlü tanımlanmaktadır. Bunlar; topluluk temelli, egzotik ve sıradan olarak adlandırılmaktadır (Ma-Mung & Simon, 1990). Topluluk temelli etnik ticaret, tüccarın menşe ülkesinden ithal edilen ürün ve hizmetlerin, aynı etnik kökeni paylaşan ve ticareti yapılan ürün ve hizmetlerle özdeşleşme yeteneğine sahip bir müşteri kitlesine sunulmasını ifade etmektedir. Egzotik etnik ticaret, aynı etnik kökeni paylaşmayan yerel bir müşteri tabanı için tüccarın menşe ülkesinden ithal edilen belirli ürün ve hizmetlerin satılmasını ifade etmektedir. Sıradan etnik ticaret ise tüccar ile ortak bir kökeni paylaşmayan müşteriler için sıradan ürünlerin ticaretini ifade etmektedir. Bir bütün olarak nüfusa yöneliktir ve özellikle işletmecinin kökeni ile ilgili ürünlerle ticari faaliyetlerini sınırlandırmamaktadır. Bu tipoloji Fransa’da bağlamına uyarlandığında, girişimcilerin yanı sıra müşterilerin kökenine de ilgi duyulmasına yol açmaktadır. Bir yandan benzerlik ya da ötekiliğin sahnelenmesi, diğer yandan da kişiler arasında etnik bağların tanımlanması ve müzakere edilmesi süreçlerini içeren etnik ticaret kavramının yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Etnik ticaret göçmenlerin varlığına dair sembolik işaretler ürettiği için bu grupların ev sahibi topluluklar içindeki görünürlüğüne katkıda bulunduğu ifade edilebilir. İnsanlar Paris’te çalışıyor ve hayatlarını bu kentte kuruyor olmalarına rağmen kendi ülkeleriyle veya daha geniş bir ortak etnik grup ağıyla bağlarını sürdürmeye devam etmektedir. Bu tür ulusötesi bağlantılar, bu mekânları dönüştürmenin anahtarı olmakta, mevcut etnisiteyi daha çeşitli hale getirmeye katkı sunmaktadır. Dolayısıyla, La Chapelle gibi mahalleler insanların çok çeşitli alanlarda yaşarken etnik kimliklerini korumaya devam etmeleri için bir araç sağlamaktadır. Paris’in birçok mahallesinde görülen çok etnikli yapı, süper çeşitlilik ve mozaik örüntüler tek başlarına var olmamakta, daha büyük

ölçeklerdeki ağlarla ilişki kurmaktadır. Bu tür ağlar ulusal hatta ulusötesi düzeydeki sosyo-ekonomik ve kültürel ağlarla sıkı sıkıya ilişkilidir. Özellikle göçmen grupların oluşturduğu ağlar hem kaynakların dağıtımında hem de kimliklerin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. İş, barınma, eğitim, kültürel faaliyetler gibi günlük yaşam pratiklerinde göçmenlerin hem kendi topluluklarıyla hem de ev sahibi toplumda kurdukları bağlar bu ağların etkisini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bahsedilen yönde etkileşimler olmaksızın bu mahallelerin çeşitlilik dokusunu muhafaza etmesi ve sürdürmesi pek de mümkün değildir.

Afganların görünürlüğünü yansıtan yerlerde perakende ticaret yaygındır. İlk olarak yüksek oranda gıda perakendecisi bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla bakkallar, kasaplar, genel gıda mağazaları, mini marketler ve manavlardır. Bakkallar çoğunlukla süpermarketlerde ve diğer dükkanlarda bulunması zor olan baharatlar, tahıllar, kuruyemişler, çaylar, çeşitli yağlar ve paketlenmiş yöresel hazır gıda ürünleri satmaktadır. Afganlara ait gıda mağazaları arasında büyük market olarak değerlendirilenlerde önemli sayıda helal et ürünleri bulunmaktadır. Zira, Müslüman popülasyonunun yoğun olduğu La Chapelle gibi bir mahallede müşterilere hitap edilebilmesi için bu ürün piyasası önemli bir noktada durmaktadır. Hem yapılan gözlemler hem de işletme sahiplerinin ifadesi birlikte düşünüldüğünde, marketlerden alışveriş yapan müşteriler ağırlıkla Afganlardan oluşmaktadır. Ancak; Fransız, Afrikalı, Mağripli ve Güney Asyalı göçmenleri görmek de mümkündür. Bunun yanında, bölge sakinleri arasında yer alan Fransızlar da alışverişlerini bu marketlerden yapabilmektedir. Bu çerçevede, müşteri profili olarak tek tip bir yapıdan bahsetmek söz konusu değildir. Satılan ürünler bu nedenle Türk, Fransız, İran, Hindistan ve Kuzey Afrika gibi çeşitli menşe ülkelerine aittir ve zengin bir ürün hacmi vardır. Müşteriler işletmelerin yakınındaki mahallelerde oturan sakinlerden olabilirken, Paris'in başka mahallelerinden ve uzak banliyölerinden gelen Afganlar da vardır. Özellikle uzak yerlerden gelenler istedikleri ürünü yakınlarında bulamadığı için La Chapelle'e gelmeyi tercih etmektedir. Bunun yanında, çalışanların bir kısmı Darice, Peştuca, Urduca ve Farsça bilmelerinin yanında iyi düzeyde Fransızca bildiği için müşterilerin kökenleri de zenginlik kazanabilmektedir. Market çalışanları genellikle Afganlardan oluşmaktadır. Hatta bazı gıda işletmelerinde çalışanlar aynı aileden veya yakın akrabalarından meydana gelebilmektedir. Marketlerin tabelasında Afganistan'ı ve

Afganları çağrıştıran isimler var olduğu gibi bulunduğu kentin de ismi yer alabilmektedir. Bu doğrultuda Kabil Market, Celalabat Market, Paris Süpermarket gibi tabelaların görünürlüğü söz konusudur (Görsel 45). Marketlerin camlarında Fransızca ifadelerin yanında hangi ürünlerin satıldığını belirten Darice kelimeler de yer almaktadır. En sık kullanılan sözcükler ise Afganların genellikle ihtiyacını duyduğu pirinç, çay ve yağdır. Marketlerin içinde satılan ürünler marketin fiziki büyüklüğüne göre değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda, gıda malzemelerinin dışında mutfak aletleri, temizlik ürünleri, bavul ve valiz gibi farklı materyaller satılabilmektedir. İşletmelerin tamamında mutlaka Afganistan ve Fransa bayrağı bulunmaktadır. La Chapelle'deki en büyük Afgan marketinde görüşme yapılırken bayrakların dışında Macron'un fotoğrafının da yer aldığı tespit edilmiştir. Yaşadıkları ülkeye aidiyetlerini gösterebilmek için böyle bir strateji tercih ettikleri söylene de bazıları Fransa'nın Afganlara yönelik uyguladığı göç politikalarından memnuniyet duyduğu için böyle bir şey yaptığını vurgulamaktadır.

“2 yıl önce geldim. Burada kardeşlerimle birlikte market işletiyoruz. Sığınmacı talebinde bulunduktan 5-6 ay sonra Fransa bana kimlik verdi. Başka ülkede arkadaşlarım var, kaç yıldır bekliyorlar. Hala bir kimlik alamadılar. O yüzden iyi ki Fransa'ya geldim diyorum. Macron'u da sevdiğim için işletmemde fotoğrafının olmasını istedim. O yüzden astım.” (Mahir, Peştun, 34, Paris)

Öte yandan, yine La Chapelle üzerinde faaliyet yürüten ancak daha ufak bir Afgan marketinde gıda ürünleri haricinde termos, fincan takımı, tepsi gibi Türkiye'den gelen ürünlerin satıldığı fark edilmiştir. Market işletmecisinin düzensiz göç yolculuğunda birkaç yıl Türkiye'de kalması, orada çalışması ve dili öğrenmesi sonucunda ülkeye dair öğrendiği bilgileri Fransa'da kullanması ulusötesi bağların etnik ticaret üzerindeki etkisini göstermektedir.

“Ben iyi düzeyde Türkçe konuşabiliyorum. Birkaç yıl Türkiye'de kaldım. Bu yüzden burada çok Türk tanıyorum. Ürünlerin büyük bölümünü onlardan alıyorum. Türk ürünleri Çin mallarına göre daha kaliteli. Hem daha ucuz da olabiliyor.” (Onur, Peştun, 27, Paris)



Görsel 48. La Chapelle’de yer alan Afgan işletmelerinden çeşitli görüntüler.

Açıklama: (a) Afganistan’a ait kentlerin ve Darice ifadelerin yer aldığı bir işletmedir. (b) Afgan marketlerinin içinde Türkiye, Kuzey Afrika ülkeleri, İran, Afganistan menşeli satılan ürünler. (c) Aynı işletmede Macron posterinin asılı olduğu hem Fransa hem de Afganistan bayrağının yer aldığı görülmektedir. (d) Bir başka Afgan marketinin içinde satılan Türk markalı şarküteri ürünleri yer almaktadır. Bütün fotoğraflar 24 Aralık 2022 tarihinde çekilmiştir.

Gıda perakendecisi olarak Afgan marketleri ve bakkallar değerlendirildiğinde yukarıda bahsedilen üç tipolojinin özelliklerinden en uygun kategorinin *sıradan etnik ticaret* şeklinde adlandırılan kavram olduğu görülmektedir. Her ne kadar işletmeciler topluluk temelli etnik ticareti gözeterek kendi ülkelerinden ithal edilen ürünleri Afgan göçmenlere satıyor olsa da müşteri profili sadece Afganlardan oluşmamaktadır. Bir başka ifadeyle, ticareti yapılan ürünlerin menşe ülkesiyle müşteriler arasında bir özdeşleşme bütünüyle söz konusu değildir. Buna ek olarak, Afganistan’dan gelen ürünlerin haricinde Fransa, Türkiye, İran ve diğer farklı ülkelerden temin edilen ve satılan malzemeler de vardır. Dolayısıyla, ürün çeşitliliği ve müşteri portföyü açısından homojen bir yapı görülmediği için en uygun kavramın sıradan etnik ticaret olduğu düşünülmektedir.

Restoran söz konusu olduğunda ise yoğunluk Rue Max Dormoy ve Rue de la Chapelle’de toplanmıştır. Genellikle döner kebab ve kızarmış tavuk konusunda uzmanlaşmış fast-food satış noktaları, Afganistan’ın yöresel yemeklerini sunan yerler, daha standart kafe ve barlar bahsedilen alanlarda Afgan etnik ticaret yelpazesine ev sahipliği yapmaktadır. Restoranlarda çalışanlar genellikle mutfaklarının yakın olması sebebiyle Afganlardan ve Pakistanlılardan meydana gelirken; müşteri profili ise oldukça çeşitlidir. Mutfak kısmında çalışan kişiler Fransızca iletişim kurma konusunda zorlanırken; tezgâh kısmında bulunanlar iyi düzeyde konuşabilmektedir. Afganların düzensiz göç yolculuğu esnasında tecrübe edindiği sektörlerden birisi restoran olduğu için yeni gelenler en hızlı buralarda iş bulmaktadır. Mutfak kısmında çalışanların dil bilmemesinin temel sebebi budur. Ayrıca günlük çalışma rutininde Fransızca’yı pratik etme imkânı bulamadıkları için de dil seviyelerini geliştirme konusunda zorlanmaktadırlar. Müşteri portföyü ise genellikle bölgede yaşayan ve farklı kökenden kişilerden meydana gelmektedir. Afgan marketlerinde fiyatlar bir nebze yüksek tutulmaktadır; çünkü kendilerinin tekel olduğunun ve Afganların gelip buradan alışveriş yapmak zorunda kaldıklarının farkındadırlar. Restoranlara verilen isimler ise farklılık taşımaktadır. Bazıları Kabil gibi önemli şehirlerin isimlerini alırken; bazılarında Afgan Mutfağı, Afgan-Pakistan Lezzetleri gibi isimler bulunmaktadır. Restoranların camlarında menülerin hem Fransızcası hem de Daricesi yer almaktadır, müşteri profilinden dolayı helal ibaresi mutlaka belirtilmektedir. Tabelalarda ise Afganistan ve Fransız bayrağı birlikte kullanılmaktadır. Bazı dükkanlarda bunlara ek olarak Pakistan bayrağı da bulunabilmektedir. Restoranların iç yapısında ise televizyon varsa büyük ölçüde Afgan kanalları seyredilmektedir. Ayrıca Afgan müzikleri de sıklıkla tercih edilenler arasındadır. İç mekânlarda Afganistan’ı temsil eden coğrafi manzaralar ve tarihsel figürler yer alabilmektedir. Ayrıca bazı restoranlarda bereket getireceğine ve koruma sağlayacağına inanıldığı için İslami semboller de ön plana çıkabilmektedir. Menülerde ise yemek isimlerinin Fransızcası yer almaktadır. Ancak, sadece Afgan müşteriler gelmediği için diğer müşterilere kolaylık olması amacıyla yemeklerin fotoğrafları genellikle menü üzerinde gösterilmektedir. Restoranların ticaret amacı gütmesinin yanında Afganlar başta olmak üzere göçmenlerle dayanışma kurmaya çalıştığı görülmektedir. İşletmeciler dahil olmak üzere diğer çalışanların da düzensiz göç yolculuğunu ve göçmenlik

hallerini tecrübe etmesi sebebiyle göçmenlerle empati kurdukları gözlemlenmektedir. Çeşitli derneklerin ücretsiz olarak dağıttığı ekmek, sandviç gibi ürünlerin bir kısmı için Afgan restoranların bazıları destek olabilmektedir. Ayrıca, yeni gelen ve kentte ne yapacağını bilmeyen göçmenlerin restoranlara gelmesi halinde onlara yardımcı olduğu, Afganların yoğunlukla nerede bulunduğu ve nerede kaldıkları, hangi derneklerin göçmenlere destek sunduğu gibi çeşitli konularda önemli bilgiler verebilmektedirler.

“Biz dükkânda müşterilere verdiğimiz ekmeği kendimiz yapıyoruz. Aynı zamanda bir dernekle anlaştık ve hazırladığımız ekmekleri ücretsiz olarak onlara veriyoruz. Göçmenlerin yoğun olduğu mekânlarda onları dağıtıyorlar. Yani ekmeği alanlar arasında sadece Afganlar yok, herkes bundan faydalanabiliyor. Zaten insanlık için bunu yapıyoruz. Çünkü benzer koşullardan biz de geldik ve geldiğimiz noktayı unutmak istemiyoruz.” (Restoran işletmecisi, E, Peştun, 43, Paris)



Görsel 49. La Chapelle’deki Afgan restoranlarından çeşitli görüntüler.

Açıklama: (a) Afganistan ve Fransa bayraklarının bulunduğu, başkentlerinin ismini alan bir Afgan restoran. Fotoğraf 16 Ocak 2023 tarihinde çekilmiştir. (b) Aynı cadde üzerinde Afgan fast-food işletmelerinden biri. Fotoğraf 29 Aralık 2022 tarihinde çekilmiştir. (c) İhtiyaç sahiplerine özellikle de göçmenlere ücretsiz ekmek dağıtan bir Afgan restoran. Fotoğraf 5 Ocak 2023 tarihinde çekilmiştir. (d) Afgan yemeklerinin ağırlıkta olduğu restoran menüsü. Fotoğraf 5 Ocak 2023 tarihinde çekilmiştir.

Gıda sektörü Afgan etnik ticaret alanında yüksek bir profile sahip olsa da gıda dışı sektör ve hizmet endüstrisi de daha az gelişmiş değildir. Kozmetik dükkanları, çok sayıda kuaför salonu, telefoncular, para transferi yapan dükkanlar ve seyahat acenteleri ön plana çıkan alanlardır. Kuaför salonlarını işletenler her ne kadar Afganlar olsa da çalışanlar Pakistanlı veya İranlı olabilmektedir. Bölgede yaşayan göçmenler dikkate alındığında müşterilerle iletişim problemi yaşamamak adına çalışan profili sadece Afganlarla sınırlandırılmamaktadır. Bu bağlamda, aynı dili konuşanlar ülkeleri farklı olsa dahi aynı işletme çatısı altında toplanabilmektedir. Dil ve kültür benzerliği farklı milletler arasında yabancı bir ülkede birleştirici unsur haline gelebilmektedir. Her ne

kadar İran, Irak, Kürt, Fransız gibi farklı etnik kökenden insanlar gelse de müşterilerin büyük bölümü dil engeli yüzünden Afganlardan oluşmaktadır. Fransızca'yı iyi düzeyde bilmeyen Afganlar berber olarak da Afgan işletmeleri tercih etmektedir. Aynı zamanda kuaförün fiyatı diğer normal kuaförlere göre daha düşük tutulmaktadır. Dükkanların dış yapısından Afgan işletmesi olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Mağazaların camlarına muhakkak Afganistan bayrağı asılmakta, Afganistan'ı çağrıştıran kent isimleri kullanılmakta ve Darice kelimeler kullanılmaktadır. Kuaför salonları sadece erkek müşterilere yönelik olarak tasarlanmıştır. Salonların içinde genellikle menşe ve bulunduğu ülkeyi temsil etmesi amacıyla Afganistan ve Fransız bayrakları asılıdır. Kuaför salonları da göçmenlerle dayanışma kurmaya çalışmaktadır. Özellikle evsiz olan Afganların zaman zaman dükkâna gelerek ücretsiz ya da cüzi miktarlarda tıraş olmalarından bahsedilmektedir.

“Buraya kimi zaman bazı Afganlar geliyor. Eğer ki durumları gerçekten kötüyse ve ihtiyaç sahipleriyseler biz burada ücretsiz bir şekilde tıraş ediyoruz. Hatta kimi zaman karınlarını doyurmaları için yiyecek dahi alıyoruz. Ama bunu sadece Afganlar için yapmıyor, herkes için yapmaya çalışıyoruz” (Afgan Kuaför İşletmecisi, E, Tacik, 36, Paris)



Görsel 50. La Chapelle’de yer alan Afgan kuaförleri.

Açıklama: (a) Afganistan bayrağının camda asılı olduğu bir Afgan kuaförü. (b) Afgan kuaförünün içinden görünüm. (c) Aynı yerde bulunan bir başka Afgan kuaför. (d) Afgan kuaförün içinde bulunan Afganistan ve Fransa bayrakları. Bütün fotoğraflar 24 Aralık 2022 tarihinde çekilmiştir.

Telefon dükkanları Afganlar için özellikle de yeni gelenler için hayati bir öneme sahiptir. Yeni gelenler henüz yasal statüsü bulunmadığı için herhangi bir kimlik belgesine ihtiyaç duymaksızın bu dükkanlardan kendilerine ön ödemeli ve faturasız sim kartlar alabilmektedir. Dükkanlarda aynı zamanda sim kartlara yüklemek için internet paketleri de satılmaktadır. Yeni gelenler ve belgesiz Afganlar için hem kent içinde ihtiyaç duyulan alanlarda hareket edebilmek hem Paris’te gerekli kişilerle

iletişimde kalabilmek hem de Afganistan'daki aileleri ve arkadaşlarıyla görüşebilmek için internet kullanımı büyük bir öneme sahiptir.

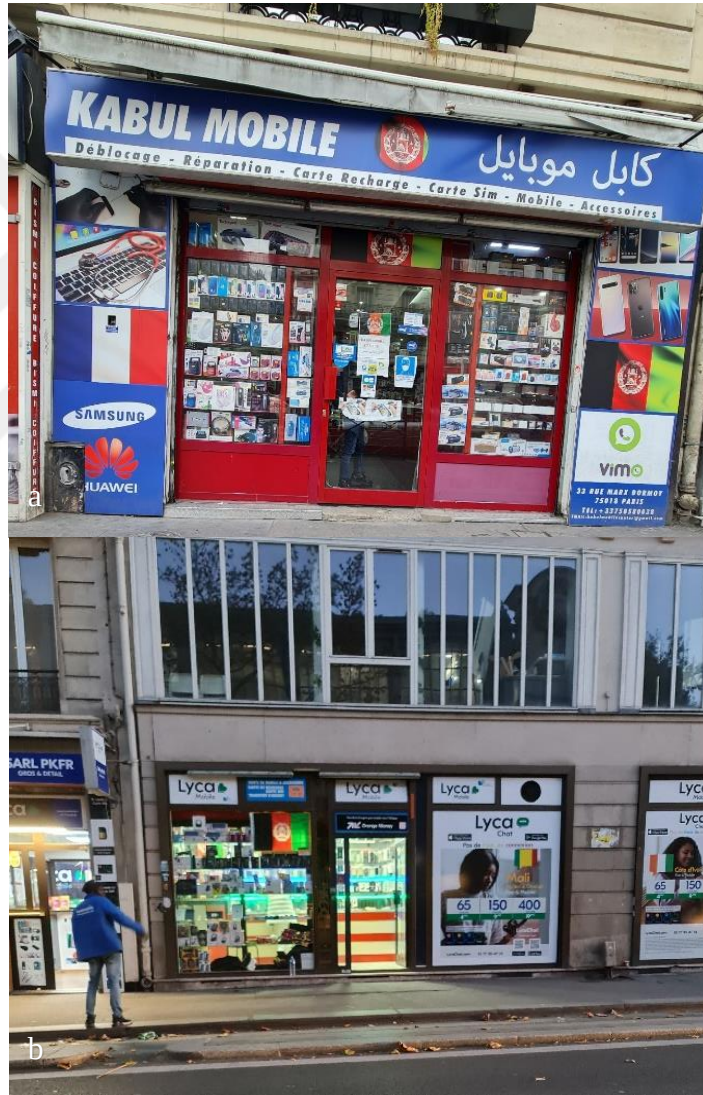
Öte yandan, internet kullanımının yanında sığınma başvurularına yönelik prosedürleri takip edebilmek için de Fransa'da bir cep telefonu numarasına sahip olmak gerekmektedir. Zira, dosyalarını oluştururken kurumlara ve ilgili diğer yerlere iletişim numarası bırakmaktadırlar. Ayrıca sığınma başvurularına olası bir ret durumunda itiraz halinde avukat ya da destek alabilecekleri STK'larla iletişim halinde kalabilmek için de iletişim numarası elzemdir. Telefon dükkanlarının bir diğer işlevi ise ikinci el cep telefonları satışlarıdır. Normal piyasaya göre fiyatlar daha uygun olduğu için Afganlar genellikle telefonlarını bu mağazalardan temin etmektedir. Ayrıca marka çeşitliliği diğer sıradan telefon dükkanlarına göre çok daha fazladır.

Telefon dükkanlarının önemli bir diğer özelliği ise para transferleri gerçekleştirmesidir. Para havalesinde popüler şirketler gönderilen ve alınan para miktarını kayıt altında tuttuğu için Afganlar tarafından pek tercih edilmemektedir. Özellikle herhangi bir belgesi bulunmayan Afganlar bu şirketler aracılığıyla para gönderemeyeceğini bildiği için telefon dükkanlarını kullanmaktadır. Komisyon ücreti de diğer markalara oranla daha düşük düzeyde tutulmaktadır. Ayrıca, önemli miktarda para göndermek istenildiğinde Fransa'daki yetkililere bildirmek ve paranın kaynağının nereden geldiğini belgelemek gerekmektedir. Kayıt dışı sektörlerde çalışan göçmenler Afganistan'daki yakınlarına yüksek meblağda paralar iletmek istediğinde bunların kaynağını gösteremeyeceği için bu tarz telefon dükkanları aracılığıyla döviz havalesini yapmaktadır. Telefon dükkanları için de döviz havalesi karlı bir iş olarak ortaya çıkmaktadır. Gönderilen meblağlar yükseldikçe alınan komisyon oranı da artmaktadır. Afganların geride bıraktıkları ailelerinin geçim sorumluluklarını üstlendiği düşünüldüğünde döviz havalesi göçmenin kendisi ve ailesi için kritik bir öneme sahiptir.

Telefon dükkanları da diğer etnik ticaret yapılarında olduğu gibi Afganlara ait bir işletme olduğunu vurgulamak için Afganistan bayrağı ya da Afganistan'a özgü kent isimleri kullanmaktadır. Bu mağazaların üstlendiği işlev sebebiyle müşteri portföyü diğer işletmelerin aksine Afgan ağırlıklıdır. Döviz havalesi büyük oranda müşterilerin profilini belirlemektedir. Ancak telefon tamiri, çeşitli aksesuar ve sim kart satışı gibi

faaliyetler aracılığıyla müşteri çeşitliliğini de sağlamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla, müşteriler yaklaşık olarak %70 civarlarında Afgan ağırlıklı gibi görünse de homojen bir kesimin geldiğinden bahsetmek mümkün değildir.

“Telefoncuların çoğu Afganistan’a para gönderme işini yapıyor. Mesela Afgan’ın burada bir banka hesabı yok, pasaportu yok. Ailesine para göndermek istiyor. Bu dükkanlara gidiyor, parayı veriyor. Dükkan ondan komisyon alıyor. Ardından parayı Afganistan’a yolluyor. Parayı gönderene bir numara ve şifre veriyor. Parayı Afganistan’dan çekmek isteyen kişi de bu numara ve şifreyi söyleyince parayı alabiliyor. Çok az sayıda Afgan diğer yasal yolları kullanarak para gönderir.” (Fazlı, Tacik, 25, Paris)



Görsel 51. Afganlara ait telefon dükkanlarından görünüm.

Açıklama: (a) Marx Dormoy’da yer alan Afganlara ait sim kart, ikinci el telefon ve döviz transferinin yapıldığı bir dükkan. (b) Boulevard de la Chapelle’de bulunan benzer hizmetleri satan bir başka telefon dükkanı. Her iki fotoğraf da 23 Ekim 2022 tarihinde çekilmiştir.

Diğer taraftan, Afganların görünürlüğüne artıran etnik işletmeler arasında az da olsa ikinci el ev eşyası satan mağazalar ile mutfak ve giyim malzemeleri başta olmak üzere çeşitli ürünlerin satıldığı mağazalar vardır. Buralar Afganların sıklıkla kullandığı mekânlardır. Fiyatları diğer yerlere göre daha uygun tutulmaktadır. Ayrıca, Paris’e yeni gelen Afganlar tarafından da epey ziyaret edilmektedir. Yeni bir ev kurmak isteyen Afganlar eşyalarını daha ekonomik olması sebebiyle La Chapelle’deki ikinci el ürün satan mağazadan temin etmektedir. Sırt çantaları, kalın mont, bot, atkı ve bere gibi kışlık elbiseler de evsiz Afganlar tarafından çokça alınmaktadır.



Görsel 52. La Chapelle’de göçmenlerle ilgili afişler.

Açıklama: (a) “Hareket özgürlüğü”, “Yerleşme özgürlüğü” gibi ifadelerin yer aldığı bir afiş. Fotoğraf 22 Mart 2023 tarihinde çekilmiştir. (b) Geri gönderme merkezleri, ırkçı yasalar ve geri itmelere karşı gerçekleştirilen eylemin afişi. Fotoğraf 14 Şubat 2023 tarihinde çekilmiştir.



Görsel 53. Bir Afgan işletmesinde Farhad Farya⁵²'ya ait konser afişi.

Afganların yoğun görünüşleri ve temsil oranının yüksek olması sebebiyle Afganlar tarafından “*Paristan*” olarak adlandırılan La Chapelle’in etnik işletmeler dışında göçmen ağlarının oluşturulmasında, işlevsel hale gelmesinde ve sürdürülmesinde çok önemli bir rolü vardır. La Chapelle Paris’teki diğer göçmen merkezleri gibi çoğu zaman azınlıkta olan insanların geçici olarak çoğunluk haline geldiği, kendi dillerini duyabildikleri ve kendi ülkelerinden ürünler satın alabildikleri dinamik bir ulus-ötesi mekândır. Göçmenlerin ve sığınmacıların yerlerini bulabildikleri ve kendilerini biraz daha az yabancı hissedebilecekleri dayanışma ağları için bir tür düğüm noktasıdır. Bu doğrultuda hem metro ve gar çıkışındaki meydanlar hem parklar hem de etnik işletmeler göçmenlerin görünürlüğünü temsil eden mekânlar olmakla birlikte dayanışma geliştirmeye çalıştıkları alanlar olarak da ön plana çıkmaktadır. Öncelikle, kente yeni gelen Afganlar gündelik yaşamlarının büyük bölümünü bu bölgede geçirerek daha önce gelenlerle tanışmakta ve onlar aracılığıyla göçmen ağlarını geliştirmeye çalışmaktadır. Yeniler için bu mekânlar sosyalleşme görevi üstlendiği gibi kente dair öğrenilmesi gereken bilgilerin daha tecrübeli göçmenler aracılığıyla edinildiği yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle gayr-ı

⁵² Afganistan’ın en tanınmış sanatçılarından biridir. Farklı dillerde (Dari, Peştuca, Özbekçe ve İngilizce) söylediği şarkılarıyla çok geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmıştır. Hem Afganistan içinde hem de diasporada büyük bir popülerliğe sahiptir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Afganistan’daki barış ve dayanışma projelerine katkı sağlamak amacıyla barış elçisi olarak atanmıştır. Sanatı aracılığıyla Afganistan’da birlik ve dayanışmayı teşvik etmeye çalışmaktadır.

resmi kamplarda kalan Afganlar gündelik yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları hafifletebilecek destekleri kendilerinin yaşadığı durumu tecrübe edinen ve ondan çıkabilmeyi başaran Afganlardan öğrenmektedir. Bu tecrübe aktarımı oldukça hayati bir rol taşımaktadır. Zira, Afganların ücretsiz olarak nerede yemek yiyebilecekleri, sağlık sorunlarıyla ilgili hangi kurumlar aracılığıyla tedavi olabilecekleri, temiz kıyafete nasıl erişim sağlayabilecekleri, sığınma başvurularını gerçekleştirmek için neler yapabilecekleri, hukuki destek için nerelere gidebilecekleri gibi çok çeşitli konularda bilgi temin etmektedirler. Bu doğrultuda, göçmen yoğunluğuyla ön plana çıkan La Chapelle'de sığınmacı ve mültecilere yönelik faaliyet yürüten STK'lar başta olmak üzere çok sayıda kuruluşun hizmet yürüttüğü görülmektedir. Mahalle duvarlarında sığınmacıların ve göçmenlerin haklarını savunmaya yönelik farklı kuruluşlar tarafından afişler asılmakta ve eylemler organize edilmektedir. Ayrıca hem duvarlar hem de işletmeler aracılığıyla Afganların çeşitli eylemleri ve kültürel faaliyetlerini hem Fransızca, Farsça, Darice, Peştuca gibi dillerde duyurduğu da görülebilmektedir. Dolayısıyla, duvarlar başta olmak üzere La Chapelle bölgesindeki işletmeler, Afganların çeşitli faaliyetler hakkında haberdar olmak ve dayanışma içerisine girmek için bir araç görevi üstlenmekte, ilişkisel coğrafyanın hatlarını ortaya koymaktadır (Appadurai, 1995).



Görsel 54. Kamusal alanda Afganların görünümü.

Açıklama: (a) Afganların Jardin d'Éole'de kriket oynadığı bir an. Fotoğraf 18 Mart 2023 tarihinde çekilmiştir. (b) Afgan bir göçmen parkta namaz kılıyor. Fotoğraf 11 Mart 2023 tarihinde çekilmiştir.

Bunun ötesinde, kamusal alandaki görünürlükler arasında parklar önemli yer tutmaktadır. Sportif faaliyetler ve dini pratikler parklar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bunlar sosyal sermayenin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Afganlar arasında oldukça popüler şekilde oynanan kriket topluluk için buluşma sebebidir. Herkesin daha müsait olduğu hafta sonlarında kalabalık şekilde buluşarak gerçekleştirilen bu spor onlar için sadece oyun amaçlı değildir, aynı zamanda bir kimlik ve dayanışma ifadesidir. Bu tarz sportif faaliyetlerle topluluk içi bağlar güçlenmekte ve genişleme fırsatına sahip olmaktadır. Ayrıca yeni gelenlere grup içi dayanışma doğrultusunda kente alışma imkânı sunulmaktadır. Buluşmalar esnasında yeni kişilerle tanışılmakta, hangi işte çalıştıkları ve koşullarının nasıl olduğu üzerine konuşmalar yapılmakta, ayrıca yeni bir ev arkadaşı bulma konusunda fırsat sağlamaktadır. Yasal statüsünü alan ve çalışan Afganlar arasında ev paylaşımı oldukça yaygındır. Hem daha iyi birikim yapabilmek hem de ailelerine daha fazla para gönderebilmek amacıyla harcamalarını minimize ettikleri için büyüklüğüne bağlı değişse de en az 3-4 kişi aynı evi paylaşabilmektedir. Bu tarz faaliyetler aracılığıyla düzensiz yolculuğa dair tecrübeleri de konuşulmaktadır. Paris'e ne kadar sürede

varabildikleri, hangi ülkelerden geçtikleri, uzun süre hangi ülkelerde yaşadıkları gibi meseleler üzerine paylaşımda bulunmaktadırlar. Paylaşılan tecrübeler kimi zaman grup içerisinde tartışma konusu haline gelebilmekteydi. Balkanlardan geçişler hakkında bazıları hızlıca geçtiğini ifade ederken, bazıları buna itiraz etmekteydi. Eleştiriler genellikle Afganların sosyo-ekonomik sermayesiyle ilintiliydi. Eğer fazla para ödeyip iyi bir kaçakçı ile anlaşılmadığı takdirde geçişlerin yavaşlayacağı sıklıkla ileri sürülmüştür. Düzensiz göç tecrübelerine dair paylaşılanlar yolda olanlar ya da Afganistan'dan yola çıkacak kişileri bilgilendirme konusunda son derece kritik bir role sahip olabilmektedir. Özellikle Paris'e yeni ulaşan Afganların rotalara dair tecrübeleri gelecek kişiler için önem taşımaktadır. Afganlar ile parklarda kriket oynarken gerçekleştirilen görüşmelerin bir kısmı Türkçe yapılmıştır. Uzun süre Türkiye'de kalmaları sebebiyle Türkçeyi öğrenmişler ve ülkeye dair deneyimlerini, ayrılma sebeplerini ifade etmişlerdi. Araştırmacı tarafından yönlendirilmese bile konu büyük ölçüde Türkiye ve Fransa karşılaştırmasına gitmekteydi. Bu doğrultuda Türkiye'nin hukuki bir statü vermemesi sıklıkla eleştirilmekte, yola çıkış motivasyonlarının en önemli sebebi olarak gösterilmekteydi. Ayrıca Türkiye'de yaşadığım öğrenildiğinde, orada yaşayan yakınlarının yasal statü alabilmek için nasıl bir çözüm bulmaları gerektiği de sıklıkla sorulmuştur. Ayrıca, Paris'teki Türkler aracılığıyla inşaat ya da restoranda kendileri için iş bulmaya yardımcı olmam konusunda da istekte bulunmuşlardır. Kriket buluşmaları Afganların aynı zamanda yasal statü alma prosedürlerine dair bilgi alışverişi yaptıkları sosyal bir etkinliktir. Oyunu bırakıp mola verdiklerinde mülteci statüsünü alanlar tecrübelerini aktarmış, diğerleri ise onları dikkatle dinlemiş ve çeşitli sorular yöneltmiştir. Bazı anlarda hukuki desteğe ihtiyaç duyanlara avukat ve dernek tavsiyelerinin yapıldığı gözlenmiştir. La Chapelle'deki kamplarda kalanlar için de bu tarz etkinlikler oldukça anlamlıdır. Zira bedava nerelerden yemek yiyebilecekleri, kıyafetlerini ücretsiz nasıl temin edebilecekleri, hastalandıklarında nasıl tedavi olacakları, nasıl ücretsiz duş alabilecekleri gibi sorulara daha öncesinde benzer tecrübeyi yaşayan Afganlar tarafından cevaplar verilmektedir. İş bulma konusunda da bu tarz buluşmalar çok önemli bir yer tutmaktadır. Farklı sektörlerde çalışan Afganlar, yeni bir personelin işi alınmasına dair durumla karşılaştığında göçmen ağıları aracılığıyla tanıştıkları arkadaşlarına haber vermektedir. Kriket oynayan Afganlar arasında bu yolla iş bulanların sayısı oldukça fazlaydı. Diğer

tarafından, yakınlarında birçok camii bulunsa da vakit namazlarından sonra kapalı tutulduğu için Afganlar parkları dini pratiklerini gerçekleştirmek için kullanabilmektedir. Bu anlamda yanında taşıdıkları seccadeleri ya da kıyafetlerini çimlerin üzerine sererek namazlarını kılabilmektedir. Namazdan önce ise parklarda yer alan çeşmeler aracılığıyla abdestlerini alabilmektedir. Kamplarda yapılan gözlemler esnasında da bu durumla sıklıkla karşılaşmıştır.

“Parkta Afganları kriket oynarken görünce ben de yanlarına gidip tanıştım. Her hafta sonu geldiklerini söylediler. Birlikte geliyorduk. Bir sürü arkadaş edindim. Hatta şimdi kaldığım ev arkadaşımın burada tanıştım.” (İshak, Peştun, 22, Paris)

“Ben namaz kılan biriyim. Evet, La Chapelle’de cami var. Ama vakitlerini her zaman yakalayamıyorum. Sonradan gidince de kapalı oluyor. O yüzden böyle açık alanda kılmam gerekiyor.” (Fazlı, Tacik, 25, Paris)

Paris’te bulunma süreleri daha eski olan ve yasal statüsüne erişmiş olan kişiler ile yeni gelenler arasında güçlü bir dayanışma ağından bahsetmek pek mümkün değildir. Bu durum eski ile yeni gelenler arasında bir çatışma halinden ziyade dayanışma geliştirecek imkanların kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Fransa’daki Afganların tarihi 1970’li yıllara kadar dayansa da sığınmacı olarak gelenlerin geçmişi çok daha yenidir. 2000’li yıllardan itibaren gelmeye başlayan ve 2015’ten itibaren sayıları artarak devam eden Afgan sığınmacılar güçlü bir göçmen ağına sahip olmadıkları için bireysel anlamda kendi durumlarını iyileştirmeye çalışmıştır. Yasal statüye erişim, dil öğrenme, çeşitli formasyonlar sonucunda iş piyasasına erişim gibi zaman isteyen süreçler sonucunda bireysel yeteneklerini geliştirerek kente uyum sağlama gayreti göstermişlerdir. Ancak, birkaç kuşak Afgan göçmenin Paris’te yetişmesinin ardından dayanışma ağlarına yönelik mekanizmaların daha gelişmiş bir noktada yer alacağı söylenebilir. Yeni gelenler için en temel sorunun barınma olduğu göz önünde bulundurulduğunda eski gelenler bu konuda pek destek sunamamaktadır. Kendilerinin de yaşadığı ev koşullarının yeterli büyüklüğe sahip olmaması nedeniyle yeni gelenler bir süre sokakta yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu konuda çeşitli Afgan dernekleri medya ve çeşitli yetkili kuruluşlar aracılığıyla farkındalık oluşturmaya çalışsa da yeni gelenlerin büyük bölümünün yolu gayr-ı resmi kamplara düşmektedir. Onun dışında kayıt dışı çalışmaya karşı ciddi yaptırımların uygulanması nedeniyle

daha önceden Paris’e gelenler çeşitli alanlarda iş imkânı sunabilecek koşula sahip olsa da yeni gelenlerin statü eksikliğinden dolayı onlara destek olamamaktadır.

Bir diğer taraftan, Afganlar etnik köken bazında politik olarak ayrışabilmektedir. Peştunlar ve Hazaralar kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını menşee ülkelerinin dışında da devam ettirebilmektedir. Bu durumun yansımalarını hem dayanışma ağlarında hem de Afgan derneklerinde görmek mümkündür. Afgan derneklerinin düzenlediği faaliyetlerde ağırlıklı olarak Hazara ve Tacikler yer alırken; Peştunların sayısı oldukça azdır. Afganistan’da yönetimi yeniden ele geçiren Taliban’ın uygulamalarına karşı Fransa’daki Afganlar zaman zaman République Meydanında⁵³ çeşitli eylemler düzenlemektedir. Afganların dayanışmasına dair önemli göstergelerden biri olan bu tarz faaliyetlerin bile şu an için temsil gücü zayıf kalmakta, belirli etnik grupların yoğunluğu görüldüğü için kapsayıcılığı da sınırlanmaktadır. Fransa’da Afgan diasporasının güçlenmesi amacıyla her ne kadar dernekler çatısı altında çeşitli çalışmalar yapılsa da Afganların politik yaklaşımlarının parçalanmışlığı ve daha çok yeni bir şekilde siyaset ile ilgilenebilecek sosyo-ekonomik düzeye sahip olması güçlü bir dayanışmanın varlığı önünde engel teşkil etmektedir.

“Buradaki Afgan dernekleriyle birlikte çalışmak istedim. Ama faydasız olduklarını düşünüyorum. Afgan göçmenlere yardım etmek yerine sadece slogan atıp politika yapıyorlar. Buradaki göçmenleri bölüyorlar. Yani Peştun, Hazara, Tacik vs. diye birbirlerini bölüyorlar. Mesela burada Afganistan bayrağı dışında başka bayrak kullanıyorlar. İnsanları birleştirmek yerine ayrıştırdığını ve bunun da Afganistan’a bir fayda sağlamadığını düşünüyorum.” (Filiz, Tacik, 23, Paris)

⁵³ Place de la République olarak bilinen bu yer, Paris’teki siyasi protestolar için tercih edilmektedir. Özellikle sol aktivist gruplarla güçlü bir ilişkisi vardır. Geniş bir açık alana sahip olmasının dışında, 3., 10. ve 11. Paris’in kesişme noktasında bulunduğu için gelişmiş bir ulaşım ağına da sahiptir.



Görsel 55. Paris République Meydanında eylem yapan Afganlar.

Açıklama: (a) Taliban’a karşı düzenlenen eyleme katılan Afganlar. Fotoğraf 25 Aralık 2022 tarihinde çekilmiştir. (b) Hazaralara destek için toplanan Afganlar. Fotoğraf 12 Kasım 2022 tarihinde çekilmiştir.

Tüm bunlardan hareketle, günümüzde Afgan topluluğuna yönelik dayanışma ağları sığınmacı ve mülteciler için faaliyet yürüten çeşitli dernek ve kuruluşlara yönlendirme, Afgan etnik işletmelerini kullanarak iş piyasasına erişim sağlama,

geçmişı çok eskiye gitmeyen Afgan dernekleri aracılığıyla Fransa'da Afgan diasporasının temellerini güçlendirme, sosyo-kültürel faaliyetler aracılığıyla Paris'te yaşayan Afganları bir araya getirme ve eylemler düzenleme gibi konularda oldukça sınırlı bir etki gösterebilmektedir.

La Chapelle bölgesinde aslında mekânın sahiplenilmesinin, çeşitli pratiklerle mekâna eklenen normlar ve değerler aracılığıyla mekânsal kimliklerin oluşturulduğu görülmektedir. Mekâna atfedilen norm ve değerlerin kurucu unsurları olarak işletmecilerin ve müşterilerin kökenlerine dair sembolik işaretler ön plana çıkmaktadır. Bunlar, mekânın sahiplenilmesine, bireylerin kendisini ve başkalarını mekânla özdeşleştirmesine katkı sağlamaktadır. Afganistan'ı çağrıştıran yer isimleri, tabelalar, Darice ifadeler, Afgan bayrakları, yollarda yöresel kıyafetleriyle gezinen Afganlar, sadece Afganistan'a özgü ürün ve hizmetlerin sunulması, dini referanslar ve semboller gibi unsurların tamamı göçmenlerin bu bölgeye olan aidiyetlerini güçlendirmektedir. Bir başka ifadeyle, coğrafi mekân, belirli durumlarda ortaya çıkan mekânsal pratikler tarafından düzenlenmekte ve sahiplenilmektedir. Etnik ticaret durumunda, gündelik pratikler mekâna bir dizi norm ve değer atfederek mekânı şekillendirmektedir. Ayrıca, sandviç, kulaklık, şarj aleti, usb kablo gibi basit teknolojik aletler, ayakkabı, kaçak sigara satışı gibi faaliyetler ele alındığında, ekonomik kaygılarla Afganlar tarafından benimsenen seyyar satıcılık bir geçim stratejisi olarak işlev görmekle birlikte, kamusal mekânın kullanımını yeniden şekillendirmektedir. Afganlar için seyyar satıcılık, hem yasal iş piyasasına erişimin sınırlı olması hem de düşük sermaye gerektirmesi nedeniyle cazip bir geçim kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu faaliyetler, ekonomik bir katkı sunmasına rağmen genellikle düzensiz ve güvenceye dayalı olmayan koşullarda gerçekleşmektedir. Seyyar satıcılık, kamusal alanın resmi düzenlemelerle tanımlanmış yapısına karşı, alanın esnek ve geçici kullanımına olanak tanımaktadır. Bu durum, mekânsal kuralların sınırlarını zorlayan ve kamusal alanı yeniden müzakere eden bir dinamik yaratmaktadır. Afgan gruplarının özellikle de erkeklerin fiziksel yoğunluğu, kamusal alanı kullanan diğer bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmesine sebep olabilmektedir. Yerel halk, yoğun göçmen görünürlüğünü kamusal alanda haklarının kısıtlanması ya da sosyal dokunun değişmesi olarak algılayabilmektedir. Bu algı, kültürel farklılıklar, mekânsal hakimiyet hissi ve bazen de önyargılardan kaynaklanabilmektedir.

Bununla birlikte, La Chapelle bölgesi genel olarak incelendiğinde ticari işletmeler açısından faaliyet sektörüne göre yoğunlaşmış bir sistemden bahsetmek mümkündür. Bölgenin tamamına dağılmış olan gıda dükkanları haricinde, her caddenin tekstil, telefon, restoran gibi kendi uzmanlık alanı vardır. Bölgenin tamamına dağılmış olan gıda dükkanları haricinde, her caddenin telefon, restoran, market gibi kendi uzmanlık alanı vardır. Örneğin La Chapelle metrosunun ardından Rue Marx Dormoy'un başlangıcında Afgan restoranları belirgin şekilde ön plana çıkmaktadır. Caddede biraz ilerledikten sonra telefon dükkanları ve marketler göze çarpmaya başlamaktadır. Caddenin Porte de la Chapelle'e uzanan üst kısmında ise yeniden Afgan restoranları ağırlık kazanmaktadır. Kuaförler ise Rue du Faubourg Saint-Denis'de La Chapelle metrosuna yakın olan kısımda yer almaktadır. Telefon dükkanları ise bahsedilen caddeler üzerinde yer alsa da dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bu mağazaların varlığı ve dağılımı, son derece gelişmiş toplu taşıma ağları sayesinde bölgenin olağanüstü sıklıkta ziyaret edilmesiyle bağlantılıdır. Akşamları ve hafta sonları sadece mağazalar için değil aynı zamanda kültürel ve dini dernekler için de yoğun zamanlardır. Bu uzmanlaşmanın coğrafi dağılımı bölgede bulunan Afrikalılara ve Hintlilere ait işletmelerde görülürken Afganlarda görülmemektedir. Bu çerçevede, Afganların işletmelerinin yoğun olduğu caddelerin varlığından bahsedebilirken coğrafi dağılım içerisinde herhangi bir uzmanlaşmaya dair ayrışma söz konusu değildir. Bir başka ifadeyle, Afganların işletmeleri, belirli bir sektörde ya da faaliyet alanında uzmanlaşmaktan ziyade, bulundukları bölgede o anki fırsatlara bağlı olarak çeşitlenmiştir. Restoranlar, marketler, kuaförler gibi çeşitli sektörlerde yayılan bu işletmeler, tek bir sektörde yoğunlaşmış bir uzmanlaşmayı göstermemektedir. İşletme sahiplerinin ifadelerinden anlaşılacağı üzere bu dükkanlar 2015 yıllarından itibaren açılmaya başlamış ve o esnada boşta olan, kirası düşük dükkanlar seçilmiştir. Afgan işletmeleri, büyük ölçüde 2015 sonrası göç dalgasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Paris'e gelen Afgan göçmenler, ekonomik faaliyetlerde yer alarak geçim kaynaklarını çeşitlendirmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, Afganların işletmelerinin geçmişinin çok eski olmaması ve dükkanların müsaitliğine göre tutulması uzmanlaşma olarak bir coğrafi dağılımın meydana gelmemesini açıklayan faktörlerdir.

Afganların son derece görünür olduğu ve göçmen ağırlıklı bir yer olarak ön plana çıkan bu mahallede soylulaştırma projeleri kapsamında işçi sınıfının sosyal yapısının, binaların ve kamusal alanın dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Kent içi mahallerin büyük bir bölümünü etkileyen bu süreç, üst-orta sınıf sakinlerinin kademeli olarak gelmesi ve çalışan sınıfların kent çevresindeki alanlara taşınmasına neden olmasıyla karakterize edilmektedir. Üst-orta sınıfa mensup bireylerin gelmesi genellikle perakende yapısındaki değişiklikleri de ortaya çıkarmaktadır. Ancak, bu mahallede yerel dükkanlar oldukça yavaş değişmekte ve hala ağırlıklı olarak etnik ticaretin yapıldığı işletmelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Öte yandan, soylulaştırma projelerine rağmen La Chapelle, gayr-ı resmi göçmen kamplarının düzenli olarak tahliye emirlerine tabi olduğu yoksulluk cepleri olmaya devam etmektedir. Göçmenlerin tehdit edici varlık olarak tanımlandığı kriminalizasyon retoriği çerçevesinde görünür olmaları endişe verici olarak değerlendirilmektedir (Chabrol & Goreau-Ponceaud, 2020). Afganlar özelinde durum değerlendirildiğinde, Afgan işletmelerinin etrafında gerçekleşen etkileşimlerin ve Afganistan’a ilişkin sembollerin mevcut olduğu yerel temsilleri yansıtmakta ve mahalle ile Afganistan göç alanı arasında çeşitli bağların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kamusal alan kullanımında da Afganların görünürlüğü bir hayli yüksektir. Kamu politikaları ile sosyal karışımın teşvik edilmesine rağmen bazı kamusal alanların kullanımında belirgin etnik öbekleşmelerin meydana geldiği söylenebilmektedir.

4.3.5. Gelecek Beklentileri

Savaş ve belirsizlikten kaçarak, kendilerini daha güvenli ve huzurlu bir yaşama kavuşturmak umuduyla binlerce kilometrelik yolları aşarak ulaştıkları Paris kenti artık Afganların göç yolculuğunda hedeflenen yer olarak ön plana çıkmaktadır. Afganlar için Paris fiziksel bir sığınak olmanın ötesinde geleceğe dair kurdukları hayallerini gerçeğe dönüştürmek istedikleri bir yer olarak görülmektedir. Bu anlamda, gelen her insanın hareketliliğine dair sebepleri, sosyo-ekonomik koşulları, motivasyonları ve beklentileri kendi anlatılarında farklılık taşımaktadır. Dolayısıyla, kişisel deneyimlerine bağlı olarak geleceğe dair beklentileri de çeşitlenmektedir. Görüşme gerçekleştirilen Afganların ifadelerinden hareket edilirse bunlar birkaç kategoride ele alınabilmektedir.

Gelenlerin en temel beklentisi Paris’te güvenli ve huzurlu bir hayata erişmektir. Ülkelerinde uzun süredir devam eden çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, terör saldırıları ve güvenlik kaygıları, Afganların Paris’te barış içinde istikrarlı bir yaşama olan ihtiyaçlarını ortaya koymaktadır. Günlük hayatlarında hem kendilerini hem de ailelerini tehlikeden uzakta hissetmek ve özgür bir biçimde yaşayabilmek uzun süredir özlemini hissettikleri duygulardır. Güvenlik ve barış içinde bir yaşam beklentisi, Afganların son durakta istediği en önemli husustur. Bu doğrultuda yasal statü ve sığınma hakkı elde etme isteği hayalini kurdukları yaşama erişmek için kritik bir aşama olduğu için Paris’e geldikten kısa süre sonra sığınma talebinde bulunmaktadırlar. Mülteci statüsünü kazanmak ülkede yasal yollarla yaşamak, çalışma başta olmak üzere eğitim, sağlık ve diğer haklara erişmek için ön koşuldur. Bir diğer taraftan kente yeni gelenlerin ihtiyaçları doğrultusunda da beklentileri oluşmaktadır. Değinildiği üzere, Paris’e yeni ulaşan Afganların yüzleştiği en büyük zorluklardan biri barınma ve yaşam koşullarıdır. Güvenli, temiz ve uygun maliyetli bir konutta hayatlarını sürdürmek istemektedirler. Kentteki mevcut konut sıkıntısı, yüksek kira bedelleri ve göçmenleri karşılayan barınma alanlarının yetersizliği gibi durumlar ilk etapta Afganların konut ihtiyacını gidermelerini zorlaştırabilmektedir. Ancak, yasal statülerini elde etmekle beraber birçok Afgan sosyal konut programlarından istifade etme ya da mültecilere yönelik barınma çözümlerinden faydalanma umudu içerisinde.

Yasal statü elde etmek, Afganların düzensiz yolculuğu boyunca mücadele ettiği belirsizlikten kurtulmak ve geleceğe daha net bir şekilde bakabilmek için oldukça kritik bir adım olarak kabul edilmektedir. Afganistan’ın şiddetli yoksulluk ve işsizlikle karşı karşıya kaldığı düşünüldüğünde Paris’e gelen göçmenlerin en genel beklentilerinden biri ekonomik olarak şartlarını düzeltmek ve kendilerine daha iyi bir yaşam standardı sağlamaktır. Paris’te iş bulmanın yalnızca ekonomik bağımsızlığı sağlamakla sınırlı kaldığını düşünmemek gerekmektedir. Afganistan’daki ailelerine, akrabalarına ve arkadaşlarına karşı sosyal statü ve kişisel bir onur kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle, düzensiz yolculukları boyunca karşılaştıkları koşulları aşarak iyi bir iş sahibi olmak ve finansal olarak kendilerini bağımsız hale getirmek geleceğe dair beklentileri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca geride bıraktıkları yakınlarının geçim sorumluluğunu üstlenmenin ve onların Afganistan’daki yaşamlarını daha iyi hale getirebilmenin en uygun yoludur.

Yasal statüsünü elde eden Afganların bazıları özellikle de gençler için eğitim imkânı hayati bir rol oynamaktadır. Kendilerinin Afganistan'ın koşulları sebebiyle eğitimlerine devam edemedikleri ve gerekli fırsatlara erişemedikleri göz önüne alındığında, Paris'te gelecekleri adına daha iyi imkanlar kazanabilmeleri için iyi bir eğitim alma beklentisi içine girmektedirler. Bunun için genç Afganların bir kısmı Fransız eğitim sistemine uyum sağlayarak yeni bir dil öğrenme, birtakım formasyonlar aracılığıyla mesleki becerilerini geliştirme ve uzun vadede hayalini kurdukları kariyer için planlama yapabilme fırsatını aramaktadırlar. Eğitim ile ilgili sahip oldukları beklentilerin onların iş piyasasında rekabet edebilme ve Paris'te kendilerine kalıcı bir şekilde yer bulma şanslarını artıracaklarını ummaktadırlar. Ayrıca, yaşadıkları ülkede başarılı olabilmenin yolunun toplumsal uyum ve dil öğrenmeden geçtiğinin farkına varanlar, Paris'te sosyal uyum sağlama konusunda önemli beklentilere sahiptir. Fransızca'yı iyi düzeyde öğrenmek başta entegrasyon süreci olmak üzere günlük hayatta ihtiyaçları giderme, iş bulma ve sosyal ilişkiler geliştirme konusunda önemli bir temel taşıdır. Zira, dil becerileri sayesinde göçmenler kendilerini daha kolay ifade edebilme yeteneği geliştirmekte ve topluma uyum sağlama süreçlerini hızlandırmaktadır. Fransızcanın bu anlamda sosyal destek ağları oluşturmak, yerel topluluklarla etkileşime girmek ve yaşanılan ülkenin kültürünü öğrenmek açısından katkıları yadsınamazdır. Dolayısıyla dil öğrenme başta olmak üzere çeşitli eğitimler yoluyla Afganların bulundukları topluma kendilerini ait hissetmelerine ve Paris'te hayatlarını kurabilmelerine dair beklentiler oluşmaktadır.

Afganistan'dan başlayan düzensiz yolculuğun tehlikeli yapısı ve ciddi düzeyde ekonomik sermaye gerektirmesi gibi sebeplerden dolayı Afganlar hareketliliklerine tek başına başlamak zorunda kalmaktadır. Paris'e başarıyla ulaşmaları, bir süre sonra yasal statü elde etmeleri ve yaşamlarını yoluna koymalarının ardından geride bıraktıkları aile mensuplarını yanlarına alma beklentisi içine girmektedirler. Aile birleşimi, Afganların psikolojik ve duygusal açıdan kendilerini iyi hissetmelerini sağlayabilmekte, yabancı bir ülkedeki yalnızlık hissiyatını ortadan kaldırabilmekte, geride bırakılan eşlerin, çocukların veya aile üyelerinin güvenliği hususunda endişeleri azaltabilmektedir. Fakat, aile birleşimi süreci bürokratik engeller nedeniyle son derece karmaşık hale gelebilmektedir. Aile birleşimi talebinde bulunan kişinin onları geçindirebileceği düzeyde aylık gelire sahip olma, ailesindeki kişi sayısına göre

değişen koşullarda belirli bir metrekareye sahip barınma imkânı sunma zorunluluğu gibi durumlar Afganları bazen umutsuzluğa itebilmektedir. Koşullara sağlayabilmek için göçmenler beklentilerini ertelemek zorunda kalmaktadır.

Topluluk bağları aracılığıyla sosyal destek görebilmek ve karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilmek için Afganlar göçmen ağlarının kuvvetlendirilmesini beklemektedir. Bunun da Paris'e daha önceden gelen ve yaşamını düzene oturtan Afganlar aracılığıyla yapılmasını istemektedir. Afganistan'da başlayan ve Fransa'da devam eden sosyo-politik fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıklar sebebiyle Afganlar arasında etnik bazlı bir ayrışma söz konusudur. Bu durum da topluluk bağlarının güçlendirilmesini, güçlü bir dayanışma ağının tesis edilmesini engellemektedir. Afganistan'ın içinde bulunduğu koşulların kısa sürede değişmeyeceği dikkate alındığında, Fransa'daki Afgan göçmen sayısının artacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla, eski gelenler ve yeni gelenler arasında dayanışma mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik beklentiler, göçmen ağlarının kapsamlı hale getirilmesi ve Afgan diasporasının güçlenmesi göçmenlerin kendi aralarındaki bütünleşme ve sosyal desteğin sağlanması yolundan geçmektedir.

Son olarak ise, Afgan göçmenlerin bazıları sosyal uyumun karşılıklı olmasını beklemektedir. Fransız toplumunun da kendilerini kabul etmesini ve sosyo-kültürel farklılıklarına saygı gösterilmesini talep etmektedirler. Bu bağlamda, göçmenlerin sosyal kimliklerinin kabul edilmesi ve uyumlarını kolaylaştıracak politikaların belirlenmesi birlikte yaşama kültürünü geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Bütün faktörler ele alındığında Afganların Paris'teki beklentileri geniş bir yelpazede el alınmaktadır. Güvenli ve huzurlu bir yaşam, yasal statüye erişim, ekonomik fırsatlar, eğitim ve sağlık gibi sosyal haklardan faydalanma, aile birleşimi, karşılıklı sosyal uyum Afganların geleceğe dair beklentilerinin merkezinde yer almaktadır.

SONUÇ

İmparatorluklar Mezarlığı olarak bilinen coğrafyanın insanları çatışmalar, iç karışıklıklar, sosyo-ekonomik çalkantılar ve kültürel anlaşmazlıklar nedeniyle uzun yıllardır sınır aşan hareketliliklere maruz kalmaktadır. Pakistan ve İran gibi komşu ülkeler ile başlayan bu ulus-ötesi göçler günümüzde kıta değiştirerek çok daha yoğun bir şekilde Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'ya kadar uzanabilmektedir. Bir tarafta küreselleşmenin bazı ülke vatandaşları için getirdiği özgür dolaşım hakkı sebebiyle sınırların şeffaflaştığı ve yerkürenin farklı coğrafyalarının kısa mesafeler içerisinde birbirine bağlandığı ifade edilirken; madalyonun öteki yüzünde ise çeşitli nedenlerle birçok ülke vatandaşı için ulus-devlet sınırlarının son derece katı bir şekilde uygulandığı, hareketlilik imkanlarının kısıtlandığı ve düzenli göç seçeneklerinin neredeyse olmadığı bir küresel dünya vardır. Yer kürenin farklı kıtalarında ve ülkelerinde çok sayıda örnekle desteklenebilecek bu ifadenin içerisinde akla ilk gelenler arasında kuşkusuz Afganlar vardır. Resmi yollarla yer değiştirme hakları son derece sınırlandırıldığı için menşei ülkelerinden başlayarak çok sayıda ulus-devlet sınırını düzensiz yollarla geçmeye çalışan bu insanların yolculuğu çağımızın içinde bulunduğu krizleri ve sorunları çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Afganistan'ın tarihsel süreçte karşılaştığı durumlara odaklandığımızda, ülkenin yaşadığı işgal ve yıkımlar bölge halkının ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını alt üst etmiş, geleceklerini doğup büyüdüğü toprakların dışında binlerce kilometrelik uzaklıktaki yerlerde kurma arayışına itmiştir. Yoksulluk, çatışma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, kültürel ve siyasi anlaşmazlıklar, yönetim krizleri, ailevi sorunlar gibi farklı parametrelerin devreye girdiği Afgan göçünün tek bir sebeple açıklanamayacağı, faktörlerin hem iç içe geçtiği hem de karmaşıklaştığı bir yapıya büründüğü anlaşılmaktadır. Her ne sebeple ülkelerinden ayrılmak zorunda kalsalar da Afganistan'dan başlayan ve ülke sınırlarının dışına çıkan yolculuğun en belirgin yapısı düzensiz bir karaktere sahip olmasıdır. Bu noktada, yasal yollarla seyahat etme hakkına erişimlerinin neredeyse hiç olmadığı koşullarda, Afganlar hedefledikleri noktaya yönelik yolculuklarını farklı stratejiler izleyerek ve çeşitli aktörlerden istifade ederek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak, bu hareketlilik içerisinde birçok dinamiği de barındırmaktadır. Göçün bir eylem olmaktan ziyade süreç olduğu

yönünün daha ağır bastığı bu çalışmada, Afganların göç yolculuklarının belirsizlik, öngörülemezlik, gönülsüz hareketsizlik, süreklilik, çok aktörlülük etrafında düşünülmesinin gerekliliği görülmüştür. Bu doğrultuda Afganistan'dan düzensiz yollarla hareket eden göçmenlerin ulaştıkları ülkelere kadar hareketlilikleri doğrusal ve kesintisiz bir nitelik taşımamaktadır. Ulus-devlet sınırlarını aşarken karşılaştıkları fiziksel şiddet ve suistimaller, transit güzergahlar üzerinde ilerlemeye çalışırken kamplar ve gözaltı merkezlerinde belirsiz süreli bekleyişler, uygulanan göç ve sınır güvenlik politikaları sebebiyle yaşanan geri itmeler ve sınır dışı işlemleri gibi durumlar yolculuğun doğasının parçalı, aşamalı ve bilinmez yönünü yansıtmaktadır.

İçinde bulundukları koşulları hedefledikleri ülkelere ulaşarak değiştirebileceklerine dair motivasyonları yolculuğun zorluklarıyla başa çıkmalarını güçlendirmektedir. Zira, Afganlar için hareketlilik yalnızca karmaşık tetikleyicilerin ortaya koyduğu bir fenomen değil, aynı zamanda geçim kaynaklarını çeşitlendirmek ve riskleri yaymak için strateji olarak kabul edilmektedir. Ülkenin hem ekonomik hem de sosyal döngüsünün ayrılmaz bir parçası haline gelen bu göçler aracılığıyla birçok genç erkek kendi bağımsızlıklarını elde etmekte ve yetişkinliğe geçişlerini sağlamaktadır. Hane halkının geçim sorumluluğunu üstlenme ve uzun süren düzensiz yolculuğa katlanma kapasitesine sahip oldukları düşünüldüğü için genellikle evin genç erkeği tercih edilmektedir. Bu seçimler sebebiyle bekar ve genç erkeklerin ağırlıkta olduğu göç yolculuğuna yönelik hazırlıkların menşei ülkede başladığı, uzun süren hareketlilik için gerekli finansmanın büyük ölçüde borçlanarak yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Afganistan'daki aile üyelerinden ya da daha önce Avrupa'ya ulaşan akraba veya arkadaşlardan borç edinilen paralar hem omuzlarında ciddi bir yük hem de hedefe varmalarını güçlendiren önemli bir motivasyon olmaktadır. Hareketliliklerini başarıyla tamamlayamayanlar ve başarısızlık damgasıyla menşei ülkesindeki yakınları tarafından yaftalananlar, borçlandıkları miktarları ödeyebilmek için sınırları defalarca kez aşmaya çalışmakta, çok daha riskli güzergahları tercih etmektedirler. Araştırma kapsamında, göç rotaları boyunca Afganlar yolculuklarının öznesi olarak kabul edilse de göçmen kaçakçıları ile devletlerin sınır ve göç politikaları yolculuğu etkileyen çok boyutlu aktörler olarak belirmektedir.

Yasal sığınma sisteminin yokluğunda Afganlar hedefledikleri noktalara erişebilmek için aracılar olarak adlandırılan göçmen kaçakçılarına başvurmak zorunda

kalmaktadır. Ulus-ötesi bir ağ sistemine sahip olan göçmen kaçakçıları, özellikle göçmenlerin sınır geçişleri için gerekli olan güzergahı çok iyi bildikleri için yerelde yaşayan insanları çalıştırmaktadır. Sınır güvenlik önlemlerinin çeşitli teknolojiler, duvar, hendek ve tel örgü gibi engellerle artırıldığı dönemde kullanılan yerel insanlar güvenlik kontrolünün barındırdığı açıkları, başkaları tarafından bilinmeyen yollara olan hakimiyeti sebebiyle tercih edilmektedir. Ancak, yerel insanların sınır geçişleri için göçmenleri yönlendirdikleri alanların topografik yapısı son derece riskli olabilmektedir. Bu durum göçmenlerin sınır geçişleri esnasında ağır düzeyde yaralanmalarına veya ölümlerine yol açabilmektedir. Afganların yolculuğa dair anlatılarından fark edildiği üzere göçmen kaçakçıları birçok mağduriyet, suistimal, alıkonulma ve şiddet içeren koşulları beraberinde getirmektedir. Göçmenleri meta olarak gören ve faaliyetlerini gerçekleştirirken onları kullanarak kârlarını maksimize etmeye çalışan göçmen kaçakçıları bu nedenle sadece araçlar ya da düzensiz yolculuğu kolaylaştırıcılar olarak ele almak doğru bir yaklaşım değildir. Hareketlilik esnasında Afganları gerek taşıdıkları araçlarda gerekse de konaklama için ayarladıkları mekânlarda maruz bıraktıkları şartlar, daha fazla para kazanma hırsıyla uyguladıkları şiddet ve silahlı çeteler ile yapılan anlaşmalar neticesinde alıkoyma gibi tutumlar göçmen kaçakçılarının düzensiz yolculuğun koşullarını daha da ağırlaştıran suç şebekesi olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, düzensiz yolculuğun koşullarını belirleyen aktörler arasında ulus-devletlerin tutumu göze çarpmaktadır. Ülkeler tarafından yürütülen korku politikaları, istilacılar, akıncılar gibi pejoratif bir anlam yüklenen düzensiz göçmenlerin düşmanlıkla ele alınmasına ve evrensel sığınma hakkının zayıflamasına yol açmaktadır. Devletlerin sınırlarında uyguladığı sert tedbirler, göçmenleri suçlu ya da düşman olarak algılayarak dışarıda tutma amacını taşımaktadır. Egemenliklerini göstermek isteyen devletlerin bu çabası, sınır şiddetini ortaya çıkarmaktadır. Gözetim, alıkoyma ve göçmenlerin yasal ve ekonomik güvencelerden yoksun bırakılması gibi yöntemlerle hareketliliği kontrol altına alma girişimleri, ülkelerin göç jeopolitiğinin yansımaları olarak görülmektedir. Bu anlamda, Afganların düzensiz hareketliliği bağlamında, özellikle Türkiye-İran sınırı, Balkan rotası (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan) ve deniz rotası (Yunanistan, İtalya) boyunca şiddetin yoğunlaştığı fark edilmektedir.

Afganlar rota boyunca hem dışlanma hem de sığınma biçimlerini Balkanlar başta olmak üzere Avrupa ülkelerindeki gayr-ı resmi kamplardaki alanlarda yaşamaktadır. Ne kadar süre kalacaklarını öngöremeyen ve belirsizlik içinde rotalarını planlamaya çalışan göçmenler bu mekânlarda yaşamlarını organize etmekte ve mekânları direnç veya direniş alanları olarak görmektedir. Böylece düzensiz Afganların kullandıkları gayr-ı resmi kamplar hayatta kalma yerleri, saklanma alanları, sığınma mekânları olarak kendi habitatlarının bir parçası haline gelmektedir.

Afganların bazıları düzensiz yolculuklarını olabildiğince kısa sürede tamamlamaya gayret ederken, bazıları transit geçişler esnasında daha uzun süre gönülsüz bekleyişlere maruz kalabilmektedir. Yolculuğun süresi bireysel imkanlar ile devletlerin uyguladığı politikaların iç içe geçtiği koşullarda şekillenmektedir. Düzensiz göçmenlerin bu anlamda transit ülkelerde bekledikleri mekânlar aslında sosyal ilişkilerini inşa ettikleri ya da genişlettikleri alanlara dönüşebilmektedir. Dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma duygusu etrafında yolculuğa dair tecrübelerin aktarıldığı, AB ülkeleri başta olmak üzere diğer devletlerin uyguladığı sığınma politikaları konusunda bilgi alabildikleri alanlar olarak işlev görmektedir. Afganların yolculuk boyunca karşılaştığı bu tarz mekânlar, göç rotaları için fayda sağlayacak bağlantıların kurulduğu ve genişletildiği çok boyutlu bir matris şeklindedir. Aynı zamanda buralarda, devletler egemenliklerini göstermekte, sınır kontrolündeki güç asimetrilerini yansıtmakta ve ilişkilerin eşitsiz düzeyini ortaya koymaktadır. Küresel Kuzey ile Güney ülkelerinde zengin ve yoksul insanlar arasındaki eşitsizliklerin keskin bir biçimde arttığı göz önüne alındığında, insanca bir yaşam arayışı içerisinde çeşitli coğrafyalardaki imkanları değerlendirmeye çalışan göçmenler bir başka ifadeyle yersiz yurtsuzlar için rota üzerindeki bu kamp alanları bir cezalandırma ve sürgün mekânlarıdır. Öte yandan gerek transit gerekse de hedeflenen ülkelerdeki gayr-ı resmi kamplar ya da sığınma alanları karşılama, küresel dünyaya açılan kapı görevi üstlenmekle birlikte “istenmeyen kişilerin”, “istilacıların”, “yasa dışı insanların” dışlanma yeridir. Mülteci ve yerinden edilmiş insanların bulunduğu alanlar istenmeyen yabancıların ve misafirperverliğin coğrafyası olarak iki zıt kesişme mekânlarıdır. Sığınma alanlarında yer alan insani yardım kuruluşları ve göçmen dayanışma örgütleri düzensiz göçmenleri destekleyerek misafirperver bir tutum sergilerken, bir başka yönden ülke erişimlerini durdurmaya çalışan, erişenleri ise uygun olmayan ortamlarda

tutma stratejisi izleyen devletlerin izlediği politikalar karşı karşıya gelmektedir. Bütün bu çağdaş sürgün mekânları aslında Afganların belirsizlik ve güvencesizlik hallerine dair düzensiz yolculuğa dair arşivlerini barındırmaktadır.

Göç rotalarının ülkelerin uyguladığı göç ve sınır politikaları neticesinde oldukça dinamik ve hızlı bir biçimde değiştiği, düzensiz göçmenlerin de bu duruma karşı strateji geliştirdiği açığa çıkmaktadır. Alınan önlemler rotaları daha riskli ve tehlikeli güzergahlara doğru kaydırmaktadır. Türkiye üzerinden Yunanistan'a ve ardından İtalya'ya deniz rotasını kullanarak erişmeye çalışan göçmenler, bu güzergahta güvenlik önlemlerinin artırılması sebebiyle 2015 yılında yaşanan mülteci krizi sonucunda alternatif olarak açılan Balkan koridorunu tercih etmeye başlamıştır.

Afganların göç rotaları bir süreç olarak ele alındığında, çalışma boyunca menşei ülkelerinden Avrupa'ya kadar uzanan hareketliliklerinin çalkantılı yönleri aktarılmıştır. Döngüsellik, geçicilik, belirsiz süre bekleyiş ve ileri yönelik hareketlilik ile nitelendirilen yolculukları içinde bulunduğumuz çağdaki göçlerin karma ve kompleks karakterini yansıtmaktadır. Göçmenlerin yolculuklarının nadiren doğrusal, kesintisiz ve hızlı şekilde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Afganlar, yeni engeller, tehlikeler veya fırsatlar ortaya çıktıkça rotalarını ve varış noktalarını yeniden düşünmeye başlamaktadır. Planlanmamış hareketsizlik ve farklı yerlere ulaşmayı sağlayan motivasyonları, yeniden hayal kurma dönemleri belki de yolculuğun tek öngörülebilir yönleridir. Buradan hareketle, ülkelerinden ayrılarak başka coğrafyalarda daha iyi bir yaşam arayışına giren gezginleri sadece iş arayan göçmenler ya da korunmaya muhtaç mülteciler olarak etiketlemek yerine, içinde yaşadığımız, giderek artan eşitsizliklerin ve görmezden gelinen bir dışlanma manzarasının damgasını vurduğu bir dünyanın tanıkları olarak görmek gerekmektedir.

Rotalar üzerinde Afganların bekledikleri ve hedefledikleri kentler bulunmaktadır. Bekledikleri kentler genellikle yolculuğun bir sonraki aşaması için hazırlık yapılan, aslında gönülsüz hareketsizlik yaşadıkları yerlerdir. Bu doğrultuda İstanbul'a ve daha da ötesinde diğer Avrupa kentlerine ulaşmayı hedefleyen düzensiz göçmenler için Van'da yürütülen saha araştırması neticesinde kentin gönülsüz varış yeri yönü daha ağır basmıştır. Kentin Türkiye-İran sınırında bulunması düzensiz göçlerin önemli bir kısmından etkilenmesiyle sonuçlanmakta, transit göçmenlere

belirsiz sürelerle ev sahipliği yapma özelliğini ortaya koymaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Türkiye’de göçmenler tarafından hedeflenen büyükşehirlere uzak bir noktada oluşu, iş imkanlarının kısıtlı olması, göçmen ağlarının sınırlı düzeyde kalması, sınır kenti olması sebebiyle düzensiz göçü teşvik etmemek amacıyla gelen göçmenlere hukuki statünün kolay kolay tanınmaması gibi faktörler kentin aşılması gereken bir yer olma özelliğini güçlendirmektedir. Bu nedenle, Afganlar Van’da uzun süre yaşamak yerine kenti transit bir güzergâh ve bekleme odası olarak görmektedir. Ancak, buradan geçişler her zaman istenildiği kadar kısa sürmemektedir. Gerek Türkiye’nin uyguladığı göç politikaları sebebiyle sadece kayıtlı olunan kentte yaşama kuralı gerek Afganların bireysel şartları sebebiyle ileriye yönelik hareketliliklerini gerçekleştirmede karşılaştıkları engeller kentte Afganların varlığını ortaya koymaktadır. Kalmak, beklemek ve gitmek arasında kurulan hayatlar ele alındığında, hukuki statü sahibi olmak Van’daki yaşamlarını şekillendiren en önemli hususlar arasındadır. Statüden yoksun olanlar sınır dışı edilme kaygısıyla görünürlüklerini gizleyerek kente uyum sağlamaya çalışırken, statüleri bulunanlar ise görünürlükleri konusunda endişe yaşamazlar da gündelik yaşamlarında göçmen olmanın getirdiği zorluklarla karşılaşabilmektedir. Her iki kesim de çalışma hayatlarında yoğun bir emek sömürüsü ve güvencesizlikle yüzleşmekte, ekonomik imkanlarının düşüklüğü sebebiyle kötü koşullarda barınmaktadır. Bununla birlikte, kalıcı olarak yaşanılan bir yer olmanın ötesinde bekleme odası olarak değerlendirilen Van kenti sadece “*geçip gidilen bir yer*” olarak Afganların anlatılarında Avrupa’ya ya da bir başka yere gitme fırsatını bekleyerek sadece zaman geçirilen bir kent olarak durmamaktadır. Kentsel mekânlara ve onlarla ilişkili sosyo-ekonomik ve politik süreçlere katkıda bulunmakta, hatta bazı durumlarda onları dönüştürebilmektedir. Bu doğrultuda, kentte dayanışma etrafında kurulan göçmen ağları aracılığıyla çeşitli düğün, mevlit gibi çeşitli faaliyetler düzenlenebilmekte ve bunlar aracılığıyla kentte karşılaştıkları sorunlar çözülmeye çalışılmakta, bekleme odasındaki yaşama yönelik stratejiler paylaşılmaktadır. Ayrıca, az da olsa etnik işletmeler aracılığıyla göçmen ağlarının güçlendirilmesi ve genişletilmesi sağlanmaktadır. Geliştirmeye çalıştıkları ağlar sayesinde ileriye yönelik hareketliliğin planlanması yapılmakta, Van’ı tecrübe ederek bir başka kente ya da ülkeye gidenlerden elde edilen bilgiler kentteki göçmenlere aktarılmaktadır.

Yolculuğun bir başka aşaması olarak öne çıkan İstanbul ise Afganlar açısından hem hedeflenen hem de transit olarak kabul edilen bir kenttir. Kentin sahip olduğu iş sektörünün çeşitliliği hedeflenen bir yer olma özelliğini güçlendirirken, yasal statüye erişimin sınırlılığı ve uygulanan göç politikalarının kısıtlandırıcı yönü kentin geçiş güzergahı olarak görülmesini de beraberinde getirebilmektedir. Bu anlamda İstanbul'da yaşayan Afganlar ele alındığında, kalanlar ve gidenlerin aslında farklılaşan statüler etrafında değiştiği ortaya çıkmaktadır. Hukuki bir statüye sahip olanlar büyük ölçüde kentte kalma eğilimi gösterirken, herhangi bir statü sahibi olmayanlar ileriye yönelik hareketliliklerini planlamakta ve onun için hazırlık yapmaktadır. İkinci kategoriye dahil olan Afganlar bir yönüyle güvencesizliğin gölgesinde kente uyum göstermeye çabalamakta ve her an sınır dışı edilme korkusuyla yaşamaktadır. Statüden yoksun olma hali konut deneyimlerini, iş hayatlarını, gündelik yaşamlarını ve insanlarla kurdukları ilişkileri önemli düzeyde etkilemektedir. Öte yandan, etnik ayrışmalar Afganların İstanbul'daki yaşamlarını da belirleyebilmektedir. Özbek ve Türkmen gibi Türk soylu olanların Türkiye'ye yönelik göçleri 40 yılı aşkın bir süreyi takip ettiği için göçmen ağları çok daha geniş bir yapı elde etmiştir. Kente varışları yeni olmadığı için bazılarının vatandaşlığa erişimleri, bazılarının işletme sahibi olmaları, Türkçeyi iyi düzeyde konuşmaları gibi faktörler kendilerini güçlendiren imkanlar sunmaktadır. Ancak, henüz yeni gelen ve Türk soylu olmayan Afganlar için durum bu şekilde değildir. Ortaya çıkan farklılık göçmen ağları arasında dayanışmanın büyük ölçüde ortak etnik köken etrafında gerçekleştiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, Türk soylu Özbek ve Türkmenler kendi dayanışma ağlarını tesis etmekte; Peştun, Tacik ve Hazara gibi farklı etnik kökenden kişilerin göçmen ağlarının sunduğu dayanışma imkanlarından yeteri kadar faydalanamadığı anlaşılmaktadır. Kimi zaman bahsedilen farklılıklar dayanışmanın rekabete dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır. Türk soylu olmayan Afganlar gerek dil farklılığı gerekse de Türkiye'ye yönelik göç tecrübelerinin o kadar da eskiye dayanmaması sebebiyle rekabet yarışında geri planda kalmaktadır. Uzun yıllardır İstanbul'da yer alan Afgan göçmenlerin sahip olduğu çeşitli etnik işletmeler ve dernekler hem ulus-ötesi mekânlar yaratmakta hem de ulus-ötesi ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktadır. Bunlar aracılığıyla Afgan kültürü korunmaya çalışılmakta, aynı zamanda kentte hukuki statü, ekonomi ve barınma gibi alanlarda sorunlarla yüzleşenlere çözüm üretilmektedir. Kentte varlık gösteren

Afganların yasal statü, etnik köken, sosyo-ekonomik koşullar ve demografik göstergeler bakımından oldukça heterojen görünüm sergilediği dikkate alındığında geleceğe yönelik beklentileri de içinde bulundukları şartlara göre değişmektedir. Bir kısmı hayatlarını İstanbul'da sürdürmeye karar vermişken, bir kısmı da geleceklerini Avrupa kentlerinde görmektedir. Dolayısıyla, İstanbul Afganların bir kısmı için hedef kent olurken; bir kısmı için belirsiz süre kalıp statü alabilecekleri, bir başka Avrupa kentine sığınmak için sosyal ve ekonomik sermaye edinmeye çalıştıkları bir yerdir.

Afganlar tarafından hedeflenen kentlerden biri olarak kabul edilen Paris'te karşılaşılan koşullar Van ve İstanbul'dan çok daha farklıdır. Öncelikle, göçmen ağlarının daha zayıf olduğu dikkate alındığında, kente yeni gelenler ve eski gelenler arasında belirgin farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Yeni gelenler Fransa'nın karşılama kapasitesi ve uyguladığı sığınma rejimi sebebiyle belirsiz süreyle hayatlarını kamusal alanlarda kurdukları gayr-ı resmi kamplarda geçirmek zorunda kalmaktadır. Bu durum kentin çeşitli yerlerinde güvencesiz koşullarda yasal statü arayışındaki göçmenlerin varlığını yansıtmaktadır. Kente yeni gelenler yasal statüye erişim sağlayıncaya kadar zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Bu süre bazıları için birkaç hafta sürerken bazıları için 1 yılı aşabilmektedir. Yasal statü alıncaya dek barınabilecekleri bir alan olmadığı için cadde, park, köprü altı gibi mekânlarda çadırların içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Gündelik yaşamlarında ise ücretsiz yemek sunan STK'lardan ve restoranlardan faydalanmakta, çeşitli kuruluşların sunduğu ücretsiz duş alabilecekleri alanları kullanmaktadırlar. Yasal statü alıncaya dek güvencesizliğin ve belirsizliğin etrafında dönen hayatlar mülteci statüsünü aldıktan sonra büyük ölçüde değişmektedir. Ülkenin sunduğu dil eğitimi, konaklama imkânı, her ay belirli bir miktar verilen sosyal yardım, ulaşım başta olmak üzere çeşitli alanlarda indirimli bir şekilde verilen hizmetler ve çalışma izni Afganların kente uyum sağlamalarında kolaylaştırıcı faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle çalışma iznine erişim sağladıktan sonra Afganlar yaşamlarını daha etkili ve belirgin bir şekilde düzene sokmaya çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışma durumunun Türkiye kadar yaygın olmadığı düşünüldüğünde, çalışma iznine sahip olmak Fransa'da son derece önemli bir noktada durmaktadır. Öte yandan, Fransa'ya ulaşıncaya dek harcanan büyük meblağlar ve borçlar çalışma hayatına başlamayla birlikte telafi edilmekte, geride bıraktıkları ailelerine para transferleri aracılığıyla

destek sunulmaktadır. Afganların göç yolculuklarına dair yaşadıkları zorlu koşulların yanında uzun süre boyunca kaldıkları ülkede edindikleri kazanımlar Paris'te avantaj sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de kalan ve Türkçeyi iyi düzeyde öğrenen Afganlar Paris'te Türkofon ağırları aracılığıyla kendilerine iş bulabilmektedir. Ortak dili paylaşımları sebebiyle İranlılar tarafından da istihdam edilebilmektedir. İstanbul'da olduğu gibi Paris'te de belirli mekânlarda Afgan işletmelerinin yoğunluk gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu mekânlar ulus-ötesi ilişkileri yansıtmakla birlikte kentte yaşayan Afganların birlikte vakit geçirmelerini sağlayan, ihtiyaç halinde dayanışma sergiledikleri bir buluşma noktası işlevi görmektedir. Son olarak ise, Afganistan'da politik ve mezhepsel farklılık nedeniyle etnik köken bazında yaşanan ayrışmalar etkisini Paris'te de gösterebilmektedir. Özellikle Hazara ve Peştunlar arasındaki gerilimli ilişki ağırlıkla Hazaralardan oluşan Taliban karşıtı eylemler esnasında kamusal alanda vücut bulabilmektedir.

Afganistan'dan başlayan ve Paris'e kadar uzanan yolculuklarını ele alan bu çalışma, Afganların göç rotalarına kapsamlı bir şekilde odaklanmayı hedeflemiştir. Yolculuğun çok boyutlu yönü Afganlar başta olmak üzere çeşitli aktörler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede, menşei ülkeden itibaren başlayan hareketlilik içinde çok sayıda zorluğu, belirsizliği ve güvencesizliği barındırmaktadır. Afganlar özelinde çağımızın önemli konularından biri olan düzensiz göçün karmaşık ve bir o kadar da çözülmesi zor yanı ortaya çıkmaktadır. Yer kürenin farklı bölgelerinde eşitsizlikler yüzünden bambaşka yaşama sahip olan ve daha iyi bir hayata ulaşma hayalleriyle harekete geçen bütün göçmenlerin insan olduğunun unutulduğu bu çağda, politika yapıcılarının, uluslararası kuruluşların ve devletlerin bu gerçeği fark ederek çözüm üretmelerinin gerekliliği kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, K. & Monsutti, A. (2023). From Muhājir to Āwāra: Figures of Migration and Exile Among Afghans. In: Rajan, S. I. (Eds.) **Migration in South Asia** (pp. 187-200) Cham: Springer.
- Abbasi-Shavazi, M. J., Glazebrook, D., Jamshidiha, G., Mahmoudian, H., & Sadeghi, R. (2008). **Second-generation Afghans in Iran: Integration, Identity and Return**. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU). Erişim Adresi: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/areu/2008/en/58734> (Erişim Tarihi:18.12.2023)
- Abbasi-Shavazi, M. J., Sadeghi, R., Mahmoudian, H., & Jamshidiha, G. (2012). Marriage and Family Formation of the Second-Generation Afghans in Iran: Insights from a Qualitative Study. **International Migration Review**, 46 (4), 828-860. doi:10.1111/imre.12002
- ACAPS. (2021). Scenarios: Displacement and access in Afghanistan. Erişim Adresi: https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20211001_acaps_scenarios_displacement_and_access_in_afghanistan_0.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2023).
- Adelkah, F. & Olszewska, Z. (2007). The Iranian Afghans. **Iranian Studies**, 40, 137–65.
- Adeyanju, C. T. & Oriola, T. B. (2011). Colonialism and Contemporary African Migration: A Phenomenological Approach. **Journal of Black Studies**, 42 (6), 943-967. doi:10.1177/0021934710396876
- Afghanistan Central Statistics Organization. (2018). **Afghanistan Living Conditions Survey 2016-2017**. Kabul: CSO.
- Agier, M. & Prestianni, S. (2011). **“Je Me Suis Réfugié Là!” Bords de Routes en Exil**. Paris: Editions Donner Lieu.
- Agier, M. (2014). Parcours dans un Paysage Flottant de Frontières. **Revue européenne des migrations internationales**, 30, 13-23. doi: 10.4000/remi.6845.
- Ahmad, A. N. (2008). Dead Men Working: Time and Space in London’s (‘illegal’) Migrant Economy. **Work, Employment and Society**, 22 (2), 301-318. doi:10.1177/0950017008089106
- Akdeniz, E. (2021). **Göçmen Emeginin Küresel Devinimi Sekizinci Kıt**. İstanbul: Kor Kitap.
- Al Jazeera. (2021). Western Union to Resume Money-Transfer Services to Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/economy/2021/9/2/western-union-to-resume-money-transfer-services-to-afghanistan> (Erişim Tarihi:12.05.2024)
- Al Jazeera. (2022). Female Students Turned away from Afghan Universities. Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/gallery/2022/12/21/photos-female-students-turned-away-from-afghan-universities> (Erişim Tarihi:12.05.2024)

- Aldrich, H. & Waldinger, R. (1990). Ethnicity and Entrepreneurship. *Annual Review of Sociology*, 16, 111-135. doi: 10.1146/annurev.so.16.080190.000551
- Ali, M., Shahzad, A. & Shahid, A. (2023). Pakistan Starts Rounding up Undocumented Foreigners, mostly Afghans, ahead of Deadline. *Reuters*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pakistan-official-104000-undocumented-afghans-returned-afghanistan-through-2023-11-01/#:~:text=We%20do%20not%20have%20a,estimates%201.7%20million%20are%20undocumented.> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).
- Amiry, S. (2018). Nimroz Identified As Key Human Trafficking Route. *TOLO News*. Erişim Adresi: <https://tolonews.com/afghanistan/nimroz-identified-key-human-trafficking-route> (Erişim Tarihi: 27.11.2023).
- Amnesty International. (2021). Afghanistan: No escape: War crimes and civilian harm during the fall of Afghanistan to the Taliban. Erişim Adresi: <https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/5025/2021/en/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Anadolu Ajansı. (2023). Van-İran Sınırına Örülen Güvenlik Duvarının 170 Kilometresi Tamamlandı. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/van-iran-sinirina-orulen-guvenlik-duvarinin-170-kilometresi-tamamlandi/3083173> (Erişim Tarihi: 30.11.2024)
- Andersson, R. (2014). *Illegality, Inc.* California: University of California Press.
- Andrews, P. A. (1992). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Ant Yayınları.
- Anees, M. S. (2024). Balochistan as a Major Departure Point for Human Smuggling. *The Diplomat*. Erişim Adresi: <https://thediplomat.com/2024/04/balochistan-as-a-major-departure-point-for-human-smuggling/> (Erişim Tarihi: 17.11.2024)
- Angeli, D., Dimitriadi, A. & Triandafyllidou, A. (2014). Assessing the Cost-effectiveness of Irregular Migration Control Policies in Greece. *MIDAS Policy Paper: Hellenic Foundation For European and Foreign Policy*. Erişim Adresi: <https://policycommons.net/artifacts/1989434/midas-policy-paper/2741199/> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- ANSA. (2023). Migrants on Turkey-Italy Route Doubled in 2022. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/47176/migrants-on-turkeyitaly-route-doubled-in-2022> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- Anthias, F. (2007). Ethnic Ties: Social Capital and the Question of Mobilisability. *The Sociological Review*, 55 (4), 788-805. doi:10.1111/j.1467-954X.2007.00752.x
- Appadurai, A. (1995). The production of locality. In R. Fradon (Ed.), *Managing the Diversity of Knowledge*. (pp. 208-228). New York: Routledge.
- Archer, D., & Dodman, D. (2017). The Urbanisation of Humanitarian Crises. *Environment and Urbanization*, 29 (2), 339-348. doi:10.1177/0956247817722731
- Asderaki, F., & Markozani, E. (2021). The Securitization of Migration and the 2015 Refugee Crisis: From Words to Actions. In A. Tziampiris, F. Asderaki (Eds.),

- The New Eastern Mediterranean Transformed* (pp-179-198). Cham: Springer.
- Askerov, A.M., Ghazi, N., & Currle, A. (2018). Stuck Between War and Europe: Syrian Refugees in Turkey. *Global Journal of Peace Research and Praxis*, 2 (1), 1-21. Erişim Adresi: <https://libjournal.uncg.edu/prp/article/download/1663/1190> (Erişim Tarihi: 21.03.2024).
- Aslan, M., & Pérouse, J. F. (2003). Istanbul: Le Comptoir, le Hub, le Sas et l'Impasse. *Revue européenne des migrations internationales*, 19 (3), 173-204. doi:10.4000/remi.2683
- Asylum Information Database. (2023a). Bulgaria Country Report. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/bulgaria/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023b). Serbia Country Report. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/serbia/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023c). Italy Country Report. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/italy/> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023d). France Country Report. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/france/statistics/> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023e). Hungary Country Report. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/hungary/> (Erişim Tarihi: 27.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023f). Access to the Territory and Push Backs: Hungary. Erişim Adresi: https://asylumineurope.org/reports/country/hungary/asylum-procedure/access-procedure-and-registration/access-territory-and-push-backs/#_ftn15 (Erişim Tarihi: 29.01.2024).
- Asylum Information Database. (2023g). Overview of the Main Changes Since the Previous Report Update: Austria. Erişim Adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/austria/overview-main-changes-previous-report-update/> (Erişim Tarihi: 30.01.2024).
- Ateş, B. (2023). *A Critical Inquiry into Migration Through Bodies: Van as a Superdiverse City*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University, Ankara.
- Audebert, C. (2006). *L'Insertion Socio-Spatiale des Haïtiens à Miami*. Paris: L'Harmattan.
- Avrupa Parlamentosu. (2016). The Western Balkans Frontline of the migrant crisis. Erişim Adresi: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

- Babbie, E. (2007). Paradigms, theory and social research. In E. Babbie (Ed.), *The Practice of Social Research* (pp. 30–59). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Baird, T. (2016). *Human Smuggling in the Eastern Mediterranean*. London: Routledge.
- Balcilar, M., & Nugent, J. B. (2019). The migration of fear: An analysis of migration choices of Syrian refugees. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 73, 95-110. doi:10.1016/j.qref.2018.09.007.
- Ballif, F., & Rosière, S. (2009). Le Défi des « Teichopolitiques ». Analyser la Fermeture Contemporaine des Territoires. *L'Espace géographique*, 38 (3), 193-206. doi:10.3917/eg.383.0193.
- Balta, E., Elçi, E. & Sert, D. Ş. (2022). Göçmen Karşıtı Tutumların Siyasi Parti Temsili: Türkiye Örneği. *Heinrich Böll Stiftung & Özyeğin University*. Erişim Adresi: <https://tr.boell.org/tr/2023/03/28/gocmen-karsiti-tutumlarin-siyasi-parti-temsili-turkiye-ornegi> Erişim Tarihi: 12.02.2024).
- Bamat, J. (2015). Migrants Describe Police Brutality in French City of Calais. *France 24*. Erişim Adresi: <https://www.france24.com/en/20150120-calais-france-migrants-denounce-police-brutality-hrw> (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- Barr, H. (2021). No stability and peace without protecting women and girls. *Human Rights Watch*. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2021/10/12/no-stability-and-peace-without-protecting-women-and-girls> (Erişim Tarihi: 06.11.2023).
- Basch, L., Schiller, N. G., Blanc, C. Z. (1993). *Nations Unbound Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. New York: Routledge.
- Bathaïe, A. (2009). La Grèce, une Etape Cruciale dans le Parcours Migratoire des Afghans Depuis la Frontière Iranienne jusqu'en Europe. *Revue géographique des pays méditerranéens/Journal of Mediterranean geography*, 113, 71-77. doi:10.4000/mediterranee.3835
- Bathaïe, A. (2011). Les Relations Familiales à Distance. Ethnographies des Migrations Afghanes. *Autrepart*, 57-58 (1), 59-75. doi:10.3917/autr.057.0059
- Bathaïe, A. (2013). Istanbul-Athènes. Les pratiques circulatoires des Afghans à la frontière européenne. *Hommes et Migrations*, 1304, 27-33. doi:10.4000/hommesmigrations.2632
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Bazurli, R., & Kaufmann, D. (2022). Insurgent Asylum Policies in European Cities: A Multi-Level Governance Perspective. *Urban Affairs Review*, 59 (4), 1129-1159. doi:10.1177/10780874221091594
- BBC. (2021a). Greece Finishes Fence at Turkey Border Amid Warnings of Afghan Migrant Surge. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58289893> (Erişim Tarihi: 25.12.2023).

- BBC. (2021b). Taliban'dan Kaçan Afgan Sığınmacılar Nereye Gidecek? Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58298969> (Erişim Tarihi: 05.05.2024)
- Beaulieu-Garnier, E. (2010). *Etrangers derrière les Barreaux. La Prison dans le Dispositif de Mise à l'Ecart des Etrangers Indésirables en France*. (Yüksek Lisans Tezi). Paris: EHESS.
- BenEzer, G. & Zetter, R. (2015). Searching for Directions: Conceptual and Methodological Challenges in Researching Refugee Journeys. *Journal of Refugee Studies*, 28 (3), 297–318. doi:10.1093/jrs/feu022
- Berthomière, W. (2012). *Enquête de Signes. Migrations, Places et Continuité(s) Habilitation à Diriger des Recherches*. Poitiers: Université de Poitiers.
- Bez nec, B., & Kurnik, A. (2020). Old Routes, New Perspectives. *Movements*, 5 (1), 33–54. Erişim Adresi: <https://movements-journal.org/issues/08.balkanroute/02.beznec,kurnik--old-routes-new-perspectives.html> (Erişim Tarihi: 06.05.2024).
- BIRN. (2023). Hungary Intelligence Warns of Taliban Involvement in Migrant Smuggling at Serbia Border. Erişim adresi: <https://balkaninsight.com/2023/11/03/hungary-intelligence-warns-of-taliban-involvement-in-people-smuggling-at-serbia-border/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Bianet. (2024). Nearly 900 Workers Killed on the Job across Turkey in First Half of 2024. Erişim Adresi: <https://bianet.org/haber/nearly-900-workers-killed-on-the-job-across-turkey-in-first-half-of-2024-297384> (Erişim Tarihi: 18.07.2024).
- Biehl, K. S. (2014a). Migration, Urban Space and Diversity: A Case from Istanbul. *Insight Turkey*, 16 (4), 55-63. Erişim Adresi: <https://www.insightturkey.com/commentaries/migration-urban-space-and-diversity-a-case-from-istanbul> (Erişim Tarihi: 24.08.2024).
- Biehl, K. S. (2014b). Spatializing Diversities, Diversifying Spaces: Housing Experiences and Home Space Perceptions in a Migrant Hub of Istanbul. *Ethnic and Racial Studies*, 38 (4), 596–607. doi:10.1080/01419870.2015.980293
- Bijlert, M. V. & Bjelica, J. (2016). Afghan Exodus: The Opening and Closing of the Balkan Corridor. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/migration/afghan-exodus-the-opening-and-closing-of-the-balkan-corridor/> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Biner, Ö. (2016). *Türkiye’de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık “Van Uydu Şehir Örneği”*. (Çev. Ezgi Çakmak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bird, L. & Reitano, T. (2021). Smugglers’ Paradise – Cities as Hubs of the Illicit Migration Business. *Mixed Migration Centre*. Erişim Adresi: <https://mixedmigration.org/smugglers-paradise-cities-as-hubs-of-the-illicit-migration-business/> (Erişim Tarihi: 13.03.2024).

- Bizhan, N. (2018) Building Legitimacy and State Capacity in Protracted Fragility: The Case of Afghanistan. *International Growth Center*. Erişim Adresi: <https://ssrn.com/abstract=3166985> (Erişim Tarihi: 05.02.2024).
- BMMYK. (1997). UNHCR CDR Background Paper on Refugees and Asylum Seekers from Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6408.html> (Erişim Tarihi: 17.08.2024).
- Bobić, M., & Šantić, D. (2020). Forced Migrations and Externalization of European Union Border Control: Serbia on the Balkan Migration Route. *International Migration*, 58 (3): 220-234. doi:10.1111/imig.12622
- Boesen, E. & Marfaing, L. (2007). *Les Nouveaux Urbains dans l'Espace Sahara-Sahel: Un Cosmopolitisme par le Bas*. Paris: Karthala; Berlin: Zentrum Moderner Orient (ZMO). Archive: Erişim Adresi: https://web.archive.org/web/20220423104952/http://sahel.afrique-gouvernance.net/_bdf/docs/les-nouveaux-urbains-dans-l_espace-sahara-sahel.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2024)
- Boitiaux, C. (2021). Hundreds of Unidentified Migrants Buried at Cemetery on Greek-Turkish Border. *InfoMigrants*. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/35715/hundreds-of-unidentified-migrants-buried-at-cemetery-on-greekturkish-border> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. E. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). Westport: Greenwood Press.
- Bozok, M., & Bozok, N. (2024). Away from Home and Excluded from Local Solidarity Networks: Undocumented Afghan Migrant Men in Istanbul. *Population, Space and Place*, 30 (6), e2775. doi:10.1002/psp.2775
- Braakman M. (2005). *Roots and Routes. Questions of Home, Belonging and Return in an Afghan Diaspora*. Leiden: Leiden University.
- Bredeloup, S. & Pliez, O. (2005). Migrations entre les Deux Rives du Sahara. *Autrepart*, 36 (4), 3-20. doi:10.3917/autr.036.0003
- Bredeloup, S. (2012). Sahara Transit: Times, Spaces, People. *Population, Space and Place*, 18 (4), 457-467. doi:10.1002/psp.634
- Brekke, J. P., & Aarset, M. F. (2009). *Why Norway? Understanding Asylum Destinations (Report:12)*. Oslo: Institute for Social Research.
- Brigden, N., & Mainwaring, C. (2016). Matryoshka Journeys: Im/mobility During Migration. *Geopolitics*, 21 (2), 407-434. doi:10.1080/14650045.2015.1122592
- Brody, J. (2005). *La Rue*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Brun, C. (2016). Dwelling in The Temporary: The Involuntary Mobility of Displaced Georgians in Rented Accommodation. *Cultural Studies*, 30 (3), 421-40. doi:10.1080/09502386.2015.1113633
- Brunnersum, S-J. (2023). Bulgaria Migrant Pushbacks: What Happens to Migrants in Detention? *InfoMigrants*. Erişim Adresi:

- <https://www.infomigrants.net/en/post/51207/bulgaria-migrant-pushbacks-what-happens-to-migrants-in-detention-34> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- Calder, R. (2022). Taliban Blocked Unaccompanied Women from Afghanistan Flights. *New York Post*. Erişim Adresi: <https://nypost.com/2022/03/26/taliban-blocked-unaccompanied-women-from-afghanistan-flights/> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- Campos-Delgado, A. (2017). A Picture is Worth a Thousand Words: Irregular Transmigrants' Journeys and Mental Mapping Methodology. *International Migration*, 55 (6), 184-199. doi:10.1111/imig.12369
- Cardwell, P. J. & Dickson, R. (2023). 'Formal Informality' in EU External Migration Governance: The Case of Mobility Partnerships. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49 (12), 3121-3139. doi:10.1080/1369183X.2023.2193743
- Carnet, P. (2012). Migrar Clandestinamente: «Gestionar la Errancia». *Revista Andaluza de Antropología*, 3, 31-50. doi:10.12795/RAA.2012.i03.03
- Carotenuto-Garot, A. (2021). Les Visages du Sans-Abrisme en France : La Modélisation de la Carrière de Sans-Domicile Comme Substitut de la Catégorisation Actuelle. *Écrire le social*, 3 (1), 3-18. doi:10.3917/esra.003.0003.
- Carrera, S. (2008). *The EU Border Management Strategy: FRONTEX and the Challenges of Irregular Immigration in the Canary Islands*. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Carrera, S. (2016). *Implementation of EU Readmission Agreements: Identity Determination Dilemmas and the Blurring of Rights*. Cham: Springer.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke: Palgrave MacMillan
- Castles, S. (2000). *Ethnicity and Globalization*. New York: Sage Publications.
- Castles, S. (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation. *Sociology*, 37 (1), 13-34. doi:10.1177/0038038503037001384
- Castles, S. (2007). Twenty-First-Century Migration as a Challenge to Sociology. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 (3), 351-371. doi:10.1080/13691830701234491
- Centlivres P. & Centlivres-Demont, M. (2000). Exil et Diaspora Afghane en Suisse et en Europe. *CEMOT*, 30, 151-172. doi:10.4000/cemo-ti.645
- Centlivres, P. & Centlivres-Demont, M. (1998). Exil, Diaspora et Changement Social: Le Cas de l'Afghanistan. Dans M. Kilani (Ed.), *Islam et Changement Social* (pp. 219-229). Lausanne: Payot.
- Centlivres, P. (2005). Les Emigrations Afghanes et les Enjeux du Retour. *Hommes et Migrations*, 1253, 57-67. doi:10.3406/homig. 2005.4295
- Chabrol, M. & Goreau-Ponceaud, A. (2020). Entre Pratiques et Régulations: Quelles Places du Commerce "ethnique" ou "minoritaire" à Paris ? L'Exemple des Quartiers Château Rouge et la Chapelle. *Le Petit Commerce dans la Ville-*

- Monde, L'Oeil d'Or. *Critiques et cités*, 65-76. Erişim Adresi: <https://shs.hal.science/halshs-02899886> (Erişim Tarihi: 12.08.2024).
- Chabrol, M. (2011). *De Nouvelles Formes de Gentrification? Dynamiques Résidentielles et Commerciales à Château-Rouge (Paris)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Poitiers: Université de Poitiers.
- Chastand, J-P. (2022). Sur la Route des Balkans, le Retour Massif des Migrants en Europe. *Le Monde*. Erişim Adresi: https://www.lemonde.fr/international/article/2022/08/28/en-serbie-la-route-migratoire-des-balkans-s-ouvre-a-nouveau_6139251_3210.html (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Choplin, A. & Lombard, J. (2013). Stranded in Mauritania: Sub-Saharan Migrants in a Post Transit Context. In S. Triulzi, & R. McKenzie (Eds.), *Long Journeys: African Migrants on the Road* (pp. 69-94). Leiden: Brill.
- CHP. (2021). CHP Lideri Kılıçdaroğlu: "1 Milyona Yakın Afgan Göçmen, Hangi Sınır Kapisından Geçerek Türkiye'ye Geldi" Erişim Adresi: <https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglu-1-milyona-yakin-afgan-gocmen-hangi-sinir-kapisindan-gecerek-turkiyeye-geldi> (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- Clark, K. (2021). Killing the Goose that Laid the Golden Egg: Afghanistan's economic distress post-15 August. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/economy-development-environment/killing-the-goose-that-laid-the-golden-egg-afghanistans-economic-distress-post-15-august/> (Erişim Tarihi: 13.10.2023).
- Collins, J. & Minca, C. (2024). The Belgrade 'Campscape': Refugee Spatialities, Mobilities and Migration Corridor Geographies. *Geopolitics*, 29 (5), 1757–1781. doi:10.1080/14650045.2023.2279103
- Collins, J. J. (2011). *Understanding War in Afghanistan*. Washington D.C.: National Defense University Press.
- Collins, J., Minca, C. & Carter-White, R. (2022). The Camp as a Custodian Institution: The Case of Krnjača Asylum Centre, Belgrade, Serbia. *Geografiska annaler: Series B, Human geography*, 106 (2), 119–136. doi:10.1080/04353684.2022.2154241.
- Collyer, M. (2005). When Do Social Networks Fail to Explain Migration? Accounting for the Movement of Algerian Asylum-Seekers to the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31 (4), 699–718. doi:10.1080/13691830500109852
- Collyer, M. (2007). In-Between Places: Trans-Saharan Transit Migrants in Morocco and the Fragmented Journey to Europe. *Antipode*, 39 (4), 668-690. doi:10.1111/j.1467-8330.2007.00546.x
- Collyer, M. (2010). Stranded Migrants and the Fragmented Journey. *Journal of Refugee Studies*, 23 (3), 273–293. doi:10.1093/jrs/feq026
- Collyer, M. (2013). Migrants, Migration and the Security Paradigm: Constraints and Opportunities. In F. Volpi (Ed.), *Transnational Islam and Regional Security* (pp. 119-134). New York: Routledge.

- Cortinovis, R. (2021). Pushbacks and Lack of Accountability at the Greek-Turkish Borders. **CEPS**. Erişim Adresi: <https://www.ceps.eu/wpcontent/uploads/202> (Erişim Tarihi: 03.02.2024).
- Council of the European Union. (2021). Action Plan responding to the events in Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.statewatch.org/media/2899/eu-council-migration-action-plan-afghanistan-10472-21-rev2.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Courtois, M. (2021). Face aux Arrivées Afghanes, la Turquie Accélère la Construction d'un Mur avec l'Iran. **InfoMigrants**. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/fr/post/34445/face-aux-arrivees-afghanes-la-turquie-accelere-la-construction-dun-mur-avec-liran> (Erişim Tarihi: 09.06.2024)
- Coutin, S. B. (2003). Illegality, Borderlands, and the Space of Nonexistence. In R. W. Perry & B. Maurer (Eds.), **Globalization under Construction: Governmentality, Law, and Identity** (pp. 171–202). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Crawley, H. (2010). **Chance or Choice? Understanding Why Asylum Seekers Come to the UK**. London: Refugee Council.
- Crawley, H., & Hagen-Zanker, J. (2019). Deciding Where To Go: Policies, People and Perceptions Shaping Destination Preferences. **International Migration**, 57 (1), 20-35. doi:10.1111/imig.12537
- Crawley, H., & Jones, K. (2020). Beyond Here and There: (Re)Conceptualising Migrant Journeys and The 'In-Between'. **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 47 (14), 3226–3242. doi:10.1080/1369183X.2020.1804190
- Crawley, H., Düvell, F., Jones, K., McMahon, S. and Sigona, N. (2018). **Unravelling Europe's Migration Crisis: Journeys Over Land and Sea**. Bristol: Policy Press.
- Cvajner, M., & Sciortino, G. (2010). Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies. **European Journal of Social Theory**, 13 (3), 389-404. doi:10.1177/1368431010371764
- Czaika, M., & Hobolth, M. (2016). Do Restrictive Asylum and Visa Policies Increase Irregular Migration Into Europe? **European Union Politics**, 17 (3), 345-365. doi:10.1177/1465116516633299
- Çölgeçen, A. E. (2024). Everyday Forms of Resistance in Istanbul Day Labourer Areas: Comparative Experiences of Immigrant and Local Workers. **International Social Science Journal**, 74 (253): 953-972. doi:10.1111/issj.12490
- D'Allivy Kelly, D., & Walther, M. (2011). Le Mauvais Accueil des Préfectures. **Plein droit**, 91 (4), 20-24. doi:10.3917/pld.091.0020.
- d'Appollonia, A.C. (2015). **Migrant Mobilization and Securitization in the US and Europe**. New York: Palgrave Macmillan.
- Damon, J. (2021). **La Question SDF**. Paris: Presses Universitaires de France.

- Dandurand, Y. (2020). Migrant Smuggling Patterns and Challenges for Law Enforcement. *International Centre for Criminal Law Reform*. Erişim Adresi: https://icclr.org/wp-content/uploads/2020/02/Smuggling-of-Migrants-Dandurand_FEBRUARY-2020-.pdf?x48887&x30145 (Erişim Tarihi: 04.04.2024)
- Danış, D. & Aksel, D. B. (2014). Sınır Yönetiminde Devlet ve Yeni İdare Biçimleri: Türkiye-Irak Sınırı. Didem Danış & İbrahim Soysüren (Ed.), *Sınır ve Sınırdışı* içinde (ss. 67-99). Ankara: Notabene Yayınları.
- Danış, D., Sert, D. & Karadağ, S. (2021). *Ghosts of Istanbul: Afghans at the Margins of Precarity*. Istanbul: Association for Migration Research (GAR).
- Danış, D., Taraghi, C., & Pérouse, J-F. (2009). Integration in Limbo: Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in Istanbul. A. İçduygu & K. Kiriřçi (Eds.), in *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey* (pp. 443-636). İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Darling, J. (2017). Forced Migration and the City: Irregularity, Informality, and the Politics of Presence. *Progress in Human Geography*, 41 (2), 178-198. doi: 10.1177/0309132516629004
- Darling, J. (2020). Refugee Urbanism: Seeing Asylum ‘Like a City’. *Urban Geography*, 42 (7), 894–914. doi:1080/02723638.2020.1763611
- De Backer, R. (2017). Capabilités et Sans-Abrisme : Pour un Recours Effectif aux Soins. *Cahiers de la LCD*, 5 (3), 43-60. doi:10.3917/clcd.005.0043
- De Genova, N. (2002). Migrant ‘Illegality’ and Deportability in Everyday Life. *Annual Review of Anthropology*, 31, 419–447. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/4132887> (Erişim Tarihi: 03.02.2024).
- De Genova, N. (2013). Spectacles of Migrant ‘Illegality’: The Scene of Exclusion, the Obscene of Inclusion. *Ethnic and Racial Studies*, 36 (7), 1180-1198. doi: 10.1080/01419870.2013.783710
- De Haas, H. (2006). International Migration and National Development: Viewpoints and Policy Initiatives in Countries of Origin: The case of Nigeria. *Working papers Migration and Development Series (Report 6)*. Erişim Adresi: <https://heindehaas.org/wp-content/uploads/2015/05/hein-de-haas-2006-nigeria-migration-and-development.pdf> (Erişim tarihi: 18.11.2023)
- De Haas, H. (2007). *The myth of invasion: Irregular migration from West Africa to the Maghreb and the European Union*. Oxford: International Migration Institute Research.
- De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Red Globe Press.
- De Genova, N., Mezzadra, S., & Pickles, J. (2015). New Keywords: Migration and Borders. *Cultural Studies*, 29 (1), 55-87. doi:10.1080/09502386.2014.891630
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Deniz, O., Yıldız, M. Z., Parin, S., Erdoğan, R. (2017). Deprem ve Göç: 2011 Van Depremi Örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 3 (10), 1426-1444. doi:10.26449/sssj.202.
- Deniz, O. (2009), *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Deniz, O., & Doğu, A. F. (2011). Türkiye-İran Sınırı: Sınırın Coğrafi Durumu ve Sınır Köylerimizin Sosyo-Ekonomik Yapıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13 (19), 49-72. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2429/30869> (Erişim Tarihi: 05.03.2024).
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2008). *The Landscape of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Deutsche Welle. (2022a). UN pressures Taliban after two women's activists go missing. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/en/afghanistan-un-pressures-taliban-over-missing-womens-activists/a-60524065> (Erişim Tarihi: 14.11.2023).
- Deutsche Welle. (2022b). Croatia to Join Schengen but Bulgaria, Romania Bids Rejected. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/en/croatia-to-join-schengen-but-bulgaria-romania-bids-rejected/a-64028685#:~:text=However%2C%20an%20EU%20official%20confirmed,Sc hengen%20Area%20have%20been%20blocked.&text=Croatia%20will%20jo in%20the%20Schengen,whether%20to%20admit%20more%20countries.> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- Di Méo, G. (2010). Subjectivité, Socialité, Spatialité: Le Corps, Cet Impensé de la Géographie. *Annales de géographie*, 5 (675), 466-491. doi:10.3917/ag.675.0466
- Dimitriadi, A. (2013). *Migration from Afghanistan to Third Countries and Greece (IRMA Background Report: Migration System 3)*. Athens: ELIAMEP
- Dimitriadi, A. (2015). *Europe is Like a Door; You Go Through It to Get to Europe: Understanding Afghan Migration to Greece (IRMA Final Report)*. Athens: ELIAMEP.
- Dimitriadi, A. (2018). *Irregular Afghan Migration to Europe: At the Margins, Looking In (Migration, Diasporas and Citizenship)*. London: Palgrave Macmillan.
- Dinh, B. (2006). "L'Entrepreneuriat Ethnique en France", *Hommes et Migrations*, 1264, 114-128. Erişim Adresi: https://www.persee.fr/doc/homig_1142-852x_2006_num_1264_1_4534 (Erişim Tarihi: 12.08.2024).
- Donini, A., Monsutti, A. & Scalettaris, G. (2016). Afghans on the Move: Seeking Protection and Refuge in Europe. *Global Migration Research Paper*. N: 17. Geneva: Global Migration Centre.
- Donnan H., & T. M. Wilson (2001). *Borders Frontier of Identity, Nation and State*. New York: Berg Oxford Press.

- Dotsey, S., & Lumley-Sapanski, A. (2021). Temporality, Refugees, and Housing: The Effects of Temporary Assistance on Refugee Housing Outcomes in Italy. *Cities*, 111, 103100. doi:10.1016/j.cities.2020.103100
- Dragojlo, S. (2022). For Refugees on Serbia-Hungary Border, ‘the Game’ Goes on. *BalkanInsight*. Erişim Adresi: <https://balkaninsight.com/2022/05/09/for-refugees-on-serbia-hungary-border-the-game-goes-on/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Dragojlo, S., Buyuk, H. F., & Tekin, Y. A. (2023). Istanbul to Illegality: Visa-Free Serbia a Hub for EU-Bound Turks. *BalkanInsight*. Erişim Adresi: <https://balkaninsight.com/2023/05/04/istanbul-to-illegality-visa-free-serbia-a-hub-for-eu-bound-turks/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Duvar. (2024). At Least 139 Workers Die in Workplace During May in Turkey. Erişim Adresi: <https://www.duvarenglish.com/at-least-139-workers-die-in-workplace-during-may-in-turkey-news-64507> (Erişim tarihi: 18.07.2024).
- Dünya Bankası. (2023). Migration and Development Brief 38. Erişim Adresi: <https://www.knomad.org/publication/migration-and-development-brief-38> (Erişim Tarihi: 06.04.2024).
- Düvell, F. (2011) Paths into Irregularity: The Legal and Political Construction of Irregular Migration. *European Journal of Migration and Law*, 13 (3), 275-295. doi:10.1163/ 157181611X587856
- Eberhard, M., Le Méner E. et Segol, E. (2018). Qui sont les Migrants Mis à l’abri? Rapport pour la Direction Régionale et Interdépartamentale de l’hébergement et du Logement d’Île-de-France. *Observatoire du Samusocial de Paris*. Erişim Adresi: https://www.samusocial.paris/sites/default/files/2022-09/rapport_migrants_paris_obs_ssp_.pdf (Erişim tarihi: 17.08.2024).
- ECHO. (2023). Afghanistan Factsheet. European Commission: European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. Erişim Adresi: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/asia-and-pacific/afghanistan_en (Erişim Tarihi: 11.02.2024).
- ECRE. (2020). ‘Country Report: Turkey’. Erişim Adresi: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2020/04/report-download_aida_tr_2019update.pdf (Erişim Tarihi: 15.07.2024).
- ECRE. (2021). Asylum lottery: Afghan access to the protection in Europe. Danish Refugee Council. Erişim Adresi: https://pro.drc.ngo/media/0s5bmejt/drc_ecre-afghan-asylum-lottery-event-report.pdf (Erişim Tarihi: 17.08.2024).
- Ekmekçioğlu, A. (2022). *Sınır Güvenliği ve Düzensiz Göç: Van İli Örneği*. Ankara: TİAV.
- El Arabi, S. (2020). *Géographie de la Dispersion des Migrations Subsahariennes au Maroc : Le Cas de Deux Villes-Refuge, Tiznit et Taza*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Paris: Sorbonne Université.
- El-Shaarawi, N., & Razsa, M. (2019). Movements upon movements: Refugee and activist struggles to open the Balkan route to Europe. *History and Anthropology* 30 (1), 91–112. doi:10.1080/02757206.2018.1530668.

- Eraydın, A., Güngördü, N., & Demirdağ, İ. (2014). Urban policies on Diversity in Istanbul, Turkey. *Zenodo*. doi:10.5281/zenodo.12959
- Erder, S. (2010). *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Erder, S. (2013). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- European Asylum Support Office. (2016). Annual report on the situation of asylum in the European Union 2015, Publications Office. Erişim Adresi: <https://data.europa.eu/doi/10.2847/704455> (Erişim Tarihi: 09.06.2024).
- European Commission. (2015). A Study on Smuggling of Migrants: Characteristics, Responses and Cooperation with Third Countries. Erişim Adresi: https://www.icmpd.org/file/download/54169/file/A%2520study%2520on%2520smuggling%2520of%2520migrants_full%2520study.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2024).
- European Council on Refugees and Exiles. (2023). Balkan Route: Arrivals to EU Up – Pushbacks and Violations Continue, ECtHR Rulings Against Hungary and Croatia. Erişim Adresi: <https://ecre.org/balkan-route-arrivals-to-eu-up-pushbacks-and-violations-continue-ecthr-rulings-against-hungary-and-croatia/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- European Court of Auditors. (2019). *Asylum, Relocation and Return of Migrants: Time to Step up Action to Address Disparities between Objectives and Results (Special Report No:24)*. Erişim Adresi: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/migration-24-2019/en/> (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- European Union Agency for Asylum. (2022). *Afghanistan Targeting of Individuals. Country of Origin Information Report*. Erişim Adresi: https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_08_EUAA_COI_Report_Afghanistan_Targeting_of_individuals.pdf (Erişim tarihi: 28.11.2024)
- EUROPOL. (2023). Eleven Arrested for Smuggling Migrants from Greece to Northern Europe. Erişim Adresi: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/eleven-arrested-for-smuggling-migrants-greece-to-northern-europe> (Erişim Tarihi: 12.02.2024).
- EUROSTAT. (2022). Asylum 2021: asylum decisions and unaccompanied minors. Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220504-1> (Erişim Tarihi: 05.01.2023)
- Faist, T. (1997). The Crucial Meso-Level. In T. Hammar, G. Brochmann, K. Tamas & T. Faist (Eds.), *International Migration, Immobility and Development Multidisciplinary Perspectives* (pp. 7-31). New York: Routledge.
- Faist, T. (1998). *International Migration and Transnational Social Spaces: Their Evolution, Significance and Future Prospects*. Bremen: Universität Bremen.
- Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Faret, L. (2017). Mobilités Internationales et Ressources en Contexte Métropolitain : Trajectoires Centraméricaines à Mexico. *EchoGéo*, 39 (2). doi:<https://doi-org.accesdistant.sorbonne-universite.fr/10.4000/echogeo.14915>

- FATF. (2013). *The Role of Hawala and Other Similar Service Providers in Money Laundering and Terrorist Financing*. Paris: FATF/OECD.
- Ferré, N. (1997). La production de l'irrégularité. Dans Fassin, D., Morice, A. et Quiminal, C. (dir.), *Les Lois de l'inhospitalité Les politiques de l'immigration à l'épreuve des sans-papiers*. (p. 47 -64). La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.fassi.1997.01.0047>.
- Foschini, F. & Bjelica, J. (2017). Afghan Asylum Seekers in Italy: A place of temporary respite. *Afgghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/migration/afghan-asylum-seekers-in-italy-a-place-of-temporary-respite/> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- Foschini, F. (2023). Keep on Moving on the Balkan Route: No Quarter for Afghan Asylum Seekers in Croatia and Serbia. *Afgghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/migration/keep-on-moving-on-the-balkan-route-no-quarter-for-afghan-asylum-seekers-in-croatia-and-serbia/> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Fotiadis, A. (2013). Fortress Europe Hasn't Deterred Refugees - They Just Take More Dangerous Routes. *New Humanist*. Erişim Adresi: <https://newhumanist.org.uk/articles/4370/fortress-europe-hasnt-deterred-refugees-they-just-take-more-dangerous-routes> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- Foucault, M. (1984). Des espaces autres. Dans *Dits et écrits, tome IV* (pp. 752-762). Paris: Gallimard,
- Foucault, M. (1997). *Ethics: Subjectivity and Truth*. New York: The New Press.
- Fournet-Guérin, C. (2017). *L'Afrique Cosmopolite, Circulations Internationales et Sociabilités Citadines*. Rennes: Presses universitaires de Rennes.
- Fournet-Guérin, C. (2019). Être Etranger dans les Quartiers Populaires de Maputo (Mozambique) : Un Cosmopolitisme de Voisinage aux Périphéries de la Mondialisation. *Revue européenne des migrations internationales*, 35 (3), 239-265. doi:10.4000/remi.13884.
- Fox-Ruhs, C. T., & Ruhs, M. (2022). *The fundamental rights of irregular migrant workers in the EU: understanding and reducing protection gaps*. Brussels: European Parliament.
- FRA. (2011). *Fundamental Rights of Migrants in an Irregular Situation in the European Union*. Vienna: EU Fundamental Rights Agency.
- France Terre d'Asile & Emmaüs Solidarité. (2011). *Le Paris des Afghans: Regard sur une Catégorie Invisible et Précaire d'Exilés du 10e Arrondissement*. Les Cahiers du social. Numéro: 30. Erişim Adresi: <https://www.france-terre-asile.org/images/stories/publications/pdf/CSO30-vweb-finale.pdf> (Erişim Tarihi: 17.08.2024).
- France Terre d'Asile. (2009). *Rapport d'activité 2008*. Erişim Adresi: <https://www.france-terre-asile.org/images/stories/rapport-activites/sans-rapport-financier/rapport-activites-2008.pdf> (Erişim tarihi: 17.08.2024).

- FRONTEX. (2016). *Western Balkans Annual Risk Analysis 2016*. Erişim Adresi: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_ARA_2016.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- FRONTEX. (2020a). *Risk Analysis for 2020*. Erişim Adresi: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2024).
- FRONTEX. (2020b). *Situation at EU external borders – Arrivals down in first half of 2020*. Erişim Adresi: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/situation-at-eu-external-borders-arrivals-down-in-first-half-of-2020-UdNxM5> (Erişim Tarihi: 16.01.2024).
- FRONTEX. (2024). *Migratory Map*. Erişim Adresi: <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-map/> (Erişim Tarihi: 29.01.2024)
- Fuchs, G. (2012). Quitter Afghanistan: Oui, Mais Comment. *Revue internationale et stratégique*, 85 (1), 40-49. doi:10.3917/ris.085.0040
- Gafsia, N. (2012). L'Etranger, Cet Ennemi de l'Intérieur. Immigration, un Régime Pénal d'Exception. *GISTI*, 78-88. Erişim Adresi: <https://droit.cairn.info/immigration-un-regime-penal-d-exception--9782914132992-page-78?lang=fr>. (Erişim Tarihi: 21.08.2024).
- GAR. (2021). *Ghosts of Istanbul: Afghans at the Margins of Precarity*. İstanbul: Yapım Tanıtım Yayıncılık.
- GAR. (2024). *İstanbul İlçelerinde Kent ve Göç İlişkileri (Rapor No: 10)*. İstanbul: GAR Yayınları.
- Garret, P. (2016). Les “toplaıcılar” d’İstanbul. *MuCEM*. Erişim Adresi: http://www.bab-el-louk.org/?page_id=377 (Erişim tarihi: 19.07.2024).
- Gazagne, P. (2011). Les Tamouls de La Chapelle Entre Solidarité et Dépendance. *Hommes & Migrations*, 1291 (3), 82-93. doi:10.4000/hommesmigrations.680
- Georgakopoulou, A., Kokkinis, G., Spathi, T. (2022). An Overview of Systems Related to Border Management and Migration into the EU: A Concept of Prevention and Detection of Illegal Activities. In B. Akhgar, K. L. Hough, Y. A. Samad, P. S. Bayerl A. Karakostas (Eds.), *Information and Communications Technology in Support of Migration. Security Informatics and Law Enforcement* (pp. 51-67). Cham: Springer.
- Gervais-Lambony, P. (2004). De l’Usage de la Notion d’Identité en Géographie. Réflexions à Partir d’Exemples Sud-Africains. *Annales de Géographie*, 113 (638), 469-488. Erişim Adresi: https://www.persee.fr/doc/geo_0003-4010_2004_num_113_638_21634# (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- Gladkova, N., & Mazzucato, V. (2017). Theorising Chance: Capturing the Role of Ad Hoc Social Interactions in Migrants' Trajectories. *Population, Space and Place*, 23 (2), e1988. doi:10.1002/psp.1988
- Glorius, B., & Doomernik, J. (2020). Introduction. In B. Glorius & J. Doomernik (Eds.), *Geographies of asylum in Europe and the role of European localities* (pp. 1–11). Cham: Springer.

- Goffman, E. (1973). *La Mise en Scène de la Vie Quotidienne, La Présentation de Soi*. Paris: Editions de Minuit.
- Goldbaum, C., Akbary, Y. (2022). The Smugglers' Paradise of Afghanistan. *The New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2022/03/08/world/asia/smugglers-afghanistan.html> (Erişim Tarihi: 26.12.2023).
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). *İstatistikler*. Erişim Adresi: <https://goc.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). *Düzensiz Göç*. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 04.02.2025).
- Götz, N. & Holmén, J. (2018). Introduction to the Theme Issue: "Mental Maps: Geographical and Historical Perspectives". *Journal of Cultural Geography*, 35 (2), 157-161. doi: 10.1080/08873631.2018.1426953
- Guenebeaud, C. (2017). *Dans la Frontière Migrants et Luttres des Places dans la Ville de Calais*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Lille: Université de Lille I.
- Guenebeaud, C. (2020). Des Frontières dans la Ville: Le Cas de Calais. Dans A. Szary et G. Hamez (Eds.), *Frontières Capes-Agrégation Histoire-Géographie*. (pp. 324 -331). Paris: Armand Colin.
- Güngördü, F. N., & Kahraman, Z. E. (2021). Investigating Syrian Refugees' Choice of Location in Urban Areas as a Subjective Process: A Cross-Case Comparison in the Neighbourhoods of Önder (Ankara) and Yunussemre (İzmir). *International Journal of Islamic Architecture*, 10 (2), 387-412. doi:10.1386/ijia_00049_1
- Habertürk. (2021). Kapımıza dayanan Afgan göçü. Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/cetiner-cetin/3143409-kapimiza-dayanan-afgan-gocu> (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- Hamidi, S. (2019). The Two Faces of the Fatemiyun (I): Revisiting the Male Fighters. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/regional-relations/the-two-faces-of-the-fatemiyun-i-revisiting-the-male-fighters/> (Erişim Tarihi: 07.11.2024).
- Hanson, G. H., & McIntosh, C. (2012). Birth Rates and Border Crossings: Latin American Migration to the US, Canada, Spain and the UK. *The Economic Journal*, 122 (561): 707-726. doi:10.1111/j.1468-0297.2012.02509.x
- Hargreaves, A. (2007). *Multi-Ethnic France: Immigration, Politics, Culture, and Society*. New York: Routledge.
- Harpviken, K. B. (2014). Split Return: Transnational Household Strategies in Afghan Repatriation. *International Migration*, 52 (6): 57-71. doi:10.1111/imig.12155
- Harvey, D. (1991). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Hsiang, S. M., Burke, M., & Miguel, E. (2013). Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict. *Science*, 341(6151): doi:10.1126/science.1235367

- Hollifield, J. (1992). Migration and International Relations: Cooperation and Control in the European Community. *International Migration Review*, 26 (2), 568-595. doi:10.2307/2547072
- Hollifield, J. (2000). The Politics of International Migration. In C. Brettell & J. Hollifield (Eds.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines* (pp. 137–185). New York: Routledge.
- Honneth, A. (2006). *La Société du Mépris: Vers une Nouvelle Théorie Critique*. Paris: Editions La Découverte.
- Huggler, J. (2017). EU Court Rejects ‘Open-Door’ Policy and Upholds Right of Member States to Deport Refugees. *The Telegraph*. Erişim Adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/07/26/eu-court-rejects-open-door-policy-upholds-right-member-states/> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- Human Rights Watch. (2010). Buffeted in the Borderland: The Treatment of Asylum Seekers and Migrants in Ukraine. Erişim Adresi: www.hrw.org/en/reports/2010/12/16/buffed-in-borderland-0 (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Human Rights Watch. (2015). Pakistan: Stop Forced Returns of Afghans, Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2015/02/21/pakistan-stop-forced-returns-afghans> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).
- Human Rights Watch. (2021a). Afghanistan Events of 2020. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/afghanistan> (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Human Rights Watch. (2021b). “No Forgiveness for People Like You” Executions and Enforced Disappearances in Afghanistan under the Taliban. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/report/2021/11/30/no-forgiveness-people-you/executions-and-enforced-disappearances-afghanistan> (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Human Rights Watch. (2021c). Afghanistan: Taliban Kill, ‘Disappear’ Ex-Officials. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2021/11/30/afghanistan-taliban-kill-disappear-ex-officials> (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Human Rights Watch. (2022a). Economic causes of Afghanistan’s humanitarian crisis: Questions and answers on sanctions and banking restrictions on the Taliban. Human Rights Watch. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2022/08/04/economic-causes-afghanistans-humanitarian-crisis>. (Erişim Tarihi 03.10.2024).
- Human Rights Watch. (2022b). Bulgaria: Migrants Brutally Pushed Back at Turkish Border. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2022/05/26/bulgaria-migrants-brutally-pushed-back-turkish-border> (Erişim Tarihi: 18.01.2024).
- Human Rights Watch. (2023a). Pakistan: Widespread Abuses Force Afghans to Leave Surge in Expulsions, Deportations Creates Humanitarian Crisis. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/news/2023/11/28/pakistan-widespread-abuses-force-afghans-leave> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).

- Human Rights Watch. (2023b). "Like We Were Just Animals" Pushbacks of People Seeking Protection from Croatia to Bosnia and Herzegovina. Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/report/2023/05/03/we-were-just-animals/pushbacks-people-seeking-protection-croatia-bosnia-and> (Erişim Tarihi: 14.01.2024).
- Hürriyet. (2018). İstanbul'un ortasında... Günlük 50 TL için bunu yapıyorlar. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/iste-afgan-isci-pazari-40812221> (Erişim Tarihi: 19.07.2024).
- Hyndman, J. (2012). The Geopolitics of Migration and Mobility. *Geopolitics*, 17 (2), 243-255. doi:10.1080/14650045.2011.569321
- IDMC. (2022). Country Profile: Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.internal-displacement.org/countries/afghanistan/> (Erişim Tarihi: 28.12.2023)
- Independent. (2019). Türkiye-İran Sınırında Kışın Ölen 25 Sığınmacının Cesedi Karlar Eriyince Bulundu. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/54081/haber/t%C3%BCrkiye-iran-s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1nda-k%C4%B1%C5%9F%C4%B1n-%C3%B6len-25-s%C4%B1n%C4%B1nmac%C4%B1n-cesedi-karlar-eriyince-bulundu> (Erişim Tarihi: 05.04.2023).
- Independent. (2021a). Yeni bir Afgan Göçü Kapıda: Göçmenler Sınır Kenti Van'da Daha Çok Görünür Olmaya Başladı. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/388236/haber/yeni-bir-afgan-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC-kap%C4%B1da-g%C3%B6%C3%A7menler-s%C4%B1n%C4%B1r-kenti-van%E2%80%99da-daha-%C3%A7ok-g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCr-olmaya> (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- Independent. (2021b). İstanbul'un en alttakileri: Çöpten Kağıt Toplayan Pakistanlı ve Afgan Mülteciler. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/420931/haber/i%C3%87stanbulun-en-alttakileri-%C3%A7%C3%B6pten-ka%C4%B1t-toplayan-pakistanl%C4%B1-ve-afgan-m%C3%BClteciler> (Erişim Tarihi: 19.07.2024).
- Internal Displacement Monitoring Centre. (2022). Country Profile Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.internal-displacement.org/countries/afghanistan> (Erişim Tarihi: 19.11.2023).
- IOM. (1994). *Transit Migration in Hungary*. Geneva: IOM.
- IOM. (1995). *Irregular Migration in Central Europe: The Case of Afghan Asylum Seekers in Hungary. Migration Information Program*. Geneva: IOM.
- IOM. (2000). *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A Review of the Evidence with Case Studies from Hungary, Poland and Ukraine*. Geneva: IOM.
- IOM. (2021). Annual Report for 2021. Erişim Adresi: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/IOM-AR-2021.pdf> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)
- IOM. (2023a). Migrant Mobility Situation Report Bosnia And Herzegovina. Erişim Adresi: <https://reliefweb.int/attachments/350738a2-2811-442a-a315->

bf4e219f9080/DTM_BIH_Migrant%20Mobility%20Report%20-%20Nov%202023_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

- IOM. (2023b). Migration in Hungary. Erişim Adresi: <https://hungary.iom.int/migration-hungary> (Erişim Tarihi: 27.01.2024).
- IPC. (2021). Afghanistan IPC Acute Food Insecurity Analysis: September 2021 - March 2022. Erişim Adresi: https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Afghanistan_AcuteFoodInsec_2021Oct2022Mar_report.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2023).
- İBB. (2005). *Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı Raporu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü.
- İBB. (2020). *Zeytinburnu Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı, Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü.
- İçduygu, A. & Aksel, B. D. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- İçduygu, A. (2000). The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey. *International Social Science Journal*, 52 (165), 357-367. doi: 10.1111/issj.2000.52.issue-165
- İçduygu, A. (2003). *Irregular Migration in Turkey*. Geneva: IOM.
- İçduygu, A. & Karadağ, S. (2018). Afghan Migration Through Turkey to Europe: Seeking Refuge, Forming Diaspora, and Becoming Citizens. *Turkish Studies*, 19 (3), 482–502. doi:10.1080/14683849.2018.1454317
- İpek, N. (2015). Fetihten Cumhuriyet’e İstanbul’a Yönelik Göçler. Coşkun Yılmaz (Ed.), *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (520-530). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kültür AŞ.
- İYİ Parti. (2022). Suriyeli ve Diğer Ülke Uyruklu Sığınmacılar ve Kaçak Göçmenler, Mevcut Durum ve Çıkış Yolu Önerileri Millî Göç Doktrini. Erişim Adresi: <https://iyiparti.org.tr/goc-doktrini-ve-stratejik-eylem-planı>. (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- Jackson, A.L., Ortmeier, D.L. & Quinn, M.A. (2013). Are Immigrants Really Attracted to the Welfare State? Evidence from OECD Countries. *International Economics and Economic Policy*, 10 (4), 491–519. doi:10.1007/s10368-012-0219-2
- Jacquier, C. (2011). Qu'est-ce qu'une Communauté? En Quoi Cette Notion Peut-Elle Etre Utile Aujourd'hui?. *Vie sociale*, 2 (2), 33-48. <https://doi-org.accesdistant.sorbonne-universite.fr/10.3917/vsoc.112.0033>
- James, P. & Mayblin, L. (2016). *Factors Influencing Asylum Destination Choice: A Review of the Evidence (Working Paper: 04/16.1)*. Erişim Adresi: <https://asylumwelfarework.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/asylum-seeker-pull-factors-working-paper.pdf> (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

- Jamro S., Channa F. N., Dars G. H., Ansari K., Krakauer N. Y. (2020). Exploring the evolution of drought characteristics in Balochistan, Pakistan. *Applied Sciences*, 10(3): 913. <https://doi.org/10.3390/app10030913>
- Jobard, O. & Billet, C. (2015). **Kotchok - Sur la route des migrants**. Paris: Robert Laffont.
- Jones, C., Lanneau, R., Maccanico, Y., Ahmetašević, N., Kilpatrick, J., Tchilouta, R. A. & Tbel, S. (2022). Access Denied: Secrecy and the Externalisation of EU Migration Control. **Heinrich-Böll-Stiftung European Union**. Erişim Adresi: https://eu.boell.org/sites/default/files/2023-03/secrecy_externalisation_migration_web.pdf (Erişim Tarihi: 31.01.2024)
- Jones, S. & Minder, R. (2023). Austria Joins ‘Co-Ordinated’ Border Checks Against Illegal Migrants. **Financial Times**. Erişim Adresi: <https://www.ft.com/content/d5b9d7ed-c756-4697-87c7-b1b82d2ac0fc> (Erişim Tarihi: 30.01.2024).
- Jordan, B. & Düvell, F. (2002). **Irregular Migration. The Dilemmas of Transnational Mobility**. Cheltenham: Edward Elgar.
- Joseph, I. (1998). **La Ville sans Qualités**. La Tour d’Aigues: Editions de l’Aube.
- Josipovic, I. & Reeger, U. (2019). Border Management and Migration Controls in Austria. **RESPOND**. Vienna: Austrian Academy of Sciences.
- Juhasz, J. (2003). **Hungary: Transit country between East and West. Migration Information Source**. Washington: Migration Policy Institute.
- Jurat, A. Y. (2022). The Tragedy of Irregular Migration: The Case of Afghans in Turkey. **Central Asian Survey**, 42 (2), 274–292. doi:10.1080/02634937.2022.2144806
- Kaiyoorawongs, D. (2016). Economy and Decision: How Economic Factors Influence the Journeys and Destinations of Trans-Saharan Migrants in Oujda, Morocco. **Independent Study Project (ISP) Collection 2369**. Erişim Adresi: https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3397&context=is_p_collection (Erişim Tarihi: 06.11.2023).
- Kaleji, V. (2024). The Border Wall between Turkey and Iran: Security at the Cost of the Environment? **The Turkey Analyst**. Erişim Adresi: <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/722-the-border-wall-between-turkey-and-iran-security-at-the-cost-of-the-environment?.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2023).
- Kaplan, D. H. (2015). Immigration and the Making of Place in Paris. **Journal of Cultural Geography**, 32 (1), 23–39. doi:10.1080/08873631.2015.1004855
- Kaplan, D.H. and Recoquillon, C. (2014). Ethnic Place Identity within a Parisian Neighborhood. **Geographical Review**, 104 (1), 33–51. doi:10.1111/j.1931-0846.2014.12003.x
- Karadağ S., Üstübcü A. (2021). Protection during Pre-Pandemic and COVID-19 Periods in Turkey. **ADMIGOV Deliverable 4.2**. İstanbul: Koç University. doi: 10.5281/zenodo.8219041

- Karadağ, S. & Sert, D. Ş. (2023). (Non-)Deport to Discipline: The Daily Life of Afghans in Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 36 (3), 449–466. doi:10.1093/jrs/fead029
- Kaytaz, E. S. (2016). Afghan Journeys to Turkey: Narratives of Immobility, Travel and Transformation. *Geopolitics*, 21 (2), 284–302. doi:10.1080/14650045.2016.1151874
- Kaytaz, E. S. (2016). Afghan Journeys to Turkey: Narratives of Immobility, Travel and Transformation. *Geopolitics*, 21 (2), 284–302. doi:10.1080/14650045.2016.1151874
- Keyder, Ç. (2005). Globalization and Social Exclusion in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (1), 124–134. doi:10.1111/j.1468-2427.2005.00574.x
- Keyhani B. (2020). L'intégration par l'économique. La Déqualification des Réfugiés Afghans. *Travail et emploi*, 161 (1), 93–118. Erişim Adresi: <https://shs.cairn.info/revue-travail-et-emploi-2020-1-page-93?lang=fr>. (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- Khachani, M. (2007). *L'Emigration Subsaharienne. Le Maroc Comme Espace de Transit*. Rabat: AMERM.
- Khosravi, S. (2011). *'Illegal' Traveller An Auto-Ethnography of Borders*. London: Palgrave Macmillan.
- Khosravi, S. (2014). 'Waiting'. In B. Anderson, & M. Keith (Eds.), *Migration: A COMPAS Anthology* (pp. 66–67). Oxford: COMPAS.
- Kihato, C. W., & Landau, L. B. (2017). Stealth Humanitarianism: Negotiating Politics, Precarity and Performance Management in Protecting the Urban Displaced. *Journal of Refugee Studies*, 30 (3), 407–425. doi:10.1093/jrs/few031
- King, R. (2012). Geography and Migration Studies: Retrospect and Prospect. *Population, Space and Place*, 18 (2), 134–153. <https://doi.org/10.1002/psp.685>
- Koç, M. (2019), Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran'ın Göç Politikaları. *İran Araştırmaları Merkezi*. Erişim Adresi: <https://iramcenter.org/uploads/files/turkiyeye-duzensiz-afgan-gocu-ve-iranin-goc-politikalari.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2023).
- Koepke, B. (2011). The situation of Afghans in the Islamic Republic of Iran nine years after the overthrow of the Taliban regime in Afghanistan. In J. Calabrese, & J.-L. Marret (Eds.), *Transatlantic Cooperation on Protracted Displacement: Urgent Need and Unique Opportunity* (pp. 57–69). Washington, DC: Middle East Institute Press.
- Koser, Ş. A. (2009). Re-Thinking Migrants' Networks and Social Capital: A Case Study of Iranians in Turkey. *International Migration*. 48 (2), 161–196. doi:10.1111/j.1468-2435.2009.00557.x
- Krasteva, A. (2019). The Bulgarian Migration Paradox: Migration and Development in Bulgaria. *Cáritas, the Global Migration Policy Associates (GMPA) and Caritas Europa*. Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/migrant->

integration/library-document/bulgarian-migration-paradoxmigration-and-development-bulgaria_en (Erişim Tarihi: 05.04.2024).

- Kronenfeld, D. A. (2008). Afghan Refugees in Pakistan: Not all Refugees, not always in Pakistan, not necessarily Afghan? *Journal of Refugee Studies*. 21 (1), 43-63. doi:10.1093/jrs/fem048
- Kurt, S. (2019). Leben mit Asylsozialhilfe. *SozialAktuell* 4, 22–23. Erişim Adresi: https://hesso.tind.io/record/3393/files/Kurt_2019_Leben%20mit%20Asylsozialhilfe.pdf (Erişim Tarihi: 30.01.2024).
- Kuschminder, K. & Dora, M. (2009). *Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects. Paper Series: Migration and Development Country Profiles*. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance.
- Kuschminder, K. & Koser, K. (2017). *The Role of Migration-Specific and Migration-Relevant Policies in Migrant Decision-Making in Transit*. UNU-MERIT Working Papers No. 2017- 022, Maastricht: Maastricht University.
- Kuschminder, K. & Waidler, J. (2020). At Europe's Frontline: Factors Determining Migrants Decision Making for Onwards Migration from Greece and Turkey. *Migration and Development*, 9 (2), 188-208. doi:10.1080/21632324.2019.1601829
- Lazaridis, M. & Weber, S. (2014). Les Paris des Migrants. *Hommes & migrations*, 1308 (4), 8-10. doi:10.4000/hommesmigrations.2983.
- Lefebvre, H. (2000). *La Production de l'Espace*. Paris: Anthropos.
- Lejeune, C., Pagès-El Karoui, D., Schmoll, C. et Thiollet, H. (2021). Migration, Urbanity and Cosmopolitanism in a Globalized World: An Introduction. In C. Lejeune, D. Pagès-El Karoui, C. Schmoll, & H. Thiollet (Eds.), *Migration, Urbanity and Cosmopolitanism in a Globalized World* (pp. 1-13). 1-13. Cham: Springer International Publishing.
- Lemberg-Pedersen, M. (2019). Manufacturing Displacement. Externalization and Postcoloniality in European Migration Control. *Global Affairs*, 5 (3), 247-271. doi: 10.1080/23340460.2019.1683463
- Levitt, P. & Jaworsky, N. (2007). Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends. *Annual Review of Sociology*, 33: 129–156. doi:10.1146/annurev.soc.33.040406.131816
- Lighthouse Reports. (2022). Europe's Black Sites. Erişim Adresi: <https://www.lighthousereports.com/investigation/europes-black-sites/#:~:text=In%20Bulgaria%2C%20we%20documented%20how,to%20up%20to%20three%20days>. (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- Lighthouse Reports. (2023). Europe's Nameless Dead. Erişim Adresi: <https://www.lighthousereports.com/investigation/europes-nameless-dead/> (Erişim Tarihi: 17.01.2024).
- Lindstrøm, C. (2005). European Union Policy on Asylum and Immigration. Addressing the Root Causes of Forced Migration: A Justice and Home Affairs Policy of Freedom, Security and Justice?. *Social Policy & Administration*, 39 (6), 587-605. doi:10.1111/j.1467-9515.2005.00458.x

- Lussault, M. & Levy, J. (2003). *Dictionnaire de la Géographie et de l'Espace des Sociétés*. Paris: Belin.
- Lycourghiotis, S. (2020). The Fluid Geography of Rubbish: An Analysis of the Patras Refugee Camp (1999–2009). *Worldwide Waste: Journal of Interdisciplinary Studies*, 3 (1), 1–8. doi:10.5334/wwwj.34
- MacGregor, M. (2020). Victoria Square: ‘Greece and Europe have Failed, Together’. *InfoMigrants*. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/28213/victoria-square-greece-and-europe-have-failed-together> (Erişim Tarihi: 08.01.2024).
- Madaleno, I. M. (2010). How do Remote Southern Hemisphere Residents Perceive the World? Mental Maps Drawn by East Timorese and Mozambican Islanders. *Scottish Geographical Journal*, 126 (2), 112–136. doi:10.1080/14702541003712895
- Mai, N. (2004). “Looking for a More Modern Life...” : The Role of Italian Television in the Albanian Migration to Italy. *Westminster Papers in Communication and Culture*. 1 (1), 3-22. doi:10.16997/wpcc.200
- Mainwaring, C. & Brigden, N. (2016). Beyond the Border: Clandestine Migration Journeys. *Geopolitics*, 21 (2), 243-262. doi:10.1080/14650045.2016.1165575
- Makdeche, K. (2019). "Ils sont les Exclus Parmi les Exclus" : Le Crack Hante les Camps de Migrants du Nord-Est de Paris. *France Info*. Erişim Adresi: https://www.francetvinfo.fr/monde/europe/migrants/enquete-franceinfo-ils-sont-les-exclus-parmi-les-exclus-le-crack-hante-les-camps-de-migrants-du-nord-est-de-paris_3486125.html (Erişim Tarihi: 01.12.2024).
- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pirani, A., Connors, S. L., Péan, C., Chen, Y., Goldfarb, L., Gomis, M. I., Matthews, J. B. R., Berger, S., Huang, M., Yelekçi, O., Yu, R., Zhou, B., Lonnoy, E., Maycock, T. K., Waterfield, T., Leitzell, K. & Caud, N. (2021). Climate Change 2021. *IPCC*. Erişim Adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SP_M_final.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2023).
- Ma-Mung, E. & Simon, G. (1990). *Commerçants Maghrébins et Asiatiques en France: Agglomération Parisienne et Villes de l'Est*. Paris: Elsevier Masson.
- Mandić, D. (2017). Trafficking and Syrian Refugee Smuggling: Evidence from the Balkan Route. *Social Inclusion*, 5 (2), 28–38. doi:10.17645/si.v5i2.917.
- Mandić, D., & Simpson, C. M. (2017). Refugees and Shifted Risk: An International Study of Syrian Forced Migration and Smuggling. *International Migration*, 55 (6), 73–89. doi:10.1111/imig.12371
- Marmara Belediyeler Birliği. (2021). *Marmara'nın Kent Mültecileri: Belediyelerin Süreç Yönetimi*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Martin, D. (2015). From Spaces of Exception to ‘Campscapes’: Palestinian Refugee Camps and Informal Settlements in Beirut. *Political Geography*, 44: 9–18. doi:10.1016/j.polgeo.2014.08.001
- Mary, A. (2008). *En Territoire Tamoul à Paris ; Un Quartier Ethnique au Métro La Chapelle*. Paris: Autrement.

- Massey, D. (1994). *Space, Place, and Gender*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431–466. doi:10.2307/2938462
- Massey, D. S., Durand, J. & Malone, N. (2002). **Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration**. New York: Russell Sage Foundation.
- Massey, D. S. (1999). International Migration at the Dawn of the Twenty-First Century: The Role of the State. *Population and Development Review*, 25 (2), 303–322. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/172427> (Erişim Tarihi: 05.11.2023).
- Massey, S. D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- Massey, S. D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2009). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium, International Studies in Demography*. Oxford: Oxford University Press.
- Mayar, A. (2022). The Climate Change Crisis in Afghanistan: The Catastrophe Worsens – What Hope for Action?. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/economy-development-environment/the-climate-change-crisis-in-afghanistan-the-catastrophe-worsens-what-hope-for-action/> (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- McAuliffe, M. & Iqbal, M. (2022). Struggling to Survive: Gender, Displacement, and Migration in Taliban-Controlled Afghanistan. *Center For Strategic & International Studies*. Erişim Adresi: <https://www.csis.org/analysis/struggling-survive-gender-displacement-and-migration-taliban-controlled-afghanistan> (Erişim Tarihi: 17.12.2023).
- McAuliffe, M. & Koser, K. (2017). *A Long Way to Go: Irregular Migration Patterns, Processes, Drivers and Decision-making*. Canberra: ANU Press.
- McAuliffe, M. & Oucho, L. A. (Eds.). (2024). *World Migration Report 2024*. Geneva: International Organization for Migration (IOM).
- McAuliffe, M. and Triandafyllidou, A. (Eds.). (2022). *World Migration Report 2022*. Geneva: IOM.
- McAuliffe, M., & Jayasuriya, D. (2016). Do Asylum Seekers and Refugees Choose Destination Countries? Evidence from Large-Scale Surveys in Australia, Afghanistan, Bangladesh, Pakistan and Sri Lanka. *International Migration*, 54 (4), 44-59. doi: 10.1111/imig.12240
- Messamah, K. & Toubon, J-C. (1990). Coexistence et Confrontation dans un Quartier Pluri-ethnique : Le Cas de la Goutte d'Or. *Sociétés Contemporaines*, 4 (4): 37-50. doi: 10.3917/soco.p1990.4n1.0037
- Migration Data Portal. (2022). Remittances to Afghanistan are Lifelines: They are Needed More Than Ever in a Time of Crisis. Erişim Adresi: <https://www.migrationdataportal.org/blog/remittances-afghanistan->

lifelines#:~:text=Remittances%20to%20Afghanistan%20are%20lifelines%3A%20They%20are%20needed%20more%20than,in%20a%20time%20of%20crisis&text=Remittances%20from%20Afghans%20working%20abroad,this%20vital%20flow%20of%20finance (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

Mijatović, D. (2019). Report Following her Visit to Hungary from 4 to 8 February 2019. **The Council Of Europe**. Eriřim Adresi: <http://bit.ly/2TwWsIO> (Eriřim Tarihi: 29.01.2024).

Ministère de l'Intérieur. (2024). Les Chiffres Clés de l'Immigration 2023. **Statistique Publique**. Erişim Adresi: https://www.immigration.interieur.gouv.fr/content/download/137500/1087357/file/242899-Chiffres_Cles_IMMIG_2023.pdf (Erişim Tarihi: 04.02.2025).

Mogelson, L. (2012). The Scariest Little Corner of the World. *The New York Times*. Erişim Adresi: https://www.nytimes.com/2012/10/21/magazine/the-corner-where-afghanistan-iran-and-pakistan-meet.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 14.12.2022)

Moghissi, H. & Ashrafi, A. (2002). Afghans in Iran: Asylum Fatigue Overshadows Islamic Brotherhood. **Global Dialogue**, 4.4, 89-99. Erişim Adresi: <https://yorkspace.library.yorku.ca/server/api/core/bitstreams/087b8510-89cc-4175-992d-fdd91d7866fb/content> (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

Molodikova, I. (2009). Vengria: Byfernaia Zona Dlia Tranzitnoi Migratsii [Hungary as buffer zone for transit migration in the EU]. In I. Molodikova & F. Düvell (Eds.), **Tranzitnaia Migratsia I Tranzitnie Strain: Teoria, Praktika I Politika Regylirovania [Transit Migration and Transit Countries Theory, practice and policy of regulation]** (pp. 153-181). Moscow: Akademkniga Press.

Monsutti, A. (2004). **Guerres et Migrations. Réseaux Sociaux et Stratégies Economiques des Hazaras d'Afghanistan**. Paris: Maison des Sciences de l'Homme.

Monsutti, A. (2005). **War and Migration: Social Networks and Economic Strategies of the Hazaras of Afghanistan**. London: Routledge.

Monsutti, A. (2006). **Afghan Transtional Networks: Looking Beyond Repatriation**. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit.

Monsutti, A. (2007). Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran. **Iranian Studies**, 40 (2), 167-185.

Monsutti, A. (2008). Afghan Migratory Strategies and the Three Solutions to the Refugee Problem. **Refugee Survey Quaterly**. 27 (1), 58-73. 10.1093/rsq/hdn007

Monsutti, A. (2020). **Homo Itinerans: Towards a Global Ethnography of Afghanistan**. New York: Berghahn Books.

Monsutti, A., & Balci, B. (2014). Forced Migration in Broader Central Asia. In E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, & N. Sigona (Eds.), **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies** (pp. 599-612). Oxford University Press.

- Moschopoulos, M. (2019). *The “Balkan Route” Three Years after Its Closure*. IEMed Mediterranean Yearbook 2019. Erişim Adresi: <https://www.iemed.org/publication/the-balkan-route-three-years-after-its-closure/?lang=fr> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Mougne, C. (2010). *Trees Only move in the Wind: A Study of Unaccompanied Afghan Children in Europe*. Geneva: UNHCR.
- Mountz, A., Coddington, K., Catania, R. T., & Loyd, J. M. (2013). Conceptualizing Detention: Mobility, Containment, Bordering, and Exclusion. *Progress in Human Geography*, 37 (4), 522-541. doi:10.1177/0309132512460903
- Muftuler-Bac, M. (2022). Externalization of Migration Governance, Turkey’s Migration Regime, and the Protection of the European Union’s External Borders. *Turkish Studies*, 23 (2), 290-316. doi:10.1080/14683849.2021.1943661
- Mung, G. M. (2015). Le Commerce Ethnique dans les Espaces Marchands de Château Rouge (Paris) et Brixton (Londres). *e-Migrinter*, 13. doi:10.4000/e-migrinter.564
- Ngai, M. (2004). *Impossible Subject: Illegal Aliens and the Making of Modern America*. Princeton: Princeton University Press.
- Nieselt, T. (2014). *Becoming the “Gendarme of Europe” in Return for more Mobility?: An Analysis of the Added Value for Morocco to Conclude a Mobility Partnership with the European Union*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Twente: University of Twente.
- No Name Kitchen. (2018). Blog News From The Field. Erişim Adresi: <https://www.nonamekitchen.org/blog/> (Erişim Tarihi: 17.01.2024).
- No Name Kitchen. (2023). Bulgaria’s First Overview: No Name Kitchen New Project in the First European Country of the Balkan Route for People on the Move. Erişim Adresi: <https://www.nonamekitchen.org/bulgarias-first-overview-no-name-kitchen-new-project-in-the-first-european-country-of-the-balkan-route-for-people-on-the-move/> (Erişim Tarihi: 18.01.2024).
- Norman, K. P. (2020). Migration Diplomacy and Policy Liberalization in Morocco and Turkey. *International Migration Review*, 54 (4), 1–26. doi:10.1177/0197918319895271
- Noussia, A. & Lyons, M. (2009). Inhabiting Spaces of Liminality: Migrants in Omonia, Athens. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35 (4), 601-624. doi: 10.1080/13691830902765186
- Oberling, P. (1961) *The Turkic Peoples of Iranian Azerbaijan*. Washington, D.C.: American Council of Learned Societies.
- Oberti, C. (2022). Le Camp de La Chapelle, Lieu Sordide et Etape Obligée pour les Primo-Arrivants à Paris. *InfoMigrants*. Erişim Tarihi : <https://www.infomigrants.net/fr/post/45414/le-camp-de-la-chapelle-lieu-sordide-et-etape-obligee-pour-les-primoarrivants-a-paris> (Erişim tarihi: 01.12.2024)

- OCHA. (2021). Afghanistan: Weekly Humanitarian Update (16 - 22 August 2021).
Erişim Adresi:
<https://www.unocha.org/publications/report/afghanistan/afghanistan-weekly-humanitarian-update-16-22-august-2021> (Erişim tarihi: 01.12.2024)
- OCHA. (2022). Afghanistan: ICCT Real-Time Response Overview Situation Report.
Erişim Adresi:
<https://www.unocha.org/publications/report/afghanistan/afghanistan-icct-real-time-response-overview-situation-report-6-october-2021> (Erişim tarihi: 01.12.2024)
- OFpra. (2006). Rapport d'activité. Erişim Adresi:
https://www.ofpra.gouv.fr/libraries/pdf.js/web/viewer.html?file=/sites/default/files/2022-12/rapport_dactivite_2006.pdf (Erişim tarihi: 17.08.2024).
- Ogden, P. (1989). International Migration in the Nineteenth and Twentieth Centuries. In: P. Ogden & P. White, (Eds.), *Migrants in modern France: Population Mobility in the Later Nineteenth and Twentieth Centuries* (pp. 34–59). London: Unwin Hyman.
- Oginni, O. S. (2021). Arrival or Return? Temporality and Materiality of Transit Sites in Overlapping Displacement Context in Border Cities of the Lake Chad Basin Region. *Urban Forum*. 33, 463–484. doi:10.1007/s12132-021-09450-8
- OIN (Office of Immigration and Nationality). (2011). *Statistical data*. Erişim Adresi: www.bmbah.hu/statisztikak.php (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Olszewska, Z. (2007). “A Desolate Voice”: Poetry and Identity Among Young Afghan Refugees in Iran. *Iranian Studies*. 40 (2): 203-224. doi: 10.1080/00210860701269550
- Olwig, K. F. (2003). ‘Transnational’ Socio-Cultural Systems and Ethnographic Research: Views from an Extended Field Site. *International Migration Review*, 37 (3), 787–811. doi:10.1111/j.1747-7379.2003.tb00158.x
- Osman, B. & Clark, K. (2015). First wave of IS attacks? Claim and denial over the Jalalabad bombs. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/war-and-peace/first-wave-of-is-attacks-claim-and-denial-over-the-jalalabad-bombs/> (Erişim Tarihi: 25.12.2023).
- Paasi, A. (2009). Bounded Spaces in a ‘Borderless World’: Border Studies, Power and the Anatomy of Territory. *Journal of Power*, 2 (2), 213-234. doi: 10.1080/17540290903064275
- Pal, A. (2021). Afghan Women Should Not Work Alongside Men, Senior Taliban Figure Says. *Reuters*. Erişim Adresi: [https://www.reuters.com/world/asia-pacific/exclusive-afghan-women-should-not-work-alongside-men-senior-taliban-figure-says-2021-09-13/#:~:text=NEW%20DELHI%2C%20Sept%2013%20\(Reuters,banks%2C%20media%20companies%20and%20beyond](https://www.reuters.com/world/asia-pacific/exclusive-afghan-women-should-not-work-alongside-men-senior-taliban-figure-says-2021-09-13/#:~:text=NEW%20DELHI%2C%20Sept%2013%20(Reuters,banks%2C%20media%20companies%20and%20beyond) (Erişim Tarihi: 10.12.2023).
- Papadopoulou-Kourkoula, A. (2008). *Transit Migration: The Missing Link Between Emigration and Settlement*. London: Palgrave Macmillan.

- Papastergiadis, N. (2000). *The Turbulence of Migration. Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge: Polity Press.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pavićević, M. (2018). Sécurisation des Frontières et Criminalisation de Passage sur la Route des Balkans. *Sciences & Actions Sociales*, 1 (9), 39-55. doi: 10.3917/sas.009.0039
- Pérouse, J-F. (2004). *La Turquie en Marche. Les Grandes Mutations Depuis 1980*. Paris: La Martinière.
- Pew Research Center. (2016). Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015. Erişim Adresi: <https://www.pewresearch.org/global-migration-and-demography/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023).
- Poinsot, M. (2014). L'immigration, une Source de Vitalité pour la Ville de Paris Entretien avec Colombe Brossel, Adjointe à la Maire de Paris en Charge de la Sécurité, de la Prévention, de la Politique de la Ville et de l'Intégration. *Hommes & Migrations*, 1308 (4), 28-30. doi:10.4000/hommesmigrations.2990.
- Portes, A. (1998). Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Reviews of Sociology*. 24: 1-24. doi:10.1146/annurev.soc.24.1.1
- Portes, A. (2000). The two meanings of social capital. *Sociological Forum*, 15 (1), 1-12.
- Poyraz, M. (2007). Turcs et Indiens du Faubourg Saint-Denis. Un Espace Commun en Construction. *Hommes et Migrations*, 1268-1269, 110-118.
- Pries, L. (2010). *Transnationalisierung: Theorie und Empirie grenzüberschreitender Vergesellschaftung*, VS Verlag, Wiesbaden. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- ProAsyl. (2012). The Systematic Ill-Treatment of Migrants and Refugees by State Agents in Patras. Erişim Adresi: http://www.proasyl.de/fileadmin/fm-dam/p_KAMPAGNEN/Flucht-ist-kein-Verbrechen/Patras-Webversion04D-DS-k_03.pdf (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- ProAsyl. (2013). Pushed Back – Systematic Human Rights Violations Against Refugees in the Aegean Sea and the Greek-Turkish Land Border. Erişim Adresi: <https://www.proasyl.de/material/pushed-back-engl/> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- Proshansky, H.M., Fabian, A.K., and Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical World Socialization of the Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3 (1), 57–83. doi: 10.1016/S0272-4944(83)80021-8
- Psaledakis, D., and Landay, J. (2021). U.S. authorizes some transactions with Taliban to keep aid flowing to Afghanistan. *Reuters*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/us-authorizes-certain-transactions-with-taliban-ease-flow-aid-afghanistan-2021-12-22/> (Erişim Tarihi: 21.12.2023).

- Pusch, B. (2012). Bordering the EU: Istanbul as a Hotspot for Transnational Migration. In Paçacı Elitok, S., Straubhaar, T., (Eds.), *Turkey, migration and the EU* (pp. 167-197). Hamburg: Hamburg University Press.
- Qurbani, S. (2023). Afghan Migrants Kidnapped and Tortured on Iran-Turkey Border. *BBC News*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-asia-65749889> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).
- Ralchev, P. (2022). In the EU and Out of the Schengen Area: Bulgaria's Experience and Challenges in Securing the EU's External Border. In Szalai, A., Parker, O., Lucarelli, S. & Prodromidou, A. (Eds.), *Fences, Refugee Boats, and the New Borderlands: Making Sense of the European Union's Emerging Internal and External Borders* (pp. 83-97). BordEUr: New European Borderlands
- Raulin, A. (2000). *L'ethnique est Quotidien: Diasporas, Marchés et Cultures Métropolitaines*. Paris: L'Harmattan.
- Riosmena, F., & Massey, D. S. (2012). Pathways to El Norte: Origins, Destinations, and Characteristics of Mexican Migrants to the United States. *International Migration Review*, 46 (1), 3-36. doi:10.1111/j.1747-7379.2012.00879.x
- Rottmann, S., & Kaya, A. (2021). 'We can't Integrate in Europe. We will Pay a High Price if We Go There': Culture, Time and Migration Aspirations for Syrian Refugees in Istanbul. *Journal of Refugee Studies*, 34 (1), 474-490. doi:10.1093/jrs/feaa018
- Rouse, R. (1991). Mexican Migration and the Social Space of Postmodernism. *Diaspora A Journal of Transnational Studies*, 1 (1), 8-23. doi:10.1353/dsp.1991.0011
- Ruttig, T. (2015). An "Afghan Exodus" (1): Facts, Figures, Trends. *Afghanistan Analysts Network*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/migration/an-afghan-exodus-facts-figures-trends/> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Rytter, M. (2018). Made in Denmark: Refugees, Integration, and the Self-Dependent Society. *Anthropology Today*, 34 (3), 12-14. doi:10.1111/1467-8322.12433
- Safi, M. (2009). La Dimension Spatiale de l'Intégration: Evolution de la Ségrégation des Populations Immigrées en France entre 1968 et 1999. *Revue française de sociologie*, 50 (3), 521-552. doi:10.3917/rfs.503.0521
- Sanderson, S. (2022). Switzerland Accused of Helping Migrants Reach Other European Countries. *InfoMigrants*. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/44386/switzerland-accused-of-helping-migrants-reach-other-european-countries> (Erişim Tarihi: 31.01.2024).
- Sarrut, M., Zuluaga, J. E. & Amaya, S. V. (2023). Briser le Mythe de la « Jungle qui Tue » : Analyse du Rôle des Intermédiaires dans la Traversée du Darién (Frontière Colombie-Panama). *Revue européenne des migrations internationales*, 39 (4), 15-42. doi:10.4000/remi.24401
- Sassen, S. (1998). *Globalization and Its Discontents. Essays on the New Mobility of People and Money*. New York: New York Press.

- Sassen, S. (2001). *The Global City New York, London, Tokyo*. New Jersey: Princeton University Press.
- Savage, K. & Harvey, P. (2007). *Remittances during Crises: Implications for Humanitarian Response*. London: Overseas Development Institute.
- Sayad, A. (1999). *La Double Absence. Des Illusions de l'Emigré aux Souffrances de l'Immigré*. Paris: Seuil.
- Sayed, N. & Sadat, S. H. (2022). Climate Change Compounds Longstanding Displacement in Afghanistan. *Migration Policy Institute*. Erişim Adresi: <https://www.migrationpolicy.org/article/climate-change-displacement-afghanistan> (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Scalettaris, G., Monsutti, A., & Donini, A. (2021). Young Afghans at the Doorsteps of Europe: The Difficult Art of Being a Successful Migrant. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47 (3), 519–535. doi:10.1080/1369183X.2019.1618250
- Schapendonk, J. (2012). Migrants' Im/Mobilities on their Way to the EU: Lost in Transit?. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 103 (5), 577–583. doi:10.1111/j.1467-9663.2012.00735.x
- Schmitz, F. (2021). Greece Tightens Border to Halt Refugees and Migrants. DW. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/en/greece-tightens-its-border-with-turkey-amid-tough-but-fair-migration-policy/a-59209772> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Schmoll, C. (2003). Cosmopolitisme au Quotidien et Circulations Commerciales à Naples. *Cahiers de la Méditerranée*, 67, 345-360. doi:10.4000/cdlm.138.
- Schuster, L. & Majidi, N. (2013). What Happens Post-Deportation? The Experience of Deported Afghans. *Migration Studies*, 1 (2), 221-240. doi:10.1093/migration/mns011
- Schuster, L. & Majidi, N. (2015). Deportation Stigma and Re-migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41 (4), 635-652. doi:10.1080/1369183X.2014.957174
- Schuster, L. (2005). The Continuing Mobility of Migrants in Italy: Shifting between Places and Statuses. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 31 (4), 757-774. doi: 10.1080/13691830500109993.
- Schuster, L. (2011). Turning Refugees into 'Illegal Migrants': Afghan Asylum Seekers in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 34 (8), 1392-1407. doi: 10.1080/01419870.2010.535550
- Segaud, M., Brun, J., Driant, J.-C., (2002). *Dictionnaire de L'Habitat et du Logement*. Paris: Armand Colin.
- Šelo Šabić, S., & Borić, S. (2016). At the Gate of Europe: A Report on Refugees on the Western Balkan Route. *Friedrich Ebert Stiftung*. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13059.pdf>

- Sırbistan Mülteciler ve Göç Komiserliği. (2023). **Göç Raporu – 2022**. Erişim Adresi: <https://kirs.gov.rs/cir/aktuelno/godisnji-izvestaj-komesarijata-o-migracijama-za-2022godinu/4181> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Siddique, A. & Sharifi, G. (2021). Afghan Hazaras Fear the Worst After Forced Taliban Evictions. **Radio Free Europe / Radio Liberty**. Erişim Adresi: <https://www.rferl.org/a/afghanistan-hazaras-taliban/31496224.html> (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- Simon, P. (2000). The Mosaic Pattern: Cohabitation between Ethnic Groups in Belleville, Paris. In Body-Gendrot, S., Martiniello, M. (Eds.), **Minorities in European Cities. Migration, Minorities and Citizenship** (pp. 100-115). London: Palgrave Macmillan.
- Simpson, C. M. (2020). Tackling Smuggling in the Balkans: Policy Lessons. **Forced Migration Review**, 64: 69–72.
- Smyrnelis, M-C. (2016). Postface. Réinterroger le(s) Cosmopolitisme(s) en Contexte Urbain dans l'aire Méditerranéenne. **Diasporas. Circulations, migrations, histoire**, 28, 115-129. doi:10.4000/diasporas.661.
- Snel, E., Bilgili, Ö., & Staring, R. (2020). Migration Trajectories and Transnational Support within and beyond Europe. **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 47 (14), 3209–3225. doi:10.1080/1369183X.2020.1804189
- Soomro, A. (2024). People, Paper and Power: The Birth of the Passport in International Law. **Asian Journal of International Law**, 14 (2), 358-385. doi:10.1017/S2044251323000693
- Sowell, T. (1997). **Migrations and Cultures: A World View**. New York: Basic Books.
- Spencer, S. & Hughes, V. (2015). Fundamental Rights for Irregular Migrants: Legal Entitlements to Healthcare and School Education across the EU28. **European Human Rights Law Review**, 6, 604-616.
- Spencer, S. (2022). The Challenge of Irregular Migration. In Triandafyllidou, A. (Ed.) **Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies** (pp. 407-417). London: Routledge.
- Squire, V. (2015). The Securitisation of Migration: An Absent Presence?. In Lazaridis, G., Wadia, K. (Eds.), **The Securitisation of Migration in the EU** (pp-19-36). London: Palgrave Macmillan.
- Stark, O., Taylor, J. E. (1991). Migration Incentives, Migration Types: The Role of Relative Deprivation. **The Economic Journal**, 101 (408), 1163-1178. doi:10.2307/2234433
- Stenum, H. (2017). The Body-Border. Governing Irregular Migration through Biometric Technology. **Journal for Digital Cultures**, 4: 1-16. doi:10.25969/mediarep/3852
- Stavis-Gridneff, M., Kerr, S., Bracken, K. & Kirac, N. (2023). Greece Says It Doesn't Ditch Migrants at Sea. It Was Caught in the Act. **The New York Times**. Erişim Adresi: www.nytimes.com/2023/05/19/world/europe/greece-migrants-abandoned.html?smid=nytcore-android-share (Erişim Tarihi: 18.01.2024).

- Stigter, E. (2005). *Transnational Networks and Migration from Herat to Iran*. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- Stojic Mitrovic, M., & Vilenica, A. (2019). Enforcing and Disrupting Circular Movement in an EU Borderscape: Housingscaping in Serbia. *Citizenship Studies*, 23 (6), 540–58. doi:10.1080/13621025.2019.1634368
- Strand, A., Suhrke, A. & Harpviken, A. B. (2004). *Afghan Refugees in Iran: From Refugee Emergency to Migration Management*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Suárez-Krabbe, J. & Lindberg, A. (2019). Enforcing Apartheid? The Politics of “Intolerability” in the Danish Migration and Integration Regimes. *Migration and Society*, 2 (1), 90–97. doi:10.3167/arms.2019.020109
- Sypko, B. (2022). Formation of The Afghan Community in France at the Turn of the 20. - 21. Centuries. *The Ethnology Notebooks*, 1 (163), 202-217. doi:10.15407/nz2022.01.202
- Takva, R. (2021). Traffickers Use Refugees to Smuggle Drugs from Iran to Turkey. **Al-Monitor**. Erişim Adresi: <https://www.al-monitor.com/originals/2022/05/traffickers-use-refugees-smuggle-drugs-iran-turkey> (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- The New York Times. (2020). At Least 60 Migrants Killed in Turkish Boat Disaster. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2020/07/20/world/middleeast/migrants-killed-turkey-van-boat.html#:~:text=The%20boat%20capsized%20late%20at,near%20the%20border%20with%20Iran>. (Erişim Tarihi: 26.12.2023).
- Tilly, C. (2007). Trust Networks in Transnational Migration. *Sociological Forum*, 22 (1), 3–24. doi:10.1111/j.1573-7861.2006.00002.x
- Timmerman, C., Heyse, P. & van Mol, C. (2010). *Europe Seen from the Outside: Conceptual and Theoretical Framework. Strangeness and Familiarity*. University of Groningen: FORUM.
- Tinti, P., & Reitano, T. (2017). *Migrant, Refugee, Smuggler, Savior*. Oxford: Oxford University Press.
- Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press.
- Toix, F. (2011). *Le Paris des Afghans. Régard sur une Catégorie Invisible et Précaire d'exilés du 10 Arrondissement*. Paris: France Terre d'Asile.
- Tolis, D. (2023). Revealed: More than 1000 Unmarked Graves Discovered along EU Migration Routes. **The Guardian**. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2023/dec/08/revealed-more-than-1000-unmarked-graves-discovered-along-eu-migration-routes> (Erişim Tarihi: 18.05.2024).
- Topak, Ö. E. (2014). The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones. *Environment and Planning D: Society and Space*, 32 (5), 815-833. doi:10.1068/d13031

- Topak, Ö. E. (2021). Border Violence and Migrant Subjectivities. *Geopolitics*, 26 (3), 791-816. doi:10.1080/14650045.2019.1626828
- Torres, F. (2011). *La Inserción de los Inmigrantes. Luces y sombras de un Proceso*. Madrid: Talasa Ediciones.
- Tóth, J. (2005). Towards a Joint Sweeper of Illegal Migrants. *Central European Political Science Review*, 6 (19), 89.
- Townsend, J. & Oomen, C. (2015). *Before the Boat: Understanding the Migrant Journey*. Brussels: Migration Policy Institute.
- Triandafyllidou, A. & Ambrosini, M. (2011). Irregular Immigration Control in Italy and Greece: Strong Fencing and Weak Gate-Keeping Serving the Labour Market. *European Journal of Migration and Law*, 13, 251-73.
- Triandafyllidou, A. & Dimitriadi, A. (2013). Migration Management at the Outposts of the European Union. *Griffith Law Review*, 22 (3), 598-618. doi: 10.1080/10383441.2013.10877014
- Triandafyllidou, A. (2014). Multi-Levelling and Externalizing Migration and Asylum: Lessons from the Southern European Islands. *Island Studies Journal*, 9 (1), 7-22. doi:10.24043/isj.290
- Triandafyllidou, A., & Maroukis, T. (2012). *Migrant Smuggling: Irregular Migration from Asia and Africa to Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- TÜİK. (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> (Erişim Tarihi: 25.11.2024)
- UNHCR. (2014). *Asylum Trends 2013*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5329b15a9.pdf> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).
- UNHCR. (2015). *Over One Million Sea Arrivals Reach Europe in 2015*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/news/stories/over-one-million-sea-arrivals-reach-europe-2015> (Erişim Tarihi: 04.01.2024).
- UNHCR. (2020). *Asylum Trends: Forced displacement in 2019*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/globaltrends2019/#:~:text=During%202019%2C%20an%20estimated%2011.0,solutions%20for%20rebuilding%20their%20lives.> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).
- UNHCR. (2022). *What are the Movement Restrictions for Afghan and Iraqi Nationals in Iran?*. Erişim Adresi: <https://help.unhcr.org/iran/en/how-can-i-see-asylum-in-iran/what-are-the-movement-restrictions-for-afghan-and-iraqi-nationals-in-iran/> (Erişim Tarihi: 19.03.2024).
- UNHCR. (2023a). *Afghanistan Situation*. Erişim Adresi: <https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan> (Erişim tarihi: 07.10.2024).
- UNHCR. (2023b). *Refugees in Iran*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/> (Erişim Tarihi: 19.03.2024).

- UNHCR. (2024). *Afghanistan Emergency*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/emergencies/afghanistan-emergency> (Erişim Tarihi: 07.10.2024).
- UNODC. (2018a). *Global Study on Smuggling of Migrants*. Erişim Adresi: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_Europe_web_small.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2024).
- UNODC. (2018b). *Migrant Smuggling in Asia and the Pacific: Current Trends and Challenges. Volume II*. Erişim Adresi: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/2018-2019/SOM_in_Asia_and_the_Pacific_II_July_2018.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2024).
- UNODC. (2023). *Afghanistan Opium Survey 2023*. Erişim Adresi: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghanistan_opium_survey_2023.pdf (Erişim Tarihi: 07.02.2024).
- USAID. (2023). *Afghanistan Agriculture and Economic Growth Fact Sheet*. Erişim Adresi: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/USAID%20Afghanistan%20Agriculture%20and%20Economic%20Growth%20Fact%20Sheet%20-%20April%202023.pdf> (Erişim Tarihi: 07.12.2023).
- Geis, W., Uebelmesser, S. and Werdling, M. (2013). Migrants' Choice of Their Destination Country. *Review of International Economics*, 21: 825-840. doi:10.1111/roie.12073
- Van Bar Association Migration and Asylum Commission. (2020). *Investigation Report on The Massacre of Migrant/Asylum Seekers in Lake Van*. Erişim Adresi: <https://www.vanbarosu.org.tr/tr/komisyonlar/raporlar/goc-ve-iltica-komisyonu/33> (Erişim Tarihi: 23.03.2024).
- Van Den Boogaart, E., Emmer, P.C. (1986). Colonialism and Migration: An Overview. In Emmer, P.C. (Ed.), *Colonialism and Migration; Indentured Labour Before and After Slavery* (pp 3-15). Dordrecht: Springer.
- Van Der Velde, M. & Van Naerssen, T. (2015). *Mobility and Migration Choices Thresholds to Crossing Borders*. London: Routledge.
- Van Hear, N. (2004). *I Went as far as My Money would Take Me: Conflict, Forced Migration and Class (Working Paper No. 6)*. Oxford: University of Oxford.
- Van Wijk, J. (2010). Luanda–Holanda: Irregular Migration from Angola to the Netherlands. *International Migration*, 48 (2), 1-30. doi:10.1111/j.1468-2435.2008.00485.x
- Vertovec, S. (2002). Transnational Networks and Skilled Labour Migration. *ESRC Transnational Communities Research Programme Working Papers No. 02-02*. Erişim Adresi: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3012174/component/file_3012175/content (Erişim Tarihi: 12.06.2024).

- Vertovec, S. (2004). Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. *International Migration Review*, 38 (3), 970-1001. doi:10.1111/j.1747-7379.2004.tb00226.x
- Vertovec, S. (2007). Super-Diversity and Its Implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30 (6), 1024–1054. doi:10.1080/01419870701599465
- Virno, P. (2004). Virtuosity and Revolution: The Political Theory of Exodus. *Generation Online*. Erişim Adresi: <https://www.generation-online.org/c/fcmultitude2.html> (Erişim Tarihi: 24.01.2024)
- VOA. (2024). *Afganistan Kökenli Bağımsız Adaylar Beylikdüzü ve Zeytinburnu’nda Belediye Başkanı Olma Hayali Kuruyor*. Erişim Adresi: <https://www.voaturkce.com/a/afganistan-kokenli-bagimsiz-adaylar-beylikduzu-zeytinburnu-belediye-baskani-olma-hayali-kuruyor/7508876.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2024).
- Vogt, W. (2016). Stuck in the Middle with You: The Intimate Labours of Mobility and Smuggling along Mexico’s Migrant Route. *Geopolitics*, 21 (2), 366–86. doi:10.1080/14650045.2015.1104666
- Voirol, O. (2005). Présentation: Visibilité et Invisibilité, une Introduction. *Réseaux*, n° 129-130 (1), 9-36. Erişim Adresi: <https://shs.cairn.info/revue-reseaux1-2005-1-page-9?lang=fr>. (Erişim Tarihi: 14.04.2024).
- Wallis, E. (2023). Migrants ‘Dying without a Trace’ on the Balkan Route. *InfoMigrants*. Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/53653/migrants-dying-without-a-trace-on-the-balkan-route> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Wang, S. (2017). *Illusions et Souffrances. Les Migrants Chinois à Paris*. Paris: ULM.
- WFP. (2021). Afghanistan: Annual Country Report. Erişim Adresi: https://www.wfp.org/operations/annual-country-report?operation_id=AF01&year=2021#/23611 (Erişim Tarihi: 28.12.2023).
- Withol de Wenden, C. (2022). *Figures de l’Autre, Perceptions du Migrant en France, 1870-2022*. Paris: CNRS Éditions.
- Wodak, R. (2018). Borders, Fences, and Limits - Protecting Austria from Refugees: Metadiscursive Negotiation of Meaning in the Current Refugee Crisis. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 16 (1-2), 15-38. doi: 10.1080/15562948.2017.1302032
- World Bank. (2014). *Afghanistan - Agricultural Sector Review : Revitalizing Agriculture for Economic Growth, Job Creation, and Food Security*. Erişim Adresi: <http://documents.worldbank.org/curated/en/245541467973233146/Afghanistan-Agricultural-sector-review-revitalizing-agriculture-for-economic-growth-job-creation-and-food-security> (Erişim Tarihi: 05.12.2023).
- World Bank. (2015). *Revitalizing Agriculture for Growth, Jobs, and Food Security in Afghanistan*. Erişim Adresi: <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/revitalizing->

- agriculture-for-growth-jobs-and-food-security-in-afghanistan (Erişim Tarihi: 05.12.2023).
- World Bank. (2021). **GDP Growth (Annual %) – Afghanistan**. Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=AF&start=2003&view=chart&year=2009> (Erişim Tarihi: 05.12.2023).
- World Bank. (2022). **Agriculture, Forestry, and Fishing, Value Added (% of GDP) – Afghanistan**. Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=AF> (Erişim Tarihi: 05.12.2023).
- Wyss, A. & Fischer, C. (2022). Working for Protection? Precarious Legal Inclusion of Afghan Nationals in Germany and Switzerland. *Antipode*, 54 (2), 629-649. doi:10.1111/anti.12778
- Yıldız, A. (2017). Perception of “Smuggling Business” and Decision Making Processes of Migrants. *IOM*. Erişim Adresi: <https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/Perception%20of%20Smuggling%20Business%20and%20Decision%20Making%20Processes%20of%20Migrants.pdf> (Erişim Tarihi: 05.04.2024).
- Yüceşahin, M. M. (2017). Uluslararası Göç, Kimlik ve Mekânsal Kümelenme-Ayrışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Göç Özel Sayısı), 1303-1315.
- Yükseker, D. (2007). Shuttling Goods, Weaving Consumer Tastes: Informal Trade between Turkey and Russia. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31 (1), 60–72. doi:10.1111/j.1468-2427.2007.00710.x
- Yükseker, D., Brewer, K. T. (2011). Astray and Stranded at the Gates of the European Union: African Transit Migrants in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 44, 129–159. doi:10.1017/S0896634600005963
- Yükseker, D., Kurtuluş, H., Tekin, U., Erdoğan, E.K. (2023). Göçmen Mahallelerinde Yaşam: Türkiye’de 2010 Sonrası Göçler ve Göçmenlerin Toplumsal Katılımı. *Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*. Erişim Adresi: https://tr.boell.org/sites/default/files/2023-11/gocmenyasamirapor_tr_28.11.23_web.pdf (Erişim Tarihi: 02.07.2024).
- Zaccaria, A. (2010). Naples-piazza Garibaldi. Les Images, les Couleurs et les Histoires de la Mixité. *Italies*, 14, 67-92. doi:10.4000/italies.3233
- Zafer Partisi. (2021). **Zafer Partisi Van-İran Sınırında “Hudut Namustur” Pankartı Açtı**. Erişim Adresi: <https://zaferpartisi.org.tr/zafer-partisi-van-iran-sinirinda-hudut-namustur-pankarti-acti/> (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- Zeneidi-Henry, D. (2002). *Les Sdf et la Ville : Géographie du savoir-survivre*. Paris : Bréal.
- Zeytinburnu Belediyesi. (2019). **Zeytinburnu Belediye Başkanı Ömer Arısoy: “50 Bin ile 70 Bin Arasında Göçmene Ev Sahipliği Yapıyoruz”**. Erişim Adresi: <https://zeytinburnu.istanbul/haberler/zeytinburnu-belediye-baskani-omer-arisoy-50-bin-ile-70-bin-arasinda-gocmene-ev-sahipligi-yapiyoruz/> (Erişim Tarihi: 10.07.2024).

EKLER

Ek 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Listesi

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
1.	13 Kasım 2021	Van	Bakkal	Şaban	Özbek	Dükkân işletmecisi	2s20 dakika	Türkçe
2.	14 Kasım 2021	Van	Kafe	Yiğit	Peştun	İşçi	30 dakika	Peştuca
3.	14 Kasım 2021	Van	Park	Zihni	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
4.	15 Kasım 2021	Van	Restoran	-	Kürt	İşçi	30 dakika	Türkçe
5.	17 Kasım 2021	Van	Bakkal	Müslüm	Tacik	Çoban	45 dakika	Farsça
6.	17 Kasım 2021	Van	Manav	İlhami	Peştun	İşçi	30 dakika	Türkçe
7.	23 Kasım 2021	Van	Ofis	-	Türk	BMMYK çalışanı	50 dakika	Türkçe
8.	25 Kasım 2021	Van	Ofis	Rabia	Tacik	Öğrenci	40 dakika	Türkçe
9.	3 Aralık 2021	Van	Ev	Ozan	Hazara	İşsiz	1 saat	Darice
10.	6 Aralık 2021	Van	Bakkal	Ömer	Özbek	Dükkân işletmecisi	1s30 dakika	Türkçe
11.	12 Aralık 2021	Van	Kafe	-	Kürt	Çiftçi	20 dakika	Türkçe
12.	18 Aralık 2021	Van	Ev	Hasret	Özbek	Terzi	1s30 dakika	Türkçe
13.	20 Aralık 2021	Van	Ev	Mehmet	Kürt	Çiftçi	35 dakika	Türkçe
14.	20 Aralık 2021	Van	Ofis	-	Türk	Jandarma personeli	20 dakika	Türkçe
15.	20 Aralık 2021	Van	Kafe	-	Kürt	İşçi	1s	Türkçe
16.	21 Aralık 2021	Van	Otogar	Kaçakçı X	Kürt	Şoför	1s30 dakika	Türkçe
17.	22 Aralık 2021	Van	Van İl Göç İdaresi Müdürlüğü	-	Türk	Memur	45 dakika	Türkçe
18.	7 Ocak 2022	Van	Çalıştığı yer	Yahya	Tacik	Otomobil tamircisi	40 dakika	Türkçe
19.	11 Ocak 2022	Van	Atölye	Hacer	Özbek	Terzi	1s30 dakika	Türkçe
20.	13 Ocak 2022	Van	Park	Lale	Hazara	Mağaza sorumlusu	1 saat	Türkçe
21.	13 Ocak 2022	Van	Kafe	Rezzak	Özbek	İşçi	30 dakika	Türkçe
22.	15 Ocak 2022	Van	Ev	Mecit	Özbek	İşsiz	45 dakika	Türkçe
23.	18 Ocak 2022	Van	Restoran	-	Kürt	Gazeteci	2 saat	Türkçe
24.	22 Ocak 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Muhtar	45 dakika	Türkçe

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
25.	27 Ocak 2022	Van	Kafe	Kaçakçı Y	Kürt	Organizatör	1 saat	Türkçe
26.	3 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Avukat	1s45 dakika	Türkçe
27.	3 Şubat 2022	Van	Kafe	-	Kürt	Gazeteci	1s15 dakika	Türkçe
28.	4 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Tük	STK çalışanı	45 dakika	Türkçe
29.	4 Şubat 2022	Van	Üniversite	Bilal	Tacik	Öğrenci	50 dakika	Darice
30.	7 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Türk	Jandarma personeli	30 dakika	Türkçe
31.	7 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Türk	Polis	45 dakika	Türkçe
32.	15 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Muhtar	30 dakika	Türkçe
33.	15 Şubat 2022	Van	Ofis	-	Kürt	STK çalışanı	1s10 dakika	Türkçe
34.	15 Şubat 2022	Van	Kafe	-	Türk	Gazeteci	1s30 dakika	Türkçe
35.	16 Şubat 2022	Van	Ev	Feride	Hazara	Ev hanımı	40 dakika	Darice
36.	16 Şubat 2022	Van	Kafe	Abdullah	Özbek	Öğrenci	1 saat	Türkçe
37.	16 Şubat 2022	Van	Ofis	Aynur	Özbek	Öğrenci	25 dakika	Türkçe
38.	20 Şubat 2022	Van	Bakkal	Mustafa	Peştun	İşçi	1s45 dakika	Peştuca
39.	27 Şubat 2022	Van	Restoran	Zihni	Özbek	Garson	1s30 dakika	Türkçe
40.	8 Mart 2022	Van	Ev	Özkan	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
41.	8 Mart 2022	Van	Kafe	Nergis	Tacik	Öğrenci	35 dakika	Darice
42.	8 Mart 2022	Van	Ev	Perihan	Özbek	Ev hanımı	1 saat	Türkçe
43.	12 Mart 2022	Van	Kafe	-	Türk	STK çalışanı	1s15 dakika	Türkçe
44.	12 Mart 2022	Van	Atölye	-	Kürt	Atölye işletmecisi	30 dakika	Türkçe
45.	22 Mart 2022	Van	Ev	Zehra	Özbek	Terzi	1 saat	Türkçe
46.	22 Mart 2022	Van	Kafe	Fatih	Tacik	Öğrenci	1s30 dakika	Darice
47.	24 mars 2022	Van	Kafe	Ali Rıza	Hazara	Tercüman	40 dakika	Darice
48.	26 Mart 2022	Van	Kafe	Ebuzer	Hazara	Öğrenci	30 dakika	Darice
49.	26 Mart 2022	Van	Ofis	-	Kürt	BMMYK temsilcisi	1 saat	Türkçe
50.	29 Mart 2022	Van	Ev	Muhammed	Özbek	İşçi	1s30 dakika	Türkçe
51.	29 Mart 2022	Van	Ev	Fatma	Özbek	Ev hanımı	45 dakika	Türkçe

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
52.	5 Nisan 2022	Van	Ev	Aysun	Peştun	Ev hanımı	25 dakika	Peştuca
53.	6 Nisan 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Jandarma personeli	1s15 dakika	Türkçe
54.	9 Nisan 2022	Van	Park	Hasan	Peştun	Öğrenci	2 saat	Türkçe
55.	9 Nisan 2022	Van	Park	Hüseyin	Peştun	Öğrenci	2 saat	Türkçe
56.	11 Nisan 2022	Van	Kafe	Halim	Türkmen	İşçi	55 dakika	Türkçe
57.	15 Nisan 2022	Van	Bakkal	Aslan	Özbek	Dükkân işletmecisi	1s30 dakika	Türkçe
58.	15 Nisan 2022	Van	Bakkal	Bekir	Özbek	Otomobil tamircisi	1s30 dakika	Türkçe
59.	21 Nisan 2022	Van	Ev	Volkan	Peştun	İşçi	1s30 dakika	Peştuca
60.	24 Nisan 2022	Van	Restoran	-	Türk	STK çalışanı	1 saat	Türkçe
61.	5 Mayıs 2022	Van	Ofis	-	Kürt	STK çalışanı	30 dakika	Türkçe
62.	13 Mayıs 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Avukat	1s45 dakika	Türkçe
63.	17 Mayıs 2022	Van	Ofis	-	Kürt	Muhtar	25 dakika	Türkçe
64.	28 Mayıs 2022	Van	Kafe	Kaçakçı Z	Kürt	Şoför	1s	Türkçe
65.	6 Haziran 2022	Van	Ofis	-	Türk	Polis	35 dakika	Türkçe
66.	10 Haziran 2022	Van	Van İl Göç İdaresi Müdürlüğü	-	Türk	Memur	40 dakika	Türkçe
67.	20 Haziran 2022	İstanbul	Restoran	Behçet	Özbek	İşçi	55 dakika	Türkçe
68.	21 Haziran 2022	İstanbul	Atölye	Metin	Özbek	Atölye işletmecisi	2s	Türkçe
69.	25 Haziran 2022	İstanbul	Kafe	Cenk	Hazara	Tercüman	25 dakika	Türkçe
70.	28 Haziran 2022	İstanbul	Kafe	Eren	Hazara	İşçi	2s30 dakika	Türkçe
71.	28 Haziran 2022	İstanbul	Çalışma yeri	Hamdi	Tacik	Mağaza sorumlusu	20 dakika	Darice
72.	28 Haziran 2022	İstanbul	Bakkal	Niyazi	Özbek	Dükkân işletmecisi	45 dakika	Türkçe
73.	29 Haziran 2022	İstanbul	Atölye	Cevdet	Türkmen	İşçi	25 dakika	Türkçe
74.	30 Haziran 2022	İstanbul	Bekçi kulübesi	İlyas	Özbek	İşçi	1s45 dakika	Türkçe
75.	3 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	Muhsin	Özbek	Mağaza sorumlusu	3 saat	Türkçe
76.	3 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	Cemal	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
77.	4 Temmuz 2022	İstanbul	Çalışma yeri	Makbule	Tacik	İşçi	30 dakika	Darice
78.	4 Temmuz 2022	İstanbul	Telefon dükkânı	Sinan	Tacik	Mağaza sorumlusu	40 dakika	Darice

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
79.	6 Temmuz 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	STK çalışanı	1 saat	Türkçe
80.	6 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	Kaçakçı A	Türk	Organizatör	45 dakika	Türkçe
81.	7 Temmuz 2022	İstanbul	Restoran	Okan	Hazara	İşçi	1s15 dakika	Darice
82.	8 Temmuz 2022	İstanbul	Park	Abdurrahman	Peştun	Kâğıt toplayıcısı	30 dakika	Peştuca
83.	9 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	-	Türk	Gazeteci	1h30 dakika	Türkçe
84.	11 Temmuz 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	Akademisyen	40 dakika	Türkçe
85.	11 Temmuz 2022	İstanbul	Restoran	Tugay	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
86.	15 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	-	Kürt	Dükkân işletmecisi	30 dakika	Türkçe
87.	15 Temmuz 2022	İstanbul	Ev	Tanju	Peştun	İşçi	1s30 dakika	Peştuca
88.	18 Temmuz 2022	İstanbul	Kafe	Aslı	Tacik	Öğrenci	30 dakika	Darice
89.	18 Temmuz 2022	İstanbul	Ev	Yavuz	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
90.	23 Temmuz 2022	İstanbul	Halı dükkânı	Kemal	Özbek	Satış temsilcisi	40 dakika	Türkçe
91.	25 Temmuz 2022	İstanbul	Tekstil atölyesi	Pınar	Tacik	İşçi	45 dakika	Darice
92.	25 Temmuz 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	Akademisyen	30 dakika	Türkçe
93.	28 Temmuz 2022	İstanbul	Park	Zeki	Tacik	İşçi	1s15 dakika	Türkçe
94.	30 Temmuz 2022	İstanbul	Atölye	İsmail	Türkmen	İşçi	20 dakika	Türkçe
95.	2 Ağustos 2022	İstanbul	Fabrika	-	Türk	Fabrika yöneticisi	50 dakika	Türkçe
96.	5 Ağustos 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	STK çalışanı	1 saat	Türkçe
97.	6 Ağustos 2022	İstanbul	Restoran	Mirza	Özbek	Satış temsilcisi	1s30 dakika	Türkçe
98.	11 Ağustos 2022	İstanbul	Restoran	-	Türk	Akademisyen	1s30 dakika	Türkçe
99.	11 Ağustos 2022	İstanbul	Tekstil atölyesi	Semra	Türkmen	İşçi	40 dakika	Türkçe
100.	15 Ağustos 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	Akademisyen	1s15 dakika	Türkçe

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
101.	18 Ağustos 2022	İstanbul	Kafe	-	Türk	STK çalışanı	30 dakika	Türkçe
102.	18 Ağustos 2022	İstanbul	Tekstil atölyesi	Zafer	Türk	Dükkân işletmecisi	20 dakika	Türkçe
103.	19 Ağustos 2022	İstanbul	Ev	Zahir	Özbek	İşçi	1 saat	Türkçe
104.	25 Ağustos 2022	İstanbul	Ofis	-	Türk	Akademisyen	45 dakika	Türkçe
105.	2 Eylül 2022	İstanbul	Park	Mehdi	Peştun	Kâğıt toplayıcısı	30 dakika	Peştuca
106.	3 Eylül 2022	İstanbul	Fırın	-	Türk	Dükkân işletmecisi	1 saat	Türkçe
107.	3 Eylül 2022	İstanbul	Halı dükkânı	-	Türk	Dükkân işletmecisi	30 dakika	Türkçe
108.	22 Eylül 2022	Paris	Park	Murat	Hazara	İşçi	25 dakika	Fransızca
109.	24 Eylül 2022	Paris	Park	Fırat	Peştun	İşçi	30 dakika	Türkçe
110.	24 Eylül 2022	Paris	Park	-	Fransız	Yerel halk	20 dakika	Fransızca
111.	26 Eylül 2022	Paris	Kafe	Fazlı	Tacik	İşçi	1 saat	Türkçe
112.	27 Eylül 2022	Paris	Kafe	Aziz	Hazara	İşçi	2s10 dakika	Fransızca
113.	3 Ekim 2022	Paris	Kamp alanı	Zeynel	Peştun	İşçi	45 dakika	Türkçe
114.	3 Ekim 2022	Paris	Kamp alanı	-	Fransız	STK çalışanı	20 dakika	Fransızca
115.	3 Ekim 2022	Paris	Kamp alanı	Remzi	Peştun	İşçi	30 dakika	Türkçe
116.	3 Ekim 2022	Paris	Kamp alanı	-	Fransız	Yerel halk	15 dakika	Fransızca
117.	8 Ekim 2022	Paris	Restoran	Refik	Hazara	Öğrenci	1 saat	Darice
118.	12 Ekim 2022	Paris	Kafe	Cüneyt	Tacik	İşçi	1s15 dakika	Fransızca
119.	17 Ekim 2022	Paris	Kafe	Baran	Türkmen	Öğrenci	3s20 dakika	Türkçe
120.	17 Ekim 2022	Paris	Ofis	-	Fransız	Akademisyen	1 saat	Fransızca
121.	22 Ekim 2022	Paris	Park	İshak	Peştun	İşçi	50 dakika	Türkçe
122.	22 Ekim 2022	Paris	Park	-	Fransız	Yerel halk	30 dakika	Fransızca
123.	25 Ekim 2022	Paris	Ofis	-	Fransız	Afganistan-Fransa Dostluk Derneği çalışanı	1 saat	Fransızca
124.	25 Ekim 2022	Paris	Ofis	-	Fransız	Afganistan-Fransa Dostluk Derneği çalışanı	20 dakika	Fransızca
125.	27 Ekim 2022	Paris	Kafe	-	Fransız	Dükkân işletmecisi	45 dakika	Fransızca
126.	28 Ekim 2022	Paris	Restoran	Hamdullah	Hazara	Garson	30 dakika	Darice

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
127.	3 Kasım 2022	Paris	Ev	Birol	Hazara	Aşçı	45 dakika	Fransızca
128.	4 Kasım 2022	Paris	Restoran	-	Peştun	Dükkân işletmecisi	30 dakika	Fransızca
129.	5 Kasım 2022	Paris	Kafe	Nadi	Tacik	Öğrenci	1s30 dakika	İngilizce
130.	5 Kasım 2022	Paris	Üniversite	Cemile	Hazara	Öğrenci	45 dakika	Türkçe
131.	10 Kasım 2022	Paris	Kafe	Filiz	Tacik	Öğrenci	1 saat	İngilizce
132.	12 Kasım 2022	Paris	Restoran	-	Fransız	Akademisyen	1s15 dakika	Fransızca
133.	12 Kasım 2022	Paris	Kafe	-	Hazara	Dükkân işletmecisi	35 dakika	Türkçe
134.	24 Kasım 2022	Paris	Kafe	-	Fransız	Akademisyen	45 dakika	Fransızca
135.	25 Kasım 2022	Paris	Restoran	X	Fransız	Gazeteci	1s30 dakika	Fransızca
136.	25 Kasım 2022	Paris	Restoran	Y	Fransız	Gazeteci	1s30 dakika	Fransızca
137.	4 Aralık 2022	Paris	Ofis	-	Fransız	STK çalışanı	1 saat	Fransızca
138.	5 Aralık 2022	Paris	Park	-	Fransız	Yerel halk	20 dakika	Fransızca
139.	13 Aralık 2022	Paris	Kamp alanı	Namık	Peştun	İşçi	40 dakika	Peştuca
140.	24 Aralık 2022	Paris	Çalışma yeri	Mahir	Peştun	Dükkân işletmecisi	25 dakika	Darice
141.	24 Aralık 2022	Paris	Çalışma yeri	Onur	Peştun	Dükkân işletmecisi	40 dakika	Türkçe
142.	24 Aralık 2022	Paris	Çalışma yeri	Esmâ	Tacik	Dükkân işletmecisi	45 dakika	Fransızca
143.	24 Aralık 2022	Paris	Kuaför	Ruşen	Hazara	Berber	45 dakika	Fransızca
144.	24 Aralık 2022	Paris	Kuaför	-	Fransız	Dükkân işletmecisi	30 dakika	Fransızca
145.	27 Aralık 2022	Paris	Telefon dükkânı	-	Peştun	Dükkân işletmecisi	20 dakika	Fransızca
146.	5 Ocak 2023	Paris	Çalışma yeri	-	Peştun	Restoran yöneticisi	30 dakika	Fransızca
147.	5 Ocak 2023	Paris	Gare du Nord	-	Fransız	Yerel halk	20 dakika	Fransızca
148.	7 Ocak 2023	Paris	Kafe	Aliye	Hazara	Garson	1 saat	Türkçe
149.	12 Ocak 2023	Paris	Kafe	-	Fransız	STK çalışanı	25 dakika	Fransızca
150.	17 Ocak 2023	Paris	Gare de l'Est	-	Fransız	Yerel halk	15 dakika	Fransızca
151.	17 Ocak 2023	Paris	Telefon dükkânı	-	Peştun	Dükkân işletmecisi	40 dakika	Fransızca
152.	6 Şubat 2023	Paris	Ofis	-	Fransız	Akademisyen	40 dakika	Fransızca
153.	9 Şubat 2023	Paris	Kamp alanı	Tuncay	Hazara	Gazeteci	20 dakika	Darice

#	Tarih	Kent	Mekân	Ad	Etnik Köken	Meslek	Süre	Dil
154.	10 Şubat 2023	Paris	Kafe	A	Fransız	Gazeteci	50 dakika	Fransızca
155.	10 Şubat 2023	Paris	Restoran	-	Tacik	Dükkân işletmecisi	30 dakika	Darice
156.	22 Şubat 2023	Paris	Ofis	-	Fransız	STK çalışanı	30 dakika	Fransızca
157.	24 Şubat 2023	Paris	Fırın	-	Hazara	Dükkân işletmecisi	25 dakika	Darice
158.	3 Mart 2023	Paris	Ev	Çağdaş	Peştun	Öğrenci	1s30 dakika	Fransızca
159.	5 Mart 2023	Paris	Kafe	Zeynep	Hazara	Garson	40 dakika	Darice
160.	14 Mart 2023	Paris	Kamp alanı	Hikmet	Tacik	İşçi	1 saat	Türkçe
161.	14 Mart 2023	Paris	Kamp alanı	Berat	Peştun	İşçi	25 dakika	Fransızca
162.	14 Mart 2023	Paris	Kamp alanı	-	Fransız	STK çalışanı	15 dakika	Fransızca
163.	15 Mart 2023	Paris	Kafe	B	Fransız	Gazeteci	30 dakika	Fransızca

Ek 2: Mülakat Formlarının Listesi

Van için Mülakat Formu

Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet	2. Doğum yeri	3. Yaş	4. Eğitim durumu	5. Meslek (Menşei ülke ve Türkiye)
6. Statü	7. Medeni durum	8. Etnik köken	9. Anadil	10. Aylık gelir

Afganistan’da Yaşadıkları Kente Dair Sorular

- Afganistan’da hangi şehirde yaşıyordunuz? Şehir hakkında biraz bahseder misiniz?
 - Yaşadığınız şehirde hangi etnik grup daha çoktu? İnsanlar ekonomik olarak ne işlerle ilgileniyordu? Yaşadığınız kentte eğitim durumu nasıldı? Kentin kültürel yapısı nasıldı? Mesela tiyatro, sinema var mıydı? Farklı dini inançlar var mıydı?
- Taliban hakkında ne düşünüyorsunuz? Taliban önceden orada aktif miydi?

Afganları Göç Etmeye İten Faktörler ve Göç Yolculukları

- Afganistan’ı neden terk ettiniz? Afganistan’dan yaşanan göçler hakkında ne söylemek istersiniz?
 - Afganistan’dan kimler geliyor? Erkekler neden yalnız göç ediyor? Geride ailelerini bırakabiliyorlar. Sizce neden?
 - Yalnız kadınlar var mı? Onların göç etmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
 - Göç etmeye nasıl karar verdiniz? Sizi son noktaya getiren sebep neydi?
 - Göç etmeden önce gitmek istediğiniz yerde arkadaşlarınız ya da akrabalarınız var mıydı?
 - Göç etmeye karar verdikten sonra yola çıkmadan önce hangi aşamaları geçtiniz? Yani nasıl hazırlık yaptınız, parayı nasıl temin ettiniz?
- Yola çıkarken yanınıza hangi eşyaları alıyorsunuz? En çok önemseydiğiniz eşyalar arasında neler var?
- Göçmen kaçakçıları aracılığıyla geldiyseniz onlarla nasıl iletişim kurdunuz? Onları sosyal medya aracılığıyla mı, ilanlarla mı, arkadaşlar ya da akrabalar aracılığıyla mı buldunuz?
 - Göçmen kaçakçıları kimler? Hangi milletlerden oluşuyor? Kimler daha çok bu işi yapıyor? Türkiye’ye gelene kadar kaç kişi aracı oldu?
 - Yol boyunca size nasıl davrandılar?
 - Göçmen kaçakçısına toplam ne kadar para verdiniz? Ödemeyi nasıl yaptınız? Tüm parayı toplu mu ödediniz yoksa bir kısmını mı ödediniz?
- Afganistan’dan Türkiye’ye gelene kadar hangi şehirleri geçtiniz?
 - Göç rotalarını siz mi belirlediniz yoksa kaçakçı mı belirledi?

- *Afganistan'dan Türkiye'ye gelene kadar hangi araçları kullandınız? Hangi bölgelerde daha çok yürüdünüz?*
- *Yolculuk esnasında geçtiğiniz yerleri tarif edebilir misiniz? Nasıl yerlerden geçtiniz? Yüksek dağlar, engebeli araziler, çöl, su kaynaklarının yakınları gibi yerler miydi?*
- Göç esnasında en çok neyde zorlandınız?
 - *Koşullar sizin için nasıldı?*
 - *Hangi sınır daha zorlayıcıydı?*
 - *Afganistan-İran sınırında, Afganistan-Pakistan-İran sınırında alınan güvenlik önlemleri karşılaştırıldığında hangi sınır daha çok korunmaktadır?*
- Yolculuk esnasında arkadaşlarınızdan ölenler oldu mu? Cesetlerle karşılaştınız mı?
- Yolda hiç hastalandınız mı? Evet ise nasıl düzeldiniz?
- Sınırı geçerken nasıl bir strateji belirliyorsunuz? Mesela Türkiye-İran sınırının bir kısmında hendek ve duvarlar var. Buraları nasıl geçiyorsunuz? İran ve Pakistan tarafındaki sınırı nasıl geçiyorsunuz?
- Sınırdaki alınan güvenlik önlemlerini karşılaştırdığınızda sizce hangi sınır daha çok korunuyor?
- Aileler de geliyor mu? Ailece geldiği zaman yolculuk koşulları değişiyor mu?

Türkiye ile İlgili Sorular

- Türkiye'ye gelmeden önce başka bir ülkede yaşadınız mı? Evet ise oradan biraz bahsedebilir misiniz?
 - *Gelenler arasında İran'da hiç kalmayanlar var. Sizce bu durumun nedeni nedir?*
 - *Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Kaç yıldır bu kentte yaşıyorsunuz?*
 - *Türkiye'de mi yaşamak istiyorsunuz yoksa Avrupa'ya mı gitmek istiyorsunuz? Avrupa'da hangi ülkeye gitmek istersiniz? Neden?*
- Tüm bu göç yolculuğunuzu düşündüğünüzde yola çıkmadan önce göç sizin için ne ifade ediyordu? Şimdi ne ifade ediyor?

Bekleme Odası: Van

- Van sizin için nasıl bir şehir? Burada olmaktan memnun musunuz? Van ile ilgili düşüncelerinizi alabilir miyim?
 - *Van'a gelmeden önce şehir hakkında bir şeyler biliyor muydunuz? Van'da kalmayı planlıyor musunuz?*
 - *Afganlar Van'da genel olarak nerede daha çok yaşıyorlar?*
 - *Van'da Afganlar genellikle ne tür işler yapıyor?*
 - *Van'da geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?*
 - *Afganlarla Van'da çok görüşüyor musunuz? Birlikte vakit geçirdiğiniz Afgan arkadaşlarınız var mı?*

- Buradaki halkın size karşı davranışları nasıl? Herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?
- Van'da bir göçmen mezarlığı var. Orayı biliyor musunuz? Hiç gittiniz mi? Mezarlık hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Van'daki sivil toplum kuruluşları ile ilişkileriniz nasıl? Size yardım sağlıyorlar mı?
- Geleceğe yönelik ne yapmayı düşünüyorsunuz? Hayalleriniz neler?

İstanbul için Mülakat Formu

Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet	2. Doğum yeri	3. Yaş	4. Eğitim durumu	5. Meslek (Menşei ülke ve Türkiye)
6. Statü	7. Medeni durum	8. Etnik köken	9. Anadil	10. Aylık gelir

Afganistan'da Yaşadıkları Kente Dair Sorular

- Afganistan'da hangi şehirde yaşıyordunuz? Şehir hakkında biraz bahseder misiniz?
 - Yaşadığınız şehirde hangi etnik grup daha çoktu? İnsanlar ekonomik olarak ne işlerle ilgileniyordu? Yaşadığınız kentte eğitim durumu nasıldı? Kentin kültürel yapısı nasıldı? Mesela tiyatro, sinema var mıydı? Farklı dini inançlar var mıydı?
- Taliban hakkında ne düşünüyorsunuz? Taliban önceden orada aktif miydi?

Afganları Göç Etmeye İten Faktörler ve Göç Yolculukları

- Afganistan'ı neden terk ettiniz? Afganistan'dan yaşanan göçler hakkında ne söylemek istersiniz?
 - Afganistan'dan kimler geliyor? Erkekler neden yalnız göç ediyor? Geride ailelerini bırakabiliyorlar. Sizce neden?
 - Yalnız kadınlar var mı? Onların göç etmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
 - Göç etmeye nasıl karar verdiniz? Sizi son noktaya getiren sebep neydi?
 - Göç etmeden önce gitmek istediğiniz yerde arkadaşlarınız ya da akrabalarınız var mıydı?
 - Göç etmeye karar verdikten sonra yola çıkmadan önce hangi aşamaları geçtiniz? Yani nasıl hazırlık yaptınız, parayı nasıl temin ettiniz?
- Yola çıkarken yanınıza hangi eşyaları alıyorsunuz? En çok önemseydiğiniz eşyalar arasında neler var?
- Göçmen kaçakçıları aracılığıyla geldiyseniz onlarla nasıl iletişim kurdunuz? Onları sosyal medya aracılığıyla mı, ilanlarla mı, arkadaşlar ya da akrabalar aracılığıyla mı buldunuz?

- Göçmen kaçakçıları kimler? Hangi milletlerden oluşuyor? Kimler daha çok bu işi yapıyor? Türkiye'ye gelene kadar kaç kişi aracı oldu?
- Yol boyunca size nasıl davrandılar?
- Göçmen kaçakçısına toplam ne kadar para verdiniz? Ödemeyi nasıl yaptınız? Tüm parayı toplu mu ödediniz yoksa bir kısmını mı ödediniz?
- Afganistan'dan Türkiye'ye gelene kadar hangi şehirleri geçtiniz?
 - Göç rotalarını siz mi belirlediniz yoksa kaçakçı mı belirledi?
 - Afganistan'dan Türkiye'ye gelene kadar hangi araçları kullandınız? Hangi bölgelerde daha çok yürüdünüz?
 - Yolculuk esnasında geçtiğiniz yerleri tarif edebilir misiniz? Nasıl yerlerden geçtiniz? Yüksek dağlar, engebeli araziler, çöl, su kaynaklarının yakınları gibi yerler miydi?
- Göç esnasında en çok neyde zorlandınız?
 - Koşullar sizin için nasıldı?
 - Hangi sınır daha zorlayıcıydı?
 - Afganistan-İran sınırında, Afganistan-Pakistan-İran sınırında alınan güvenlik önlemleri karşılaştırıldığında hangi sınır daha çok korunmaktadır?
- Yolculuk esnasında arkadaşlarınızdan ölenler oldu mu? Cesetlerle karşılaştınız mı?
- Yolda hiç hastalandınız mı? Evet ise nasıl düzeldiniz?
- Sınırı geçerken nasıl bir strateji belirliyorsunuz? Mesela Türkiye-İran sınırının bir kısmında hendek ve duvarlar var. Buraları nasıl geçiyorsunuz? İran ve Pakistan tarafındaki sınırı nasıl geçiyorsunuz?
- Sınırdaki alınan güvenlik önlemlerini karşılaştırdığınızda sizce hangi sınır daha çok korunuyor?
- Aileler de geliyor mu? Ailece gelindiği zaman yolculuk koşulları değişiyor mu?

Türkiye ile İlgili Sorular

- Türkiye'ye gelmeden önce başka bir ülkede yaşadınız mı? Evet ise oradan biraz bahseder misiniz?
 - Gelenler arasında İran'da hiç kalmayanlar var. Sizce bu durumun nedeni nedir?
 - Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Kaç yıldır bu kentte yaşıyorsunuz?
 - Türkiye'de mi yaşamak istiyorsunuz yoksa Avrupa'ya mı gitmek istiyorsunuz? Avrupa'da hangi ülkeye gitmek istersiniz? Neden?
- Tüm bu göç yolculuğunuzu düşündüğünüzde yola çıkmadan önce göç sizin için ne ifade ediyordu? Şimdi ne ifade ediyor?

Arafta Kalmak: İstanbul

- İstanbul sizin için nasıl bir şehir? Burada olmaktan memnun musunuz? İstanbul ile ilgili düşüncelerinizi alabilir miyim?

- *İstanbul'a gelmeden önce şehir hakkında bir şeyler biliyor muydunuz? İstanbul'da kalmayı planlıyor musunuz?*
- *Afganlar İstanbul'da genel olarak nerede daha çok yaşıyorlar?*
- *İstanbul'da Afganlar genellikle ne tür işler yapıyor?*
- *İstanbul'da geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?*
- *Afganlarla İstanbul'da çok görüşüyor musunuz? Birlikte vakit geçirdiğiniz Afgan arkadaşlarınız var mı?*
- *Afganların burada çeşitli dernekleri var. Siz bunları biliyor musunuz? Oralarda vakit geçiriyor musunuz?*
- *Buradaki halkın size karşı davranışları nasıl? Herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?*
- *İstanbul'da sivil toplum kuruluşları ile ilişkileriniz nasıl? Size yardım sağlıyorlar mı?*
- Geleceğe yönelik ne yapmayı düşünüyorsunuz? Hayalleriniz neler?

Paris için Mülakat Formu

Demografik Bilgiler

11. Cinsiyet	12. Doğum yeri	13. Yaş	14. Eğitim durumu	15. Meslek (Menşei ülke ve Türkiye)
16. Statü	17. Medeni durum	18. Etnik köken	19. Anadil	20. Aylık gelir

Afganistan'da Yaşadıkları Kente Dair Sorular

- Afganistan'da hangi şehirde yaşıyordunuz? Şehir hakkında biraz bahseder misiniz?
 - *Yaşadığınız şehirde hangi etnik grup daha çoktu? İnsanlar ekonomik olarak ne işlerle ilgileniyordu? Yaşadığınız kentte eğitim durumu nasıldı? Kentin kültürel yapısı nasıldı? Mesela tiyatro, sinema var mıydı? Farklı dini inançlar var mıydı?*
- Taliban hakkında ne düşünüyorsunuz? Taliban önceden orada aktif miydi?

Afganları Göç Etmeye İten Faktörler ve Göç Yolculukları

- Afganistan'ı neden terk ettiniz? Afganistan'dan yaşanan göçler hakkında ne söylemek istersiniz?
 - *Afganistan'dan kimler geliyor? Erkekler neden yalnız göç ediyor? Geride ailelerini bırakabiliyorlar. Sizce neden?*
 - *Yalnız kadınlar var mı? Onların göç etmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?*
 - *Göç etmeye nasıl karar verdiniz? Sizi son noktaya getiren sebep neydi?*
 - *Göç etmeden önce gitmek istediğiniz yerde arkadaşlarınız ya da akrabalarınız var mıydı?*

- Göç etmeye karar verdikten sonra yola çıkmadan önce hangi aşamaları geçtiniz? Yani nasıl hazırlık yaptınız, parayı nasıl temin ettiniz?
- Yola çıkarken yanınıza hangi eşyaları alıyorsunuz? En çok önemseydiğiniz eşyalar arasında neler var?
- Göçmen kaçakçıları aracılığıyla geldiyseniz onlarla nasıl iletişim kurdunuz? Onları sosyal medya aracılığıyla mı, ilanlarla mı, arkadaşlar ya da akrabalar aracılığıyla mı buldunuz?
 - Göçmen kaçakçıları kimler? Hangi milletlerden oluşuyor? Kimler daha çok bu işi yapıyor? Türkiye'ye gelene kadar kaç kişi aracı oldu?
 - Yol boyunca size nasıl davrandılar?
 - Göçmen kaçakçısına toplam ne kadar para verdiniz? Ödemeyi nasıl yaptınız? Tüm parayı toplu mu ödediniz yoksa bir kısmını mı ödediniz?
- Afganistan'dan Fransa'ya gelene kadar hangi şehirleri geçtiniz?
 - Göç rotalarını siz mi belirlediniz yoksa kaçakçı mı belirledi?
 - Afganistan'dan Fransa'ya gelene kadar hangi araçları kullandınız? Hangi bölgelerde daha çok yürüdünüz?
 - Yolculuk esnasında geçtiğiniz yerleri tarif edebilir misiniz? Nasıl yerlerden geçtiniz? Yüksek dağlar, engebeli araziler, çöl, su kaynaklarının yakınları gibi yerler miydi?
- Göç esnasında en çok neyde zorlandınız?
 - Koşullar sizin için nasıldı?
 - Hangi sınır daha zorlayıcıydı?
 - Afganistan-İran sınırında, Afganistan-Pakistan-İran sınırında alınan güvenlik önlemleri karşılaştırıldığında hangi sınır daha çok korunmaktadır?
- Yolculuk esnasında arkadaşlarınızdan ölenler oldu mu? Cesetlerle karşılaştınız mı?
- Yolda hiç hastalandınız mı? Evet ise nasıl düzeldiniz?
- Sınırı geçerken nasıl bir strateji belirliyorsunuz? Mesela Türkiye-İran sınırının bir kısmında hendek ve duvarlar var. Buraları nasıl geçiyorsunuz? İran ve Pakistan tarafındaki sınırı nasıl geçiyorsunuz?
- Sınırdaki alınan güvenlik önlemlerini karşılaştırdığınızda sizce hangi sınır daha çok korunuyor?
- Aileler de geliyor mu? Ailece geldiği zaman yolculuk koşulları değişiyor mu?

Fransa ile İlgili Sorular

- Fransa'ya gelmeden önce başka bir ülkede yaşadınız mı? Evet ise oradan biraz bahseder misiniz? Kaç yıl o ülkede yaşadınız?
 - Gelenler arasında İran'da hiç kalmayanlar var. Sizce bu durumun nedeni nedir?
 - Fransa'ya ne zaman geldiniz? Kaç yıldır bu kentte yaşıyorsunuz?
 - Fransa'da mı kalmak istiyorsunuz yoksa başka bir ülkeye mi gitmek istiyorsunuz? Neden?

- *Buraya gelmeden önce Fransa'yı nasıl hayal ediyordunuz? Geldikten sonra Fransa hakkında ne düşünüyorsunuz?*
- Tüm bu göç yolculuğunuzu düşündüğünüzde yola çıkmadan önce göç sizin için ne ifade ediyordu? Şimdi ne ifade ediyor?

Son Durak: Paris

- Paris sizin için nasıl bir şehir? Burada olmaktan memnun musunuz? Paris ile ilgili düşüncelerinizi alabilir miyim?
 - *Paris'e gelmeden önce şehir hakkında bir şeyler biliyor muydunuz? Paris'te kalmayı planlıyor musunuz?*
 - *Afganlar Paris'te genel olarak nerede daha çok yaşıyorlar?*
 - *Paris'te Afganlar genellikle ne tür işler yapıyor?*
 - *Paris'te geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?*
 - *Afganlarla Paris'te çok görüşüyor musunuz? Birlikte vakit geçirdiğiniz Afgan arkadaşlarınız var mı?*
 - *Afganların burada çeşitli dernekleri var. Siz bunları biliyor musunuz? Oralarda vakit geçiriyor musunu?*
 - *Buradaki halkın size karşı davranışları nasıl? Herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?*
 - *Paris'te sivil toplum kuruluşları ile ilişkileriniz nasıl? Size yardım sağlıyorlar mı?*
- Geleceğe yönelik ne yapmayı düşünüyorsunuz? Hayalleriniz neler?

Ek 3: Bazı Görüşmelerden Deşifre Örnekleri

Örnek 1

Görüşme dili: Türkçe

Görüşme yeri: Kendi evi, Van

Mülakat tarihi: 18 Aralık 2021

Cinsiyet:	Kadın
Adı:	Hasret
Doğum yeri:	Tahar
Yaş:	24
Eğitim durumu:	Okuma-yazma bilmiyor
Meslek:	Terzi
Yasal statü:	Uluslararası koruma
Medeni durum:	Evli
Etnik köken:	Özbek
Anadili:	Darice
Aylık gelir:	-

Tahar nasıl bir şehirdi?

Biz Tahar'ın kırsalında yaşıyorduk. Herkes Özbekti. Yemyeşil bir doğası vardı yaşadığımız yerin. Sosyal aktiviteler çok zayıftı. Eski telefonlar vardı. Hatta kızların elinde falan telefon yok, sadece babaların elinde vardı.

Taliban hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mesela benim eşim işe gidiyor. Annem ve babam da yok. Benim de dışarıda bir işim çıktı. Ben tek başıma dışarı çıkamıyorum. Taliban izin vermiyor. Kadınların özgürlüğünü sınırlandırıyorlar.

Afganistan'ı neden terk ettiniz?

Eşim, Muhammed Afganistan'da duramadığı için birlikte geldik. Zor durumda kalmasa kimse göç etmek istemez. Biz Taliban sonrasında rahat edemedik. Hep korkuyla yaşıyorduk. İş imkanları yoktu.

Afganistan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Gelmeleri daha iyidir. Biz 1 bardak çayı sakince oturup içemiyorduk. Mesela benim kaynanamın 5 tane erkek çocuğu vardı. Dışarı çıkamıyorlardı. İş yoktu, çalışmıyorlardı. Afganistan'da eski imkanlar yok. Olmuyor, yaşamak çok zor artık Afganistan'da. Mesela buradaki komşularım da bize soruyor "Siz Afganistan'ı bırakıp neden geliyorsunuz?" diye. Ben de hiçbir insan zorda kalmasa kendi memleketini terk etmek istemez diye cevaplıyorum. Dilini anlamıyorsun, kültürünü bilmiyorsun, ne yiyorlar ne içiyorlar bilmiyorsun, çarşıya çıkıyorsun herkes sana bakıyor. Biz birisinin evinde 1 hafta kaldık ilk geldiğimizde bir Afgan ayarladı. Sonra bu evi tuttuk. Muhammed'le birlikte çarşıya gidiyorduk, milletin ağzına bakıyordum bunlar ne diyor

diye. Bunlar neden açıktır böyle diyordum. Taliban'ın yanında böyle olsalar kadınları paramparça ederler. Afganistan'da kadınlar eldiven bile takıyorlar.

Afganistan'dan gelenler genellikle kimler oluyor?

Bizim geldiğimiz zaman sınırda çoğunlukla erkekler vardı. 5-6 aile vardı ama geriye kalan hep erkekti. Yani 80 kişi varsa 60'ı erkekti. Ailesini bırakıp gelen erkekler var. Annesini, hanımını bırakıp gelmemek istiyor aslında ama paraları yetmiyor hep beraber gelmek için. Buraya gelip çalışıyorlar, ailelerine para gönderiyorlar.

Yalnız gelen kadınlar kimler?

Bazıları kızların özgürlük içinde yaşamasını istemiyor. Hayatlarını sıkıya çalışıyorlar. Bu kızlar ya da kadınlar da böyle bir hayatı kabul etmiyorlar. Ailesini, babasını, abisini dinlemeden kaçıp geliyorlar. Asla korkmuyorlar. Afganistan "merdumu" (halkı) asla korkmuyor.

Göç etmeden önce ne planladınız?

Biz hedef ülke olarak hiçbir yerde karar kılmamıştık. Yeter ki yola çıkalım, Afganistan'dan kurtulalım dedik. İran'da kalmadık çünkü kimlik vermiyorlar. Çok para istiyorlar. İran'da toplam 8 ay kaldık. Ama hiç kalmak istemedik. Kaçakçılar yüzünden kaldık orda. İran'daki komşularımız Türkiye daha iyidir diyordu hep bize.

Sınıra kaç defa geldik. Geçmeyi denedik. En sonunda geçtik. Eşim Türkiye'ye geldikten 5-6 ay sonra ben Afganistan'a geri dönmek istiyordum dedi. Ben kabul etmedim, sen git ben Türkiye'de kalacağım dedim. Muhammed geldiği zaman sevmiyordu. Ben dilini anlamıyorum diyordu.

Biz Özbek kökenliyiz. Ama Özbekistan'a falan gidemiyoruz. Orada yabancı istemiyorlar. Geri gönderiyorlar. Sınırlarından geçmek de o kadar kolay değil. O yüzden Tacikistan, Özbekistan gibi ülkelere geçemiyoruz.

Biz evin içinde kendi kıyafetlerimizi giymeye çalışıyoruz. Şalvar giyiyor erkekler mesela evin içinde. Ben de evde dikiş yapabiliyorum. Evde makinem var.

Göç etme kararını nasıl verdiniz?

Muhammed buralardan gideceğiz dedi. Ben gitmiyorum, benim anne-babam buradadır diye itiraz ettim. İlk zaman istemedim. Sonra anne-babam ne yapıyorsun, git dedi. Ondan sonra ben de gelmek istedim.

Biz hiç hazırlık yapmadık. Elbise giydik. Helena 6-7 aylıkken geldik. Helena sakın bir çocuktı, fazla ağlamadı. Sınırdan geçerken şurup veriyorduk çocuklar ağlamasın diye. Şurup uyku veriyordu. Çünkü tam sınırdan geçerken ağlasalar polis geliyor, yakalıyor.

Gelirken yanınıza ne aldınız?

Bir kıyafet çantası aldık bir de yiyecek aldık. Çanta bile değildi aslında poşetin içerisindeydi. Onu da eşim taşıyordu. Ben kızımın eşyasını aldım. Bisküvi aldım. Biberon aldım. Bezini aldım. Kendimiz nereye gitsek başka ülkelerde yiyecek

alıyorduk. Afganistan’da kırmızı eti bayramdan bayrama görüyorduk. Onun dışında genelde tavuk yeniyor. Bir de burda 3 öğün yemek yenirse, orda en fazla iki öğün yeniyor. Sabahları ekmek, şeker, çay şeklinde besleniyoruz. Durumlar olmadığı için bu şekilde oluyor. Afganistan’da en çok yenilen şey pilavdır. Özbek pilavı mesela.

Türkiye’ye gelmeden önce akraba veya arkadaşınız var mıydı?

Hiç kimsemiz yoktu. Mesela Muhammed işten geldikten sonra akşam bizi çarşıda gezdiriyordu canımız sıkılmasın diye. Parka gidiyorduk.

Kaçakçıların davranışları nasıldı?

Hiç iyi değil. Yemek vermiyorlar. Günde 1 vakit yemek veriyorlar. Mesela bugün yemek verdi ya bir kere yarına kadar kimseye vermiyor. 1 parça ekmek veriyor. Onu da kişi başı veriyor. Hiç demiyor ki birisine yeterse başka birisine bu yetmez. Yemek dağıtacakları zaman çağırıyorlar göçmenler koşuyor. Herkese de kalmıyor yemek.

Fazla para verince iyi davranıyor, paran az olduğu zaman insan gibi davranmıyor. Ahırda falan bırakıyorlar insanı.

Geçtiğiniz şehirleri hatırlıyor musunuz?

Hayır. Biz sadece arabanın içerisindeydik. Biz kaçakçıya maksadımızı söylüyoruz. Diyoruz bizi buraya yetiştir, sonra parayı ödüyoruz.

Kaçakçıyı nasıl buldunuz?

Benim eşimin 2-3 arkadaşı vardı Türkiye’ye gelen. Onlara sordu. Sen nasıl geldin, senin kaçakçı adamın hangisidir. Bana numarasını ver dedim. O da numarayı verdi. Arkadaş da bana bazıları iyidir, bazıları hırsızdır, bazıları adamını yakalıyor esir tutuyor, para istiyorlardı. Bazıları da çok merhametli insanlardı. Bir kişiye vermiyor, kaç kişiyle irtibat kuruyorsun. Afganistan’dan buraya gelene kadar 20-25 kişiyle görüşüyorsun.

Nimroz’da düştüğün zaman çantan olsun, çocuğun olsun anlamıyorsun hangi tarafa gitti. Orda hepimiz bir yerde durmuştuk. Mesela koşup geliyorlar benim arabamla gel benim arabamla gel diye. Elinden falan çekiştiriyorlar müşteri çekmek için. Çocuğunu elinden alabiliyor, çantanı elinden alabiliyor. Anlamıyorsun yani ne oluyor. Nimroz’da çöl gibi alanlar daha çoktur. Hurması çoktur mesela.

Göç ederken en çok hangi araçları kullandınız?

Küçük, eski taksileri kullanıyoruz. İran’daki taksiler var ya onlar kullanılıyor. Bagaj kısmına küçük çocukları yerleştiriyorlar.

80-90 kişi sıkıştırdılar bizi. İran’da da bizi taksiye sıkıştırdılar. Benim eşim bagajdaydı mesela. 2 kişi önde oturtuyorlar, yerde 1 kişi oturtuyorlar. Arka tarafta da 11 kişi falan sığdırıyorlar. Bagaja da 4-5 kişi sığdırıyorlar. Toplamda 15-20 kişi sığdırabiliyorlar o taksilere.

En çok nerede yürüdünüz?

Daha çok sınırları geçerken yürüyoruz. Türkiye-İran sınırında çok yürüdük. Ülke içlerinde araçlarla geçiyoruz. Çok yol yürüdük biz. 4 gün yol yürüdük mesela. O yürümeyi Afganistan-İran sınırında ve Türkiye-İran sınırında yaptık.

Göç ederken en çok neyde zorlandınız?

Arabaların içinde çok zorlandım. O zamanlar çok zayıftım. Sıkıştıyordum. Ayaklarımız arabaya sığmayınca kaçakçı vuruyordu içeri sığsın diye. Bir de bazı erkekler hanımlarını iyi koruyor. Mesela bir yerde kalacakları zaman hanımları olmadan kalmak istemiyorlardı. Biz eşlerimiz ile birlikte kalacağız diyorlardı.

Kaçakçılar her şeyi yapabiliyorlar. Korkmuyorlar. Onların elindesin. Onun için babam çok söyledi kaçakçılarla eşini yalnız bırakma diye benim kocama.

Hangi sınırı geçmek daha zordu?

Afganistan'dan İran'a geçmek bir numara kolaydı ama Türkiye yok. Türkiye-İran sınırında askerler çok zorluyordu. İran askeri ve Türkiye askeri zorluyordu. Mesela İran'da yakalasa bizi sınırdışı ediyordu hemen Nimroz'a bırakıyordu.

Türkiye'de asker bizi dövüyordu. Eşyalarını her şeyi alıp ateşe veriyordu. İran sınırına bırakıyordu. Biz 3 kere sınırdaki aynı personele yakalandık. O artık kızmıştı. 3 kere sınırı geçmeyi denedik 4. kez başardık.

Muhammed'i İran polisi kaç kere yakaladı. Muhammed'in kimliği yoktu, ağlıyordu sonra bırakıyorlardı. Biz para veriyorduk mesela bir şey almak için paramızın üstünü bile vermiyorlardı.

Buranın halkı İran halkından daha iyi davranıyor. Mesela İran'da pis Afgani diyordu, kötü laflar söylüyordu. Bizim memleketimize niye geldiniz, berbat ettiniz bizim memleketimizi diye. Hizmetçiler Afgan, temizlikçiler Afgan, inşaatçılar Afgan. Buna rağmen Afganlara kötü davranıyorlardı.

Sınırdaki ölenleri gördüm. Ateş açtıkları zaman ölenler olabiliyor. Biz havalar iyiye geldik. Yolda öksürüğüm çok fazlaydı. Hastalandım.

Geldiğimiz zaman kimliğimizi 1 ayda aldık. Bizim için kolay oldu gerçekten. Kaç yıldır kimlik için bekleyen insanlar var.

Türkiye'de mi kalmak istiyorsunuz Avrupa'ya mı gitmek istiyorsunuz?

Ben Türkiye'de kalmak istiyorum. Buradan memnunum. Eğer Türkiye vatandaşlık verirse burada kalmayı istiyorum. Burada ezan sesi geliyor bana yeter. Herkesin nerde huzuru iyiyse orası memleketidir.

Göç sizin için ne ifade ediyor?

Göç etmek çok zordur. Bir kalbini bırakıp sadece vücudunu getiriyorsun. Bütün sevdiklerini geride bırakıyorsun. Sınırdan geçerken yapayalnız hissediyorsun. Buraya

geldiğimizde çok zorluk yaşadık. Yalnızlığı ve zorluğu ifade ediyor yani benim için. Başka bir kişi gibi geliyorsun. Kendin değilsin.

Göç İdaresi bize izin verse Van dışında daha sıcak bir şehre gitmek isteriz. Burası çok soğuk oluyor, kışın yaşamak çok zor oluyor.

Afganlarla sık görüşüyor musunuz?

Burada birkaç Afgan aile var. Burada tanıştık. Onlarla gidip geliyoruz.

Van hakkında buraya gelmeden bir şey biliyor muydunuz?

Hayır bir şey bilmiyordum. Merak da etmedim açıkçası.

Van'da Afganlar daha çok nerede yaşıyorlar?

Akköprü'de çok yaşıyorlar.

Göçmen mezarlığını biliyor musunuz?

Hayır hiç bilmiyorum.

Geleceğe yönelik hayaliniz nedir?

İyi bir evde oturalım. Ben ailemin yemeğini yapayım, çocuklara bakayım o kadar. Kiracılıktan kurtulayım. Muhammed iyi bir iş bulsun. Çocuklar okusun. Ben okumadım onlar okusun.

Örnek 2

Görüşme dili: Türkçe

Görüşme yeri: Kafe, İstanbul

Mülakat tarihi: 3 Temmuz 2022

Cinsiyet:	Erkek
Adı:	Muhsin
Doğum yeri:	Suudi Arabistan - Cidde
Yaş:	27
Eğitim durumu:	Lise
Meslek:	Satış temsilcisi
Yasal statü:	Belgesiz
Medeni durum:	Beka
Etnik köken:	Özbek
Anadili:	Darice
Aylık gelir:	4000 TL

Ben Türkiye'ye 2019 yılında geldim. Ben Suudi Arabistan'da doğdum ama Afganistan'a da gittim. Orada farklı şehirleri dolaştım.

Erkekler neden yalnız geliyor?

Gelmelerinin temel sebebi savaşın getirdiği işsizlik ortamı. Savaş her şeyi mahvetmiş. Ekonomi bozuk durumda. İnsanlar çalışmak istiyor ama iş yok. Mesela kendin iş kurmak istiyorsun ama parasızlıktan kuramıyorsun. Bazılarının borçları oluyor. Borç alarak geliyorsun.

Gelenlerin hepsi keyfi gelmiyor. Bir sıkıntısı mutlaka var. O yüzden çıkıp geliyor. Gelenlerin illaki bir mecburiyeti var. Para toplamak için gelenler var. Parayı topluyor, geriye gidiyor Afganistan'a. Aileleri orda çünkü insanların. Sonunda gidecek oraya. Burada biraz para biriktireyim, Afganistan'a dönüp iş kuracağım diyorlar.

Afganistan'dan ayrılmaya karar verdim? Yola çıkmadan önce nasıl hazırlıklar yapıyorum?

Diyelim ki sen ve ben kardeşiz. Ben gitmek istiyorum ve ailemin fikrini alıyorum. Ailedekiler genellikle itiraz ediyorlar. Yok gidemezsin, yolları geçemezsin diyorlar. Sonra sen de itiraz ediyorsun. Ne zamana kadar böyle kalabiliriz? Ne zamana kadar işsiz durabiliriz diyorsun. Böyle konuşuluyor yani. Kaçak gidiyorsun ya kaçakçı illa ki tanıdık olacak. Mesela sen tanıımıyorsun ya senin abin mutlaka tanıyor. Abin tanımasa bile bir akraban ya da bir arkadaşın tanıyor. Daha önce giden kişilerden alıyorsun kaçakçıların numaralarını falan. Gidene kadar da kaçakçıya para vermiyorsun. Ulaştığın zaman parayı veriyorsun.

Ben çok profesyonel kaçakçılarla birlikte geldim. Hatta bana kaçakçı silah bile verdi. Yolda birisi senden zorla para almaya çalışırsa kendini korursun diye. Afganistan'dan direkt İstanbul'a kadar 3 yıl önce 1 000 dolara getirebiliyordun. Ama şimdi 2-3 bin dolara yükseldi fiyat. Şimdi Van'a kadar 1 000 dolara gelebiliyorsun. Ben akrabamla birlikte gelmişim. O Fransa'ya kadar gitti. Fransa'da biraz çalıştı. Sonra tekrardan Afganistan'a dönmüş.

Geliş hikayeni anlatır mısın?

Ben Afganistan'dan Kabil'den Nimroz'a gittim. Oraya kadar normal otobüslerle geldim. Nimroz Afganistan-İran sınırı olduğu ve yol orada açık olduğu için orayı tercih ediyoruz. Yol güvenliği açısından da Nimroz daha kullanılabilir bir şey. Diğer yerlerden de geçebilirsin ama hemen yakalanırsın. Nimroz'dan geçerken dağlık alanlardan geçiyoruz ama aralarında yollar var. (Vadilerden geçiyorlar). Belucistan tarafında hem dağ var hem çöl var. Orada kullanılan arabalar da çok güçlü arabalar. Bazı yollar toprak yol. Eğer arabalar çok güçlü olmazsa, hızlı gitmezse yolda kalıyor. Toprak çok yumuşak, kum gibi olduğu için güçlü arabalar gerekiyor. Ben Nimroz'dan o arabalarla geldim. Arabada 25-30 kişi vardık. 10 kişi vardı arkasında. Aslında bu arabalar 4-5 kişilik. Kaçakçı seni hiç beklemiyor. Eğer binmezsen sopayla sana vuruyor. Arabaya bindiriyor. Yolda gelirken hep beterin beteri vardır diyoruz. Bundan daha kötü insan olamaz diyoruz ama ilerledikçe daha kötü insan görüyoruz.

Pakistan sınırından geçiyorsun, İran'a gelene kadar 1-2 gün yürüyorsun. Kaç yerden araba geçmiyor. Orada yürüyorsun, koşuyorsun. Saklana saklana yürüyorsun. Hem de

hırsızlar var. Geliyorlar, motorla geliyorlar. Ellerinde silahları var. Çeviriyorlar, durduruyorlar, eşyalarını alıyorlar. Bizi de gelirken çevirdiler. Ama ben her defasında saklandım. Bir şeyimi çalmadılar. Yolda çok dayak yedim. Herkes vuruyor. Bir hata yaptığın zaman, yavaş olduğun zaman, tokat atıyor, vuruyor. Yolda DAEŞ de var. Çadırları var. Bayraklarını falan gördük. Duruyorsun, geçmek için herkesten para alıyorlar. Belucistan'da DAEŞ ile karşılaştık. 2-3 kişilerdi ama silahları fazlaydı. İnsan gibi değiller. Canavar gibiler. Saçları sakalları upuzun. Senden almıyor. Kaçakçıdan alıyor. Kaçakçı herkesten tek tek topluyor. Vermeyeni de dövüyor.

Bir de DAEŞ herkesi çağırıyor. Hadi ezan oku diyor. Sünni ve Şia var biliyorsun. Şimdi git namaz kıl diyor. Namazını nasıl kılıyorsun ona bakıyor. Alevi olanlara sıkıntı çıkartıyorlar. O anda Alevi okusan bile Sünni gibi yapıyorsun. Ayet oku diyor.

Afganistan'dan Tahran'a kadar 8 günde geldim. Tahran'dan Türkiye'ye gelene kadar da 1,5 ay sürdü. Yolda o kadar zaman geçirdim ki ben gerçek hayatımı unuttum. Ben kimim, neyim demeye başladım. Dağdan yürü, kaybolanlara yardım et, saklan, kaç hepsi zor şeylerdi. İran'a gelene kadar sadece kuru ekmek yiyorsun. Kendi suyunu kendin buluyorsun. Mesela dağlardan geçiyorsun ya oraya çadır gibi bir şeyler kurmuşlar. Su satıyorlar. Onlardan alıyorsun. Hepsi birbiriyle bağlantılı, takım gibi çalışıyorlar.

Ben Kabil'den Kandahar'a geldim. Sonra Nimroz'a indim. İranşehr'e geçtim. Ordan da Bam'a geçtik. Yolculuk boyunca ilk güzel yemek getiren yer orasıydı. Ben akrabamı aradım orada, yolda sadece kuru ekmek yediğimi söyledim. Sonra akrabam sinirlendi, kaçakçıyı aradı. Siz nasıl ona sadece kuru ekmek verirsiniz diye kızdı. Sonra kaçakçı ben o senin akrabandı bilmiyordum dedi. Sonra özür diledi, güzel yemek getirdi. Tavuk falan getirdi.

Kandahar şehri Afganistan'da eşcinsellik ile çok meşhurdur. Bu çocukları oynatma geleneği de orada yaygın. Yolda delikanlı olmazsan, yüreğin güçlü olmazsan, cesur olmazsan her şeyini kaybedersin. Yolda kavga oluyor, bazen ayırıyorlar, bazen ayırmıyorlar. Herkes kendini düşünüyor. Arkadaşlarıyla çıkıp gelenler var. Ama ben tek çıktım. Yolda eşyaları çalanlar oluyor. Yolda insan bile satıyorlar. Tecavüz ediyorlar. Rehin alıyorlar. Seni kaçırıyorlar, kaçakçıdan para istiyorlar. Kaçakçı da aileni arıyor. Benim elimden bir şey gelmiyor diyerek para istiyor. Kaçakçı ve o kaçırılanlar arasında bazen anlaşma oluyor. Ama gerçekten kaçırılanlar da olabiliyor.

Mesela beni rehin aldılar. Bizi Türkiye askerleri yakaladı. Geri dönüyorduk. Gece dağlardaydık. Türkiye bizi İran tarafına bıraktığı zaman orada da bizi çeteler yakaladı. Bizi aldılar bir yere götürdüler. Ordan para ödeyerek çıktık. O yüzden gelirken kaçakçı çok önemli.

Yolda gelirken her yer sana tehlikeli geliyor. Delikanlı olmazsan her şeyin çalınır. Yolda güven, emniyet diye bir şey yok. Afganistan'dan İran'a kadar pikaplarla geliyorsun. İran'a geçtiğin zaman bir köye geliyorsun. Arabalar değişiyor. Aktarma yapıyorsun. Pejo tipi arabalara biniyorsun. Bagaja 3-4 kişi koyuyorlar. Ben bagaja bir kere bindim. Başka da binmedim. Mesela ben küçüğüm diye bana bagaja bin diyordu.

Ben de yere oturuyordum, binmiyordum itiraz ediyordum. Ne yaparsan yap ben bagaja binmeyeceğim diyordum. Her seferinde beni öne oturtuyordu. Yer belirleme işi önce yaşına, boyuna, büyüklüğüne bakıyor. Yolda arabalarda seyahat ederken fotoğraf çekmeye ne imkân var ne zaman var. Bir de dikkat çekmemen lazım. Bazı yollarda motor da kullanılıyor. Mesela şehir içinde motor kullanılıyor. Bazen şehir içinde çevirmeler oluyor. Çevirmenin arkasından dolanıyorsun. O zaman da motora biniyorsun.

Önce Kabil'den Kandahar'a geçtim. Nimroz'a geldim. Sonra Belucistan (Pakistan)'dan geçtim. İran tarafına geçtik. İranşehr'den Bam'a geçtik. Kirman ve Kom'u geçtik. Tahran'a gelmeden önce Şehriyar'a geldik. Şehriyar'a aktarma için geldik ama oturmuyoruz orda. Tahran'da oturdum. Otel'de 8 gün kaldım. Tahran'da gezmek için kaldım biraz. Kaçakçıların toplama noktası Azadi Meydanı. Ordan göçmenleri topluyorlar. Tahran'ın ardından Tebriz'e geldik. Sonra Maku'ya geldim. Maku'dan Türkiye'ye girebilmek için 3-4 yolu denedim. Maku'da bir dağ var. En üstte buz var. Uzaktan görünüyor. Herkes biliyor o dağı. 3-4 gün kaldık o yol üzerinde. Farklı yolları denedik geçmek için. Doğubeyazıt ve Çaldıran sınırını denedik olmadı. Maku kısmında 1.5 ay geçirdik. Giremedik. Sonrasında Urmiye'ye gittik. Oradan rahat bir şekilde Van'a girdik. Çaldıran üzerinden girdik. Van'dan Tatvan'a geçtik. Gemiyle Van gölünden geçtik. Gemiler vapur gibiydi. Biraz büyüktü alt kısmına inebiliyorduk. Tatvan'da otobüse binip Ankara'ya kadar gittik. Orda da inip tekrardan İstanbul'a geçtik.

İstanbul'a kadar nasıl geldiniz?

Van'dan Tatvan'a kadar gemiyle geçtim. Gölü kullandık. Deniz gibi bir şeydi valla. Tatvan'dan sonra Muş, Bingöl, Elâzığ, Malatya, Kayseri ve Ankara üzerinden İstanbul'a geldim. Bu yol üzerinde normal otobüsleri kullandım.

Biletleri kaçakçı ile otobüs firmaları aralarında anlaşarak veriyorlar bize. Yani biz bir şeye karışmadık. Kendi aralarında bir anlaşma var. Mesela senin kaçakparın var, onların taksicileri falan da oluyor. İstanbul'dan gelip getiriyor seni. Ben Tatvan'da biraz yürüdüm. Şehri biraz geçtikten sonra bizi orada otobüs aldı. Ana cadde üzerinden aldı. Bizi otobüsün içinde bir yere saklamadılar. Normal yolcu gibi geldik. Yolda bizi polis kontrol etti. Ama bir şey olmadı. Hem bilet vardı hem de elimizde sahte belge vardı. Asker bakıyor bakıyordu, tamam diyordu. Bazılarına soruyordu. “Bunu nerden aldın? Kimden aldın” diye. Göçmenler de işte Van'dan aldık diyordu. Şundan aldık diye yalan söylüyordu. Otobüste normal yolcu gibi geliyorsun. Ankara'ya geliyorsun, orada da aktarma yapıyorsun. Ankara otogarından İstanbul'a otobüse bindim. Ankara'da yarım saat, 1 saat falan bekledim. Tatvan'dan İstanbul'a gelmek 1 gün falan sürdü. Ankara'da otogarda beklerken kaçakçı seni arıyor. Paraya göre anlaşıyorsun. Ben kaçakçıyla İstanbul'a kadar beni götür diye anlaştım. Ama mesela Ankara'da falan akraban, arkadaşın var. Onlarla da gelebilirsin buraya kaçakçıya para vermeden. Ankara'da otogarda otururken kaçakçı bizi aradı. Orada oturun, fazla gezmeyin. Polis falan görmesin sizi dedi. Sonra bizi tekrar aradı. Sizi birisi arayacak, onun arabasına bineceksiniz dedi. Hatları da kaçakçı ayarlıyor. Sonra bizi aradılar. Otobüse bindik, geldik İstanbul'a.

Yol boyunca pikap, otobüs, kamyon, araba, gemi gibi şeyler kullandım. Sınırlarda yürüdüm. Sınırlardan geçince her türlü araba gelebiliyor. Kamyon da var, dolmuş da var, pejolar gibi de var.

Ben Türkiye-İran sınırında 1.5 ay boyunca sadece domates yiyordum. Bazı zamanlarda yumurta bulabiliyordum. Bazen de bisküvi yiyorsun. Bir tane yiyorsun, ikincisine bakıyorsun. Yemiyorsun. Böyle böyle idare ettik. Yola çıkmadan önceki ben ve şimdiki ben çok farklı. Yol boyunca yaşadığım zorluklar yüzümü bile değiştirmiş. Zayıflamışım. Sanki 10 yıl yaşlandım gibi hissediyorum kendimi.

Yol boyunca en çok neye zorlandın?

Her yerde bir sıkıntı oldu. Çünkü orda her şey sıkıntı, her şey tehlikeli. 1.5 ay boyunca 13-14 kez Türkiye'ye girmeye çalıştım. Askerler öyle vuruyor ki... Hem de sadece dövmüyor. Rezil ederek dövüyor. İranlılar çok pis dövüyor. Zalimler. Kadın, erkek demiyor. Kadınları saçından tutup dövüyor. Ama Türk askeri öyle değil. Kadınlara dokunmuyor. Bağırıyor. Erkeğe vuruyor. Hatırladığım zor şeylerden biri şiddet, dayak yani. Yol yürümek 2-3 kere beni çok yordu. Artık halim kalmamıştı. Mesela yakalandık. Dönüş yolundayız. Yürümeye takatim kalmamıştı. Sonrasında alıştım ben. Tipim çok değişti. Gözlerimin altı şişti. Artık yaşlı gibiyim. Önceden kiloluydum. Yolda kilo kaybettim.

Bu zorlukları bilsem yola çıkmazdım. Şimdi Afganistan'a geri gitsem, daha bu yolu kullanmam. 2-3 kere sınırı geçmeye çalışıyorsun, geçemiyorsun. Geri dönmek istiyorsun ama dönemiyorsun. Türkiye-İran sınırındaki İran askeri seni geri götürmüyor. Dağlarda birkaç tane ceset görmüştüm.

Türkiye sınırını geçmek en zoruydu. Yol çok zordu. Askerler de müsaade etmiyordu. Ben geldiğimde sonbahardı. 10 ayda falan geldim. Çok soğuktu. Dayanamıyorsun. Her yer açık, rüzgâr var. Yalnızlık ve soğuktan herkes şikâyet ediyor. Bir taraftan da açsın. Daha çok üşüyorsun. Afganistan'da Kurban Bayramı'nı geçirdim. Ondan bir ay sonra falan geldi.

Yolda gelirken bir tane Ağrı Dağı'nın tarafına yakın bir yerde Pakistanlı birisinin cesedini gördük. Kimse dokunmamıştı. Kaçakçı da cesedini kaldırmıyordu. İran devleti de kaldırmamıştı.

3 kez Türkiye sınırını geçemedik. Askerler bizi yakalayınca her şeyimizi aldı, dayak yedik. Ayakkabı, çorap, mont her şeyimizi aldılar. Herkesin hem de. Türk askeri aldı. Pasaport, çanta, para her şeyi aldılar. Türk parası dışında her şeyi yaktılar. Soğukta sıfır oldun. Montun falan hiçbir şeyin yok. Orada sadece ben telefonla montumu, ayakkabımı alabildim. Çantamı alamadım. Zaten içinde de yemek, su, elbise falan vardı. Çantamda hatıralarım vardı. Resim falan vardı. Numaralar vardı. Şiirler vardı. Tünel gibi bir şey var. Oradan geçiyorsun. İran tarafına girmiş oluyorsun. Tünele girmek istiyorsun ama çok dar. Biraz iri, büyük olduğun zaman arkandan vuruyor hadi geç diyor.

Yolda çok yoruluyorsun. O yüzden enerji içeceği falan çok içmeye çalışıyorlar. Afganlar buna çok alışmışlar. Çok kullanıyorlar.

Aileler geldiği zaman yolculuk koşulları değişiyor mu?

İnsanına göre değişiyor. Diyelim ki kaçakçı merhametsiz birisi, sadece aldığı paraya bakıyor. Aileleri falan asla umursamıyor. Ama mesela işini ilerletmek isteyen, büyütme isteyen kaçakçılar var. Çünkü millet duyuyor, bu kaçakçı bizi şu yoldan götürdü, şöyle davrandı diye. Bunlar daha iyi götürmeye çalışıyor. Ama diğerleri en ucuz maliyeti sağlamaya çalışıyor. Bir aile gelse 6-7 kişi oluyor, kaçakçı onlardan iyi para kazanıyor. Bazıları o yüzden aileleri iyi yoldan götürüyor.

Bekarsan başka bir kaçakçı alıyorsun, aileysen başka kaçakçı seçiyorsun. Bunu çok duydum ben. Her türlü film çeviriyorlar. Aileler mesela çabuk koşamıyor. Bekarlar ve aileleri sınırı geçerken bazen ayırıyorlar. Askerlerin olduğu yerden aileleri geçiriyorlar. Askerler ailelerle uğraşırken diğer taraftan bekar olanları geçiriyorlar. Aileleri de zaten yakalansalar da salıyorlar.

Ben 1,5 ay geçirdim ya orada şunu fark ettim kaçakçı da kendisini yolcu, göçmen gibi gösteriyor. Böyle taktikler kullanıyorlar. Herkese söylüyor ki ben kaçakçı değilim, sakın söylemeyin diyor. Sırtına çanta alıyor, giyimini bizim gibi yapıyor. Yolculuk esnasında o hayata o kadar alışmışım ki diğer hayatımı unuttum. Özlemiyorum, geçmişini hatırlamıyorum. Orada bambaşka insanlarla karşılaşıyorum. Aslında şoktasın yani.

Yol boyunca neyi hayal ettin?

Ben Afganistan'dan çıkınca Nimroz'a gideceğim. Ordan da yavaş yavaş yürüyerek Türkiye'ye geçeceğim dedim. Ben bilmiyordum ki böyle zorluklar var. Hırsızlara denk gelmek var. Koşmak var. Sonra alıştım. Mesela yakalanıyoruz ya askerler bizi karakolda tutuyor, yemek yiyoruz, yatıyoruz. Sınıra bırakıyor, hadi gidin diyor. Yolda hep bisküvi yiyorduk. Domates bir de yarım ekmek veriyorlardı. Bir gün boyunca onu yiyorduk. Kimse yolda birbirine yardım etmiyordu. Herkes kendi derdine düşüyor. Bir tane kadın vardı, göçmenlerden yardım istiyordu. Kimse dönüp bakmıyordu, duymamazlıktan geliyorlardı. O anı yaşayınca aklıma geldi. Bana Afganistan'da arkadaşlarım demişti. Yolda kimse kimseye bakmıyor diye. Gerçekten de öyle oldu.

2019'un sonunda kapılar açıldı denildiği zaman, burada Zeytinburnu 58. Bulvar'da kaçakçılar doluydu. Göçmenler çantasıyla falan çıktığında bir o benimle gel diyordu, bir başkası diyordu. Bir sürü kaçakçı vardı yani. Bu bulvarda bir tane Türk yoktu.

Türkiye-İran sınırında bir tane köy evinde Afgan kadın gördüm. Sen neden buradasın dedim. Kaçakçılardan bir tanesi onu almış. Sonra kalmış orda. Zamanında zorla evlendirmeye çalışmışlar. O da tek başına Afganistan'dan kaçmış.

Yolda kızların kaçırıldığı durum oluyor. Paralar çalınıyor. Kaçakçı mesela dağların arasında indiriyor. O esnada hırsızlar geliyor. Çalışıyorlar, üstünü arıyorlar. Benim cep telefonum vardı. Onu iç çamaşırlarımın içine koydum. Bulamadılar. O telefonu bulmak için 1,5 saat beklettiler bizi. Ben o telefonumu çaldırmak istemiyordum. Çünkü

fotoğraflarım vardı, arkadaşlarımın, ailemin telefon numaraları vardı. Anılarım onun içindeydi.

Tatvan’da otogarın yakınlarında bir yerde duş aldık.

Türkiye’ye neden geldin?

Suudi Arabistan’da yaklaşık 24 yıl yaşadım. Yurtdışında başka bir yerde yaşamadım. Başka ülkelere gitmedim. Ama Arabistan’ın her yerini gezdim. Türkiye Arabistan’a göre daha iyi. Ekonomik açıdan daha iyi. Ama ben orda doğduğum için her şeyini biliyordum. Kendi kendime bütün işlerimi halledebiliyordum. Kendimi hiçbir zaman yabancı gibi hissetmiyordum. Ama buraya gelince işler değişti. Yabancı olduğum yüzüme vuruluyor. Ailem, akrabam, arkadaşlarım hepsi orada. Burada yaşamak güzel. Ama yabancısın. Yalnızsın.

Ben önce Afganistan’a gittim. Beni oradan gönderdiler. Muhammed bin Selman yeni kurallar koydu. Kimlik alma ücretleri yükseldi. Bir kişinin yıllık 30 bin riyal vermesi gerekiyor. Her sene 8 bin dolar veriyorsun ki sadece oturma izni alabilmek için. Ben en son çalıştığım işte 4 800 riyal maaş alıyordum. Maaşının yarısından fazlasını devlete veriyorsun. O yüzden Arabistan’dan ayrıldım.

Gelecekteki planın nedir?

Birkaç yolu düşündüm. Hangisi olursa onu uygulayacağım. İlk düşüncem burada Türkiye’de kalacağım. Para toplayacağım. Eğer nasip olursa oturma izni alırsam, burda bir ev tutacağım, ailemi buraya getireceğim. Bunun için uğraşıyorum. Ama çok zor.

Başka yolu da var. Seni Arabistan’dan yollarken 5 sene ülkeye girme yasağı koyuyorlar. Türkiye’ye gelme sebebim de bu. Afganistan’da duramıyorum. Orada insanlar işsizlikten hiçbir şey yapamıyor. Yalnız kalıyorsun. Başka yollara gidiyorsun. Uyuşturucuya falan alışıyorsun. Hırsızlar var. Arkadaşlar kötü.

Avrupa’yı da bir alternatif olarak düşündüm ama istemiyorum. Çok para lazım oralara gitmek için. İstanbul’dan gidebilmek için 9 bin Euro vermek gerekiyor. Bir de çok uzağa gitmek istemiyorum. Ailemden çok uzaklaşmak istemiyorum. Belki orada değişeceğim. Her ülkenin düşüncesi ayrı, yaşam şekli ayrı. İlla gitmek istersem de Fransa’ya gitmek isterim. Orada akrabalarım var. Gitsem de çok zaman alır. Kimlik vermeleri sürer. Yolda aynı zorluğu yaşayacağım. Avrupa’ya giderken yolda belki ölürsün. Bazı insanlar gemiyle gidiyor bazıları şehir şehir gidiyor.

Göç etmeden önce ve göç ettikten sonra “göç” senin için ne ifade ediyor?

Göç etmeden önce boş görüyorsun tabi. Ne var bunda, gelirim işte diyorsun. Önem vermiyorsun. Arabistan’a millet geliyordu. Çalışıyordu, parasını kazanıyordu. Geri memleketine gidiyordu. Onları hiç önemsemiyorduk. Aynı şeyi şimdi ben yaşıyorum. Göçmen olmayı anladım. Türkler beni ne gözle görüyor anlayabiliyorum. Çünkü Suudi Arabistan’a gelenlere de öyle bakıyordum. İnsanın o göçmenlik tecrübesini yaşaması gerekiyormuş.

İstanbul'da olmaktan memnun musun?

Ben çok memnunum. Gezme yerleri var. Hayat güzel. Kimse karışmıyor. İşine gidiyorsun, geliyorsun. Arabistan'da böyle değil. Düşünüyorsun. Özgürlük gerçekten var burada.

İstanbul hakkında bir şeyler biliyor muydun, burada yaşamadan önce?

Fazla değil. Ama akrabalarım ile konuşuyordum. Onlar diyordu burası güzel diyordu, övüyordu. Özgürlük var, iş var, gezme yerleri var falan diyorlardı. Bunları anlattılar bana.

Afganlar burada ne tür işlerle ilgileniyorlar?

Afganların yapmadığı iş yok. Tekstil, inşaat, lokanta... Aklına ne geliyorsa her şey var. Yeter ki hayatını kazanabilsin, para getirsin. Ben burada bir kıyafet dükkanında çalışarak hayatımı kazanıyorum. Bayezit'de çalışıyorum.

Afganlar arasında dayanışma var mı?

Dayanışma çok az. Zaten bizde fazla para kazanan yok ki. Afganistan'da dayanışma burdan daha fazla olabilir. Mesela arkadaşın düştü burada, yardım etmek istiyorsun ama yapamıyorsun. Gücün yetmiyor. Böyle bir durum da var. O yüzden burada herkes kendi kendine yetebiliyor. O da zorla. Zaten genel olarak Afganlar çalışıp parasını Afganistan'a ailesine gönderiyor. Yardım etmek istese de elinden gelmiyor. Ama yine de var.

Derneklere falan gidiyor musun?

Bazen gitmeye çalışıyorum. Düğünler oluyor, sohbet veriliyor.

Kötü muamele ile karşılaşılıyor musun?

2 kere bana bulaştılar ama ben bir şey yapmadım. Yolda önümü kesiyorlar. Sigara istiyorlar, para istiyorlar vs. Yoksa burada kötü bir şeye karışmadım.

Arabistan muhacirlere izin verse tekrardan ben oraya gitmek istemem. Türkiye'de kalmak isterim. Sadece orada yaşadığım anılarım, dostlarım, akrabalarım var. O kadar. Arabistan'da Göç İdaresine giremezsin bile. Senin vekalet verdiğin avukatın girebilir. Burası orayla kıyasladığın zaman çok çok iyi. Burası Müslüman ülke olduğu için burada yaşamak isterim.

Örnek 3

Görüşme dili: Türkçe

Görüşme yeri: Kafe, Paris

Mülakat tarihi: 22 Ekim 2022

Cinsiyet:	Erkek
Adı:	İshak
Doğum yeri:	Kabil
Yaş:	22
Eğitim durumu:	Lise mezunu
Meslek:	İşçi
Yasal statü:	Belgesiz
Medeni durum:	Bekar
Etnik köken:	Peştun
Anadili:	Peştuca
Aylık gelir:	-

Nasıl bu kadar iyi Türkçe konuşuyorsun?

Ben çok küçükken, 13 yaşındayken İstanbul'a geldim. Orda bir sürü arkadaşlarım vardı, hepsiyle birlikte çalışıyorduk. Patronum hala arıyor beni. Sen neden gelmiyorsun buraya diye. Türkiye Afganistan'a geri gönderdiği için dönmek istemiyorum ama göndermese orda kalırdım. Burda hiç arkadaşım falan yok mesela. Türkiye'deyken güzel yemekler yiyordum. Mutluydum ordayken. Güzel elbiselerim vardı. Fabrikada kalıyordum ama her gün duş alabiliyordum.

Benim iki kardeşim var. Biri Afganistan'da yaşıyor. Orada ailemle ilgileniyor. Türkiye'de bir tane büyük erkek kardeşim var. Fabrikada o usta olarak çalışıyor.

Patron bana çok güveniyordu. Dükkanı bana bırakıp giderdi başka şehre. Sen benim oğlum gibisin diyordu. Bana her şeyi veriyordu. Elbise vs.

Paris'teki yaşamından bahsetmek ister misin?

Hava sıcak olduğunda sıkıntı yoktu. Fakat soğuk olduğunda çok sıkıntı çekiyordum. Ben burada hasta olduğumda kimse ilaç vermiyordu. Hastaneye gittiğimde kimliğim olmadığı için de yardımcı olmuyorlardı. Kimlik verseler en azından sağlık güvencemiz olur. Metro kartın olur mesela. İstedğin gibi gezersin, sıkıntı olmaz. Çünkü mültecilere daha ucuza veriyorlar, 18 euro falan ödüyorsun. Normalde 70 euro falan ödemen gerekiyor metro kartı için.

Yağmur yağdığı zamanlarda ben çadırda duruyordum. Yoksa gün içinde her yeri geziyordum. Çantam hep yanımdaydı. İçinde jilet vardı, traş makinesi vardı, elbise vardı, yara bandı vardı. Arkadaşımdan 100 euro borç almıştım. Elbise aldım, çanta aldım.

Şimdi kimliğim olmadığı için zorluktayım. Ama benim mesleğim var. Kimliğimi alıp, dil öğrendiğim zaman güzel paralar kazanacağım. Bizim için dil kursları var ama gidemiyordum. Abi nasıl gidebilirdim? Gece çadırda yatıyordum. Elbisem pis, banyo yapamıyordum, kursun yeri uzak. Metro olmadan gidemezsin. Metro kartım olmadığı için gidemiyordum. Kaçak binip gitsem de polis tutacak 100 euro ceza kesecek. Kimlik aldıktan sonra onların tamamını ödemek zorunda kalıyorsun. Ben 2 kere ceza yedim. Ama daha ödemedim. Kimliğimi alınca hepsi gelecek.

Çadırda pis bir halde yaşıyordum. 3-4 günde bir gidip orda banyo yapıyordum. Cité'de bir yerdi. 4-5 metro durağı geçiyorsun. O yüzden namaz kılamıyordum. Türkiye'de her yerde cami vardı. Burda yok ama.

8 sene oldu ailemin yanından çıkalı. O zamandan beri gidemedim. Burada kimliğim, pasaportum olacak ki ülkeme gidebileyim. Bir de para biriktirmen gerekecek. Yoksa nasıl gideceksin?

OFII sana burda ev veriyor normalde. İki gün önce polis geliyor, topluyor insanları. Başka yerlere, şehirlere yerleştiriyorlar.

Kimliğin varsa burda çok rahatsın. Ama kimliğin yoksa büyük zorluk içindesin.

Çadırda çok hırsız var. Gece eşyalarını, telefonunu falan çalanlar var.

Ben çadırda telefonumla kendi kendime konuşarak Fransızca öğrenmeye çalışıyordum. Mesela internetim varken Fransızca cümlelerin tamamını kaydediyordum. Whatsapp'tan kendime gönderiyordum, yazıyordum. Böyle böyle dil öğrenmeye çalışıyordum. Dili ne kadar konuşursan o kadar daha iyi olur. Ama Fransızca öğrenmek bana çok zor geliyor. Bir kere alfabemiz farklı. Telaffuzlar falan değişik. Etrafımda hep Afgan arkadaşlar var, Fransız arkadaşım yok. O yüzden pratik de yapamıyorum. Nasıl öğreneceğim bilmiyorum.

Okula gittiğim zaman dili falan rahat öğrenirim inşaallah.

Polisler gece çadırlara geliyordu. Dolaşıyorlardı. Bir olay var mı yok mu kontrol ediyorlardı. Burda bir kavga olduğunda polis hemen geliyordu. Evi olmayan insanlar oraya geliyordu. Akşam 8-9'dan sonra insanlar toplanmaya başlıyordu. Millet akşama kadar geziyordu. Türkçe biliyor çoğu. Geceleri 50-60 kişi oluyorduk en az.

5-6 büyük otobüs geliyor bazen burdan insanları toplayıp götürüyorlardı.

Çadırlarda hepimiz kardeş gibiyiz. Ama Afganistan'da kavga ediyoruz. Peştun, Hazara, Özbek birbirimizle kavga ediyoruz.

Neden sokakta kaldın?

Burda kimlik yok, iş yok. Adam bu yüzden mahvoluyor. Ne zamanki çalışıyorsun sıkıntıların azalıyor. Ben mesela İstanbul'da Pazar günleri bile çalışıyordum. Makine kapatmıyordum. Burda kimlik olmadığı için iş vermiyorlardı. Türkiye'de 2 sene kaldım. Fransa'da belki daha iyi yaşamım olur diye geldim ama burda da mahvoldum.

İstanbul'daki Afganları Türkiye Afganistan'a gönderiyor diye çıktım. Beni oraya gönderseler Taliban ile zaten sıkıntım var.

Neden Fransa'yı tercih ettin?

İnsanlar Fransa'ya geliyor çünkü burda 6 ayda 1 yıldık kimlik veriyor. Almanya'da 6 yıl 8 yıl falan sürüyor. Avusturya, İsviçre falan hepsi uzun yıllarda veriyor. Eğer ki çalışırsan, kötü işler yapmazsan Fransa kimlik veriyor.

Seninle Fransa mülakat yapıyor. Afganistan'da nasıl sıkıntın vardı, oradan neden çıktın diye. Başka memlekette parmak izin yoksa eğer 6 ayda 5 ayda 1 yılda kimlik alabiliyorsun. Ama parmak izin varsa işler karmaşıklaşıyor. Bazı kişilere 3 ayda bile kimlik geldiği oluyor.

Ben Avusturya'da parmak izi verdim. Orda biraz kampta kaldım sonra çıktım Fransa'ya geldim. Burda da bana kimlik vermiyor, kalacak yer vermiyor. Beni de Avusturya'dan çağırıyorlar, gitmedim.

Paris'e gelene kadar çok sıkıntılar yaşadım. Kamplarda kaldım, polisten dayak yedim, günlerce aç susuz yürüdüm. Buraya geldiğime değmeli. Fransa kimlik veriyor diye geldim. Artık başka bir ülkeye geçmeye enerjim de param da kalmadı.

Size yardım edenler var mı?

Çadıra gönüllüler geliyordu. Akşamları geliyorlardı genellikle. Yemek dağıtıyorlardı, ilaç veriyorlardı. Çok yardımcı oluyorlardı yani. Ama her gün gelmiyorlardı. Haftada birkaç gün geliyorlardı sadece. Yakınlarda bazı yerler vardı, ücretsiz yemek dağıtıyorlardı. Gidip orada yiyordum. Ama her şeyi de yiyemiyordum çünkü helal değildi. Çorba falan içiyordum.

Traş makinemin ve telefonumun şarjı bittiği zaman Gare du Nord'da dolduruyordum.

Daha önce gelen Afganlarla ilişkin nasıl?

Buraya gelmeden önce arkadaşlarım diyordu gel Muhammed sana şöyle yardımcı olacağız. Buraya gelip aradığımda telefonlarını açmıyorlar. Yardımcı olmuyorlar. Yoksa ben yola çıkmadan önce burada arkadaşlarım vardı.

Parkta Afganları kriket oynarken görünce ben de yanlarına gidip tanıştım. Her hafta sonu geldiklerini söylediler. Birlikte geliyorduk. Bir sürü arkadaş edindim. Hatta şimdi kaldığım ev arkadaşımınla burada tanıştım.

Göç senin için ne ifade ediyor?

Afganistan'da Taliban olmasa benim burada ne işim var. Ben İngilizce, Darice biliyorum. Kendi ülkemde ofiste bir iş bulurdum. Benim orda çok sıkıntım var. Ben ne zaman köyüme gitsem Taliban beni yakalayacak biliyorum.

Buraya geldiğimde herkes sanıyor ki Muhammed zengin oldu. Bilmiyorlar ki sokakta yatıyorduk, ne haldeydik. Arkadaşlar diyor ki Muhammed niye hiç Facebook'ta falan fotoğraf paylaşmıyorsun. Neyi paylaşayım ki? Yalan mı konuşayım? Ev yok, iş yok,

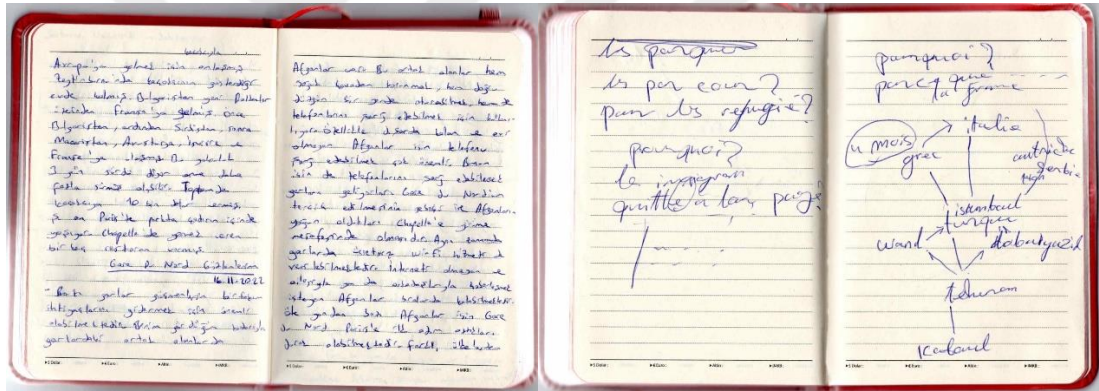
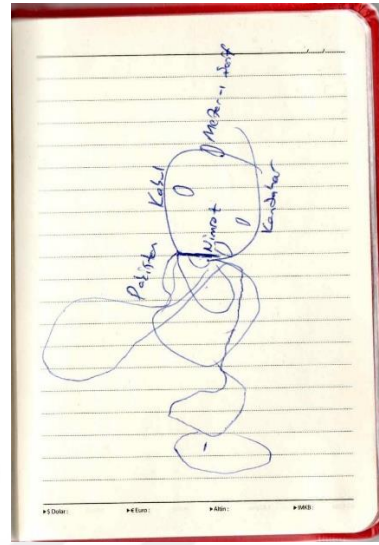
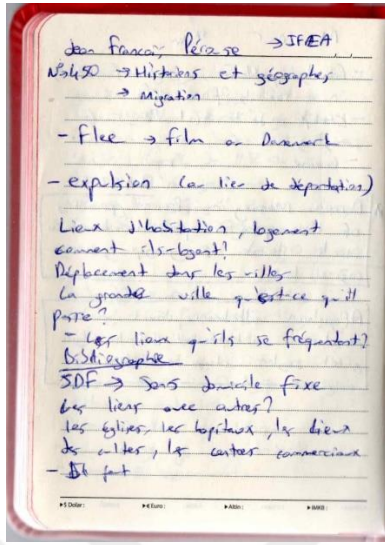
para yok. O yüzden hiçbir şey söylemiyorum. Gelince telefon kartı bile almak istemiyorum ki Afganistan'dakilerle konuşup rezil olmak istemiyorum. Fransa'ya geldiğimden beri fotoğraf paylaşmıyorum. Ama Türkiye'deyken paylaşıyordum.

Geleceğe dair hayallerin neler?

Metro kartımı aldığım zaman okula gideceğim. Fransızca'yı öğreneceğim. 2-3 ay içinde daha güzel öğrenirim. Ondan sonra biraz çalışacağım. Hayalim patron olmak.



Ek 4: Araştırmacı Saha Günlüğünden Bazı Fotoğraflar



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: Nargül, Semih
Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti
ORCID: 0000-0001-8694-0981

Eğitim Derecesi

Doktora:

Eğitim Birimi

Sorbonne Üniversitesi
Coğrafya Enstitüsü,
Coğrafya Anabilim Dalı &
Van Yüzüncü Yıl
Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Coğrafya Anabilim Dalı (Çift
Diploma Programı)
Galatasaray Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi Anabilim Dalı
Marmara Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi (Fransızca)

Mezuniyet Tarihi

2025

Yüksek Lisans:

2019

Lisans

2016

İş Deneyimi

Yıl

2019 - Devam ediyor

Yer

Van Yüzüncü Yıl
Üniversitesi

Görev

Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Fransızca

Yayınlar

Makaleler:

Nargül, S., (2020). Suriye Krizinin Türkiye-İran İlişkilerine Etkileri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(12), 1010-1026.

Deniz, O., Tekin, M. K., Uğurlu, C. & Nargül, S., (2025). Afganların 2021 Sonrası Değişen Göç Süreçleri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 175-195.

Deniz, O., & Nargül, S. (2025). Turkey-Iran Border and Irregular Migration from a Geographical Perspective. *Journal of Borderlands Studies*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/08865655.2025.2488508>

Kitap Bölümleri

Alaeddinoğlu, F., & Nargül, S., (2020). Seyahat Davranış Modelleri. Nurettin Özgen, Seyit Coşkun (Ed.), *Davranışsal Coğrafya* içinde (pp.247-272), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Deniz, O., Uğurlu, C., Nargül, S., & Tekin, M. K., (2022). Uluslararası Öğrencilerin Göç Potansiyelleri: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği. Orhan Deniz, Mehmet Zeydin Yıldız (Ed.), *Van'da Göçmenlik Halleri* içinde (sa.191-219), İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Nargül, S. (2022). Van'daki Kamu Kurumlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Faaliyetleri. Orhan Deniz, Mehmet Zeydin Yıldız (Ed.), *Van'da Göçmenlik Halleri* içinde (sa.146-165), İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Çelikyay, H. H., & Nargül, S., (2022). Migration Policies in Türkiye and France: A Review on Historical Process and Current Situation. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan (Eds.) in *The Handbook of Public Administration* Vol. 1 (pp.157-183), Lyon: Livre de Lyon.

Nargül, S., & Tekin, M. K., (2023). Different Groups of Migrants' Perceptions and Attitudes: The Case of Van City. *Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan* içinde (pp.249-272), İstanbul: Kriter Yayınevi.

Projeler

Avrupa Birliği Horizon 2020 Excellent Science - European Research Council (Ufuk 2020 Mükemmel Bilim-Avrupa Araştırma Konseyi) tarafından desteklenen 758529 numaralı Topological Atlas: Mapping Contemporary Borderscapes (TopAtlas) projesi – (Ağustos 2021 - Haziran 2022) – Araştırmacı

TÜBİTAK – Fransa’ya Türk Göçü: Hareketlilik ve Siyasi Katılımın Haritalandırılması 221N184 – Şubat 2022 – Nisan 2022 - Bursiyer

Dutch Research Council (NWO) Transnational Migration – (1 Ocak 2024 – 31 Aralık 2024) – Araştırmacı

TÜBİTAK 1001 – Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı “Cumhuriyetimizin 100. Yılı Özel Çağrısı” kapsamında kabul edilen 323K385 numaralı “Yüzyıllık Süreçte Türkiye’nin Dış Göç Politika Analizi ve Belediyeler için Politika Önerileri” – (Eylül 2024 – Devam Ediyor) – Araştırmacı

Bildiriler

Çelikyay, H. H., Nargül, S., Yüksel, K., & Yavuz, M., (2025). Türkiye Kalkınma Planlarında Göç Olgusu: Arap Baharı Sonrası Değerlendirme. Türkiye Migration Conference 2025 (ss.40-42). İstanbul, Türkiye.

Nargül, S., (2022). Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığının Yapısı ve Düzensiz Göç Hareketliliğindeki Rolü. 2nd International Symposium "Global Migration Phenomenon" With Its Security, Economic, Social, Political and Cultural Dimensions (ss.51-62). Ankara, Türkiye.

Nargül, S., (2022). Küreselleşmenin Paradoksal yönü: Düzensiz göç. Uluslararası Dünya Göç Hareketleri Sempozyumu (ss.90). Antalya, Türkiye.

Nargül, S., (2020). Kumkapı'daki Afrikalı Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Statüsü ve Onları Göç Etmeye İten Faktörler. Balkan 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (ss.212-225) Edirne, Türkiye.

Nargül, S., (2020). Yerel Yönetimlerin Göçmenlerin Uyum Üzerindeki Rolü: Esenler Örneği. Balkan 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (ss.194-211). Edirne, Türkiye

Nargül, S., (2020). İranlı Grupların Etnik ve Dini Farklılıklarının Türkiye'ye Yönelik Göçe Etkisi. Karadeniz 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (pp.152-166). Ordu, Türkiye.



T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü



Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Semih Nargül
Öğrenci No	19920007016
Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Beşeri ve Ekonomik Coğrafya
Statüsü	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Afganların Göç Rotaları ve Kente Tutunma Stratejileri: Van, İstanbul ve Paris Örneği

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	527
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	0
Tarih	25.04.2025

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Prof. Dr. Orhan DENİZ	Semih NARGÜL
İmza		
		Tarih 25.04.2025